LUCÆ TOZZI NEAPOLITANI

IN LIBRUM ARTIS MEDICINALIS GALENI

ΠΑΡΑΦΡΑΣΤΙΚΗ'
Α'ΝΑΚΕΦΑΛΑΙ'ΩΣΙΣ

IN QUA

UNIVERSA MEDICINA, ETIAM CHIRURGICA, in ſuos Canones diſtributa, & juxta Veterum, ac Recentiorum inventa, quam dilucide enucleata continetur.

Huic adjectum eſt Practicum Opuſculum.

DE RECTO USU SEX RERUM NONNATURALIUM,

cunctis Rei Medicæ Profeſſoribus perutile ſimul, & neceſſarium.

TOMUS QUINTUS.

VENETIIS, MDCCXLVII.

Apud Nicolaum Pezzana.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

Digitized by Google

TYPOGRAPHUS
LECTORI CANDIDO.

QUamplurimi fortaſſe erunt qui Libri hujus vix titulo inſpecto, ex eo ſolum quod Galeni nomen præſeferat, illum tanquam inutilem, & tantum non perniciofum, prorſus reiiciendum eſſe exiſtiment: Eo enim juniorum mentes inceſſit novarum rerum, præſertim in Medicina, cupido, ut quidquid novitatem non ſapiat, inter inepta vulgo reponatur, & vetuſtiora omnia Antiquorum virorum monumenta, tamquam rancida, frivola, & nullius frugis, ſubſannatione, & riſu excipiantur. Verum quamvis non inficier innumera eſſe in Recentiorum Medicina præclariſsima inventa; haud tamen negari poteſt non pauca quoque legi apud Veteres ejuſdem Artis Profeſſores, admiratione maxime digna, quæque ipſis Neotericis facem veluti prætuliſſe videantur. Unus ſane ſufficeret apud Medicos accuratiſsimus, iſque antiquiſsimus Practicus Hippocrates, cujus Aphoriſticas ſententias per tot retro ſæcula receptas, & ratio ipſa, & quotidiana experientia ſolidiſsimas eſſe luculentiſsime confirmavit. Sed & in Galeno ipſo ii, quos novitatis nimium ſtudium tranſverſos non egerit, permulta ſane, quibus erudito Medico carere non liceat, certocertius admirabuntur. Quum itaque Clariſsimus Vir Lucas Tozzi, ut antiquiſsimo inclytæ hujus Neapolitanæ Academiæ inſtituto obtemperaret, in Hippocratis Aphoriſmos, atque Galeni Artem Medicam locupletiſsima Commentaria digeſsiſſe, eaque multis ab hinc annis frequentiſsimos auditores, qui undique ad illum confluebant, publice docuiſſet; (a) operæ pretium ſe facturum eſſe exiſtimavit, ſi eadem exactiori lima perpolita typis traderet, atque Reipublicæ Medicæ perlegenda communicaret: præſertim quum non ſolum inter horum Auctorum monumenta ſelectiores, atque inconcuſſas doctrinas excerpſerit,

(a) *Ab uſque Anno 1680.*

verum etiam illorum afferta Recentiorum Medicorum inventis, & ſaniori Philoſophiæ ſemper accommodaverit. Hoc conſilio ſeptemdecim fere ab hinc annis in priores quatuor Aphoriſmorum Hippocratis Libros Commentarios publici juris fecit, reliquos ſucceſsive editurus niſi ab INNOCENTIO XII. Pontif. Max. a cubiculo Medicus Romam accitus fuiſſet, atque eo in extrema ſenectute e vivis ſublato, Hiſpaniam verſus, rigidiſsima hieme, pro CAROLI II. reparanda ſalute quam citiſsime iter arripuiſſet. At quum in Italiæ finibus ſapientiſsimi Regis præmaturum obitum, Europæ univerſæ funeſtiſsimum, accepiſſet, de reditu conſilium cepit: quare poſt tot exantlatos labores domum tandem contendit, ut in ſuorum, amicorumque complexu lætam, pacatamque ſenectutem traduceret; Itaque non ſolum in tres reliquos Aphoriſmorum Libros Commentaria, ut datam fidem liberaret, edidit; ſed etiam interpretationem, quam Paraphraſticam Anacephalæoſin appellat, in Galeni Artem Medicam Medicorum manibus nunc tandem tradendam cogitavit. Hæc igitur manuſcripta cum blattis, & tineis pugnantia nactus emendavit, auxit, atque in concinniorem formam redegit; ſcilicet ut quæ fortaſſe in Galeno ſunt effœta, exſucca, & prorſus inſipida, tot condimentorum ſuavitate præparata, gratiſsimum ſaporem etiam nauſeabundis ſtomachis afferre poſsint. Fruere igitur, Lector Candide, celeberrimi Operis omnibus numeris abſoluta Interpretatione; quod ſi Operis Auctor ad captandum impotentem animum nullas habet illecebras; Auctoris Paraphraſtes non pelliciet modo, ſed trahet; Vale.

G A-

Digitized by Google

GALENUS.

Anagr. pur.

ANGELUS.

DISTICHON.

GALENUS nomen præfert, mihi crede, verendum
ANGELUS, inverſo nomine, nomen erit.

IN LAUDEM AUCTORIS

Ob ſuam illuſtrem, atque elegantem Paraphraſim, & Additionem ad ARTEM MEDICAM Galeni.

OCTASTICHON.

Luca, Galeni MEDICÆ quod deficit ARTI,
Arte, & Natura ſufficis ipſe tua.
Iliadem Medicam nucis arcto in cortice claudis,
Atque nova illuſtras Iliade Iliadem.
ANGELUS, & GALENUS, idem eſt. Hunc inſtruis: Ergo
Angelicum ſuperas ingenio ingenium.
Ille prius te informavit: Nunc perficis illum.
Sic Ars Galeni vincitur Arte ſua.

Amicus Addictiſſimus
Franciſcus Coccioli.

EJUSDEM.

DISTICHON.

Arti Galeni Medicæ ſi cætera deſint,
Luce tua LUCA, luceat; hoc ſatis eſt.

IN LIBRUM ARTIS
MEDICINALIS
GALENI
PROŒMIUM.

HÆrebit ſtatim aliquis in ipſo primo limine Tituli, & dolenter ſecum immurmurans, ſimul una demirabitur, quam male tempus inſumamus in Re pervetuſta nimis, & plurimum rancida, quamque inutiliter opera, ac ſtudio abutamur, noſtra hac præſertim ætate, in exponenda Arte Medicinali Galeni, quam ipſe, vel Senex, & obliviosſus, vel Ephebus inexpertus, & ineruditus, tumultuarie, ac minus *phyſice* compilavit. At ſileat is, quicumque ſit, nec audeat talia comminiſci, aut de Galeni diligentia, ac ſedulitate tam perperam opinari. Equidem in hoc Opere univerſam ille Medicinam, methodo ſane compendiaria, facilique accuratiſſime contractam, ob oculos Tyronibus exhibuit, atque Sanitatis, Morbique Naturam, & Differentias; itemque Signa, & Cauſas, quæcumque ſtatum Corporis humani Conſervantes, Præſervantes, Curantes, cum congruenti Auxiliorum Syntaxi, exactiſſime retulit, & diſertiſſime examinavit; ut proinde nemo ſe Medicum haberi poſſe credat, nec quidquam aliqua laude dignum, in Medicina facienda, conſequi poſſe ſperet, qui non omnem operam in hujus Operis lucubrationem impenderit. Neque vero pro mea virili deerit, quin omni ex parte ſim Vobis gratificaturus, carioſiora ſeligendo minuſque in Scholis hucuſque memorata, prout occaſio tulerit, declarando, atque ad Praxim Medicam conferentiora, ex Recentiorum inventis ſuo cuique loco adaptata, copulando, ac denique vetuſtiora, & infructiſera, in meliorem fru-

gem convertendo, logicalibus quæſtiunculis reſectis, atque omiſſis. Satagite igitur, Jatrophili ſtudioſiſſimi, quibus ſcilicet Medicina rite perdiſcenda cordi eſt: Certe bis allaboraſſe non pigebit.

Antequam autem Rem ipſam attingamus, haud inutile exiſtimavi, nonnulla breviter præmittere, veluti totius Operis Prolegomena.

Inſcribitur opus hoc in Græcis exemplaribus Τέχνη ἰατρικὴ, ideſt, Ars Medicinalis: Ab Arabibus vero, & Latino-barbaris, deducto pariter a Græcis nomine, appellatur Μικροτεχνὴ, ſeu Ars Parva, eo quod Univerſa Medicina, veluti per Epitomen, in hoc opere ſit contracta.

Ejus Auctor Claudius Galenus eſt, natione Græco-Aſiaticus, patria Pergamenus, (a) qui acri ingenio præditus, & in cunctis naturalibus Diſciplinis verſatiſſimus, in philoſophando nulli addictus, ſed in omnibus liber fuit. Hanc autem libertatem ſparſim in ſuis operibus profitetur, adeo ut nulli ſectæ inhærens, omnes Antiquiores impugnaverit. Sic Platoni, Ariſtoteli, Chryſippo, Eraſiſtrato, Archigeni, Aſclepiadi, Theſſalo, aliiſque infinitis contradicit; imo neque ipſi Hippocrati, quem cæteroqui ſummopere veneratur, uſpiam parcit. Adverſus ſectarios inſuper vehementer invehitur, eoſque vocat ſervos, & libertinos, atque ejuſcemodi doctrinam, Tyrannicam, & confuſionis plenam: quamobrem, 8. *de compoſitione Medicamentor. per loca*, ſub initio habet: *Quod ſemper dico, etiam nunc proloquar, nimirum perſuaſum me habere, quod difficillimum ſit, ad veritatem revocare eos, qui ſectæ alicujus ſervituti ſe addixerunt, etenim falſæ opiniones, animos Hominum praeoccupantes, non ſolum ſurdos, ſed & cœcos faciunt, itaut videre nequeant, quæ aliis conſpicue apparent*. Et 6. *epidem. commentario* 2. *tomo* 25. *Neque in Hippocratis ſolum ſcriptis, ſed & in aliis omnibus Antiquorum libris obſervo, ut non temere quæ quiſque ipſorum dixerit, approbem; ſed experientia, & ratione, verum ne, an falſum ſit, quod ſcripſerunt, examino*. Se liberum quoque profitetur *libro Secundo de*

(a) Qui Galeni Vitam fuſe deſcriptam deſiderat, legat illam præ cæteris per Jo. Martinum Euſtachium Gambatenſanum Medicum collectam, & editam Neapol. 1577.

do de Simplicibus, & veritatem omnibus rebus prætuliſſe ait. Idem etiam confirmat *libro de libris propriis ſecundo Meth. capite* 5. 3. *de loc. affect. cap.* 2. & alibi pluries: Attamen jactabundus aliquando gloriatur, ſe poſſe ex tempore, pro re nata, de quacumque Secta dicere, nec rationum penuria poſſe convinci, ut præſertim fatetur *citato libro* 3. *de loco affect. cap.* 2. ubi hæc habet: *Ego vero reipſa, & publice, & privatim, apud eos videlicet, qui Sectam quamlibet a me diſcere cupiebant, oſtendi in omnium Sectarum ſcientia* (*ne majus quidquam dixero*) *me eſſe poſthabendum nemini: Quod ſi uni Sectarum patrocinium ferre velim, quamvis ex tempore, ac pro re nata dicendum fuerit, haud tamen facile ab aliquo convinci me rationum penuria patiar*. Se quoque in omni ſecta inſtructum, non ſolum *citato loco*, ſed alibi pluries confitetur, potiſſimum vero *lib. de ſectis ad eos, qui introducuntur, lib. de opt. ſect. ad Thraſybulum, & lib. de Plenitudine capite* 9. & *lib.* 8. *Meth. cap.* 3. quinimo de his multa volumina ſe compoſuiſſe teſtatur *lib. de libris propriis*. Hinc diſcant veri Galeni Sectatores, quomodo in Rebus Medicis ſe gerant.

Num autem prima, vel ultima vitæ ſuæ ætate, Librum hunc conſcripſerit, controverti ſolet. Et quamvis aliquibus viſum ſit fuiſſe illum, cum primum Rei Medicæ ipſe operam navaret, adeoque in Juventute compoſitum; veriſimilius tamen eſt, ab eodem jam Sene, fuiſſe memoriæ gratia, compilatum. Cum enim ſenes immemores evadant eorum, quæ per anteriores ætates didicere, conſultum proinde viſum Galeno fuit, per id temporis compendiariam Medicinam deſcribere, ut facilius ſecundum capita eorum, quæ alibi fuſiſsime edocuerat, recordaretur: Ni quoque dicere velimus, hunc Librum in gratiam potius Tyronum fuiſſe ab eodem jam Sene, & poſt alia numeroſiora volumina editum, ut nimirum veluti Prodromus ad penitiora Medicæ facultatis penetralia ſubeunda, & facilius perluſtranda deſerviret. (a)

Unicus hic Liber eſt, ſed ab Interpretibus, atque Expoſitori-

(a) In fine hujus Operis recenſet Galenus, quæ ante iſtius libri lectionem prænoſci debeant, unde videtur hic in ultima ætate compoſitus.

toribus, potiſsimum a Turriſano, in tres, non incongrua diviſione, diſſectus eſt. Siquidem in primo Corpora Salubria, Inſalubria, & Neutra in ſuis differentiis explicantur. In ſecundo, Signa ad eadem internoſcenda referuntur. In Tertio demum, Cauſæ, tum Salubria Corpora conſervantes, tum Neutra præſervantes, vel in meliorem Statum reducentes, tum denique Inſalubria, ſeu Morboſa curantes, latiſſime enarrantur; cum Salubre, Inſalubre, & Neutrum, de Corpore, de Signo, & de Cauſa dici poſsit, ut ex Logicis deducitur. Hinc nedum Tyronibus, ſed & in Re Medica diu exercitatis, magno uſui, maximoque emolumento eſſe, Commentaria ſuper eos tradere, cunctis bonarum litterarum Academiis hucuſque creditum eſt, & graviſsimi ſane Doctores in eiſdem exponendis inſudarunt, cum exinde Univerſa Medicina, tum Theoretica, tum Practica enucleata recolligatur. His ergo prælibatis, ſingula nunc ſingulorum librorum Capita percurramus, ſua cuique adjecta Paraphraſi, Leoniceni verſionem proſequentes.

L U-

LUCÆ TOZZI
IN ARTEM MEDICINALEM.
GALENI
ΠΑΡΑΦΡΑΣΤΙΚΗ Α'ΝΑΚΕΦΑΛΑΙ'ΩΣΙΣ.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Quot numero Doctrinæ, ac de Definitivæ dignitate.

TEXTUS.

(Text. 1.) T*Res ſunt omnes Doctrinæ, quæ ordini inhærent. (T. 2.) Prima quidem ex notione finis, quæ per reſolutionem fit: Secunda ex compoſitione conſtat eorum, quæ ex reſolutione fuerunt inventa: Tertia ex definitionis diſſolutione, cui nunc incumbimus. (T. 3.) Licet autem hujuſcemodi doctrinam appellare, non tantum definitionis diſſolutionem, ſed & explicationem, ut nonnulli vocarunt, vel reſolutionem, vel diviſionem, vel (ut nonnulli alii) explanationem, vel expoſitionem, ut alii. (T. 4.) Conati ſunt & Herophiliorum quidam talem facere doctrinam, quemadmodum Heraclides, Erythræus: Conati ſunt, & eam, quæ per compoſitionem & ipſi Herophilii, & quidam Eraſiſtrati ſectatores, & Athenæus Attaleus. Neminem tamen ante nos eam, quæ oritur a notione finis, ſcripſiſſe comperimus, ex qua omnes artes via quadam, atque ordine, conſtituuntur: ſed illam quidem alio pertractavimus loco. (T. 5.) Hic vero Definitivam faciemus doctrinam, quæ quantum ab ea, quæ ex reſolutione conſiſtit, & dignitate, & ipſo docendi ordine linquitur, tantum & ad totius compendium, & ad ſingulorum memoriam præſtare invenietur: ſufficienter enim faciliime memoriæ commendantur ex Definitionis diſſolutione univerſa, quoniam totius Artis capita in ſe optima Definitio complectitur, quam quidam ſubſtantialem vocant, ex adverſo diſtinguentes alias, quæ notionales appellantur, illa ſiquidem ab his, quæ accidunt rebus definitis, hæ vero ab ipſa eſſentia conſtituuntur. (T. 6.) Elaborata autem eſt a nobis particulatim, & in pluribus conſcripta tractatibus totius Medicinæ contemplatio, quibus uti quis poſſit ad triplicem doctrinam. Nunc vero Definitivam aggrediemur, hoc unum apponentes, quod ſolum Capita, & quædam veluti concluſiones eorum, quæ alibi latius ſunt demonſtrata, nunc a nobis dicentur.*

PARAPHRASIS.

SEx capita priori huic Libro attribuuntur. Et in primo quidem totius Operis procemium continetur, quo Galenus Doctrinarum ordine procedentium numerum Trinum eſſe ait, illaſque mox enumerans, ſubdit: Primam eſſe ex notione finis, quæ per Reſolutionem fit: Secundam ex Compoſitione eorum, quæ ex reſolutione fuerunt inventa: Tertiam ex Definitionis explicatione, ejuſque membrorum diſſolutione; atque huic tamquam reliquis compendioſiori, & ad ſingulorum memoriam maxime conferenti in præſentiarum incumbere pollicetur. Pro tribus autem Doctrinis, tres Methodos intelligit, quibus tradi, addiſcique ſolent univerſæ diſciplinæ, quarum prima Reſolutiva, græce Analytica appellatur, atque in ea, ſuppoſita finis notione, inquiruntur ſimul, & declarantur ea, quæ ad finem ipſum conſequendum requiruntur. Qua methodo uſus eſt idem Galenus *libro de conſtitut. Artis Medicæ*, ubi præſuppoſita notione finis Medicinæ, qui eſt Sanitas, ea deinde inquirit, quæ ad Sanitatem conſequendam ſunt neceſſaria. Secunda Methodus vocatur Compoſitiva, græce Synthetica, & hæc oppoſito procedit ordine: nam quemadmodum (inquit hoc loco Manardus) Reſolvere eſt a Compoſitis ad Simplicia ire, ita Componere eſt a Simplicibus, retrogrado

grado

grado greſſu, ad Compoſita ferri: Quam Compoſitivam Methodum ſervavit Ariſtoteles in tradenda Naturali Philoſophia; ſiquidem a primis, & ſimplicibus Principiis ad principiata, & compoſita procedit, ut in ſuis Libris de Phyſico Auditu. Tertia Methodus Definitiva nuncupatur, græce Horiſtica, atque hæc ex Definitionis in ſua membra diſſolutione, ſive particularum Definitionum conſtituentium explicatione, diviſioneque, eouſque procedit, ut tandem perveniat in totius rei propoſitæ cognitionem.

Cum præterea ſingulas Diſciplinarum Methodus, ex tribus enarratis doctrinis declaraſſet, ſubdit, Definitiva ante ipſum uſos eſſe Herophiliorum nonnullos, ideſt Herophilii ſectatores, inter quos potiſſimum Heraclides Erythræus, Compoſitivam vero fuiſſe aggreſſos ipſos etiam Herophilios, & quoſdam ex Eraſiſtrateis, atque Athenæum Attaleum, qui Princeps fuit eorum Sectæ, qui Pneumatici vocabantur, eo quod univerſa pulſibus contingentia ad Spirituum plenitudinem, aut vacuitatem retulerint, quorum meminit idem Galenus 4. *de differ. Pulſuum cap.* 14. Nullum autem ante ipſum, Medicinam, per Methodum Reſolutivam, quæ oritur ex notione Finis, ſcripſiſſe concludit, *tex.*4.

Jam nunc Definitiva Methodo ſe uſurum pollicetur, ea motus ratione, quam textu 5. affert, quoniam tametſi Definitiva Methodus a Reſolutiva dignitate ſuperetur, cum ex doctrina Platonis in *Philæbo*, is, qui bene ſcit dividere, ſeu reſolvere, ſimilis ſit Deo, & Diviſio ab aliquo Numine inventa ſit: cui ſubſcribens idem Galenus 1. *de Arte cur. ad Glauc. cap.*1. Veteres inquit Medicos ob Methodi Diviſivæ inſcitiam turpiter in errores incidiſſe; (*a*) illam tamen longe admodum brevitate præcellit, atque ad ſingulorum memoriam, ſuperat: ſiquidem Definitiva Methodus ad totius Medicinæ comprehenſionem, particulariumque recordationem valde commendabilior eſt, & ut ipſe inquit, *totius artis capita optima Definitio* (ſive Eſſentialis ſit, ſive etiam Expoſitiva, ut vult Turriſanus) *in ſe complectitur*. Hinc recte concludit Valleſius, Methodum Reſolutivam, ad inveniendum, Compoſitivam, ad docendum, & Definitivam, ad memorandum eſſe optimam.

(*a*) *Laudat in hoc Galenus Mneſitheum Athenienſem, atque ob id nemini peritia ſecundum vocat, eod. loco.*

Claudit poſtremo Proœmium, primumque Caput Galenus, inquiens, fuſiores tractatus Medicinæ, atque elaboratam, elucubratamque ejus contemplationem in aliis ſuis Operibus abſolviſſe; hic vero ſolum Capita, & quaſdam veluti Concluſiones eorum omnium, quæ alibi latius demonſtrata fuere, referre velle. Et hactenus de primo Capite.

CAPUT II.

Quid ſit Medicina.

TEXTUS.

(T.7.) MEdicina eſt Scientia Salubrium, & Inſalubrium, & Neutrorum. Nihil vero differt, & ſiquis loco inſalubrium, ægrorum dixerit. (T.8.) *Nomen vero ſcientiæ communius, non autem proprie accipere oportet.* (T.9) *Salubre autem, & Inſalubre, & Neutrum, unumquodque tripliciter dicitur: hoc quidem ut Corpus, hoc autem ut Cauſa, hoc vero ut Signum. Etenim Corpus, quod ſanitatem natura ſuſcipere aptum eſt, & Cauſam, quæ eamdem efficere, vel conſervare, & Signum, quod poteſt indicare: hæc omnia Salubria Græci appellare conſueverunt. Eadem ratione & ſuſceptiva morborum Corpora, & eoſdem efficientes, conſervanteſque Cauſas, & Signa indicantia, Inſalubria vocant: Nec aliter Corpora Neutra, Cauſas, Signave dixerunt.* (T.10.) *Et ſecundum quidem primam rationem, atque præcipuam Cauſarum ſalubrium, eſt Medicina Scientia: propter eas autem, & aliarum ſecundo quidem loco inſalubrium, & tertio neutrarum. Et poſt has eodem modo Corporum primo quidem, & hic ſalubrium: ſecundo loco inſalubrium: tertio neutrorum. Itidem de Signis dicendum. In actionibus autem prima quidem eſt Corporum cognitio, quæ habetur ex Signis, poſt hæc harum, quæ ipſis ſunt, inventio Cauſarum.*

PARAPHRASIS.

CUm in tradenda Medicina Definitivam Methodum ſervaturum ſe Galenus antecedenti Capite ſpopondiſſet, nunc ut ſtaret promiſſis, Medicinæ Definitionem aſſignans, inquit: *Medicina eſt Scientia Salubrium, Inſalubrium, & Neutrorum.* Quæ Definitio, ſive ipſius Galeni ſit, ſive potius Gerophili, ut refert idem Galenus tum *libro introductorii cap.*6.

Digitized by Google

cap. 6. (a) tum *libro de ſectis cap.* 1. tum demum 6. *de ſan. tuend. cap.* 2. videtur tradita per genus, & differentiam; unde teſte eodem *c. lib. introduct.* cunctis fere poſt Hippocratem proba viſa eſt. Genus enim continetur ſub *Scientia*, quoniam per hoc convenit Medicina cum reliquis Scientiis, ſeu Diſciplinis: Differentia vero deſignatur ſub verbis illis, *Salubrium*, *Inſalubrium*, *& Neutrorum*: quorum conſideratio ad ſolam Medicinam pertinet.

Verum ex hac Definitione tres majoris momenti difficultates emergunt enucleandæ. Prima proponitur a Cardano *lib.* 1. *Medicar. Contradict. tr.* 1. *contrad.* 4. qua nimirum ratione Galenus in hujus Operis titulo Artem dixerit Medicinam, hoc autem Capite eamdem Scientiam definierit. At ab eodem Cardano ſolvitur: quia Titulus a majori; Definitio vero a præſtantiori parte deſumitur: Conſtat autem Medicam Diſciplinam ſecundum majorem ſui partem Practicam eſſe; Unde motus etiam Hippocrates 1. *aphor.* 1. Artem longam illam appellavit. Secunda difficultas ab Expoſitoribus proponitur ſuper hoc textu, præſertim autem a Manardo, Sclano, & Valleſio, eaque eſt, quod Galenus videatur ſibi ipſi contradicere: vix enim dixerat, Medicinam eſſe Scientiam, cum deinde ſtatim ſubdat, Scientiæ nomen, non proprie, ſed communiter accipere oportere. Cui difficultati (omiſſis aliorum reſponſionibus) congruenter reſpondet Sanctacrucius *Opuſc. de Natura Medicinæ c.*2. quod Medicina non proprie Scientia dicatur, comparata Naturali Philoſophiæ; cum quodammodo per experientias & ſingularium obſervationes perficiatur, reductis univerſalibus principiis ad particularia; quia univerſa Medicina complectitur duas partes Theoricam ſcilicet, & Practicam; unde licet ſecundum partem Theoricam veriſſima Scientia dici poſſit; ſecundum partem Practicam tamen a puritate ſcientifica declinat: quamobrem non proprie Scientiam Galenus illam intelligi oportere dixit: atque hinc Ariſtoteles 3. *Cœlit.* 61. omnes Artes, Scientias vocat effectivas. Tertia difficultas proponitur ab Averroe 1. *& 6. Collect. c.* 1. quod aſſignata Definitio minime congruat Medicinæ, cum careat Differentia; quippe conſideratio Salubrium, Inſalubrium, & Neutrorum ad Naturalem Philoſophum, non ad Medicum pertineat. Sed eidem occurrit idem Sanctacrucius *eodem opuſc. c.* 3. quod Philoſophus conſiderat quidem ſanitatem in abſtracto, Medicus vero, ut naturalem paſſionem Corporis humani, vel conſervandam, vel reſtaurandam.

Poſt traditam Medicinæ Definitionem proſequitur Galenus propoſitæ Definitionis membra in alias, & alias partes, diviſionis ope, diſcindere; atque Salubre, Inſalubre, & Neutrum, quæ tres erant partes Herophileæ Definitionis, alia in membra diſſecari: atque unumquodque eorum trifariam intelligi, videlicet de Corpore, de Signo, & de Cauſa, adeout in univerſum novem Capita reſultent, Corpus nempe Salubre, Inſalubre, & Neutrum; Signum Salubre, Inſalubre, & Neutrum: Cauſa Salubris, Inſalubris, & Neutra; cum hoc tamen diſcrimine, quod Corpus dicatur Salubre, quia Sanitatem natura ſuſcipere aptum eſt: Salubre Signum, quod ejuſdem Sanitatis ſit indicativum: Salubris demum Cauſa, quod eamdem efficere, vel conſervare valeat: Eademque ratione Inſalubritas, & Neutralitas, alio modo de Corpore, alio de Signo, & alio de Cauſa prædicentur: de Corpore, ut ſuſceptivo; de Signo, ut indicante, ſeu indicativo: & de Cauſa, ut Effectiva, vel Cuſtoditiva. Hinc, ut notat Sclanus *hoc loco*, allata diviſio Salubris, Inſalubris, & Neutrius, in Corpus, Signum, & Cauſam, eſt Analogi in ſua ſignificata, cum Salubre, Inſalubre, & Neutrum analogice de Corpore, Cauſa, & Signo prædicentur, quia non dicuntur de uno, ſed ad unum, per attributionem, nempe ad Corpus, quod eſt principale Analogatum, cum ipſum proprie dicatur ſalubre; Cauſa vero, & Signum, ſalubria vocentur, quatenus Salubritatem in Corpore efficiendi, demonſtrandique vim habent. (b) Verum hæc ad Logicos demandentur.

Horum autem tractandorum ordinem ita ſtatuit: in prima quidem ratione, ſeu in intentione, locum primum eſſe Cauſarum, ſecundum Corporum, tertium Signorum; in actione vero, ſeu executione, primum locum eſſe Corporum, quę noſci debent, deinde Signorum, quibus illa dignoſcuntur, ultimum locum eſſe Cauſarum, ſeu Remediorum inveniendorum, quorum ope illa conſervantur,

(a) *Licet hic falſo Galeno adſcribatur.*

(b) *Salubre ſe habet ut Bonum, quod prædicatur de omni ente ex Ariſt.* 5. *met. & Gal. etiam ſalubre, inſalubre, & neutrum æquivoce prædicari de his ait.*

Digitized by Google

tur, vel reficiuntur; idque juxta commune effatum Philoſophorum; *Quod eſt primum in intentione, eſt ultimum in executione*. Atque hic ordo ſervandus proponitur a Galeno in hoc opere, ut ſuperius eſt notatum. Quæ vero hic ab Expoſitoribus diſceptantur de mente Galeni, quid voluerit per *primam rationem*, & quid per *actionem*, ſeu *executionem* intelligere, cum ſupervacanea, & inutilia penitus exiſtimem, nihilque prorſus conferant ad rem noſtram medicam, conſulto prætermittimus, ne tempus inutiliter teramus in Logicis, aut Metaphyſicis ſpeculationibus, quarum nullus fructus in Medicina. Et hæc quoad Secundum Caput:

CAPUT III.

Quot modis dicatur Effectivum, Indicativum, & Suſceptivum.

TEXTUS.

(T.11.) SEd quoniam & effectivum, & Indicativum, & Suſceptivum, *dupliciter unumquodque dicitur, hoc quidem ſimpliciter, hoc vero ut nunc, noſſe oportet, amborum eſſe Medicinæ Scientiam. Ipſum vero ſimpliciter duobus dicitur modis, & quod ſemper, & quod ut plurimum, de quorum utroque Medicina pertractat.* (T.12.) *Neutra vero, & Cauſa, & Corpus, & Signum, & quod ſimpliciter dicitur, & quod ut nunc, tripliciter unumquodque appellatur, hoc quidem, quia neutrius contrariorum eſt particeps, hoc vero, quia utriuſque, hoc vero, quia aliquando hujus, aliquando illius. Horum autem ipſorum ſecundum rurſus duobus dicitur modis, aut quia utrumque contrariorum ex æquo participat, aut quia aliquando plus alterum.* (T.13.) *Eſt vero & in tota Definitione, ſi verba animadvertimus, ambiguitas quædam, quam & ipſam diſſolvere oportet. Cum enim dicitur Medicinam eſſe Scientiam & Salubrium, & Inſalubrium, & Neutrorum, ſignificatur, & quod omnium particularium, & quod quorumdam, & quod qualium. Sed omnium quidem indefinitum quoddam eſt, atque impoſſibile, quorumdam diminutum, atque artificio carens: Qualium vero artificioſum pariter, atque ſufficiens ad omnia Artis particularia, quod etiam dicimus in Medicinæ definitione comprehendi.* (T. 14.) *Primum igitur de Corporibus dicere aggrediemur, qualia nam ſint, & Salubria, & Inſalubria, & Neutra: poſt hæc de Signis, & Cauſis diſſeremus.*

PARAPHRASIS.

PRæſens Caput quatuor in Textus ab Expoſitoribus dividitur, quoniam in eo quatuor edocet Galenus. Primum, quod effectivum, indicativum, & ſuſceptivum; hoc eſt, Cauſa Salubris, Inſalubris, & Neutra: Signum Salubre, Inſalubre, & Neutrum: Corpus Salubre, Inſalubre, & Neutrum, aut ſunt Simpliciter talia, aut talia ut Nunc, & ſub utraque differentia a Medicina conſiderari debent, quæ ut ſanitatem cuſtodire, & Morbum, quoad poſſibile eſt, abigere melius poſſit, omnem Corporis conſtitutionem, & abſolutam, & ſecundum quid perveſtigare debet; ipſumque ſive Corpus, ſive Signum, ſive Cauſa, quibus Salubritas, Inſalubritas, aut Neutralitas competit, dupliciter quoque, alia diviſione, intelligi poſſit. Vel enim ſemper eſt tale, hoc eſt ſimpliciter Salubre, Inſalubre, & Neutrum; vel ut plurimum. De quibus Differentiis inferius agemus.

Quid autem ſignificet particula *Simpliciter*, & *ut Nunc*, dubitari hoc loco ſolet. Et quidem Ariſtoteles 1. *Elenchor. cap. 4. & 2. Topicor. in fine*, *ſimpliciter* inquit illud intelligi, quod abſolute, & ſine ulla additione, vel conditione, tale eſt; quemadmodum de Cygno abſolute dicimus, quod ſit ſimpliciter albus; de Æthiope vero, ſolum ſecundum dentes. Unde Simpliciter ſalubre erit, quod ſine adjectione tale eſt; & ſalubre ut Nunc, ſive ſecundum quid, illud ex eodem Ariſtotele dicetur, quod tale eſt cum adjectione, ſeu determinatione. Ac vero juxta doctrinam Galeni tum *cap. ſequenti*, tum 1. *de Temperam. cap. 6.* ex animadverſione Sclani, 1. *Artis Medicæ comm.* 11. Simpliciter dicitur, quod abſolute, & a Natura ſalubre eſt; ut Nunc vero, vel ſecundum quid, quod propter adſcititias cauſas ſalubre fit. Vel melius dicat cohærenter eidem Galeno, quod Simpliciter ſalubre ſit, quod nedum abſolute, & a Natura eſt, verum etiam quod comprehendit actum, & aptitudinem ad ſanitatem: actum quidem, ſeu perfectam ſanitatem; aptitudinem vero non ſolum ad ſalubriter operandum, ſed etiam ad perſiſtendum, ac perſeverandum in ſanitate, ob naturale robur, quod a radice Nativitatis nactum eſt, reſiſtendi ſcilicet Cauſis ægrotare facientibus. Salubre vero ut Nunc, ſeu ſecundum quid, licet actu ſanum ſit, quia tamen ejus ſanitas non eſt abſolute perfecta, neque cum robore a radice Nativitatis, adeoque non

habet efficacem vim reſiſtendi Cauſis inſalubribus, propterea non habet aptitudinem ad perſiſtendum in ſanitate, ſed ab illis facile ſuperatum infirmatur.

Docet inſuper Galenus, *Simpliciter* dici pariter duobus modis: *Semper* ſcilicet, *& ut Multum*, ſeu *ut Plurimum*, quę in gręco Codice notantur per *Διαπαντὸς*, & *ἐπὶ τὸ πολὺ* (a) Et quamvis fere communiter explicent *Diapantos* per *Semper* tale, quod toto Vitæ tempore, & *Epitooly* per *Multum*, quod majori ex parte ejuſdem Vitæ tale perſeveret; Forolivienſis tamen, Argenterus, Sclanus, & Sanctorius rationabilius contendunt, per *Diapantos*, & *Epitopoly*, nil aliud intellexiſſe Galenum, niſi gradus quoſdam perfectionis, aut imperfectionis, in eadem ratione Salubris, Inſalubris, & Neutrius ſimpliciter; itaut *Diapantos* non *ſemper*, ſed *omnino*, ac prorſus tale, in quacumque temporis differentia, ſignificet; *Epitopoly* vero, non *multum*, ſed *magna ex parte*, ſeu fere tale ſonet; Unde Corpus ſimpliciter ſalubre *Diapantos* erit optime temperatum, optimeque conſtructum; *Epitopoly* vero ſalubre, quod ab optima tum temperie, tum ſtructura parum recedit; quamobrem illud fortiter reſiſtet Cauſis ægrotare facientibus; hoc vero non tam fortiter, Moventur hi Aucthores ex eo potiſſimum, quia differentiæ diviſivæ non deſtruunt rationem generis, ſed eamdem retinent, ac perficiunt: atqui *Diapantos*, & *Epitopoly* ſunt differentiæ Salubris, Inſalubris, & Neutrius ſimpliciter; igitur retinere debent, & non deſtruere naturam ipſius; ſed Salubre, Inſalubre, & Neutrum ſimpliciter illud eſt, quod abſolute, & ſecluſa omni temporis determinatione tale eſt; ergo differentiæ illius, nempe *Diapantos*, *& Epitopoly*, non poſſunt tempus determinare, vel ut ſemper, vel ut multum.

Affert ſecundo Galenus differentias Neutrius Corporis, Cauſæ, & Signi, aitque Neutra tum Simpliciter, tum ut Nunc, tripliciter dici poſſe. Primo ut Neutrum ſit, quod Neutrius contrariorum eſt particeps, ſive per negationem utriuſque extremi. Secundo quod utraque extrema participet, ſive per participationem utriuſque extremi. Tertio, quod aliquando eſt particeps unius, aliquando alterius.

Amplius ſubdividit Neutrum, quod particeps eſt utriuſque extremi, in alterum, quod ex ęquo extrema participat, & alterum, quod aliquando plus unius, quam alterius extremorum.

Sed hic grave litigium exoritur inter Ariſtotelicos, & Galenicos. Illi enim cum Ariſtotele omnino negant Corpora Neutra. Iſti contra cum Galeno firmiter affirmant. Nos utroſque conciliantes dicimus, Ariſtotelem conſideraſſe Sanitatem in abſtracto, quatenus forma putatur diſtincta a Corpore, atque adeo indiviſibilis non ſuſcipiens magis, & minus, & ut mera æqualitas eſt, referens contractionem cum ægritudine, tamquam inæquali. Galenus vero conſideravit Sanitatem in concreto ſive in individuis, illamque non punctualem, & inſectilem, ſed latitudinis capacem, adeoque magis, & minus ſuſceptivam. Cumque non omnia individua ſaluberrima ſint, aut inſaluberrima, ſed in medio latitudinis Sanitatis verſentur; idcirco Neutra illa appellavit, qualia præſertim eſſe dixit Corpora imbecillia, convaleſcentia, ſenilia, atque ad ægritudinem contrahendam proclivia, ut docet *libro ad Tranſybulum cap. 4. & 5. de ſan. tuend. cap.3.* Sed de hac re fuſius infra.

Hinc non temere quis putat, inutilem omnino futuram ejuſcemodi Neutrorum conſiderationem; nam cum ex alibi dicendis, Medicina tota fere quanta eſt, correctiva ſit, nec eodem modo Corpora tractari debeant, propterea oportebit exacte perpendere diſpoſitiones, conſtitutioneſque Corporum corrigendorum, & ſive receſſus ſenſibiles ſint, ſive inſenſibiles a ſalubritate; & ubi conſervatio, aut præſervatio, ubi vero curatio exercenda ſit; ſicut pariter in quibus detrahere, reficere, aut adjicere oporteat.

Solvit tertio Galenus ambiguitatem quamdam, quæ in aſſignata definitione occurrere poterit: Num ſcilicet Medicina, quæ dicitur Scientia ſalubrium, inſalubrium, & neutrorum, intelligenda ſit omnium ſalubrium, aliquorum, an qualium: aitque non eſſe Scientiam omnium particularium ſalubrium, cum hæc ſit indefinita, & indeterminata, adeoque impoſſibile ſit poſſe ſingula percurri; neque eſſe Scientiam aliquorum, aliter eſſet diminuta, & inartificioſa, cum Scientia de omnibus in univerſali agere debeat: Erit igitur Scientia qualium. At quid per qualia ipſe intelligat, multi multa commentantur, ut legere eſt apud Argenterium, & Sanctorium. Verum omiſſis aliorum reſponſionibus, duæ videntur probabiliores. Prima eſt Turiſani *in Commentario hujus loci*, aſſerentis Galenum per qualia intelligere univerſa-

(a) *Diapantos*, *Epitopoly*.

verſalia, cum Scientia ſit univerſalium; quocirca idem Galenus ſubdit, Scientiam qualium eſſe artificioſam ſimul, & ſufficientem ad omnia Artis particularia, ſub ea tamen ratione, qua talia ſunt. Altera eſt Sanctorii, qui inhærens doctrinæ Ariſtotelis 5. *meth. cap.* 14. *de Quali*, putat, qualia a Galeno intelligi differentias omnium Prædicamentorum, cum nullum detur Prædicamentum, quod non ſit particeps Salubris, Inſalubris, & Neutrius ſtatus: Modo Differentia ab Ariſtotele, & Porphyrio definitur id, *quod prædicatur in Quale quid*.

Quarto demum eum ordinem Galenus inquit ſe ſervaturum, ut de Corporibus primum, deinde de Signis, & ultimo loco de Cauſis ediſſerendum ſit: quod in poſterum exactiſſime præſtabit.

CAPUT IV.

De Corpore Salubri.

TEXTUS.

(T. 15.) *Salubre Simpliciter Corpus eſt, quod ab ipſo Naturæ ortu bonam habet temperaturam in Simplicibus, & primis particulis, atque in his, quæ ex illis componuntur, Inſtrumentis eſt commenſuratum. Salubre vero Nunc eſt Corpus, quod in præſenti eſt ſanum: eſt vero & hoc, eo tempore, quo ſanum exiſtit, bonam habens temperaturam, & commenſurationem, non tamen optimam, ac ſibi propriam. Ipſius vero Salubris ſimpliciter corporis tale quidem eſt ſemper id, quod eſt optima temperie præditum, ac maxime eſt commenſuratum: ut multum autem, quod a conſtitutione optima non valde admodum deficit.*

PARAPHRASIS.

Aſsignatis Corporum differentiis, incipit nunc Galenus de Corpore Salubri, ejuſque differentiis pertractare: cumque ſuperius illud diviſerit in Salubre Simpliciter, ut Nunc, & Semper, ſive omnino, & ut Multum, ſive magna ex parte, ſingulorum propterea Naturam in hoc Capite declarat.

Primum inquit, Corpus Simpliciter Salubre illud eſſe, quod ab ipſo Naturæ ortu, ſeu ab ipſis generationis principiis bonam habet temperaturam in Simplicibus, & primis particulis, atque in his, quæ ex illis componuntur, Inſtrumentis, ſeu partibus organicis, eſt commenſuratum. Et quidem ut Sanitas ſit optima, & Corpus Simpliciter Salubre dicatur, debet a naturali, inſitoque principio tale eſſe, quod potentia, & aptitudine valeat ſanas, & ſalutares operationes exercere, ad differentiam ejus Salubritatis, quæ adventitia, & acquiſititia vitalis obſervatur in Corpore Salubri, ut Nunc. Hanc autem optimam, inſitamque Sanitatem in duobus conſiſtere ait, nempe in bona temperatura Simplicium, primarumque Corporis partium, & in commenſuratione, compoſitione, ſeu ſtructura Inſtrumentorum, ſive partium organicarum, quæ ex eiſdem ſimilaribus particulis componuntur: qua in re contradicit Ariſtoteli, qui 5. *Phyſicorum text.* 17. Sanitatem in ſola quatuor qualitatum ſymmetria reponere videtur. Oſtendit autem Galenus tum 2. *de San. tuenda cap.* 5. tum *lib. de optima Corporis conſtitutione*, hanc ſolam temperaturam ad Sanitatem conſtituendam non ſufficere, quia Caput poteſt eſſe bene temperatum, & tamen ægrotare ob vitium formationis, aut in magnitudine, aut in numero, aut in ſitu partium, & ſimilibus. Sed nec revera Ariſtoteles putavit Sanitatem ſolummodo conſiſtere in temperatione primarum qualitatum; quandoquidem *in Problemat.* ut etiam adnotat hoc loco Sanctorius, meminit alterius conditionis requiſitæ ad Sanitatem, nempe ſtructuræ, atque ibidem memorat ægritudines partium organicarum: quod confirmat pariter ejus Commentator Averroes 5. *Phyſicor. text.* 57. & 5. *Metaph. t.* 10.

At hic dubitare contingit, Cur Galenus omiſerit tertiam conditionem alibi a ſeipſo memoratam perfectæ Sanitatis, nempe Continuitatem; cum Corpus, ut ſanum ſit, non ſolum bene temperatum, meliuſque conſtructum eſſe oporteat, ſed etiam optime in ſuis partibus unitum: continuatumque: de qua continuitate ne quidem verbum hic facit Galenus; unde videtur in docendo diminutus. Verum huic difficultati plene ſatisfaciunt Turiſanus, & Manardus; ſiquidem Corpus ab ortu Naturæ bene temperatum, beneque conſtructum, neceſſario erit quoque exacte unitum; nam impoſſibile eſt infantes oriri cum unitate partium ſoluta, ſine aliqua intemperie, aut mala compoſitione.

Dubitari ulterius poteſt, num Galenus ad perfectam Sanitatem, & ad Corpus ſimpliciter Salubre requirat Temperiem, quam juxta illius hypotheſes nuncupant in Scholis Ponderalem: an vero ſolum Juſtitialem. At unicuique veſtrum perſpectum eſſe puto, Juſtitialem ſolum ab eo exigi, cum Ponderalem Temperiem Galenus non agnoverit; inquit enim 1. *de San. tuenda cap.* 5. *in fine*: *Qui*

Digitized by Google

Ponderalem Temperiem admittunt, diſputant de re vel numquam plane viſa in Animalis Corpore, aut ſi aliquando viſa eſt, ne minimum quidem tempus durante. Itaque juxta mentem illius Juſtitialis intelligenda eſt, cujus tantum naturaliter ſimilares partes capaces ſunt, utpote quæ illarum exigentiæ maxime conformantur.

Quoniam vero hoc loco Galenus Sanitatis, ejuſque conditionum, & præſertim Temperiei, meminit; ſolent, arrepta hinc occaſione, Interpretes latiſſime de his agere. At cum unuſquiſque Veſtrum, ex noſtris Theſibus, ut reor, hæc optime calleat, ſolum generaliora quædam hic ex illis memoria repetam, in cognitionem Temperierum, quantum ſcilicet ad eorum, quæ inferius dicturi ſumus, intelligentiam ſatis eſſe poterit.

Primarum Particularum Similarium inter ſeſe rite, recteque contextarum, pro ſuis quibuſque operationibus obeundis, debitam, convenientemque conſtitutionem, primævam Salubritatis, & congruæ Temperaturæ baſim eſſe, perque eas irriguo Sanguinis, aliorumque liquorum Corporis acceſſu, quo particulæ ipſe primæ turgeant, vigorentur, & nutriantur, perfectam Sanitatem conſtitui, alibi a Nobis dictum eſt. Qua enim ratione primæva illa ſtamina, & rudimenta partium Corporis, in ovariis fœminarum præjacta ſunt, & maſculeo deinde ſemine fœcundata, fermentationi, & motui ſubjiciuntur, mox etiam circumfluente Sanguine vigorantur, & adoleſcunt; ita plane Temperies in Animalibus, eorumque Salubritas emergit, firma nimirum, ac valida, vel contra debilis, & lubrica, pro varietate prædictarum conditionum, ad earumdem particularum conſtitutionem concurrentium: Unde ex complexu, & combinatione illarum bona, vel mala, validitate, aut languidiori Corpora exurgunt bene, vel male complexa, temperata, & conſtructa, fortia, & robuſta, vel contra languida, & debilia: calida, vel frigida, laxa, & mollia, ſeu humida, ſtricta, fixa, ac dura, ſeu ſicca dicta. Hæc autem omnia varia eſſe poſſunt, ac multiplicia, pro vario ſtatu Corporum generationem ipſam promoventium, & nedum ſecundum totum, ſed etiam ſecundum partes principaliora viſcera potiſſimum componentes, quo nimirum tempore ova in fœminis progignuntur, perficiuntur, & matureſcunt, aut cum a ſemine maſculeo fœcundantur, atque in motum fermentativum, pro vita, & operationibus vitalibus diſponuntur. Sic non raro accidit, a Parentibus cæteroqui in habitu validiſſimis, filios gigni debiles, molles, & valetudinarios, quia nimirum, quo tempore ſtamina illa primi, & rudimenta Corporis prædiſponuntur, languorem, laxitatem, ac ineptitudinem aliquam ex parte alterutrius generantis, forte fortuna implicari, & commiſceri contingit; ita quoque Parentum infectiones, & hæreditariorum morborum luem in filios transfundi experimur.

Sed & in idipſum valde conferre ſolet ſanguinis pro nutricatione fœtus in Utero, in partes ejuſdem affluentis, bona, vel mala diſpoſitio, qua deinceps etiam vigere magis, vel ex adverſo labefieri illas toto tempore geſtationis evenit; unde compertum utero gerentes, prava victus ratione uſas, plerumque filios progignere imbecilles, & facile lapſuros in ægritudines, licet hi in meliorem ſtatum non raro reducantur a lactis conditione meliori, ſalubriorique, ut propterea adſcititiam ſaltem ſalubritatem deinceps nanciſcantur, facta nimirum in primæva illa partium habitudine non levi exinde emendatione, correctioneque. Atque hinc, inſitam, innatam, ac primævam illam partium conſtitutionem, irriguo, ac influente ſanguine fotam, Temperaturam, a primo Naturæ ortu habitam appellabimus; ab adſcititiis, & adventitiis Cauſis, alimentis, ſcilicet, potibus, aeris incolatu, exercitiis, cæteriſque ſimilibus inductam, nuncupabimus Adventitiam, & per ætatum mutationes acquiſitam: & quidem calidam, vel frigidam, humidam, aut ſiccam pro Sanguinis habitudine varia, & in ſuis partibus vivifica, & auctifica, magis minuſve præpollente: quam ſi fortem, ac robuſtam, debilem, & languidam, laxam, & mollem, firmam, labilem, aut aliter nuncupare quis velit, per nos licebit. Salubritates autem, aut Inſalubritates exinde provenientes, Modos appellabimus, quibus ſcilicet quo pacto partes Corporis, totumque Corpus ipſum, ſe habeant, & num bene, vel male, in ſuis operationibus ſe gerant, & ſive in uno, ſive in alio genere deficiant, ut in ægritudinibus evenit, de Oeconomia Corporis, ejuſque Statu, Naturali, aut Morboſo judicium faciemus. Quare Sanitas dicetur Modus corporis bene ſe habentis in prædicta partium Conſtitutione: Morbus vero ex adverſo, Modus ejuſdem male ſe habentis in eadem, ſive ſecundum unam, ſive ſecundum plures prædictarum conditionum; quia Bonum ex integra cauſa,

Malum ex ſingulis defectibus. Hac profecto ratione ambages illas, & Scholaſticorum tricas in exponendis Temperierum Naturis facili negotio evitamus, quippe qui ex qualitatibus elementaribus dictis, quas vocant primas, inter ſe invicem commiſtis, illas eruere adnituntur, proindeque innumerabilibus difficultatibus circumventi, eaſdem implicant potius, quam explicant.

Neque vero hinc quis Nos temeritatis inſimulet, quod Veterum dogmatum doctrinam deſerentes, novam in temperamentis enucleandis, rationem proſequi, atque in medium proferre auſi ſimus, cum cæteroqui ſupremos reconditæ Philoſophiæ apices illi fuerint aſſecuti, & quidquid boni in naturalibus diſciplinis apud nos perveſtigatum extat, ab Antiquis ſit derivatum. Nam in rerum naturalium perveſtigatione, quo tempora a primæva Mundi ætate magis receſſerunt, eo quoque pervetuſtiora, ac proinde ſapientiora dicenda ſunt, veluti novis, noviſque continenter inventis locupletata, cum longiori, diuturnioriqve variorum experimentorum auxilio: eo quod ſemper, ſemperque Veterum excogitatis alia, & alia innumerabilia experimenta, improbo labore, aſſiduoque ſtudio, in cunctis diſciplinis elaborata, atque elucubrata, Rationi magis conformia, & in veri cognitionem deducentia, ſuccedentibus ætatibus, a Recentioribus adjecta ſint.

Sed liceat hic tranſcribere, quæ jamdudum in Prælectione habita Anno 1694. cum in publico Archigymnaſii Neapolitani Agone, de probandis, ſtabiliendiſque Medicæ facultatis Profeſſoribus, a Regiis Senatoribus, ac ſtudiorum Moderatoribus conſulerer, ut eoſdem ad Recentiorum inventa, & excogitata, grato ſupercilio ſuſcipienda, perſuaderem, in medium poſt alios protuli: *Iſti quippe* (nempe Recentiores) ajebam, *Medicinam non contraxerunt, ſed amplificarunt, non deturparunt, ſed illuſtrarunt; Et ſi cæteræ Facultates omnes non exiguum incrementum noſtra ætate a Recentioribus ſuſceperunt, cur eſt, quod Medicam Facultatem ejuſmodi beneficio defraudari patiamur? Sic Pictura, & Sculptura quantum profecerint noſtris temporibus, & a Recentioribus ſint expolitæ, nemo eſt, qui neſciat. Optica, Dioptrica, & Catoptrica in conficiendis, & poliendis conſpiciliis, mirum quantum excreverint; unde factum, ut remotiſſima quæque, & inconſpicua, viciniſſima, & magnæ molis videantur, aliaque innumera in ſpeculis plane admirabilia. Architectura Nova Militaris longe admodum antecellit Antiquam, ut propterea munimenta Recentiorum præſtantiora ſint munimentis Veterum. Geometria beneficio Analyſeos, ſeu Algebræ, quam vocant Specioſam, ea invenit, quæ impoſſibilia Veteribus credebantur. Aſtronomia penitus innovata eſt; nam orbes Planetarum, qui ſolidi a Veteribus ponebantur, a Recentioribus fluidi obſervati ſunt. Venus, & Mercurius, qui circa Tellurem volutari credebantur, nunc obſervantur circa Solem revolvi, eaſdemque phaſes pati, quas Luna, ut proinde falcati, dimidiati, & gibboſi ſubinde compareant. Ante Solis faciem maculæ detectæ ſunt Veteribus ignotæ, quæ ſpatio quatuordecim dierum totum diſcum ſolarem percurrunt: Mars, qui Concentricus putabatur, adeo a nobis quandoque recedit, ut fere inviſibilis evadat. Ita quoque Satellites Jovis, & Comites Saturni, qui nulli erant apud Antiquos, jam nunc beneficio Teleſcopii a Recentioribus ſunt detecti. Sed de Geographia quid dicam? in ea Novus Orbis detectus eſt: zona Torrida, quæ inhabitabilis putabatur, jam habitabilis inventa eſt: Antipodes, qui imaginarii dicebantur, nunc revera ſunt: & alia ſexcenta. Sed neque ſolum in cæteris diſciplinis Novitates admirandæ invectæ ſunt, ſed in ipſamet facultate Medica, præſertim ex ſtructura Humani corporis, in quo nuper detecta eſt Sanguinis circulatio Veteribus Medicis ignota, inventa ſunt Vaſa lactea, & lymphica; Glandulæ lumbares, inteſtinales, ſubcutaneæ, uſus Fellis, & Cyſtis felleæ; Ovaria in Uteris Fœminarum, textura varia Pulmonum, Renum, Cerebri, Teſtium, & alia plurima, quæ longum ſatis foret hic ſingulatim enarrare. Unde Thomas Bartholinus inſignis noſtri temporis Anatomicus, poſtquam ter Anatomen ſuam reformaſſet, coactus fuit nunc poſtremo illam penitus renovare. Idipſum etiam factum, non ſine ſummo humanorum Corporum beneficio, in uſu Medicamentorum, quæ undequaque perfectiora, quantopere Medicinam illuſtraverint, non eſt quod multis ſuadeam. Quam minus ſane temporis, & laboris impendiſſet Galenus, ſi ſciviſſet ex Vino Spiritum elicere: Agnovit ille quidem latere in Vino ſubſtantiam quandam tenuem, volatilem, & ſpiritalem; ſed illam extrahere neſcivit: cum tamen noſtra ætate non ſolum a Pharmacopæis, verum etiam a Famellis quibuſcumque, nedum ex Vino, ſed a cæteris quibuslibet liquoribus, imo etiam ex rebus duriſſimis extrahantur ſpiritus, tincturæ, olea, & ſimilia.* Quamobrem jure optimo dixit Seneca

Epiſt.

Epiſt. 64. Multum egerunt, qui antea nos fuerunt, ſed non peregerunt. Et ſcite admodum Lactantius *lib. 2. divin. inſtit. capit. 7.* ſua tempora cum vetuſtioribus comparans, ſcriptum reliquit: *Nec quia nos illi,* (ideſt Veteres) *temporibus anteceſſerunt, ſapientia prævalent, quæ ſi omnibus æqualiter datur, occupari ab antecedentibus non poteſt. Quare cum ſapere, ideſt veritatem quærere, omnibus ſit innatum, ſapientiam ſibi adimunt, qui ſine ullo judicio inventa majorum probant, & ab aliis, pecudum more, ducuntur. Sed hoc eos fallit, quod Majorum nomine poſito, non putant fieri poſſe, ut ait, ipſi plus ſapiant, quia minores vocantur, aut illi deſipuerint, quia Majores nominantur.* Facit in hoc idem, quod Martialis cecinit *lib. 5. ſuorum Epigrammatum, epigr. 10. ad Regulum*, de Poeſi veterum ſuæ tempeſtati comparata.

Eſſe quid hoc dicam, vivis quod fama negatur?
Et ſua quod rarus tempora lector amat?
Hi ſunt invidiæ nimirum, Regule, mores,
Præferat Antiquos ſemper ut illa novis,
Sic veterem ingrati Pompeii quærimus umbram,
Et laudant Catuli Juliæ templa Senes,
Ennius eſt lectus, ſalvo tibi, Roma, Marone.
Et ſuo riſerunt ſæculo Mæonidem.
Rara coronato plauſere theatra Menandro.
Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.
Vos tamen, o noſtri non feſtinate libelli;
Si poſt fata venit gloria, non propero.

Libet etiam hic referre, quod idem Martialis in Vacerram quemdam, qui Martialem in numero laudatorum Poetarum ponere recuſabat, quia mortuus non eſſet, argute ſcripſit:

Miraris Veteres, Vacerra, ſolos,
Nec laudas niſi mortuos Poetas.
Ignoſcas, petimus, Vacerra; tanti
Non eſt, ut placeam tibi, perire.

lib. 8. epigr. 69.

Et multo antea Horatius, de poeſi ſui temporis cum poeſi Antiquorum collata, ſcripſit, *Epiſt. 1. lib. 2.*

Si quæ Græcorum ſunt antiquiſſima quæque,
Scripta, vel optima, Romani penſantur eadem
Scriptores trutina, non eſt quod multa loquamur;
Nil intra eſt Oleam, nil extra eſt in Nuce duri.
Venimus ad ſummum fortunæ: pingimus, atque
Pſallimus, & luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poemata reddit.
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus.
Scriptor, ab hinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos, vetereſque referri debet? an inter
Viles, atque novos? excludat jurgia finis
Eſt vetus, atque probus, centum qui perficit annos.
Quid? qui deperiit minor uno menſe, vel anno,
Inter quos referendus erit? vetereſne poetas?
An quos; & præſens, & poſtera reſpuet ætas?
Iſte quidem veteres inter ponetur honeſte,
Qui vel menſe brevi, vel toto eſt junior anno.
Utor permiſſo; caudæque pilos ut equinæ
Paulatim vello, & demo unum, demo etiam unum;
Dum cadat eluſus ratione ruentis acervi,
Qui redit ad faſtos, & virtutem æſtimat annis:
Miraturque nihil, niſi quod Libitina ſacravit.

Convenit & his Plinius junior, *epiſt. 21. lib. 6.* ubi: *Sum ex iis, inquit, qui miror Antiquos, non tamen, ut quidam temporum noſtrorum ingenia deſpicio: neque enim quaſi laxa, & effœta Natura, eſt, ut nihil jam laudabile pariat.*

Quare ſapienter apud Græcos in proverbium ductum eſt: *Secundæ cogitationes primis ſunt ſapientiores.* Veruntamen nil proinde fit, ut Veteribus, vel minimum, hac in re derogemus. Hi namque divinum hoc Medicinæ opus, veluti magnum Deitatis ſimulacrum, præjactis primum fundamentis, ad æthera poſtmodum evexere. Recentiores vero multigena armillarum, gemmarum, & torquium varietate, mirifice ſubinde exornarunt, ut propterea utriſque ſimul ingens laus tribuenda ſit, quoniam unam, eamdemque Medicinam illaſtrare, & plurimum locupletare conati ſunt, Chymiæ ſcilicet, & Anatomes beneficio. Non eſt igitur ut in Recentiores tam dire Noſtrates invehantur.

Eſto autem hæc ita ſe habere opinemur, quia tamen ex ſanguine, aut vigente, aut deficiente, promoto, vel præpedito, in ſuo motu, fermentativo, vel locali, calor, aut

Digitized by Google

frigus in Animalibus exoritur; ut in poſterum in verbis Galeni, pro expoſitione Temperierum, confuſionem evitemus, retinebimus inveteratum, & jam pridem receptum in Scholis loquendi uſum, de calido, frigido, humido, vel ſicco Corporis, & Partium temperamento, dummodo illud emergere intelligamus ex varia ſanguinis irrigantis, & circumfluentis conditione, tam ſecundum partem illius vivificam, quam per auctificam vitam, & nutricationem in Corpore promoventis, de quibus alibi dictum. Quamobrem adnotare hic operæ pretium exiſtimavi, me in his dumtaxat Auctoris mentem fideliter exponere voluiſſe, & ubi melius viſum fuerit, in saniorem ſenſum revocare, licet in pleriſque aliis modo a propria, modo ab illius ſententia, declinaverim.

Quoniam vero indicia Simplicium Temperierum inferius ex Galeno erimus relaturi, hic breviter etiam animadvertendum putavimus, nullibi ipſum ſimplices Temperies rebus aſſignaſſe, ſed perpetuo compoſitas. Voluiſſe autem hoc loco Simplicium Temperierum notitiam præmittere, ut ex iſtarum cognitione facilius Tyrones in Compoſitarum agnitionem deducerentur, combinatis ſimul duarum qualitatum inter ſe invicem commiſtarum indiciis; cum cæteroqui impoſſibile videatur, unam tantummodo ſimplicem qualitatem in compoſitis Corporibus exuberantem invenire, non ſtatim alia ſimul in conſortium contracta.

Sed & neque Temperamenta Corporum, ex prævio ſolum qualitatum, viciſſim refractarum, complexu, aut commiſtione, re ipſa exoriri putavit, ſed illa ab humoribus in ſanguine prædominantibus deduxit; unde Cholerica, Sanguinea, Phlegmatica, & Melancholica ſæpiſſime nominat. Quin & nos alibi, deductis undequaque argumentis ex ſaniori Philoſophia, ejuſcemodi combinationes refutavimus, quæ nunc referre ſuperſedeo, ne ſermo hic in longius, quam pars ſit, protrahatur. Sat ſolum erit memorare cuncta, quæ ad temperamenta ex combinationibus primarum, ut vocant, qualitatum, referuntur, a varia ſanguinis, & partium Corporis conditione, atque textura, conſtitutionem, ac habitudinem variam, pro ipſarum operationibus, efficiente, facillime deduci poſſe; & quidem calidum, vel frigidum, humidum, aut ſiccum temperamentum, prout Sanguis, vel magis, vel minus vividus, floriduſque erit, atque ex diverſa partium ſolidarum conſtitutione, ac textura; bene, vel male repurgatus, itemque a ſuis impuritatibus, fortaſſe ex cibo contractis, ſecretus: Quamobrem calor, frigus, ſiccitas, humiditas, vel potius magis, minuſve calidum, magis, minuſve humidum Corpus in ſuis partibus exurget. Hæc enim veluti effectus ſunt noſtris ſenſibus manifeſtiores, per quos corporum habitudines, & conſtitutiones facilius innoteſcunt: quin & a Sanguine ipſo vegeto, ſuaque parte vivida, floridaque præpollente, cunctaſque partes corporis convenienter irrigante, vivificanteque, calidum illud appellamus: ab eodem vero minus vivido, & a parte ſui glutinoſa aliquantulum refracto, nominamus frigidum, ſeu minus calidum: Sic quoque humidius, ac mollius, ſiccius, ac durius, a ſero ejuſdem exuberante, vel deficiente, aut etiam conſtipato. Atqui iſta omnia progreſſu etiam ætatum variari contingit, vel ſponte Naturæ, ab ipſo ſanguinis circulantis diſpendio, vel a fermentis viſcerum attenuatis, aut infractis; ut pariter ex incolatu vario, diverſoque alimentorum, & potuum uſu, exercitiis, aliiſque ſimilibus, in ipſo vitæ decurſu permutantur; ut patet.

Sed & aliud quid inſuper prædvertendum hoc loco ſupereſt, quod qui me ad hæc ſcribenda impulerunt, ſe præſertim exoptare ſunt profeſſi, ut locutione Medicis magis familiari, in hiſce Expoſitionibus uterer, nulla tam exacta purarum dictionum ratione habita, ſatiſque eſſe, ſi quæ adhibentur docendi formulæ, apud Commentatores Galeni, Avicennæ, aliorumque, reperirentur; propterea, ut illis ſatisfacerem, qui rem hanc ornatius, quam deceat tractari nolunt, ceu torrentis impetu, me quoque rapi, permittere ſum coactus.

Sed revertamur unde digreſſi ſumus. Quandoquidem Galenus ſuperius in *textu* 15. dixerat, Salubre Simpliciter Corpus eſſe illud, quod ab ipſo Naturæ ortu bonam habet temperaturam in Simplicibus, & primis particulis, atque in Inſtrumentariis eſt bene commenſuratum; difficultas non levis exinde oritur, num revera Corpus Simpliciter Salubre ab ipſo Naturæ ortu tale eſſe debeat. Et dubitandi occaſionem præbuere nonnulli, non levibus argumentis permoti. Inquiunt enim, ad conſtituendum Corpus Simpliciter Salubre ſufficit bona temperies partium ſimilarium, & melior organicarum ſtructura, ſive hæ ab ipſo naturæ ortu fuerint, ſive progreſſu temporis acquirantur. Inſuper poteſt Corpus ex generatione non ſanum ſimpliciter, mutatione temporis, & ætatis evadere ſimpliciter ſanum, potiſſimum ſi con-

congrua utatur victus ratione, ad meliorem, & ſalubriorem ſtatum ſeipſum reducens, quemadmodum pluribus etiam inſinuat Galenus 3. *l. hujus Operis*. Denique Corpus non optime ſanum leviter ſi ægrotaverit, poteſt curationis ope, non ſolum ſanari, ſed etiam ad optimam ſanitatem reduci, quæ ſanitas non erit a primo naturæ ortu, cum inducatur in tempore: igitur Galeni aſſertio non erit univerſaliter vera.

Verum his non obſtantibus, dicendum, Salubre ſimpliciter ab ipſo naturæ ortu tale eſſe debere, quia id non denotat ſolum circumſtantiam temporis, ſed potius modum inhærendi in ſubjecto, hoc eſt firmam inhæſionem, perfectamque Sanitatis habitudinem; ſiquidem Salubre ſimpliciter, ut ſuperius notavimus, & oſtendit late hoc loco præ cæteris Forolivienſis *quæſt. 6.* debet habere ſanitatem fixam, ſtabilem, & exquiſite perfectam, quæ nimirum vim habeat plurimum reſiſtendi cauſis ægrotare facientibus, imo perſiſtendi in ſalubritate, optimarum operationum radice. Cumque hæc optima Corporis conſtitutio opus Naturæ ſit, non Artis, propterea Galenus illam expreſſurus dixit, ab ipſo ortu, ſive ex generatione eſſe.

Hinc modo facile fit ſatis objectionibus mox propoſitis. Et quidem primo impoſſibile videtur, quod Corpus bene temperatum, optimeque conſtructum, a nativitate tale non ſit, cum ſalubritas iſta perfectiſſimum inhærendi modum in ſubjecto dicat, qui neutiquam ab Arte, ſed omnino a Natura proficiſci poteſt; præſertim quia Ars reſarcit, non efficit, aut producit ſanitatem: quare jure optimo Corpus abſolute, ſeu ſimpliciter Salubre, ex generatione, ſive a Naturæ ortu eſſe dicitur. Quod præterea ſubditur, Corpus Simpliciter non ſanum mutatione ætatis, & adhibitis convenientibus remediis, abſolute ſanum fieri, falſum omnino eſt; quoniam numquam poterit introduci in eo Sanitas cum habituali aptitudine ad perſiſtendum in ſanitate, & ad fortiter reſiſtendum cauſis ægrotare facientibus, unde ſi fortaſſe in meliorem, ſalubrioremque ſtatum reducatur, acquiret ſolummodo ſanitatem actualem, & meliorem reſpective, non abſolute: id quod docet *ſequenti lib.* 3. Galenus, & Nos ſuo etiam loco probabimus. Poſtremo Sanitas, quæ curationis ope reſtituitur, dicitur reſarcita, non ingenita; ſiquidem Sanitatis abſolutæ productio, non Artis, ſed Naturæ opus eſt. Concedimus tamen uſu medicamentorum corpora quandoq; in ægritudinem lapſa, poſtquam convaluerint, meliorem ſtatum acquirere, numquam vero abſolute ſalubrem, ſed ſolum reſpective ſalubriorem ad temporis progreſſum, vel ad præcedentem ætatem: quin morbi ex inconformatione, malaque ſtructura orti, vel nihilum, vel leviter adhuc poſt longum tempus, & per ætatum mutationem tolluntur, ut patet in iis, qui malam pectoris, aurium, aut oculorum conformationem a nativitate contraxerunt.

Docet ſecundo in hoc Capite Galenus, Corpus Salubre ut Nunc, eſſe illud, quod in præſenti ſanum eſt, atque per id temporis, quo ſanum exiſtit, bonam habet temperaturam, & commenſurationem, non tamen optimam, ac ſibi propriam. Quibus verbis oſtendit, duas in univerſum conditiones requiri ad Salubre Corpus, ut nunc: primam quidem, ut in præſenti ſanum ſit, ſive quod habeat ſolum actum, ſeu Sanitatem, non tamen perfectam, hoc eſt cum aptitudine ad perſiſtendum in illa, & cum reſiſtentia ad cauſas ægrotare facientes; alteram vero, quod prædicta Sanitas, licet optima non ſit, eſt tamen propria, ſeu accomodata tali individuo. Hinc experimur pleroſque, etiam a nativitate, languidam conſtitutionem, lubricamque ſanitatem ſortitos, cum ea tamen citra ægritudinem, toto vitæ tempore, perſeverare, ſervata ſcilicet exacta in ſex rebus nonnaturalibus ratione: cujus Conſtitutionis fatetur Galenus ſeipſum fuiſſe *quinto de ſan. tuend. c.* 1.

Tertio, quoniam Salubre ſimpliciter diviſerat in [illegible], ſive, *omnino*, & [illegible], ſive *magna ex parte*, idcirco conſiderans Salubre *Diapantos*, illud eſſe inquit, quod omnino, ſeu exquiſite tale eſt, quodque optima temperie eſt præditum, optimeque commenſuratum. Salubre vero *Epitopoly*, quod a conſtitutione optima non admodum recedit; deficit tamen aliquantulum ab ea. Unde patet, etiam ex Galeni mente, Salubre *Diapantos*, & Salubre *Epitopoly* differre perfectione, & majori, vel minori vi, in reſiſtendo cauſis ægrotare facientibus, non vero tempore; ut ſuperius dictum.

CAPUT V.

De corpore inſalubri.

TEXTUS.

(T.16.) I*Nſalubre vero Simpliciter eſt Corpus, quod ab ipſo ortu Naturæ, vel in conſimilibus partibus malam habet temperaturam, vel in inſtrumentariis incommen-*

menſurationem, vel utrumque vitium. Inſalubre vero nunc eſt Corpus, quod eo tempore, quo tale dicitur, ægrotat; neque obſcurum eſt quod & hoc ipſum eo, quo dicitur tempore ægrotano, vel in conſimilibus malam habet temperaturam, vel in inſtrumentariis incommenſurationem, vel utrumque. Eſt vero & ſemper Inſalubre, quod ex ipſo Naturæ ortu, vel peſſimam habet temperaturam in ſimplicibus, & primis particulis omnibus, vel aliquibus, vel his, quæ obtinent principatum, vel in inſtrumentariis incommenſuratiſſimum exiſtit. Similiter autem in his, vel omnibus, vel in aliquibus, vel illis, quæ obtinent principatum. Ut multum vero Inſalubre eſt Corpus, quod ab hujus quidem vitio recedit, nondum tamen mediocritatem attingit.

PARAPHRASIS.

EXplicata Natura Salubris Corporis cum ſuis differentiis, progreditur Galenus ad expoſitionem Corporis Inſalubris, & illud quidem Inſalubre Simpliciter eſſe inquit, quod ab ipſo Naturæ ortu, vel in Similaribus partibus malam habet temperaturam, vel in organicis malam commenſurationem, ſeu ſtructuram: vel etiam utrumque vitium patitur: ubi tria ſpecialius notanda occurrunt.

Primum, quemadmodum in definienda Natura Corporis Salubris *Simpliciter* dictum fuit, illud ab ortu Naturæ tale eſſe debere; ita quoque Inſalubre *Simpliciter* ab ortu Naturæ inſalubritatem contrahere oportere, cum oppoſitorum eadem ſit ratio.

Secundum, quod Inſalubre *Simpliciter*, ut tale ſit; neceſſe non eſt, ut utrumque vitium, nimirum malam temperiem in ſimilaribus partibus, malamque ſtructuram in organicis una ſimul patiatur, ſed ſatis eſt, ſi alterutrum horum ſubeat: in quo differt Natura Salubris Corporis ab Inſalubri: Salubre enim convenit cum recto, & bono, ex Ariſtotele 5. *metaph. tex.* 10. Bonum autem, & rectum ex integra cauſa eſt, Malum vero ex ſingulis defectibus; ita pariter Salubre tum bonam temperiem in Similaribus, tum optimam commenſurationem in Organicis partibus exquirit, cum ex aggregato ambarum exoriatur; at Inſalubre congruens cum malo, ad ſingulos harum conditionum defectus emergit: cujus rei non ignarus Galenus, uſus eſt particula disjunctiva, *vel*, ut patet ex textu.

Tertium, quod licet Inſalubre *Simpliciter* Corpus utrumque dictarum conditionum vitium referre poſſit, & quod ſit interpretatum, ſitque etiam incommenſuratum; hoc tamen ſi daretur, eſſet omnium Inſalubrium peſſimum. At vero ſicut Salubre *Simpliciter*, & omnino, vix mente concipi poteſt, ita Inſalubre *Simpliciter*, & omnino, inter viventia erit irreperibile. Atqui hoc Inſalubre Corpus utrumque vitium involvens a Sanctorio Inſalubre *Simpliciter Diapantos* dicitur; Inſalubre vero, vel in ſimilaribus ſolum, vel in organicis partibus deficiens, appellatur Inſalubre *Multum*, ſive *Epitopoly*.

Animadverſione autem dignum eſt, quod ſicuti Salubre Corpus *Simpliciter* illud dicitur, quod firmam, ſtabilemque Sanitatem poſſidet, cum aptitudine reſiſtendi cauſis ægrotare facientibus; ita e converſo, Inſalubre *Simpliciter* Corpus intelligetur illud, quod a nativitate perexiguam, vel nullam habet potentiam reſiſtendi cauſis prædictis, ita ut ex quacumque, etiam leviſſima cauſa, in ægritudinem incidat, fiatque Inſalubre *Nunc*, ſeu actu ægrotans.

Exempla vitiorum, quæ hoc loco memorantur in contemperatione partium Similarium, notiſſima ſunt: ſi nimirum plus juſto incaleſcant, tepeant, algeant, obrigeſcant, molleſcant, obdurentur, laxentur, contrahantur: quamvis vix fieri poſſit, ut ipſæ ſolum afficiantur, & lædantur, illæſis, & non affectis una ſimul Organicis, quæ ex illis componuntur; nec a calore, aut frigore, aliave Simplici intemperie offendi poſſint, ſine vitio alicujus cauſæ materialis, unde Intemperies illa proveniat, ut ſpeculanti patebit. Vitiorum vero ex mala conformatione Organicarum ab eodem Galeno recenſentur: ſi quis cum magno capite oriatur; ſi porus felleus non ad jejunum inteſtinum, ſed ad ventriculum pertingat; ſi ventriculus rotundus ſit, ſepti tranſverſi motum impediens, & reſpirationem interturbans, atque alia hujus generis.

Tranſit ulterius Galenus ad explicandum Corpus Inſalubre *ut Nunc*, illudque eſſe inquit, quod eo tempore, quo tale dicitur, ægrotat; ideſt vel malam ſubit in ſimilaribus partibus contemperationem, vel malam ſtructuram in organicis, vel utrumque; ut propterea, quod eſt Inſalubre *Simpliciter*, hoc eſt habet ineptitudinem ad diutius reſiſtendum cauſis ægrotare facientibus, ſi præter ejuſmodi ineptitudinem, actualem ægritudinem incurrat, fiat Inſalubre *ut Nunc*: ægrotare autem dicetur, vel quia in ſimilaribus particulis ſenſibilem intemperiem patitur; vel quia in organicis incommenſuratum, ſeu male conſtructum evadit, puta

in quantitate, numero, ſitu, figura; vel etiam quia utrumque vitium, ſubit, juxta ea, quæ nuper dicta ſunt.

Inſalubre præterea *Diapantos* ſive *ſemper*, & *omnino* eſt, quod ex ipſo Naturæ ortu, vel peſſimam habet temperaturam in ſimplicibus, & primis particulis, aut omnibus, aut aliquibus, & præſertim principalibus dictis, vel in organicis eſt pari ratione incommenſuratum, peſſimeque conſtructum. *Ut multum* vero, ſeu *magna ex parte Epitopoly* Inſalubre eſt, quod ab hujus quidem vitio recedit, ſive non adeo vitioſum eſt, ut *Inſalubre Diapantos*, mediocritatem tamen nondum attingit, ideſt non pervenit ad ſtatum *Neutrius ſimpliciter* quod eſt Medium inter Salubre *Simpliciter*, & *Simpliciter* Inſalubre.

CAPUT VI.

De Corpore Neutro.

TEXTUS.

(T.17.) *Quoniam vero & Neutrum Corpus tripliciter dicebatur, unum quidem, quod neutrius erat extremæ diſpoſitionis particeps, aliud autem, quoniam utriuſque, aliud, quoniam aliquando hujus, aliquando vero illius, Juxta primum ſignificatum, Neutrum erit Corpus, quod exquiſite medium eſt, & Saluberrimi, & Inſaluberrimi Corporis, & hujus hoc quidem Simpliciter tale, quod ab ipſo ortu Naturæ ita eſt conſtitutum; hoc vero ut Nunc, quod in præſenti tempore medium exquiſite exiſtit Saluberrimi, atque inſaluberrimi Corporis. Ipſius autem ſimpliciter, Semper quidem tale eſt id, quod in omnibus ætatibus tale perdurat, ut Multum autem, quod nonnullas recipit mutationes.* (T.18.) *Juxta vero ſecundum ſignificatum Neutrum erit Corpus, quod ab ipſo ortu Naturæ contrariarum ſimul eſt particeps diſpoſitionum, aut ſcilicet in una parte, aut in duabus differentibus. In una quidem, ſi ſecundum alteram oppoſitionem effectivarum qualitatum bonam habuerit temperaturam, vel etiam ſecundum utramque, ſed in formatione, vel magnitudine, vel numero partium, vel ſitu delinquat: aut contra in his quidem recte ſe habeat, vel omnibus, vel quibuſdam, peccet autem in temperatura. In differentibus vero partibus, & juxta omnes oppoſitiones poteſt quicquam ſimul particeps eſſe contrariorum. Et Semper quidem tale, quod per omnes ætates in eodem perſeverat; ut Multum vero, quod aliqua ex parte evariat, ita vero & Nunc Neutrum erit Corpus, juxta ſecundum ſignificatum, quia vel in parte una hæc quidem ſibi Salubria exiſtunt, illa vero Inſalubria, vel in differentibus ita afficitur partibus.* (T.19.) *Juxta vero tertium ſignificatum Neutrum erit Corpus, quod aliquando quidem Salubre, aliquando vero Inſalubre per vices exiſtit, ut nonnullis accidit, qui in pueritia Salubritate corporis vigent, cum vero ad juventutem pervenerint, Inſalubres evadunt, aut contra. In uno autem tempore, quod ita eſt Neutrum exquiſite conſiſtere nequit; latius vero ſi accipiatur, contingit. Novimus autem, quod Nunc dupliciter dicitur.* (T.20.) *Salubre igitur, & Inſalubre, & Neutrum Corpus quot modis dicatur, & quale unumquodque ſit, ſufficienter explicavimus. De Signis vero deinceps dicendum.*

PARAPHRASIS.

POſt definitiones Corporum Salubrium, & Inſalubrium cum adjunctis differentiis, naturas Corporum Neutrorum tandem aſſignat, atque cohærenter diviſioni ſuperius allatæ, inquit primo, Neutrum Corpus Primi Significati, ideſt per negationem utriuſque extremi, eſſe illud, quod exquiſite Medium eſt, & Saluberrimi, & Inſaluberrimi Corporis, nempe ejus, quod in latitudine ſanitatis perfectiſſimum eſt, & ejus, quod e converſo omnium eſt imperfectiſſimum. Secundo hujus ſignificati Neutrum *Simpliciter* tale inquit eſſe, quod ab ipſo ortu Naturæ ita eſt conſtitutum, ut ſcilicet ejuſmodi neutralitatem in medio poſitam exacte poſſideat, habeatque aptitudinem ad perſiſtendum in eadem. Ut *Nunc* vero Neutrum ſubdit eſſe, quod in præſenti tempore medium exquiſite exiſtit Saluberrimi, & Inſaluberrimi Corporis; at facile ab hoc medio declinare poteſt. Tertio, Neutrum *Simpliciter*, *ſemper*, ſeu *omnino*, dicitur illud, quod in omnibus ætatibus tale perdurat, propter aptitudinem in eadem Neutralitate perdurandi, licet aliquando ob aliquam externam cauſam ab hac neutralitate declinare poſſit, & in ægritudinem incidere. Ut *multum* denique, ſeu *magna ex parte* Neutrum Corpus dicetur, quod nonnullas alterne recipit mutationes, non valde tamen remotas a prædicta Neutralitate, eo quod ad eam facile redeat. Atque hæc ſunt Neutra propriiſſime ſumpta.

Neutrum vero Secundi Significati, ſeu quod particeps eſt utriuſque extremi, *Simpliciter* tale quidem eſt, quod ab ortu Naturæ contrariarum ſimul eſt particeps diſpoſitio-

num, aut ſcilicet in una parte, aut in duabus differentibus; in una quidem, ſi particulæ primæ temperaturam Corporis conſtituentes, non inter ſe mutuo congruant, nec ſe viciſſim coadjuvent pro bona Corporis conſtitutione, ſeu temperatura; vel ſi per qualitates temperiem illam conſtituentes non ſe mutuo contemperent, aut in operationibus conformentur; vel ſi bonam habuerit temperiem, male tamen Corporis totius conſtitutio conſtructa ſit; vel e contra in differentibus partibus, ſi una nimirum ſit diſpoſita ad unam habitudinem, altera ad alteram, & oppoſitam. Neutrum *ſemper* ſecundi ſignificati eſt, quod per omnes ætates in eodem ſtatu perſeverat. Neutrum *ut multum*, quod aliqua ex parte variat, hoc eſt, quod magna ex parte eſt tale, Neutram ſcilicet diſpoſitionem participans, ſed magis inclinantem ad alterum extremorum. Neutrum denique *Nunc* juxta Secundum ſignificatum, eſſe dicitur, quod vel in una parte, vel in pluribus partibus varias participat diſpoſitiones. Ac clarius Neutrum *ut Nunc* dicetur, quod in præſenti tempore habet diſpoſitiones inſalubres in una parte, ex mala primarum particularum combinatione, in aliis ſalubres, vel etiam in una parte adeſt Salubritas, in alia vero Inſalubritas; vel denique una pars ſana eſt, alia morboſa, vel quod ad temperiem, vel quod ad organorum compoſitionem. Et quidem hoc Neutrum *ut Nunc* frequentius eſſe ſolet Medium inter Sanitatem, & Morbum.

Poſtremo Neutrum Tertii Significati, quod ſcilicet aliquando unius, & aliquando alterius extremi particeps ſit, definitur illud, quod aliquando Salubre, quandoque vero Inſalubre eſt. Dat exemplum Galenus eorum, qui in Pueritia Salubritate fruuntur, ad Juventutem vero pervenientes Inſalubres evadunt, aut contra. Debet autem ejuſmodi Inſalubritas, ut ſcite advertit hoc loco Sanctorius, non ab externis cauſis provenire, ſed ex mala diſpoſitione naturali, puta ob morbos hæreditarios; quia, ut ſupra notatum eſt, Corpora prædicta conſiderantur ſecundum habitudinem, & potentiam ab ortu Naturæ contractam. Sic namque obſervamus pleroſque ad virilitatem uſque ſaniſſimos vivere, poſt hanc ætatem obnoxios fieri Podagræ, Nephritidi, Tuſſi, & ſimilibus, adhuc ob contractam conſimilis luis hæreditatem ab affectis Parentibus. Præterea, ſi æque per vitæ curſum mutationes iſtas Corpus ſubeat, aut ſi plus Salubritatis, quam Inſalubritatis participet, vel viceverſa, aliarum differentiarum Neutrum fiet; ſicut pariter, ſi viciſſim modo ſalubritatem, modo inſalubritatem per ætatum mutationem nanciſcatur, de quibus non eſt, ut fuſius agamus, cum facillime ex dictis pateat.

Ex hactenus dictis de Neutrorum Corporum differentiis, unica gravior difficultas ſolvenda remanet, atque illa eſt, ad quamnam differentiam referenda ſint neutra Convaleſcentiæ, & Decidentiæ? Quoniam enim exempla Neutrorum frequentiora apud Medicos ſunt illorum Corporum, quæ mox ſunt in Morbum lapſura, aut nuper a Morbo evaſere, quæ revera neque ægra, neque ſana dici merentur; propterea dubitatur apud Expoſitores, cujus generis illa ſint, & ad quam claſſem revocari debeant. Turiſanus inhærens Avicennæ 2. *prima doct.* 1. *c.* 2. arbitratur Corpora Convaleſcentia, & Decidentia referenda eſſe ad Neutra *primi ſignificati*, ideſt per excluſionem utriuſque extremi; quia, inquit, ejuſmodi Corpora mediam formam habent inter eas, quæ Sanis, & Ægrotis conveniunt; atqui hæc videtur competere Neutris *primi ſignificati*. Sed revera omnia Neutra tum *Primi*, tum *Secundi*, & *Tertii ſignificati*, mediam quamdam formam habent: ob id enim Neutra vocantur, quia Media ſunt inter extrema. Rectius idcirco dicendum, pertinere illa ad Neutra *ſecundi ſignificati*, quia prædicta Corpora Convaleſcentia, & Decidentia participant de utroque extremo, auctoritate Galeni *lib. de Conſtit. Art. c.* 19. *&* 20. ubi Corpora Decidentia, & Convaleſcentia aliquid cauſæ morbificæ participare ait; quod latius oſtendit hoc eodem *lib. Artis Medicæ c.* 82. *&* 5. *de ſanit. tuend. c.* 4. quibus in locis, etiam Senes ad Neutra *ſecundi ſignificati* revocat, tamquam aliquid participantes de Sanitate, & de Morbo; nam Convaleſcentiam, & Senectutem vocat ipſe Morbos quoſdam, vel Sanitates quaſdam lubricas: Et Hippocrates *de Convaleſcentibus*, 2. *aphor. tex.* 12. *dixit*: *Quæ reliquuntur ex morbis poſt judicationem, recidivas facere conſueverunt*. Ex neutris autem *ſecundi ſignificati*, videntur eadem reducenda potius ad Neutra *Nunc*, quam ad alia, ut præ cæteris inculcat Sanctorius *hoc loco*.

Peroratione tandem concludit Galenus Sextum Caput, & ultimum Primi Libri, inquiens, ſe ſufficienter explicaſſe Salubre, Inſalubre, & Neutrum Corpus, & quale unumquodque ſit. Deinceps vero de Signis dicendum. Et hactenus de Primo Libro.

Digitized by Google

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Quod eſt VII. in Galeno.

De Signis Salubribus.

TEXTUS.

(T.1.) *Sunt autem & ex his Salubria quidem, quæcumque præſentem indicant ſanitatem, & futuram prętuntiant, & præteritam memoriæ ſubjiciunt. Inſalubria vero, quæ & præſertim indicant ægritudinem, & futuram prænuntiant, atque præteritam memoriæ ſubjiciunt. Eadem ratione Neutra dicuntur, quæ neutram diſpoſitionem oſtendunt, prænuntiant, & memoriæ ſubjiciunt, & quæ nihil omnino de diſpoſitionibus indicant, vel nihil magis Salubrem, quam Inſalubrem diſpoſitionem oſtendunt, & quæ partim quidem Salubrem, partim vero Inſalubrem indicant diſpoſitionem; & quæ aliquando quidem Salubrem, aliquando vero Inſalubrem, & hæc quoque ſecundum tria tempora veluti Salubria, & Inſalubria appellantur. Vocantur autem nonnumquam a Vetuſtioribus Medicis hæc omnia, Signa Prænuntiativa, quamvis præſentium, ac præteritorum ſint indicativa: uſus vero non parvus ex Prænuntiativis, atque Indicativis, minor autem ex his, quæ memoriæ ſubjiciunt.* (T.2.) *cum vero ſint Salubria Corpora, hæc quidem Simpliciter, hæc vero ut Nunc, quæ & bene valentia dicuntur. Salubrium Simpliciter Corporum duplicem diximus eſſe differentiam, quoniam nonnulla quidem Semper, nonnulla vero, ut Multum eſſent talia. Et ſemper quidem, quæ optimam conſtitutionem ſortita ſunt: Ut Multum vero, quæ non magnopere ab illa recedunt.*

PARAPHRASIS.

A Corporibus ad Signa tranſit, atque illa, non ſecus ac Corpora dividit in Salubria, Inſalubria, ac Neutra. Ex Salubribus autem alia præſentem indicant Sanitatem, & dicuntur Diagnoſtica; alia futuram prętunciant, & vocantur Prognoſtica; & alia demum præteritam in memoriam revocant, atque Gnamneſtica nominantur. Inſalubria pariter, vel præſentem indicant ægritudinem, vel futuram prętunciant, vel præterita memoriæ ſubjiciunt. Quod ſi ſimul ſigna indicent præſentia, prænuncient futura, & ad memoriam revocent præterita, Tritemporea appellantur; quia ſimul tria Tempora demonſtrant. Non diſſimili ratione, Neutra ſubdit dici, quia Neutra diſpoſitionem oſtendunt, prænunciant, aut in memoriam reducunt. Cumque Neutra Signa per ordinem ad Neutra Corpora ſint directa, adeoque Primi, Secundi, & Tertii ſignificati, propterea Neutra ſigna juxta Primum ſignificatum eſſe docet, quæ nihil omnino de diſpoſitionibus extremis indicant, cum Neutrum Primi ſignificati ſit per negationem utriuſque extremi; vel etiam eſſe illa, quæ non magis Salubrem, quam Inſalubrem Conſtitutionem oſtendunt. Neutra vero Signa juxta Secundum ſignificatum inquit eſſe, quæ partim Salubrem, partim etiam Inſalubrem diſpoſitionem ſignificant. Demum ſigna Neutra juxta Tertium ſignificatum eſſe, quæ aliquando Salubrem, aliquando Inſalubrem demonſtrant diſpoſitionem. Horum ſignorum exempla ex inferius dicendis patebunt.

Præterea edocet Galenus, quod ante dicta Signa tam Prognoſtica, quam Diagnoſtica, & Gnamneſtica, indiſcriminatim a Vetuſtioribus Medicis Prænunciativa fuerint appellata, quamvis non omnia futurorum, ſed præſentium, & præteritorum ſint indicativa: quod etiam confirmat *l.1. de præſagitione ex pulſibus initio*, ubi inquit: *Non eſſe futurorum tantum Præſcientiam, ſed præſentium etiam, & præteritorum, ſatis id olim demonſtravit Hippocrates*; quemadmodum colligi poſſe videtur *ex primo prognoſticorum 2.* ubi *Medicus præſentiens, & prædicens coram ægro præſentia, præterita, & futura, quæque Infirmi omittunt, enarrans, creditur agnoſcere magis ægri conditionem: Hinc audent homines magis ſe concredere Medico.* Hæc Hippocrates. Et quidem præterita, vel præſentia, antequam ab Infirmo referantur, ſi a Medico prænotentur, certe præſciri ſana ratione dici poſſunt, quoniam prædicuntur, antequam ab illis memorentur.

Amplius utilitatem horum Signorum Galenus inſinuat, atque ex iis majorem a Prænunciativis, & Indicativis, minorem vero a Rememorativis futuram ait; quoniam illa futurum eventum, vel ſalutarem, vel lethalem prædemonſtrant, unde non parum glorię

Digitized by Google

inde Medicis accedit, eaque præſentem quoque ægritudinem notam faciunt, quæ fortaſſe ignorata, curatio nulla inſtitui poſſet. Rememorativa vero conferunt ſolum ad confirmanda ea, quæ per ſigna Diagnoſtica cognita ſunt; quin aliquando ſolum Cauſas procatarcticas, ſeu Occaſiones, unde quis ægrotare cœperit, patefaciunt.

Denique juxta ſuperius traditas Corporum, & præcipue Salubrium differentias, ſigna relaturus, repetit, Corpora alia eſſe Salubria *Simpliciter*, alia *ut nunc*, alia *ut Semper*, ſeu *Omnino*, alia *ut Multum*, ſeu *Magna ex parte*. Et *Semper* quidem, quæ optimam conſtitutionem ſortita ſunt, *ut Multum* vero, quæ non magnopere ab illa recedunt; atque de horum Signis deinceps latiſſime agit; & primo de ſignis optimæ conſtitutionis.

CAPUT II.

VIII. in Galeno.

De Signis optimæ Conſtitutionis.

TEXTUS.

Horum autem dignotiones ſumendæ ſunt ab iis, quæ ſecundum eſſentiæ rationem ipſius inſunt, & ab iis, quæ ex neceſſitate conſequuntur, operationibus, ac ſymptomatibuſque, ideſt caſibus, qui proprie accidentia vocantur (T.3.) *Ab eſſentia quidem ipſa, eorum, quæ optimam habent conſtitutionem: commenſuratione conſilium quidem in calliditate, frigiditate, humiditate, & ſiccitate: Inſtrumentalium vero, in quantitate, ac numero eorum, ex quibus componuntur, ac præterea formatione, ſitu partium ſingularum, ac totius inſtrumenti. Ex his vero, quæ ex neceſſitate conſequuntur Conſimilia, quantum quidem attinet ad tactum, a mediocritate, quæ in mollitie ac duritie conſiſtit: quantum vero ad aſpectum, a colore optimo, & lævitatis, atque hiſpiditatis mediocritate. In Operationibus, a perfectione, quam & ipſarum virtutem appellamus. Ab his vero, quæ Inſtrumentarias partes conſequuntur, e commenſuratione, & pulchritudine omnium totius Corporis inſtrumentorum, ac præterea ab earum, quæ ipſis inſunt, virtute operationum. Optimæ igitur conſtitutionis Corporum ſigna indicativa ſunt hæc:* (T.4.) *Eorum autem, quæ ab ipſa deficiunt, & adhuc tamen Salubria exiſtunt nonnulla quidem in Conſimilium temperatura vitium aliquod parvum habent; nonnulla vero in Inſtrumentariorum commenſuratione, & hoc quoque perexiguum. Accidit autem hoc, vel in omnibus, vel in aliquibus, aut in utriſque. Vitiorum vero genera eadem ſunt cum his, quæ virtutem perficiunt, temperatura quidem in Conſimilibus, numerus autem, & formatio, & magnitudo, & ſitus in Inſtrumentariis, utriſque vero communis Unitas; quam & ipſorum Continuitatem appellamus.* (T.5.) *In his autem ipſis generibus ſunt Corporum Inſalubrium vitia ſecundum utrumque Inſalubritatis ſignificatum. Terminus autem, qui utrumque diſtinguit, eſt operationum læſio ſenſibilis.* (T.6.) *Quæ vero ab optima Corporum conſtitutione breve aliquid deficiunt, revera quidem & ipſa in aliquo ſunt offenſa, non tamen id ſenſu comprehenditur. Diſtinguuntur vero ex eo, quod magis, minuſve in operationibus exiſtit; & quia Cauſis, quæ ægritudinem pariunt, non æque reſiſtunt. Quæ autem ſimpliciter ſalubria ſunt Corpora, diſtinguuntur ob id, quod facile a cauſis Inſalubribus ſuperantur; & quoniam in vigore operationum plurimum deficiunt, in medio autem amborum collocantur Neutra, tum quæ exquiſite appellantur, tum quæ cum latitudine quadam,* (T.7.) *Quo fit, ut tota Sanitatis latitudo in tres partes, quarum ſingulæ latitudinem habent non parvam, dividatur: erit autem prima quidem Salubrium Corporum, ſecunda Neutrorum, tertia Inſalubrium. Poſt quæ deinceps ſequuntur, quæ jam ægrotant Corpora, quæ ſenſibilibus operationum læſionibus diſtinguuntur.* (T.8.) *Quæ igitur dolore infeſtantur, & quorum motus ſunt depravati, aut omnino interierunt, manifeſtas habent determinationes. Quæ vero imbecilles edunt operationes, in magnis quidem diſtantiis, facile diſcernuntur, in parvis vero ambigua ſunt: atque idcirco in eo genere noxæ collocatur diſpoſitio, quæ Neutrius contrariorum eſt particeps, quam & ipſam Neutram diximus appellari: Ita tamen ut horum omnium ſenſus ſit Judex, non ipſa Natura rerum inſpiciatur, ut periculum ſit in dogma perpetuæ poſſibilitatis incidere.* (T.9.) *Et quidem Signa ſanorum Corporum, ſed quæ aut Inſalubria, aut Salubria, aut Neutra exiſtunt, quantitate diſtantiæ differunt, duobus invicem contrariis terminis a nobis ſtatutis, optima videlicet conſtitutione corporis, & nuper facta ægritudine, ac deinceps conſiderantibus, utri eorum*

vici-

Digitized by Google

viciniora ſint ea, quæ ad examen Corpora veniunt: quæ enim proximiora ſunt optimæ conſtitutioni, Salubria: quæ vero ab hac longius diſtant, atque ad ea, quæ jam ægrotant, magis accedunt, Inſalubria: quæ autem intermedia, atque æqualiter ab utriſque diſtare videntur, Neutra erunt. (T.10.) *Optimæ igitur conſtitutionis Corporis indicia explicavimus. Eorum vero, quæ ab ipſa deficiunt, totidem ſunt numero genera, quæ in magis, & minus ſecari poſſunt.* (T.11.) *Cum autem in tres latitudines diviſa ſint, Corporis Inſalubris ſimpliciter indicia trademus: ex his enim & reliquæ duæ latitudines innoteſcent. Generaliter igitur prius a nobis in eo, quem de optima conſtitutione ſermonem habuimus, dictum eſt. Specialiter autem nunc dicetur, ſi prius partes diviſerimus.*

PARAPHRASIS.

Plura docet in hoc Capite Galenus, & primo, poſtquam Salubrium Corporum differentias retulit, ut fortaſſe oſtenderet, ab illorum, utpote perfectiſſimorum, dignoſi ſe incepturum, mox ſubdit: horum, ideſt Salubrium Corporum dignotiones in univerſum ex tribus fontibus ſumendas eſſe; videlicet ab his, quæ ſecundum eſſentiæ rationem ipſis inſunt, ſive a ſubſtantialiter inhærentibus: ab his, quæ ex neceſſitate conſequuntur, operationibus, ſive ex neceſſario conſequentibus, actionibus, & effectibus: & demum a Caſibus, qui proprie Accidentia dicuntur. Subſtantialiter inhærentia appellantur ab eodem, Temperamentum partium ſimilarium, & organicarum Structura, ſeu Compoſitio. Et quidem Temperamentum dicitur apta diſpoſitio neceſſaria ad eſſe, & conſervari miſtorum; quin ab eodem Galeno 1. *de uſu partium cap.6.* 1. *method. cap.6. & alibi*. Dicitur Natura, ſeu Proprietas in quarto modo dicendi per ſe miſtorum. Compoſitio pariter, ſeu Structura partium organicarum, conſtitutionem ipſarum, & eſſentiam conſtituit; neque enim per aliud pars organica, ſeu diſſimilaris talis eſt, quam per Compoſitionem. Quæ ex neceſſitate conſequuntur operationes, ita intima partium Naturam comitantur, ut ab earumdem partium ſive ſimplicium, ſive Compoſitarum conſtitutione inſeparabiles ſint; unde Signa deſumpta ab operationibus longe fideliora cæteris eſſe ſolent. Hinc fallitur Turiſanus exiſtimans operationes ſeparari poſſe a Sano, vel ægro Corpore, puta dormire, concoquere, nutriri, &c. nam ſumpſit operationes in actu ſecundo, ſeu in exercitio, non autem in habitatione, ac in ſubjecto; quemadmodum, licet Riſus, ſeu actus redimendi ſit ſeparabilis ab Homine, non tamen ab illo ſejungi poteſt Riſus, ut eſt habitudo ridendi, tamquam proprietas eſſentialis illius; quamobrem Galenus 1. *de differ. morb. c.1.* conſiderans, quod dum quis dormit, licet nulla ipſius pars moveatur, aut operetur, ſanus tamen eſt: quoniam ſcilicet non ab exercitio operationum, ſed ab habitudine; ſeu potentia ad operandum, bonas, vel malas Corporis affectiones deducere oportet; proinde inquit: *Quoniam & dormientes, aut alioquin in tenebris, & otio degentes, aut ſæpe diſcumbentes, neque ulla Corporis parte movemur, neque alicujus rei extrinſecæ ſenſum habemus, nihilominus ſani ſumus: Hinc perſpicuum eſt, quod Sanitas non operatione; ſed potentia potius eſt deffinienda.* Hæc ille.

At quid pro Caſibus, proprie Accidentibus dictis, ipſe intellexerit, gravior eſt hujus loci difficultas. Omiſſis autem aliorum expoſitionibus, rectius dicendum cum Sclano *lib.2. Art. med. comment.* 2. in græco Codice Symptomata, pro Caſibus legi, quæ tamen non proprie ſumenda pro iis, quæ ſequuntur morbum, ut umbra Corpus, ſicuti habet idem Galenus *lib. de diff. Symptom. c.2.* neque communiter accipienda, prout omne id ſignificant, quod præter naturam eſt, quemadmodum accipi poſſe docetur ab eodem Galeno *eod. lib.1. c.1.* hoc enim pacto Symptomata non poſſent eſſe unum ex tribus principalibus ſignis, quę optimam Salubrium Corporum conſtitutionem atteſtantur: ſed communiſſime ſunt intelligenda, prout non ſolum ſignificant, quæ præter naturam ſunt, verum etiam quæ ſanis accidunt, ſicuti uſurpant a Galeno 1. *methodi c.8. & 9.* ubi quæ ſanis ſunt Accidentia, ægrotis dicuntur Symptomata; quin ex græco Codice in hoc textu legitur; *quæ propriæ in Sanis βεβηκότα*, ideſt Accidentia dicuntur.

Secundo, ab his tribus fontibus particularia Signa deducit, & explanat, proindeque ait, Salubre Corpus dignoſci ex optima temperie, ſeu contemperatione primarum qualitatum in partibus ſimilaribus, & ex bona ſtructura, ſeu conformatione, conſiſtente in debita Magnitudine, exterminato Numero, convenienti Situ, naturali Figura, & Ductibus expeditis partium organicarum; quæ ſunt conditiones eorum, quæ dicuntur eſſentialiter inhærentia.

Di-

Digitized by Google

Dignoſci inſuper ſubdit ex neceſſario conſequentibus, tum partium ſimilarium bonam temperiem, tum partium organicarum meliorem ſtructuram; nempe, ut interpretatur Sclanus *hoc loco*, ex robore, & excellentia virtutum in ſuis operationibus, videlicet, ſi bene ratiocinetur, ac imaginetur, ſi acute videat, & audiat, ſi perfecte concoquat, & appetat, &c.

Præterea per ea, quæ ſenſibus ſubjiciuntur, præſertim Tactui, & Viſui illa colligit. Et quidem Tactum in Corpore Salubri percipere mediocritatem in mollitie, ac duritie; Viſum vero obſervare colorem optimum, atque moderantiam lenitatis, hiſpiditatis in pilis, & in partibus Organicis rectam commenſurationem, ac pulchritudinem omnium totius Corporis Inſtrumentorum.

Verum, non hinc quis exiſtimet ab his ſolum Signis optimam ſalubris Corporis conſtitutionem eſſe deducendam; ſed a pluribus aliis, de quibus fuſe agitur ab eodem Galeno *in libris de Temperamentis*, *de Naturalibus facultatibus*, & alibi: Meminit autem hic dumtaxat præcipuorum, quoniam Methodus Definitiva expoſtulat brevitatem, qua ſumma rerum Capita tanguntur, & memorantur.

Tertio, a modico receſſu ab his enarratis Signis Corporis perfecte Salubris, recolligit Signa Corporis Salubris, *ut Multum*, atque inquit; illud parum deficere a præcedenti, adeoque leve aliquod vitium habere, vel in temperie partium ſimilarium, vel in commenſuratione organicarum, & vel in omnibus, vel in aliquibus, vel in utriſque. Hinc vel partes Similares parum intemperatæ erunt, vel Organicæ aliquod vitium patientur, aut in magnitudine, aut in numero, aut in ſitu &c. vel Unitas utriſque communis leviter ſoluta obſervabitur. Diſtinguitur itaque Corpus Salubre *ut Multum* a Salubri *ut Semper*, per aliquod parvum, ac perexiguum vitium in temperatura, aut in compoſitione; Unde fit, ut quemadmodum Saluberrimum Corpus *Semper*, ſeu *omnino*, omni vitio carens, vix in Natura reperibile ſit: ita e converſo, omnia fere Corpora, quæ Salubria judicantur, ad Salubria *ut Multum* reducenda ſint.

Quarto, quoniam Salubria *ut Multum* aliquod exiguum vitium admittunt, ut illa diſtinguat Galenus a corporibus Inſalubribus, docet terminum, qui utraque diſtinguit, eſſe ſenſibilem operationum læſionem. Hinc Inſalubrium Corporum vitia in univerſum, vel in Temperie, vel in Compoſitione, vel in Unitate conſiſtere, adeoque Signa illorum ab his pariter derivare. Oportet autem, ut Corpus Inſalubre *actu* ægrotet, ſenſibile vitium pati, quod nonniſi a ſenſibili operationum læſione dignoſcetur. Cæterum ſi Operationes læderentur ſenſibiliter, Inſalubrem *Nunc*, ſeu *actu* morboſum Corpus non conſtituerent, cum ſanitas latitudinem habeat, & tunc dicitur extra limites naturales divagari, cum operationes ſenſibiliter ſunt læſæ. Atque hinc Galenus 1. *de diebus decretoriis*, initium ægritudinis ſtabilivit faciendum eſſe a ſenſibili operationum læſione: & Avicenna, poſtquam febrim definivit per calorem adauctum, ſubdit, non a qualicumque calore, qualis eſt ebriorum, & iraſcentium, febrem conſtitui, ſed illum debere eſſe excedentem, & extra limites naturalitatis adauctum.

Quinto declarat Galenus, quibus Signis diſtingui debeat Corpus Salubre *ut Multum* a Corpore Salubri *ut Semper*, atque ait, Corpus Salubre *ut Semper* a Salubri *ut Multum* adeo parum differre, ut eorum differentia ſenſu minime percipi queat; etenim ſalubre *ut Multum*, eodem modo tactu apparere temperatum inquit, ac Salubre *ut Semper*, & viſu æque coloratum, obeſum, aut gracile, ſicut illud; ſolum vero differentia aliqua ſumi poterit a perfectione operationum; nam perfectiones erunt in Salubri ut *Semper*, quam ſint in Salubri *ut Multum*; quin efficacior erit potentia reſiſtendi cauſis ægrotare facientibus in illo, quam in iſto. *Simpliciter* vero *Inſalubria* Corpora internoſcentur ex eo, quod facile a cauſis, quæ morbos inferre valent, ſuperantur, & a perfectione operationum plurimum deficiunt. Inter hæc denique collocabuntur, quæ Neutra exquiſite, ſeu *Simpliciter* appellantur, tamquam media Salubrium, & Inſalubrium Corporum.

Sexto, ex his omnibus deducit totam Sanitatis latitudinem tres in partes dividi: Primam eſſe Salubrium: Secundam Neutrorum: Tertiam Inſalubrium Corporum. Poſt hæc deinceps ſequi ſubdit Corpora, quæ jam ægrotant, ſenſibilibus operationum læſionibus a Superioribus diſtincta, & in latitudine Morborum poſita.

Septimo, ut commodius diſtingui poſſent Corpora Inſalubria, & Ægra, a Salubribus, & Sanis, in latitudine Sanitatis poſitis: necnon Salubria inter ſeſe, dat Signa deſumpta a triplici genere operationum læſarum. Hæc namque lædi poſſunt *abolito*, *depravate*, *&* *diminute*, ex doctrina ejuſdem *lib. de differ. Sympt.* modo Sana, & Salubria Corpora diſtin-

ſtinguuntur ab Ægris, & Inſalubribus per actiones abolitas, & depravatas; quæ inveniuntur quidem in Ægris; minime vero in Sanis. Ubi per actiones abolitas non ſolum ſimpliciter extinctæ intelligendæ ſunt, ſed quæ ad ſenſum abolitæ, & extinctæ videntur, ſive in genere operationum Animalium, ſive in genere operationum Vitalium, & Naturalium. In Sanis autem, & Salubribus Corporibus inveniri poſſunt actiones diminutæ, dummodo non multum a mediocritate receſſerint, nam alias ſenſibilem læſionem paterentur. Itaque (ut optime exponit Turiſanus) intentio Galeni in hoc textu eſt declarare, quænam ſint ſenſibiles operationum læſiones, quibus Ægra a Sanis, & Sana inter ſe invicem internoſcantur: nam Sana ab Ægris per actiones abolitas, vel depravatas, Sana vero inter ſeſe per actiones diminutas; ſed abſque multo receſſu a mediocritate, & intra Sanitatis limites. Hinc qui de Viſu acutie E. g. aliquantulum hebetata conqueritur, Sanus dicitur, licet diminutam actionem patiatur, quia ſcilicet diminuta hæc actio videndi non tanta eſt, ut extra limites Sanitatis extendatur. In his autem diſtinguendis, ait Galenus, ſenſum judicem eſſe debere, non vero ipſam rerum Naturam, qui ſi naturæ judex ſtatueretur, incideremus in Dogma ἀειπαθείας, ſeu perpetuæ paſſibilitatis: id eſt oporteret aſſerere, Corpora perpetuo ægrotare, neque poſſe in Natura inveniri Corpus proprie ſanum, quod eſt maximum inconveniens. (a) Unde dicebat idem Galenus 3. 3. *libro hujus operis, text.* 31. *Niſi operationis læſio ſenſibilis ſanitatem ab ægritudine ſeparet, ſed qualitatem tantummodo diſpoſitionis introſpiciamus perpetuæ paſſibilitatis dogma neceſſario recipiemus, cum nullus ſit, qui omnes operationes optimas habeat*. Hæc ibi.

Octavo docet, quod Signa dicantur Salubria, Inſalubria, & Neutra ex eo, quia magis, vel minus accedunt ad optimam conſtitutionem, vel ad oppoſitam, nempe ægritudinem; ut propterea, quæ viciniora ſunt ſaluberrimæ conſtitutioni, dicantur Salubria; quæ vero ad ægritudinem magis accedunt, Inſalubria: quæ demum in medio poſita, non minus ad hanc, quam ad illam inclinant, Neutra vocantur; & prout operationes perfectiores, vel imperfectiores fuerint, ſtatum, vel Salubrem, vel Inſalubrem, vel Neutrum demonſtrabunt.

Tandem concludit hoc Caput Galenus inquiens, in poſterum ſe traditurum Signa Inſalubris Corporis; nam cognitis Signis Salubrium mox memoratis, nec non Signis Inſalubrium Corporum infra referendis, facile quoque internoſcentur Signa Neutrorum, quæ media ſunt inter Salubria, & Inſalubria. Verum antequam Signa Inſalubrium Corporum proponat, de generali partium Corporis diviſione verba facit, de qua ſequenti Capite.

CAPUT III.

IX. In Galeno.

Quot ſint Differentiæ partium.

TEXTUS.

(T. 12.) *Sunt vero earum quatuor univerſæ differentiæ, quoniam nonnullæ earum principia quædam exiſtunt: aliquæ vero ab ipſis originem habent: aliquæ nec aliarum gubernationi præſunt, neque ab aliis gubernantur, cum inſitas habeant a Natura potentias, a quibus reguntur: quædam vero ſunt, quæ inſitas ſimul, & aliunde emanantes habent. Principia igitur ſunt Cerebrum, Cor, Hepar, Teſticuli. Ab his vero ortum habent, atque eiſdem ſubminiſtrant Nervi quidem, & Spinalis Medulla Cerebro: Cordi vero Arteriæ: Hepati Venæ; ipſa vero Seminalia vaſa Teſticulis. Quæ autem a ſeipſis gubernantur, ſunt Cartilago, Os, Copula, ſeu Ligamentum, Membrana, Adenes, Adeps, Caro ſimplex. Reliquæ vero partes cum una cum iſtis habeant ex ſeipſis regimen, arteriis, nervis, & venis inſuper egent. Capillorum autem, atque Unguium neque regimen ullum eſt, ſed generatio tantummodo. Hæ igitur ſunt partium differentiæ.*

PARAPHRASIS.

Ut melius Signa Inſalubrium Corporum percipiantur, proponit hoc loco Galenus partium humanum Corpus componentium præcipuas quaſdam differentias; earum ſcilicet, a quibus ultimo diſponuntur ad actiones peragendas, & a quibus perturbatis, alteratiſque, cæteræ quoque turbantur, alteranturque; propterea totus eſt

in

(a) *Et quidem Corpus Adæ a Deo conſtructum oportuit eſſe* Simpliciter *Salubre: Itemque Corpus Christi Domini.*

in hoc Capite, ut explicet, enarretque partes tum Principes, tum Subjectas. Primum autem quatuor differentias partium proponit, mox vero eaſdem exemplificat, & determinat.

Inquit itaque, ex partibus humanum Corpus componentibus alias eſſe Principales, quas ipſe Principia vocat, & alias, quæ ab illis originem habent: nonnullas præterea eſſe independentes, quæque a ſeipſis reguntur, nec aliarum dominio ſubjacent, aut ab illis aliquid exigunt; quaſdam denique, quæ inſitas quidem operandi potentias habent, ſed tamen egent influxu a ſuperioribus delato. Primi generis ponuntur Cerebrum, Cor, Hepar, & teſtes. Secundi generis Nervi, Arteriæ, & Venæ. Tertii generis Oſſa, Ligamenta, Cartilagines. Ultimi denique generis reliqua viſcera, nempe Pulmo, Ventriculus, Lien, Renes. Cumque de Capillis, & Unguibus quis dubitare potuiſſet, in fine Capitis addit, illis nullum regimen competere, ſed generationem ſolum, ideſt non eſſe partes viventes Corporis, adeoque præſtare ſolum uſum, non vero actionem exercere? Verum ſingula perpendamus, & examinemus.

De Principatu partium vetuſta nimis apud Medicos quæſtio eſt, & frequenter in Scholis agitata, potiſſimum inter Ariſtotelicos, & Galenicos, quorum primi ſolum Cor, ſecundi vero etiam Cerebrum, & Hepar, atque ex hoc Galeni loco, Teſtes adhuc admiſerunt, quibus alii addidere Ventriculum, Pulmonem, & Lienem. At vero quid in hoc ſit a nobis determinandum, abſque eo, quod a Galeno recedamus, breviter aperiemus, examinata in primis Natura, cum neceſſariis conditionibus, ad Partis principatum requiſitis.

Principem partem Galenus nedum hoc loco, ſed alibi etiam paſſim expreſſurus, aliquantulum varius ſane viſus eſt. *Lib.* etenim *6. de uſu partium c.7.* partem Principem docet triplici generis ſtatui poſſe, aut relatam ad vitam *Simpliciter*, aut ad vitam commodiorem, aut ad utriuſque conſervationem, & ſpeciei pariter propagationem. Ad vivendum *Simpliciter*, ſubdit, 14. *ejuſdem operis c.1.* partes neceſſarias eſſe, Cerebrum, Cor, & Hepar: Ad commodius vivendum Oculos, Nares, Aures: Ad ambarum conſervationem, Ventriculum: Atque ad Speciei propagationem Teſtes, Pudenda, & Uterum, ſed clarius *l.6. de placit. Hippocr. & Platon. c.4. & 6.* Principem partem dicit eſſe, quæ iis, quæ ex ſe oriuntur, vim, vel materiam ſaltem ſuppeditat, atque impartitur. Hinc fere communiter deducunt, tres præcipuas conditiones ad Partis principatum requiri. Primam, ut ſubjectas partes gubernet, ab illis non gubernata, ideoque influxum eiſdem communicet, eumdem influxum non recipiendo. Secundam, ut vim, vel materiam ſaltem toti corpori tranſmittat. Tertiam, ut ſit ſimpliciter ad individui vitam neceſſaria.

At his poſitis, pleraque haud facile ſuſtineri poterunt pro Galeno, præſertim ſi res ad Autopſiam, & ad Anatomen referatur. Quamvis enim Cerebrum, & Cor partes Corporis principales ſtatuere velimus, eo quod iſtæ influere videntur in Corpus, ſintque ſimpliciter ad vitam neceſſariæ: ſi tamen vitæ commodum, & diuturnam ejuſdem conſervationem attendamus, profecto etiam Ventriculus, Organa ſenſuum, Pulmo, aliæque partes plurimæ inter Principes referendæ erunt; cum ſine illis vel diuturnam vitam ducere nequeamus, vel ſaltem infelicem admodum vivamus. Præterea Hepar in conſortium Principalium partium collocare repugnat Anatomiæ, qua jam ſatis ſuperque conſtat, omnino ab aſſignatis conditionibus illud deficere: neque enim vim, neque materiam toti Corpori communicat, cum potius recipiat Sanguinem, qui nutritioni partium ſuperfuit, per venas remeantium. Facta ſiquidem ligatura in quacumque vena (præter cavæ aſcendentis truncum Cor pertingentem) tumor conſpicitur in parte extremum Corporis reſpiciente, inanitus ex adverſo, quia parte Jecur ſpectat: quin & valvulæ per longitudinem venarum diſpoſitæ id ipſum quoque manifeſte atteſtantur; admittunt namque illæ refluentem ſanguinem, admiſſum vero verſus Jecur, omnino prohibent, ne relabatur. Ulterius Chylum Antiquioribus creditum in Hepar tendere, potius per thoracicos tubulos Cor adire, nuperrime obſervationibus innumeris demonſtrarunt Pecquetus, Van-Horne, Thomas Bartholinus, Blaſius, Stenonius, aliique plures, ut propterea de re hac amplius dubitare, eſt ſtultitiæ argumentum. Et quamvis Harveo aliquando viſum ſit, aliqualem ſaltem portionem Chyli, venas Meſaraicas ſubire, ac venam Portam, & Jecur ingredi; contrarium tamen evicit Thomas Bartholinus *in Spicilegiis Anatomicis*, *diſſertatione de Hepate Exauthorato*, *& Cumulato*. Hæc poſtero ſi innotuiſſent Galeno, proculdubio a conſortio Principalium partium Hepar eliminaſſet, quemadmodum de Naturali Spiritu in Jecore genito valde dubitat 12. *meth. c.5.* Ni tamen in gratiam Galeni dicere velimus, hic

eum

eum de principiis, ſeu origine ſolum quarumdam partium mentionem facere voluiſſe, qua ratione Cerebrum principium, & origo Nervorum eſt, Cor vero Arteriarum, & Hepar Venarum; cum obſervemus ductus iſtos, qua parte majores, & latiores ſunt, in ipſis implantari.

Teſtes inſuper, quamvis hoc loco inter Principes partes Galenus connumeret, alibi tamen excludit, & tres tantum enumerat partes Principales, Cerebrum, Cor, & Hepar, ut legere eſt 7. *de uſu part. cap.* 21. 12. *method. cap.* 5. 7. *de placit. Hipp. & Platonis cap.* 4. *& 6. & alibi pluries*; quin ſi Principia hoc loco dixit eſſe, ex quibus reliquæ partes originem ducunt, quænam quæſo partes, quive ductus ex Teſtibus pronaſcuntur? Certe nulli patent ex Anatome. At dices, unde igitur eſt, ut caſtrata animalia hebetiora evadant, licet pingueſcant? proculdubio e reſectis Teſtibus maſculeum robur deperiiſſe fatendum. Omiſſa Ariſtotelis reſponſione, pingueſcere dicam caſtrata animalia ex abundantiori glutine ſanguini ingenito, & plurimum partibus applicito, quod cæteroqui per vaſa ſeminalia in Sperma tranſire debebat: a copioſiori autem ſubſtantia glutinoſa vis Sanguinis, indeque robur corporis obtunditur; unde ſicut Sanguis nutritioni aptior evadit; ſic e converſo vivificandis partibus fit ineptior. Sed & idem Galenus 1. *de ſemine cap.*15. Teſtes dixit principia dumtaxat eſſe bene vivendi: & quamvis Teſtes ejuſmodi ſint, ut nedum Corpori vigorem conferant, ſed etiam fœcundum ſemen reddant, non tamen ſunt ſimpliciter ad vitam neceſſarii: quæ conditio omnino neceſſaria videtur eſſe partium Principatus; jure ergo fere communiter munus hoc illis denegatur. Verum ſi eorum, quæ ſuperius ex Galeno retulimus, meminerimus, erunt tamen Teſtes ad Speciei propagationem neceſſarii. Non minus enim vivens quodlibet ex inſita Natura ſibi ipſi conſulere debet, quam propriæ ſpeciei propagationi, documento Ariſtotelis 8. *de hiſtor. Animal. cap.* 1. ejuſdemque Galeni 14. *de uſu partium cap.* 1. Atqui hoc loco Galenus latiori ſignificatione Principia, ſeu Principes partes ſumpſit ex dictis. Unde autem Seminis fœcunditas, & generandi vis accedat, alibi a nobis explicatum in Parte Medicinæ Theoretica.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAPUT IV.

X. In Galeno.

De Signis Cerebri.

TEXTUS.

(T.13.) *Indicia autem ſingularum temperaturæ, ſumpto a Cerebro initio, deinceps dicemus: Sunt vero quinque univerſa genera, quæ ipſius naturam oſtendunt. Primum quidem totius Capitis diſpoſitio: ſecundum vero ſenſibilium operationum virtus, & vitium: & tertium activarum: quartum earum, quæ tenent principatum: & quintum naturalium. Aliud vero genus, præter hæc omnia, eſt ea, quæ ab extrinſecis occurſantibus advenit alteratio. Et quidem totius Capitis diſpoſito ex magnitudine, & figura ſumitur, atque capillis.*

PARAPHRASIS.

Cum dixiſſet ſuperiori capite Galenus, a partibus principalibus reliquas ſubjectas partes, imo & totum corpus affici poſſe, eo quod vis quædam, ſeu influxus, aut materia exinde ſuggeratur; propterea hoc Capite Cerebri temperierum indicia primum refert, quibus ſcilicet dignoſci poſſit, num illud ad calidum, vel ad frigidum inclinet, ſubindeque diudicetur de reliquarum partium ſubjectarum temperatura. Antequam autem ſingulatim intemperierum Signa afferat, proponit quinque generales fontes ſignorum, unde ſinguli defectus, eorumque indicia deduci queant, ad internoſcendas quaſcumque Cerebri intemperies, intra Sanitatis tamen limites. Nam Intemperies, ſeu Dyſcraſia ex doctrina ejuſdem Galeni tum *hic*, tum *in libris de temperamentis, & alibi*, duplex eſſe poteſt: altera Naturalis, quæ in latitudine ſanitatis ponitur: altera omnino Præternaturalis, delapſa nimirum in morbi confinia. Inquit idcirco, quinque eſſe genera Signorum, quæ Cerebri naturam oſtendunt. Primum deſumitur a totius Capitis diſpoſitione. Secundum ex Senſilium operationum ad Cerebrum pertinentium virtute, ſeu robore, & vitio, ſeu defectu. Tertium a bona, vel mala operationum activarum affectione. Quartum a vi, & habitudine operationum, quæ principatum poſſident. Quintum denique ab operationibus naturalibus. His quinque fontibus, tamquam præcipuis, & principalioribus, adjicit alium ab extrinſecis deſumptum; puta a juvantibus, & nocentibus. Sed ſingula clarius explicemus.

Digitized by Google

Primo, quod ad Capitis diſpoſitionem, hæc ut idem Galenus explicat, comprehendit Magnitudinem, Figuram, & Capillos, quibus Caput ipſum obtegitur. A magnitudine enim, vel parvitate Capitis, ſicut etiam ab ejuſdem figura, arguitur Formatricis virtutis robur, aut languor, in prima membrorum formatione; necnon materiæ ſeminalis conformitas, vel difformitas; aptitudo, vel ineptitudo, de qua infra. A Capillis vero coloris, & temperiei naturalis conſtitutio, ac materiei, unde illi progignuntur, conditio, ut propterea ab illis colligere liceat, an totius capitis, & Cerebri valetudo bona ſit, vel mala.

Secundo, quod ad virtutem, vel vitium Senſilium operationum, obſervandum, an illæ validæ, vel imbecilles ſint. Pro ſenſilibus autem operationibus intelliguntur, quinque ſenſus externi, cum ſenſu interno, qui ponitur communis judex illorum. Quamobrem ab horum ſenſuum perſpicacitate, colligitur pariter caloris robur, & bona temperiei diſpoſitio, contra vero, ex contraria eorumdem habitudine.

Tertio, quod ad operationes activas, pro illis intelligendi ſunt motus omnes præſertim arbitrarii, qui ad actiones reducuntur, juxta doctrinam Ariſt. 2. *de Anima*: ubi movere quoddam agere dicitur, ſentire vero quoddam pati: quare qui motum velociorem, & validiorem exercent, calidi dicuntur, qui vero tardum, ac debilem, frigidi.

Quarto, quod ad operationes Principatum obtinentes, ponuntur iſtæ quæcumque procedunt ab Imaginatrice, Ratiocinatrice, & Memoratrice: nam quemadmodum iſtæ bene, vel male ſe gerunt, ſic pariter variam deſignant Cerebri conſtitutionem; unde acutiori judicio prædití, calidiores obſervantur; & ex Galeno *Commentario ſuper librum de Natura Humana*, ubi viget acuta, & velox Ratiocinatio, ibi quoque calor vegetior indicatur: contra Senes immemores fiunt, quia cerebro labefactantur. Dicuntur autem hę facultates Principatus habentes grece ἡγεμονικαὶ Hegemonicæ, quia cæteris nobiliores, ſuperioreſque ſunt, atque in omnes ſenſus externos, & in motus corporis imperium ſuſtinent, ſi cum arbitrio conjungantur.

Quinto, ex facultatibus naturalibus Signa quoque Cerebri deſumuntur; ſiquidem Cerebrum, ut pars vivens, eget nutrimento, quo increſcat, vigeat, & operetur: illudque debet apponi, atque in ejus ſubſtantiam converti; indeque excrementa, quæ emergunt, convenienter repurgari; Quamobrem, ſi hæc perperam fiant, debile Cerebrum indicatur, quemadmodum experimur in Senibus, aliiſque Capite imbecillibus; unde Hippocrates 4. *aphoriſm.* 2. dixit, eos, qui natura nares nacti ſunt humidiores, minus ſana frui conſtitutione.

Denique a Juvantibus, & Nocentibus indicia quoque ſumuntur; puta ſi a calefacientibus de Aere, Cibo, Potu, cæteriſque Caput, Cerebrumque incaleſcat, ad calidum illud inclinare judicabitur: & ſi a frigefacientibus frigefiat, ad frigidum. Ita de aliis. Sic contra ſi frigorifica alterantia proſint, illud ad calidum eſſe intemperatum deſignabitur; ad frigidum vero, ſi a calorificis foveatur.

CAPUT V.

XI. in Galeno.

De parvitate, & magnitudine Capitis.

TEXTUS.

(T.14.) P*Arvum igitur Caput vitioſæ conſtitutionis Cerebri proprium eſt indicium: magnum vere non neceſſario indicat bonam Cerebri conſtitutionem: ſed ſiquidem ob inſitæ virtutis robur, quæ multam, atque optimam materiam efformaverit, eveniat, optimum eſt ſignum; at ſi ob materiæ tantum multitudinem, haudquaquam bonum. Diſtinguenda vero ſunt hæc, & ex figura ipſa, & ex his, quæ ab eo habent ortum. A figura quidem ipſa, ſi concinna: ſemper enim hoc bonum eſt ſignum. Ex his autem, quæ ab eo ortum habent, ſi valida eſt cervix, & ſi aliis oſſibus optime conſtet, atque omni præterea nervoſa ſubſtantia boni ſit habitus, ac robur habeat intentum. Propria autem Capitis figura eſt, veluti ſi excogitares ſphæram exquiſite rotundam ex cera conſtructam, leviter utrimque depreſſam. In hac enim neceſſe eſt, ut poſteriores, prioreſve partes magis gibbæ fiant, quam ſphæræ conveniant; quæ vero utrimque conſiſtunt, magis rectæ.* (T.15.) *Quod ſi ea, quæ ſecundum occiput eminentia, aliquatenus minuantur, ſimul intueri oportet nervos, atque cervicem unam cum oſſibus aliis. Nam ſi ſecundum naturam conſtiterint, materiæ defectu, non virtutis imbecillitate hoc contingit: illis vero non recte ſe habentibus, principium eſt debile. Sed magna ex parte defectus, qui occipiti eveniunt, conſequitur eorum, quæ ante diximus, imbecilli-*

cilli-

cillitas, rariſſimeque aliter evenire conſuevit. Caput etiam, quod ſecundum occiput in acutiem tendit, animadvertere oportet, iiſdem adhibitis diſtinguendi rationibus, quibus antea in Capite grandiori facto utebamur. Ut plurimum vero, & hic optimum eſt ſignum, figura concinna Cerebelli, quod nonnulli Medici poſterius Cerebrum appellare conſueverunt, quemadmodum, & poſterius exiſtit ea futura, quæ græcæ litteræ Δ formam habet diſtinctam. Eſt vero hujuſmodi pars ſpinalis medullæ principium, & ejus ratione nervorum omnium, qui in toto animali ſunt activi. Ipſa autem pars poſterior per ſe ipſam paucos admodum ſenſitivos obtinet nervos, plurimos vero activos. Sicuti & anterior ſenſitivos, quidem plurimos, paucos admodum activos. Quare ubi bene fuerit affecta utraque pars, robuſtas habebunt propagines. (T.16.) *Eædem quoque diſtinctiones adhibendæ ſunt ad partes Capitis anteriores, ad frontem attinentes, quæ etiam ad poſteriores; earumdemque, & parvitatem, & magnitudinem inſpicere oportet, atque itidem figuram, & ſenſus ibi collocatos, Viſum, Guſtum, atque Odoratum. Hæc enim ſe invicem indicant, atque teſtantur, & quæ a principiis oriuntur, principii virtutem, & vitium: & principium ea, quæ ab ipſo naſcuntur.*

PARAPHRASIS.

ENarratis generibus Signorum, pro Cerebri intemperierum dignotione, incipit nunc ſingula examinare. Et quonam Capitis diſpoſitionem ex magnitudine, & figura, atque capillis, ſumendam eſſe dixit, proinde a magnitudine, & parvitate Capitis exordium facit. Et quidem neque parvum, neque magnum Caput probat: ea tamen differentia, quod parvum vitioſæ conſtitutionis Cerebri proprium ſit indicium, magnum vero, non neceſſario bonam conſtitutionem indicet; poſſe tamen hanc optimam deſignare, ſi nimirum in prima generatione a robore formatricis virtutis magnum conſtructum ſit. At vero ſi ſolum a copia materiei tale formatum ſit, circa virtutis formatricis vigorem, haudquaquam bonum magnum Caput eſſe prænunciat. Ut autem hæc duo internoſcantur, num ſcilicet a formatrice valida, an vero a copia materiei ſolum, magnum Caput ortum ſit, proſpicienda ſubdit eſſe figuram, & ea, quæ ab ipſo Capite ortum habent; unde ſi figura Capitis concinna ſit, bonum erit indicium; ſicut pariter ſi Cervix valida, atque alia oſſa capiti adjacentia ſint optime conſtructa; & demum ſi Nervi inde prodeuntes, validi fuerint, adeoque in ſenſu, & motu robur oſtendant. Quænam autem debeat eſſe Capitis figura, ut concinna dici poſſit, indicetque bonam Cerebri conſtitutionem, declarat his verbis: *Veluti ſi excogitares ſphæram exquiſite rotundam ex cera conſtructam, paulatim utrinque depreſſam.* Et rationem affert, quia *in tali figura neceſſe eſt, ut poſteriores, & anteriores partes plus gibbæ fiant, quam ſphæræ conveniat; quæ vero utrinque conſiſtunt, magis rectæ.* Et ſenſus eſt, quod Caput ita figuratum, cum non ſit perfecte globoſum, ſed quodammodo oblongum, adeoque aliquantulum in lateribus, ſeu temporibus depreſſum ſit, ut in anteriori, & poſteriori parte exuberans evadat pro operationibus ſenſitivis, ac motivis, valde conferens, & accommodum. Idipſum confirmat 9. *de uſu partium cap.* 17. ubi docet, debere Caput oblongum eſſe, ratione eorum, quæ a cerebro exoriuntur, nervorum nempe, mammillarium caruncularum, ſpinatæque medullæ, quæ per Capitis longitudinem ante, retroque liberius procedant. Decuit præterea Caput globoſam figuram aliquantiſper referre, tum ut cerebrum, ob ſphæricæ figuræ capacitatem, commodius complecteretur, tum etiam, ut illud ab externarum ærumnarum incurſionibus ſecurius tutaretur, cum apud omnes exploratiſſimum ſit, ovales figuras adverſus hoſtiles inſultus tutiſſimum eſſe munimentum. Verum licet in lateribus expediens fuerit Caput aliquantiſper deprimi, non tamen hujuſmodi depreſſio tanta eſſe debuit, ut ſi profundior foret, Cerebri ventres, alioſque meatus anguſtiores redderet, non ſine gravi Cerebri læſione.

Cur autem Caput magnum, præſertim a robuſta formatrice conſtructum, bonum ſit, ratio eſt, quia continet magnam Cerebri molem: ubi vero Cerebrum mole majus eſt, ibi quoque operationes animales efficaciores ſunt, ob abundantiores ſpiritus, ſolidioremque nervorum conſtitutionem, ac medullaris ſubſtantiæ quantitatem. Atque hinc etiam patet, cur parvum Caput malum dicatur, quia ventriculi in eo anguſtiores, Spiritus parciores, Nervi valde exiles, & medullaris ſubſtantia modica eſt.

Verum, quæ de magnitudine, & parvitate Capitis a Galeno dicta ſunt, magnam peperere apud Auctores, & præſertim Phyſiognomiæ, & Anatomes peritos, diſſenſionem: cuinam ſcilicet Capiti, magnone, an parvo laus tribuenda ſit. Ariſtoteles

Digitized by Google

enim 30. *ſect.* problem. 3. parvum Caput commendare videtur; ſiquidem inquit, prudentiſſimum animantium eſſe Hominem, quia Capite minimo eſt: ſubditque, inter Homines ipſos, qui minori ſunt Capite, prudentiores eſſe, quam qui ſunt grandiori. At vero *in Phyſiognomicis cap.9. text. penult.* contrarium videtur affirmare, dum ait, quod qui habent magnum Caput, ſenſati ſint, & referantur ad Canes, puta Venaticos; qui vero parvum, inſenſati, & referantur ad Aſinos, Galenus vero tum hic, tum alibi, & præſertim *6. epidem. comment.* 1. *text.* 3. parvum Caput nullo modo probat, commendatque magnum.

Conati ſunt plerique contradicentes hos Auctores conciliare. Et quidem nonnulli dixerunt, Ariſtotelem *in Probl.* locutum eſſe de parvitate humani Capitis, facta comparatione ad capita cæterorum Animalium; Galenum vero egiſſe de parvitate Capitis inter homines ſolum conſiderata: attamen Ariſtoteles ibidem, adhuc inter homines, prudentiores eſſe ait, qui parvo ſunt Capite, quam qui grandiori; unde non ſolum comparat Caput humanum cum Capitibus Brutorum, ſed Capita Hominum inter ſeſe: quod etiam notavit Septalius *ſuper expoſitione prædictorum Problematum*.

Exiſtimarunt alii, Ariſtotelem pro parvo Capite excarnem,& macilentum intellexiſſe: Galenum vero, quod ob calvariæ modicam capacitatem, paucam Cerebri molem continet; Ita præ cæteris exponunt Conciliator, & Forolivienſis, atque ex his Laurentius 10. *Anatome c.*1. itemque Joan: Baptiſta Porta in ſua Phyſiognomia *lib.*2. *cap.*1. Sed & hos rejicit quoque relatus Septalius, quia quæ ſenſu effugiunt, dignoſci non poſſunt, ex eodem Galeno *hoc eodem opere*, *c.*75.

Aliter diſſenſionem hanc conciliat Sanctorius *hoc loco*. Ait enim, Galenum pro parvo Capite intelligere parvum improportionatum; per magnum vero optimæ conſtitutionis intelligere proportionatum; proportionem autem iſtam conferendam eſſe ad reliquas adjunctas partes Capitis, & Cervicis, imo totius Corporis.Sed ſuam quoque patitur difficultatem, nam Galenus agit de parvo, & magno Capite naturali, non monſtruoſo: modo ſi parvum conſideraſſet improportionatum, profecto illud monſtruoſum eſſet.

Septalius *loco citato* Ariſtotelem inquit commendaſſe parvum Caput cum minimo receſſu a mediocritate, Galenum vero non probaſſe illud cum magno receſſu ab eadem: laudaſſe e converſo magnum, non quidem nimiæ molis, ſed ad mediocritatem accedens: unde ſubdit, utrumque commendaſſe Caput mediocre. At hoc gratis fingit, cum Galenus revera oppoſuerit magno Capiti parvum, nulla facta mentione de mediocri, de quo nulla poterat eſſe difficultas, quia quod in cunctis rebus medium, & moderatum eſt, optimum pariter ſtatuitur.

Melius igitur, & magis cohæretur Galeno, dicamus, magnitudinem, & parvitatem Capitis conſiderari poſſe cum duplici vitio, altero quidem materiei, ex qua Caput efformatur, & altero virtutis formatricis. Si parvum Caput ſit,tum ex defectu virtutis, tũ ex defectu materiei,proculdubio malum ſemper eſt,& in hoc ſenſu improbat illud hoc loco Galenus. Si vero parvũ ſit ex defectu materiei, non autem ex defectu virtutis formatricis, tunc reprobandum minime erit, præſertim ſi deficiat ſolum in oſſibus, non autem in ſubſtantia medullari Cerebri. Magnum e contra, ſi referat tantummodo magnitudinem materiei ſine robore formatricis virtutis, ſimiliter malum eſt; at ſi molem exhibeat cum robore virtutis, quod dignoſcetur ex concinna figura, & ex ſoliditate, firmitudineque oſſium adjunctorum, optimum plane judicabitur. Quamobrem ea ſolum Capita vitioſa ſunt, quæ inconcinnam conſtitutionem,difformemque ſtructuram ſortiuntur, quoniam arguunt languorem formatricis virtutis, nequeuntis partes Capitis exacte conformare. Vel brevius dicas,quod Ariſtoteles improbat Caput magnum magnitudine oſſium, quale eſt Brutorum; Galenus vero commendat magnum mole Cerebri; quale humanum eſſe debet, quod ex obſervatione Anatomicorum ſextuplo fere exuperat reliquorum Animalium Cerebella.

Sed liceat nunc, arrepta hinc occaſione ex magnitudine,& figura Capitis,quidquid Phyſiognomici collegerunt, ad mores, & naturas Corporum dignoſcendas breviter referre, cum ex Galeno animi mores Corporis temperaturam ſequantur:quod ſane valde utile exiſtimandum cunctis Medicinæ Profeſſoribus. Et quidem praviſſimum Caput omnino malum,& indecens exiſtimatur,documento Ariſtotelis *cit. c.9. ſuæ Phyſiognomiæ*: Stolidorum enim proprium eſt indicium; Bubalo namque, Camelo, Struthioni, Pantheræ, Anſeri, aliiſque ſtolidis Animalibus Caput admodum parvum ineſt, Cerebrumque minimæ molis. Addit pariter D. Th. *Comm. in lib. Ariſtotelis de ſenſu, & ſenſili lect.*5. parviſſimi Capitis homines ſecundum aliorum membrorum proportiones, impetuoſos eſſe,

iracundos, indociles, ac violentos; quod etiam confirmant Porta, Claramontius, & Honoratus Nicquetius, ex eo potiſſimum, quia in parvo Capite minimum Cerebrum invenitur, adeoque ductus omnes anguſtiſſimi; quamobrem ſpiritus, halitus, & vapores, ac ſanguis ipſe, facili negotio incaleſcunt, & Cerebri operationes prompte admodum turbantur, atque ad violentas actiones commoventur, & impelluntur: hujus Cerebri parvitatis participes ſunt fœminæ.

Acutum Caput, ſeu Pineatum, ex eodem Ariſtotele ibidem, inverecundi ſignum eſt: igneam enim arguit temperiem, quippe ignis motum, & conditionem imitatur ad formam pyramidis, ſeu coni aſſurgentis: tales enim audaces ſunt, & temerarii, adeoque inverecundi; de qua Capitis figura mentionem fecit Hippocrates *6. epid. ſect. 1. text. 3.*

Caput plus juſto magnum peſſimum quoque eſt, ſi potiſſimum ad cætera membra improportionem habeat: arguit enim nimium humoris in ejus formatione collectum eſſe, ac illius meatus quodammodo gravari, & obſtrui; unde ex quacumque cauſa facile novis humoribus, & vaporibus oppletur, & lethargicas affectiones contrahit. Deſignat etiam ſenſuum hebetudinem, & mentis ſtoliditatem exemplo Capitatorum animalium, ut ſunt Aſini, Noctuæ Aves, Cephali, Uranoſcopi, aliaque Animalia relata a Jo: Baptiſta Porta *in ſua Phyſiognomia naturali*, quæ ſtolidiſſima ſunt. Quod ſi caput maximum appareat, ſed Cerebrum in eo contentum minimum ſit, pejus erit: nam tanta oſſium moles Cerebrum gravat, eſtque hoc ejus oneri ferendo, atque operationibus Animalibus rite peragendis inſufficiens. Juxta quem ſenſum intelligendus Ariſtoteles, qui homines parvo Capite retulit ad Aſinos; non quod hi magno Capite non ſint præditi, ſed quod in magno Capite minimum Cerebrum contineant. Hinc fertur Vitellium maximi Capitis Imperatorem, ſtultum, & ignavum fuiſſe.

Non adeo magnum Caput, imo aliquantiſper ad parvum inclinans, parvitate oſſium, non Cerebri, cum concinna figura, prudentiæ, fidelitatis, calliditatis, & verſutiæ ſignum ponitur, ut in Cane, Vulpe, Simia; cujus magnitudinis fuiſſe fertur Caput Ariſtotelis; in his enim prævalet calor, cum naturali formatricis virtutis vigore, adjunctus tamen ſiccitati, cujus cauſa partes externæ, & oſſa extenuantur; internæ vero, & præſertim Spiritus, & Sanguis exacuuntur.

Aliquando demum majus Caput, Cerebri potius mole, quam oſſibus, & carnibus, omnium optimum obſervatur: Sicut enim virtutis robur, caloris vigorem, & aptam materiam arguit; ſic pariter denotat ſenſuum internorum, & externorum perſpicacitatem, animique conſtantiam, ac fortitudinem. Ariſtoteles, & Jo: Baptiſta Porta comparant ejuſcemodi capite prædictos Canibus ſagacibus, venaticis, & Vertagis dictis, quibus Caput amplius, & frons latior ineſt. Hujus capitis genere prædictos Platonem, & Hippocratem fuiſſe ajunt, ut etiam teſtatur idem Jo: Baptiſta Porta. Et de his ſatis.

Præter totius Capitis magnitudinem, & figuram conſiderat quoque Galenus anteriorem, & poſteriorem illius partem, Sinciput ſcilicet, & Occiput, atque ait, Occiput non ſecus, ac totum Caput, vel debito minus, vel ſolito majus eſſe poſſe. Et quidem ſi Occipitis eminentia longe ſolito minor ſit, oportebit obſervare ea, quæ ab Occipite oriuntur, nempe Cervicem, Spinatam medullam, & Nervos, quæ ſi ſecundum naturam conſtiterint, hoc eſt, ſi recte ſe habuerint in duritie, & mole, prædictus in diminutione defectus erit ob ſolam materiei deficientiam, neutiquam vero ob formatricis imbecillitatem, ideoque minus malum erit: contra vero illis non recte ſe habentibus, principium eorum, nempe Cerebrum, debile deſignabitur, ſimulque infertur tum materiæ inopia, tum formatricis virtutis languor; quare longe majus malum eſt. Adjicit præterea magna ex parte defectus, qui Occipiti eveniunt, conſequi imbecillitatem Cervicis, Spinatæ medullæ, & Nervorum; rariſſime vero contingere, quod cum Occipitis defectu robur conjungatur eorum, quæ ab ipſo exoriuntur.

Quod autem ſpectat ad vitium in augmento: Caput ſecundum Occiput in acutiem tendens, adeo ut turbinatum videatur, ſi pari modo adjacentia Oſſa, Spinam, & Nervos bene ſe habentia obtinuerit, bonum; malum e contra, ſi prædicta hæc male ſe habent. At cujus partis, cujuſve mali generis indicium ſit, docet inferius Galenus, ejuſmodi bonitatem, vel malitiam ad Cerebellum pertinere, quod a Sutura Lambdoidea comprehenditur, necnon ad operationes; quæ a Cerebello potiſſimum proficiſcuntur, quales ſunt operationes motivæ, cum Nervi a Cerebello provenientes ad motus potius conferre videantur; (a) ſicut e con-

(a) *V. ſuper hoc VVitis in Cerebri, & Nervorum.*

converſo procedentes a Cerebro potius ad ſenſus perficiendos inſervire. Quid autem de Nervis, eorumque Origine, differentiis, & uſu dicendum ſit, ab Anatomicis petendum.

Quod denique dixerat de Occipite ad dignoſcendam Cerebelli conſtitutionem, id ipſum intelligendum ait de Syncipite, pro cerebri temperaturæ dignotione, num ſcilicet ſolito eminentius, aut depreſſius fuerit; & quemadmodum in Occipite conſideranda propoſuit *Exorta*, & *Adjacentia*, nempe Nervos, Spinatam medullam, & cervicem; ita in Syncipite ſubdit, obſervandos eſſe Senſus, quoniam organa anteriorem Capitis partem occupant, videlicet Viſum, Guſtum, & Olfactum, in quæ anteriores Nervi per cerebrum delati diffunduntur: ſi namque ſenſus iſti recte ſe habeant, depreſſio illa minus mala erit, cum ſolius materiei defectum arguat, non vero formatricis languorem; pejor autem erit, ſi ob ſenſuum imbecillitatem virtutis languor deſignetur. At ſi Synciput plus juſto excreverit, tunc inſpiciendum, an cum tali eminentia concinna figura conjungatur, cum exortis validioribus; his enim bene ſe habentibus, incrementum illud bonum, & laudabile erit; ſin ſecus, contra. Ex utroque autem incremento, Occipitis ſcilicet, & Syncipitis, magis eſſe commendandum, idem Galenus inquit 6. 6. *epidem. ſect.* 1. *commen.* 3. incrementum Occipitis, quam Syncipitis, forte quia Occiput poſtremum cerebri ventriculum contineat, qui putabatur ab eodem ultimus Spirituum animalium elaborator, atque Spinalis medullæ principium. Contrarium tamen arbitratur Valleſius *in comm. ejuſdem loci*, qui vult præſtare Synciput eſſe eminentius, ob Senſum communem, & Ingenium, quod potiſſimum vigere videtur in Syncipite, ſed & neque Spinalem medullam cum Nervis a Cerebello pendere, nec revera ſinum ibidem contineri ſubdit.

At cur Galenus ad cognoſcendam cerebri conſtitutionem indicia non ſumpſerit ab Auditu, & Tactu, qui etiam per Nervos perficiuntur, & a cerebro procedunt? Reſpondet Turiſanus, pro dignoſcenda anteriori cerebri parte Galenum illis dumtaxat Senſibus uſum eſſe, qui ab eadem anteriori parte originem ducunt, quales ſunt prædicti tres: Auditus vero, cum potius a laterali, & media regione oriatur, tanta virtute minime pollet, ut ſignificet partis cerebri anterioris conſtitutionem. Tactus inſuper cum per totum corpus ſit diffuſus, non majorem vim ſignificandi habet, quæ pertinent ad Synciput, quam quæ ad Occiput, reliquaſque Corporis partes.

At vero animadvertere decet, ex eodem Galeno, quod licet Principio bene ſe habente, nempe cerebro, exorta, ideſt Nervi, & ſenſus inde dependentes, bene quoque ſe habere ſoleant; poſſunt tamen ob aliquam adſcititiam cauſam exorta ipſa vitiari, illæſo tamen principio, ſeu cerebro; unde non valebit illatio ad convertentiam. Patet hoc evidenter in Cæcis, & Surdis, in quibus licet Nervi viſivi, & auditivi non recte ſe gerant; principium tamen, ſeu cerebrum quam optime ſe habebit, ut colligere erit ex Ratiocinio, Memoria, Judicio, aliiſque animalibus operationibus; nam hi Senſus externi, illorumque Nervi poterunt offendi ab aliqua externa cauſa, citra cerebri læſionem.

Pro coronide hujus Capitis, adjiciamus etiam indicia ex Phyſiognomicis petita pro depreſſo, vel eminenti Syncipite, & Occipite. Quibus itaque Synciput depreſſum eſt, ex Alberto Magno, inſidiæ ſunt familiares, ſed rationabilius putat Porta hos Imaginativa deſtitui, nec tam facile apprehendere, quam memoria tenere. Expertus ſum & Ego eſſe vaniloquos, & ignavos, facileque ſibi omnia fingere, atque quacumque de cauſa in utramque partem proſpera, & adverſa facilia, aut difficilia perſuadere, cujuſmodi ſunt fœminæ. Quibus vero depreſſum eſt Occiput, hebeſcit robur in motu muſculorum, & ſolent eſſe oblivioſi, duri, obſtinati, atque in ſuis opinionibus pertinaces.

Synciput e contra plus juſto elatum, duræ cervicis homines denotat, non facile a præconcepta ſententia amovibiles; ſicut pariter Occiput eminens, niſi quod in hoc robur aderit in motu, & ſenſu Tactus, præcipue in partibus priores Spinatæ medullæ nervos obtinentibus.

De Fronte etiam lata ad inſtar Bovis, ſcribit Ariſtoteles, tarditatis, & pigritiæ indicium eſſe, atque obtuſioris ingenii notam; idemque fatetur Galenus *lib. quod Animi mores Corporis temperiem ſequantur*, confirmatque Rhaſis ad Almanſorem. Frons parva, & anguſta arguit mobilitatem ex eodem Galeno, & ſi anguſta quidem ſit, ſed aliquanto longior, præter mentis inquietudinem, Corporis etiam immunditiem portendit. Frons quadrata, inſtar Leonis, fortitudinem, & magnanimitatem denunciat. Rotunda vero, & circularis facilem ſignificat Animi iracundiam, & furorem, & maximam ad inſaniam contrahendam proclivitatem; ſicut pariter ſi plurimum ru-

goſa

goſa fuerit; Tempora denique plus juſto concava ex Galeno *cit. libro*, deceptorem, & crudelem arguunt: id quod ſiccitati idem Auctor tribuit, ſiccitas autem calori juncta, ſicut calvitium ante tempus afferre ſolet, documento Hippocratis *6. epidem.* ita pariter calidum, aſtutum, & fraude plenum prænunciat. Verumtamen hæc omnia intelligenda ſunt juxta Naturę, & ſenſitivę Animę inclinationem, cum cæteroqui Ratione, Judicio, & Prudentia corrigi, mutari atque etiam aboleri omnino poſſint. Et de his ſatis.

CAPUT VI.

XII. in Galeno.

De operationibus obtinentibus principatum.

TEXTUS.

(T.17.) *Earum autem operationum, quæ obtinent Principatum, virtus, ac vitium ſunt ipſius principii ſeorſum tantummodo indicia. Voco autem operationes principatum obtinentes, hoc eſt* Ἡγεμονικάς, *quæ a ſolo principio proveniunt. Ingenium quidem igitur græce* Ἀγχίνοια *ſubtilem Cerebri ſubſtantiam indicat: tarditas vero intellectus, craſſam: diſcendi vera facilitas, formarum facile ſuſceptivam, memoria autem ſtabilem, ac firmam: ſicuti & diſcendi difficultas, formarum non facile ſuſceptivam: & oblivio, fluidam; mobilitas quoque in opinionibus, calidam: ſtabilitas autem, frigidam.* (T.18.) *Adhuc autem duo indiciorum genera mihi videor prætermiſiſſe, de quibus ſum ab initio me dicturum pollicitus: quorum alterum ad operationes attinet naturales, alterum vero, ad ea, quæ extrinſecus occurſant. Erit autem in utriſque Sermo communis.*

PARAPHRASIS.

Cum explicuiſſet ſuperius Galenus, quo pacto ex Capitis diſpoſitione, & ex functionibus ſenſitivis, ac motivis Cerebri temperatura eſſet dignoſcenda; declarat in præſenti, quomodo eadem ab actionibus principatum obtinentibus cognoſci quoque poſſit. Primum autem docet, virtutem, ac vitium, ſive perfectionem, & imperfectionem principalium Cerebri operationum, ejuſdem dumtaxat indicia eſſe, quoniam operationes principatum obtinentes a ſolo principio, ideſt Cerebro, dependent, atque ab eo immediate peraguntur, ideoque vim habent immediatius ſignificandi Cerebri conſtitutionem. Ita enim Imaginatio, Ratiocinatio, & Memoratio a Cerebro ſolum proficiſcuntur, ut propterea nullius alterius ſenſus adminiculo egeant; ad differentiam operationum ſenſuum externorum, quæ licet in organis fiant, perfici tamen nequeunt, niſi dependenter a Cerebro; Siquidem licet viſio E. g. in Oculo fiat, non tamen independenter a Cerebro fieri poteſt, a quo Spiritus animales, & Nervos Oculus recipit: quin & non deſunt, qui haud irrationabiliter contendant, omnes ſenſiones in Cerebro fieri, quamvis per ſenſus externos, tamquam per feneſtras habeantur, inter quos eſt Manardus *in ſuis Epiſtolis*. De qua re alibi.

Subdit inſuper Ingenium ſubtilem Cerebri ſubſtantiam indicare; Intellectus vero tarditatem, craſſam oſtendere. Præterea diſcendi facilitatem indicium eſſe, quod eadem Cerebri ſubſtantia formarum ſit facile ſuſceptiva; contra vero diſcendi difficultatem, quod illa difficillime formas ſuſcipiat. Memoriam ulterius eandem ſtabilem, ac firmam deſignare; oblivionem vero mollem, ac fluidam. Denique concludit mobilitatem in opinionibus calidam Cerebri ſubſtantiam; & ſtabilitatem, frigidam ſignificare. Verum in his parumper immoremur.

Et quidem dubitare primo contingit, quid hic pro ingenio intellexerit Galenus quidve pro ſubtili, craſſaque Cerebri ſubſtantia; atque unde Ingenium, ſubtilem, intelligendi vero tarditas, craſſam ejus ſubſtantiam ſortiatur.

Argentarius, & Sclanus *in commentario huius loci* exponunt pro Ingenio (græce ἀγχίνοια Anchinœa) intellexiſſe Galenum promptitudinem quandam cogitativæ facultatis, ſive potius cogitativam ipſam celerem, & velocem: id quod deducunt ex eo, quia idem Galenus hoc eodem loco *Anchinœæ* contrapoſuit *Βραδύτητα Dianœam*, hoc eſt Intellectus, ſive potentiæ Ratiocinativæ tarditatem, ut hinc patere poſſet, pro Anchinœa, vel Ingenio, celerem, & velocem Ratiocinatricem voluiſſe intelligere. Sanctorius vero explicat Anchinœam, per Solertiam, de qua Ariſtoteles 1. *Poſter. cap. ultim.* habet, quod ille Solers eſt, qui citiſſime medium invenit ad concluſionem, & cauſam dantem propter quid. At Themiſtius ibidem, illum eſſe ſolertem ait, qui cito, & faciliter reſolvit concluſionem in ſua principia: videtur conſentire Plato in *Theeteto*, ubi docet, So-

Solertes velociter omnia diſtinguere. (a)

Verum pro dubii ſolutione adnotandum hic primo eſt, quod Ingenium proprie competit ſolis Hominibus, cum ſolum Homines dicantur pollere, vel non pollere Ingenio; propterea que fiet, quod ad Appetitum ſenſitivum, & Imaginativam pertinere non poſſint, quoniam hę duę Potentię ſenſibus egent, ſuntque communes etiam Brutis; quin plerique valent ſenſibus, Ingenio tamen haudquaquam: & complures alii Imaginativa pollent, cum nihilominus Ingenioſi non ſint, quia carent Judicio, a quo Ingenium nullatenus ſejungitur: Nonnulli demum inſignem habent Memoriam, ſed Ingenio deficiunt, quia Judicio non pollent; imo raro evenit, ut qui plurimum memoria valent, acri Ingenio ſint præditi. Quare aſſerere oportebit Ingenium proprie Homini conceſſum, neutiquam ad facultates materiales reduci poſſe, ſed ad ſolam virtutem intellectivam, quæ eſt propria Hominis, ejuſque ſolius. Pertinebit igitur Ingenium ad Intellectum, ſed cum ejuſdem ſumma perfectione, adeoque conſiſtit in vi celeriter apprehendendi, acriter judicandi, & ſubtiliter deducendi ex rebus apprehenſis, & judicandis congruentes ſuas concluſiones. Vel brevius: in Vi inveniendi media citiſſime ducentia in cognitionem Cauſarum.

Quod ad ſubtilitatem vero, & craſſitiem Cerebri, diverſimode quoque illam Expoſitores interpretantur. Montanus, & Acachias, non ad Cerebri, ſed ad Animalium ſpiritum ſubſtantiam, ſubtile, craſſumque Cerebrum referunt: at hi manifeſte contradicunt Galeno, de ſubſtantia ſolum Cerebri mentionem facienti, neutiquam vero de Spiritibus. Nonnulli cum Haly, ſubtilem Cerebri ſubſtantiam exponunt, perviam, claram, & translucidam. Sed hos reprehendit Argentarius, & merito; quia nulla claritas, vel pelluciditas in Cerebri corpore denſo, & opaco affingi poteſt, ſi ſeptum tantum excipias lucidum a tranſparentia ſic appellatum, quo anteriores Cerebri ventriculi diſcriminantur; quamquam & hoc neque intus tale videatur. Hinc idem Argentarius probabiliorem exiſtimat illorum expoſitionem, qui ſubtile Cerebrum interpretantur ſincerum, & non eſſe craſſa, ac turbolenta, ſed ex puriori materia conſtructum, inter quos eſt Salvus Sclanus *in commentario hujus loci*. Non deſunt alii, qui pro ſubtili Cerebro, rarum, attenuatumque exponant, pro craſſo vero denſum, & conſtipatum. Sed veriſimilius dicendum, ſubtile Cerebrum intelligi hic a Galeno, quod tenujum partium eſt, atque in prima ſui formatione, molis non admodum profundæ conſtructum fuit, præſertim ſecundum corticem; quinimo ſubſtantiam habet poroſam, facileque tranſpirabilem, ad differentiam craſſi, quod profunda nimis mole, & cortice denſo, tranſpirabile admodum non eſt; unde rorida illius ſubſtantia, ſpiritusque animales, ac meditullium a ſuperincumbenti pondere oppreſſa, & conſtipata, nec libera, nec tenuja, nec ſpatioſa fiunt, pro expedita, ac prompta ſenſuum internorum operatione: quamobrem cum Spiritus animales, & rorida medullaris ſubſtantia per meditullium libere excurrunt, & halitus, ſeu vapores prompte per corticalem ſubſtantiam aditum ſortiuntur, & evaporant, ſubtile Cerebrum appellabimus; craſſum e contra. Hac profecto ratione dicere ſolemus, tenuem eſſe Aerem, cum vaporibus deſtituitur, & caret nebulis, atque e converſo craſſum, cum vaporibus, & exhalationibus repletur, eſtque caliginoſus: & ſicut radii ſolares non æque, ac ubertim, nec tam facile per vitrum, quam per cryſtallum, idque adhuc ſi craſſius minus, quam ſi tenujus: nec ita per aquam, ac per aerem, aut per aquam, & aerem fuſcum quam per aquam limpidam, aeremque ſerenum diffunduntur; ſic Ros ille, & Spiritus animales, non per quamlibet ſubſtantiam Cerebri ęquabiliter trajiciuntur, libereque transfluunt, & excurrunt; ſed diverſimode; prout Cerebri ſubſtantia tenujor, vel craſſior erit.

Ex his nunc deducimus, Ingenium non aliam ob cauſam ſubtilem Cerebri ſubſtantiam indicare, niſi quia ipſum acutum quoque eſt; documento Scaligeri *exercitat.* aſſerentis, aliud non eſſe Ingenium, niſi Intellectus ſubtilitatem, & acumen; ideſt facilem, citam, ac promptam rerum apprehenſarum exhibitionem, ac intelligentiam, quæ a Spiritibus ſumme tenuibus, ac mobilibus exoritur; quoniam iſti celeriter tenuem Cerebri ſubſtantiam pervadunt, ac promptiſſime ſimulacra rerum exhibent, atque Intellectui repræſentant; unde ſubita, ac velox intellectio ſuccedit, indeque Judicium

(a) *Tres ſunt partes docilitatis, μνήμη, σύνεσις, ἀγχίνοια: μνήμη, ſeu Memoria eſt conſervatio eorum, quæ quis didicerit: σύνεσις, ſeu Acumen eſt celeritas διανοίας h. e. Intellectus: ἀγχίνοια demum eſt poteſtas ex iis, quæ quis didicerit, inveſtigandi, quæ non didicerit.* V. Lexic. græc. Tuſani.

Digitized by Google

cium in diſtinguendo, ſeligendo, & judicando ſubſequitur, in quibus omnibus conſiſtit Ingenium.

Præterea circa diſcendi facilitatem (quæ conſiſtit in facili imaginatione, & prompta rerum apprehenſione) inquit Galenus, quod illa ſignificet Cerebri ſubſtantiam facile ſuſceptivam formarum; diſcendi vero difficultas oſtendat ineptitudinem ejuſdem ad formas rerum ſuſcipiendas: pro quibus formis, rerum Imagines, & Simulacra intelligenda ſunt, quæ cum faciliter, ac prompte in molli ſubſtantia ſuſcipiantur, & difficillime in dura; idcirco idem erit dicere, diſcendi facilitatem indicare Cerebri ſubſtantiam facile formarum ſuſceptivam, ac illam eſſe mollem; contra vero difficilem formarum ſuſceptivā, ac duram, ſolidamque, exemplo a Pueris, & Senibus deſumpto: Pueri enim Cerebrum molle habentes, & aliquanto humidius, facilius addiſcunt, quia melius in illorum Cerebro rerum ſpecies, ſeu ſimulacra imprimuntur; ſecus autem in Cerebro Senum ſicciori, duriorique: quamvis ad hoc plurimum quoque conferat attenta perceptio, ac fortis apprehenſio diſcendorum, quæ cum potius vigeat in Pueris, utpote inexpertis, adeoque curioſioribus, minime vero in ſenibus, propterea fit, ut illi vehementius apprehendant, detineant, & diſcant, quam iſti.

Subdit inſuper idem Galenus, a Memoria ſtabilem, ac firmam Cerebri ſubſtantiam denotari oblivionem ex adverſo, fluidam eamdem oſtendere. Pro Memoria autem, ut bene advertit hoc loco Argenterius, minime intelligenda Reminiſcentia, quæ cum fiat per Ratiocinationem, ad Ingenium referri debet, de quo antea dictum eſt; ſed ſolum intelligenda ſimpliciter Memoria, quæ eſt Potentia magis inhærens ſubjecto, atque ad organi variam diſpoſitionem in Hominibus quoque varia eſt.

At unde varietas hæc in memoria habeatur, dubitari hic ſolet ab Expoſitoribus. Et nonnulli apud Argenterium exiſtimarunt, in Senibus Cerebrum diminui, in Pueris augeri, ac propterea hos memores, immemores illos eſſe. Sed melius idem dicendum arbitratur, in Senibus Cerebrum duriuſculum fieri, quod in Pueris mollius eſt. Quemadmodum enim omnes partes Corporis mutatione ætatum obdureſcunt, & conſtipantur; ita valde credibile eſt, Cerebrum etiam aliquantiſper denſari, & obdureſcere in ſenectute. Verum ob id ipſum, quod ſenes ſiccius Cerebrum nanciſcuntur, dicere poſſumus, quod oblivioſi evadant; quare adverſus nuper dicta ambigere contingit, quod Memoria haudquaquam ſtabilem, firmamque Cerebri ſubſtantiam portendat; nam cæteroqui ſenes duriorem Cerebri conſtitutionem adepti valde memores eſſe deberent. Ad quam difficultatem dicamus, oblivioſos evadere ſenes, vel quia Cerebri ſubſtantiam longe debito ſicciorem, conſtipatioremque acquirant, adeo ut multum a Cranio diſtare ſoleat; vel etiam quia nimia excrementorum congeries eorum Cerebrum adeo aggravat, & obtundit, ut nedum novas impreſſiones minime excipiat, ſed & factas deleat; quin & aliquando ſtolidos, & mentecaptos reddat: niſi tamen dicere velimus, oblivioſos fieri Senes eorum tantum, quæ nuper audierunt, quia nulla cum attentione illa percipiunt, nec apprehendunt; cum aliunde pueri attentiſſime, quæ audiunt, excipiant, & excepta retineant, adeoque majori cum ſedulitate illa eadem perquirant, ſæpiuſque mente revolvant, proindequē tenacius retineant, ac diutius recordentur.

Nedum autem ex Ingenio, & Memoria, ſed etiam ex Opinione, quæ eſt altera Ratiocinatricis facultatis actio, licebit Medico circa Cerebri conſtitutionem philoſophari; unde Galenus inquit, Mobilitatem in opinionibus calidam Cerebri temperaturam ſignificare; Stabilitatem vero in iiſdem, frigidam. Pro Mobilitate in opinionibus, ut advertunt Argenterius, & Sclanus, non ſolum intelligere debemus mutationem ſententiarum, quæ habentur de vero, & falſo; verum etiam eorum, quæ volumus, aut nolumus, ſive quod bona, & proficua, ſive quod mala, & noxia videantur. Eos namque opinionem mutare dicimus, qui non ſolum ex veriſimili ad veriſimilius, aut ex falſo ad verum, vel viceverſa mutantur: ſed etiam qui rem aliquam nunc volunt, & appetunt, tāquam proficuam, aut utilem, nunc vero nolunt, ac reſpuunt, utpote nocuam, aut inutilem. Contra autem quicumque in re ſemel percepta, aut concupita, vel repudiata, cui ſcilicet aſſenſum, vel diſſenſum præſtiterunt, obſtinate, ac pertinaciter perſiſtunt, ſtabiles in opinionibus dicuntur.

At cur mobilitas in opinionibus calidum Cerebrum arguat, & ſtabilitas frigidum, ratio potiſſima redditur, quia calidi proprietas eſt, agitare, ac movere; frigidi vero condenſare, componere, & ſtabilire: quo fit, ut mutabiles calido temperamento, hoc eſt tenuiori ſanguine præditi obſerventur, ut bilioſi, ſeu cholerici dicti; ſtabiles vero frigidi, quales melancholici ex adverſo.

Verum ſi hæc vera ſunt, unde eſt, ut feminæ longe maribus frigidiores creditæ, opi-

niones tamen quam facillime mutent? Reſpondent aliqui, fœminas non ratione caliditatis, ſed humiditatis, quæ in ipſarum Cerebro abundat, mobiliſſimas in opinionibus eſſe. Sed hæc reſponſio non ſatisfacit, quoniam humiditas ponitur qualitas paſſiva, cui movendi vis a Galeno denegatur 1. *de ſympt. cauſis*, aliter obeſi, & quibus inter mares Cerebrum ineſt ſolito humidius, ac deſtillationibus, & catarrhis obnoxium, mobiles quoque in opinionibus eſſe deberent. Probabilius ergo erit fœminas facile mobiles aſſerere ob imperitiam potius, quam ob humiditatem, vel caliditatem: cum enim imperitæ, & inexpertes ſint rerum humanarum, maxima idcirco credulitate afficiuntur, ob quam facile ſibi perſuadent, quicquid illarum menti objicitur, unde inſtabiles, ac mutabiles evadunt.

Poſtremo concludit præſens Caput Galenus inquiens, velle deinceps de duobus aliis indiciorum generibus agere, de quibus ab initio ſe dicturum pollicitus fuerat, & quæ fortaſſe vel prætermiſiſſe, vel diſtuliſſe videri poterat; propterea ſermonem reſumens ait, reliqua duo indiciorum genera eſſe, alterum quidem ad naturales operationes attinens, alterum vero ad ea, quæ extrinſecus occurſant: atque de utriſque ſubdit, ſe inferius communem ſermonem facturum, particularia ſigna referens cujuſvis temperaturæ Cerebri. At quoniam ratio poſtulabat, ut primum indicia temperatæ conſtitutionis Cerebri referret, qua cognita reliquę facile cognoſcuntur, proinde ſequenti Capite totus ipſe eſt in tradendis ſignis moderatæ Cerebri temperiei, deſumptis ab actionibus naturalibus, & a juvantibus, ac nocentibus, de quibus mox.

CAPUT VII.

XIII. in Galeno.

Signa bonæ temperaturæ Cerebri.

TEXTUS.

SI quidem Cerebrum ſortiatur bonam quatuor primarum qualitatum temperaturam, omnia quæ diximus, habebit moderata, & excrementa, quæ vel per palatum, vel aures, vel nares, vel oculos expurgantur: hæc quoque modice ſe habebunt: atque ab his, quæ extrinſecus occurſant, minime lædetur, quæ ſcilicet vel calefaciunt, vel frigefaciunt, vel humectant, vel exſiccant. Talibus igitur Capilli Capitis, cum adhuc ſunt infantes, ſubruſi, cum vero pueri, ſubflavi, cum jam adoleverint, flavi ſiunt, mediique quodammodo ſunt inter eos, qui omnino ſunt criſpi, & ſimplices, non tamen facile Calvitium patiuntur. (T.19.) *Quæ vero dicuntur, ac poſterius dicenda indicia ſunt, accipere oportet, ut in bonam habentibus temperiem habitationibus. Quæ autem ad Capillos attinent, non ad locorum tantum, ſed ad humorum quoque temperaturam, qui Cerebri temperaturæ proportione reſpondent, ſunt referendæ.* (T.20.) *Si vero Calidus ſit quam oporteat, in altera vero oppoſitione bonam habeat temperaturam: Si quidem in caliditate multum exceſſerit, omnia, quæ dicentur, validiora erunt indicia: ſed ſi parvus fuerit exceſſus, imbecilla. Communis autem hæc ratio ſtatuatur in omnibus partibus, quarum in temperaturis univerſis indicia ſumus tradituri.*

PARAPHRASIS.

NAturales operationes bonæ, vel malæ, a bona, vel mala primarum qualitatum contemperatione fieri ponuntur: hæc autem ſi moderata fuerit, omnia quoque ab illa dependentia, moderata erunt. Unde ſi Cerebrum bonam ſortiatur primarum harum qualitatum temperaturam, nedum antedicta ſigna deſumpta ex diſpoſitione Capitis, ac ſenſitivis, & motivis operationibus, necnon ex actionibus principatum obtinentibus, mediocritatem participabunt: verum etiam excrementa Cerebri, quę per palatum, aures, nares, & oculos expurgantur, modice quoque ſe habebunt, atque ab extrinſecis alternantibus illud vel minimum, vel nullatenus læditur.

At hic illico inſurgit gravis in Galeno difficultas, eaque eſt, quid ipſe intelligat per moderatam, bonamque Cerebri temperaturam, cum cæteroqui idem Auctor 1. *de temper. c. ult.* Cerebrum doceat frigidum, humidumque eſſe. Ad quam tamen dicimus, intellexiſſe Galenum juſtitialem, quæ nimirum talis eſt, qualis congruit exigentiæ Cerebri, cujus ope optime ipſum operatur: vocaſſe autem Cerebrum frigidum, & humidum, non abſolute, ſed reſpective ad cæteras partes Corporis longe calidiores. Cum enim Cerebrum præ reliquis partibus debilius ſit, propterea frigidum, ideſt minus calidum, quam ſint reliqua viſcera, a Galeno appellatur. Vel etiam dicas conſiderari hoc loco a Galeno moderatam Cerebri temperaturam, tamquam regulam, & exemplar cæterarum temperierum, cui quo magis accedunt, & conformantur, eo etiam meliores erunt: quo vero

Digitized by Google

vero magis recedunt, & difformantur: eo pejores, inſalubrioreſque dicentur. Atque hinc idem Galenus *hoc eodem libro* temperatam, moderatamque temperaturam aſſimilat Statuæ Polycreti, in qua nullus exceſſus, aut defectus inerat.

Ulterius retulerat ſupra, inter alia indicia Cerebri, Capillos, nunc illorum variam habitudinem examinans, conſiderat primum eos in temperatis, & inquit: talibus, ideſt temperato Cerebro præditis, Capilli accidunt in Infantia quidem ſubrufi in Pueritia ſubflavi, in Adoleſcentia denique, & Juventute flavi fiunt, quique medii quoque erunt inter Criſpos, & Simplices, nec demum Calvitium facile patiuntur.

Mutantur autem Capilli in ætatibus tres ob cauſas, quæ generationi Capillorum communiter attribuuntur, nempe ob temperiei, & præſertim caloris mutationem, cutis, & fuliginoſi excrementi variationem. Calor ſiquidem licet in prima ætate multus ſit, non tamen eſt vegetus, eo quod ab humiditate illius ætatis aliquantulum retundatur: quia vero progreſſu ætatum partes corporis magis, magiſque conſolidantur, denſanturque, atque adeo tanta humiditas abſumitur; propterea fit, ut calor vegetior obſervetur, atque adeo fuligo, quæ materia eſt Capillorum, conſiſtentior, & aduſtior fiat. His accedit cutis, quæ pari ratione propter ætatum mutationem, magis conſtipatur, denſatur, & ſiccior fit; unde non mirum, ſi Capilli ſimiliter tractu temporis mutentur & qui primum tenujores, molliores, laxioreſque erant, ac ſubrufi, fiant deinde craſſi, duriuſculi, & ſubflavi. Poſtremo in juventute duriores, craſſiores, & flavi obſervantur, quoniam per ætatis mutationem calor auctior, cutis denſior, & fuligo craſſior evadit.

Sed hic de Coloribus, eorumque origine, & natura nonnulla in medium afferamus. Vulgo in Scholis fertur, colores eſſe ſecundas qualitates, quæ ex primis emergunt. Sed numquam ab his explicari potuit, quænam qualitas exuberet in albo, & quæ in nigro colore, cæteriſque. Dantur enim alba Corpora, ut Gypſum, Ceruſſa, Camphora, Nix, Margaritæ, Corallia, & tum quæ alba ſunt, tum quæ ſubra in calcem, vel pollinem redacta, & alia hujus generis innumera, quæ communiter frigida dicuntur; alia vero plurima, tametſi alba ſint, calidiſſima obſervantur, ut Arſenicum, Sublimatum, Calx, Allium, Cepa, & ſimilia. Sic pariter multa nigrum colorem referentia exiſtimantur frigida, ut Caſſia, Succus Acaciæ, Pruna, Lutum, Lydius Lapis, Fæx ſanguinis, ſeu melancholia dicta; Capilli, & cætera plura: alia multa calida ponuntur, ut Opium, Piper, Caryophylli, Atramentum ſcriptorium, præcipitatum nigrum, atque inter humores Atra bilis. Eodem modo ex flavis recenſentur frigida, Santalum citrinum, Terra Armenia, flores Nymphææ luteæ; itemque calida, ut Rhabarbarum, Aloe, Cortices Aerantiorum, & Citriorum, Sulphur, Bilis flava. Ex rubentibus demum (ut alios colores brevitatis cauſa omittam) calida ſunt, Ignis, Oſtrum, Sanguis, Cinnabaris: frigida ex adverſo, Corallia, Santalum rubrum, & Roſæ, &c. Itaqne velle ex primis qualitatibus colores deducere, vanum omnino putandum eſt.

Rationabilius exiſtimant Optici, & cordatiores Philoſophi, colores a lumine diverſimode reflexo, vel refracto, adeoque cum umbris corporum intermiſſo, ac modificato exoriri; Cujus ſententiæ ex Antiquioribus fuerunt Alhazenus in *ſua Optica*, Avicenna *lib.6. naturalium par.3. cap.1.* Avempaces apud Averroem 2. *de anima comment.67.* & Beatus Albertus Magnus *in ſumma de homine, peculiari quæſtione de natura colorum*. Hoc idem ſenſiſſe videtur Ariſtoteles *lib. de ſenſu, & ſenſili cap. 3.* ubi colorem definit, extremitatem perſpicui, ideſt luminis, in corpore terminati. Et *libr. 2. de anima text.67.* colorem appellat motivum perſpicui in actu; quod non niſi lumen eſt.

Suffragantur his experimenta. Vitreo namque Priſmate ante oculos appoſito, intuemur objecta diverſimode colorata, prout lumen in illo diverſimode infrangitur. Id ipſum etiam experimur in Iride, in collo Columbæ, in Mari, in Nubibus, in Eclypſibus Luminarium, aliiſque ſimilibus, diverſimode a lumine intermiſta umbra illuſtratis. Sit inſuper cubiculum aliquod undique occluſum, & obtenebratum, habeatque ex directo duorum parietum, vel duarum feneſtrarum appoſitarum, duo foramina, per quæ lumen Solare tranſeat, & qua ratione per unum foramen cubiculum ingreditur, eadem per alterum foramen egrediatur: Si oculus ex obliquo poſitus intra cubiculum reſpiciat objecta, illa minime colorata videbit, etſi lumen Aereum in cubiculo contentum trajiciat, & illuſtret; videbit autem eadem, ſi lumen ex uno foramine admiſſum terminetur ad parietem, aliudve corpus intra cubiculum exiſtens. Hinc motus ingenioſiſſimus Carteſius *in ſua Dioptrica*, adhibito ad feneſtræ foramen oculo Bovino, invenit qua ra-

tione

tione prætereuntia per viam corpora poſſint intra clauſum cubiculum videri, cum iiſdem omnino circumſtantiis, motibus, coloribus, & ſimilibus. His accedit, quod oculus in tenebris poſitus videt objectum illuminatum; ſi vero ſit in Aere illuminato, neutiquam videre poterit objectum in tenebris exiſtens.

Sunt qui diſtinguunt colores in Reales, & Apparentes: hoſque a lumine quidem haberi dicunt; illos autem rebus ineſſe. Sed nulla ratio ſuppetit, ut hanc diverſitatem in coloribus reipſa admittamus, cum cæteroqui communis habitudo, & apparentia in utriſque ſit. Sola autem differentia erit in eo, quod in coloribus, Realibus dictis, diuturnior permanſio, in Apparentibus vero brevior, ſeu fugacior habeatur: quod provenit ex diſpoſitione partium, ſeu ſuperficierum objectorum viſibilium: ſi enim hæc uniformem, & æqualem ſuperficierum habitudinem ſortita ſint, uniformem quoque luminis reflexionem efficient, adeoque eumdem ſemper colorem exhibebunt; ſi vero difformem, & inæqualem, varietatem oſtendent. Verum ut res hæc melius intelligatur.

Sciendum, tria in univerſum requiri ad colorum varietatem efformandam, nimirum habitudinem, ſeu texturam variam corporum viſibilium; diverſam luminis reflexionem, & cum intermiſſis umbris modificationem; & demum ſitum varium oculi videntis. Cum corpora terſa ſunt, ac polita, ut lumen intra ſe non admittant, ſed omnino ad eumdem angulum reflectant, quia illud reſiliens fulgorem veluti in Aere excitat, & multa luce oculum premit, ſpecularem ſplendorem exhibent, ut in polito Clypeo eſt obſervare, etiamſi ob chalybis exiguorum pororum multitudinem videatur nigrorem præſeferre: at ſi ea ſit corporum ſuperficies, ut radii luminis reflectantur quidem omnes, ſed perturbate, & non ad eumdem angulum, albus color exurget. Demum ſi corpora lævigata non ſint, ſed poroſa multum, aut excavata, ita ut lumen minime reſiliat, ſed quodammodo intromiſſum poris illud excipiant, nullus color, ſive nigror emerget, etiamſi albo corpore ſint interius illita. Sic paries dealbatus, frequentioribus tamen foraminibus excavatus, candorem non manifeſtat: parietes ipſi licet æqualiter dealbati, niſi a Lumine æque illuſtrentur, nec albi æqualiter apparebunt, ſed alter altero albicantior, vel contra ad fuſcum magis inclinans, prout lumen vel directe magis, vel reflexe, ſubibit. Hoc idem oſtendunt veſtes ſericæ diverſorum colorum filamentis intertextæ, ac verſicolores appellatæ: hæ namque ab uno ſitu ſpectatæ unum exhibent colorem, ab alio, alium, & quidem varium, a varia diſpoſitione intertextorum filorum, atque incidentis, & deflectentis luminis. Idem eſt experiri in depictis telis verſicoloribus, diverſimode ad lumen expoſitis. Ita quoque ligna E. g. quæ primo viridia, aut fuſca videbantur, aliter, aliterque colorata conſpiciuntur, cum carbones fiunt, cum comburuntur, & vertuntur in cineres.

Quæ igitur corpora viſibilia non tam facile partium texturam mutant, difficile etiam colorem variant, & e contra. Quo fit, ut parietes, panni linei, lanei, ſerici, aliaque ſimilia, quæ facilius in ſuperficie mutationem ſubeunt, promptius quoque in colore mutentur: lapides vero pretioſi, cryſtallus, vitrum, marmor, aliaque hujuſcemodi ſemper eumdem colorem referunt, utpote quorum ſuperficies immutari nequit, & ſi a ſupervenientibus quibuſcumque corporibus ea inficiatur, facile ob levorem detegitur. Et hæc breviter de Coloribus dicta ſunt.

Præter colorum varietatem addidit Galenus in textu, Capillos in temperato capite medios eſſe inter criſpos, & ſimplices, nec facile calvitium ſubire. Hinc videamus pariter, unde Capillorum criſpitudo, & mollities, itemque calvitium contingat.

Capillorum criſpitudinem retulit Ariſtoteles 5. *de generatione Animalium c.3.* ad duo, videlicet ad meatuum tortuoſitatem, & ad ſiccitatem terreſtrem materiæ fuliginoſæ; cui conſentit Galenus 2. *de temperamentis cap.5.* ubi ob ſiccitatem, pilos igni admotos ſtatim intorqueri exiſtimat; capilli enim cum ab exhalationibus terreſtribus, & ſiccioribus generentur, ab ambiente calido contorquentur, quoniam modica humiditas, quæ in illis eſt, facile abſumitur, ideoque Capilli inflectuntur, & criſpi fiunt; qua ratione Æthiopes criſpos capillos habent; Poloni vero, Novergi, aliique Zonam frigidam incolentes, tenues, longos, molles, & ſimplices geſtant. Unde deducitur, quod quemadmodum criſpitudo capillorum ſiccitatem, caliditatemque arguit, ſic e converſo laxitas, & mollities frigiditatem, humiditatemque deſignat, ratione ſcilicet illius excrementi, ex quo progignuntur.

De Calvitio inſuper docet idem Ariſtoteles *citatus 5. de generatione Animalium c.3.* quod Capitis ſiccitatem indicet, ejuſque humiditatis defectum; exemplo a plantis deſumpto, quæ tunc defrondeſcunt, cum humore privantur. Addit tamen Galenus 2. *de tem-*

temperamentis cap. 5. conferre ad Calvitium, duriorem cutis conſtitutionem, quæ nimirum intempeſtive extenuetur, & areſcat, adeoque vaporoſa fuligo deficiat, porique conſtipentur. Atque hinc in plantis pedum, & volis manuum pili nullatenus enaſcuntur, quoniam ibi cutis denſior, & compactior eſt. At plures alias Calvitii cauſas addit Avicenna 7. 4. *tr.* 1. *c.* 2. nempe materiæ defectum, cutis duritiem, & ſiccitatem, meatuum laxitudinem, & exhalationem acrem, ac erodentem; quamvis hæc ultima cauſa potius pertineat ad morbum, quam ad ætatum mutationem. Verius tamen tot eſſe poſſunt Calvitii cauſæ, quot ſunt requiſita ad capillorum generationem. Tria autem in univerſum ad hanc requiruntur, videlicet calor, tamquam cauſa efficiens, ac extenuans humorem in capillos commutandum: fuligo ipſa excrementoſa, tamquam materia, & cutis poroſa, tamquam ſubjectum, & locus. Quotieſcumque igitur conditiones iſtæ vel deficiunt, vel depravantur, capilli vel non gignuntur, vel nati decidunt. Itaque ſi calor ſit urentior, vel debilior, cutis rarior, vel conſtipatior plus juſto, & fuliginoſa materia, vel debito tenuior, & acrior, vel ex adverſo craſſior, & compactior, Calvitium ſequitur, ut latius alibi oſtendimus.

Adjicit in textu Galenus, ſigna antedicta, atque inferius dicenda accipere oportere in habitationibus locorum temperatis: Etenim ſi quis moderata temperie gaudeat, ſed regiones inhabitet calidiores, vel frigidiores, aut ſe exponat ambienti intemperato, procul dubio declinabit ab indiciis ſupra traditis de moderata temperatura. Plurimum namque valet Cœli clementia, vel inclementia, variuſque ſitus illius ad permutandas nedum temperaturas, verum etiam mores, & corporum conſtitutiones: atque hinc experimur albicante cute, & roſeo colore decoros, ſi diutius Soli exponantur, nigrore cutis infici, cum duritie, & aſperitate: contra vero Rura incolentes, ſi deferantur in Urbes, ibique diuturno tempore immorentur, albidiores, molliores, minuſque aſperos evadere. Sed & præter bonam habitationem conferet quoque in idem ciborum delicatiorum uſus, ut addit etiam *hoc eodem lib.* Galenus, de qua re fuſius infra.

Non tamen hinc quis deducat, ſupervacaneam eſſe humorum in Corpore prædominantium conſiderationem ad dignoſcendas Cerebri temperaturas. Siquidem non ſolum locorum temperiem, ſed etiam humorum naturam, & conditionem, in Corpore prædominantium, ad eumdem finem commemorat Galenus: etenim Capilli ex humorum fuliginibus oriuntur, ut propterea juxta varietatem eorumdem, Capilli quoque varietatem ſubeant, cohærenter communi Medicorum aſſertioni ex Galeno deſumptæ: *Qualis humor abundat in Corpore, talis calor apparet in cute.*

Demum claudit Caput hoc Galenus referens breviter cæterarum Cerebri temperierum a mediocritate recedentium indicia, & inquit, in Cerebro calidiori, cum magno receſſu, allata indicia eſſe validiora; cum modico vero receſſu, imbecilliora: quam regulam intelligendam quoque ſubdit in reliquis omnibus partibus, quarum temperaturarum indicia tradenda ſunt, ut infra.

CAPUT VIII.

XIV. in Galeno.

Signa calidi Cerebri.

TEXTUS.

(T. 21.) **D***Einceps igitur ſigna Caliditatis Cerebri præter ea, quæ nuper diximus, ſunt, quod ea, quæ circa Caput omnia rubicundiora, & calidiora, & quæ in oculis venæ magis ſenſui patent. Capilli quoque in his geniti celeriter in capite proveniunt, & cum plurimum in caliditate a mediocri temperatura receſſerint, nigri, & robuſti, & criſpi ſunt: cum vero non multum, ſubflavi quidem ab initio ſiunt, deinde nigricant, ac progredientibus ætatibus calvitium patiuntur, atque eo magis, qui plus modico ſunt calidiores. Excrementa vero, quæ per palatum, & nares, & oculos, & aures pauca, & concocta ipſis exiſtunt, cum integram habuerint ſanitatem. Cum vero eis Caput repletur, continuo enim, ac tum præſertim cum nullam victus ſervaverint rationem, tale quid eis accidit, plura quidem in ipſis excrementa, ſed non incocta generantur, implenturque, atque aggravantur eorum Capita a calidis cibis, & potibus, odoribus, atque hiſce omnibus, quæ extrinſecus occurſant: in quorum numero eſt, & qui nobis circumfunditur aer. Sed præterea magis, ſi non ſolum natura calida, ſed etiam humida Corpora extiterint. Brevibus autem ſomnis hujuſmodi temperaturæ contentæ ſunt, neque admodum profundis.*

PA-

PARAPHRASIS.

POſtquam indicia temperatæ Cerebri conſtitutionis retulit Galenus, proſequitur calidioris Cerebri temperiei ſigna recenſere. Quoniam vero per receſſum a moderamine, & ab optima temperatura poterant omnes qualitates excedere, & tum Simplices, tum Compoſitæ, propterea memorat indicia primum ſingularum qualitatum excedentium, deinde ſigna qualitatum compoſitarum: factoque initio ab excedente caliditate, tradit plura ſigna temperamenti calidioris. Primum enim inquit, ea, quæ circa caput, ſunt, omnia rubicunda, & calida magis apparere. Secundo venas in oculis, & facie patentiores eſſe. Tertio, Capillos mox ſtatim ab ortu generari. Quarto, eoſdem fieri nigros, robuſtos, & criſpos, ſi tamen calor plurimum receſſerit a mediocritate; ſi vero non multum, primo ſubflavos, deinde nigricantes obſervari; ita tamen, ut majorem calorem oſtendant Capilli nigri, quam ſubflavi. Quinto, in progreſſu ætatum calvitium ſubire, & eo magis, ac citius, quo calor fuerit intenſior. Sexto, excrementa ex palato, auribus, naribus, & oculis prodeuntia modica eſſe, quin etiam maxime concocta; ſi in cæteris tales homines integram ſortiti fuerint ſanitatem, ſin ſecus incocta, ſed cruda apparebunt, & Caput excrementis implebitur: idque præſertim, ſi rectam vivendi rationem minime ſervaverint. Septimo ex nimio cibo, vel potu, potiſſimum calorifico facile eorum Capita gravari; præcipue vero ab odoribus acutis offendi, itemque ab iis, quæ extrinſecus ad calidum alterare valent, ut & Aer calidus, æſtivus, & auſtrinus, eoque magis, ſi calido humidum conjungatur. Denique in his ſomni erunt breves, nec admodum profundi. Allata autem indicia, non diſtributive, & ſingulatim accipienda ſunt, ſed conjunctim, ſive, ut Græci dicunt in Sydromen; tum quia ſeorſim ſumpta fallacia forent, tum quia multa ex enarratis, non magis Cerebri, quam alterius cujuſvis Viſceris, calidam temperiem poſſent deſignare. Hinc rubor faciei, venarum ocularium inflatio, & Capillorum nigrities, Sanguinem ſolummodo calidiorem arguunt, quo non magis Cerebrum, quam reliqua Viſcera ad calidum alterari poſſunt.

At unde allata hæc indicia in Syndromen accepta calorem in Cerebro excedentem ſignificent: Ratio diverſa refertur, pro illorum varietate; licet in univerſum facilius, & congruentius ad Sanguinis conditionem revocari debeant. Equidem facies, & ea, quæ circa Caput ſunt, rubicunda apparebunt; quoniam Sanguis, unde rubor, & vigor exurgit, tenuior, ac floridior eſt, adeoque partes Capitis, & faciei cutim roſeo, ſanguineoque colore perfundit. Eadem ratione circumjacentes Capitis partes calidæ magis obſervantur, quoniam univerſus calor in Animantibus, nonniſi a Sanguine promanat: cumque hic per anguſtas, & exiles Meningum Cerebri venulas, atque arteriolas excurrens, præ ſui volatilitate, floriditateque fermenteſcat magis, atque vi elaſtica turgeat, proindeque latius ſpatium exquirat, propterea non mirum, ſi per eas partes calorem ſolito majorem concitet, & inferat. Cur autem potius in his, quam in aliis partibus corporis calor iſte manifeſtetur, ratio petenda erit ex propria, peculiarique Capitis, & Cerebri, eorumque partium conſtitutione: Siquidem licet Sanguis univerſas partes corporis irriget, foveat, & calefaciat, ſi tamen iſtæ aliqua ratione ipſum melius repurgent, vel ob latiores venas, arteriaſque in ampliori ſpatio excipiant, atque in ſuis meatibus, ac poris admittant, aut aliter, aliterque propter alios liquores ibidem ingenitos, vel aliunde confluentes, quos fermenta partium vocant, temperent, aut infringant, temperatiorem calorem oſtendent: quod ſi contra acuant, & in ſenſibiliorem fermentationem promoveant, intenſiorem calorem ſubibunt. Sic hypochondriaci in ſeipſis experiuntur, Chylum, & Sanguinem præterfluentem per viſcera imi ventris, veluti fervorem excitare, indeque totum corpus æſtuationibus cruciari: ſic nonnulli alii de Renum, & Lumborum calore nimium fervente conqueruntur: alii de Stomachi ardore, & alii de thoracis, & cordis æſtu. Contra vero in aliis, quibus contraria contingunt. Eamdem ob cauſam accidit, quod venæ Oculorum, & Faciei patentiores ſint, quoniam in his Sanguis fervidior cum ſit, facileque fermenteſcens, Venas proinde, & Arterias eumdem continentes forte natura latiores efficit: quas ſi fortaſſe anguſtiores, vel compreſſiores fieri contingat, circulans per ipſas Sanguis vim patitur, ſuique expanſione eaſdem dilatans, & turgidas, conſpicuaſque reddens ruborem procreat, niſi tamen in apicibus, & oſcillis aditum ſibi faciat: hinc pariter pulſus majores, ac validiores fiunt, cum manifeſta arteriarum tumefactione. Quamobrem ubi Sanguis vegetior eſt, calor exuperat, & arteriæ, ac venæ neceſſario latiores erunt, adeoque pulſationes, quæ

exinde proficiſcantur, vehementiores obſervabuntur.

Capilli præterea mox ab ortu generantur, quoniam ex ſuperius dictis, utraque cauſa ad illorum generationem concurrens, efficiens ſcilicet, & materialis, ſtatim a nativitate viget; proindeque non ſolum promptè comparebunt, ſed etiam nigri: ſiquidem fuligo, quæ materia illorum eſt, a vegeto calore oritur, & rareſcit, eoque magis ſi conjungatur ſiccitati: hoc eſt, ſi humiditas, quæ alborem in illis infert, deficiat, aut abſumatur. Addit tamen Galenus, calorem ſolito acutiorem nigritiem progignere, remiſſiorem vero flavedinem; quamobrem a Medicis nigrorum capillorum generatio ad humorem atrabilarium referri ſolet; flaveſcentium vero ad bilioſum. Similiter robuſti, & criſpi fient a calore intenſiori, qui a parte ſanguinis floridiori exoritur, ſicut ex adverſo molles ab humiditate, ſeu a parte ſanguinis glutinoſiori, pari ratione, ut ex dictis patet.

A calore inſuper excedente ſiccitati conjuncto accidet quoque Calvitium, tum quia fuligo plus juſto extenuatur, & evaneſcit, tum etiam, quia pori Cutis magis rari, & patuli fiunt, tum demum, quia acres humores ex tali temperamento deſignantur, unde ſequitur veluti in eorumdem radicibus extenuatio, & eroſio: eo autem citius, & efficacius iſta evenient, quo calor acutior, atque intenſior fuerit, a conditione Sanguini, & primis particulis inſita.

Excrementa inſuper palati, oculorum, aurium, nariumque modica erunt, & concocta; quoniam ob excedentem calorem exſiccantur, & craſſeſcunt, cum ex Ariſtotele, coctio a calore procedar, propriumque caloris eſſe dicatur, attenuare, concoquere, atque ſuperfluam humiditatem abſumendo, reliqua cogere, & conterminare. Addit tamen Galenus, quod hæc ita erunt, ſi integra ſanitate homo de cætero fruatur; ſin ſecus, licet modica erunt tamen haudquaquam incocta, & caput excrementis implebitur, quoties præſertim errorem in victu ipſe commiſerit: ſiquidem tunc excrementa vitio Ventriculi cumulata, & majori ex parte in Caput tranſlata, ejus venas, atque arterias opplent, & Cerebrum aggravant.

Idem etiam accidit a nimio cibo, potuque præſertim calidiori, aut ex aromatibus confecto; hæc enim facillime Caput petunt, & Cerebrum conturbant. Ab odoribus quoque, eadem de cauſa, promptiſſime offendetur, ſicut pariter ab iis omnibus, quæ ad calidum alterare valebunt, ut Aer æſtivus, & auſtrinus, documento Hippocratis 3. *Aphor.* 5. ubi dicitur, *Auſtri Caput gravant*, &c.

Denique ſomni breves erunt, nec admodum profundi, aut quia Somnus ex ſententia Ariſtotelis, ejuſdemque Galeni, fit refrigeraro, & humectato primo ſenſorio, ideſt Cerebro, quod cum in his calidius ſit, & ſiccius, nequibit longiori ſomno ſopiri: aut, quia potius ubi Sanguis acrior eſt, & tenuior, bilioſus dictus, ibi ſomnus, vel nullus, vel brevior fit; aut etiam, quia ex Sanguine tenuiori, ſpiritus tenuiores, agilioreſque progignuntur, qui præ ſua mobilitate Cerebrum, undequaque pervadunt, nec ſinunt ejus poroſitates, rorida, humidaque ſubſtantia convenienter perfundi, & irrigari, atque adeo quiete ſopiri, quæ ſomnus eſt. Hinc experimur vigiles eos omnes eſſe, qui calidi, gracileſque ſunt; ſomnolentiores vero ex adverſo, qui humidi, atque obeſi. Sic pariter alimenta, quo vaporoſiora ſunt, eo promptius, & efficacius ſomnum afferunt.

Unum ſupereſt nunc diſcutiendum ad integram hujus Capitis explanationem, idque eſt: cur Galenus dicat Caput calidius facile ab odoribus præſertim acutis, necnon a cibis, potibuſque calidis gravari, ſicut pariter ab aere, cæteriſque cauſis calefacientibus extrinſecis, cum potius ab illis deberet, ex natura calidorum, diſſolvi, & attenuari: quæ enim gravant, opplent; at calida non opplent, ſed calefaciendo diſſolvunt, & extenuant. Accedit, quod odores ſunt objecta olfactus, quare vix videntur nares prætergredi, potiſſimum ex ſententia Ariſtotelis 2. *de Anima*, *text.* 97. & *Libro de ſenſu*, & *ſenſili*, *cap.* 5. Sed & odor conſiſtit in exhalatione ſicca, unde res odorabiles ad ignem expoſitæ ſtatim extenuantur, atque in auras abeunt.

Ad quod tamen dicimus, alimenta calida, potum, & ſimilia Cerebrum lædere, quia illud calore magis afficiunt: ſub quo ſenſu intelligendus hoc loco Galenus memorans læſionem cerebri conſimilis qualitatis alterationem. Quod autem dicat, ab his etiam magna ex parte gravari, id accidit, quia ejuſmodi cibi, & potus calorem præſeferentes, vapores plurimos ad Caput per Sanguinem emittunt, unde illud gravari contingit. Quamvis inſuper ex doctrina Ariſtotelis Nares dicantur ſedes Olfactus, communior tamen ſententia Anatomicorum proceſſus mammillares ſtatuit; quin Galenus, *Libro de Olfactu*, etiam ad cerebrum, & ad primores ventriculos oſtendit, argumento dedu-

deducto ab exemplo cujuſdam, qui aſſumpta per Nares nigella, cerebrum vellicari, & morderi perſentiit; unde haud perperam opinatus eſt etiam ad cerebrum acutorum Corporum particulas, licet craſſiuſculas, pertingere poſſe. At quamvis cerebrum minime pertingant, adhuc tamen gravare illud poſſunt halitu tenuiſſimarum particularum per proceſſus mammillares ad cerebrum delato, qua ratione comperimus plurimos a rebus odoris capite dolere, non alia ſane ratione, niſi quia acuti, & tenues halitus facillime quamcumque ſubſtantiam pervadunt, præſertim vero cerebrum ſua natura molle, & poroſum. Reliqua patent ex dictis.

CAPUT IX.

XV. in Galeno.

Signa frigidi Cerebri.

TEXTUS.

(T.22.) F*Rigidioris vero, quam oporteat Cerebri indicia ſunt, plura in propriis meatibus excrementa, & capilli recti, & rufi, & ſtabiles, & qui longo poſt nativitatem tempore naſcuntur, tenues, atque ab initio male nutriti, & facile a cauſis frigidis offenduntur, atque hoc ipſo offenſionis tempore diſtillationibus, & gravedinibus capiuntur: neque ſi tetigeris partes ad Caput attinentes, admodum calidæ ſentiuntur: neque ſi inſpexeris, rubicundæ apparent, & oculorum venæ omnino viſum effugiunt, & ſomnolentiores quodammodo ſunt.*

PARAPHRASIS.

POſt calidioris Cerebri temperaturam, proſequitur Galenus referre indicia Temperiei Cerebri frigidioris, atque plura quoque ad illam dignoſcendam affert, deſumpta pariter ex iiſdem fontibus, quorum in Cerebro calidiori meminerat. Primum autem excrementa inquit, in propriis meatibus plura cumulari. Secundo, capillos rectos, & rufos naſci, itemque ſtabiles, & qui longo poſt nativitatem tempore naſcuntur, tenues, & ab initio, ſive prima ætate male nutriti. Tertio, a frigidis alterantibus facile offendi, adeoque diſtillationibus, & gravedinibus corripi. Quarto ad tactum partes externas Capitis minime calidas præſentiri, minimeque rubicundas apparere. Quinto oculorum, & faciei venes viſum effugere, utpote nimium exiles. Sexto ſomnolentiores quodammodo eſſe, qui eo temperamento ſunt præditi. Quæ Signa ex ſuperius probatis facile rationibus conſona oſtendi poſſunt. Siquidem cum Cerebrum ad frigidum inclinat, proculdubio excrementa narium, aurium, oculorum, & palati copioſiora erunt, nam quemadmodum calor extenuat, & diſſolvit; ita frigus e contra condenſat, & multiplicat, & ubi cococtio, ac nutritio calore fovetur, contrariis ex cauſis torpet, & langueſcit, cum Cerebri temperies a Sanguine minus vegeto procedit.

Capilli inſuper recti, & rufi erunt, nec non ſtabiles, ac firmi, qui ſcilicet calvitio obnoxii non ſint, quoniam effectus frigoris eſt fuligines delaxare, cutim in radice capillorum adſtringere, ideoque calvitium impedire. Tarde autem capilli, & pili naſcentur, quoniam cauſa efficiens, nempe calor, languidus eſt: eruntque tenues, & male nutriti ob defectum fuliginoſæ materiei.

A frigidis cauſis facillime Caput offendetur, quia nulla, vel levis aderit reſiſtentia ex parte caloris, ac vividæ Sanguinis ſubſtantiæ: unde quemadmodum calidius Caput ab Aere, cæteriſque calefacientibus offenditur, ita ex adverſo frigidum a frigidis. Eadem ratione ſubdit, ex quacumque levi cauſa affectiones catarrhales patietur, quamobrem obnoxium erit diſtillationibus, & gravedinibus, ob facilem pituitoſi, & increſcentis humoris delapſum ad nares, & os.

Venæ, & Arteriæ, utpote exiles, vix apparebunt, quoniam a frigore, ſeu inertiori Sanguine amplificari non poſſunt: rubicundus color, qui a vegeto Sanguine exoritur, nullus erit, quin potius albicans apparebit; Hinc partes externæ frigidæ etiam ad tactum obſervabuntur, vel cum minimo calore, præſertim in hieme.

Poſtremo frigido Cerebro præditi, ſomnolentiores erunt, ob rationem ſuperiori Capite allatam. Uſus tamen eſt Galenus particula, *quodammodo*, ut nimirum deſignaret, non ſimpliciter, & gravi ſopore illos tentari, quemadmodum evenit frigidis, humidiſque plus juſto, videlicet a cauſa morboſa, ſed ſolum comparate ad præcedentem Cerebri temperaturam calidiorem. Cæterum, quæ pro calidiori Capite antea dicta ſunt, ex conditione, & diatheſi Sanguinis vividioris, floridioriſque, ad frigidam ejuſdem temperaturam explicandam, ſi ex adverſo referantur, optime, ac breviſſime, memorata ſigna in commodiorem ſenſum explanata intelligentur.

CAPUT X.

XVI. In Galeno.

Signa ſicci Cerebri.

TEXTUS.

(T.23.) *Siccioris autem Cerebri indicia ſunt, meatus ſuperfluitatibus carentes, & ſenſuum perſpicacitas: ſunt autem ad vigilias prompti, & capillos habentes robuſtiſſimos, & qui celerrime eis geniti innaſcuntur; criſpi autem potius ſunt, quam recti; cito autem calvi fiunt.*

PARAPHRASIS.

Sicut calidioris, & frigidioris cerebri indicia antea retulerat Galenus, ita nunc cerebri ſiccioris ſigna memorans, inquit illa eſſe, parcitatem affluentium ſuperfluitatum; ſenſuum perſpicacitatem, promptitudinem ad vigilandum, capillos robuſtos, celerem eorumdem generationem, criſpitudinem, & citam denique calvitiem.

Quod excrementa in his pauca ſint, patet; ſiquidem ſiccitas ſeroſas ſuperfluitates abſumptas indicat. Senſuum perſpicacitas aderit, quia ubi ſenſus ab excedenti humiditate hebetantur, iſtius penuria, ſeu ſiccitate, neceſſe eſt exacui, & perſpicaces fieri, neque ſolum in ſenſibus externis, ſed etiam in internis. Vigilia potius vigebit, quoniam deſunt humores, qui cerebrum humefaciendo, & irrogando ad ſoporem diſponant. Capilli robuſti fient, ratione ſiccioris fuliginis, e qua illi progignuntur, & non ſecus, ac mollities ab humiditate, ita durities, & criſpitudo a ſiccitate provenire dicitur. Denique Calvitium cito apparebit, tum quia fuliginoſa materia progreſſu ætatum magis attenuatur, & abſumitur; tum etiam, quia a nimia humoris inopia radices capillorum ſterileſcunt, ut in plantis experimur. Quæ omnia cum ex ſupradictis clariſſime pateant, ulterius examinanda non ſunt.

Solum addam, ſiccitatem hoc loco memoratam revera non aliunde provenire, quam a defectu humoris, ſeu ſeroſæ humiditatis cum ſanguine commiſtæ, & per iteratas circulationes a ſanguine in glandulis ſecretæ, quæ cum multa fuerit, & excedens, humidiorem conſtitutionem ingenerabit; cum vero parca, aut diminuta, ſicciorem corporis, & conſiſtentiorem partium habitudinem efficiet. Nam, ut alibi oſtenſum eſt, vigent in ſanguine plures particularum habitudines, illum, vel ad hanc vel ad aliam diatheſim, ſeu conſtitutionem diſponentes, potiſſimum vero ſenſibilior, ac manifeſtior duplex in eodem obſervatur, altera vivificans, & partes roborans, adeoque calefaciens, altera nutrimentum, & argumentum præbens, proindeque auctifica appellata. Quo ergo una, vel altera ex his in ſanguine prævaluerit, eo robur, & calor magis, vel contra frigus, ſive potius calor minor, & remiſſior in partibus perſentietur; indeque nutritio, & humefactio a prævalente portione auctifica, ſicut etiam ſeroſa, & lymphica ſenſibilior obſervabitur: & qua ratione per ætatum mutationes, iſtæ aut prævaluerint, aut deficient, eædem mutationes in individuis exorientur, vel ad unam, vel ad aliam habitudinem inclinantes, ut ex traditis ſpeculanti palam fiunt. At vero mutationibus hiſce plerumque adjiciuntur aliæ ex adventitiis, atque extrinſecis cauſis forte fortuna provenientes, & ex continuato earumdem cauſarum uſu œconomiam corporis permutantes, de quibus non eſt hujus loci pertractare.

CAPUT XI.

XVII. in Galeno.

Humidi Cerebri indicia.

TEXTUS.

(T.24.) *Humidioris vero Cerebri indicia, Capilli plani, & nequaquam calvi fiunt, ſenſus autem turbulenti, & excrementorum multitudo, ſomni multi, atque profundi. Et hæ quidem ſimplices ſunt intemperaturæ.*

PARAPHRASIS.

Ponuntur hujus intemperiei ſigna capilli plani citra calvitium, ſenſus turbulenti, excrementorum copia, ſomni multi, ac profundi: quæ ſane ex nuper dictis clara ſunt. Alia plura indicia patebunt, inferius dicendis, de reliquis Cerebri compoſitis intemperiebus.

CAPUT XII.

XVIII. In Galeno.

Signa calidi, ſiccique Cerebri.

TEXTUS.

(T.25.) *Compoſita autem primum calida, & ſicca, ſecundum quam, & ſuperfluitatibus carent, & ſenſibus vigent, & plurimum vigilant, & cito calvi fiunt. Et prima quidem Capillorum generatio celerrima eſt, ac plurimo abundans alimento.*

mento. Capillos vero habent nigros, & criſpos, & tangentibus Caput calidi ſentiuntur, & ſunt rubicundi, uſque ad ætatem conſiſtentiæ.

PARAPHRASIS.

A Simplicibus Cerebri intemperiebus pergit Galenus ad compoſitas, & primum calidioris, ac ſiccioris indicia tradit, ab eiſdem Capitibus deprompta, nempe a defectu ſuperfluitatum, ſeu excrementorum: a ſenſuum vigore, & acutie: ab immodica vigilia: a cito, & facili calvitio: a celerrima Capillorum generatione: a Capillis nigris, & criſpis: a ſenſu tactus calidiori in partibus Capiti adjacentibus: a rubore earumdem, & præſertim faciei, uſque ad ætatem conſiſtentiæ, ſive, ut alii exponunt, uſque ad ſummum vigorem Juventutis, puta ad annum trigeſimum quintum, aut paulo ulterius, quo tempore homo perfectus evadit, tam in incremento Corporis, quam in operationum omnium præſtantia.

CAPUT XIII.

XIX. in Galeno.

Signa calidi, & humidi Cerebri.

TEXTUS.

(T. 26.) *SI vero humiditas adjungatur caliditati parum utriuſque qualitatibus ſuperantibus mediocritatem; color bonus, & calor, & oculorum venæ magnæ, & plura excrementa, & mediocriter cocta, & capilli recti ſubflavi, & non facile calvi fiunt. Implentur vero, atque aggravantur eorum Capita a calidis: at ſi humectentur, tunc multo magis excrementorum habent multitudinem. Et ſi plurimum caliditas, atque humiditas creverit, his Caput ægritudinibus eſt obnoxium, atque excrementis abundans, & quod facile a calefacientibus, atque humectantibus offendatur. Auſter vero ſemper eis adverſatur, atque optime in Aquilone ſe habent: non tamen diu vigilare poſſunt, & cum ſe ad ſomnum converterint, ſimul gravi ſomno, hoc eſt Comate, tentantur, & vigilant, & ſomnia habent imaginationibus plena; viſus eis turbulenti, neque ſatis ſenſibus vigent. Quod ſi multum in caliditate Cerebrum a mediocritate receſſerit, paululum autem humidius extiterit, calidæ temperaturæ indicia quidem ſuperabunt, cum quibus levia quædam humiditatis ſigna conjungentur: veluti ſi longe quidem humidius, paulo vero calidius, vehementia quidem erunt, ac manifeſta humiditatis indicia, debilia autem caliditatis. Communis vero hæc ratio in omnibus compoſitis intemperaturis exiſtit.*

PARAPHRASIS.

CAlidæ, humidæque temperiei, indicia duplicia facit: & quidem ſi calor, & humiditas parum a mediocritate receſſerint, inquit, ſigna eſſe bonum, & floridum colorem faciei, qui miſtus ex rubro, & albo eſt, ob ſanguinis abundantiam, & floriditatem, ut idem Galenus docet *lib. de conſtitutione Artis:* Secundo, calorem ſenſibilem circa oculos, faciem, & tempora. Tertio oculorum venas magnas, & latas apparere. Quarto excrementa eſſe aliquanto majora, quam in calido, ſiccoque Cerebro, necnon mediocriter concocta. Quinto capillos rectos, ac ſubflavos eſſe: rectos quidem ex humiditate, cum criſpitudo a ſiccitate proveniat; ſubflavos vero a caliditate contemperata, propter adjunctam humiditatem, cum ex ſuperius dictis, tunc calor nigros capillos reddat, cum urentior eſt, & ſiccitati conjunctus. Sexto, non facile calvos fieri, retuſa ſcilicet caliditate ab adjuncta humiditate, cum calvitium ex doctrina Hippocratis 6. *epid.* 3. *text.* 1. atque ex ſupra traditis, potius a ſiccitate dependeat. Septimo, lædi a cauſis calidis, humidiſque, potiſſimum ab Aere vaporoſo, & Auſtrino.

Quod ſi exceſſus caloris, & humiditatis ſupra mediocritatem multus ſit, intra latitudinem tamen ſanitatis, tunc Cerebrum obnoxium erit ægritudinibus, præcipue vero diſtillationibus, & catarrhis, atque excrementis inſuper ejuſdem conditionis abundabit, facileque lædetur a calefacientibus, & humectantibus, itemque ab Auſtralibus ventis, quam proxime offendetur; juvabitur vero ab Aquilonaribus, conſumpta nimirum ſuperflua humiditate. Inſuper qui calido, humidoque excedenter Cerebro ſunt præditi, diu vigilare nequeunt, ſemelque in ſomnum prolapſi, gravi ſopore capiuntur, & ſimul una vigilant, ſomnia patientes variis imaginationibus plena, hoc eſt, variis phantaſmatibus turbata, quæ ab evaporationibus in Cerebrum per alimenta delatis, Imaginativam perturbant, & ſpiritus irrequietos reddunt. Demum nec viſus acie præcellunt, nec reliquis ſenſibus ſatis vigent.

At ſi Cerebrum in calore plurimum a mediocritate receſſerit, paululum vero humidius extiterit, tunc indicia calorem atteſtantia manife-

niſeſtiora erunt; leviora vero, quæ humiditatem conſequuntur. Et contra, ſi humiditas fuerit abundantior; remiſſior vero caliditas, ſigna illius erunt ſenſibilia, & iſtius obſcuriora. Id quod in cæteris temperaturis compoſitis, tum Cerebri, tum reliquorum viſcerum, obſervandum eſſe docet, de quibus infra.

CAPUT XIV.

XX. In Galeno.

Signa frigidi, & ſicci Cerebri.

TEXTUS.

(T. 27.) F*Rigidæ vero, & ſiccæ Cerebri intemperaturæ; quantum ex ſe eſt, frigidum, & minime coloratum caput reddunt: ſemper enim memoriæ repetenda, quæ a nobis ab initio eſt diſtinctio poſita, ut præterea advertamus, quantum ex humorum temperatura alterentur, quæ circa ipſum conſiſtunt. Protinus autem hujuſcemodi temperaturæ venis carentes habent oculos, & a cauſis frigidis facile læduntur. Quare & inæquali ſanitate fruuntur, quoniam nonnunquam leviſſima habent capita, & meatus, qui ſuperfluitatibus careant: nonnumquam vero & gravedinibus; & diſtillationibus parva ex cauſa capiuntur.*

PARAPHRASIS.

NOn diſſimili modo a ſupradictis dignoſcetur Cerebrum frigidum, & ſiccum. Et quidem primo Caput ad tactum frigidum percipietur. Secundo cutis faciei non eſt colorata, ideſt non rubore, ſed potius pallore fędabitur. Tertio venæ oculorum erunt adeo exiles, ut minime appareant. Quarto a cauſis frigidis facile lædetur. Quare eo præditi temperamento inęquali ſanitate fruentur. quoniam, ut ſubdit Galenus, nonnumquam leviſſima habent capita, & excrementorum moderatos effluxus: nonnumquam vero, & gravedinibus, & diſtillationibus, quacumque ex cauſa corripientur. Verum hujus ſigni, quamvis mentio in hoc textu fiat, non tamen ſufficienter illius ratio explicatur, prætertim, quia ejuſmodi diſcriminis cauſa nulla affertur, cur nimirum aliquando leviſſima habeant capita, aliquando vero diſtillationibus capiantur. Attamen ſi attendatur disjunctiva temporis particula, *nonnumquam*, facile diverſitatis ratio eruetur: etenim cum Cerebrum ſimul frigore, & ſiccitate afficiatur, propter debilem, effœtamque ſanguinis cratim, ſi ab externis cauſis frigefacientibus alteratio accidat, Caput gravedinibus, & diſtillationibus corripietur; ſi vero cauſæ extrinſecus alterantes ſiccæ fuerint, ut ſunt venti Aquilonares, tunc ob intenſiorem ſiccitatem ab extrinſeco ſuperadditam, excrementa adeo extenuabuntur, ut fere Cerebrum deſerant leve, & quodammodo vacuum, quia ſcilicet ubi Cerebrum ab excrementorum humidorum congerie opprimebatur, iiſdem extenuatis, & abſumptis, inanitum remanet, eorumque gravamine exoneratum.

CAPUT XV.

XXI. In Galeno.

De Senſibus. (a)

TEXTUS.

S*Enſus autem eorum, in juventute quidem omnes vigent, atque omni vitio carent, ſed progrediente ætate cito marceſcunt: & ut ſummatim dicatur, omnes celerrimam circa Caput ſenectutem oſtendunt; quare & cito cani fiunt, capilli vero ipſis quidem genitis, vix exeunt; & male nutriuntur, & rufi ſunt. In progreſſu autem ætatis, ſuperante magis frigiditate caliditatem, quam ſiccitate humiditatem, multum non calveſcunt. Contra vero ſi contigerit, ſiccitatem quidem plurimum dominari humiditati; frigiditatem vero caliditati, parum calvi fiunt hi.*

PARAPHRASIS.

PRęter antedicta Signa demonſtrantia ſiccum, frigidumque Cerebrum, alia Galenus a ſenſibus deducit: unde inquit, ſenſus in his, cum in juventute ſunt, perſpicaces eſſe, quamvis progreſſu ętatis cito marceſcant, ſive hebetentur. Et quidem in juventute ſenſus omnes vegeti, perſpicaces, ac prævalentes ſunt, tum quia per id temporis ſiccitas conjungitur cum caliditate, ſeu vigore juvenili, neque frigiditas a vegetiori ſanguine multum prævalet, tum quia Cerebrum excrementis minime gravatur, adeoque Nervi, & organa ſenſuum inde dependentia, puriora ſunt; tum etiam, quia Spiritus animalibus operationibus addicti, tenujores progignuntur, ac propterea efficaciores evadunt in peragendis functionibus hegemonicis; tum demum, quia ipſamet Cerebri ſubſtantia in juvenili ætate purior ſemper, tenujorque fit comparata ad alias ætates. Valde autem conferre; dictum eſt ſupra, ad Ingenium tenuitatem ſubſtantiæ Cerebri medullaris;

(a) *Caput hoc jungi deberet præcedenti ob materiæ affinitatem.*

At vero procedente deinceps ætate, hebetantur ſenſus omnes, eoque magis, quo ad ſenium fiet acceſſus; ſiquidem per ſubſequentes ætates cumulari incipiunt excrementa, & calor, qui in ætate juvenili vegetior erat, plurimum tractu temporis imminuitur, ſubindeque etiam ſpiritus deficiunt; unde poſtmodum ſenſus, tum interni, tum externi, impenſe torpent. Quæ ſane omnia ob mutationem ſanguinis perpetim ſuccedentem in ætatibus, & in partibus primis eveniunt.

Addit ulterius, hoc celerrimam circa Caput ſenectutem oſtendere. Sub quibus verbis, quid intelligere voluerit, non bene ab Expoſitoribus explicatur. Melior tamen, & congruentior expoſitio videtur, quod ſenſus quemadmodum in Adoleſcentia, & Juventute plurimum vigent, ita cito conſeneſcant, & elangueant, ut proinde in Virilitate, vel cruda ſenectute, torpeat Viſus, Auditus, & Olfactus. Solent & hi in ætate prima multum judicio, conſilio, ac prudentia præpollere; ad Senium vero perducti, ſtolidi, ac mente capti fiunt. Obſervat pariter Sanctorius, hos pati citam mutationem in facie, ut propterea adhuc Adoleſcentes vultum ſenilem exhibeant, aut emaciatum, ſignum evidentiſſimum languidæ Cerebri conſtitutionis, atque effœti ſanguinis, unde intempeſtive facies extenuatur, ac ſenilis, & rugoſa redditur. Hinc etiam accidit, quod immature quoque moriantur, vix ſextum, aut ſeptimum annorum ſeptenarium tranſgreſſi. Hac eadem de cauſa compertum, ægrotantes faciem, & aſpectum ſuorum Parentum, aut Avorum in ægritudine repræſentantes, certo ex illa infirmitate diem ultimum obire. Canities inſuper his eſt familiaris; quamobrem in textu adiicit Galenus, eos cito canos fieri, capillos tarde admodum in iis exoriri, & natos male nutriri, ac rufos apparere. Canities namque accidit propter caloris languorem, quoniam ex Ariſtotele 5. *de generat. Animal. c.4. & 5. & 3. de hiſtoria eorumdem, c.* 11. Canities dicitur languor, & ægritudo capillorum, orta ob caloris imbecillitatem. Ob eamdem cauſam capilli vix exeunt, & extra cutim diſtenduntur, quin etiam male nutriuntur, & increſcunt, quoniam calor exiguus eſt, impotens fuliginoſam capillorum materiam, quæ adhuc inepta eſt, per poros cutis impellere, & extra protrudere: imo ipſamet fuligo ob cutis conſtipationem a frigida intemperie inductam vix egredi poteſt, unde ſequitur, ut male illi nutriantur, & creſcant. Rufi vero obſervabuntur, nequeunte ſcilicet Sanguine præ ſui lentore nigros, vel flavos illos progignere. Poſtremo, ſi progrediente ad ſenectutem ætate potius ſiccitas, quam frigiditas, ob inopiam partis glutinoſæ prævalere videatur, calvitium magis accidet; ſi vero frigiditas prævaluerit, hoc eſt langueat magis porida, quam glutinoſa ſubſtantia, calvitium tardius apparebit, quoniam calvitium, ex dictis provenit ab inopia partis glutinoſæ.

CAPUT XVI.

XXII. In Galeno.

Signa Cerebri frigidi, & humidi.

TEXTUS.

(T. 28.) *Humidæ vero, & frigidæ Cerebri temperaturæ faciunt homines gravi ſomno tentari, & ad ſomnum facile converti, ſenſibus quoque minime vigentes, atque excrementis redundantes, & qui Caput frigiditati, ac repletioni habent obnoxium, ac diſtillationibus, & gravedinibus, facile tentantur, neque tamen hi calvi fiunt.* (T.29.) *Hæc igitur indicia ſunt Cerebri temperaturæ, a quibus ſi progrediaris ad unumquodque ſenſorum dignotiones transferre licebit.*

PARAPHRASIS.

Indicia temperaturæ Cerebri frigidæ, humideque referuntur. Primo, quod ejuſmodi temperamento præditi gravi ſomno tentantur, & experrecti facile denuo in ſomnum relabuntur. Et quamvis in Cerebro calido, humidoque etiam dictum ſit, homines facile ad ſomnum inclinare, ibi tamen facilis in eiſdem expergefactio adjungitur, quæ in his nulla eſt; nam in textu dicitur, quod gravi ſomno tentantur, & ad ſomnum facile convertuntur: quia ibi humida, ſeu glutinoſa ſubſtantia ſanguinis juncta eſt cum vegetiori cruore, hic vero cum hebetiori copulatur. (a) Secundo ſenſus iſtorum eamdem ob cauſam vigentes non ſunt, ſed obtuſi, quoniam vigor a robore rutilantis ſanguinis, hebetudo vero ab ejuſdem defectu procedit; quinimo iſti nedum obtuſos ſenſus habent, verum etiam ſtolidi, atque omnino inepti obſervantur. Tertio, excrementis abundant, & præſertim pituitoſis, & aqueis, unde illorum capita obnoxia ſunt repletioni, gravedini, & diſtillationi. Quarto demum, calvitium

(a) *Quo pacto ſomnus fiat, & a quibus cauſis, alibi a nobis dictum.*

vitium non ſubeunt, quoniam in ipſis humidum excedit: calvitium autem ab illius inopia proficiſcitur.

Ab his modo Indiciorum generibus docet Galenus progredi poſſe ad dignoſcendas reliquorum omnium ſenſuum a Cerebro dependentium temperaturas, conſideratis nimirum in illis, tum ſenſitivis, tum motivis operationibus, nec non partium magnitudine, conformatione, figura, itemque juvantibus, & nocentibus, aliiſque, ut de Cerebro memoratum. Verum, ut exemplum aliquod referret, adiicit indicia Temperiei oculorum, ut ab his reliqua ſenſoria dignoſcenda deduci poſſint; de quibus nunc.

CAPUT XVII.

XXIII. In Galeno.

De Oculis.

TEXTUS.

SEd ſufficiet de Oculis dumtaxat facere mentionem. (T.30.) *Quicumque tangentibus quidem manifeſte calidi exiſtunt, & facili, ac crebro motu cientur, & venas latas habent, hi calidi omnes ſunt; frigidi vero his contrarii. Et humidi quidem molles ſimul, & multa humiditate pleni; ſicci vero duri ſimul, & aridi. A ſimilibus autem ſuæ temperaturæ cauſis facile offenduntur, juvantur autem a modico contrariorum uſu: ſed hoc quidem commune in omni cujuſcumque partis temperaturæ dignotione oportet meminiſſe.*

PARAPHRASIS.

ET quidem ab iiſdem fontibus ſigna temperierum Oculi deducit: atque calidos eſſe Oculos, ſi ad tactum calidi percipiantur: ſi facili, & crebro motu cientur: ſi venas latas habeant: & ſi a calefacientibus lædantur, juventur a frigefacientibus. Contra vero frigidi erunt, ſi juventur a calidis, lædantur a frigidis. Sed & humidi, molles ſimul, & multa ſeroſitate ſcatentes: ſicci vero, duri ſimul & aridi erunt. Ita in pueris, & fœminis facilis illacrymatio, nulla, vel difficilis in ſenibus.

Sed cur ab Ariſtotele 22. *ſect. problem.* 20. facilis illacrymationis cauſa ponitur calor, & acritudo? Quoniam is ibi reſpexit ad cauſam effectivam, glandulas oculorum, unde lacrymæ proſiliunt poritantem. Atque hinc ſolvitur quoque Problema illud, cur a dolore ſimul, & a lætitia, quæ oppoſitæ paſſiones ſunt, lacrymari contingant. Quia nimirum, ut docet Alexander Aphrodiſæus 1. *ſect. Problem.* 31. coarctantur muſculi, & glandulæ oculares in dolore: quemadmodum experimur ex ambiente frigore comprimente; in lætitia vero laxantur, amplificanturque, ut propterea ſeroſitates lacrymarum continere nequeant, ſicuti ex fumo, Sole, aliiſque ſimilibus. Hinc pariter nonnulli facilius ob lætitiam lacrymantur, quam ob dolorem, ut ſunt Senes, durioris texturę Corpora, & Melancholica dicta, quoniam in his promptior, ac facilior eſt laxatio glandularũ, quam compreſſio.

Quemadmodum ex humiditate mollities, & facilis illacrymatio, ita ex oppoſito ob illius penuriam, oculorum durities, & ploratus difficilis ſuccedit: & ſi quæ unquam lacrymæ ab illis proſiliunt, aridæ ſunt. Dicuntur autem lacrymæ aridæ, quæ cum compareant, illico exſiccantur, & evaneſcunt, ob tenuem, facileque evaporabilem illarum ſeroſitatem. Cæterum ſigna deſumpta a juvantibus, & nocentibus communia ſunt cum reliquis cæterarum partium temperaturis; ſiquidem a ſimilibus cauſis offenduntur, a contrariis vero juvantur; ſi tamen modicus ſit earumdem uſus; Unde obiter notandum, Conſervationem hic, ex mente Galeni, a contrariis, non a ſimilibus memorari, cum tamen de ſignis Temperierum Corporum, intra limites ſanitatis contentorum, agat.

CAPUT XVIII.

XXIV. In Galeno.

De Magnitudine Oculorum.

TEXTUS.

(T.31.) *MAgnitudo oculorum quidem, ubi concinnitas adſit, & operationum virtus, multitudinem bene temperatæ ſubſtantiæ oſtendit, ex qua ſunt conformati: quæ ſi deſint, multam quidem ſubſtantiam, non tamen bene temperatam, oſtendunt.*

PARAPHRASIS.

A Magnitudine etiam Oculorum indicia deſumit, atque inquit, Oculorum magnitudinem cum concinna figura, & videndi acutie conjunctam, oſtendere bonam illorum temperiem, melioremque compoſitionem, quæ duæ ſunt conditiones ſuperius relatæ ad cujuſcumque partis ſalubritatem denotandam requiſitæ. At ſi contra, Magnitudo Oculorum præſeferat concinnitatem, at videndi acutie careat, tunc arguet quidem materiei copiam; ſed debilem virtutem, adeoque Viſionis organum non eſſe bene temperatum, aut convenienter conſtructum.

CAPUT XIX.

XXV. In Galeno.

De Parvitate Oculorum. (a)

TEXTUS.

Parvitas vero Oculorum, adjuncta quidem concinnitate, ac operationum virtute, paucam quidem, ſed bene temperatam ſubſtantiam oſtendit, ex qua ſunt conformati. Si vero ſociam habuerint inconcinnitatem quamdam, atque operationum vitium, tunc paucam ſimul, ac vitioſam materiam oſtendunt.

PARAPHRASIS.

Quod ſi Oculi parvi ſunt, ſed concinnam figuram habent, cum vegeta virtute, ſeu videndi acutie, indicabitur modica materia, ſed robuſta virtus, adeoque perfecta conformatio, & temperata partium ſimilarium oculum componentium conſtitutio. At ſi oculi parvi ſint cum inconcinna figura, malam conformationem, & virtutis imbecillitatem deſignabunt. Si inſuper accedat Viſionis vitium, tunc paucam ſimul, & vitioſam materiam arguent, quemadmodum de Magno, & Parvo Capite dictum eſt.

CAPUT XX.

XXVI. In Galeno.

De colore Oculorum.

TEXTUS.

(T. 32.) *Quæ vero ad Colores attinent, ita diſtinguere oportet. Glauci quidem Oculi, qui pura humiditate, ac non multa præfulgent, tales fiant, ob ſplendidi luminis abundantiam. Contra vero nigri, & qui intermediam naturam ſervant, cauſas quoque intermedias habent.*

PARAPHRASIS.

Præter magnitudinem, & Parvitatem Oculorum, eſt quoque in illis conſiderandus Color, qui ſane varius in Oculis eſſe ſolet. Præcipui autem referuntur hic a Galeno Glaucus, Niger, & Medius. Glauci oculi dicuntur, qui pura humiditate; at non multa præfulgent, & tales fiunt ob ſplendidi luminis abundantiam: Nigri e contra: Medii demum, qui intermediam naturam ſervant, & intermedias cauſas habent. At Ariſtoteles 5. *de generatione Animalium*, c. 1. quatuor colores oculis attribuit, ſcilicet Cæſium, Flavum, Nigrum, & Caprinum, quibus etiam viridem colorem addidit Albertus Magnus 19. *de Animalibus*, c. 3. aitque Oculos Puerorum in prima generatione virides apparere. Verum Galenus conſideravit ſolum hic Colores Oculorum in Hominibus, qui ad ætatem adultam pervenerunt, atque eos dumtaxat, qui frequentiores ſunt, quin pro intermediis intelligit omnes alios, qui inter album, & nigrum reponuntur. In cæteris autem Animalibus, tot & tam diverſi Oculorum colores obſervantur, ut vix ad certam claſſem redigi poſſint, cum pene differant pro diverſitate ſpecierum. Leones enim rubros, & flavos geſtant, Feles fulgidos, & igneos, Noctuæ albicantes, & ad flavum vergentes: ſic alios, & alios Lupi, Vulpes, Urſi, Canes, & Aves quoque diverſimode coloratos oculos habent juxta varietatem luminis, ac Iridis oculorum, eorumque magnitudinem. Diverſa quoque Regionum conſtitutio oculos in coloribus variat; & quidem Mauris nigricant, Gallis flaveſcunt, Polonis albicant.

Sed unde provenit hæc in Oculis colorum varietas? Quidquid alii putent, ex contemperatione primarum qualitatum, adeoque ex temperamento vario pendere; veriſimilius crediderim ex varia ſuperficiei exterioris tunicæ luminis radios reflectentis textura, nec non ex ocularium humorum diverſimode lucis radios refractos admittentium, & eadem ratione remittentium, diſpoſitione, varios colores in oculis exoriri: quæ ſane variant pro varietate ſtructuræ, & conformationis partium, & humorum, oculos componentium. Ita quoque Ariſtoteles 5. *de generat. Animal.* c. 1. cauſam Nigredinis oculorum attribuit copiæ, & profunditati humoris Aquei; Glaucedinem vero inquit oriri ex ejuſdem paucitate. Et 14. *ſect. problem.* 11. cauſas ocularium colorum refert ad conditionem tunicarum: quemadmodum etiam inſinuat 10. *ſect. problem.* 13. Galenus etiam expreſſe *ſeq. Capite* has eaſdem ocularium colorum cauſas aſſignat: quod mox ſumus explicaturi.

CAPUT XXI.

XXVII. In Galeno.

De Glaucedine, & Nigredine. Oculorum. (a)

TEXTUS.

Glaucus igitur Oculus fit, vel propter magnitudinem, vel propter ſplendorē humoris,

(a) *Hoc etiam Caput adjungi deberet præcedenti.*

(a) *Hoc aliud Caput videtur priori quoque adnectendum.*

ris, qui a Græcis Criſtalloides nominatur, vel propter ſitum prominentem, aut propter tenuis, & aquei humoris, qui in pupilla exiſtit; paucitatem, & puritatem, atque omnibus quidem in unum convenientibus fit glauciſſimus Oculus. Quod ſi aliqua adſint, alia vero non, tunc major, minorve glaucedo contrahitur. Niger vero oculus fit, aut ob parvitatem Cryſtalloidis, aut propter profundum ſitum, vel quoniam ſplendidus, ac fulgidus exquiſite non eſt, vel quoniam tenuis humor, vel ſuperabundat, vel purus non exiſtit, vel propter unam aliquam ex his cauſis, aut propter omnes fieri conſuevit. In ipſis autem magis, & minus, (ut ante diximus) reperitur. (T. 33.) Tenuis igitur humor, quo magis ad Aquæ naturam accedit, & ſuperabundat, humidiorem Oculum oſtendit: quemadmodum ſi craſſior, ac minor fiat, ſicciorem. Cryſtalloides autem ſi quidem durior exiſtat, ſicciorem efficit Oculum, ſi vero mollior, humidiorem: ſic, & ſi plus modico tenuem humorem exceſſerit ſicciorem: ſi autem defecerit, contrarium.

PARAPHRASIS.

CAuſas Glaucedinis Oculorum refert hoc Capite Galenus, eaſque ad quinque revocat, videlicet ad magnitudinem humoris Cryſtallini, ſplendorem ejuſdem, ſitum prominentem, paucitatem humoris Aquei, & ejuſdem humoris puritatem. Addit deinde, quod ſi omnes iſtæ cauſæ in unum conſpiraverint, Oculi valde Glauci fient; ſi vero aliquæ tantum conveniant, aliæ non minus Glauci obſervabuntur: ſi denique his oppoſitæ cauſæ habeantur, niger color exorietur: ſpeciatim autem Niger Oculus fiet, aut ob parvitatem Cryſtalloidis, aut propter profundum ejuſdem ſitum, aut quia ſplendidus, fulgiduſque hic humor exquiſite non eſt: aut quia tenuis humor, ideſt Aqueus, plus juſto ſuperabundat, minimeque purus eſt; eo autem minus, magiſve niger erit, quo prædictæ cauſæ plures, paucioreſque concurrent; quamobrem in diverſis individuis pro varietate particularum Oculos componentium, varii colores exurgent, magis, minuſve Glauci, vel Nigri.

Et quidem Glaucus color in plures gradus dividitur. Primus eſt valde fulgidus, & luminoſus, qui ſplendentes oculos reddit, & veluti fulgores coruſcos; qui color in Cœlo ſereno, ac luminoſo obſervatur. Secundus ad Croceum inclinat, ut in Noctuis. Tertius ad viridem accedit, ut plerumque in Equis generoſioribus. Quartus ad Cœruleum, & Marinum vergit; unde non mirum, ſi Neptuno marino numini illum Mythologi attribuere, & Minervam Homerus Glaucopin vocat. Niger color licet ſuſcipere poſſit majorem, vel minorem nigroris gradum, non tamen adeo declinat, ut ſenſibiles differentias afferat; poteſt tamen ratione Animalium, in quibus aliquantiſper variat, dici Caprinus, Ovinus, Bovinus, &c.

Inter hos medii ponuntur Fulvi, Charopi, ſeu gratioſi, ut in Oculis Leonis, Aquilæ, & Vulturis: Rubei, ut in Panthera, Ceraſte, Baſiliſco, Aſpide: ſic etiam Purpurei, Flavi, Rufi, & ſimiles.

Colligit modo ex his omnibus Galenus humidiores eſſe Oculos, cum tenuis, ſeu aqueus humor ad Aquæ naturam magis accedit, & aliquanto ſuperabundat: Sicciores vero eſſe, cum is craſſior, & minor fuerit. Sic quoque Cryſtalloides, ſi denſior, & durior ſit, ſicciorem oculum oſtendit; humidiorem vero, ſi mollior, & laxior. Facta autem comparatione cum Aqueo humore, ſi plus modico tenuem, & Aqueum humorem Cryſtallus ſuperaverit, duriorem, & ſicciorem Oculum efficere: at cum defecerit, molliorem reddere docet. Ex Cornea etiam tunica magis minuſve diaphana idipſum evenire poteſt, num autem humores iſti excedant, vel deficiant ex colore, vel Glauco, vel Nigro deducere licebit. Et de his hactenus.

Supereſſet hic tandem Indicia Phyſiognomica tradere ex habitudine totius Faciei deſumpta; adjunctis ſimul una Oculis, Naſo, Auribus, Labiis, aliiſque adjacentibus partibus. At cum de his late nimis egerit præ cæteris Jo: Baptiſta Porta peculiari volumine *de Phiſiognomia Naturali Hominis* inſcripto, propterea Lectorem noſtrum ad illum remittimus. Nobis autem ſufficiet hæc breviter innuiſſe.

CAPUT XXII.

XXVIII. In Galeno.

De Cordis Temperaturis.

TEXTUS.

(T. 34.) *DE cordis autem Temperaturis deinceps dicendum eſt; ſi prius hæc in memoriam revocaverimus, quod unamquamque partem ſeipſa, vel calidiorem, vel frigidiorem, vel ſicciorem,*

rem; vel humidiorem dicimus factam, non alicui rei alteri comparantes, ſed ad ſeipſam. Sic enim utcumque extiterit Cor natura frigidiſſimum, multo ſane calidiorem temperaturam poſſidebit calidiſſimo Cerebro.

PARAPHRASIS.

POſtquam ſuperioribus Capitibus late egerit Galenus de Cerebri Temperaturis, ad Cordis Temperamentorum indicia explicanda ſe nunc convertit, quoniam ſub Cerebro nullum aliud viſcus præſtantius Corde eſt; antequam autem varias illius temperaturas conſideret, regulam quandam generalem præmittit, inquiens; Unamquamque partem ſeipſa vel calidiorem, vel frigidiorem, ſicciorem, vel humidiorem, intelligi debere, non alicui alteri rei comparatam: *utcumque enim*, ſubdit, *Cor extiterit frigidius, multo ſane calidiorem temperaturam Cerebro adhuc calidiſſimo poſſidebit*. Quorum verborum ſenſus eſt, quod Cor calidius, vel frigidius dicetur, non quidem comparatum ad reliquas partes Corporis, reſpectu quarum ſemper calidius erit, ſed ſolum in ſeipſo conſideratum, cum temperamento moderato, & medio; Unde cum dicitur, Cor eſſe frigidum, minus calidum intelligi debet, quam ſit temperatiſſimum: ſicut pariter, cum dicitur calidum, magis calidum intelligendum erit, quam ſit moderatum, ac medium; ſiquidem hoc, Menſura ponitur omnium Temperamentorum.

CAPUT XXIII.

XXIX. In Galeno.

Signa Cordis Calidi.

TEXTUS.

(T.35.) C*alidioris igitur Cordis, ut admodum qui ei proprius eſt, atque conveniens, indicia quædam ſunt inſeparabilia, & propria, magnitudo reſpirationis, & pulſus velocitas, & frequentia, & audacia, & ad actiones natura prompta. Quod ſi multum in caliditate exceſſerit, tunc iræ præcipitatio eſt furibunda. Eſt autem his thorax hiſpidus, & præſertim pectus, & quæcumque hypochondriis partes proximiores. Magna vero ex parte calidi Cordis temperatura univerſum Corpus calidum reddit, niſi Hepar vehementius obſtiterit. Dicemus autem paulo inferius totius Corporis indicia.* (T.36) *Eſt quidem, & latitudo Thoracis caliditatis indicium, niſi & hic quoque Cerebrum plurimum obſtiterit, quoniam ei magna ex parte ſpinalis medulla in magnitudine reſpondet; tantæ vero erunt magnitudine vertebræ, quanta & ſpinalis medulla, quare, & ſpina univerſa: Configitur vero Thorax ad eam Spinæ partem, quæ Metaphrenum, ideſt Dorſum dicitur, tamquam ad Carinam Navis. Quare neceſſario ejus longitudo æquabitur dorſo: latitudo vero erit pro vertebrarum ratione, quando ad proportionem craſſitudinis fuerit confixus. Cum vero cordis caliditas ſuperans perſtiterit, ac dilataverit in primo ſui ortu thoracem, erit ejuſdem caliditati proportione reſpondens. Quare cum Caput parvum, thorax autem latus extiterit, maximum hoc tibi fuerit Cordis caliditatis indicium: cum vero magno exiſtente Capite parvus fuerit, propriiſſimum hoc erit cordis frigidioris ſignum: ſi vero Capiti fuerit proportione reſpondens, tunc aliis ſignis de Corde diſtingues, ex ipſius thoracis amplitudine nihil aſſumens.*

PARAPHRASIS.

QUemadmodum in temperaturis cerebri diſtinxit Galenus temperies in ſimplices, & compoſitas; pari nunc ratione, ut indicia ſingularum cordis temperierum exacte traderet, ſigna temperamenti calidioris primo proponit.

Illius autem Indicia ad quatuor in univerſum revocat: videlicet ad Magnitudinem Reſpirationis, ad Pulſuum velocitatem, ac frequentiam, ad Audaciam, & ad promptitudinem actionum: atque hæc inquit Signa eſſe inſeparabilia, & propria indicat cordis caliditatem Magnitudo Reſpirationis dupliciter. Primo, quia Magna Reſpiratio magnum thoracem exigit, adeoque organa, Reſpirationi neceſſaria, ampliora: modo amplitudo, & magnitudo partium ſpiritualium, nonniſi a calore poteſt haberi, adeoque in prima ſui formatione demonſtrat vim validam, ac efficaciſſimam fuiſſe. Secundo, ex amplitudine thoracis arguitur calor vegetior in corde, quoniam Vaſa ſanguinea Pulmonem perreptantia, lata quoque, & multo, floridoque Sanguine referta eſſe oportuit; unde caloris vigor, & ſpirituoſæ ſubſtantiæ copia manifeſte colligitur. Pulſuum velocitas, ac frequentia calorem pariter excedentem atteſtantur; ſive quod ex his uſus in corde adauctus, ut putat Galenus, indicetur; ſive rationabilius, quia ubi velox, & creber pulſus fit, ibi quoque motum Sanguinis circumeuntis celerio-

riorem fieri neceſſe eſt. Ex velocitate autem, & frequentia motus Sanguinis, & cordis tenuiores, puriores, & copioſiores Spiritus exurgunt, unde calor vegetior fit, & viciſſim exinde robur maximum in corde, & partibus vitalibus excitatur. Implicite autem continetur in velocitate, & frequentia Pulſus, magnitudo, & robur ejuſdem, cum ut plurimum utraque ſimul obſervetur. Audacia pariter indicat calorem cordis, & vitalis regionis; quoniam illa a copia, puritate, & mobilitate Spirituum, e puro; & tenui Sanguine procedentium, dependet. Conjungit autem cum audacia Galenus promptitudinem actionum, ſiquidem calor agiles efficit actiones, & nedum reddit Homines Audaces, ſed etiam cito exequentes, quæ ſibi, adhuc ſi difficilia ſint, agenda proponunt. Hinc Ariſt. 3. *Ethic. c.* 7. Audacem inquit eſſe, qui in terribilibus rebus excellit, vultque videri fortis: quod ſi præter excellentiam in terribilibus, promptitudinem in exequendo habeat ſine timore, tunc nedum Audax, ſed Fortis etiam dicetur.

Si præterea multum in caliditate cor exceſſerit, ideſt ſi calidiſſimum fuerit, tunc ſigna excedentem hunc calorem atteſtantia erunt furioſa quædam Iracundia, ac temeritas; Iracundia quidem, quæ cita, & facilis eſt ad iraſcendum propenſi, quoniam ex nimio calore Sanguis accerimus, & qui dicitur bilioſus, evadit, adeoque prompte efferveſcens, & ex quacumque cauſa levi Iram concitans, quæ a Medicis definitur: *Ebullitio Sanguinis circa Cor.* Temeritas vero, quia citra formidinem, quodcumque terribile cum impetu irati aggrediuntur. Quamobrem Bilioſi ſiunt Iracundi, & Iracundi ſunt bilioſi, ideſt acri ſanguine præditi.

Sed & ulterius his Thorax hiſpidus eſt, quoniam ubi calor abundat, ibi quoque fuligo, pilorum materia multa elevatur, & in pilos extenditur ſuggerentibus ſcilicet illam muſculis Pectoris. Partes quoque hypochondriis proximiores, & circa ſeptum tranſverſum ſitæ, idipſum oſtendent, utpote pilis pariter refertæ, veluti ſpiritalibus partibus attiguæ.

Advertit tamen, & ſana ratione Galenus, a cordis calida temperatura totum Corpus facile in calidam conſtitutionem inclinare: ſiquidem calor totius Corporis a Sanguine provenit, & ubi is vividus, ac rutilans, a corde procedens, cunctas Corporis partes pervadit, pari ratione iſtæ vividæ, ac calidæ obſervabuntur. Verum addit, *niſi Hepar vehementius obſtiterit*: Nam, cum Hepar ex mente Galeni ponatur primum ſignificationis organum, ſi fortaſſe vehementer obſiſteret, hoc eſt magna intemperie frigida afficeretur, poſſet illius fervorem plurimum contemperare. Vel congruentius (Galeni ſententiam in meliorem; & Anatomiæ accomodatiorem ſenſum reducendo) dicas, poſſe Jecur remeantem Sanguinem infringere, & a partibus acribus, ſulphureis, aut bilioſis dictis, peculiari ſua conſtitutione, ac textura non minimum repurgare, & repurgando obtundere.

Poſtremo addit aliud caloris excedentis indicium Galenus, deſumptum a Thoracis amplitudine: etenim caloris eſt amplificare, & partes in prima ſui generatione latiores reddere, niſi tamen Cerebrum plurimum obſtiterit: cujus rationem ipſemet deſumit a Spinatæ medullæ magnitudine, ac proportione: *Tanta enim erunt magnitudine Vertebræ, quanta eſt Spinalis Medulla; quare & Spina univerſa. Configitur vero Thorax ad eam Spinæ partem, quæ Metaphrenum, ideſt Dorſum dicitur, tamquam ad Carinam Navis: quare neceſſario ejus longitudo æquabitur Dorſo: latitudo vero erit pro Vertebrarum ratione, quando ad proportionem earum craſſitudini fuerit confixus.* Hæc Galenus. Ex quibus verbis deducitur, in primo partium ortu, ex copia materiei, unde Cerebrum, Spina, Vertebræ, & Coſtæ formantur, Thoracem poſſe conſtrui latiorem, etiam ſi Cor caliditate minime prævaleat; ſiquidem magno Cerebro, & Capiti magna Spina naturaliter reſpondere debet; huic vero & dorſum, & Coſtæ proportionem ſimiliter ſervabunt, ideoque Pectus amplum Capiti magno naturaliter adjungetur. Dictum eſt, naturaliter, nam ſi Corpus monſtruoſum ſit, partes iſtæ poterunt non ſervare proportionem.

Ut inſuper diſtinguat Galenus, num a calore Cordis, an a magnitudine Capitis, Thorax latior habeatur, ſubdit: ſi calor Cordis exceſſerit, ac Thoracem amplificaverit in prima ſui formatione ex ingenito, inſitoque vigore, tunc proportione reſpondebit calor Cordis Cerebri caliditati. Quare cum Caput parvum, Thorax vero amplius extiterit, maximum hoc erit cordis calidioris indicium. At contra cum magnum fuerit Caput, Thorax vero parvus, erit hoc proprium cordis frigidioris, ideſt minus calidi, ſignum. Si denique Caput proportione reſpondeat Thoraci, ab aliis indiciis cordis temperatura deducetur, cum ex hoc fallax ſignum deſumatur.

Quamvis autem Argenterius Galenum reprehendat in eo, quod dixerit, Caput eſſe poſſe parvum in magno Thorace, cum nunquam id ipſe expertus ſit, nil penitus evincit; id equidem impoſſibile non eſt: quinimo non raro accidit Caput parvum lat ori Thoraci ſuperincumbere, & e converſo; non tamen incongrua penitus magnitudine, ac proportione, ſed ſolum reſpectiva.

CAPUT XXIV.

XXX. in Galeno.

Signa Cordis Frigidi.

TEXTUS.

(T.37.) *IN frigidiore vero Corde pulſus minores exiſtunt, quam modo Naturæ conveniat: non tamen neceſſario tardiores, vel rariores. Reſpiratio autem, ſi quidem tanto Thorax minor extiterit, quanto Cor frigidius, pulſibus erit proportionalis. Si vero major fuerit, quam pro frigiditatis quantitate, non minor eſt tantum, ſed etiam tardior, & rarior. Tales autem timidi natura ſunt, & ſine audacia, & ſegnes, & nudum pilis habent pectus. De ejus vero parvitate diſtinguendum, ut diximus prius. Eodem modo, & de totius Corporis caliditate.*

PARAPHRASIS.

OPpoſitis indiciis inquit dignoſci Cor a mediocri calore infra recedens; Pulſus enim fiunt minores, quam ſint in corde temperate calido, non tamen, ſubdit, neceſſario eſſe tardiores, vel rariores, quoniam cum parvitate aliquando jungi poteſt tarditas, & raritas, quandoque vero celeritas, & frequentia, ut ex tractatu de Pulſibus. Inſuper ſi Thorax reſpondeat frigiditati cordis, reſpiratio erit quoque proportionata pulſui, ideſt etiam parva: at ſi Thorax latior ſit, fortaſſe ob Cerebri, & Spinæ, cum ſuis vertebris, amplitudinem, Reſpiratio longe minor pulſu erit; quoniam amplitudo loci minuit indigentiam, ac uſum novi aeris. Præterea, hac cordis temperie præditi, timidi natura ſunt, nec non ſenes, & pectore glabri: quæ omnia a Sanguine hebetiori, minuſque vivido proveniunt. Atqui iſtiuſmodi timor intelligitur illatus ex quacumque levi cauſa; etenim ex doctrina Ariſtotelis 3. *Ethic. cap.* v. & 6. (a) Timidus dicitur, qui metuit ea, quæ timere non decet, vel qui metuit, quæ non oportet, vel non ſicut oportet, vel quando non oportet. Compertum autem eſt ex Anatome, Meticuloſos corde ſolito grandiori, laxiorique eſſe præditos, Fortes vero, & generoſos, parvo, ſed ſolido: in hoc enim Sanguis vegetior; in illo dilutior, vapiduſque fit. Non diſſimili ratione obſervantur etiam Segnes, & Glabri: quoniam ab affœto Sanguine, fuliginoſa materia pilorum, craſſior, vel elevari, & extendi, vel poros cutis pervadere nequit: quin & cutis ipſa laxa nimis eſt, & mollis, adeoque glabra, ut in Feminis, & Eunuchis. Pectus denique erit anguſtum, eadem de cauſa, niſi tamen ex Cerebri, & Capitis mole, ac Spinæ, vertebrarumque magnitudine, latius habeatur, modo ſuperius relato.

(a) *V. etiam Ariſtotelem lib. de juvent. & ſenect. cap.* 15.

CAPUT XXV.

XXXI. In Galeno.

Signa Cordis ſicci.

TEXTUS.

(T.38.) *COr autem ſiccius, pulſus efficit duriores, & iram non promptam quidem, ſed feram, & quæ non facile ſedari queat, magnaque ex parte univerſum Corpus ſiccius exiſtit, niſi Hepar obſtiterit.*

PARAPHRASIS.

IN corde ſicciori pulſus fient duriores: Homines minus iracundi erunt, nec tam facile ad iracundiam concitantur, iram tamen ſemel conceptam diutius fovent, & ferinam fere conditionem æmulantur. Totum corpus ſiccius, ac durius ad tactum apparebit, unde cutis, fibræ, carnes aſperæ, duræ, & ſiccæ obſervabuntur, niſi tamen aliunde, & præſertim ab Hepate moderentur, repurgata ſcilicet plurimum parte illa ſanguinis fellea, vel etiam inertiori reddita, aut ſegregata nimium parte ejuſdem craſſiori, melancholica dicta, relicta parte ſeroſa, & lymphica.

CAPUT XXVI.

XXXII. In Galeno.

Signa Cordis humidi.

TEXTUS.

(T.39.) *COrdis vero humidioris ſigna, pulſus molles, & mores ad iram*

iram quidem proclives, ſed talem, quæ facile ſedari poſſit, & univerſum Corpus humidius exiſtit, niſi Hepar obſtiterit. (T. 40.) Secundum vero conjugationem qualitatum primarum Cordis intemperaturæ ita ſe habent.

PARAPHRASIS.

Signa humidioris, & laxioris cordis referuntur pulſus molles: propenſio ad iram, ſed talem, quæ facile ſedetur: univerſi Corporis humida, molliſque conſtitutio, niſi Hepar obſtiterit, modis nuper explicatis.

Difficultas ſolum eſſe poteſt in eo, quod Galenus dicat, humidius cor proclive eſſe ad iram; cum contrarium Ratio ſuadere videatur: unde Argenterius, tamquam gravis erroris culpam, in Galenum, ut ſui moris eſt, illud impingit. Verum pro Galeno reſponderi poteſt, in humidiori corde, ſed ſimul etiam calido, iram excitari quoque poſſe, ſed talem, quæ facile ſedetur; quare ſua natura licet non concitetur ad iram, ſi tamen fortaſſe aliqua ex cauſa ad illam provocetur, facile ſedabile ſit ad contradiſtinctionem antecedentis temperaturæ. Satis enim eſt ad iram promovendam ſanguinis efferveſcentia, quæ ex prædicto calore juncto humiditati inferri poteſt, ſi præſertim a vehementi aliqua exteriori cauſa incutitur, & acuatur.

Tandem compoſitas temperierum conjugationes deinceps ſe velle referre inſinuat Galenus, quarum indicia, ex cognitis Simplicibus, facillime deducentur, ut ex ſequentibus capitibus.

CAPUT XXVII.

XXXIII. In Galeno.

Signa Cordis calidi, & ſicci.

TEXTUS.

Calidi, & ſicci Cordis pulſus duri ſunt, & magni, & veloces, & frequentes, & reſpirationes magnæ, & veloces, & frequentes, & multo magis ad velocitatem, ac frequentiam vergunt, thorace Cordis non aucto proportionaliter: Hi vero præ cunctis pectus habent maxime hirſutum, & hypochondria. Ad actiones autem prompti ſunt, & iracundi, & celeres, & impudentes, & mores tyrannicos habent: etenim ſunt in iram præcipites, non facile vero placabiles. De totius autem Corporis temperatura, & Thoracis amplitudine, his, quæ ante diximus, proportionaliter eſt diſtinguendum.

PARAPHRASIS.

Compoſitarum cordis temperierum indicia in poſterum relaturus Galenus eodem, quo ſupra ordine, initium facit a Temperamento calidiori, & ſicciori, atque ad illius dignotionem ſex genera ſignorum proponit, nempe pulſus duros, magnos, veloces, & frequentes: itemque reſpirationes magnas, veloces, & crebras: pectus, & hypochondria hirſuta: promptitudinem ad actiones, iracundiam, impudentiam, & mores tyrannicos: proclivitatem ad furorem, non facile placabilem: denique totius corporis calidam, ſiccamque conſtitutionem, cum thoracis amplitudine; niſi tamen Jecur ex parte obſtiterit, quomodo ſupra dictum eſt.

Primo itaque Pulſus duri, magni veloces, & frequentes cor calidum ſiccum oſtendunt: durities enim a ſiccitate; magnitudo vero, velocitas, & frequentia a caliditate provenit, eo quod arguit Sanguinem floridum, tenuem, & ſpiritibus ſcatentem.

Secundo, Reſpiratio magna, velox, & crebra eadem ratione contingit, cum Pulmo cogatur ſæpius ſuas expanſiones repetere, atque novi aeris ingreſſum, & veteris egreſſum admittere, juxta thoracis amplitudinem.

Tertio, Pectus, & Hypochondria ſunt hirſuta, quoniam a ſanguine abundantiori, tenujorique, multa fuliginoſa materia elevatur, unde evenit hiſpiditas.

Quarto, Actionum promptitudo; ſiquidem ex ſuperius traditis, calor actionis agiliores efficit, eoque magis, ſi cum ſiccitate conjunctus ſit, ideſt, ſi Sanguis acrior fuerit.

Quinto, tales ſunt iracundi, & impudentes: exacuitur enim, non retunditur calor, cum ſanguis multo glutine non abundat, ſed potius acritate aliquatenus inficitur, & exaſperatur: unde iſti nedum maxima cum audacia operantur, ſed impudenter etiam quodcumque adhuc arduum moliuntur. Habent pariter mores tyrannicos, ideſt ſunt crudeles, immiſericordes, audaces, impii, temerarii, & cunctorum contemptores; quamobrem faciles ſunt ad iram, & difficulter admodum placabiles: Sanguis etenim in his acer, inflammabilis, & bilioſus eſt; ideoque ad furorem proclives homines reddit.

Denique totum corpus calidum, ſiccumque obſervabitur, quia tantus eſt in cunctas partes cordis, & Sanguinis inde profluentis delatus vigor, ut ad illius habitudinem corpus univerſum pariformiter afficiatur, & excan-

excandeſcat, transfuſo nimirum quaquaverſum ſubinde ſanguine æquabiliter fervidiori. His plerumque thoracis amplitudo eadem de cauſa jungitur, niſi Spinæ, & Dorſi vitio, aliter ex prima generatione contigerit, ut ſuperius dictum: quod tamen rariſſimum eſt, veluti fere monſtruoſum.

CAPUT XXVIII.

XXXIV. In Galeno.

Signa Cordis calidi, & humidi.

TEXTUS.

(T.41.) *SI vero caliditas una cum humiditate dominabitur minus quidem his, quos antea diximus, hi ſunt hirſuti, ad actiones vero nihilominus prompti, non tamen ferus eſt animus, ſed ad iram proclivis tantummodo. Pulſus vero magni, ac molles, veloces, & frequentes exiſtunt; & reſpiratio, cum Thorax Cordi fuerit proportionalis, eandem pulſibus formam ſervabit. Si vero minor extiterit, tanto illis velocior erit, & frequentior, quanto & Thorax minor extiterit. Si autem multa facta fuerit everſio in temperatura, ac ſi hoc præſertim in humiditate contigerit, præter ea, quæ diximus, contingent etiam ex putredine morbi his, qui in ipſis fuerint, humoribus corruptis, ac putrefactis. Expirationes autem majores ſunt, ac velociores inſpirationibus, & ſubmiſſio arteriæ in pulſibus velox.*

PARAPHRASIS.

QUoniam humiditas contraria qualitas ſiccitati ponitur, idcirco cum jungitur calori, vires illius, & effectus aliquantulum remittit, qui a ſiccitate plurimum exacuuntur. Hinc Galenus hoc Capite omnia Signa in calido, & ſicco Corde memorata, mitiorem conditionem referre docet in calida, humidaque Cordis temperatura. Et quidem, qui ejuſmodi conſtitutione præditi ſunt, minus hirſuti, & ad actiones minus prompti obſervantur: Animus non tam ferus, & immitis eſt, licet proclivis ad iram cauſa caliditatis. Pulſus ſunt quidem magni, ſed non duri, quin potius molles reſpective. Reſpiratio item, ſi proportione; ſin ſecus, vel velocior, vel tardior pro ratione. Sunt prę-terea iſti morbi ex putredine progigni creditis obnoxii: quoniam putredo a calore in humido excitari putatur; id quod potiſſimum accidet, cum humiditas prævalentior fuerit; tunc ſiquidem non bene a calore, vitalium operationum moderatore, dirigetur, quamobrem, & expirationes majores erunt inſpirationibus, & ſubmiſſiones, ſeu Syſtolæ Arteriarum, pari ratione velociores, fuliginibus, ſeu vaporibus, ex ſanguine elatis, ad id impellentibus. Atqui hæc juxta ea, quæ nuper dicta ſunt, facillime quoque patefiunt.

CAPUT XXIX.

XXXV. in Galeno.

Signa Cordis humidi, & frigidi.

TEXTUS.

(T.42.) *HUmidioris vero, & frigidioris Cordis, pulſus quidem molles: moribus autem nequaquam audaces, ſed timidi, & ſegnes exiſtunt. Tales etiam glabrum pectus habent, minimeque iram retinent, ſicuti & ad iram non admodum ſunt prompti. Quę vero ad Thoracem, & univerſum attinent Corpus, diſtinguere oportet, ſicut ea, quæ antea diximus.*

PARAPHRASIS.

HUic intemperiei pulſus molles accidunt, in moribus timiditas, & ſegnities, in pectore glabrities, difficultas ad iraſcendum, & cætera ad corpus pertinentia frigidam, humidamque habitudinem oſtendunt; unde tactus mollis, frigidus, humiduſque erit: quæ omnia ex pluries repetitis manifeſtiſſima ſunt.

CAPUT XXX.

XXXVI. In Galeno.

Signa cordis frigidi, & ſicci.

TEXTUS.

(T.43.) *FRigidius vero Cor, & ſiccius, pulſus quidem duros reddit, & parvos, reſpirationem autem, ſi quidem thorax parvitatem Cordis frigiditati proportionalem habuerit, moderatam: ſi vero major extiterit, raram, ac tardam. Hi vero præ omnibus minime ad iraſcendum prompti, cum autem coacti fuerint iraſci quibuſdam, retinent iram. Habent autem maxime omnium nudum pilis pectus. De parvitate autem thoracis, ac præterea totius Corporis frigiditate ſimiliter diſtinguendum. Unum illud commune in hiſce omnibus memoria repetentibus; quod quæcumque de moribus ſive nunc, ſive quovis alio ſermone explicata ſunt, ad temperaturæ*

cogni-

cognitionem, non de probis moribus, aut vitioſis qui ex Philoſophia hominibus adveniunt ſed de inſitis unicuique, ac naturalibus a nobis ſunt expoſita.

PARAPHRASIS.

Pulſus in his duri ſunt, & parvi: duri quidem ratione ſiccitatis, ſeu penuriæ ſubſtantiæ glutinoſæ ſanguinis; parvi vero ratione frigiditatis, ſeu ſanguinis hebetioris: Reſpiratio erit moderata, ſi Thorax proportionatus fuerit, ſi vero major extiterit, tarda, parva, & rara erit: ad iram nulla, vel leviſſima aderit proclivitas, repugnante, ſcilicet Cordis, & Sanguinis habitudine; at vero ea ſemel concepta, poterit diutius perdurare, quoniam a conſiſtentia ſanguinis paſſione tenacitatem adipiſcuntur, & Cordi intimius inhærent. Pectus nudum pilis: nam deficiente parte vivida cruoris, nec fuligo, ſi qua eſt, extenuari poteſt, nec per poros cutis extendi. Denique Thorax parvus, & anguſtus erit, totumque Corpus frigidum tactui apparebit, ab effœti ſanguinis conditione.

Ad calcem hujus Capitis advertit Galenus, ſigna hæc intelligenda eſſe naturaliter, & præſertim eorum, quæ ad mores pertinent, unde inquit, *quod quæcumque de moribus, ſive nunc, ſive quovis alio ſermone explicata ſunt ad Temperaturæ cognitionem, non de probis moribus, aut vitioſis, qui ex Philoſophia hominibus adveniunt, ſed de inſitis unicuique, ac naturalibus a nobis ſunt expoſita.* Ex quibus verbis colligitur, illos animi mores Temperaturas indicare, qui inſiti a Natura ſunt, & non ob bonam eam Philoſophiæ partem, quæ Ethica dicitur, acquiſiti, vel etiam ob conſuetudinem, converſationemque aſſiduam cum hominibus morigeratis habitam. Sic plurimi natura iracundi, temerarii, & impudentes, ob Religionem, ſtudium Philoſophiæ, Sanctorum Patrum, & Moralium Librorum lectionem, mites, benigni, miſericordes, & verecundi evaſerunt; quemadmodum inter Ethnicos, de Socrate, & Hippocrate referunt Hiſtorici. Et hactenus de Temperamentis Cordis.

CAPUT XXXI.

XXXVII. In Galeno.

Signa Calidi Hepatis.

TEXTUS.

(T.44.) *Hepatis calidioris indicia, Venarum latitudo, flava bilis abundantior; in conſiſtenti vero ætate etiam atra: calidior ipſis Sanguis, atque eadem ratione Corpus univerſum, niſi obſtiterit Cor. His venter, & hypochondria hirſuta.*

PARAPHRASIS.

Quoniam ſuperius inter partes Principes Hepar retulerat Galenus, illius propterea nunc naturales intemperaturas, cum exceſſu unius, vel duarum qualitatum eodem ordine, ac de Corde dictum eſt, conſiderat, & examinat. Primum autem Signum calidioris Hepatis inquit eſſe venarum latitudinem; ſecundum rufæ bilis abundantiam, atque in ætate conſiſtenti bilis atræ copiam; tertium ſanguinem calidiorem, ejuſque ratione corpus univerſum ad calidum inclinare: ventrem denique, & hypochondria hirſuta fieri. Quæ ſigna licet apud alios Expoſitores non leves patiantur difficultates, facillime tamen a Nobis diluuntur. Et quidem primo venarum latitudo ex præjactis rudimentis, & partium primigeniarum ſtaminibus oriunda, tractu temporis apparentior fit in Hepate, quod principium implantationis, ſeu radicationis illarum tantummodo eſt; quoniam ramuli omnes ex extimis ad intimas partes perreptantes, pro uſu circulationis ſanguinis, ſemper, ac ſemper verſus Hepar tendentes amplificantur ut ibidem Sanguis a ſulphureis, & acrioribus partibus in cyſti fellea, collectis repurgatus in Cor vergat, diatheſi, & craſi puriori potitus. Hinc ſecundo bilis rufa, ſeu flava, ex repurgamento Sanguinis in cyſti colligitur, ut etiam ab eodem Galeno dicitur 2. *de natural. facult. c.* 9. quin aliquando etiam abundantior fit, citra caloris exceſſum, ut in puellis bene valentibus; & non raro in cadaveribus Cachexia, aut Hydrope defunctis compertum eſt: Verumtamen repurgatio iſta fellei humoris, ſi non ſufficienter, aut male fiat, intemperies calida in Jecore exorietur. Tertio, licet Hepar ſanguificationis organum non ſit, quia tamen major, ac manifeſtior ejuſcemodi impuritatum repurgatio in illo fit, propterea a mala, vel bona eorumdem ſecretione, totius etiam Corporis habitudo bona, vel mala proficiſci poteſt, ut & Ventris, & hypocondriorum conſtitutio ex prompta, & facili, aut inepta, & difficili, iis in partibus, tranſpiratione. Quæ omnia recte conſideranti palam fient.

CAPUT XXXII.

XXXVIII. in Galeno.

Signa Hepatis frigidi.

TEXTUS.

(T 45.) *Frigidioris vero, anguſtia venarum, pituita abundantior, ſanguis frigidior, & totius Corporis habitus, niſi a Corde, caleſiat. Venter illis glaber eſt, atque hypochondria.*

PARAPHRASIS.

Ab oppoſito, frigidioris Hepatis ſigna ſunt, anguſtia venarum pituita, abundantior, Sanguis frigidior, & totius Corporis habitus ſimiliter ad frigidum inclinans, niſi tamen a Corde calorem æquivalentem ſuſcipiat. Venter demum glaber eſt, una cum hypochondriis. Et quidem omnium iſtorum ratio in promptu reddetur, quia a mala Hepatis conſtitutione repurgatio cum fellei humoris, tum cæterorum excrementorum conveniens ſecretio non fit, unde Sanguis minus floridus, imo potius ſeroſus, ac pituitoſus emergit; totiuſque etiam Corporis habitudo, ipſius ſanguinis habitudinem, conſequetur: cumque fuliginoſa materia pilorum aut deficiat, aut inepta ſubinde reddita, extramitti, atque in pilos commutari nequeat, glaber venter cum hypochondriis obſervabitur.

CAPUT XXXIII.

XXXIX. In Galeno.

Signa Hepatis ſicci.

TEXTUS.

(T. 46.) *Siccioris autem, ſanguis quidem craſſior, & minime abundans, venæ duriores, & totius Corporis habitus ſiccior.*

PARAPHRASIS.

Siccioris vero temperiei indicia erunt, ſanguis craſſior, & conſiſtentior, qui nimirum acorem aliquem contraxit, eritque modicus, cum anguſtia, & duritie venarum: unde etiam totius Corporis habitus in eamdem conſtitutionem inclinabit.

CAPUT XXXIV.

XL. in Galeno.

Signa Hepatis Humidi.

TEXTUS.

(T. 47.) *Humidioris autem, ſanguis quidem abundantior, atque humidior, venæ autem molliores. Ita vero & univerſum Corpus, niſi partes, ad Cor attinentes, obſtiterint.*

PARAPHRASIS.

At Sanguis in humidiori temperatura Jecoris, erit quidem abundantior, ſed ſeroſior; venæ exinde molliores obſervabuntur; quin & partes cunctæ Corporis nimia ſeroſitate ſcatentes, tumidæ, & obeſæ fient, niſi ex adverſo cor obſtiterit; ideſt niſi Cor præcellenti ſua virtute tantam ſeroſitatem moderetur, & emendet, per iteratas ſanguinis circuitiones, aut diaphoreſi, aut diureſi promota.

CAPUT XXXV.

XLI. In Galeno.

Signa calidi, & ſicci Hepatis.

TEXTUS.

(T. 48.) *Calidioris vero ſimul, ac ſiccioris Hepatis indicia, hypochondria plurimum hiſpida, Sanguis craſſior ſimul, ac ſiccior, (al. paucior) flava bilis plurima eſt: conſiſtente autem ætate, & atra; venarum autem latitudo, & durities. Sic vero & univerſum Corpus ſe habet: nam quæ ex corde caliditas originem habet, poteſt obtundere eam, quæ ab Hepate naſcitur, frigiditatem, ſicuti & frigiditas caliditatem; ſiccitatem vero non poteſt humidius Cor ad contrarium habitum transferre. Media vero inter has, quæ dicta ſunt, ea, quæ ab Hepate humiditas oritur. Magis enim a Cordis ſiccitate ſuperatur, quam ſiccitas ab humiditate: minus autem a caliditate: adhuc vero multo minus a frigiditate: hæc enim inter omnes qualitates, quæ ab Hepate eveniunt, facillime vincitur. Liquet autem, quod cum in unum convenerint utriuſque principii temperaturæ, totum exquiſite ſecundum illas afficitur corpus; paulo vero inferius ipſius dicentur indicia.*

PARAPHRASIS.

Cum ſimul ſiccitas calori jungitur, & utrumque in exceſſu eſt, hypochondria

Digitized by Google

dria plurimum hiſpida obſervabuntur, ob fuliginum inde prodeuntium multitudinem craſſior ſimul, & conſiſtentior, ſeu fibrioſior Sanguis fiet, quin & bilis flava multum in illo exuperabit, a Sanguine pariter acriori reddito, præſertim in juventute; in ætate conſiſtenti vero atra evadet, abſumptis perpetim per circuitum Sanguinis ſeroſioribus partibus Venæ latæ apparebunt, eruntque ad tactum duræ, eandem ob cauſam. Et demum Corpus univerſum conſimilem patietur intemperaturam, niſi aliunde contemperetur, quod plane difficilius; ſiquidem a Corde nil tale quid ſuggeri poterit, quod Hepatis Temperaturam calidam ſiccam corrigere valeat, niſi ſolum partes chyli nondum exacte elaboratæ eo deferantur.

CAPUT XXXVI.

XLII. In Galeno.

Signa Hepatis calidi, & humidi.

TEXTUS.

(T.49.) H*Umidius autem, ac ſimul calidius Hepar, minus quidem quam calidius, & ſiccius, hypochondria reddit hiſpida. Plurimum vero ſanguinis, & venas amplas, habitumque calidiorem, atque humidiorem facit, niſi obſtiterit Cor. Si vero amplius in ambabus qualitatibus a Naturæ modo recedat, a morbis, qui ex putredine, ac vitioſis humoribus fiunt, facillime capitur: adhuc autem magis, ſi plurimum augeatur humiditas, caliditas vero non ita. Si autem contra, parum quidem humiditas creſcat, plurimum vero caliditas, minime vitioſis humoribus laborant.*

PARAPHRASIS.

SUnt in his etiam hypochondria hiſpida, ſed minus, cauſa humiditatis, ſeu ſeroſioris ſanguinis. Sanguis ipſe item ob eandem rationem abundantior, & venæ ampliores, millioreſque, totumque Corpus eodem pariter temperamento erit affectum, niſi Cor aliunde obſtiterit, tenuioremque, parioremque ſanguinem reddendo. Erunt inſuper tali temperie præditi obnoxii morbis ex putredine, quæ a calore in humido excitari dicitur, præſertim ſi humidum gluten in ſanguine prævaluerit, quod ſane ex indebita fermentatione, aliqua de cauſa commotum, facillime in corruptionem vergit. At vero calore humiditatem moderante, hoc eſt coercito glutine a parte ſanguinis vividiori, ſecus accidet.

CAPUT XXXVII.

XLIII. In Galeno.

Signa Hepatis humidi, & frigidi.

TEXTUS.

(T.50.) H*Umidius autem, & frigidius Hepar habet hypochondria glabra, ſanguinem vero ad pituitæ naturam accedentem generat, cum venarum anguſtia: ſic & reliquum afficit Corpus, niſi a Corde ad contrariam naturam transferatur.*

PARAPHRASIS.

OB exceſſum humiditatis, & frigiditatis, ſeu texturæ laxioris in Jecore, hypochondria glabra erunt, ſanguis pituitoſus, multo ſcilicet ſero repletus obſervabitur, a ſeroſis hiſce partibus non bene repurgatus. Venæ erunt anguſtæ, & univerſum Corpus ex præfatis cauſis ad frigidum, humidumque inclinabit; niſi Cor iteratis circuitionibus ſeroſum ſanguinem in meliorem craſim non reduxerit, ejuſque defectui non opituletur. Singula patent ex dictis.

CAPUT XXXVIII.

XLIV. in Galeno.

Signa Hepatis frigidi, & ſicci.

TEXTUS.

(T.51.) F*Rigidius autem, & ſiccius Hepar cum pauco ſanguine; & venarum anguſtia efficit Corpus, atque frigidius, & hypochondria glabra, niſi & hic Cor dominetur.*

PARAPHRASIS.

SIccitas frigiditati conſociata Sanguinem indicat parciorem, & venarum anguſtiam, totumque Corpus frigidius obſervabitur; imo ad tactum durius; quare & hypochondria glabra erunt, magis, minuſve, prout alterutrum ex his prævaluerit; ſi tamen a præcellenti Cordis temperamento Jecoris imbecillitas correcta non fuerit, ut mox dictum.

CAPUT XXXIX.

XLV. In Galeno.

Signa calidæ, frigidæ, humidæ, & ſiccæ Temperaturæ Teſticulorum.

TEXTUS.

(T.52.) T*Emperatura vero Teſticulorum, calida quidem ad Vene-*

Venerem proclivis, & maſculorum generatrix, & fœcunda, celerrimeque genitales partes obſepit pilis; ſimul autem & circumjacentes attingit partes: frigidior vero contrarias efficit. Et humida quidem multo, & humido ſemine abundat: ſicca paucum, & modice craſſum generat ſemen.

PARAPHRASIS.

SIcut de Cerebro, Corde, & Hepate, ita nunc de Teſtibus, eorumque temperaturis, primo ſimplicibus, deinde compoſitis, agere proſequitur Galenus. Et calidæ quidem Temperiei indicia eſſe ait, proclivitatem ad Venerem, vim Seminis maſculorum generatricem, maximeque fœcundam: celerrime quoque genitales partes pilis circumſepiri, ut & alias partes circumjacentes. Si vero Teſtium Temperatura frigidior ſit, prædicta ſigna oppoſito modo ſe habebunt; nam & Semen infœcundum, ineptum, ac impotens ad Venerem excitandam: & ſi quæ fortaſſis, generatio exinde habeatur, potius erit fœmellarum, & partuum imbecillium. Partes item circa pubem, & genitalia, vel omnino glabra apparebunt, vel tarde admodum, & pauci pili generabuntur.

In humida Temperatura, ſemen multum quidem erit, ſed fluidum, aquoſum, & iners, generationique ineptum. In ſicca demum paucum, & modice conſiſtens, aut craſſum. Hæc namque laxam, mollem, ac debilem Teſtium texturam, & conſtitutionem conſequuntur, vel exſuccam, ſiccam, ſpiſſam, & duram.

CAPUT XL.

XLVI. In Galeno.

Signa calidæ, & ſiccæ Temperaturæ Teſticulorum.

TEXTUS.

(T.53.) *CAlidior vero, ac ſiccior, & craſſiſſimum ſemen habet, & fœcundiſſima eſt, ac celerrime ab initio protinus ad coitum excitat animal. Sed & his genitales partes citiſſime hiſpidæ fiunt, atque omnes, quæ circumſtant, ſupra quidem uſque ad regiones, quæ ad umbilicum ſunt: infra vero uſque ad media femora. Petulca eſt, & ad libidinem prona hujuſcemodi temperatura; ſtatim vero ſatiatur, & ſi cogatur, offenditur.*

PARAPHRASIS.

IN calidiori, & ſicciori temperatura Teſtium, ſemen erit valde craſſum, abſumpta nimirum ſuperflua humiditate, erit etiam fœcundiſſimum, quoniam tenuium, ſeu ſpirituoſarum partium ferax; unde ad Venerem maxima proclivitas, atque ad coitum celerrima commotio. Genitalia cito pubeſcunt, nec non circumſtantes partes ad umbilicum uſque, & ad femora, pari modo pilis erunt obtectæ. At vero quamvis ejuſmodi Corpora ſalaciora ſint, non tamen repetitas ſeminis effuſiones ſufferre poſſunt; quinimo ab illis maxime læduntur; tum quia ſemen licet fœcundum, acre, & ſpirituoſum ſit, paucum tamen eſt: tum quia in his ſpiritus, qui valde tenues ſunt, facili negotio reſolvuntur, & evaneſcunt, unde languor univerſalis ſubſequitur.

CAPUT XLI.

XLVII. In Galeno.

Signa calidæ, & humidæ Temperaturæ Teſticulorum.

TEXTUS.

(T.54.) *SI autem caliditas humiditati conjugatur, hirſuti quidem tales minus, plus vero ſemine abundant, non tamen plus cæteris appetunt, ſed minori detrimento præter modum venereis indulgent. Quod ſi ſatis excreverint, & caliditas, & humiditas, non ſine detrimento a venereis abſtinent.*

PARAPHRASIS.

HI erunt minus in pudendis hirſuti, plurimo tamen Semine abundabunt, ſed ſerotiori, unde non plus cæteris Venerem appetent, & ſi aliquando concubitus repetant, minus offendentur. Si vero caliditas, & humiditas ſeminis multum excedant, non ſine detrimento poterunt ab uſu Veneris abſtinere. Detrimenta autem a nimia Veneris abſtinentia retulit Galenus 6. *de loc. aff. cap.* 5. Capitis gravitatem, cibi faſtidium, febris periculum, diminutam Ventriculi coctionem, torporem corporis, & facilem timorem. His etiam addit in fœminis paſſiones hyſtericas, & præfocationes uterinas, & quandoque etiam furores.

CAPUT XLII.

XLVIII. In Galeno.

Signa frigidæ, & humidæ Temperaturæ Teſticulorum.

TEXTUS.

(T.55.) *SI vero frigidiorem, & humidiorem temperaturam Teſticulis habue-*

habuerint, partes circumpoſitæ glabræ ſunt, & tarde rem veneream exercere incipiunt, neque proni ad actum hujuſmodi ſunt. Aquoſum vero, & tenue ipſis eſt ſemen, & parum fæcundum, & fœminarum generativum, vel omnino non generans.

PARAPHRASIS.

PRævalente frigiditate, & humiditate in Teſtibus, ideſt Semine non tam vegeto exiſtente, partes circumpoſitæ glabræ ſunt, & tarde rem veneream perſentiſcunt; & nonniſi in Adoleſcentia, aut etiam Juventute, cum jam ſemen ſpirituoſius evaſerit, ad eamdem concitantur; hebeſcunt pariter in venereis actibus, & aquoſum, ac tenue, debileque ſemen gignunt, ideoque vel infœcundum, vel fœminarum generativum. Ratio petenda ex dictis.

CAPUT XLIII.

XLIX. In Galeno.

Signa frigidæ, & ſiccæ Temperaturæ Teſticulorum.

TEXTUS.

(T.56.) FRigidior vero, & ſiccior Temperatura ſimilis quidem in reliquis eſt antedictæ: craſſius vero in ipſa ſemen exiſtit, atque omnino paucum.

PARAPHRASIS.

COnveniunt Signa hujus temperiei cum ſignis antecedentis; ſolum differunt in duobus. Primo, quod in ſicca, frigidaque temperie craſſius ſemen erit. Secundo, quod omnino paucum. Cæterum in utriſque pudendæ partes ſunt ſine pilis, tarde ſemen emittunt, & tarde ad coitum proritantur, ac denique ſi quæ generatio exinde ſequitur, fœminarum potius, quam maſculorum erit. Verum in hoc attendenda potius partium in Ovo muliebri præjacentium diſpoſitio: nam organorum prima veluti ſtamina, quæ maſculum præſertim a fœmina diſtinguunt, multo antea præjacta dici debent, ex alibi traditis. Et de temperamentis Teſtium hactenus.

CAPUT XLIV.

L. In Galeno.

De habitu totius Corporis.

TEXTUS.

(T.57.) TOtius autem Corporis habitus, diximus & ſuperius, quomodo & Hepatis, & cordis naturam ſequatur, ei autem magis aſſimilatur, quod unam aliquam ex primis qualitatibus potentiorem habuit, quas & effectivas appellant. Totius vero Corporis habitus in illis maxime dicitur partibus, quæ primæ oculis ſubjiciuntur. Sunt vero hæ maſculis, qui omnia ambiunt oſſa, carnes quædam compoſitæ ex prima, & ſimplici carne, & præterea fibris, quibus innaſcuntur; Propria enim muſculorum ſubſtantia his duobus conſtat: quæ vero ad ipſos vaſa pertingunt, veluti rivi quidam ſunt, qui non eorum ſubſtantiam complent, ſed eis ſubminiſtrant, ut in vita permaneant. (T.58.) Dicentur igitur & horum temperaturæ indicia in bene temperata habitatione: nam quæ malæ temperatæ ſunt, cutem permutant ex ſeipſis formantes, & quædam ex indiciis corrumpunt. Ita & in bene temperata regione ſi quis ſe tempore æſtatis nudum Soli expoſuerit, permutabit indicia, quæ ex colore, & duritie, & mollitie ſumuntur. Si vero quemadmodum bonam temperiem obtinet locus, ita & ipſe bene temperato victu uſus fuerit, ut qui neque ſe nudum ſingulis diebus in Sole plurimum torrefaciat, neque ſicuti plerique more puellarum continue in umbra degat; hic certa, atque exquiſita temperaturæ indicia præſeferet. Tamquam igitur de hoc futuro ſermone nunc ad ipſum accedemus.

PARAPHRASIS.

POſt Principalium partium Temperaturas per propria ſigna inveſtigatas, pergit nunc Galenus tradere indicia, quibus dignoſcere valeamus totius Corporis habitum, ſeu univerſalem Corporis conſtitutionem; atque unico Capite complectitur, tam quæ ad habitum Corporis conſtituendum neceſſaria ſunt, quam etiam documenta quædam quam maxime adnotanda, pro diſtinctione ſignorum diverſum Corporis habitum atteſtantium.

Primum autem repetit, quod antea notaverat, nimirum ex temperaturis partium principalium haberi quoque totius Corporis habitudinem, cum ex calido, vel frigido Corde, aut Jecore, ſubindeque ſimul Sanguine, pariformiter affecto, univerſum Corporis calidum pariter, vel frigidum exoriatur. Deinde vero edocet Corporis habitum in iis maxime partibus conſiſtere, quæ primæ oculis ſubjiciuntur, ut ſunt muſculi oſſibus circumpoſiti, & carnes quæcumque aliæ, ſua peculiari ſubſtantia dotatæ, ſuiſque fibris intertextæ, quæ

duo

duo proprie carnium, & muſculorum ſubſtantiam efformant. Venæ vero, Arteriæ, & Nervi, ductus potius, ſeu, ut ipſemet Galenus loquitur, rivi ſunt, unde alimentum, & ſpiritus illius communicatur, ut in vita perſiſtant, & conſerventur.

His in genere præanimadverſis, admonet deinde, duas conditiones prærequiri ad internoſcendas totius Corporis temperaturas, tam in ſeipſis conſideratas, quam ab aliis diſtinctas. Prima eſt, ut Habitatio temperata ſit: nam plurimum externa Cutis, atque adeo Corporis habitus, ab ambiente Aere permutari poteſt, ut propterea pro vario Aeris incolatu, varius habitus, & cutis conſtitutio diverſa habeatur, alba nimirum, rubra, vel nigra, & ſive mollis, ſive dura, & aſpera, Hinc idem Galenus 2. *de Temperam. cap.* 6. & 3. *Aphoriſ. comment.* 14. inquit, Germanos, habitantes regiones Septentrionales, & frigidas, & Æthiopes incolentes regiones Meridionales calidiſſimas, partes extrinſecas, & cutaneas, diſſimiles plurimum partibus internis, & principalibus habere; quippe Germani albicant cute, & frigent exterius, cum tamen interius æſtuent, & rubeant: contra Æthiopes, licet exterius temperaturam calidiſſimam præ nigrore mentiantur, intrinſecus tamen calor elanguet, & partes emollit, ut notavit etiam Ariſtoteles *lib. de longitudine, & brevitate vitæ*. Quamobrem niſi habitatio temperata ſit, indicia, quæ hic afferuntur, haud congruent veritati, cum aliunde haberi poſſint, quam a propria cujuſque Corporis temperatura. Secunda conditio eſt, ut ſigna indicantia muſculorum, & totius Corporis habitus intemperies conformentur etiam Regioni. Cum enim illa deſumantur a duritie, mollitie, colore, & ſimilibus, quæ valde immutari ſolent a ſitu, & a peculiari quadam loci conſtitutione, montana, vel campeſtri, maritima, vel paluſtri; propterea niſi Regiones ipſæ temperatæ ſint, prædictorum ſignorum notitia confundetur. Hinc ſub eodem climate habitantes plerumque variant in habitu corporis, & cute, non aliunde, niſi quia aliqui ad maris oras, alii ad montium cacumina, alii juxta paludes, aut lacunas degunt. Sed & his adjici quoque poſſunt uſus in victu varius, expoſitio Corporis ambienti diverſo, atque differens exercitatio, pro Artium factivarum diverſitate: *Quemadmodum*: ſubdit Galenus, *bonam temperiem obtinet locus, ita & ipſe bene temperato victu uſus fuerit, ut qui neque ſe nudum ſingulis diebus in Sole plurimum torrefaciat, neque ſicuti plerique, more puellarum, continue in umbra degat, hic certa, atque exquiſita Temperaturæ indicia præſeferet*. Id equidem hic Neapoli Nos experimur in his, qui loca ad oras maritimas incolunt, longe in habitu Corporis, & colore differentibus ab aliis, qui juxta colles ſunt, minuſque a Sole perculſi.

His conditionibus addidit tertiam Sanctorius deſumptam ab Hippocrate 1. *de Humoribus tex.* 1. quod ab Humorum efflorescentia, atque ad cutim depoſitione, nulla alteratio habeatur; nam quando humores effervescunt, vel ad cutim deponuntur, non leviter turbantur indicia prædictarum temperierum. Sic flaveſcit cutis, cum ad habitum Corporis bilis diffunditur, & potiſſimum ex Ira; pallet vero ex Amore, rubet ex Verecundia, liveſcit ex Timore, ac Mœſtitia, & ſic de aliis.

At quænam ſint, aut dici poſſint Temperatæ Regiones? Quiſque propriam Patriam præfert, & miris laudibus extollit: Græci Græciam, & Quartum Clima prætulerunt, ut Ariſtoteles 2. *meteor. ſumm.* 2. *cap.* 2. & Galenus 2. *de San. tuenda cap.* 7. inhærens Hippocrati. Averroes cum aliis Quintum Clima Temperatum eſſe dixit, ſub quo illius Patria continebatur. Manardus vero, quia Ferrarienſis, Sextum Clima, ſub quo Ferraria eſt, temperatius arbitratur *lib.* 7. *epiſtol.* 1. Albertus Magnus Septimum, quoniam ſub illo Ratisbona ejus Patria. Unde quilibet proprias Regiones temperatas facit, non tam ratione, quam affectu. At ſi Telluris diviſioni ab Aſtronomis, & Geographis in Climata diſtributæ ſtandum eſt, procul dubio temperatas Regiones eas appellabimus; quæ non multum a Solis Circulo, ſeu Ecliptica Zodiaci, elongantur, quamobrem exceptis iis, quæ ad Polum Arcticum, aut Antarcticum proxime ſitæ ſunt, reliquas omnes pro rata ſua, & comparate ad Habitatores, Temperatas dicere non verebimur; dummodo Maria, Montes, Flumina, Stagna, Mephites, aut foſſilium Fodinæ, illas non perturbent, & halitibus, aut vaporibus, per peculiares, aut irregulares ventos, non coinquinent. Et quamvis crediderit Ariſtoteles Regiones ſub Zona torrida poſitas, non ſolum intemperatiſſimas, & excedenter calidas, verum etiam inhabitabiles eſſe; nuperis tamen obſervationibus illorum, qui eas partes perluſtrarunt, innotuit, & maxime temperatas

eas

eas eſſe, & commode etiam habitabiles: Ibi enim perpetuum fere eſt Æquinoctium, quo æſtus diei a noctibus duodecim circiter horarum, plurimum temperatur: pluviæ etiam abundantiſſimæ fiunt (ſi Ægypti partem tantummodo excipias) & irriguis fluviorum Aquis Tellus affluenter irrigatur, ventique frigidi, ſuaviter perflantes, Aerem quoque temperant, unde Solares radii adhuc perpendiculariter incidentes quam maxime infringuntur; quamobrem tantus calor, quantus ab Ariſtotele fingebatur, nullus ibi viget.

CAPUT XLV.

LI. in Galeno.

Signa moderatæ Temperaturæ.

TEXTUS.

(T.59.) M*Oderatæ temperaturæ indicia ſecundum totum Animalis habitum. Color quidem ex rubro, & albo commiſtus, capilli vero flavi, & ut plurimum mediocriter criſpi. Carnoſitatis autem mediocritas in qualitate, & quantitate: medium eſt enim exquiſite hujuſcemodi Corpus inter omnes exceſſus, ut qui ad ipſum dicantur, & intelligantur: Nam, & craſſum Corpus ad hoc comparatum dicitur craſſum, & tenue ad hoc eodem modo, & carnoſum, & macilentum, & pingue, & durum, & molle, & hiſpidum, & glabrum. Nullum igitur horum Corpus eſt mediocritatem habens, ſed qualis Polycleti Regula ad ſummum totius pervenit mediocritatis, adeout neque tangentibus molle videatur, neque durum, neque calidum, neque frigidum: inſpicientibus vero neque hirſutum, neque glabrum, neque craſſum, neque tenue, aut aliquam aliam habens immoderationem.*

PARAPHRASIS.

INdicia moderatam temperiem in habitu Corporis atteſtantia, tria hoc loco recenſentur a Galeno. Primum, color cutis, ex albo, & rubro commiſtus, quoniam Cutis, ſua natura, ex una parte albicat, quia membranacea, ex altera rubet a ſanguine illam irrigante. Secundum eſt, Capillitium flavum, & ut plurimum mediocriter criſpum, de quo ſigno plura alibi retulimus. Tertium, carnoſitatis mediocritas in quantitate, & qualitate. Sed quid intelligat per *mediocritatem Carnoſitatis in qualitate, & quantitate?* clare deducitur ex 1. *de uſu partium cap.* 9. & *ex* 1. *de naturali facult. cap.* 6. nam pro *Carnoſitate mediocriter quanta*, intelligit molem Carnium, & muſculorum moderatam, & mediam inter gracilem, & obeſam. Pro *Carnoſitate mediocriter quali*, moderatam intelligit mollitiem, denſitatem, levitatem, tenuitatemque, itaut in his, cæteriſque conditionibus moderamen exhibeat, & mediocrem participet habitudinem.

Reliqua Corpora, in quibus aliquis exceſſus, aut defectus a mediocritate eſt, nonniſi ad prædictum Corpus temperatiſſimum, tamquam ad Medium, directa, comparabuntur. Quamobrem Corpora gracilia, vel pinguia, dura, vel mollia, hiſpida, vel glabra dicentur, habito reſpectu ad temperatiſſimum, quod Medium eſt, fingiturque a Medicis tamquam Exemplar cæterorum, atque a Galeno aſſimilatur Regulæ, ſeu Statuæ Polycleti, cui nullus exceſſus, aut defectus inerat.

Hinc poſtremo concludit, Temperatiſſimum Corpus definiri per negationem cujuſvis extremi excedentis, vel deficientis, *eſſeque tangentibus neque molle, neque durum, neque calidum, neque frigidum; inſpicientibus vero neque hirſutum, neque glabrum, neque craſſum, neque tenue, aut aliquem alium habens exceſſum, vel defectum, ſeu immoderationem*. Quod ſane vix mente concipi poteſt.

CAPUT XLVI.

LII. in Galeno.

De Corpore calidiore: ſeu ſigna calidæ Temperaturæ.

TEXTUS.

(T.60.) Q*Uæcumque autem in caliditate a medio recedunt, non tamen in humiditate, vel ſiccitate, hæc quantum ad carnoſum genus attinent, (de hoc enim præſens eſt ſermo) videntur quidem tangentibus calidiora tantum, quantum & eorum temperatura calidior. Tanto vero magis hirſuta ſunt, quanto & calidiora, & minus pinguedinis habent. Colorem autem rubrum, & capillos nigros habent.*

PARAPHRASIS.

Calidioris habitus Corporis quatuor ſigna hoc Capite recenſentur. Primo, quod videantur Corpora tangentibus calidiora tantum, quantum & eorum temperatura calidior eſt. Secundo, quo tanto magis hirſuta ſunt, quanto & calidiora. Tertio, quod minus pinguedinis habeant, quæ ex eodem Galeno 2. *de Temper. cap.*4. a Sanguine frigidiori, & conſiſtentiori pendere dicitur, ſive potius ex glutine Sanguinis abundantiori. Quarto denique, quod colorem rubrum, & capillos nigros referant. Quæ omnia ex ſuperius explicatis facile innoteſcunt.

CAPUT XLVII.

LIII. in Galeno.

De Corpore frigidiore, ſeu Signa frigidæ Temperaturæ.

TEXTUS.

(T. 61.) *Frigidioris autem temperaturæ indicia ſunt, pilorum carentia, pinguedo, & frigiditas, quæ tangentibus obviat. Color autem una cum capillis etiam rufior, & ubi multa frigiditas adfuerit, lividus quodammodo exiſtit, quem nonnulli Medici colorem plumbeum appellant.*

PARAPHRASIS.

Hujus inſuper temperaturæ indicia referuntur, pilorum carentia, pinguedo Corporis, ad tactum frigiditas, color cutis, & capillorum rufus: & ſi frigiditas multum exceſſerit, ad lividum etiam vergens, quem idem Galenus ait, nonnullos Medicos plumbeum colorem appellare. Quæ profecto ſigna, qua ratione a frigida Temperie oriantur, ſatis patere poteſt ex ſupradictis: quoniam ubi frigus exſuperat, humores inſunt melancholici, & craſſi, & Sanguis ipſe acidior, ac terreſtrior eſt, ſpiritibus effœtus; unde frigeſcit tactus, & color cutis plumbeus exoritur. De carentia pilorum, atque de pinguedinis abundantia, ratio etiam conſtat; ſiquidem ubi materia inepta eſt, & calor inefficax, pili non prodeunt; glutinoſitas enim ſanguinis congelaſcens in membranis, vertitur potius in pinguedinem.

CAPUT XLVIII.

LIV. in Galeno.

Signa ſiccæ Temperaturæ.

TEXTUS.

(T. 62.) *Siccior autem temperatura tanto gracilior eſt, & durior bona temperatura; quanto major eſt ſiccitas. In reliquis autem eodem modo ſe habet.*

PARAPHRASIS.

Præcipuum ſignum ſiccioris temperaturæ Corporis ponitur gracilitas, & durities cutis, atque eo major, quo illa intenſior fuerit. In reliquis vero ſignis, inquit, eodem modo ſe habere Corpus, ac in frigidiori dictum eſt.

CAPUT XLIX.

LV. In Galeno.

Signa humidæ Temperaturæ.

TEXTUS.

Et humidior etiam in reliquis quidem eodem modo ſe habet, melius autem carnoſa, & mollior. (T. 63.) *Et quidem ſecundum conjugationem qualitatum primarum factæ intemperaturæ compoſitam habent indiciorum formam.*

PARAPHRASIS.

In humidiori Temperie, Corporis habitus erit carnoſior, ſive obeſior, ut dicitur 2. *de Temperam. cap.*4. itemque mollior ad tactum. Obeſitas enim, & Mollities ab excedenti humore glutinoſo provenit. De cætero in reliquis eodem modo ſe habet, ac in frigidiori. Concludit tandem Galenus indicia Temperierum ſimplicium, ex quibus facile conjugatarum qualitatum, ſeu Temperierum compoſitarum ſigna deſumi poſſe ſubdit, de quibus mox.

CAPUT L.

LVI. In Galeno.

Signa calidæ, & ſiccæ Temperaturæ. (a)

TEXTUS.

Calidior ſimul, ac ſiccior eſt hirſuta magis, ac calida, & dura exiſtit, & pin-

(a) *Jungitur hoc Caput Textui præcedenti.*

pinguedine caret, gracilisque eſt, & capillos nigros habet. Si vero multum in caliditate excedat, color quoque niger illi adeſt.

PARAPHRASIS.

CAlidioris, & Siccioris Corporis quinque ſigna afferuntur, nempe habitus Corporis hirſutus, nedum ſecundum partes, ſed etiam ſecundum totum: Cutis calida, & dura ad tactum percipietur: Gracilitas aderit cum inopia pinguedinis: Capillitium erit nigrum: & ſi caliditas fuerit intenſior, color Cutis niger, & valde fuſcus obſervabitur. Quorum omnium rationes non eſt, ut hic inutiliter repetantur.

CAPUT LI.

LVII. in Galeno.

Signa calidæ, & humidæ Temperaturæ.

TEXTUS.

(T.64.) *CAlidior autem, & humidior Temperatura mollior, & calidior, & carnoſior tantum eſt bona temperatura, quantum & utriſque qualitatibus aucta fuerit. Quod ſi plurimum augeatur, cito ſimiliter a putredinis corripitur morbis, quoniam & humorum vitio prompte laborat: Si vero parum quidem humidior ſit, multo vero calidior, molliores quidem parum hujuſcemodi ſunt his, qui bonam habent temperaturam, & magis carnoſi, non parum vero hirſutiores, & tangentibus non parum calidiores. Nigri vero eis capilli, & caro pinguedine caret. Si vero paulo quidem calidior, multo vero humidior, mollis his caro eſt, & multa, & color commiſtus eſt ex albo, & rubro, & tangentibus paulo calidiores. Et ut ſummatim dicatur, omnibus temperaturæ conjugationibus ſemper ſuperexcedentis qualitatis indicia eminebunt.*

PARAPHRASIS.

CAlorem humiditati ſociatum atteſtatur habitus Corporis mollior, & ad tactum calidior, atque utriuſque ratione carnoſior: quia ubi vigere ponitur calor, & humiditas, ibi Sanguis invenitur vegetus, & valde aptus nutritioni, ac incremento carnium. Quoniam vero ejuſmodi Corpora calida, humidaque obnoxia putredini obſervantur, propterea addit Galenus, quod ſi prædictæ qualitates plurimum exceſſerint a mediocritate, putridis morbis facile illa corripientur. Capilli inſuper erunt nigri, ſi præſertim humiditas non admodum augeatur, multum tamen excedente calore. Caro pinguedinis expers erit, quandoquidem diſſolvitur potius, quam concreſcat illius materia, documento ejuſdem Galeni 2. *de Temperam. cap.* 4. At vero ſi humiditas calorem ſuperaverit, carnes molles erunt potius, quam duræ, & multæ quidem, non paucæ; quoniam ex Ariſtotele calido vivimus, humido nutrimur. Color cutis erit ex albo, & rubro miſtus indicans ſanguinem utraque ſui parte ſcatentem. Demum eadem de cauſa Corpus calidum ad tactum percipietur, ſi calor excedat; ſi vero humiditas, potius mollities, & obeſitas, pro ratione.

CAPUT LII.

LVIII. in Galeno.

Signa frigidæ, & humidæ Temperaturæ.

TEXTUS.

(T.65.) *FRigidior autem, atque humidior Temperatura, ſi parum quidem utraque augeatur, capillis nuda eſt, & alba, & mollis, & craſſa, & pinguis: Si vero magis exceſſerit, reliqua quidem ſunt ſecundum proportionem augmenti qualitatum; color autem una cum capillis rufus; quemadmodum ſi plurimum utraque augeatur, lividus; ſi vero qualitatum augmentum fuerit inæquale, ejus, quæ ſuperexceſſerit, indicia eminebunt.*

PARAPHRASIS.

PRæcipuum ſignum frigidioris, & humidioris temperaturæ ponitur; cutis nuda pilis, colore alba, tactu mollis, craſſa, & pinguis; quæ omnia ſatis manifeſte arguunt caloris defectum, & frigiditatis exceſſum, ideſt ſanguinis inertiam. Si præterea frigiditas, & humiditas multum prævaluerint, color cutis, & capillorum rufus fiet, ad pallorem, & ſquallorem inclinans, remiſſo nimirum valde Sanguinis vigore.

CAPUT LIII.

LIX. in Galeno.

Signa frigidæ, & ſiccæ Temperaturæ.

TEXTUS.

(T. 66.) *SI autem frigiditas una cum ſiccitate æqualiter augeatur, natura durum, ac tenue, & glabrum Corpus habent, & tangentibus frigidum; pinguedo tamen ipſis, etſi graciles ſint, per carnes diſperſa. Capilli autem, & calor frigiditatis modum, ac proportionem ſequuntur.* (T. 67.) *Ubi vero calida, & ſicca temperatura in tempore decrementi in frigidam, & ſiccam labitur, tunc horum habitus gracilis quidem ſimiliter eſt, & durus; eſt vero etiam melancholicus, & ob id niger ſimul, & hirſutus. Ubi igitur altera qualitas multum dominatur, altera vero parum a mediocritate recedit, ſuperabunt ejus, quæ dominatur, exilia autem erunt alterius qualitatis indicia.* (T. 68.) *In omnibus vero, de quibus ſupra diximus, & poſtea dicemus, commune eſt temperaturæ indicium, ſi membrum facile frigeſit, vel frigiditatis, vel raritatis: ſi vero non facile, vel caliditatis, vel denſitatis: ſi vero a deſiccantibus offendatur, & aridum, & ſiccum, & non facile mobile fiat, ſiccitatis, quemadmodum, & ſi ab humectantibus pariter ſe habeat, humiditatis.* (T. 69.) *Inſpicere autem oportet, ſi eamdem omnes muſculi ſervant temperaturam, vel minime eamdem, atque in omnibus animadvertere ſubjectorum oſſium quantitatem. Nonnumquam enim gracile videtur membrum, cum tamen non ſit gracile, quod ad muſculos attinet, ſed propter oſſium tenuitatem tale videtur. Sic & craſſius quibuſdam plerumque apparet, non ob oſſium amplitudinem, ſed ob multitudinem carnis, quæ vel aucta, vel imminuta, vel durior, vel mollior affecta, ſiccius, aut humidius membrum oſtendit. Pauca igitur, ac dura, ſiccius: multa autem, ac mollis, humidius. Sic & intermedia ſpatium ſimilarium Corporum; ut plus, vel minus humidæ ſubſtantiæ in ſeipſis continent, vel craſſius, vel tenujus, vel humidius, vel ſiccius membrum oſtendunt: humidius quidem, ubi ſubtilior, & copioſior eſt humiditas, ſiccius vero, ubi craſſior ſimul, & minor. Ipſæ enim ſolidæ Corporis partes, quæ vere ſolidæ ſunt, ac primæ, nullo modo effici poſſunt humidiores. At ſatis eſt, ſi quis eas celerius exſiccari prohibeat. Intercepta autem in ipſis ſpatia hac, vel illa humiditate complere, poſſibile. Hoc vero eſt proprium partium ſimilarium alimentum, quod ex appoſitione fit, & non per vaſa attrahitur. Communis autem hæc ratio, & omnium partium exiſtit. Et iterum in ſalubrium, atque inſalubrium cauſarum doctrina repetetur. Nunc autem ea, quæ ordine ſequuntur, attingamus.*

PARAPHRASIS.

SI frigiditas, & ſiccitas una ſimul æqualiter excedant, Corpus natura durum, tenue, & glabrum erit: ad tactum frigidum obſervabitur: Pinguedinem, ſi quæ eſt, per carnem diſperſam habebit, quippe quæ modica erit, ob ſiccitatem: Demum Capilli, & color Cutis ejuſdem frigiditatis proportionem ſervabunt: etenim vel albicabunt cum ſquallore, vel plumbeum colorem præſeferent, pro ratione.

At vero ſi Corpus antea calidum, per ætatum mutationem in frigidum ſiccum abeat, tempore ſcilicet decrementi, ideſt in ætate ſenili, cum ob Carnium manifeſtiorem conſumptionem extenuetur, habitus Corporis evadet gracilis, & durus, aliter ſanguis in ea prævalebit, & eadem de cauſa, nigrum ſimul, & hirſutum Corpus fiet: magis autem, aut minus pro ratione excedentis alterutrius qualitatis. Id, quod ex hebetudine, & penuria eorum, quæ Sanguini conveniunt, proficiſcitur. Nedum autem ab his, ſed a juvantibus etiam, & a nocentibus prædictæ temperaturæ innoteſcent, ut proinde ſi facile frigeſcat Corpus, aut potius ab exſiccantibus offendatur, de unius, vel alterius exceſſu, judicium feratur.

Denique advertit Galenus, gracilitatem, vel carnoſitatem muſculorum, comparandam eſſe oſſibus ſubjectis, num æqualem inter ſe habitudinem in toto Corpore retineant, ne ſcilicet in dijudicanda Corporis conſtitutione decipiamur. *Nonnumquam enim* inquit *gracile videtur membrum, cum tamen gracile non ſit, quod ad muſculos attinet, ſed propter oſſium tenuitatem tale videtur, &c.* quemadmodum in hanc rem *textu 69.* plura alia accurate nimis conſiderat Galenus, in circumſtantiis partium nutriendarum, pro recta dignotione ſiccioris, aut humidioris habitus Corporis, ut apud eumdem legere eſt.

CA-

Digitized by Google

CAPUT LIV.

LX. in Galeno.

Signa ſicci Ventriculi.

TEXTUS.

(T. 56.) **V***Entriculi indicia ejus quidem, uni natura ſiccior exiſtit, ſi celeriter ſitibundi fiant, & paucus eis ſufficiat potus, a copioſiore autem aggraventur, fluctuationibus infeſtentur, aut ſuperfluitet id, quod abundat, & cibis delectantur ſiccioribus.*

PARAPHRASIS.

SAtis hucuſque Galenus egerat de ſignis Temperierum tum totius Corporis, tum principalium ipſius Viſcerum: Nunc, ne aliquid in re hac intentatum relinqueret, Ventriculi, & Pulmonis Temperaturas etiam diſquirit; etenim licet hæc duo viſcera inter Principes partes minime recenſuerit, adeo tamen viventi neceſſaria illa cognovit, ut diu ſaltem, abſque illorum opera, Vita prorogari nequeat.

Primum autem Temperies Ventriculi perveſtigat, atque inter ea, quæ ſiccitatem exuperantem referunt, quoniam gravior Ventriculi paſſio, videtur eſſe Sitis, quæ plurimum ſiccitate, ſeu penuria humoris adaugetur: aitque Ventriculum ſicciorem ſitibundos homines reddere. Sitis etenim ex Ariſtotele 2. *de Anima text.* 28. & ex eodem Galeno 1. *de Temperamentis*, & alibi, definitur, Appetitus frigidi, & humidi: quin clarius idem Galenus *lib. de inæquali intemperie* Sitim docet, ex defectu humidæ ſubſtantiæ exoriri. Verum de hac re inferius.

At cur eſt quod prius eſurire, poſtea ſitire ſoleamus, ſi per ſitim humida ſubſtantia deficit, quæ longe reſolubilior eſt ſubſtantia ſolida, quam, fame coacti, naturaliter reparare exoptamus.

Conciliator *diff.* 118. reſpondet, humiditatem in viventibus eſſe copioſiorem, præſertim eam, quæ ad ventriculum confluit, ubi fames, & ſitis fit; ideo ſubdit prius excitari famem, quam ſitim. Sed melius Valleſius 5. *controverſ. cap.* 7. excitari prius famem ait, quoniam potus ad nullius ſubſtantiæ corporeæ reparationem dirigitur; niſi tantum indirecte, & ex accidenti: at cibus proprie, & directe dirigitur ad reparationem ſubſtantiæ conſumptæ; quin etiam in cibo ſemper humiditas aliqua invenitur: Potus autem ſimpliciter videtur potius inſervire cibo, ut vehiculum, deferens nimirum ſubſtantiam alibilem ad partes nutriendas: ideoque fieri; ut potius indigeamus cibo, quam potu, atque adeo prius eſurire, quam ſitire ſoleamus.

Inſuper ſubdit Galenus, paucum potum his, qui ſicciore ventriculo ſunt præditi, ſufficere, quod ſignum maximam videtur continere difficultatem. Siquidem ſi Ventriculus ſiccior eſt, certe ex vi iſtius excedentis ſiccitatis, neceſſario exigit in ejus remiſſionem abundantem humiditatem; qua tanta ſiccitas contemperetur; unde falſo videtur a Galeno dictum, hos pauco potu egere. Verum reſpondetur, Galenum hic intelligere, paucum potum eſſe ſufficientem in ſingulis vicibus, non vero in univerſum; ſiquidem qui ſicco ventriculo ſunt præditi, fibras habent, glandulas, & tunicas ejuſdem adeo conſtipatas, corrugataſque, ut multam ſimul humiditatem excipere non poſſint; adeoque unica potatione modicam humiditatem ſufferunt, ut ſubinde madefiant, licet ob citam reſolutionem mox iterum ſitibundi fiant; quamobrem ſæpius potare coguntur, ſed in ſingulis vicibus parum bibere. Cæterum modicus hic potus intelligitur exigi ab intemperatis corporibus ad ſiccum, ſed intra ſanitatis latitudinem, cum cæteroqui febricitantes, aliique ex morbo ſicciores redditi præternaturaliter, nedum ſæpius ſitiant, ſed etiam abundantius potent.

Præterea addit Galenus, hos a plurimo potu gravari, fluctuationibus infeſtari, & ſuperfluitatibus ſcatere: quoniam immodicus potus, cum non poſſit a glandulis, & tunicis Ventriculi, propter ejuſdem texturam duriorem, conſtipatioremque excipi; proinde fit, ut ſuperflua, & exuberans humiditas per ejus cavum fluctuet, aut alio divagetur, atque adeo excrementa cruda, aquoſa, & phlegmatica dicta cumulet. Accedit, quod Ventriculus ſiccior redditus, ineptus evadit coctioni, & diſſolutioni ciborum: quare, ſi potu impleatur, magis in concoctione lædetur, ac propterea cruditatibus gravabitur. Debent idcirco tali Ventriculo præditi, pauco, ſed iterato potu irrorari, ut in meliorem ſtatum ſenſim reducantur. Verum ex inferius dicendis hæc omnia clariora fient.

Poſtremo concludit, quod cibis delectentur ſiccioribus, vel quia iſti conſervari deſiderant, & conſervatio per ſimilia fieri dicitur; vel potius quia cum crudita-

tibus, & fluctuantibus ſeroſitatibus abundent, ad illas abſumendas naturaliter appetunt ſicciores, ſolidioreſque cibos. Hinc non quidem in omni ſtatu, ſicciori Ventriculo præditi, ſiccioribus alimentis delectantur, ſed ſolum cum ob languorem a ſuperabundanti humiditate gravantur, vel demum dicas, eos hic à Galeno conſiderari, qui a Nativitate ſicciore ventriculo ſunt affecti, ut propterea ſponte Naturæ exigant, quæ ſimilitudine ſubſtantiæ ſunt donata. Quamobrem hæc videtur intercedere differentia inter naturas intemperatas morboſas, & intemperatas intra ſanitatis limites, atque a primordiis Naturæ ingenitas, quod intemperatæ ex cauſis morboſis, contrariis delectentur: ex nativitate vero, ſimilibus; niſi tamen egeant reductione, in ſtatum ſcilicet meliorem.

CAPUT LV.

LXI. in Galeno.

Signa humidi Ventriculi.

TEXTUS.

Humidioris autem, ſi neque ſitibundi fiant & ſuperabundans humidum facile tolerent, & cibis gaudeant humidioribus.

PARAPHRASIS.

Signa humidioris Ventriculi ab oppoſito deſcribuntur: Quod iſti nimirum ſitibundi non ſint, ob humiditatis exceſſum; hunc autem facile tolerant, utpote qui ab ortu Naturæ inductus uſus, redditus jam ſatis, ſuperque eſt Ventriculo familiaris, & limites ſalubritatis non excedit. Gaudent præterea cibis humidioribus, veluti conformibus propriæ habitudini, atque ex indicto ejuſdem Naturæ, a principio Vitæ uſitatis. Atqui advertit, & ſcite Sanctorius, humidiora alimenta hic intelligi debere ſubſtantifica, quæ nimirum foveant conſtitutionem ipſam Ventriculi humidam, atque inſuper in aliti ſubſtantiam commode tranſmutari poſſint; neutiquam vero excrementoſa, laxantia, & aquea ſeroſitate partes opplentia, quæ ſane nedum his, ſed aliis Corporibus proculdubio nocerent, in longius tempus præſertim.

CAPUT LVI.

LXII. in Galeno.

Signa calidi Ventriculi.

TEXTUS.

(T.71.) *Calidior vero natura Ventriculus melius quidem concoquit, quam appetat, & multo magis quæcumque dura ſunt, & non facile alterationem ſuſcipiant: namque facile alterantur, in ipſo corrumpuntur, gaudetque calidis potibus, ac cibis, neque a frigidis ullam percipit noxam; ſi modice ipſis utatur.*

PARAPHRASIS.

Calidioris vero Ventriculi indicia recenſentur, quod melius concoquat, quam appetat, quoniam coctio ex Ariſtotele 4. *Meteor.* dicitur, præfectio e proprio, & naturali calore, adeoque ſolius caloris actio eſt. Quæ enim concoquuntur, per ſegregationem partium utilium ab inutilibus ad ſtatum coctionis perducuntur: quod ſane nonniſi a calore haberi poteſt. Minus vero appetere ponitur, quia ex eodem Galeno 5. *de Uſu partium c.*4. & 5. *de Symptom. cauſis cap.*7. Fames, & Appetitus fieri dicitur ab humore melancholico acido, quo frigidus Ventriculus potius, quam calidus abundat. Sed & neque ſimpliciter dixit Galenus calidiorem Ventriculum nullatenus appetere, ſed ſolum quod magis, ſeu melius concoquat, quam appetat; ſive (ſub meliori forma loquendi) quod minus appetat, quam concoquat; unde per comparationem ſolummodo locutus eſt. Addit præterea, quod multo magis concoquat, quæcumque dura ſunt, & non facile alterationi ſubjiciuntur; quæ vero facile alterantur, in ipſo corrumpuntur. Rationem hujus affert idem Galenus 1. *de Alimentor. facult. c.*1. ubi quærens, cur nonnulli melius concoquant dura cibaria, puta carnem bubulam, quam piſces ſaxatiles, inquit, quod in his bilis adeo abundat in Jecore, & Cyſti fellea, ut ad Ventriculum regurgitet, ibique duriora alimenta diluat, ac diſſolvat; at vero ſi cibos inveniat labiles, quique facile concoquuntur, eos in naturam bilioſam tranſmutet, atque amarulentam cruditatem excitet. Verum ex obſervationibus Anatomicis id facilius explicatur per ſuccos acido-acres ad eumdem Ventriculum confluentes ex glandulis ejuſdem lenticularibus dictis, qui cum ali-

aliquando magis acredine, quam aciditate vigeant, ut in his; qui calidiori temperamento præditi dicuntur, nidorem pariunt, cum autem potius aciditate, quam acrimonia præpollent, ut in frigidiori temperatura, ructus acidos, & acidam cruditatem excitant: de qua tamen re infra.

Gaudet inſuper calidis potibus, ac cibis: his enim, ex ſuperius dictis, melius conſervabitur; quoniam Corpora ab ortu Naturæ temperata conſimilibus delectantur, iiſque opus habent, ut in eodem ſtatu conſerventur, dummodo exceſſus talis, ac tantus non ſit, ut correctione potius, reductioneque egeat, quam conſervatione. Denique a frigidis nullam noxam percipit, ſi modice ipſis utatur; etenim per ea, quo dammodo refracto calore, præſervatur ab ægritudinibus, caloris exceſſum conſequentibus; vel etiam reducitur in meliorem ſtatum, qui magis accedat ad moderatum temperamentum, omnium optimum. His adnectitur in textu particula, *Modice*, quæ idem ſonat, ac convenienter, moderate, & ſenſim, ſive paulatim: nam *Omne nimium*, *Naturæ inimicum*: & *quod paulatim fit*, *totum eſt*, 2. *capit.*

CAPUT LVII.

LXIII. in Galeno.

Signa frigidi Ventriculi.

TEXTUS.

F*Rigidus vero natura Ventriculus ad appetendum quidem plurimum viget, ad concoquendum autem minime, tales præſertim cibos, qui frigidi ſunt, & non facile alterationem ſuſcipiunt. Cito itaque in ipſo aceſcunt, atque ideo acidis eructationibus talis ventriculus plurimum abundat, & gaudet quidem frigidis, ſed ab eorum uſu immodico facile offenditur. Ita & ea, quæ extrinſecus frigida occurſant, nequit longiori tempore tolerare, quemadmodum neque calidus, calida.* (T. 72.) *Malæ vero temperaturæ, quæ morbi ratione Ventriculum occupant, hoc differunt ab his, quæ naturales exiſtunt, quoniam contraria, non autem ſimilia appetunt, quemadmodum naturales.*

PARAPHRASIS.

FRigidus ex adverſo Ventriculus ad appetendum quidem plurimum viget, ad concoquendum autem minime, & eos præſertim cibos, qui frigidi ſunt, nec facile alterationi, & coctioni ſubjiciuntur. Neque vero ſatis fuit dixiſſe frigidos cibos, ſed oportuit addere difficulter concoquibiles; ſiquidem multi cibi, tametſi frigidi ſtatuantur, quia tamen facilioris ſunt concoctionis, profecto a frigido ventriculo commode diſſolvi, & concoqui poſſunt, uti ſunt fructus omnes qui a Medicis horarii appellantur, præſertim Ceraſa, Pruna, Mora, iſtiuſque generis alia. Ratio autem, cur multum appetat frigidus Ventriculus, ſed parum concoquat, deducitur ex Capite præcedenti, & potiſſimum ex eo, quia a ſuccis acidioribus, Ventriculi frigiditatem comitantibus, aut conſequentibus, coctio, ſeu diſſolutio in his promovetur, quæ ſine fermentatione non fit, ut alibi dictum.

Amplius, cum cibus impletur frigidis, & difficulter concoquibilibus, facile in acidam cruditatem incidit, & acidis eructationibus abundat: hæ enim frigiditatis, ſeu debilioris caloris notæ ſunt.

Inſuper gaudet hic Ventriculus frigidis alimentis, ob analogiam, ſed ab iiſdem immodice ſumptis facile offenditur: quoniam per ea, quantitate, & qualitate excedentia, fit tranſitus ad ſtatum præternaturalem, adeoque neceſſario lædentem actiones; cum ſanitas intra certos limites concludatur.

Præterea, quæ extrinſecus frigida occurſant, nequit frigidus Ventriculus tolerare, quemadmodum neque calidus calida: per quæ verba Galenus videtur ſibimet contradicere: ſiquidem ſupra dixerat, frigidum Ventriculum frigidis gaudere; nunc vero ſubdit, frigida non poſſe Ventriculum frigidum diutius tolerare. At perpenſis iiſdem accuratius, nulla erit in Galeno contradictio, nam ibi mentionem fecerat de his, qui intrinſecus aſſumuntur; hic vero de extrinſecus applicandis: Cibi enim quamvis ſint frigidi, quia tamen facile concoquuntur, prompte admodum dejiciuntur, ideoque cito deſinunt agere, aut pati in Ventriculo: at, vero frigida externa, ſi diutius perſiſtant, Ventriculum neceſſario lædent, cum in illum agant citra paſſionem, aut ſui alterationem, eo quod ſint de genere agentium externorum, quæ alterant, & vincunt, non autem alterantur, & vincuntur. Eadem ratione dicendum de Ventriculo calido, qui nec extrinſecus calefacientia diuturno tempore ſufferre poteſt, cum ab iiſdem ſummopere alteretur, & calefiat, citra eorumdem remiſſionem: quamobrem appoſite dixit, Ventriculum hæc longiori

Digitized by Google

tempore tolerare non poſſe, quoniam exinde continua ſuccedit, & permanens alteratio, cui Ventriculus imbecillis diu reſiſtere nequit.

Ad calcem Capitis ſolvit quamdam difficultatem Galenus, num ſcilicet Appetitus Ventriculi ſit ad ſimilia, an vero ad oppoſita: aitque malas temperaturas, ſeu intemperies morboſas, Ventriculum infeſtantes, contraria appetere; intemperies vero naturales appetere ſimilia. Ratio eſt, quia intemperies naturales ſunt in latitudine ſanitatis, & modicum receſſum habent a mediocritate, ſeu a temperie moderata, quæ eſt reliquarum regula, ideoque petunt conſervari ſimilibus, juxta ſuperius tradita. At intemperies morboſæ; cum ſenſibili operationum læſione conjunctæ, quoniam ad ſalutarem ſtatum reduci debent, curatione egent, ac propterea contraria expoſtulant. Atque hinc modo deduci poteſt, ad mentem Galeni, cur in Pica, aut Malacia gravidarum, ſicut etiam in cæteris appetitibus morboſis, ad oppoſita ſemper patientes concitentur. Verum quo pacto hæc intelligenda ſint, alibi explicuimus.

At vero his obſtare videtur Hydrophobia in demorſis a Cane rabido, cujus venenum ſiccitatem præſefert, & tamen Rabidi aquam abhorrent.

Verum reſpondetur, Rabidos delirare, unde nil mirum, ſi aquam fugiant, cum & multa alia deliri abhorreant, ſive conformia, ſive difformia illa ſint morbo, & cauſæ morbificæ. Alias reſponſiones afferunt Sanctorius, & Rudius, apud quos lege.

Quoniam autem Galenus ſuperioribus Capitibus præcipuum ſignum Temperierum Ventriculi a fame, & ſiti deſumpſit, utpote, quæ propriæ illius paſſiones ſunt, idcirco, arrepta hinc occaſione, breviter de fame, & ſiti, earumque cauſis diſſeramus.

Digreſſio de fame, & ſiti.

In fame definienda non conveniunt Ariſtoteles, & Galenus. Ille enim 2. *de Anima text.* 28. Famem definit, *Appetitum Calidi, & Sicci*: Hic vero 1. *de Symptom. Cauſis, cap.* 7. *Triſtem eſſe dixit, ſeu moleſtam ſenſationem, ſeu ſuctionem, factam in orificio ſuperiori Ventriculi, cum ipſiuſmet corrugatione.* Quin ibidem aſſerit, quioque in univerſum requiri ad famem, ſeu appetitum excitandum. Primo enim inquit præcedere conſumptionem in cunctis partibus Corporis: ſubſequi ſecundo attractionem, ſeu ſuctionem ſanguinis ab eiſdem: Tertio, ſuctionem hanc protendi per venas omnes ad Jecur uſque: Quarto, ex Jecore per venas Meſeraicas alimentum ſugi a Ventriculo: Quinto tandem ab hoc Stomachum laceſſiri, & ab ejuſmodi ſuctione corrugari, ſubindeque ad fameſcendum; atque ad appetendum cibos ſollicitari, ut ſeipſum ab ea moleſtia vindicet.

Sed in utraque non leves occurrunt difficultates. Et quidem in Ariſtotele a definitione, ſive pro calido ſicco, calidum ſiccum formaliter, (ut ajunt) intelligatur; ſive potius ſolidum, ut alii exponunt, erit ſemper quod obiici poſſit: nam neque ſemper in fame appetitus ſit calidi ſicci: neque ſemper quod ſolidum eſt, appetimus, nec quod ſolidum tantummodo eſt, cibus proprie dici poteſt, qui perpetuo ſolidus nec eſt, neque eſſe debet. In Definitione, ſeu Deſcriptione Galenica fingere tot tractiones, ſuctioneſque, parum Rationi conſonum videtur. Obſtant pariter in venis valvulæ, totaque viſcerum naturalium Anatome, qua jam ſatis innotuit, nutritionem partium peragi per Arterias, non per venas; unde ſi iſtæ ſuctiones traherent, potius in Corde ſuctio hæc perſentiretur: ſed etſi in Ventriculo, neque ibi deſineret, ſed in Oeſophagum, & ad fauces talis ſuctio perveniret, ibique potius fames fieret. Cum Stomachus præterea fameſcit, jam partes a præcedenti alimento, ſibi ipſis applicito reſtauratæ, commode ſatis conſulere, quare cauſam trahendi nullam habent, eoque magis in Corporibus plethoricis, in quibus ſanguis, & alimentum Corporis, copia potius, quam inopia peccat, ut propterea dixerit Hippocrates 1. *Aphor.* 3. detractionibus eadem egere, ne repente multitudine ſuffocentur, & pereant.

Facilius idcirco definiemus Famem, *Eſculentorum Appetitum, ſeu deſiderium proveniens a Stomachi vellicatione.* Vellicant autem Stomachum ſucci quidam eo confluentes, qui cum acido-acres ſint, fibras, nervoſque plurimos, per illius ſubſtantiam diffuſos, quodammodo compungunt, & corrugare faciunt, atque ideo ad fameſcendum ſollicitant: Ingeſtis autem ad ſufficientiam cibis, vel aſſumptis juribus, præſertim pinguibus, & calidis, Fames deſinit, quia nimirum ſucci acres illi, veluti infringuntur, obtunduntur que, & ventriculus ipſe cibis oppletus ſimul illinitur, atque a corrugatione in fibris inducta ſolutus, vindicatur pariter a compungente ſuccorum acrium vellicatu.

Hinc

Hinc oleoſa, butyroſa, pinguia, craſſa, atque hujus generis alia Famem prompte ſedant, & momento fere temporis adimunt. Nec diſſimili ratione deficit Fames in obſtructis, crudis, & adipoſis; vel quia glandulæ, ex quibus ſucci illi in Ventriculum extillant, glutinoſa materia ſunt oppletæ, vel quia iidem ſucci inertes evaſerunt, & ad proritandum penitus idonei.

Unde vero ſucci iſti acido-acres in Ventriculum confluant, non apud omnes convenit. Galenus, P. Caſtellus, & Hermontius a Liene eos derivari ajunt, eſſeque portiones acidæ melancholiæ per Vas breve illuc delatas. Sennertus *libr.* 3. *prax. part.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 5. *quæſt.* 1. acidum hunc humorem Ventriculo ingenitum arbitratur. P. Borrellus *centur.* 2. *obſervat. medic.* 1. pro Melancolia Bilem ſubſtituit, ex cyſti fellea ad ventriculum confluentem (de qua antea Galenus) per ductum nondum Anatomicis detectum. Nonnulli reliquiis ciborum, ex præcedenti digeſtione remanſis idipſum attribuunt. Sylvius Deleboe *diſp. Medic.* 2. e glandulis Salivariis illos evocat. At ego crediderim potius ab arteriis prodire, præſertim iis, quæ per Ventriculi tunicas, & per Pancreas diſſeminantur, atque per exiles ramulos in glandulas Ventriculi lenticulares deſinunt, ibique liquores iſtos deponunt, ut in Anatome meminimus. Non negaverim tamen in digeſtionis auxilium, ope fermentationis, & diſſolutionis ciborum abſolvendæ, multa alia pro exacta laboratione concurrere, convenientem ſcilicet Ventriculi ſtructuram, volatilium ſpirituum e nervis prodeuntium energiam, & ſalivarii roris miſturam, ex antecedenti mollitura dentium habitam, de quibus alibi.

Sicut fames dicitur Eſculentorum deſiderium, ita ſitis, Potulentorum appetitus, dicenda erit, ex humidæ ſubſtantiæ defectu proveniens. Videtur enim humido potiſſimum ſedari ſitis, ſive calidum, ſive frigidum illud ſit (quemadmodum ex lacte in lactentibus) ut propterea neceſſe non ſit, potum debere eſſe frigidum: nam & ignis ipſe, & calido, & frigido humore ſuperaffuſo penitus extinguitur, Sed & nec deſunt, qui ſitim potius calidis ſorbitionibus moderantur: quin & vino, aut aqua ardente, ſibi ſitim adimunt, quæ cæteroqui frigido potu non tam facile ſedaretur. Refert de ſeipſo Gaſſendus *Tom.* 2. *lib.* 5. *cap.* 1. quod cum præ dolore dentium coactus fuerit aquam calidam bibere, ſedato poſtmodum dolore, etiamſi per æſtatem frigida fuerit illi injucunda, & cum poſt biennium quotidiana febre corriperetur, calida ſola, per paroxyſmos ardentiſſimos, delectarit. Apud veteres etiam mos erat calidam potare, quæ in deliciis plurimum habebatur, ſicut nunc conſuetudo invaluit apud Hiſpanos, Italos; & cunctos fere Europeos, Calidum Chocolatem, & decoctum Caffe quavis hora ſorbere, ad ſitim potiſſimum ſedandam: In hoc quippe multum uſus prævalet.

Deficit autem ſeroſitas iſta nedum in Stomacho, & Ventriculo, verum etiam in Oeſophago, faucibus, ore, larynge, pulmone, totoque pene corpore, quia humida ſubſtantia, præſertim lymphica, ex cunctis partibus abſumitur, & vel per urinam, vel per ſudorem, vel per fęces, vel per ſputa, & ſalivam, vel per lacrymas, vel inſenſibiliter diſſolvitur, unde in illius defectum nova ſemper ſubrogari debet.

Nedum vero a deficiente ſalivario rore, ſed ab eodem craſſeſcente, & glutinoſiori reddito acri, ſalſo, pontico, aliterve vitiato, ſitis oritur, ut in Hydropicis, & Hypocondriacis, imo etiam inſanis, mox a paſtu ſaturis, experimur. Saliva ſiquidem fluida eſſe debet, nulloque vitio imbuta, ut partes irriget. Sed etſi in reliquis partibus ſeroſa iſta ſubſtantia minime deficiat, ſi tamen in Ventriculo, faucibus, & gutture deſit, aut craſſeſcat, proculdubio ſitis perſentitur, quemadmodum in Aſciticis, atque in his, qui anhelitu laborant, aut a paſtu plurimum ſunt vociferati; unde & de organo ſitis pleriſque etiam ambigendi occaſio data eſt.

Hinc modo ſatis aperte patet, quod debuiſſet potius Ariſtoteles definire ſitim per appetitum humidi ſolum, quam frigidi, & humidi. Qua ratione experimur eos, qui veſcuntur oleribus, fructibus, juſculis, lacte, & ſimilibus, vel nihil, vel modicum ſitire. Quin etiam ſunt, qui ad plures dies numquam potant, cibariis ſolummodo contenti. In actis Anglicis anni 1667. refertur, quod in Inſulis Caribum animalia, vel parum, vel nihil bibant, ſicut pariter Equi in Guanaboa, ubi etiam Vaccæ, nonniſi ſpatio ſemeſtri, & Capræ ſemel in ſingulas hebdomadas, potare ſolent. (a) Præfatus Gaſſendus narrat, Virum quemdam numquam potaſſe, vel vix anno ſemel

(a) *Idipſum referunt Hiſtorici de Dromedariis in Ægypto.*

ſemel, ut amicis gratificaretur. Et nos jamdiu novimus Presbyterum ſanæ alioqui conſtitutionis, ut præ cæteris voracem, qui per hebdomadam integram abſtineret a potu. Alii plures referuntur ab aliis.

At hic curioſe quæri poteſt, fames ne, an ſitis Animantibus tolerabilior ſit, & utram ex ipſis diutius ſuſtinere valeamus, aut ſine qua in longius vitam protrahere poſſimus. Et quidem in ſtatu ſano periculoſior fames eſt, quam ſitis, graviuſque damnum futurum ex illa, quam ex iſta: Quoniam per famem cogimur reficere ſanguinem jugiter abſumptum, & reſtaurare robur vitale, ex cujus defectu proculdubio vita definit. Hinc cum ex præcedente fame cibus congruenter non adjicitur, Bulimos, & Animi defectio ſequitur, quam tandem comitatur Mors. Verumtamen eſt, quod ſæpius, longo tempore jejuni, & famelici, vitam nonnulli ſolo potu ſunt tutati, quo nimirum jugis illa interna conſumptio plurimum infringi poteſt, & ſucci digeſtivi, ac diſſolventes in ſtomacho, non leviter diluuntur, ne Bulmon inferant. Sed hoc ad multum tempus nil admodum proficit, quemadmodum ex cibo fit. In ſtatu vero præternaturali, potiſſimum in febrientibus intolerabilior ſane ſitis eſt, quam fames: Attamen per id temporis fames, vel omnino deficit, vel magna ex parte minuitur; quin & æſtuantia viſcera, & ſanguis ipſe acrior ex fermentatione redditus, potulentas ſeroſitates exigunt, quibus tantus ardor, vires enervans, & ſtomachum excrucians, compeſcatur, deſinente interea, vel multum imminuta in partibus nutritione; cum alioqui Natura, pravis humoribus oppreſſa, omnes conatus in eorumdem coctionem, ſegregationemque adhibeat, ut tandem domitos, ac ſecretos expellat: Quamobrem dicebat Hippocrates 2. *Aphor. impura Corpora* (qualia profecto ſunt febricitantium) *quanto plus nutris, tanto magis lædis*. Itaque gravior fames in ſtatu ſano, periculoſior ſitis in ſtatu morboſo cenſenda eſt.

Hinc nunc ergo facile colligi poteſt, cauſam famis, cum ſenſu indigentiæ, in ſtomacho habitæ, eſſe vellicationem, a ſucci Ventriculi diſſolventibus excitatam, ex præcedenti plerumque defectu ſubſtantiæ alibilis ſanguinis in partibus nutriendis: Sitis vero cauſam, (habitæ ſimiliter cum ſenſu indigentiæ) eſſe conſumptionem ſeroſæ ſubſtantiæ, præcipue in Ventriculo, Oeſophago, & faucibus, propter ejuſdem exolutionem, eductionemque per Renes, poros cutis, & partes glanduloſas, quæ cum jugiter repurgetur, cogimur aſſiduo a ſiti illam reſtaurare, ne præſertim ſanguis in ſuo motu ſero privatus, alicubi remoretur, & concreſcat.

Sed curioſius inquirendum, quinam appetitus animantibus primum accidat in ſtatu ſano, famis ne, an ſitis. Et dicendum, ſecluſa quacumque conſuetudine, aut peculiari alicujus corporis conſtitutione, præcedere famem, ſubſequi ſitim: quoniam, ut bene Valleſius, in ſtatu naturali prior eſt indigentia cibi, quam potus, cum noſmetipſos experiamur prius fameſcere, deinde ſitire. Cæterum in ſtatu morboſo contrarium ſæpe ſæpius accidit, potiſſimum in febrientibus, ut & in laborioſis, atque nimium exercitatis corporibus, exoluta nimirum per copioſos ſudores lymphica ſeroſitate.

At unde fit, ut plerumque potu, præſertim alibili, citius reficiamur, quam cibo, licet exquiſito? Ratio deducitur ex faciliori tranſitu illius in ſupplementum abſumpti ſanguinis: quin & non raro, ſolo per linguam potabilis liquoris guſtatu, illico vires inſtaurantur, quemadmodum paſſim ex vino, vinique ſpiritu dulcorato, evenit: quandoquidem per papillarum linguæ porulos, citiſſime ſpiritus, tenujoreſque illius partes in corpus, per arterias, & nervos deferuntur: Porro papillis iſtis melius, ſuaviuſque res aſſumptas deguſtare ſolemus, & ſalivario rore madefactis citius, ſalubriuſque cibos conficimus, ut ex Anatome. Sed & portiones ciborum, ac potuum tenujores, per occultos Ventriculi meatus momento fere temporis in ſanguinem quoque transfunduntur; cum lipothymia affecti, ab aſſumptis alimentariis potibus ſubinde reficiantur. Atque hinc non defuerunt, qui omnem totius corporis nutritionem, per halitus, aut vapores, è ventriculo ſuggeſtos, peragi opinati ſint.

CAPUT LVIII.

LXIV. In Galeno.

De Malis Temperaturis in Ventriculo conjugatis.

TEXTUS.

(T.73.) M*Alæ autem temperaturæ in Ventriculo conjugatæ ex compoſitione Simplicium cognoſcentur. Oportet*

autem,

autem, eas, quæ jam ſunt dictæ, diligenter advertere, eaſdem ab his, quæ dicentur, diſtinguentes. Non ſolum enim Ventriculus ſitibundos, & minime ſitientes facit, & frigidi, calidive potus appetentes, ſed ea quoque viſcera, quæ in Thorace ſunt, ut Cor, & pulmo: Sed qui ob horum ſitiunt caliditatem, plus inſpirant: & longius expirant, atque æſtum in Thorace ſentiunt, non ſicuti, qui ventriculi ratione in hypochondriis caliditatem patiuntur, & cum potaverint, non ſtatim ſedatur ſitis, & magis ſedatur ſitis, cum frigidum hauſerint, quam cum calidum nimis. Refrigerat autem eoſdem, & frigidi aeris inſpiratio, quæ nihil eos juvat, qui ventriculi ratione ſunt ſitibundi. Ita & hi, qui contrario modo ſe habent, a frigida inſpiratione ſenſibiliter moleſtantur.

P A R A P H R A S I S.

POſtquam Galenus temperaturas ventriculi ſimplices ſuperioribus Capitibus retulit, brevitati conſulens, unico nunc Capite, de compoſitis mentionem facit, & inquit, Conjugatas, ſive compoſitas ventriculi intemperies, facile ex ſupradictis ſimplicibus dignoſci; puta ſi ventriculus ſimul ſiticuloſus ſit, & calorem ſenſibiliter oſtentet, calidus, ſiccuſque dicetur. Si vero male concoquat, & ſuperfluitatibus aqueis abundet, frigidus, humiduſque appellabitur. Et ſic de reliquis.

Advertere autem ſubdit oportere, ne ſigna hæc ab aliis viſceribus affectis dependeant: poſſet enim ſitis a pulmone, aut corde plurimum excalefactis excitari, ut febrientibus contingit; quin & de Jecore inflammato idem docet Galenus *6. de loc. affect. c.3.* In his autem diſtinguendis inſpirationem, Expirationem, atque æſtum in thorace conſiderandum inquit, quæ plane ad pulmonem, & cor pertinent, ut & inſpirati aeris frigidi beneficium, quod ſane, ventriculi ratione ſitibundos nullatenus juvat. Atque hinc modo deduci poteſt, quam bene a pleriſque ſit putatum, ſitim nonnumquam haberi moleſtiſſimam a pulmone excandeſcente, qui ſi fortaſſe a deſtillante ſeroſo, ac lymphico humore irroretur, ſedatur multum, juxta illud Hippocratis 4. *Aphor. 64. Quibus in febribus ardentibus tuſſes leviter irritantes fiunt, ii non multum ſiti infeſtantur.* De qua re in noſtris Commentariis Aphoriſmorum.

Quoniam vero ſitis accidere poteſt, nedum propter ventriculi ardorem, verum etiam ob pulmonis æſtum, pergit exinde Galenus ad perquirenda ſigna intemperierum pulmonum. Et primo calidioris pulmonis ſignum inquit eſſe maiorem, & longiorem inſpirationem, expirationemque, quoniam ex mente ejuſdem, Reſpiratio videtur inſtituta ad refrigerium cordis, & ad eventilandas calidas fuligines. Secundo, æſtum in thorace longe majorem eſſe, quam in hypocondriis. Tertio, quod a potu frigido non ſtatim ſitis ſedetur, ac ſi a ventriculo proveniat, cum tempus aliquod exquiratur, ut per ductus proprios illuc pertingat. Quarto, quod magis, citiuſque refrigeretur pulmo a potu frigido, quam calido, cum tamen ventriculus etiam a potione calida temperetur in ſiti. Quinto demum, quod pulmones excalefacti etiam inſpirato frigido aere temperentur, ſecus vero ventriculus. Sed de uſu Reſpirationis infra.

C A P U T L I X.

L X V. in Galeno.

Signa pulmonis frigidi.

T E X T U S.

ET hoc maximum ſit frigidi pulmonis indicium; ut vero frigidum inſpirantes manifeſte moleſtiam ſentiunt, & frigiditatem, ita & caliditas eſt ipſis amica: ſed & pituitæ excrementa cum ſcreatu, & tuſſi expuunt.

P A R A P H R A S I S.

PUlmonis frigidioris indicia ex oppoſito referuntur, ſenſibilis frigidæ inſpirationis læſio, nam frigidum pectori inimicum, & ex Hippocrate 3. *Aphor.23.* qui debile pectus ſunt ſortiti, tuſſes, pleuritides, peripneumonias, aliaſque ægritudines hieme vagantes facillime incurrunt. At vero ſicut hi a frigida inſpiratione offenduntur, ſic e converſo a calido aere juvantur. Expuunt præterea iſti excrementa pituitoſa, & compacta, nedum tuſſi, ſed etiam ſimplici ſcreatu, ſuperabundante in his ſeroſa colluvie, & ob pectoris languorem, in aſperam arteriam decumbente. Quod ſi propter imbecillitatem, adhuc nequeant excrementa hæc expui, & excreari, ut in ſenio contingit, aderit quidem Tuſſis, ſed citra expectorationem, ut dicitur 2. *Aphor.40. Raucedines enim, & gravedines in valde ſenibus coctionem non admittunt*, coque minus expurgationem: Quare procedente tempore Aſtmatici fieri ſolent, vel etiam Empyici, aut Hydropici.

C A-

CAPUT LX.

LXVI. in Galeno.

Signa pulmonis ſicci, vel humidi.

TEXTUS.

(T.74.) *Pulmonis autem ſiccitates excrementis vacant, & pituita, & vocem claram efficiunt: Quemadmodum humiditates obſcuram reddunt, ac raucam. Et cum vehementius, aut acutius loqui ſtuduerint, tunc intercidunt excrementa.*

PARAPHRASIS.

QUÆ pulmonem ſicciorem atteſtantur, referuntur duo, nempe excrementorum, ac pituitæ vacuitas, & vox clara. Carent quidem excrementis, tum vaporoſis, tum pituitoſis ſicci pulmones: etenim aqueæ ſuperfluitates abſumuntur, & expiratione, aut etiam tranſpiratione inſenſibiliter evaporant. Vox vero clara ſit, quoniam Trachea, & ramuli aſperæ arteriæ, quo ſicciores ſunt, eo lævigatiores; unde per ſeipſos celerrime aer, & vox excurrit: neque enim aliunde vox rauca evadit, niſi quia fiſtula aeris ab humidis ſuperfluitatibus inconvenienter irroratur, & quodammodo in ſuis glandulis, & membranula intumeſcit, aut inæqualiter afficitur; unde via ſcabra, & non æque pervia fit: qua ratione experimur Tubarum ſonitus tremulos fieri, & clangores quoſdam edere, auditui injucundos, cum ductus illarum plus juſto a Tubicinibus humeſcunt, & halitu, vaporeque oris, nimium irrorantur: Quod & ex Catarrho, ac Tuſſi diuturna ſimiliter contingit.

Ex adverſo ſubdit, humiditates, eandem obſcuram, ac raucam reddere: ſed & cum vehementius, aut acutius homines loqui ſtuduerint, tunc intercidunt excrementa, Siquidem in vehementiori, & acutiori voce, pulmones coguntur aerem efficacius, violentiuſque protrudere, adeoque ſeipſos in ſuis porulis, & vacuitatibus conſtringere, unde excrementa ſeroſa, ibidem collecta, ſurſum in Tracheam propelluntur, a quibus vox intercipitur, cogiturque in medio curſu deſiſtere, ut excrementa ipſa illuc delata expuantur, & Tracheæ ductus reddantur liberiores. Idipſum etiam non raro evenit ob compreſſionem impenſius habitam in partibus, & glandulis laryngi adjacentibus, cum in voce acutiori, vehementiorique illæ plurimum conſtringuntur, ſubindeque contentas ſeroſitates deponere coguntur. Verum aliqua etiam de his recenſeamus.

Digreſſio de Motu Pulmonis.

QUandoquidem hic a Galeno de Reſpiratione, & Motu Pulmonis mentio facta eſt, ſupervacaneum non erit breviter etiam hoc loco nonnulla alia de illo recenſere, quæ alias videbantur omiſſa. Et quidem quamvis in Reſpiratione, motus Pulmonis habeatur, non tamen exinde deducere certo licet, Reſpirationem, & motus Pulmonis idem eſſe; ſiquidem Reſpiratio proprie pertinet ad Thoracem, ejuſque muſculos, ac potiſſimum ad Septum tranſverſum; motus vero Pulmonis ſejunctus omnino eſt ab illius amplificatione, conſtrictioneque. Optime namque Sennertus *l.1. Inſtitutionum, cap. 11. & cap. de Apoplexia in Praxi*, obſervat non dilatari omnino Pulmonem ad motum Pectoris, cum Avium Pulmo dilatetur, ſine Pectoris amplificatione, eo quod in ipſis oſſeum eſt, & immobile. Atque hinc idem Auctor enucleat, cur Apoplectici non ſubito extinguantur, ceſſante motu Muſculorum Thoracis, atque reſpiratione penitus extincta, ut contingit in fortiſſima Apoplexia, ex teſtimonio Galeni 2. *Aphor. comm.* 42. quia ſcilicet, etſi motus Thoracis deſinat, remanet tamen, ſaltem ex parte, motus aliquis in pulmone, quo vita ſuſtineri poſſit, juxta illud ejuſdem Galeni 6. *de loc. aff. cap.5. Impoſſibile eſt viventem non reſpirare, & reſpirantem non vivere.* Quamobrem recte quoque monet Nicolaus Cheſneau, *lib.2. obſervat. cap.1. abſurdum eſſe*, inquiens, *ſi Reſpiratio ſit omnino virtuti animali referenda, a qua muſculi moveantur, cogitare, omnibus partibus Corporis motu, & ſenſu privatis, ipſam manere propter vitæ neceſſitatem: neceſſitas quidem viget, at deficiente inſtrumento, ad opus perficiendum, omnino invalida eſt, qualiſcumque illa fuerit. Aliquod igitur reſpirationis Inſtrumentum ſtatuendum eſt ſpiritu animali non indigens ad motum, quo aliis deficientibus, quædam adhuc, hujus motu, ſervetur reſpiratio, propter vitæ neceſſitatem, etiamſi Cordi, tamdem non ſufficiat*. Hæc Cheſneau. Hanc eamdem ſententiam fuſius proſecutus eſt Thomas Bartholinus peculiari Opuſculo, *de ſubſtantia, & motu pulmonum*, cohærenter obſervationibus Anatomicis Marcelli Malpighii, quemadmodum etiam refert in ſua Anatome Renovata *cap. de pulmonibus*.

Senſu

Senſu inſuper patet, ad quamlibet thoracis amplificationem, Aerem continenter aſperam Arteriam, ejuſque tracheolas ſubire: at cui uſui, non bene conſtat. Ariſtotelici, & Galenici, nonniſi ad cordis fervorem, & pulmonis æſtum temperandum, exiſtimarunt, quibus aſſentiri viſus eſt Carteſius, Sanguinem motum attenuatum, arbitratus, aeris frigiditate condenſari, ut evadat vitalis fomes flammulæ cordis. At quis unquam id tribuet Ranis, aliiſque aquatilibus, quæ licet calore fere deſtituantur, reſpiratione tamen egent: quin etiam ex adverſo in hypocauſtis, aliiſque locis calidiſſimis, animalia bene vivunt; abſque eo, quod Aer frigidus exhauriatur, attemperationi cordis inſerviens. Sed & cui bono, inſuper, attenuatus ſanguis condenſari debet, ut iterum per motum pulmonis, & cordis rareſiat? Circulus equidem inutilis in hoc eſſet admittendus. Alii cum Gaſſendo, *tom. 2. de Animalibus, cap. de Reſpiratione*, arbitrantur, motus Reſpirationis uſum eſſe, ut tranſeuntis Sanguinis per pulmones, impuritates abſorbeantur, & per expirationem, ac tuſſim (ſi fortaſſe ſolito craſſiores fuerint) educantur. Verum quamvis pulmones, pro rata ſua, emunctoria ſanguinis, & cordis vitæ fontis, dici poſſint, non tamen recte huic tantum uſui, & quidem viliſſimo, videntur addicti; neque ad hoc ſolum Aer conferens dici debet, cum cæteroqui in humidis corporibus, ſeu Sanguinem ſeroſiorem nactis, perquam optime is circuitum abſolvat, nec tamen per pulmones ſeroſitates iſtæ emunguntur. At vero opinatus eſt Paracelſus ſuggeri ab Aere per pulmones cordi ſpiritum quemdam vitæ ſovendæ neceſſarium: cui communis Medicorum aſſertio conſentire videtur, qui exiſtimant Aerem in ſpiritus vitales transmutari, ex doctrina Hippocratis, *lib. de Alimento*, dicentis: *principium Alimenti Spiritus*; ideſt Aeris, *reſpirationem eſſe*. Sed non facile ſuaderi poteſt; cur ex defectu Aeris, tam brevi tempore Animal vita defungatur. Potior reſpirationis uſus, & Pulmonum motus, viſus eſt aliis, Trajectio ſanguinis e dextro in ſiniſtrum cordis ventriculum per pulmones, qui niſi aere diſtendantur, præterfluentem Sanguinem nec admittunt, nec deferunt. At facto experimento a Roberto Kook, ut refertur in actis Anglicis, innotuit ſuperſtes animal in vita eſſe, pulmonibus, vel immotis, neque eorum depreſſionem, ſeu quietem, ſanguinis motum impedire, aut mortis cauſam eſſe. Unde colligit idem Auctor, potius novi aeris defectu Animal interire.

Quamvis ergo difficile admodum ſit, de præcipuo uſu reſpirationis, & motu pulmonis, aliquid certi determinare, cum ipſemet experientiſſimus Robertus Boyle ſe adhuc poſt multa tentamina ignorare fateatur: qui nihilominus attente conſideraverit innumeras, quæ exinde emergunt, utilitates, profecto affirmabit non uni dumtaxat uſui ejuſmodi motum inſervire. Vox etenim inde formatur, & loquela perficitur; comprimitur Abdomen, & chyloſa materia per tubulos lacteos, & thoracicos in cor protruditur: ejus quoque beneficio olfactus fit, & vel boni, vel mali odores hauriuntur, inutiles ſeroſitates, ac vapores e pectore, & pulmonibus extruduntur: ſternuitur pariter, atque extuſſitur: e dextro in ſiniſtrum ventriculum Sanguis traducitur, cum conſtet animalia pulmonibus, & reſpiratione carentia unico tantum eſſe prædita ventriculo, & Infantes intra uterum peculiari ductu, per quem Sanguis ad cor deferatur, abſque pulmonum expanſione, gaudere. Sanguis ipſe illac pertranſiens floridior, ac repurgatior evadit, propter aeris miſturam; nullibi enim, quam cum in pulmonibus eſt ſanguis, floridus, purus, ac rutilans magis conſpicitur, ut obſervat Richardus Lovver, in ſuo *de Motu Cordis* Opuſculo: id quod etiam in educto e Venis ſanguine, & Aeri in aliquo vaſe expoſito, palam fit. Denique debetur & Aeri quoque vis contemperandi æſtum cordis, & pulmonis, cum & febrientes ſubinde, & peripneumoniaci, a recenti, frigidoque Aere plurimum alleventur, ut notarunt pariter Ariſtoteles, & Galenus. Atqui huic commodo non quilibet Aer ſatis eſt, ſed medius inter nimium tenuem, & omnino craſſum, ut alias in noſtra Theoretica, & in Commentariis ſuper Aphoriſmos Hippocratis meminimus.

CAPUT LXI.

LXVII. in Galeno.

De Voce.

TEXTUS.

(T.75.) N*On tamen ipſa Vocis magnitudo a caliditate, ſicuti neque parvitas a frigiditate fit: ſed altera quidem aſperæ arteriæ latitudinem ſequitur,* &

& vehementiorem efflatum: parvitas vero a contrariis advenit cauſis: quare neque ſemper, neque primum, ſed ex accidenti, & ſolas naturales temperaturas, non autem adventitias voci magnitudo, aut parvitas ſequitur. Quoniam etenim talia inſtrumenta temperaturæ ratione ſunt facta, ad hæc autem conſequitur hujuſmodi vox: idcirco contingit ex voce de naturali temperatura ratiocinari.

CAPUT LXII.

LXVIII. in Galeno.

De leni, & aſpera Voce.

TEXTUS.

NAm & lenis vox arteriæ lenitatem conſequitur, ſicuti & aſpera aſperitatem. Lenitas igitur arteriæ moderatam ſequitur temperaturam: aſperitas vero ſiccitatem: aſperitas etenim fit ab inæqualitate duri Corporis. Arteriam vero duram ſimilarium partium, ex quibus conſtat, ſiccitas efficit: inæqualem vero diſperſæ in eiſdem humiditatis defectus.

CAPUT LXIII.

LXIX. in Galeno.

De Voce acuta.

TEXTUS.

EOdem modo, neque acuta natura vox, ſine anguſtia faucium, neque gravis, ſine latitudine fieri poteſt. Anguſtia igitur ab inſita, atque innata naſcitur frigiditate: latitudo autem a caliditate. Differentiæ igitur naturalium Vocum hæ, quæ ex affectu aliquo fiunt, ſunt proportionales, quæ & ipſæ indicia ſunt cauſarum, a quibus oriuntur, de quibus in libris de Voce ſufficienter diſtinxi. (T.76.) *Reliquæ vero partes animalis interiores exilia habent temperaturæ indicia: tentandum tamen ea ex juvantibus, atque nocentibus agnoſcere, ac præterea naturalium potentiarum operationes. Dictum vero eſt in tertio de Cauſis Accidentium, quod cujuſque potentiæ virtus, & vitium temperaturæ principalis exiſtat. Temperaturarum itaque indicia jam explanavimus.*

PARAPHRASIS.

DE voce hoc loco, tribus Capitibus, ſpeciatim Galenus agit, quæ pulmonis, & pectoris motum ſequitur, atque adeo Aeris propulſionem, repercuſſionemque ad laryngem, & palatum, pro ejuſdem modulatione: cumque ſuperius dixerit vocem claram indicium eſſe pulmonis ſiccioris, raucam vero humidioris: propterea ne quis putaret, illam immediate conſequi temperaturas, non vero organarum vocalium conformationem, ac ſtructuram, tacitam quamdam difficultatem ſolvit, inquiens: *Vocis magnitudinem non quidem a caliditate, ſicut nec illius parvitatem a frigiditate provenire:* & rationem affert, quia nulla intercedit connexio proxima, & immediata inter vocem, & calorem: neque res quælibet, quia calida eſt, vocalis erit, aut magnivoca, & e converſo. Et quamvis Hippocrates *6. epid.* dicat, calidos maximam vocem habere, frigidos parvam: cui conſentit Ariſtoteles *5. de Gener. Anim. & in problemat.* itemque Avicenna *fen. 10. tertii*, intelligendi tamen hi ſunt, non quod immediate magnitudo vocis a calore dependeat, vel a frigiditate ejuſdem parvitas, ſed ſolum, quod per calorem partes vocales denotentur, ita bene conformatæ, ut ab amplitudine ductuum vocaliores ſint; ſiquidem vox magna, vel parva, immediate provenit ab amplitudine, vel anguſtia ductuum Aeris, & præſertim arteriæ aſperæ, & laryngis, ubi vox efformatur, necnon ab impetu majori, vel minori efflatus ejuſdem Aeris: quæ ſane arguunt, vel calidam, vel frigidam earumdem partium temperaturam, cum robore, vel languore virtutis. Hinc Galenus hoc loco ſubdit: *Quoniam etenim talia inſtrumenta temperaturæ ratione ſunt facta, ad hoc autem conſequitur hujuſmodi vox; idcirco contingit ex voce de naturali temperatura ratiocinari.*

Ut præterea Galenus oſtenderet, Vocis diverſitatem proxime, & immediate a ſtructura organorum provenire, exemplum affert vocis lenis, & aſperæ. Ait enim: *Nam & lenis vox Arteriæ lenitatem conſequitur; Aſpera vero ejuſdem aſperitatem.* Mox ſubdit: *Lenitas Arteriæ moderatam ſequitur temperaturam, aſperitas vero ſiccitatem; quoniam aſperitas fit ab inæqualitate duri Corporis: duram autem Arteriam, ſimilarium partium, ex quibus conſtat, ſiccitas efficit; inæqualem vero, diſperſæ in*

eiſdem

eiſdem humiditatis defectus. Eodem modo acuta vox non ſine anguſtia faucium, ſeu laryngis *fit*. *Anguſtia igitur a frigiditate dependet, latitudo autem a caliditate*.

At qua ratione homines mutant vocem ex acuta, & exili, in gravem, & ſonoram, cum ad pubertatem pervenerint, & ſemen gignere cœperint? Et ratio dubitandi eſt, quia nullus conſenſus ineſſe videtur inter teſtes, & aſperam arteriam. Verum Hippocrates in hanc rem 2. *epid. ſect.*1. docet, quod tuſſis diuturna ceſſare ſolet ſuperveniente teſticulorum tumore, & viciſſim tumor, ſuperveniente tuſſi. Et 2. *epid. ſect.* 5. ait, Vocis gracilitatem ſolum ſolvi a Teſticulorum varice. Ariſtoteles etiam 5. *de Hiſtor. Animal. cap.*14. ex vocis mutatione, inquit, & teſtium magnitudine, innoteſcere tempus Pubertatis: & 7. *de Hiſtor. Animal. cap.*1. ſubdit: dum juvenes ſemen emittunt, vocem mutare incipiunt in aſperiorem, non tamen digniorem, & 9. *de Hiſtor. eorumdem, cap.*5. obſervat in Gallinaceis caſtratis criſtam palleſcere. In idem coincidit quoque Galenus 2. *de Temper. cap.*5. & 6. *epidem.*4. *comm.*27. At conſenſus hic ex Anatome magis elucet, vel per venas, & arterias mammarias deſcendentes, conſentientes cum venis, & arteriis aſcendentibus ex Utero, & Hypogaſtrio, vel per nervos per pudenda diffuſos, dependentes ex ramo vocali, & coſtali: quin & duo alii ramuli, recurrentes dicti, Epiglottidem circumcingentes, teſtes pertingunt, ex quibus manifeſta communio.

Reliquorum viſcerum internorum temperaturæ facile, ex dictis hactenus, innoteſcunt, præſertim vero a juvantibus, & nocentibus, ac præterea a naturalium potentiarum operationibus: Atque ita concludit in hoc Capite Galenus partium omnium diſſimilarium Temperaturas. Nunc ad ſigna tranſit partium Inſtrumentariarum, ſecundum propriam ſtructuram conſideratarum.

C A P U T L X I V.

L X X. in Galeno.

Signa Naturæ Inſtrumentaria.

T E X T U S.

(T.77.) *Circa magnitudinem vero, vel formationem, vel numerum, vel ſitum, quæcumque quidem ſenſibus ſubjiciuntur errata, cognitu facilliora ſunt: quæ autem ſenſu percipi nequeunt, quædam difficulter cognoſcuntur: quædam autem nullo modo cognoſcuntur. Capitis igitur magnitudo, ac figura, & Cerebri ſimul, in propatulo ſunt, & de his antea diximus. Sic & quæ thoracis ſunt, & quæcumque ad ſcapulas, & humeros, vel brachia, vel cubitos, vel extremas manus, vel coxendices, vel femora, vel tibias, vel pedes attinent, non eſt difficile cognoſcere, ſive ſecundum formationem, ſive ſecundum magnitudinem ex his aliquid non recte ſe habeat, ſive ſecundum numerum, ſive ſecundum partium, ex quibus conſtat, compoſituram; ſingulorum etiam operationis detrimenta facile patent: quæ autem inter Corpus ſunt, non omnia poſſunt agnoſci.*

P A R A P H R A S I S.

Quoniam ad initium hujus Libri dixerat Galenus, duo in univerſum concurrere ad naturalem cujuſcumque corporis conſtitutionem, debitam nempe primarum qualitatum in primis, & ſimplicibus particulis contemperationem, & organicarum partium convenientem ſtructuram: poſtquam hucuſque late egiſſent de ſignis temperierum, tum totius, tum principalium Corporis partium, percurrit nunc indicia malæ compoſitionis earumdem, intra limites tamen ſanitatis: etenim non deſunt, qui Sanitate quidem fruuntur, bonaque temperie ſunt; tamen in aliquibus membris vitiati vel in magnitudine, vel in figura, vel in numero, vel ſitu. De his igitur ſermonem faciens, inquit, quod quæcumque ſenſibus ſubjiciuntur errata, cognitu facillima ſunt, ut Capitis magnitudo, vel parvitas, aut ejuſdem concinna figura, thoracis improportio, brachiorum, manuum, aut digitorum amplitudo, exilitas, aut defectus artuum; itemque in numero, ſitu, cæteriſque vitium. At vero, quæ ſenſu percipi nequeunt, quia ſcilicet interiores corporis partes occupant, ex læſionibus propriarum actionum, aut ex tactu, ut in Splenis, vel Jecoris tumoribus, aut etiam ex ſenſu ponderis, vel doloris, qui ab eodem patiente percipitur, dignoſcentur, quibus addi quoque poſſunt excrementa ex illis prodeuntia, ut in Inteſtinis, Renibus, & Veſica, licet non omnia poſſint agnoſci.

CAPUT LXV.

LXXI. In Galeno.

De Ventriculo.

TEXTUS.

Cujuſdam enim Ventriculum, adeo parvum, ac rotundum, ac pronum ſecundum hypocondria ſitum habentem inſpexi, ut manifeſte ex circumſcriptione propria, & videntibus, & tangentibus apparet.

PARAPHRASIS.

Eorum, quæ contra Corpus ſunt recondita, exemplum afferente hoc Capite, fatetur, ſe cujuſdam Ventriculum adeo parvum, ac rotundum,& pronum ſecundum hypocondria ſitum habentem, aliquando inſpexiſſe,ut ex circumſcriptione propria,& videntibus,& tangentibus manifeſte apparet. Verum hæc potius ex Anatome nota fiunt: diſſectis enim cadaveribus, detecta ſunt plurima Viſcerum internorum incommoda, ac maleficia, quæ ſenſus hominum latuerant, ſane prodigioſa;eorumque obſervatione innumeræ extant relatæ apud eoſdem Auctores.

CAPUT LXVI.

LXXII. In Galeno.

De Veſica.

TEXTUS.

Sic, & cujuſdam Veſicam contigit intueri, ita expoſitam, ac parvam, ut ſi quando urinam tardius excerneret, tumor quidam circumſcriptus manifeſte cerneretur, non tamen aliud ex interioribus, quidquam mihi unquam manifeſtum præbuit indicium. Tentare autem oportet, quam maxime fieri poteſt, virtutem ipſorum, ac vitium, etſi non certa ſcientia, artificioſa ſaltem conjectura comprehendere, veluti exempli gratia in Hepate.

PARAPHRASIS.

Fatetur pariter hoc alio Capite, ſe aliquando vidiſſe cujuſdam Veſicam ita expoſitam, ac parvam, ut ſi quando urinam tardius excerneret,tumor quidam circumſcriptus ad pubem manifeſte cerneretur. Quamobrem organa illa, quæ ex contentis facile in tumorem attolli poſſunt,ſenſu tactus,& viſus dignoſci queunt, an vitium aliquod in formatione contraxerint. Reliqua vero manifeſtum indicium minime præbere poſſunt, ſed ſolum conjecturis de illis ſuſpicari licebit, ut idem Galenus, tum hic, tum ſequenti Capite, de Hepate, parvo, exemplum affert.

CAPUT LXVII.

LXXIII. In Galeno.

De Hepate.

TEXTUS.

Vidi enim aliquos, & quidem quamplures, quibus venæ erant anguſtæ, & totum Corpus colore privatum: quod ſi pluſculum cibi aſſumpſiſſent, qui præſertim flatibus excitandis aptus eſſet, & craſſus, ac tenax, nonnulli quidem veluti pondus quoddam inſidens, atque ſuſpenſus in profundo dextræ hypochondriorum partis ſentiebant: nonnulli vero cum quadam tenſione dolorem ſentientes. In his quidem veriſimile eſt Hepar eſſe parvum, atque anguſtos meatus habere.

PARAPHRASIS.

Ut oſtenderet, qua artificioſa induſtria quis conjectare poſſit de vitio viſcerum internorum, refert præſenti Capite, ſe vidiſſe aliquos, quibus venæ erant anguſtæ, & totum corpus colore fœdatum: qui ſi pluſculum cibi aſſumpſiſſent, præſertim qui flatibus excitandis aptus eſſet, itemque craſſus, & tenax foret, nonnulli quidem veluti pondus in profundo dextri hypocondrii ſentiebant; nonnulli vero, quamdam cum dolore tenſionem: in his autem veriſimile exiſtimaſſe, Hepar eſſe parvum, ejuſque meatus anguſtos. Unde ex anguſtia venarum, ex malo colore cutis, & ex pondere, vel tenſione in hypocondrio dextro, poſt aſſumptos cibos, potiſſimum flatulentos, licebit de parvitate Jecoris conjicere. Idipſum de Splene male affecto conjectandum foret, ſi hæc omnia in ſiniſtro hypocondrio evenirent.

CAPUT LXVIII.

LXXIV. In Galeno.

De Homine pituitoſo vomente bilem.

TEXTUS.

Alterum vidi, cujus totus habitus pituitam præſeferebat, quotidie tamen

bilem

bilem pallidam evomebit. Cenſui igitur inſpicienda alvi excrementa, in quibus minimum bilis apparebat. Quare conjectura quadam comprehendi cum meatum, qui biliosum egurgitat humorem, non minimam ejuſdem partem ad imum ventriculi locum, quem græci pyloron, ideſt oſtiarium vocant, effundere, ut in quibuſdam apparet animalibus. Ex quibus id conſtat, quod plurimum ad eorum, quæ latent ſenſum, confert cognitionem, ea, quæ ex ſectionis inſpectione habentur, peritia, & operationum, atque utilitatum inventio. Quicumque igitur facultatem dignoſcendi hujuſcemodi corpora, quæ ita lapſa ſunt, conſequi cupit, oportet ipſum in ſectionibus, ac in operationum, atque utilitatum inventionibus exercitari. Scripſimus vero de omnibus ſeorſim in tractatibus aliis, de quibus in fine libri omnino propoſuimus facere mentionem, ut diſcendi cupidi intelligant, quæcumque diſcere optaverint, ex quonam poſſint haurire tractatu. Sed tamen de hiſce ſatis.

PARAPHRASIS.

ALiud exemplum tradit, pro coniiciendo vitio in Cyſti fellea, ductu Biliario, & Pyloro, cujuſdam Hominis, qui habitu corporis erat pituitoſus, quotidie tamen bilem pallidam evomebat: excrementa vero alvi ne quidem bilis minimum referebant. Quare conjectura quadam comprehendit, porum in ipſo felleum ad pylorum, non ad Inteſtina tendere, quo bilis ipſa effundebatur; unde vomitus flavus, ac fæces haudquaquam felleo humore tinctæ egerebantur. Hinc infert Galenus, quod ad eorum cognitionem, quæ ſenſum latent, plurimum conferat notitia Anatomica, deſumpta ex ſectionibus Cadaverum. Quamobrem inquit: *Quicumque facultatem dignoſcendi hujuſcemodi Corpora, quæ ita lapſa ſunt, conſequi cupit, oportet ipſum in ſectionibus, ac in operationum, atque utilitatum inventionibus*, ideſt in partium uſibus, *exercitari*. Hinc quæ, & qualis utilitas ex Anatome oriatur, quiſque ex his clariſſime percipiet: hactenus de ſignis corporum ſalubrium: Nunc de ſignis corporum ægrotantium.

CAPUT LXIX.

LXXV. in Galeno.

Quomodo cognoſcantur Corpora ægrotantia.

TEXTUS.

(T.78.) *QUæcumque vero, ut nunc inſalubria ſunt, hoc eſt quæ jam ægritudinem patiuntur, dignoſcere & hæc ipſa oportet. Quæ quidem ſubiiciuntur ſenſui, ex eorum, quæ ipſis inſunt ſecundum naturam, permutatione, in magnitudine, colore, figura, & numero, & ſitu, & ea, quæ eſt ſecundum duritiem, & mollitiem, & frigiditatem, & caliditatem differentia.* (T.79.) *Quæ autem viſum effugiunt, ut ſummatim dicam, ex operationum læſionibus, aut his, quæ excernuntur, aut doloribus, aut tumoribus præter naturam, aut horum quibuſdam, vel omnibus.*

PARAPHRASIS.

EXpletis ſignis corporum ſalubrium ſecundum ſuas differentias, proſequitur ſequentibus Capitibus recenſere indicia corporum inſalubrium, & neutrorum. Facto autem initio ab inſalubribus, affert ſigna inſalubrium, ut nunc, ſeu eorum, quæ jam ægritudinem contraxerunt, & actu ægrotant. Illa vero dividit in ſigna affectuum, qui ſenſibus ſubiiciuntur, & in ſigna affectuum, qui ſenſibus non patent. Primi generis ſunt, quæ petuntur ex magnitudine, colore, figura, numero, ſitu, duritie, mollitie, frigiditate, caliditate, & ſimilibus. Secundi generis vero, quæ a læſis operationibus, ab excretis mutatis, doloribus, tumoribus præter naturam, aut omnibus ſimul, aut aliquibus. Quibus in genere conſideratis, deſcendit nunc ad ſingulorum Viſcerum affectiones internoſcendas. Et primo quidem Cerebri, ut mox.

CAPUT LXX.

LXXVI. In Galeno.

De Signis Cerebri patientis.

TEXTUS.

(T.80.) *PArticulatim autem, quæ quidem ſunt in Cerebro ægræ diſpoſitiones, aut dementiæ ſpeciebus, aut ſenſuum, aut imaginationum læſionibus, aut actuum, qui ſecundum electionem ſiunt, aut*

ex his, quæ excernuntur per palatum, vel nares, vel aures, aut horum, qui ei dolores eveniunt, differentiis.

PARAPHRASIS.

JUxta nuper tradita ſignorum genera, ab operationibus Cerebri læſis, de ejuſdem ægritudinibus primum dijudicat. Cumque operationes Cerebri aliæ principales ſint, ut Imaginatio, Ratiocinatio; aliæ vero a Cerebro quidem dependeant, ſed ad quinque ſenſus externos pertineant, atque utræque, vel abolite, vel diminute, vel depravate lædi poſſint, propterea ab omnibus indicia deſumit, ut ex ſingulis Cerebri ægritudines, & animalium operationum læſiones, innoteſcant.

Incipit autem ab actionibus depravatis, & a deliramentorum ſpeciebus, cum in his proxime Cerebrum offendatur, ad quod illæ proprie pertinent, & ſive ſola Imaginatio, ſive ſola Ratiocinatio lædatur, vel etiam utraque. Secundo memorat læſiones ſenſus, & motus animalis, ſub quibus comprehenduntur Epilepſiæ, Apoplexiæ, Paralyſes, Tremores, Læthargi, ſimileſque. His tertio addit, quæ per palatum, nares, & aures excernuntur, ſub quibus excreta, & retenta vitiata continentur, ut in Catarrhis, deſtillationibus, gravedinibus, cæteriſque. Quarto demum recenſet omnium dolorum differentias, puta, gravantis, pungentis, inflantis, pulſantis, aliorumque, ex quibus dignoſcuntur dolores Capitis, & Meningum, itemque oculorum, aurium, & ſimilium. Hæc autem ſigna generaliora, dumtaxat voluit hoc loco commemorare Galenus; nam particularia petenda ſunt ex *Libris de locis affectis* ejuſdem.

CAPUT LXXI.

LXXVII. in Galeno.

Signa Cordis Patientis.

TEXTUS.

(T.81.) *QUæ vero in Corde ſunt, ex difficilis anhelitus ſpeciebus, & palpitationibus, quæ ipſi contingunt, ex pulſibus quoque ejus, atque arteriarum, & ab excandeſcentis iræ celeritate, aut tarditate, a febribus, & refrigerationibus, & in colore differentiis, ac eis; qui ipſi adveniunt, doloribus.*

PARAPHRASIS.

SIgna cordis patientis octo proponit. Primum deſumit ex ſpeciebus difficilis anhelitus. Secundum ex tremulis motibus, qui ipſi contingunt, puta ex palpitatione. Tertium ex pulſibus, tum ipſius cordis, tum arteriarum, ab ipſo dependentium. Quartum ab excandeſcentis iræ celeritate, aut tarditate. Quintum a febribus. Sextum a refrigerationibus partium, præſertim extimarum. Septimum a differentiis colorum in cute apparentium. Octavum a doloribus, qui ipſi eveniunt. Hæc autem ſigna in ſyndromen relata, plene de omnibus cordis affectibus atteſtantur, quoniam vel immediate, vel mediate ſaltem, a cordis conſtitutione, ejuſque operationibus, promanant, & ſive Cor ad calidum, aut frigidum intemperetur, & ſive ex defectu ſanguinis, ac ſpirituoſæ ejuſdem ſubſtantiæ, ſive a mala ipſius conditione obruente, aut diſſipante, vel etiam exſolvente, aut congelante: & vel ab extrinſecus comprimente corpore, vel ab interius occupante, aut opplente ejuſdem ventriculos, & cavitates arteriarum, ac Sanguinem ipſum inficiente, aut depravante exorlantur; ut ex alibi dictis clariſſime patet.

CAPUT LXXII.

LXXVIII. In Galeno.

Signa Hepatis Patientis.

TEXTUS.

(T.82.) *QUÆ autem in Hepate ex defectu humorum, atque abundantia, & ad id quod præter naturam everſione, & colore malo; ac præterea ex permutatione naturæ in his; quæ ad alimenti deductionem, aut ſuperfluitatum attinent excretionem: ſed & ex gravitatibus, & tumoribus, & doloribus non modo his, qui in eo ortum habent, verum, & in illis, qui compatiendi ratione proveniunt, quemadmodum in aliqua, vel ſpirandi difficultate, vel tuſſis ſpecie.*

PARAPHRASIS.

SIgna Hepatis ægritudines demonſtrantia, recenſentur, humorum defectus, vel abundantia; degeneratio eorumdem a ſtatu naturali in præternaturalem; malus cutis color: læſa ſanguinis per Corpus diſtributio: vitiata excrementorum egeſtio, eorum

eorum præſertim, quæ per Jecur tranſeunt, vel ab eodem immediate derivant, ut eſt fellea, & bilioſa ſuperfluitas, atque urinæ depoſitio, ac deformatio: gravitas, vel dolor apud Hepatis regionem, ſeu in dextro hypochondrio, tumor ejuſdem, tentio, aut durities, ac denique ſpiritus gravis, ſeu reſpiratio impedita, cum tuſſi, quæ ſicca a Medicis ſolet appellari, ut evenit in obſtructis, Jecore tumidis, aliiſque ſimilibus, quemadmodum idem Galenus obſervavit in Medico Siculo 5. *de loc. affect. c.7.*

CAPUT LXXIII.

LXXIX. In Galeno.

Signa Ventriculi patientis.

TEXTUS.

(T.83.) *Sic & Ventriculi affectus agnoſcitur, ubi in concoctione, & appetitu humidi, vel ſicci alimenti, vel ſuperfluitatum excretione delinquitur. Ita etiam ex ſingultibus, eructationibus, nauſeis, vomitibus, & ipſis eorum, quæ evomuntur, ſpeciebus.*

PARAPHRASIS.

Pari modo dignoſcetur Ventriculi affectus, ex mala concoctione, & vitiato appetitu, ex egeſtione ſuperfluitatum crudarum per vomitum, aut per ſeceſſum, ex ſingultibus, eructationibus, vel acidis, vel nidoroſis, nauſea, ſubverſione, inflatione, tenſione, itemque humoralium excrementorum dejectione, aut indigeſti, vel corrupti cibi per alvum excretione; ac tandem ex doloribus, aut tumoribus ipſum infeſtantibus; quæ omnia ab actionibus propriis ejuſdem ventriculi læſis ob fermenta digeſtiva vitiata, vel propter tunicas, fibraſque ventriculi ſubſtantiam conſtruentes, relaxatas, aut contractas, ex circumſcripto ipſius ſitu facillime innoteſcent.

CAPUT LXXIV.

LXXX. In Galeno.

Signa Thoracis patientis.

TEXTUS.

(T.84.) *Ita & Thoracis agnoſcuntur affectus, ex ſpirandi difficultatibus, tuſſibus, & doloribus, qui in ipſo ſunt, & ex eorum, quæ cum tuſſi exequuntur, differentia.* (T.85.) *Sic & aſperę arterię ægritudines, difficiles anhelitus, & tuſſes, & dolor in loco, & quæ expuuntur, & vocis offenſiones oſtendunt.* (T.86.) *Secundum vero eamdem proportionem, & in aliis omnibus accidit partibus: Nam ex tumore, dolore, & operationum læſione, & excrementorum differentia ſumentur indicia.* (T.87.) *Tumores autem præter naturam in inflammationibus, ſcirrbis, œdematis, & eryſipelatis ſunt explorandi.* (T.88.) *Dolor autem quemcumque obſederit locum, aut continuitatis ſolutionem, aut ſubitam alterationem oſtendit. Solvitur autem continuitas inciſione, exeſione, fractione, & tentione. Alteratur vero ſubſtantia, caliditate, frigiditate, humiditate, ſiccitate.* (T.89.) *Læditur autem operatio tripliciter, aut quia debiliter, aut quia vitioſe, aut quia nullo modo fit.*

PARAPHRASIS.

Affecti thoracis ſigna quatuor recenſet hoc Capite Galenus, difficilem nempe reſpirationem, tuſſim, dolores coſtarum, & ſputa. Aſperæ vero arteriæ ægritudinum indicia refert ad difficiles anhelitus, tuſſes, dolores ejuſdem, ſputa, & vocis læſiones. At vero licet multum inter ſe conveniant utriuſque offenſiones, poterunt tamen facile internoſci: Tuſſes enim plerumque ex aſpera arteria dependentes, ſiccæ ſolent eſſe; ex thoracis autem, aut etiam pulmonis vitio, eſſe ſolent humidæ. Sic etiam dolores in Thorace ſenſibiliores ſunt leviores, vel nulli, & ſolum cum ſenſu ponderis in affectionibus pulmonis; Medio autem modo ſe habebunt, qui in aſpera contingunt. Reſpiratio pariter gravior, vel levior, crebrior, vel rarior, cum ſtertore, vel ſine, fiet, ſi aſpera potius cum tracheolis, vel pulmo, ſecundum ſuam ſubſtantiam afficiatur: ſecus ſi Thorax extrinſecus, aut alia pars circumpoſita divexetur. Verum dolor in Pleura, ac Mediaſtino acutior, & moleſtior ſemper erit, cum ſenſibili Reſpirationis læſione, qua præſertim parte, nempe ſuperiori pulmo eidem alligatur.

Non diſſimili modo con dandum, ſubdit Galenus, de affectionibus aliarum partium, ex tumoribus nimirum, doloribus, operationibus læſis, atque excrementorum diverſitate, pro eorumdem viſcerum affectorum differentia, uſque varia. Tumores vero rediguntur ad Inflammationes, Eryſipelata, Scirrhos, Oedemata, ex quorum

Digitized by Google

varietate humores quoque varii exinde male affecti dijudicantur, ut infra.

Quoniam autem dolor inter præcipua ſigna partium affectarum numeratur, addit hic Galenus, illum, aut continuitatis ſolutionem, aut ſubitam partis alterationem ſubſequi. In alteratione vero, ut illa dolorem inferat, tria ex eodem Galeno requiruntur 12. *meth. c. 7. & 1. de ſymptom. cauſis, cap. 6.* Primum, ut alteratio ſubito fiat: Secundum, cum violentia. Tertium, quod præter nuturam fit: ſiquidem in ſeminis effuſione ex vehementi concubitu, licet quædam violenta, & ſubita alteratio accidat, quia tamen præter naturam non fit, doloroſa non eſt: ſic pariter in Riſu, Titillatione, cæteriſque voluptuoſis Corporis commotionibus. Cæterum alteratio ſubito, & violenter illata, neque ſine humoris virulenti præſentia fieri poteſt, ut propterea tenuem ſaltem materiam omnino exigat, a qua partes compunguntur, quemadmodum alias a nobis oſtenſum eſt.

Hanc inſuper dolorificam alterationem omnes quatuor qualitates, caliditatem, frigiditatem, humiditatem, & ſiccitatem afferre poſſe docet hic idem Auctor, quamvis 2. *de compoſ. Medicam. ſecundum loc. c. 1.* ad humiditatem dicat nullum conſequi dolorem, illam ſcilicet conſiderans ſolam, & ſimplicem, non vero cum caliditate, vel frigiditate conjunctam, ut ſeipſum explicat 1. *de Natura humana comm. 5.* Sed & neque iſtæ ab humoribus ſejunctæ unquam in humano corpore invenientur, ut partium continuitatem ſolvant, aut naturalem conſtitutionem alterent, doloremque afferant, etſi non manifeſte, ac ſenſibiliter, ſaltem inconſpicue, & inſenſibiliter, ut alibi dictum. Soluta denique continuitas, inciſione per enſem: exeſione per venena, aut erodentes, pravoſque humores; fractione, per contuſiones, ictus, & vulnera; ac demum tenſione, ac inflatione per flatus infertur. Poſtremo operationes omnes in univerſum tripliciter lædi poſſe, tum hic, tum alibi paſſim edocuit, abolite nimirum, diminute, ac depravate: ut cum nullatenus fiunt; vel ſaltem ſenſibiliter fieri non videntur; aut imperfecte, ac debiliter ſolum, vel demum fiunt aliter, ac natura fieri deberent.

CAPUT LXXV.

LXXXI. In Galeno.

De differentia eorum, quæ excernuntur.

TEXTUS.

(T. 90.) *QUæcumque autem excernuntur (nonnulla ut affectorum locorum partes: nonnulla ut excrementa: nonnulla ut in ipſis ſecundum naturam contenta) ſingula propriam facient indicationem.* (T. 91.) *Dictum eſt autem de hiſce omnibus plenius in tractatu de locis affectis, quem nullus ante nos, aut in Artem, ideſt methodum redegit, aut ad abſolutam perfectionem deduxit: quemadmodum, & in omnibus aliis evenit, quibus initium quidem aliquod ab Antiquis eſt datum, non tamen abſolutum eſt opus. Ægrotantium itaque corporum ex tractatu illo indicia ſunt ſumenda. Eorum autem, qui in ægritudinem lapſuri ſunt, & qui ſanitati reſtituendi, præſens doctrina complectitur.*

PARAPHRASIS.

EOrum, quæ excernuntur, tria genera conſtituit, ex quibus internæ ægritudines dignoſci poſſunt: Videlicet partium ſolidarum, ut pulmonis, ramentorum inteſtinalium, Renum, Veſicę, & ſimilium; quæque dicuntur excreta toto genere præter naturam, ut & puris, ſaniei, ſanguinis vel ſimplicis, vel commiſti, aut degenerati, vel grumefacti; & denique ſuccorum, ſeu liquorum naturalium, ut chyli, vel cibi nondum digeſti, itemque urinæ, & fæcum, quæ licet excrementa fiat, naturaliter tamen ſtatutis horis, & locis, detineri debent, ac deinde ad certum tempus expurgari. Ab horum autem excretione, vel quantitate inconvenienti, vel qualitate depravata, vel non debito tempore, modo, aut loco habita; aut ejus fortaſſe rei, quæ nullatenus excerni oporteret, partes affectæ facile dignoſci poſſunt, ut plenius ſe egiſſe teſtatur *in Libris de locis affectis*. Et hactenus de ſignis Corporum ægrotantium. Nunc de ſignis futurarum ægritudinum, & Corporum Neutrorum.

G An-

CAPUT LXXVI.

LXXXII. In Galeno.

Signa futuræ ægritudinis.

TEXTUS.

(T.92.) *Eorum igitur indicia, quibus ægritudinis periculum imminet, mediam formam habent, inter ea, quæ ſanis, & quæ ægrotantibus eveniunt. Siquidem ſanis omnia ſecundum naturam inſunt: præter naturam vero ægrotantibus, quatenus ægrotant. In confinio autem horum ea, quæ ſunt Corporum neutrorum indicia: quorum nonnulla quidem ſunt ex eorum genere, quæ ſecundum naturam, ſed vel qualitatibus, vel quantitatibus, vel temporibus permutata: quædam autem ex his, quæ præter naturam ſed minora his, quæ ægritudinibus adſunt. Atque idcirco hæ quidem Corporum diſpoſitiones, quæ in ægritudinem caſura monſtravi, ſunt ex Neutrorum genere, atque una, ea, quæ ipſa indicant ſigna. Primo enim hæc ſanitatem oſtendunt, ſecundo autem ægritudinem: Et ſunt eadem ſigna ſecundum ad aliquid habitudinem, Neutra, & Inſalubria: quæ quidem præſentem diſpoſitionem oſtendunt, Neutra; quæ vero futuram præmonſtrant, Inſalubria.* (T.93.) *Eadem vero ratione, & quæcumque ægrotantibus ſigna ſalutaria apparent, dicentur quidem ſalubria, quia futuram ſanitatem oſtendunt: dicentur etiam ægra, quatenus præſentem oſtendunt ægritudinem: Neque in ambiguo eſt, quod quæ ſunt utrorumque indicativa, Neutra dicentur ſecundum unum quoddam neutri vocabuli ſignificatum. Neque vero mirari oportet eadem ſigna tres in diverſis habitudinibus ſervare rationes, quæ & Salubria, & Ægra, & Neutra dicantur.* (T.94.) *Secundum vero alterum ſignificatum, quæcumque his, qui a morbo referuntur, inſunt, ſigna Neutra appellamus, neque in alio ſignificato accipiunt ea, quæ ſenibus inſunt. Hæc quidem omnia pluribus & conceptibus, & rationibus ſubiiciuntur: quæcumque vero in his, qui integra ſanitate fruuntur, inter ſalubria tantummodo computantur, & quæcumque ægritudinibus inſunt, neque futuram prænunciant ſanitatem, ſoli & hæc ægrorum conceptui ſubiiciuntur. Sed de his quidem poſtea dicetur.* (T.95.) *Nunc quæ futuram præmonſtrant ægritudinem, prius exequamur. Cum vero ſit eorum differentia duplex, prius ea pertractemus, quæ quantitatibus, vel qualitatibus, vel temporibus, non autem propriis ſpeciebus ab eo, quod ſecundum naturam evariant: veluti ciborum appetentia intenta, vel diſſoluta, aut quæ non ſervet tempus conſuetum, aut quæ ad edulia non uſitata feratur, aut ad excretiones eibi ſuperfluitatum, quæ aut pauciores, aut plures, aut humidiores, aut duriores exiſtant. Sic humidiorum excrementorum, vel defectus, vel ſuperabundantia præter conſuetudinem naturalem, aut in colore, aut in conſiſtentia varietas aliqua, aut in tempore excretionis, & vigiliæ plures; ac ſomnus, aut non conſueto tempore. Eodem modo potus pluris, aut paucioris, calidi, aut frigidi inſolens appetitus; ſicuti & rerum venerearum uſus immodicus, aut intempeſtiva concupiſcentia, & plures, aut pauciores ſudores, quam conveniant, & admotus torpor, aut ſi moveri tentaverint, gravitas, aut vehemens exſolutio, menſtruorum occultatio, vel immodica, aut diminuta evacuatio. Sic & quæ per ora venarum Græci hæmorrhoidas appellant, ſit Sanguinis effuſio. Sed & ſi voluptas in cibo, potuque, aut ſit priori voluptati ſimilis futuræ indicium eſt ægritudinis; hebetudoque animi non naturalis, aut oblivio quædam inconſueta, aut ſomni, qui pluribus imaginationibus abundant, quam prius: auditus, & odoratus, viſuſve hebetiores, aut turbulentiores, & (ut ſimpliciter dicam) quæcumque ſecundum naturam inerant, hæc quidem augmentata, hæc vero comminuta, hæc vero temporibus quibuſdam, aut quantitatibus, aut qualitatibus immutata. Siquidem, & ipſius Corporis moles, aut major, aut minor, aut magis alba, aut magis rubra, velut lividior, aut nigrior, ructuſque, & ſternutamenta, & flatus plures, aut pauciores his, qui ſecundum naturam; ſic & quæcumque per nares, vel palatum, vel aures, per quos meatus Cerebrum expurgatur, vel temporibus, vel quantitatibus, vel qualitatibus immutata. Hæc igitur omnia ex genere eorum ſunt, quæ ſecundum naturam.* (T.96.) *Morſus autem ventris, vel in ore ventriculi, vel in aliquo inteſtinorum, aut cum alvus ſubducitur, aut cum vomitus excitatur, aut cum mingitur, ſive aliquis alius dolor mediocris ex genere quidem exiſtit eorum, quæ præter naturam: non tamen qui ita ſe habent, ægrotare dicuntur: ſicuti neque qui Capite gravantur, aut dolent, aut vigilant, cum nondum inconſuetis impediuntur operationibus. Hic enim in hujuſcemodi diſpoſitionibus ægrotandi terminus eſt; atque idcirco in eo, quod ad ali-*

quid eamdem diſpoſitionem ægram , atque neutram appellabimus : nam pro vigore potentiæ , quæ vel facile ſuſtinet , vel vincitur , unaquæque ex his , quas antea diximus , vel morbus eſt , vel neutra diſpoſitio . (T. 97.) *Sic & quæcumque in ſenſibus , non in eo , quod magis , aut minus invicem differunt , ſed toto genere ſunt præter naturam . Et hæc ſunt ſigna morborum , donec modica fuerint , & nondum hominem a conſuetis operibus ſufficiunt amovere . Talia vero ſunt in guſtu quidem , vel ſalſæ , vel amaræ , vel alicujus alterius qualitatis ſapor nobis judicatur : ſive in omnibus , quæ bibuntur , aut manducantur , aut præter quòd aliquid aſſumatur , ſaliva ipſa talis ſentiatur . In odoratu autem , quando alicujus unius qualitatis ſenſum habemus nullo odorabili præſente , aut cum plura differentia naribus admovemus , omnia veluti ſimilia ſentimus : ſæpius vero nihil ſentimus , aut aliquid fœtens , etiamſi nihil adſit , quod fœteat . Quantum vero ad auditum , ſoni , & ſtrepitus ad id , quod præter naturam pertinet : quemadmodum viſu , quæcumque ante oculos apparere creduntur nigra , & atra , & cærulea , & rufa , & flava , & nonnulla rotunda , nonnulla autem oblonga , quædam gracilia , quædam craſſa , oculis prætendi videntur . In ſenſu autem Tactus , cum inæqualitas aliqua , ſpiſſitudo , vel gravitas , vel tentio , vel torpida , vel ulceroſa diſpoſitio , in toto Corporis habitu ſentitur : ſic & in ſingulis partibus , vel tentio , vel compreſſio , vel morſus , vel gravitas , quando modicæ fuerint , ac minime firmæ , neutram quidem diſpoſitionem adeſſe demonſtrant , futuram vero ægritudinem prænunciant .*

PARAPHRASIS.

CUmque hucuſq; late nimis egiſſet Galenus de ſignis Corporum Salubrium , & Inſalubrium , ad exactam nunc omnium Signorum notitiam , quod reliquum erat , proſequitur referre indicia Corporum neutrorum , atque eorum potiſſimum , quæ *Decidentiæ* , *& Convaleſcentiæ* appellantur . Et quidem neutra decidentiæ primum docet , mediam formam habere inter ea , quæ ſanis , & ægrotantibus accidunt . Sanis enim omnia ſecundum naturam inſunt , ægrotantibus vero præter naturam . Neutrorum autem nunc indicia , ſubdit aliqua eſſe ſecundum naturam , ſed cum receſſu in quantitate , qualitate , & tempore ; aliqua vero præter naturam , ſed non cum tanto receſſu a mediocritate , adeoque minora his , quæ ſunt ægritudinis . Secundum Naturam intelliguntur , quæ accidunt quidem conformiter Naturæ , ſed vel plus juſto , puta cum quis immodice appetit , vel appetit , quæ frigida ſunt , aut acida , aliave , vel etiam tempore indebito . Præter naturam vero dicuntur , cum pertinent quidem ad ſtatum præternaturalem , ſed cum leviori receſſu , nempe cum adeſt dolor , ſed exiguus , cum committitur cruditas , ſed levis , &c. Hinc infert , ſigna neutrorum dici poſſe reſpectu diverſorum neutra & ægra : Neutra quidem , quatenus præſentem indicant ſtatum ; ægra vero , quatenus futuram ægritudinem præſagiunt . Quin & eadem ratione ſigna in ægrotantibus apparentia , ait eſſe poſſe ſalubria , quia futuram ſanitatem portendunt ; & ægra , quoniam præſentem oſtendunt ægritudinem : & neutra , quatenus ſunt utriuſque indicativa ; ut eſt exemplum in Urina concocta febrientium , ſputo ſanguineo pleuriticorum , ſudoribus , &c.

Signa inſuper Convaleſcentiæ communia eſſe poſſunt tum convaleſcentibus , tum ſenibus . At in convaleſcentibus conſiderata cum ſpe ſalutis , eo quod ſignificent receſſum Morbi , & priſtinæ Sanitatis regreſſum : In Senibus vero ſtatum ſenectutis talem , qualem ætas ſenilis ſuffert , ac expoſtulat .

Poſt hæc proponit Galenus plura ſigna Neutrius Decidentiæ , quæ ab his , quæ ſanis inſunt ſecundum Naturam , prodeunt ; facta tamen mutatione in quantitate , qualitate , vel tempore . Exemplificat autem illa in ciborum appetentia intenſa , vel diſſoluta , vel etiam intempeſtiva , aut quæ ad edulia non uſitata fertur : in Excretionibus , aut pluribus , aut paucioribus , humidioribus , aut durioribus : ſimiliter in ſuperabundantia , vel defectu excrementorum , eorumque mutatione coloris , aut conſiſtentiæ : in vigilia , aut ſomno , vel breviori , vel longiori , vel intempeſtivo : in egeſtione Menſtruorum ex Utero , & ex hæmorrhoidibus , aut retenta , aut immodica , aut diminuta : in rei Venereæ concupiſcentia , uſuque immoderato , aut importuno : in Sudore copioſiori , vel pauciori , aut etiam inſueto ; Corporis torpore , aut laſſitudine : Animi , & mentis hebetudine , vel oblivione : in Inſomniis variis phantaſmatibus refertis , Auditus , Odoratus , Viſuſque imbecillitate , aut turbulentia : in Corporis mole adaucta , vel imminuta : cute ejuſdem dealbata , vel nigrefacta : rubra , aut livida ; Ructibus , ſter-

puta-

nutamentis, flatibus: per Aures, Nares, Palatum expurgationibus, aliiſque hujus generis ſimilibus, ſi fortaſſe quantitate, qualitate, tempore, aliterve fuerint immutata, aut a conſueto Naturæ ſalubriter operantis recedentia. Hæc equidem, aliaque plura, cum apparuerint, futuram plane ægritudinem præmonſtrabunt, & eo graviorem, quo magis a ſtatu mediocri, naturali, & conſueto receſſum fecerint, quæ cum notiſſima ſint, non eſt, ut in longius protrahamus.

Quod ad ſigna præterea, quę conveniunt quidem ſanis; ſed præter naturam fiunt, minora tamen, quam quæ conveniant ægris, ait eſſe, Morſum Ventris, aut oris Ventriculi; vel Inteſtinorum; aut ejus doloris, qui fit, dum fæces, vel urina excernuntur, aut cum vomitus excitatur; ſive aliquis alius dolor mediocris eſt, ut in eis, qui capite gravantur, aut dolent, aut vigilant, nondum tamen a conſuetis operationibus impediuntur. Sic pariter quinque ſenſuum læſiones judicandas eſſe ſubdit: etenim ſi operationes ſenſuum parum mutentur, aut a conſueto varient, futuras ægritudines indicant, adeoque ſigna Neutra erunt. At vero ſi toto genere præter naturam evadant, itaut impediant actiones Naturæ debitas, tunc non Neutra ſigna futuram ægritudinem oſtendentia dicenda erunt, ſed ſigna ægra, atteſtantia ægritudinem præſentem. Dat exemplum in Guſtu, ſaliva copioſiori, ſalſa, amara, inſipida, aliave, ſimiliter cum percipiuntur odores nullo exiſtente objecto odorabili; vel cum odores rerum non diſcernuntur, aut aliquid fœtens percipitur, etiam cum nihil adſit, quod fœteat. Pari modo, cum rumor, murmur, vel ſtrepitus intra Aures audiuntur; ut & in Viſu, cum creduntur objecta apparere nigra, cœrulea, flava, rotunda, aut oblonga, gracilia, vel craſſa; aut complura, vel mutila. Oculis prætendi videntur; atque in ſenſu Tactus, gravitas, vel tenſio, torpida, vel ulceroſa, aut pruriginoſa diſpoſitio: itemque compreſſio, morſus, vel gravitas, aliudve ſimile in ſingulis partibus Corporis. Quę omnia ſi modica fuerint, ac levia, vel minime firma, ac ſtabilia, neutram diſpoſitionem demonſtrant, & futuram ægritudinem prænunciant: graviora vero, firma, ac ſtabilia præſentem oſtendunt: Ita quoque hæc eadem in delicatioribus Corporibus indicant præſentem, in robuſtioribus futuram; idque etiam magis, minuſve, pro vigore, ac robore virtutis fortiori, vel debiliori; quæ ſcilicet, vel facile ſuſtineat, & vincat, vel contra vincatur, ac tandem deprimatur, nam in primo caſu, Neutra erit diſpoſitio; in ſecundo caſu Morbus, & Ægritudo. Et ſic de reliquis.

CAPUT LXXVII.

& ultimum II. Lib.

LXXXIII. In Galeno.

Signa Corporum Ægrotantium.

TEXTUS.

(T.98.) *At quæ jam in ægrotantibus ſigna videntur, ex quibus nonnulla ſalutem, nonnulla mortem portendunt: prima quidem ſalubria, altera vera genere quidem ægra, ſecundum ſpeciem autem pernicioſa dicuntur.* (T.99.) *Sumuntur autem, ut univerſaliter dicamus, ex operationum virtute, ac vitiis. Secundum partem vero ex particularium operationibus, quarum genera antea diximus: Primum quidem eorum, quæ principia exiſtunt: ſecundum vero illorum, quæ a principiis ortum habent: & tertium eorum, quæ ex ſeipſis gubernantur; a principiis autem quaſdam derivationes habent. Quartum ſiquidem genus eorum, quæ tunc diximus, ex ſe quidem ad aliquid prænoſcendum inutile eſt: ſecundum accidens autem & his aliquando præcognitiones erunt: quemadmodum & ex excrementis, ex his quidem compatienti ratione, ex excrementis autem ſemper, quoniam coctionis, & incoctionis ſigna continent.* (T.100.) *Quare fieri non poteſt, quin omnino ſignificent aut naturam materiei, aut materiam naturæ, aut neutrum neutro dominari. Salubria quidem ſigna dicuntur, Natura ſuperante: Inſalubria vero, ſuperata: Neutra autem, quæ pugnas habent æquales: ſed quæ quidem manifeſtam indicant coctionem, ex ſalubribus ſunt: ſicuti quæ cruditatem, ægra: Quæ vero neque coctionem, neque cruditatem manifeſte oſtendunt, & Neutrorum ſunt naturæ. Sunt vero & Neutra, quæcumque nunc quidem hoc, nunc vero contrarium ſignificant, veluti digiti denigrati. Talia etiam ſunt Critica, ideſt decretoria accidentia, de quibus omnibus in libris de Criſi dictum eſt: ſicuti*

etiam de his, quæ ad unamquamque attinent operationem, in his libris, in quibus de Cauſis Accidentium agitur. Quare omnium horum ſingulorum materiam ex eiſdem libris colligere oportet. Ego vero prolixitati parcens hic ſermoni de ſignis finem faciam, transgrediar autem ad illum, qui de Cauſis eſt.

PARAPHRASIS.

EXpoſitis ſignis futuras ægritudines prænuntiantibus, Methodum poſtremo edocet Galenus prænoſcendi ſalutem, aut mortem in ægrotantibus: & ſigna quidem ſalutem portendentia, ſalubria appellat: præſignantia Mortem, ſecundum genus vocat ægra, in ſpecie vero pernicioſa.

Salutem, aut Mortem portendentia deſumenda eſſe docet ex Virtute, aut Vitio, robore, aut languore operationum, partium præſertim principalium. Si enim operationes iſtæ validæ ſint, ac robuſtæ, bonus eventus indicabitur; ſi vero malæ fuerint, & imbecillæ, eventus malus præſagietur. Secundo ſumuntur indicia ab operationibus partium, quæ principales immediate, proximeque ſequuntur, ut ſunt Arteriæ, Venæ, & Nervi, ex quibus bene, vel male affectis, pari modo de ſalute, aut interitu prognoſticandum: ſic læſio in Nervis, ut punctura, convulſio, diſtentio, deſiratio peſſima eſt, & non raro lethalis. Itemque Aneuriſma in Arteriis: Eroſio, aut laxitas in Venis, ut in hæmorrhagiis, & Varicibus. Tertio ſumunt ſigna ex læſionibus partium, ſeu viſcerum internorum, potiſſimum Ventriculi Inteſtinorum, Veſicæ, Renum, Lienis, Pulmonis, ex quarum partium læſionibus, plus juſto gravioribus, plerumque Mors contingit. Quarto capiuntur indicia a læſione partium independentium, ideſt neque tribuentium, neque recipientium, ut ſunt Cartilagines, Ligamenta, Oſſa, glandulæ, a quibus licet ſigna Salutis, aut Mortis, proxime, ac immediate deduci nequeant, quia tamen alias partes nobiliores læſas in conſenſum trahere ſolent, periculo non carent, ut in Tumoribus, Doloribus, Fracturis, aliiſque ſimilibus. Denique ex coctione, vel cruditate excrementorum, & peccantium humorum, ut præſertim ex urinis, ſputo ſudore, pure, ſigna Salutis, vel Mortis colliguntur. Etenim ab excrementis vitioſis, humoribus crudis, craſſis, diverſimode coloratis, aut permiſtis, vel contra concoctis, & convenienter edomitis, Naturæ languor, vel robur arguitur, adeoque Morbo, & cauſæ morbificæ; vel prævalens, vel ſuccumbens, ſit illa tandem ſuperanda, vel ſuperatura. Quod ſi Res hæc in ambiguo ſit, puta ſi nec Natura ſuperet, concoquat, & ſecernat excrementa, pravoſque humores; nec viceverſa ſuperetur, ac evincatur a multitudine, & pravitate eorumdem, tunc ſicut neque in melius, neque in pejus itur, ita nec ſanitatem, nec mortem oſtendet, proptereaque ſigna erunt Neutra primi ſignificati, ideſt per excluſionem utriuſque extremi. Quæ autem modo ſanitatem, modo Mortem pollicentur, erunt ſigna Neutra tertii ſignificati, ut ſunt digiti denigrati, de quibus Hippocrates *in Prognoſticis*, inquit, modo ſignificare mortificationem caloris, modo criticam depoſitionem humoris melancholici ad articulos. Ita quoque ſunt evacuationes in morbis habitæ, quæ aliquando criticæ ſunt, cum conferentia, & tolerantia factæ; aliquando vero ſunt ſymptomaticæ, & pernicioſæ, juxta ea, quæ idem Galenus edocet *in lib. epidemiorum*, præſertim ſuper hiſtoria Philiſci, & in libris *de Criſibus*, ac *de ſymptomatum Cauſis*: quibus in locis fuſe de his ſe egiſſe hoc loco memorat. (a) Atque ita prolixitati parcens, ſermoni de ſignis finem imponit, & Nos quoque finem huic II. Libro faciamus. Qui vero latiorem ſermonem de his exquirit, legat Proſperum Alpinum peculiari libello *de Præſagienda Vita, & Morte in Ægrotantibus*.

L I-

(a) *V. etiam Gal. lib. de Conſtit. Art. Med. cap.* 18.

LIBER TERTIUS,
ARTIS MEDICINALIS
GALENI
PROŒMIUM.

CUM *ſuperius*, (a) *ſuper Primum*, *&* *Secundum Librum Artis Medicinalis Galeni Paraphraſes noſtras tradiderimus*, *Corporum nimirum*, *&* *Signorum*, *Salubrium*, *Inſalubrium*, *&* *Neutrorum*, *Naturas*, *ac differentias*, *quantum Ratio poſtulabat*, *proſecuti*: *Reliquum nunc eſt*, *ut de Cauſis ſimiliter Salubribus*, *Inſalubribus*, *&* *Neutris*, *quæ ſupererant explicandæ*, *ediſſeramus*; *cum ex antea traditis*, *Medicina*, *tota quanta eſt*, *circa Salubrium*, *Inſalubrium*, *&* *Neutrorum notitiam verſetur*. *Pro Cauſis autem*, *potiſſimum hoc loco intelliguntur*, *quæ Procatarctica a Græcis appellantur*, *atque ex his*, *quæ Remediorum vices gerunt*, *quoniam iſtæ Salubritatem*, *Inſalubritatem*, *&* *Neutralitatem inferre poſſunt*; *ſub quo ſenſu Cauſæ impræſentiarum accipiuntur*.

At quoniam Cauſæ hoc modo ſumptæ, *vel Sanitatem conſervantes*, *vel Morbos abigentes*, *vel Sanitatem reficientes*, *aut ab imminentibus ægritudinibus præſervantes*, *vel denique quæ ab iiſdem evaſerunt Corpora*, *reſtaurantes eſſe poſſunt*: *propterea Galenus*, *ne quidquam intentatum relinqueret*; *de his omnibus hoc Tertio Libro agit*: *&* *primum quidem de Cauſis Conſervantibus Sanitatem*, *quarum conſideratio ad eam Medicinæ partem ſpectat*, *quæ græce* Evectice *dicitur*, *ideſt*, *boni habitus Corporis Conſervatrix*: *mox de Cauſis Curativis*, *unde* Therapeutice; *deinde de Cauſis Præſervantibus Corpora Neutra*, *ne in ægritudinem labantur*, *indeque* Prophylactice: *poſtremo de Cauſis Reficientibus Corpora Convaleſcentium*, *&* *Senum*, *quæ Medicinæ Pars* Analeptice *vocatur*, *ideſt Refectiva*, *ſeu Reſumptiva Corporum*, *lubricam ſanitatem habentium*. *Quibus in genere præcognitis*, *ſingulorum nunc Capitum expoſitionem*, *ac Paraphraſim*, *methodo hactenus in cæteris ſervata*, *proſequamur*.

(a) *Anno ſcilicet præterito*.

CAPUT I.

LXXXIV. In Galeno.

De Cauſis Salubribus, & Inſalubribus, ac Neutris.

TEXTUS.

(T.1.) *Quoniam vero & harum, hæ quidem ſalubres, hæ autem inſalubres, hæ vero neutræ: primum de Cauſis ſalubribus erit ſermo. Quia vero & nonnullæ quidem conſervatrices, nonnullæ vero effectrices ſanitatis, ſunt autem & tempore, & dignitate priores Conſervatrices; incipiendum eſt a Conſervatricibus. Cum igitur non unum tantum ſit ſanum Corpus, ſed plura, ut ſupra definivimus, in eorum ſingulis propria erit Cauſa conſervatrix: ſiquidem omnis Cauſa in eo, quod ad aliquid, exiſtit. Hic igitur denuo ſumendum initium ab optima Corporis conſtitutione, ac quæ ei ſalubria ſint, conſiderandum.* (T.2.) *Eorum autem inventionem ipſius rei natura inſinuat. Si enim impatibile atque inalterabile eſſet Corpus, ſemper optima conſtitutio perduraret, neque Artis præſidio indigeret. Quoniam vero alteratur, corrumpitur, & vertitur, neque eumdem ſervat prioris ſtatus tenorem, ea ratione auxilium deſiderat.*

PARAPHRASIS.

Nectit primum Galenus ſermonem hujus cum præcedentibus Capitibus. Poſtquam enim de Corporibus, & Signis hactenus egiſſet, ſe nunc acturum pollicetur de Cauſis, quas pari ratione dividit in Salubres, Inſalubres, & Neutras; atque de Salubribus primo loco ſe velle ſermonem habere ait; cumque Cauſæ eſſe poſſint vel Conſervantes, vel Efficientes ſanitatem, ſubdit, oportere primum agere de iis, quæ ſanitatem conſervant, quia iſtæ tempore, & dignitate priores ſunt Effectricibus: tempore quidem, quia ſanitas prior eſt morbo, qui cum accedit, ſanitatem receſſiſſe ſupponit; dignitate vero, quia dignior morbo ſanitas eſt; nam ſanitas perfectionem, morbus vero imperfectionem ſignificat.

Conſervatrices præterea Cauſæ tot ſunt, quot Corpora conſervanda, quoniam ad aliquid referuntur, ſuntque de genere relativorum; adeoque cum Corpora ſana, conſervatione egentia, plura ſint, in primo Libro hujus Operis memorata, de omnibus hic enim mentionem facit: Et primo quidem de Cauſis Conſervantibus Corpus ſaluberrimum, ex quarum cognitione reliquæ facillime innoteſcunt. Et quamvis ſaluberrimum Corpus videatur nullatenus egere cauſis Conſervantibus, eo quod ſtatuatur veluti Regula, & Menſura cæterorum, aſſimileturque Statuæ Polycleti, in qua nullus exceſſus, aut defectus; quia tamen ejuſmodi Corpus inalterabile, & impaſſibile nuſquam eſt, nec ſi eſſet, poſſet perpetuo exactam illam ſanitatem poſſidere; propterea fit, ut etiam conſervatione opus habeat, ſaltem ad corrigendos, removendoſque leves, & exiguos a mediocritate receſſus, ſeu defectus inſenſibiles, ut alibi a Nobis notatum eſt. *Si enim*, ſubdit hoc loco Galenus, *impatibile, atque inalterabile eſſet Corpus, ſemper optima conſtitutio perduraret, neque Artis præſidio indigeret. Quoniam vero alteratur, corrumpitur, & vertitur, neque eumdem ſervat prioris ſtatus tenorem, ea ratione auxilium deſiderat.* Hæc ille.

CAPUT II.

LXXXV. In Galeno.

Quot modis noſtrum Corpus alteretur.

TEXTUS.

(T.4.) *Secundum quot igitur alteratur modos, tot auxiliorum, hoc eſt Cauſarum Conſervatricum genera habebit, quas ex his, quæ dicta ſunt, liquet eſſe ex correctivarum genere: ſed quia paulatim correctiones faciunt, antequam omnis ingruat noxa, non Perſeverantes a futuro malo, ſed præſentis ſtatus Conſervatrices Medici appellant.* (T.4.) *Alteratur igitur Corpus a nonnullis quidem neceſſario, a quibuſdam vero non neceſſario: Dico autem neceſſario, quæ nulla eſt evitandi ratio: non neceſſario autem reliqua. Nam Aerem quidem nos ambientem ſemper attingere, comedereque, ac bibere, & vigilare, & dormire, eſt neceſſarium: enſibus autem, & exitialibus feris obviare, non neceſſarium. Quare circa primum cauſarum genus verſatur Ars Corporis conſervatrix; circa ſecundum autem minime.* (T.5.) *Quot igitur numero ſint ea, quæ ex neceſſitate Corpus alterant, diſtinguentes proprium in ſingulis eorum cauſarum ſalubrium genus inveniemus. Ineſt igitur unum quidem ex ambientis aeris adhæſu: Alterum vero ex motu, & quiete & totius*

totius Corporis, & partium ſingularum: Tertium ex ſomno, & vigilia: Quartum ex his, quæ aſſumuntur: Quintum ex his, quæ excernuntur, vel retinentur: Sextum ex Animæ affectibus. Ex his neceſſe eſt aliquo modo affici Corpus. Ab Aere quidem ambiente, quia aut caleſit, aut frigeſit, aut exſiccatur, aut humectatur, vel ſecundum horum patitur conjugationem, aut in tota alteratur ſubſtantia. Ex motu vero, & quiete, cum utraque modum exceſſerint, aut calefactum, aut refrigeratum, aut humectatum, aut exſiccatum, vel aliquid ſecundum horum patiens conjugationem. Sic & ex ſomno, & vigilia ipſum pati eſt neceſſarium, ſecundum eamdem rationem, & ex Animæ affectibus, & ex his, quæ aſſumuntur, aut excernuntur, aut retinentur. Hæc ſiquidem omnia, partim quidem protinus, & evidenter, partim vero per alias cauſas medias alterant Corpus, & ſanitatem corrumpunt; & de eorum ſingulis ſeorſum ſcripſimus in tractatu, qui de Salubribus inſcribitur. (T.6.) *Omnia igitur nunc dicta genera, materiæ quædam ſunt ſalubrium cauſarum: at uſu opportuno adhibito, cauſæ fiunt conſervatrices, atque ſalubres: ſed ubi a modo deliquerint, inſalubres redduntur. Unde etiam liquet ex his nullam harum rerum exteriorum, aut ſalubrem, aut inſalubrem a nobis exiſtimari oportere, at eaſdem potius in eo, quod ad aliquid eſſe, quandoque quidem ſalubres, quandoque vero inſalubres. Nam ubi motum Corpus deſiderat, exercitatio quidem ſalubris, otium autem inſalubre: cum vero eget quiete, otium quidem ſalubre, exercitatio autem inſalubris; eodem modo de cibis, & potibus, & de aliis omnibus ſtatuendum. Horum enim ſingula quando, ut neceſſitas Corporis exigit, cum menſura, & qualitate opportuna adhibentur, ſalubria fiunt; at cum citra omnem neceſſitatem, ac præter modum afferuntur, inſalubria.* (T.7.) *Atque hæ duæ ſunt circa ſalubre, & inſalubre intentiones, rei ſcilicet, quæ adhibetur, qualitas, ac quantitas. Neque enim eſt rationi conſentaneum etiam temporis occaſionem, quæ in his, quæ dicta ſunt, continetur, veluti tertium aliquod ab eodem diverſum introducere. Si enim tali, & tanta re oblata egeat Corpus, nemini dubium, quin etiam in tempore afferatur.* (T.8.) *Occaſio ſiquidem temporis inde ortum habet, quoniam fluxibile, ac facile mutabile eſt mortale Corpus, ac pro tranſmutationis modo aliis alio tempore eget auxiliis: Quare non eſt tertium aliquod præter ea, quæ dicta ſunt, temporis occaſio. Sæpius autem ea occaſione tamquam tertio quodam ad eam, quam diximus, cauſam, ad docendum uti conſuevimus.* (T.9.) *Quoniam vero in his ipſis intentionibus, & aliæ Cauſæ ſalubres, & id, quod propoſitum eſt, genus continetur, rurſus eaſdem repetamus.* (T.10.) *Optimæ igitur Corporis conſtitutioni, cum circumfuſus aer fuerit in temperie poſitus, earum rerum, de quibus nuper diximus, quietes ſcilicet, ac motus, ſomni, vigiliæ, & eorum, quæ aſſumuntur, atque excernuntur, exquiſita mediocritas conveniet: cum vero Aer a temperie receſſerit, tantum a mediocritate evariare oportet, quantus fuerat ab optima temperatura receſſus.* (T.11.) *Hi vero ſunt mediocritatis ſcopi: in Aere quidem ambiente, ut neque horreat Corpus propter frigus, neque ſudet propter æſtum.* (T.12.) *In exercitiis autem cum primum laſſari cœperit Corpus, confeſtim quieſcere.* (T.13.) *In cibis autem coctionis perfectio & excrementorum modus in quali, quantoque conveniens: æqualis vero in his, quodammodo eſt coctioni, appetitus. Quare neque præſide egeat, qui ſingulorum, quæ aſſumuntur, quantitatem metiatur: optima ſiquidem Natura, quantum appetit, tantum etiam concoquit.* (T. 14.) *Sic & ſomno modum ipſa Natura præfinit his, qui optimam Corporis conſtitutionem ſunt ſortiti, & tunc a ſomno excitantur, cum corpus ampliori quiete non eget.* (T. 15.) *Cumque talem victus rationem adhibuerint, nullum eſt in eorum excrementis delictum, quæ vel per ventrem, vel per urinæ meatus, vel per totum Corpus egeruntur. Nam priora quidem ex mediocritate eorum, quæ aſſumuntur, temperantur: totum vero Corpus ſalubriter perflari facit exercitii uſus moderatus.* (T. 15.) *Liquet autem ab ipſis caveri oportere omnes animi immodicos affectus, videlicet Iræ, Triſtitiæ, Excandeſcentiæ, Timoris, Invidiæ: Hæc enim alterant, atque a naturali ſtatu Corpus avertunt.*

PARAPHRASIS.

TOt propterea Auxiliorum, ſeu Cauſarum Conſervatricum genera eſſe ait, quot ſunt modi, quibus Corpora alterari poſſunt, quoniam ex eodem Galeno 2. *Meth. c.* 73. 9. *Meth. c.* 12. & *lib. de opt. ſect. ad Thraſybul. c.* 45. Unum nonniſi unum indicat. At vero quia Cauſæ Conſervantes, etiam Corrigentes hic appellantur, dubitari ſana ratione poteſt, quid ex ipſis corrigi debeat. At quod dicendum ex doctrina ejuſdem

dem Corporum vitia, vel ſenſibilia, vel inſenſibilia eſſe. Senſibilia curatione egent, ut tollantur: Inſenſibilia vero correctione, quæ quodammodo ad Conſervationem pertinet; unde optime hic ipſemet inquit, quod *quia paulatim Auxilia correctiones faciunt, antequam omnis ingruat noxa; hic non præſervantes a futuro malo ſed præſentis ſtatus Conſervatrices Cauſas Medici appellant*. Verum de nominibus non eſt diutius diſceptandum.

Quot autem modis Corpus alteretur, pergit Galenus enarrare, atque a nonnullis cauſis neceſſario, a quibuſdam vero non neceſſario in univerſum affici poſſe ait. Cauſas neceſſario alterantes appellat, quas nulla ratione vitare valemus, reliquas vero humana ſolertia evitabiles, uti ſunt omnia fortuita, & contingentia, non neceſſario alterantes vocat. Exemplificat hoc in Aere, cibo, potuque, ſomno, & vigilia: *Aerem enim nos ambientes*, ait, *ſemper attingere, comedereque, ac bibere, & vigilare, ac dormire, eſt neceſſarium: enſibus autem, & exitialibus feris obviam ire, non neceſſarium*. *Quare* concludit *circa primum cauſarum genus verſari Artem Corporis conſervatricem, circa ſecundum autem minime*.

At hic dubitare contingit, qua ratione Cauſæ neceſſario alterantes, ut Aer, Cibus, Potus, Somnus, Vigilia, & reliquæ, Nonnaturales a Medicis dictæ, vocentur hic a Galeno Conſervatrices? Si enim conſervandi vim haberent, cum conſervatio per ſimilia fieri dicatur, proculdubio alterantes dici non poſſent, quoniam cauſæ alterantes videntur nobis contrariæ, conſervantes vero ſimiles. Verum dicendum, Conſervatrices Cauſas eſſe pariter alterantes, neque aliter conſervare poſſe, niſi alteratione, vel in Corporibus ipſis inducta, vel in contrariis alterantibus extrinſecis, ne ſcilicet ſanitatem præſentem turbent, & ægritudinem afferant, qua ratione in noſtra Methodo dictum, Conſervationem a ſimilibus haberi.

Non eſt autem prætereundum, ejuſcemodi Cauſas neceſſario alterantes vocari a Medicis Nonnataralcs, ad differentiam Cauſarum Naturalium, & Præternaturalium. Sicut enim Naturales Cauſæ ſunt, quæ Conſtitutionem Corporis naturalem, & ſanam ingrediuntur, aut fovent, & naturæ aptæ ſunt ſemper juvare: Præternaturales e converſo, quæ eamdem turbant, & morboſam reddunt; ita Nonnaturales ponuntur eſſe, quæ indifferentes ſunt ad juvandum, & ad nocendum. Unde duæ conditiones in univerſum his attribuuntur: altera, ut ſint neceſſariæ, atque inevitabiles, altera, ut ſint indifferentes ad juvandum, & ad nocendum; atque juvent, aut noceant, pro vario earumdem uſu, opportuno, vel importuno, tempeſtivo, vel intempeſtivo, moderato, vel immoderato.

Cauſas haſce Conſervatrices Corporum ſalubrium progreditur ulterius particulatim enarrare, eas nimirum, quæ partem Medicinæ Hygienen dictam, conſtituunt, aitque in univerſum ſex eſſe; videlicet ambientem Aerem, Motum, & Quietem, Somnum, & Vigiliam: ea, quæ aſſumuntur, nempe Cibum, & Potum: ea quæ excernuntur, ideſt Excrementa: & demum Animi Paſſiones. Quæ ſane Cauſæ ſi Corpus bonum alterant, puta ſi illius operationes validas, & Naturæ conformes reddant, dicuntur Conſervatrices, & Salubres; ſi vero ad malum alterent, atque ad ægritudinem diſponant, dicentur Inſalubres, & Morbificæ. Verum hoc loco conſiderantur potiſſimum ut ſalubres, ſanitatemque conſervantes, ut dictum.

Sed multa hic in Galenum afferri ſolent. Primo, quod varius, & inconſtans ſit; ſiquidem *lib. de opt. ſect. ad Thraſybul. c.24. &* 40. & 5. *de tuenda valetud. cap. ult.* Nonnaturales cauſas ad quatuor dumtaxat reducit, videlicet ad ea, quæ aſſumuntur; ad ea, quæ fiunt Animo, vel Corpore; ad ea, quę excernuntur, aut retinentur, & demum ad ea, quæ foris adhibentur. Cui tamen objectioni ſit ſatis dicendo, Galenum alibi memoraſſe quidem Cauſas Nonnaturales dictas, ſed minus diſtincte, hic vero ex profeſſo de ipſis agere, adeoque exactius eaſdem eſſe proſecutum. Quin ſi ea, quæ alibi ab eodem dicta ſunt, perpendantur, profecto has eaſdem in præſenti Libro recenſitas contineri obſervabimus: etenim ea, quæ aſſumuntur, comprehendunt Cibos, & Potus: ea, quæ fiunt Animo, vel Corpore, involvunt Motum, & Quietem, Somnum, & Vigiliam, Animique paſſiones: ſub his, quæ excernuntur, aut retinentur, comprehenduntur Excreta, & Retenta cujuſvis generis: & demum quæ foris adhibentur, complectuntur nedum Aerem, & quæcumque in Aerem referuntur, verum etiam balnea, unctiones, lotiones, & ſimilia.

Objiciunt alii, mancum, & diminutum hoc in loco fuiſſe Galenum in enumerandis hiſce Cauſis Nonnaturalibus: nam inquiunt, multas alias recenſeri poſſe, quæ idipſum agunt, & Cœleſtes influxus, Aquam, Terram, Habitus, Vapores, atque ex his Metereologicas impreſſiones, tum Aqueas,

tum

tum Igneas, quæ minime ſub aſſignato Cauſarum Nonnaturalium numero comprehenduntur. Verum Cœleſtes influxus, ſi qui ſunt, ad Aerem commode reducuntur: nam non alio modo Corpora humana afficere poſſunt, quam alterando prius Aerem. Sic pariter Ignis, Aqua, Terra, Halitus, Vapores, & Metereologicæ impreſſiones ad Aerem revocantur; etenim vel in Aere, vel per Aerem corpora noſtra alterant.

Videtur ulterius obſtare, quod Somnus, & Vigilia, Motus, & Quies, ut & Animi paſſiones, ſint potius operationes animales, adeoque pertinere debeant ad Cauſas Naturales, non ad Nonnaturales; unde ſuperfluus videatur aſſignatus Nonnaturalium Cauſarum numerus. Sed reſpondetur, ejuſmodi operationes non conſiderari hic, prout a viventibus Animalibus proficiſcuntur, ſed ut aliquid in illis operantur, ac efficiunt, nempe varios Animi, Cordis, & Sanguinis motus. Sic a Somno torpeſcit Corpus, craſſeſcit Sanguis, & Cerebrum gravatur: A vigilia vero cuncta attenuantur, commoventur, & excandeſcunt. A Quiete pariter, & Motu, atque ab Animi Pathematibus pulſus diverſimode afficiuntur, & Corpus univerſum vel refrigeratur, vel calet, vel rubet, vel albicat, vel rareſcit, vel conſtipatur. Hinc prædictæ operationes animales formaliter (ut loquuntur Scholaſtici) conſideratæ, pertinent ad Cauſas Naturales, efficienter vero ad Cauſas Nonnaturales. Patet evidenter in Animi Pathematibus, quæ cum vehementia fuerint, nedum Morbos, ſed etiam Mortem afferre poſſunt, ut de immoderato Gaudio, ac ſubito, & repentino Timore, refert Galenus 12. *meth. cap.* 5. & 2. *de ſymptom. Cauſ. cap. pariter* 5.

Objicitur demum, quod imminutus, ac imperfectus ſit Senarius hic Cauſarum Nonnaturalium Numerus; quoniam balnea, frictiones, unctiones, cucurbitulæ, aliaque hujus generis, cauſæ etiam conſervantes dici poſſint. At Balnea, frictiones, & cætera, ad prædictas ſex Res bene quoque revocantur; & præſertim ad Inanitionem, aut Repletionem; nam iſta vel aliquid ponunt, & immittunt in Corpus vel aliquid ab eo detrahunt: ſi ponunt, ac immittunt, pertinent ad Repletionem; ſi detrahunt, ſpectant ad Inanitionem. Ni tamen dicere velis, quod, quia non ſunt cauſæ neceſſario alterantes, potius ad Curativas, quam ad Conſervativas Cauſas pertineant, cum nonniſi Morbos, & Cauſas morboſas reſpiciant.

Statutis itaque ſex his Cauſis Nonnaturalibus, & Sanitatem conſervantibus, pergit deinceps Galenus referre alterationes, quæ tum Aeri, tum Corpori humano exinde accidere poſſunt, atque inquit: *Ab Aere quidem ambiente, quia aut calefit, aut frigefit, aut exſiccatur, aut humectatur, vel ſecundum horum patitur conjugationem, aut in tota ſubſtantia alteratur*: calefit in æſtate, frigefit in hieme, exſiccatur in Borea, humeſcit in Auſtro. Similiter ex acceſſu Solis ad noſtrum verticem incaleſcit, frigeſcit vero in ejuſdem receſſu: In Lunæ phaſibus, ac permutationibus, incrementis, aut decrementis perturbatur: in Eclipſibus, in Ortibus, & Occaſibus Stellarum tum errantium, tum inerrantium: in Æquinoctiis, ac Solſtitiis, aliiſque diverſimode permutatur, de quibus ſpeciatim agit Hippocrates *in lib. de Aer Aq. & loc.* ubi Aſtronomicam agnitionem Medicis inculcat, & vix errare Medicum poſſe inquit, qui ejuſmodi mutationes præſentire novit. A varia præterea locorum, & Regionum conditione, diverſimode quoque Aer afficitur: ſic Boreales Regiones frigidiores obſervantur; calidiores vero Auſtrales, Montanæ frigidæ, calidæ Maritimæ. Idipſum de afflatu Ventorum vario, de Mephitibus, Vaporibus, Exhalationibus, aliiſque dicendum.

At quid intelligat Galenus per alterationem Aeris in tota ſubſtantia, gravior eſt hujus loci difficultas. Pluſquam Commentator exponit Aeris corruptionem, cum ſcilicet ſecundum ſuam ſubſtantiam corrumpitur. At impoſſibile in primis eſt; ut Aer ſecundum ſuam ſubſtantiam corrumpatur; ſi enim ſemel corrumperetur, amplius in priſtinam naturam redire nequiret. Deinde nec Galenus in textu de Corruptione meminit, ſed ſolum de Alteratione, cum dicat, *Aut in tota alteratur ſubſtantia*: Modo Alteratio Corruptio non eſt, neque ad ſubſtantiam pertinet, ſed ad qualitates, ex doctrina ejuſdem Galeni, & Ariſtoteleorum. Haly expoſuit, per alterationem in tota ſubſtantia, putredinem procedentem a putridis halitibus, qui per Aeris ſubſtantiam diffunduntur, potiſſimum a locis paluſtribus, mephitibus, mineralium fodinis, & ſimilibus elatis. Verum, quamvis verum ſit halitus per Aerem diffundi, & commiſtos illum conſpurcare, ac reſpirationi infenſum reddere, non tamen per ejuſmodi halitus dicetur revera Aer in ſua ſubſtantia alteratus, cum in ſua Natura alterari, mutarique non poſſit, ſed ſolum per miſturam halituum contaminari, ad-

eoque halitus ipſi noxii ſunt, & inſenſi, non Aer; ut propterea ſi iſti abigantur, ac diſſipentur, Aer in ſua ſubſtantia, depuratus, & immunis remaneat.

Pro ſolutione hujus difficultatis liceat hic parumper digredi, atque Naturam Aeris breviter examinare: non enim apud omnes convenit, cujus naturæ ille ſit. Stoici, ut refert Galenus 2. *de ſimpl. Medic. facult. cap.* 2. quos etiam ſequitur, tum 8. *de uſu partium cap.* 3. tum *lib. quod Animi mores Corporis temperiem ſequantur*, *cap.* 4. itemque Cardanus *lib.* 2. *de Elementis cap.* 4. Aerem frigidum humidum conſtituunt; Ariſtoteles vero 2. *de Gener. & Corrupt. cap.* 3. humidum in prædominio, & calidum in ſubdominio eſſe docet. Alii æque calidum, humidumque faciunt. Et quidem juxta horum opinamenta videtur ex una parte dici poſſe humidus, quia ex doctrina ejuſdem Ariſtotelis, non propriis, ſed alienis terminis continetur ſecundum definitionem Humidi ab eodem Ariſtotele traditam: videtur ex altera debere dici ſiccus, quia Corporibus non adhæret, nec illa madefacit; cum cæteroqui ex mente ejuſdem, quodcumque Corpus humidum, ſui adhæſui neceſſario humefaciat, quemadmodum experimur in Aqua, cæteriſque liquoribus humidis. Præ ſumma inſuper ſui tenuitate, ac raritate, calidus etiam dici poteſt, cum caloris proprium ſit attenuare, & rarefacere. Denique frigidus non abſre etiam appellabitur, quandoquidem Reſpirationi neceſſarius eſt, & Reſpiratio (adeoque Aeris intromiſſio in Pulmones) inducta ponitur ab eodem Ariſtotele, & Galeno, ad Cordis fervorem attemperandum.

Verumenimvero longe, lateque falluntur, qui Aeris Naturam ab hiſce qualitatibus definire conantur. Si enim iſtiuſmodi qualitates eſſent illi propriæ, intrinſecæ, & naturales, numquam ſine illis poſſet Aer inveniri, eſſentque ab illo inamovibiles, cum tamen non ita ſit, ſuaque natura ſemper idem perſiſtat, ſive calidus, ſive frigidus intenſe evadat. Eſſet inſuper perpetuo in ſtatu ſibi violento, cum illum aſſiduo experiamur, variis, innumerabilibuſque qualitatum mutationibus obnoxium fieri, & modo extreme calidum, modo ſumme frigidum, humidum, aut ſiccum, & vix umquam momento temporis ſub eodem ſtatu unius qualitatis permanentem. Neque ſatis erit dicere, quod licet humiditas actualis in Aere deperdatur, numquam tamen pereat humiditas inſita, & virtualis, quæ neceſſaria eſt ad conſervandam Aeris naturam: Nam quemadmodum extincta caliditate, & ſiccitate ignis actuali, perit illico Ignis natura, ac prorſus extinguitur; nec præter illas qualitates actuales, ullus unquam alias virtuales in illo ſomniavit, ſic pariter, præter actualem humiditatem Aeri tributam, aliam virtualem effingere, omnino chimericum eſt. Eadem ratione, abſumpta univerſa humiditate actuali ex Aqua, puta cum ad ignem expoſita tota evaneſcit in auras, Aqua ipſa deficit; ita & in Aere dicendum eſt. Fruſtra ergo recurſum habent ad virtualem aliam qualitatem, ſolummodo mente confictam, qui ejuſmodi difficultates effugere ſtudent, ut & alias, quæ eiſdem innumeræ opponi poſſunt. Verum noſtrum inſtitutum non eſt de his hoc loco pertractare.

At vero dicetur Aer ſua natura non quidem calidus, aut frigidus, neque ſiccus, aut humidus, ſed tenuis, permeabilis, fluiduſque ſolum, quia his, tanquam ſibi dumtaxat propriis, nunquam orbari poteſt. Ad calorem autem, & ad frigus æque indifferens eſt, & ſive calefiat, ſive frigeſiat, nunquam a ſua natura declinat, illaſque commode, & ſine ullo ſui detrimento uniformiter admittit. Hinc & Aqua, cui Aer affinis eſt, naturam ſuam a frigore nec recognoſcit; ſiquidem ſi eidem frigus ex naturali proprietate competeret, cum in flumine congelaſcit, vel concreſcit in nivem, aut glaciem, non ſolum ſuperficie tenus, ſive qua parte Aeri frigido cohæret, ſed etiam ſecundum totam ſuam craſſitiem, & uſque ad imum congelaſcere deberet: quin & ſi ſumme frigida foret, cur ab Aere boreo intenſius refrigerari, & in gelu commutari poſſet? ſicut etiam ſuper affuſo nitro, ac ſale, aut vaſi aquam ipſam continenti, circumpoſito? verba plura plane debunt, ut effugiant, ſed ſolutiones ſolidas numquam. Cæterum de natura Aeris latius agemus inferius Opuſculo de Recto uſu ſex rerum nonnaturalium, Capite de Aere.

Ex his modo notum fiet, quo pacto Aer in ſua ſubſtantia, ac natura alteratus dici poſſit. Cum enim expanſum quoddam ſit, tenue, permeabile, ac fluidum, ſi in his, quæ ejus naturam, & ſubſtantiam conſtituunt, permutetur, in ſua ſubſtantia dicetur alteratus: id quod dupliciter generatim accidere poteſt; vel cum is immodice craſſeſcit, & conſtipatur, ab halitibus, aut vaporibus, plus juſto per ipſum intermiſtis, ut in cryptis, celliſque vinariis, mephitibus, ac fodinis metallorum: vel cum plus juſto diſtra-

diſtrahitur, & rareſcit, ut in altiſſimorum montium faſtigiis, in exſuctu machinæ Pneumaticæ Boyleæ, abſumpta, vel compreſſa ſubſtantia illa, quam vi elaſtica præditam volunt, noſtræ reſpirationi quammaxime neceſſaria: unde Aerem recentari oportere, in ejuſdem uſum pro Animalium vita, alias oſtenſum.

Poſtquam de varia Aeris alteratione egit Galenus, mentionem facit de cæteris Cauſis nonnaturalibus, quo nimirum pacto corpora humana poſſint alterare. Et a Motu, ac Quiete, cum modum exceſſerint, plurima detrimenta illis accidere oſtendit. Nimius enim Motus vires enervat, ſpiritus, diſſipat, ſanguinem attenuat, & membra cuncta Corporis delaſſat. Quies vero immoderata torpidum Corpus reddit, excrementa multiplicat, & conſtipat, eorumque egeſtionem impedit, ſanguinem craſſum, & inertem efficit, omne ſiquidem nimium Naturæ inimicum dicitur Hippocrati 2.*aphoriſm.* 51.

Ex Somno pariter, & Vigilia non diſſimilia incommoda proficiſcuntur, ſi immoderata fuerint; nam Somnus quietis ſpecies eſt, Vigilia vero, motus. Quamobrem ſicuti ex Somno moderato, & convenienti, vires reficiuntur, membra roborantur, & totum Corpus viget; ita ex adverſo, ab immoderato torpet, & opprimitur. Sic itidem ex Vigilia mediocri egeruntur excrementa, & ſenſus omnes acuuntur; ex immodica vero elanguent: unde læſiones ab una Cauſa inductæ, corriguntur ab oppoſita; quamobrem ab eodem Hippocrate dictum: *Ubi motus laſſitudinem facit, quis ſtatum aufert?*

Ab his præterea, quæ aſſumuntur, excernuntur, aut retinentur, non levia mala quoque Corporibus contingunt. Quantum etenim Cibi, & Potus humana Corpora alterent, cuique motus, ſive ſubſtantia in illis conſideretur, ſive quantitas, aut qualitas diverſa; exinde enim multoties Corpora afficiuntur, ut proinde plurimum ſubinde gravata, præter naturam alterentur, & pereant: Atqui nullum alimentum adeo purum invenitur, quin ex eo excrementum aliquod non exoriatur, quo poſtmodum diutius detento, vel Intempeſtive excreto, alia incommoda non derivent. Quod ſi quævis alia a Cibis, potibuſque abeſt alteratio, ea ſaltem inevitabiliter ſemper accidit, agere nimirum, & pati in ventriculo, atque in inteſtinis, pro eorumdem diſſolutione.

Ea inſuper, quæ retinentur, aut excernuntur, quotidiana potiſſimum excrementa Corporis, qualem, & quantam ſimiliter afferant alterationem, notiſſimum quoque eſt, & præſertim ſi retineantur, quæ retinenda non ſunt, aut excernantur, quæ non debent excerni; aut etiam ſi immodice, aut parce, ſi intempeſtive, ſi non debito, convenientique modo, aut per loca penitus inſueta, & incongruentia. Ab his enim gravia ſemper detrimenta exoriuntur.

Poſtremo ab Animi pathematibus Corpora multifariam affici poſſe, certiſſimum pariter eſt: nam ex Ira plus juſto incaleſcunt, ex Timore refrigerantur, ex Lætitia elanguent, ac diſſolvuntur, ex Mœrore exareſcunt. Ita quidem plurimi extremo Gaudio, ac ſubito Timore periere: ob Iram plerique in furorem acti ſunt: ex Amore alii tabidi evaſerunt: a diuturna Mœſtitia melancholici plures facti ſunt.

Expoſitis Cauſis Nonnaturalibus, quibus Humana Corpora affici, & alterari poſſunt, proſequitur Galenus referre, quo pacto eædem ſalubres, vel inſalubres fiant; atque ſalubres eſſe docet, ſi opportuno, ac recto uſu fuerint adhibitæ; inſalubres vero, ſi uſu importuno, ac inconvenienti. Convenientem autem, rectumque uſum conſiſtere ſubdit in debita quantitate, & qualitate, itemque in tempore: inconvenientem e converſo, in oppoſitis. Exemplificat in Motu, de quo inquit: *Ubi Motum corpus deſiderat, Exercitatio quidem ſalubris, Otium autem inſalubre: cum vero eget Quiete, Otium quidem ſalubre, Exercitatio autem inſalubris. Eodem modo de Cibis, & Potibus, & de aliis omnibus ſtatuendum. Horum enim ſingula, quando, ut neceſſitas Corporis exigit, cum menſura, ac qualitate opportuna adhibentur, ſalubria fiunt; at cum citra omnem neceſſitatem, ac præter modum afferuntur, inſalubria.* Hinc nulla Cauſa nonnaturalis ex ſe, ſuaque natura ſalubris, aut inſalubris dici poteſt, ſed tantummodo per reſpectum ad Corpora: ſi enim ſua natura ſalubris, vel inſalubris foret, ſemper, & cunctis talis eſset: at Cibus uni ſalubris, alteri inſalubris eſt, & quod uni prodeſt, alteri nocet, præſertim tempore, modo, quantitate, ac qualitate non ſervatis; itaque per relationem ad Corpora res externæ, & Nonnaturales dictæ ſalubres, aut inſalubres erunt. Notabilis eſt in hanc rem hiſtoria relata a Galeno *6. de locis affect. cap. 4.* de Viro illo, qui ex obitu uxoris, ob abſtinentiam a Venere, in inappetentiam, malamque ciborum digeſtionem inciderat, quam deinde ad priſtinam conſuetudinem

rediens,

rediens, recuperavit. Qui uſus ergo huic ſalubris fuit, aliis non paucis inſalubris eſſe ſolet. At hic in dubium vocari poteſt, cur Galenus hoc loco ordinem, modum, & tempus omiſerit, quæ ſane in libris *de Cauſis morborum*, & *alibi*, magni fecit. Et quamvis pluſquam Commentator Turiſanus illa putet reduci poſſe ad quantitatem, & qualitatem, quarum hic ſpeciatim Galenus meminit: congruentius dicendum, ſub temporis opportunitate, hoc eodem Capite memorata *textu* 7. illa comprehendi. Sed hæc parvi, vel nullius momenti ſunt.

Incipit poſt hæc Galenus docere, quomodo Corpus ſaluberrimum debeat a prædictis ſex rebus nonnaturalibus conſervari: atque primum obſervat, num Aer temperatus ſit: talis quippe eſſe debet, ut optimæ Corporis conſtitutioni congruat; unde & cibi, potuſque, motus, & quies, ſomnus, & vigilia, aliæque cauſæ ſuperius memoratæ, cum moderamine quoque inſtituentur. At ſi Aer fuerit intemperatus, oportebit pro illius correctione, tantum reliquas cauſas nonnaturales a temperatura media recedere, quantum & ipſe Aer ex oppoſito ab eadem temperatura receſſerit, ut ſcilicet, una Cauſa alteri oppugnans, ſe mutuo corrigant, & temperaturam Corporis moderatam conſervent, ſed tanto cum receſſu a mediocritate, quantum Aeris intemperies indicabit, ne violentia, aut exceſſus in correctione ſubſequatur, indeque damnum Corpori conſervando contingat.

Neque mirum videatur, quod potiorem rationem habendam eſſe voluerit de Aere Galenus, quam de alia quacumque Cauſa nonnaturali. Siquidem longe majorem alterationem patitur Corpus ab uno Aere, quam ex reliquis aliis nonnaturalibus Cauſis: hic enim continenter inſpiratur, & intimas, præcipuaſque partes Corporis, ac præſertim vitales ſubit, ſimulque cum ſanguine commiſcetur, & penetralia Cordis, aliorumque viſcerum pervadit; quin & undique Corpus ipſum circumambit, & tranſpirationem tantopere ſuſtinendæ vitæ neceſſariam, vel plus juſto promovet, vel retardat, aut perturbat. Cibus vero, Potus, Motus, Quies, Somnus, ac Vigilia, plerumque ad plures horas differuntur, & ſine noxa intermittuntur, imo, quandoque etiam ad dies integros. Major inſuper alteratio evenit ex Aere, quam ex aliis; quoniam illius vitia non tam facile corriguntur; at vero læſiones a motu, prompte admodum quiete tolluntur, & quæ a vigilia inferuntur, rependuntur illico per ſomnum, quæque a cibo, convenienti dieta: quod ſecus accidit ex Aere, ut patet: jure ergo optimo potentior Cauſa dicitur Aer, quam reliquæ Cauſæ nonnaturales.

Tradit autem Galenus indicia moderati Aeris, ex quibus a mediocritate receſſus deinde internoſcantur, atque inquit: In Aere temperato mediocritatis terminos eſſe, *ut neque horreat Corpus propter frigus, neque ſudet propter æſtum*. At hoc videtur fere impoſſibile inveniri, niſi tamen per comparationem ad Corpora habitantium intelligatur: qua ratione ſolemus noſtrum Aerem Parthenopæum ſupra cæteros commendare, utpote non admittentem tam facile extremum frigus, aut æſtum, per comparationem ad alia climata calidiora, vel frigidiora.

Ad indagandas autem Aeris intemperies frigoris, aut caloris, humiditatis, aut ſiccitatis exuberantis, plura ſagax Recentiorum Philoſophantium diligentia Inſtrumentorum genera adinvenit, Thermometri, & Barometri, Hygrometri, aut Brectometri: quorum uſum, veluti jam ſatis cunctis notum, explicare conſulto pretermittimus.

Sicuti temperatum Aerem Corpori temperato convenire inquit Galenus, ita pari modo de exercitio ſtatuendum ſubdit, atque eo uſque temperatum Corpus exercendum eſſe ait, quouſque laſſari cœperit: quod etiam inſinuat 1. *de tuend. valetudin. cap. ult.* Addit autem non, quidem omnino ad laſſitudinem perveniendum, aliter Corpus defatigaretur, adeoque inſalubris fieret exercitatio; ſed cum primum laſſari videbitur, quieſcere oportere; unde laſſitudo talis ſit, qualem quies facile levet, ut idem Galenus docet *cit.* 2. *de tuend. valetud.* ex tali enim exercitio plurima juvamenta Corpori contingunt, præſertim vero robur muſculorum, ſanguinis repurgatio, excrementorum depoſitio, atque excretio, halituum perſpiratio, ſenſum perſpicacitas, alimenti diſtributio, & alia hujus generis plura, quorum meminit idem Galenus *eod.* 2. *de ſan. tuend. cap.* 2.

De Cibo, & Potu inſuper quatuor tradit indicia, optimam Corporis temperaturam indicantia, perfectam ſcilicet Ciborum concoctionem, debitam excrementorum quantitatem, appetitum coctioni proportionatum, & uniformem cujuſvis cibi habitudinem.

Pari modo de Somno ratiocinatur, quod qui optima Corporis conſtitutione fruuntur,

mo-

Digitized by Google

moderatum ſomnum habeant, & tunc a ſomno excitentur, cum Corpus ampliori quiete non eget.

Quoties igitur in his omnibus mediocritas ſervabitur, egeſtiones quoque excrementorum moderatæ erunt; nam ipſæ ſequuntur ciborum quantitatem, & qualitatem, convenientemque coctionem. Inter cæteras autem egeſtiones per univerſos Corporis ductus habitas, ſpeciatim eam memorat, quæ per ſpiratione peragitur, quamque ait potiſſimum ab exercitiis promoveri. Et quidem tanta eſt hujus evacuationis utilitas, licet inſenſibilis, ut idem Galenus pluries illam commendaverit, aliiſque omnibus prætulerit, quemadmodum deducitur ex *lib.*8. *Meth. Medic. cap.* 3. & 11. *ejuſdem cap.* 8. & 1. *de diff. febrium* 3. unde ſi fortaſſe intercipiatur, impediaturque, putredines, febres, corruptiones, inflammationes, & alias hujus generis ægritudines ſuboriri dicat. In hujus comprobationem induſtrie quidem deprehendit Sanctorius, longe prius abſcedere ex humano corpore inſenſibiliter per cutim, quam per aliam quamcumque partem patentiorem, ſenſibiliora Corporis repurgamenta, ut fuſe oſtendit *in ſua Medicina ſtatica*.

Tranſit ad Animi affectiones, & inquit; *Ab his* (ideſt bene valentibus, & temperatis Corporibus) *caveri oportere omnes Animi immodicos affectus, videlicet Iræ, Triſtitiæ, Furoris, ſeu Eſcandeſcentiæ, Timoris, Invidiæ: hæc enim alterant, atque a naturali ſtatu Corpus avertunt;* quin ſubdit, *libro de ludo parvæ pilæ*, majorem ſolicitudinem habendam eſſe in moderandis Animi motionibus, quam in corporalibus motibus leniendis: & quidem ſana ratione: ſunt enim hi noſtri hoſtes inteſtini, a quibus maximopere formidandum. Verum de Recto Uſu ſex Rerum Nonnaturalium tam in ſtatu Corporis Sano, quam in Morboſo, ſejunctim inferius agemus, peculiari opuſculo. Interim Galenum proſequamur.

CAPUT III.

LXXXVI. in Galeno.

De Venereis.

TEXTUS.

(T.17.) *Venereorum vero juxta Epicuri ſententiam nullus eſt uſus ſalubris, revera autem confert, ſi tantum intervalli in eorum uſu adhibeatur, ut neque reſolutio aliqua ſentiatur; & ipſe ſeipſo homo quodammodo levior factus, ac melius ſpirare videatur.* (T.18.) *Tempus vero ad utendum opportunum, cum omnium its rerum circumſtantium exquiſita mediocritate Corpus fuerit conſtitutum, cum ſcilicet neque ſupra modum plenum, neque vacuum extiterit: neque in calore, aut frigore, aut ſiccitate, aut humiditate exceſſerit Corpus. Quod ſi aberrare contigerit, parvus ſit error. Melius autem illi calefacto magis, quam infrigidato, & pleno, quam vacuo, & humectato potius Corpore, quam exſiccato, uti venereis.* (T.19.) *Horum autem ſingulorum quæ dicta ſunt, qualitas in optima Corporis conſtitutione eſt eligenda. Exercitii quidem, in quo totius Corporis partes æqua proportione moventur, ita ut non aliæ quidem ultra modum fatigentur, aliæ vero citra; Cibi autem, & potus optimam habeant temperiem. Sunt enim maxime convenientes naturis optima temperatura præditis: Eadem in reliquis etiam eſt ratio adhibenda.* (T.20.) *At ſi quod ab optima conſtitutione defecerit Corpus, non autem vehementer, & Cauſæ, quæ ipſius ſanitatem conſervant, ad proportionem mutabuntur. Seu cum multa ſint ejuſcemodi Corpora, per ſingula genera ſeorſum dicendum. Quod igitur in temperatura ſimilarium partium evariat, inſtrumentariarum autem ſervat commenſurationem, duplicem habet ſalubrium cauſarum formam: alteram quidem earum, quæ ipſius conſervant temperaturam: alteram vero earum, quæ ad optimam transferunt. Quæ itaque ipſius temperaturam conſervant, tantum a Cauſis optimæ temperaturæ naturæ diſtabunt, quantum & totius Corporis temperatura ab illa evariabit. Calidiora ſiquidem Corpora calidioris victus rationem expoſcunt, frigidiora autem frigidioris, & ſicciora ſiccioris, & humidiora humidioris, ac ſecundum conjugationem calidiora, ac ſicciora, calidioris, ac ſiccioris: eadem in reliquis etiam conjugationibus proportione ſervata.* (T.21.) *Recte ſiquidem cauſarum utetur materia, qui naturales earum potentias agnoverit, veluti quod motus, defectus alimenti, vigiliæ, excretio, & omnes animi affectus corpus exſiccant: at quæ his contraria exiſtant, humectant. Ita vero & de calefacientibus, & refrigerantibus vitæ inſtitutis, de cibis, & potibus, atque (ut ſimpliciter dicam) de iis omnibus, quæ circa Corpus ſunt, qui materias noſcit, & potentias, is ſalu-*

bribus utetur cauſis, ſimilia ſimilibus offerendo, ſi quidem ejus propoſitum fuerit eadem, in qua acceperit, Corporis ſervare temperaturam. (T.22.) *Quod ſi permutare, atque ad melius traducere ſtatuerit, alterum eſt hic ſalubrium cauſarum genus, his quidem, quas nuper diximus, contrarium, æqualiter vero declinans ad alteram partem a bene temperatis, & mediis, quæ optimis convenire naturis dicebamus. Calidior ſiquidem, ac ſiccior temperatura a calidioris, ac ſiccioris victus ratione ad exactum bonæ temperaturæ habitum minime transfertur. At talium erit uſus neceſſarius, quæ tantum eis, quæ bene temperata exiſtunt, frigidiora ſint, atque humidiora, quantum & Natura Naturam in caliditate, & ſiccitate ſuperabat.* (T.23.) *Nam tale cauſarum genus naturales corrigit intemperantias. Alterum vero, de quo ſupradiximus, temperaturam conſervat. Eſt autem utriuſque viciſſim apud Medicos uſus neceſſarius: nam cum plurimum ſuppetit otii, corrigere oportet, ac ſenſim ad meliora transferre: neque enim Natura patitur eas, quæ ſubito fiunt, alterationes. Hominem autem neceſſariis occupationibus diſtrictum, in eodem præſtat habitu conſervare.* (T. 24.) *Quo pacto igitur & hoc ipſum primum cauſarum genus conſervativum appellamus? Nam forte magis alterativum, & curativum, & naturalium defectuum correctivum, vocare conveniebat. Quoniam ad univerſum ſanitatis genus referentes, non ad eas, quæ ſecundum ſpeciem, differentias, quæcumque ſanos conſervant, conſervativa omnia vocamus, ſive præter id, quod ſanitatem conſervant, ad melius totam traducant temperaturam, ſive priſtinum tantummodo habitum tueantur: at quæ deteriorem ſtatum efficiunt, inſalubria.* (T.25.) *Quæcumque igitur ſimilem habent in omnibus Corporis partibus intemperiem, ſimili egent procuratione, quæ vero diſſimilem, diſſimili: nam fieri poteſt: ut Ventriculus frigidior ſit, quam oporteat, Caput vero calidius; atque utrumque propriis egeat auxiliis. Ac ratione eadem ſingulæ aliæ partes, cum fuerint aut præter modum humidiores, aut ſicciores, aut calidiores, aut frigidiores, ſuæ intemperiei victum exigunt accomodatum. Neque igitur ex æquo omnes tales corporis partes exercebimus, neque æqualiter humectabimus, aut exſiccabimus, aut tale aliud quippiam agemus. Plenius vero de his diximus volumine illo, quod de Salubribus inſcribitur.*

PARAPHRASIS.

VEnereorum uſum inter Cauſas nonnaturales reponendum eſſe docet Galenus 1. *de tuend. valetud. cap. ult.* illum ibi referens ad Motum, quamvis reduci quoque poſſit ad Inanitionem, cum per ipſum aliquid e Corpore educatur. Cum igitur ad Cauſas Nonnaturales merito revocari debeat, dubitatur hoc loco a Galeno, an aliquando ſit Cauſa ſalubris, quoniam ex ſuperius dictis Nonnaturales Cauſæ ſalubres evadunt, quoties moderamen, & temporis opportunitatem ſervant.

Primum autem refert ſententiam Epicuri, qui cum omnem coitum damnaſſet, numquam Veneris uſum ſalubrem eſſe opinatus eſt, ea nimirum ratione, quia per ſeminis evacuationem putabat, particulam quoque Corporis viventis abſcedere, adeoque illud quodammodo diminutum, remanere, more quo Arbores mutilæ fiunt, cum ab ipſis ſurculi, ac ramuli reſcinduntur, ut telluri inſerantur. Hanc eamdem ſententiam multo antea edocuerat Democritus, coitum ſemper nocuum arbitratus; quin & parvam etiam Epilepſiam illum appellabat, ut refert idem Galenus 3. *epidem. comment.* 1. Hinc obiter notandum, quam falſo plerique vulgarium, omnem voluptatis ſenſum, adhuc turpem, impegerint Epicuro. Is enim tam pudicus, caſtus, continens, ſimul atque temperatus, ſobrius, & abſtinens fuit, ut ei ſimilem, aut æqualem, inter Ethnicos Philoſophos, invenire fruſtra ſit putatum; quemadmodum late nimis oſtendit Eruditiſſimus Gaſſendus in ejus Vita. Neque vero hic a Galeno alius Epicurus ab illo memoratur, ut perperam aliqui crediderunt.

Etſi autem ita exiſtimaverit Epicurus, docet tamen contrarium Galenus, & Venereorum uſum, utpote ſalubritati conferentem commendans, *Revera autem*, inquit, *confert, ſi tantum intervalli in illorum uſu adhibeatur, ut neque reſolutio aliqua ſentiatur, & ipſe ſeipſo homo quodammodo levior factus, ac melius ſpirare videatur.* Quo vero tempore utendum eo ſit, mox ſubdit: *Illum opportunum eſſe, cum corpus neque ſupra modum plenum, neque vacuum extiterit, aut in calore, aut in frigore, aut ſiccitate, aut humiditate exceſſerit;* itaque in exquiſita mediocritate ſit, oportet, aliter per uſum Veneris, aut calefieret, aut refrigeraretur Corpus, aut humeſceret magis, aut tabeſieret, cum quodlibet horum ab im-

mode-

Digitized by Google

moderato coitu accidere poſſit; ſiquidem Veneris uſus de genere motus, & exercitationis eſt, ac propterea modo ſuo calefacit; refrigerat vero, quoniam diſſipat ſpiritus: humectat pariter, cumulatis ex mala digeſtione excrementis, ac denique exſiccat, propter immodicam humoris evacuationem.

Vitandus inſuper concubitus eſt poſt nimium exercitium, in vehementibus animi paſſionibus, poſt vigiliam diuturnam, vel ſoporem, cum ab his non leviter Cerebrum offendatur, atque eo magis, ſi poſtmodum adjicitur Veneris uſus.

Quod ſi, ſubdit, *aberrare contigerit, parvus ſit error, & potius calefacto, quam infrigidato Corpore, potius pleno, quam vacuo, & humectato: ita enim minus malum erit*. Animadverſione autem dignum eſt, Galenum, parvum dixiſſe errorem eſſe debere, quia omne nimium Naturæ inimicum eſt: & Corpus potius plenum, quam vacuum, plenitudine non tam ciborum, ac Ventriculi, quam Vaſorum, ac totius: exinde enim minus damnum vereri eſt.

Poſtremo ex Hippocrate *6. epid. ſect.3.* prodeſſe dicitur Coitus Corporibus pituitoſis, & quod inflammationes prohibeat in inguinibus, Capitis gravitati occurrat, atque conferat fœminis in affectibus hyſtericis, & menſtruorum ſuppreſſionibus, ut ſubdit etiam Galenus *6. de locis aff. cap. 5.* ſi tamen moderatus ſit. Contra vero ſi fuerit immoderatus, ac intempeſtivus, etiam breviat, ſenectutem accelerat, Cerebrum debilitat, ſenſus omnes labefactat, Ventriculum languidum reddit, cruditates cumulat, concitat fluxiones, articulos labefacit, nephritidem inducit, ſanguinis ſputum promovet, ad hecticam, & tabem diſponit, & plurimas alias ægritudines affert, quas præ cæteris retulit Aetius *lib. 3. peculiari capite de Nocumentis immoderatæ Veneris*. Sed de re hac ſatis. Qua autem ratione qualitas, & quantitas exercitiorum, ſicut etiam ciborum, & potuum, ejuſcemodi Corporum conſtitutioni, aliiſque abhibenda ſit, inferius dicemus.

Quoniam vero de conſervatione Corporis ſaluberrimi hucuſque meminerat, proſequitur nunc agere de cauſis ſalubribus conſervantibus Corpora, quæ licet ſana etiamſi ſint, recedunt tamen aliquantulum ab optima, & perfectiſſima conſtitutione. Inquit ergo; *Si Corpus ab optima conſtitutione defecerit, non autem plurimum, aut vehementer, cauſæ pariter ſanitatem conſervare valentes, pari modo ſecundum eandem proportionem variabunt*. Cumque Corpora multa ſint, propterea juxta eorumdem varietatem, diverſimode conſervanda erunt. Et quidem cauſæ Corpora temperata conſervantes, ſed cum aliquo receſſu a temperatiſſimo, unius generis ſunt, cum pari gradu a mediocritate recedunt; ut cum E. g. conſervari ponitur Corpus uno gradu caloris a mediocritate recedens, per cauſas alterantes, cum diſtantia a mediocritate unius pariter gradus caloris, conſervabitur: alterius vero generis, cum ad meliorem ſtatum illud reducunt, atque ad mediam, & optimam transferunt conſtitutionem, oppoſita qualitate intercedente; per uniformem gradum a mediocritate recedentem; ut cum Corpus calidum per receſſum unius gradus a mediocritate reducitur ad mediocritatem per frigus, cum acceſſu unius ſimiliter gradus. Hinc calida Corpora uſu calidorum conſervabuntur, primo conſervationis modo; itemque frigida frigidis, humida humidis, & ſicca ſiccis, pari ratione. Secundo conſervationis modo, per reductionem ab oppoſitis. Verum ex his duobus modis tutior, ac melior ſemper erit, qui per reductionem fit, quoniam in primo conſervandi modo, exacta qualitatum menſura, remediorumque certa per gradus ſubſtitutio haberi nequit, Quamobrem Galenus *lib. de opt. ſect. ad Thraſybul. c. 19. & 28.* univerſam Artem Medicam Correctivam eſſe ait, correctio autem per contraria, non vero per ſimilia perficitur: Id autem commode, ac facillime etiam peragetur, removendo, vel retundendo cauſas, quæ ejuſmodi caloris exceſſum inferre potuerunt.

Inſinuat ulterius Galenus, reliqua Corpora ſana, ſed intemperata, ad meliorem ſtatum reducenda eſſe, non quidem cauſis ſimilibus, ſed contrariis, quæ tamen tantum diſtent ab optima conſtitutione, quantum diſtant Corpora ab eadem declinantia; unde calidiora frigefacientibus, frigidiora calefacientibus emendabuntur, ſi non ſemel, aut unico remediorum genere, ſaltem iterato, aut multiplici, ut tutior conſervatio, ac reductio habeatur. Caute igitur in adhibendis cauſis reducentibus Corpora in meliorem ſtatum procedendum eſt, ne ſubito, ac affatim, ſed ſenſim reductio fiat: nam ſubitas, ac violentas mutationes Natura non patitur: plurimum enim, ac vehementer alterare, calefacere, aut refrigerare, ſimileque aliud agere, nocuum dicitur ab Hippocrate 2. *aphoriſm.51.* Quare ſumma exquiritur in Medico prudentia in-

inſtituendis ejuſmodi correctionibus, ne Corpora perturbentur potius, quam conſerventur. Verumtamen prompte admodum hoc idem peragetur, remotione, aut correctione cauſarum, hos effectus intemperierum inferentium; nam quemadmodum intemperies iſtæ a cauſis nonnaturalibus plerumque inducuntur; ita per remotionem, correctionemque earundem, in priſtinum ſtatum Corpora ſubinde intemperata revocantur, niſi tamen partes humorales, aut ſolidæ, talem non contraxerint impreſſionem, ut in morboſam conſtitutionem illa deduxerint; quo caſu non amplius conſervatione, aut ſimplici correctione, ſed omnimoda curatione egebunt; de qua inferius.

At gravem ſibi ipſi Galenus ſolvendam proponit difficultatem, qua ſcilicet ratione hoc Cauſarum reducentium genus conſervantium dici poſſit, cùm contrariis actionibus peragatur. Cui tamen ipſemet ſatisfacit, inquiens, ſalubrium Cauſarum ſeriem dupliciter conſiderari poſſe, vel reſpectu totius generis, ſeu latitudinis ſanitatis, & hoc pacto Cauſæ iſtæ conſervativæ dicuntur, quoniam conſervant Corpora intra ſanitatis limites, vel reſpectu ejuſdem ſanitatis differentiæ, quæ peculiarem Corporum ſanorum conſtitutionem comprehendit, puta eorum, quæ aliqualem receſſum habent a mediocritate; & in hoc ſenſu Reductivæ appellantur, quoniam ſanitatem intra limites ſuos peculiariter conſtitutam, ad optimam, & moderatam, quam maxime revocant, atque adeo in meliorem ſtatum, reſpective ad præcedentem, reducunt. Attamen adeſt aliqua differentia inter Curationem, & Reductionem: ſiquidem Curatio per medicamenta inſtituitur, directe, confeſtim, & quodammodo violenter operantia, fugando ſcilicet cauſam morboſam cum morbo, & ſymptomatis adjunctis, media aliqua ſenſibili evacuatione, aut inverſione, commotioneque; Reductio vero fit ſenſim, & ſine ulla violentia. Accedit, quod Curatio tollit vitia ſenſibilia, & manifeſta Corporum, extra limites ſanitatis delapſorum, Reductio vero ſolum corrigit vitia inſenſibilia, intra latitudinem ſanitatis poſita.

Cum Corpora inſuper ſana intemperata ſunt in omnibus partibus, intemperie ſimili univerſali, conformi etiam reductione, per univerſum Corpus inſtituenda, tractanda docet. Cum autem diſſimilem patiuntur intemperiem in diverſis partibus, puta ſi Ventriculum ad frigidum, Caput vero ad calidum intemperetur, tunc propriis auxiliis, & convenienter corrigentibus reducenda erunt; quare ad Ventriculum calefacientia, ad Caput frigefacientia, adhibenda, modo, quo ſupra.

CAPUT IV.

LXXXVII. in Galeno.

De Cauſis ſalubribus partium Inſtrumentariarum.

TEXTUS.

(T.26.) I*Nſtrumentariarum autem partium cauſæ ſalubres, quemadmodum & hic ab optima conſtitutione delinquitur, ita & invicem diſtabunt. Aliæ enim ſunt ſalubres erroribus, qui in formatione conſiſtunt, aliæ his, qui in magnitudine, vel numero, vel poſitu.* (T.27.) *in formatione igitur plures contingunt errores: nam & figura partis, & ſi qua in ea cavitas eſt ſecundum Naturam, vel meatus, vel orificium, vel aſperitas, vel lenitas, quando a naturali mediocritate receſſerint, ſiquidem parum hoc patiantur, ſalubrium Corporum retinent appellationem; ſi vero amplius, inſalubrium: Quod ſi tantus fuerit receſſus, ut operationi afferat detrimentum, jam ægrotare dicentur. Secundum quantitatem autem exceſſus, atque defectus, ad eaſdem duci differentias. In numero, ſive una, ſive plures, quæcumque ex ſimilaribus partibus fuerint, aut deficiant, aut ſuperabundent. Ex hoc genere etiam ſunt, quæcumque in nobis ſubſtantiæ præter naturam conſiſtunt. Reliquum eſt aliud genus, quod ad ſitum cujuslibet ſimplicis attinet partis, in quo & ipſo quatuor ſunt omnes differentiæ. Prima quidem, quæ optima exiſtit, ſecunda vero, quæ parum evariat, atque adeo ſalubre adhuc efficit Corpus, & tertia, quæ inſalubre, quando amplius a modo receſſerit, & quarta, quæ jam ægrum receſſu plurimo reddit.* (T.28.) *Quæcumque igitur partes in figura delinquunt, veluti, quæ breſæ, varæ, & obliquæ appellantur, hæ, cum nuper natus adhuc tenellus eſt, formatione, atque alligatione, ad naturalem traducuntur habitum. Quod ſi jam aucto infante ad duritiem pervenerint, emendari non poſſunt. Sic errores quidem, qui ad cavitatem attinent, cum adhuc augeri perſeverent, correctionem admittunt; cum autem jam ad ultimum pervenerint, nullus eſt remedio locus. Ca-*

vitates

Digitized by Google

vitates igitur quiete, atque alligatione parvæ redduntur, magnæ vero, partium operatione, & ſpiritus retentione: ſic & quæcumque foramina, oraque. (T.29.) *Et quidem, quæ naturalem magnitudinem partes exuperant, quiete, ac commoda alligatione minores redduntur: augentur autem & naturali motu, & frictione moderata, & quibuſcumque aliis plus ſanguinis attrahere naturam aptis. Deficientes vero partes; quæcumque ex ſanguine ortum habuerunt, corrigi quidem non eſt impoſſibile; quæ autem ex ſemine, propemodum impoſſibile exiſtit; licet tamen aliquando loco eorum alia facere, quæ uſum haud diſſimilem præſtent. Earum vero omnium Natura opifex eſt: Medicus autem miniſter. Quæ vero numero excedunt, his ablatio cauſa ſalubris exiſtit. Inſpicere vero oportet, in quibus id fieri poſſit; nam ſi impoſſibile appareat, tranſponere tentandum eſt. Eadem eſt, & eorum, quæ in ſitu vitia ſunt, emendatio.* (T.30.) *Neque in obſcuro eſt, quod duo ſæpius, aut tria vitia eamdem partem poſſunt occupare, ſicuti in eo, qui ventriculum parvum ſimul, atque rotundum, atque adverſus ſeptum habuit incumbentem. In ipſo etenim magnitudo, formatio, ac ſitus erant depravati: temperatura quoque frigidior exiſtebat: hinc nullo artificio ad naturalem habitum transferri poterat, at ne adeo infeſtaretur, erat remedio locus. Nam quoniam repleto ventriculo, difficultate ſpirandi premebatur, minus cibi, at magis alimento opportuni, & qui non difficulter ſubduceretur, ter die aſſumebat. Alteri vero, cui obſtructio in hepate ob vaſorum anguſtiam ſæpius contingebat, extenuans victus ratio cauſa ſalubris inventa eſt.*

PARAPHRASIS.

A Cauſis conſervantibus Corpora intemperata, tranſit Galenus ad perveſtigandas cauſas conſervantes Corpora in compoſitione vitiata. Et quoniam in compoſitione poſſunt Corpora quadrupliciter deficere, vel in conformatione, vel in magnitudine, vel in numero, vel in ſitu, quatuor propterea proponit cauſas ejuſcemodi Corpora male affecta conſervantes, intra ſanitatis latitudinem poſita, ſed parum a mediocritate declinantia. Enumerat autem primum omnes ſpecies errorum, qui in hoc contingere poſſunt, ſcilicet in Confirmatione, Magnitudine, Numero, & Situ, quique tamen exigui, parvi, & inſenſibiles eſſe debent; aliter ſi magni forent, & valde ſenſibiles, pertinerent potius ad Corpora Inſalubria. In Confirmatione autem conſiderantur Figura, Cavitas, Meatus, Orificium, Aſperitas, & Lenitas, ſi fortaſſe a naturali mediocritate receſſerint. In Magnitudine eſſe poteſt defectus, vel exceſſus, ſicut pariter in Numero, ſi nimirum partes deſint, aut ſuperabundent. In ſitu denique, ſi evarient a debito, & naturali loco.

Quo autem pacto poſſint iſti errores emendari, ſubdit, inquiens, ſi fœtus tenellus adhuc ſit, & recens natus, facile alligatione, faſciis, ſimilibuſque artificiis corrigentur vitia in figura; at ſi jam adultior factus ſit, & partes obduruerint, inemendabile vitium exiſtimabitur. Ita de cæteris defectibus obſervandum, cum etiam Magnitudines, & Numeri adaucti, poſſint alligatione, conſtrictione, preſſioneque diminui.

Neque vero prætereundum, quod in his defectibus corrigendis, multum quoque valet victus ratio convenienter inſtituta: nam magnitudines adauctæ inedia plerumque tolluntur, & victu pleno deficientes reſtaurantur: Viæ aſtrictæ, alimentis attenuantibus, & aperientibus laxantur, & laxæ viceverſa aſtringentibus, & incraſſantibus coarctantur: Et ſic de reliquis. Hinc addit Galenus, quod cui obſtructio in Hepate ob vaſorum anguſtiam ſæpius contingebat, extenuans victus pro remedio inventus eſt. Exercitiorum pariter recta adminiſtratio, in Aere convenienti, prodeſſe pluries conſuevit; unde comperimus quoſdam a nativitate decolores, ob vaſorum anguſtiam, ſolo uſu exercitiorum, & in aere calidiori, ac tenuiori, in meliorem ſtatum perveniſſe. Sic etiam qui conquerebantur de magnitudine molis, & obeſitate Corporis, vidimus non ſemel in graciliorem habitum perductos, victu extenuante, & parco, exercitiis, & egeſtionibus per alvum, aut per urinam, promotis. Contra vero graciliores, ſomno, quiete, aere craſſo, humidoque fuiſſe levatos. Reliqua ex ipſo textu Galeni clariſſima ſunt, nec latiori egent explicatione.

CAPUT V.

LXXXVIII. in Galeno.

De Solutione Continuitatis.

TEXTUS.

(T. 31.) *Reliquum igitur ad morbi genus eſt, quod & ſimilaribus, & inſtrumentariis partibus com-*

mune exiſtit, ſolutio ſcilicet continuitatis, quam quiſpiam forte his umquam adeſſe negaret, qui integra ſanitate fruuntur, quoniam ſemper ſit paſſio. Quem ſane latet eamdem in omnibus generibus fore dubitationem. Niſi enim operationis læſio ſenſibilis, ſanitatem ab ægritudine ſeparet, ſed qualitatem tantummodo diſpoſitionis introſpiciamus, perpetuæ paſſibilitatis dogma neceſſario recipiemus, cum nullus ſit, qui omnes operationes optimas habeat; ſed de hoc quidem, ut quod logica potius contemplatio ſit, ſeorſum, conſideretur. (T.32.) *Salubres vero cauſas in his, quos nemo dubitat ægrotare, deinceps percurramus, a mala temperatura exordium facientes. Hic vero prius diſtinguamus, quæ omnes fere Medici prætermittunt: alias quidem eſſe ſalubres Cauſas ejus intemperantiæ, quæ jam facta eſt: alias autem illius, quæ & adhuc ſit, ſicuti etiam alias ejus, quæ futura eſt.* (T.33.) *Hujus itaque poſtremæ, hæ quidem in præſervativa artis parte continentur, hæ vero in ſalubri. Primæ autem inter omnes in curativa tantummodo, ſed ejus, quam mediam inter utramque locavimus, in præſervativa, & curativa. Jam enim factam, atque exiſtentem ægritudinem curare oportet, ſed quæ nondum quidem adeſt, at futura eſt, prohibendum eſt, ne fiat ab ea, quæ eſt in Corpore, diſpoſitione. Ejus autem, quæ adhuc ſit; quod quidem factum eſt, curare opus eſt; quod autem futurum, prohibere ne fiat.* (T.34.) *Prohibebitur autem ſublata ea diſpoſitione, quam ſequi natura apta eſt: Talis vero diſpoſitio cauſa antecedens appellatur. Facta autem ægritudo curabitur, ſoluta ea diſpoſitione, a qua primum ea, quæ ſecundum naturam, læditur operatio, quam quidem, & ipſam morbi cauſam (al. eſſentiam dicimus eſſe.)*

PARAPHRASIS.

Superioribus Capitibus de vitiis Temperierum, & Compoſitionis, egerat Galenus, nunc de vitiis ſolutæ Continuitatis, quæ communia appellat, ſermonem habet. Communia autem eſſe dicit, quia tam ſimilaribus partibus, quam organicis ſoluta continuitas competit.

At illico ſeſe offert enodanda difficultas, quomodo ſolutio continuitatis competere poſſit Corporibus ſanis. Cui tamen plene idem ſatisfacit, parvam inquiens, continui ſolutionem, ſeu inſenſibilem, unde actiones minime lædantur, ad Corpora ſalubria revocari, cum iſta non conſtituat corpora extra limites ſalubritatis, qualia profecto ſunt, levia ulcuſcula, ut & parvæ exuberantiæ, nempe calli, porri, & ſimilia. Additque rationem, quia niſi ſenſibilis operationum læſio ſanitatem ab ægritudine ſepararet, perpetuæ paſſibilitatis dogma neceſſario reciperemus, cum nullus ſit, qui omnes operationes optimas, ac penitus illæſas exerceat.

Quoniam vero remedia ſanitatem efficientia triplicia eſſe poſſunt, alia nimirum, quæ auferunt ægritudinem jam introductam, alia quæ ab imminenti præſervant, quibus ſcilicet in corporibus diſpoſitio eſt, ut facile decidant, & alia denique, quæ reſumptiva appellantur, quoniam tollunt malam diſpoſitionem relictam in ſtatu convaleſcentiæ; idcirco Galenus omnes ejuſmodi ſtatus Corporum referens, ut ſingulis congrua remedia adhibeat, proſequitur uniuſcujuſque ſtatus convenientem reductionem, correctionemque commemorare.

Facto autem exordio a mala temperatura, primum diſtinguit intemperiem in eam, quæ adhuc ſit, & in eam, quæ facta eſt, ac denique in eam, quæ futura eſt. Et quidem remedia adverſus futurum morbum, vel ſunt præſervativa, vel ſunt conſervativa. Præſervativa impediunt morbum, ne accedat, fugando, vel corrigendo cauſam antecedentem. Conſervativa pertinent ad partem Medicinæ ſalubrem, qua per ea, quæ ſanitatem firmiorem reddunt, reſiſtunt cauſis ægrotare facientibus. At ſi morbus jam factus ſit, tunc curatione omnino egebit, per contraria abſolvenda. Si denique actu fiat, partim curatione, partim præſervatione opus habet: curatione quidem reſpectu ejus, quod forſan introductum eſt; præſervatione vero relate ad id, quod adhuc introductum non eſt, ſed eſt in proxima diſpoſitione, ut introducatur.

Quomodo autem prohibenda ſit futura intemperies, ne fiat; inquit, illam inhiberi auferendo cauſam antecedentem: Facta autem ægritudinem tolli, ablata ea diſpoſitione, quæ primo lædit partis operationem.

At quid pro cauſa antecedenti, quidque pro diſpoſitione, quæ primo lædit operationes, intellexerit Galenus, apud Expoſitores non convenit. Nos omiſſis aliorum expoſitionibus, dicimus cauſam antecedentem hoc loco ſumi, quæ ſimul cum diſpoſitione viſcerum morbum immediate ponit. Si E.g. quis incidat in febrim tertianam, vel ſit proxime caſurus in illam, non ſolum hic fe-

bri

bri obnoxius redditur, ejuſque ſymptomatis, quibus illa ſociatur, verum etiam habet in ſeipſo pravam alicujus viſceris habitudinem, ſeu diſpoſitionem, quæ generat, vel inficit eum humorem, qui proxime febrim tertianam parit, & per ſuos circuitus revocat: cumque talis humor nonniſi a viſcere illo male ſe habens ducatur in actum febrilis repetitionis, propterea mala talis viſceris diſpoſitio peccantem humorem aſſiduo progignens, vocatur hic a Galeno cauſa antecedens, unde in textu habet: *Talis vero diſpoſitio Cauſa antecedens appellatur*. Atque hinc experimur eos morbos eſſe curatu difficiles, qui habent male has viſcerum diſpoſitiones fixas, perſiſtentes, & contumaces, itaut ex diuturno illorum vitio, pravi ſemper humores generentur, ex quibus morbi illi foventur, & conſervantur.

Quod ad diſpoſitionem pertinet, quæ primo lædit operationes, intelligi debere dicimus, malam quamdam partium, & ſanguinis, aliorumve humorum habitudinem, foventem febrim, ſeu fermentum febrile, aut cujuſvis alterius morbi: quoniam enim illa ſe habet, ut cauſa, morbus vero, ut effectus; propterea hic numquam tolli poterit, niſi mala illa partium, & humorum diſpoſitio fuerit ablata. Hinc ex græco Codice legitur, diſpoſitionem lædentem primo operationem, eſſe morbi αἰτίαν, ideſt Cauſam; etenim inſtar Cauſæ morbum fovet, & quouſque evicta, ſecreta, ac depoſita non fuerit, morbus non deſinit.

CAPUT VI.

LXXXIX. in Galeno.

De communiſſima intentione Curativa.

TEXTUS.

(T.35.) *Curatio vero unam præcipuam, ac communiſſimam habet intentionem ad id, quod eſt diſpoſitioni auferendæ contrarium. Ex hoc ſiquidem genere ſunt cauſæ illæ omnes, quæ ſanitatem efficiunt: ſecundum partem vero ex unicuique diſpoſitione contrariis. Calido igitur affectui cauſa frigida contraria exiſtit: frigido autem calida, eademque in cæteris proportione. Etenim ſi omne immoderatum eſt præter naturam, moderatum vero ſecundum naturam, neceſſe eſt omnino, ut immoderatum ab immoderato contrario ad mediocritatem redigatur*, (T.36.) *At manifeſtum eſt, quod ſecundum potentiam, non autem imaginationem, & calefaciens, & refrigerans, & quæcumque alia hujuſcemodi oportet aſſumere. Voto autem ſecundum potentiam, quod reipſa vere tale exiſtit, quale eſſe dicitur: ſecundum imaginationem autem, quod ex prompto quidem ſenſu tale eſſe imaginamur, cum tamen vere tale non ſit. Sed quæ ſint hæc ratione diſtinguenda diximus in his libris, in quibus de ſimplicium medicaminum poteſtatibus agitur*. (T.37.) *Ad inventionem autem ſalubrium cauſarum, quæcumque quidem, ut ad eam, quæ jam facta eſt, ægritudinem, cauſæ ſalubres exiſtunt, via illa doctrinæ (hoc eſt methodo) utendum, qua id, quod imaginamur, ab eo, quod talem habet poteſtatem, ſeparatur. Quæcumque vero, ut ad eam, quæ adhuc fit, & hac eadem via, atque illa præterea, ex qua ægritudinum Cauſæ inveniuntur*. (T.38.) *Eſto enim, ſi ita contigerit, in humoribus putreſcentibus accendi febrem: indicatio in hujuſmodi eſt evacuatio, atque alteratio, hæc quidem, quæ putredinem finiat, manente adhuc cauſa (al. ſubſtantia) vacuatio vero, quæ totam ex Corpore ſubſtantiam educat*. (T.39.) *Sed dicta quidem alterationis ſpecies concoctio exiſtit, quam ubi invenerimus a quibuſdam cauſis fieri contingat, tunc utique eorum, quæ hoc pacto ſalubria ſunt, ſcientiam tenebimus*. (T.40.) *Evacuationes autem fiunt, & per ſanguinis emiſſionem, & clyſteris uſum, & per urinæ vias, atque eam, quæ per cutim fit, tranſpirationem, ac præterea per eam, quæ fit ad partes oppoſitas, attractionem, atque ad alias propinquas derivationem. Nam & ad hoc idem genus pertinet citare menſtrua, atque ora venarum, quæ Græci hæmorrhoidas appellant, aperire, & per palatum, nareſque expurgare. Cum igitur & hic materias invenerimus, quibus in qualitate, & quantitate, & modo uſus adhibitis evacuatio fit, in ipſa Artis parte ſalubria invenietur, atque eorum omnium inventio traditur in eo volumine, quod de Arte Curativa inſcribitur*. (T.41.) *Eadem ratione in aliis tribus intemperaturis, ſi unum commune præceptum obſervabimus, ut unamquamque prius, quæ efficit cauſam, reſcindamus. Deinde ita ad illam, quæ ab eadem cauſa facta eſt, ægritudinem accedamus cauſarum ſalubrium inventionem faciemus*. (T.42.) *Secundum vero compoſitas intemperaturas, ex ſimplicibus compoſitio commonſtrabit ſalubria præcepta, cum hic quoque ſtuduerimus*

Digitized by Google

mus pro magnitudine intemperaturæ eidem conveniens invenire remedium. Veluti ſi contigerit, quod in decem quidem numeris ad caliditatem majorem, quam naturæ conveniat, decidat Corpus: ſeptem vero ad ſiccitatem majorem, tunc ſalubrem cauſam in hujuſcemodi affectu eſſe oportebit, decem quidem numeris frigidiorem, ſeptem vero humidiorem. (T.43.) *Si igitur ipſi particulæ affectæ admoveatur tale remedium, tanto ſit frigidius, atque humidius, quantum exigit partis affectæ indicatio. Quod ſi particula affecta in penitioribus locis ſita ſit, machinari oportet inſuper tale invenire ſalubre remedium, cujus vis nequaquam in itinere antea ſolvatur. Si itaque calidus eſſe oportuerit eo, quod eſt moderatum, non ſolum tantam habeat caliditatem, quantam exigit morbus, ſed ultra eamdem menſuram tantum adjiciatur, quantum ex ſitu, ut pertingere poſſit ad locum patientem, ſit neceſſarium. Si vero frigidus, non ſimpliciter tantum frigiditatem oportere augere, ſed & materia quoque prius eſt animadvertenda. Si enim craſſarum ſit partium, non admodum poterit ad profunda penetrare: at potius contrarium præſtabit effectum ſpiſſando ſuperficiem, atque denſando: at ſi tenuioribus partibus conſtet, poterit ſane plurimum ſubire profundum. Idem in humectantibus, atque exſiccantibus accidit, in quibus craſſitudo, atque ſubtilitas partium ſubſtantiæ eſt inſpicienda.* (T.44.) *A ſitu quidem loci affecti, ut nuper diximus, invenit indicatio ſalubre remedium, a formatione autem, & ſitu ſimul, quando effluxus ſenſibiles, atque ad alium locum foraminis minus patentes habuerint, aut his omnino caruerint. Quos enim effluxus ad principales deferri partes cognoverimus, advertemus, atque ad illas impellemus, quæ minime ſunt principales.* (T.45.) *Illud vero manifeſtum, quod earum, quæ intemperaturam efficiunt cauſarum, curatio ſit per evacuationem: nam ipſæ intemperaturæ ſola alteratione ſanantur.*

PARAPHRASIS.

QUoniam præcedenti Capite retulit modum, quo generaliter tractari debeant Intemperies factæ, quæque partim ſunt factæ, & partim fiunt, & quo demum pacto futuræ tractandæ ſint; hoc præſenti Capite exordium faciens ab his, quæ factæ ſunt, curationem illarum proſequitur, atque inquit, præcipuam, & communiſſimam intentionem in his eſſe, adhibere id, quod diſpoſitioni auferendæ ſit contrarium. Neque id tantummodo intelligendum in curationibus morborum ex intemperie, verum etiam in omnibus quibuſcumque ægritudinibus, cum par ratio in cunctis vigeat ad curationes rite, recteque peragendas. Hinc *Libro de Conſtitut. Artis, capit. 12. & 3. meth. cap.3.* duo dicuntur eſſe Axiomata, univerſam facultatem Medicam comprehendentia: *alterum, quæ ſunt ſecundum naturam, ſimilibus conſervare: alterum vero, quæ præter naturam, contrariis auferre.* Quod qua ratione intelligendum ſit, alibi a nobis eſt fuſe explicatum. Sed & Galenus hic, ut rationem contrarietatis in curatione ſervandæ ſummatim ſaltem referret, addit, ſecundum naturam eſſe moderatum; præter naturam vero Immoderatum; *etenim*, inquit, *ſi omne Immoderatum eſt præter naturam; Moderatum vero ſecundum naturam neceſſe eſt omnino; ut Immoderatum ab Immoderato contrario ad Mediocritatem redigatur.*

At ex adjectis verbis non levis exurgit difficultas; unde ſcilicet Galenus dicat, Immoderatum ab Immoderato contrario ad mediocritatem reduci: ſi enim utrumque extremum immoderatum eſt, quomodo ad mediocritatem reduci poterit; Imo qua ratione Immoderatum erit contrarium Immoderato? cum potius contrarietatem ſervare debeat cum moderato, quia Immoderatum, & Moderatum dicunt oppoſitionem.

Ad quam difficultatem dicendum pro Galeno, nomine Immoderati intelligi Remedium, quod ut morbo ſimiliter immoderato opponatur, eique refragetur, oportet, ut pari exceſſu a mediocritate declinet: Puta ſi morbus fingatur calidus, ut duo, Remedium, ut illum infringat, ac ſuperet, pari receſſu duorum graduum a mediocritate in frigiditate debet excedere; unde morbus excedens in calore per duos gradus, dicetur immoderatus in una qualitate, & remedium frigidum in gradu ſimiliter ſecundo, etiam dicetur immoderatum, cum duobus gradibus a mediocritate declinet. Hæc autem mutua actione, & paſſione refrangantur, & reducuntur, tandem ad mediocritatem Naturæ conſentaneam. Atque hinc etiam ſolvitur, cur Remedium, & Morbus mutuam ſervent contrarietatem, ſimulque morbus immoderatus opponatur quoque ſanitati, mediocritatem exigenti, ſub varia ſcilicet ratione conſiderata; ut patet.

Pergit ulterius Galenus examinare, quodnam ſit hoc Contrarium, quod in curandia

dia

dis morbis neceſſarium ſit, & inquit, ea, quæ habent vim curandi, eſſe oportere talia *ſecundum potentiam*, ideſt, quod reipſa talia ſint, ſive operentur per ſe, ſive per accidens; non vero *per imaginationem*: Unde *calefaciens*, *& refrigerans*, *& quæcumque alia hujuſcemodi*, *oportet aſſumere*. Et ſenſus eſt, ut remedia contraria morbo ſint talia ſecundum potentiam, ſeu revera, ac reipſa talia, qualia eſſe dicuntur, & operari debent, non veró ſecundum imaginationem, ſi fortaſſe ex apparenti ſenſu, ſeu prima, ut dicitur, facie, talia eſſe imaginemur, ſed revera talia non ſint. Et quidem pleraque medicamenta ad ſenſum videntur habere vim refrigerandi, & reipſa non refrigerant, ſed calefaciunt; contra alia exiſtimantur calida, & natura ſua calida non ſunt.

Verum exquirendum hic eſſet a Galeno, unde Remedia potentia talia judicanda ſint, ad differentiam eorum, quæ ſecundum imaginationem, & ex prompto, primoque ſenſu talia eſſe imaginamur. Et ratio difficultatis pendet ex eo, quia omnia Remedia, ſive calida, ſive frigida, ſive alterius virtutis ſint, nonniſi per ſenſus nobis innoteſcunt; atque adeo non videntur alia excogitari poſſe ab iis, quæ ex ſenſu talia eſſe imaginamur. Fortaſſe autem voluit Galenus ſub his verbis diſtinguere Remedia potentia talia, ab his, quæ ſecundum imaginationem, ut edoceret Medicos, ne in dignoſcendis medicamentis deciperentur. Sunt enim plerique, qui ex vulgi dumtaxat Criterio, dijudicant de virtutibus medicamentorum ex colore, & viſu, aut etiam ex Tactu, Guſtatu, aut Olfactu, in quibus ſæpeſæpius falluntur. Sic omnia acida, frigida a nonnullis exiſtimantur, cum tamen pleraque acida, cauſtica ſint, & eſcharotica, aut etiam potenter diſſolventia. Sunt multa, quæ ad tactum frigida videntur, cum cæteroqui plurimum caloris intus aſſumpta excitent. Odora licet plerumque calida eſſe ſoleant, non raro tamen cum frigiditate copulantur, ut in floribus Plantarum. Albicantia frigida, rubra calida creduntur, cum contrarium in multis ſit, & ita de pleriſque aliis.

Sunt qui his non fidunt, ſed toti ſunt in effectibus notandis, & quidem nil intimius in rerum notitiam ducit, quam effectuum perquiſitio. At cum in effectibus multa quoque omittantur, ex quibus error emergere poſſit, propterea neque ab his rectum judicium ſemper elicitur; ſic plerique Opium frigidum exiſtimant, quia ſomnum inducit, putatum fieri a refrigerato, & humectato primo Senſitorio, ex doctrina Ariſtotelis, & Galeni: Albumen Ovorum frigidum pariter exiſtimatur, quia in vulneribus, & hæmorrhagiis, fluentem ſanguinem compeſcit; cum tamen iſta potius calida cenſenda ſint; ſiquidem Opium inflammabile, & vaporoſum eſt, & ex albumine ovi diſſolutio, ac præcipitatio fit fœculentiarum in compoſitis; quin & ab eodem diſtillatio Aquæ elicitur potenter deobſtruens, & attenuans. Vitriolum frigidum creditur: attamen Spiritus illius, & Oleum erodunt, & rubefaciunt. Tartarum ſimiliter, cum ſapore acidiculum guſtetur, putatur frigidum; ventrem tamen ſolvit, ejuſque oleum Venenum ſapit. Nitrum adeo frigidum apparet, ut exinde liquores etiam congelaſcant, ſi vaſi extrinſecus admoveatur; cum tamen ſpiritus ejuſdem per deſtillationem elicitur, erodat, & interimat. Et alia hujus generis ſexcenta. Sed quod eſt admirabilius, hæc eadem aliter operantur diluta in aquis, aliter redacta in pulveres, & aliter ſublimata in Sales. Spiritus, & Olea, quæ aliquos juverunt, aliis nocuere; imo & uni eidem aliquando profuere, aliquando evaſere infenſiſſima, ut proinde fiat, nil certi uſpiam ſubinde ex effectibus colligi poſſe, etſi ab his, quæ frequentius evenere, probabiliorem conjecturam facere ſoleamus.

Unde autem tanta varietas? Crediderim ex varia, diverſaque actione, paſſioneve, quam ſubeunt, præſertim interius aſſumpta, cum his, cum quibus commiſcentur in ventriculi cavo, & inteſtinis id evenire; ſuccis nimirum mulcigenis inter ſe invicem commiſtis, qui degeneres plerumque in ſtatu morboſo Corporis, cum diverſa glandularum, membranarum, fibrarumque ventriculi habitudine, necnon appendicum inteſtinalium, ac liquorum illuc confluentium: pancreatici ſcilicet, & fellei, conſtitutione varia, & plerumque etiam mutata, in cauſa ſunt, ut illa invertantur, extravertanturque, infringantur, depraventur, exacuantur, ac diverſimode permutentur, in figura, ſitu, motu, tum locali, tum fermentativo, cæteriſque: quo proinde fiat, ut ob diverſam ventriculorum affectionem, ac ſuccorum conditionem variam, differentes, ac varii excitentur effectus, peneque admirabiles, & non raro etiam inter ſe invicem difformes, diſſentanei, diſpares, atque oppoſiti.

Eſto autem hæc ita ſint, videntur tamen in Medicamentorum vim, facultatemque digno-

dignoſcendam rationabilius duci, qui primum illa in ſuas partes componentes, ope Chymiæ, ſolvere ſatagunt, deindeque ex illis perveſtigant vires, & efficacias eorumdem. Neque inſuper ex puris ſolum qualitatibus illas deducunt, ſed ex ſalibus, ſpiritibus, aquis, aliiſque ſimilibus, quæ particulas continent, non calidas, ſeu frigidas, ſed calorificas, aut frigorificas, & quatenus cum fermentis viſcerum, & præſertim ventriculi, ac Inteſtinorum, motum, & actionem excitant in fermentatione variam: & quidem calida dicuntur, ſi fermenteſcendo turgeant, & acutie partes vellicent, ac ſanguinem acuant, atque in motum vehementiorem, celerioremque adigant; ſi autem ex adverſo temperent potius, infringant, aut etiam figant, frigorifica dicentur. Quare ex ſenſu, quem Corporibus, & partibus inferunt, frigida, aut calida appellantur. Hac quippe ratione ex putatis vulgo frigidis ſimplicibus, ut præſertim ſunt olera ſucculentiora, nempe Endivia, Borago, Cichorium, Hepatica, Malva, & ſimilia, plurimum aquæ ejicitur per deſtillationem; nil vero, aut modicum nimis ſalis, nulluſque ſpiritus; Ex aliis plantis olentioribus, minuſque ſucculentis, qualia Eruca, Naſturtium, Roſmarinus, Salvia, Beccabunga, &c. & Sales, & Spiritus plurimi extrahuntur. Unde quo ſimplicia aromatica magis fuerint, & ligneam, ſeu duriorem texturam participaverint, eo quoque ſpirituoſiora, & ſalſuginoſiora obſervantur, quorum deinde cauſa calorem in nobis excitant, cum aſſumuntur, & calida ex illato illo ſenſu, denominantur.

Verum enim vero, inter ſenſus Corporis univerſos ad vires ſimplicium internoſcendas, dijudicandaſque, fidelior longe cæteris videtur eſſe Guſtatus, in quo ſcilicet minor deceptio accidere poſſit, eo quod majorem habeat cum Stomacho, & Ventriculo communionem, ubi iſtiuſmodi ſenſionum, caloris, aut frigoris, aliuſve qualitatis judicium depromitur. Hinc quæ acria guſtu percipiuntur, calorifica, attenuantia, diſſolventia ſunt: quæ acida, figentia, coagulantia, & acritatem temperantia: quæ amara, deobſtruentia, aperientia, & acorem corrigentia: quæ inſipida, refrigerantia, abſorbentia, relaxantia: quæ ſalſa, incidentia, aperientia, abſtergentia, & ſic de aliis.

Galenus itaque per ea, quæ ſecundum imaginationem ſunt, intelligit inefficacia, impropria, & non ex natura rei talia, ſed ſolum ex communi, ac vulgari hominum conceptu, aut exiſtimatione, talia credita, quibus vulgaris ſolummodo fiducia prodeſſe ſolet: puta ſi quis exhiberet Spiritum vini, aut Ceraſorum agreſtium, aliudve ſimile nive frigefactum, vulgo crederetur tale quid frigidum eſſe, quia ſic ad ſenſum apparet, cum tamen reipſa tale non ſit.

Sed nec omnino a Galeni mente alienum eſſet, ſi quis diceret, *ſecundum Imaginationem* intelligi ea, quæ nullam vim in Natura habent, ſed ſolum per magicas impreſſiones, characteres, philtra, amuleta, & ſimilia, morbos fugare putantur; cum & Galenus ipſe memoret fuiſſe ſuis temporibus Pergami Præſtigiatores, quorum tanta fiducia freti ægrotantes, nedum ſeipſos illorum curæ committebant, ſed ſanabantur. Magicis hiſce characteribus magnam quoque fidem præſtare viſus eſt Paracelſus, (a) ut proinde Librum conſcripſerit de Magica Medicina, ad curandas fere univerſas Corporis ægritudines. Porro nec deſunt, qui noſtra ætate Morbos curaſſe teſtentur per Tranſplantationem in Saxa, Arbores, Fluvios, ſimileſque, & aliter, aliterque per Magicam ſympathiam, ex ipſis adhuc excrementis ægrotantium.

Verum in his Imaginatrix ſumme valet, cui tanta vis ineſt, ut ſanguinem, ſpiritus, omneſque humores Corporis commovendo, & agitando, in cauſa ſit, ut materia morbifica alicubi hærens excutiatur, & vel ſenſibiliter, vel inſenſibiliter educatur; Quamobrem excitato repente gaudio, cum certa ſpe recuperandæ ſalutis, plerique convaluere; quippe Natura, veluti obruta, ſubinde reſipiſcens, omnes conatus adhibet adverſus cauſam morbificam, quouſque tandem illam vincat, & extra Corpus depellat. Hinc etiam fit, ut quo magis ægroti Medicis, & medicamentis fidunt, eo celerius ab illis juventur, & in priſtinam ſalutem redigantur, ut pluries compertum.

Concludendum igitur ad mentem Galeni, Remedium Curativum Contrarium Morbo, reipſa tale eſſe debere, quod vim, ſeu potentiam habeat cauſam morbificam ſuperandi, & expellendi, quocumque tamen modo id operetur, ſive per ſe, ſive per accidens, ſive actione immediata, ſive mediata, ſive aliter, aliterque, dummodo certa illius notitia ex pluribus, conformibuſque experimentis deducta ſit.

Quemadmodum in ægritudinibus factis,

ita

(a) *Tit. Archid. Magic.*

ita etiam in ægritudinibus, quæ partim factæ ſunt, & partim adhuc fiunt, operandum præterea docet, tollendo nimirum cauſas antecedentes, & removendo diſpoſitiones viſcerum, ſi fortaſſe illas foveant, & conſervent: in utriſque enim par ratio militat; ſiquidem, quæ curant, ſi antequam Morbus acceſſerit, adhibeantur, præſervant, & præſervantia, curantia quoque ſunt, antevertendo morbum imminentem, & expellendo, aut ſaltem corrigendo cauſam morboſam, quæ jamjam morbum eſſet illatura, niſi cito educeretur, aut domaretur: medicamenta namque ſemper adverſus cauſas morboſas oppugnant, quæ plane in utroque caſu intra Corpus ſunt.

Quoniam vero in exemplum morborum, qui partim fiunt, & partim facti ſunt, proponit in textu Galenus febres humorales, ex putreſcentibus humoribus progenitas, idcirco indicationem curativam in ipſis duplicem facit: alteram quidem pertinentem ad evacuationem, alteram reſpicientem alterationem: atque illam reſpectu habito ad materiam humoralem peccantem, quæ tota ex Corpore educi debet; iſtam vero reſpectu putredinis, quæ corrigi, & emendari expoſtulat: quam correctionem, Alterationem eſſe dicit, *quæque putredinem finit, manente adhuc ſubſtantia, ſeu cauſa*. Subdit inſuper, hanc Alterationis ſpeciem eſſe *Concoctionem, quam ubi invenerimus, a quibuſdam cauſis fieri contingat, tunc utique eorum, quæ hoc pacto ſalubria ſunt, ſcientiam tenebimus*. Quorum verborum ſenſus eſt, quod non ſolum ſatis ſit ad Alterationem Febrium aſſequendam, quamcumque in genere alterationem adhibere, ſed in ſpecie talem, quæ concoctio ſit. Unde aberrant a Galeni mente, quicumque contendunt alterationem per primas qualitates in univerſum fieri debere, & quidem oppoſitas Morbo: ſiquidem in febribus putridis vult Galenus talem eſſe oportere, quæ concoctio ſit: modo concoctio ex ſententia ejuſdem, ope caloris fit, nec a refrigerantibus haberi poteſt. Verum quomodo res hæc ſe habeat, alibi a nobis eſt examinatum, *in noſtro Tractatu de Febribus*, ubi omnia ad indebitam ſanguinis, cæterorumque liquorum fermentationem, quam facillime revocavimus. Quare & nunc, putreſcentium humorum vitium, dicemus, indebitam illam fermentationem habitam a miſtura aliorum ſuccorum a ſanguinis diatheſi naturali degenerum, qui niſi a ſanguine per concoctionem, ſeu ſecretionem, ſequeſtrationemque in filtris, cribriſque Corporum repurgentur, ac deinde expellantur, febris non deerit: Alterationem vero intelligemus, perturbationem illam, commotionemque Corporis inde exorientem, & potiſſimum in pulſu conſpicuam, aut etiam in cæteris operationibus ſenſibilioribus, quæ per ejuſmodi concoctionem, ſecretionemque, ac poſtremo per evacuationem omnino ſedabitur.

De evacuationibus vero peccantium humorum, febrimque foventium, ſermonem deinceps facturus, omnia illarum genera recenſet, atque indiſtinctim febribus convenire poſſe memorat, ad egerendos putridos, vel putreſcentes humores. Ait enim: *Evacuationes autem fiunt, & per ſanguinis miſſionem, & clyſteris uſum, & per Urinæ vias, atque per eam, quæ per cutim fit, tranſpirationem, ac præterea per eam, quæ fit ad partes oppoſitas, attractionem: atque ad alias propinquas derivationem*, quibus etiam adjicit *Menſtruorum, & hæmorrhoidorum citationem, & per palatum, ac nares expurgationem*. Verum hæc, & ſimilia debebunt in quantitate, & qualitate modum ſervare, ut ſalubria fiant, concludit in textu Galenus. Ex quibus verbis præſtatur nobis occaſio agendi, quando, & quomodo prædicta medicamenta in febribus ſint adminiſtranda. Non enim Galeni mens eſt hoc loco omnes ejuſmodi evacuationes in omnibus, & ſingulis febribus putridis promovere, ſed aliquas in aliquibus, alias in aliis; alioqui ſi ſimul omnes provocari deberent, proculdubio diſformes, ac oppoſitas evacuationes tentare ſimul oporteret, cum tamen per eas vias peccantes humores ducendi ſint, per quas Natura ſe velle exonerari demonſtrat. Adde, quod multæ aliæ Evacuationis ſpecies ſunt hic omiſſæ, quæ non raro juvare obſervatæ ſunt, puta Vomitus, Dejectiones, Sudores. Igitur voluit tantummodo has veluti in exemplum plurimarum aliarum commemorare, & quidem, non ut illis ſimul Medici in curandis febribus uterentur, ſed quod modo his, modo illis, prout occaſio tulerit, & diverſæ indicationes abſcindendi cauſam morboſam, occurrerint.

Primum autem ſanguinis mittendi uſum, & opportunitatem perpendamus. Nemo umquam inficias ibit, aliquando ſanguinis evacuationes ſponte Naturæ promotas febricitantibus contuliſſe: quandoquidem, & in Ægris Epidemiorum, & in aliis innumeris, paſſim in praxi obſervatis experientia

tia demonſtravit, ſuperveniente e naribus hæmorrhagia, momento fere temporis, acutiſſimas adhuc febres deſiiſſe, abſque ulla recidiva. Sic etiam erumpentibus menſtruis, lochiiſque, antecedenter ſuppreſſis, denuo profluentibus, fœminas a graviſſimis morbis fuiſſe liberatas; ſicut pariter, & viros plurimos a ſupervenientibus hæmorrhoidibus. Solum de eventu a ſanguinis detractione, Arte inſtituta, perpetuo dubitatum fuit, quoniam ab his, quæ ſponte Naturæ fiunt, evacuationibus ad eas, quæ Arte ſunt peragendæ, conveniens illatio, rite, recteque deduci nequit, attenta nimirum temporis opportunitate. Difficillimum namque eſt, & fere impoſſibile, certo, convenientique tempore eam ſanguinis quantitatem detrahere, quæ exigentiæ morbi, & cauſæ morbificæ congruit: ſed & eam venam, per quam ipſa levari petit, quis umquam poterit divinare? cum cæteroqui loca conferentia in evacuationibus obſervare ſemper expediat. Educere inſuper illum humorem, qui revera morbum facit, & non alium, longe difficilius eſt, qui tamen non raro alicubi hæret, aut reſtagnat, ut in apicibus arteriarum, vel in glandulis Corporis, vel in intimioribus partium penetralibus. Præterea ſanguinem educere in ea Corporis affectione, quæ ejuſmodi depoſitionem expoſtulat, & in ea circumſtantia ſymptomatum, & partium affectarum, ne ſubinde vires deficiant, vates exquiritur Apollo, cum aliunde Natura ſeipſam levet, aut ſaltem levare debeat, citra virium diminutionem. Hæc, & alia plura, tam ſcitu neceſſaria ſunt, ut conveniens ſanguinis evacuatio ſuccedere nequeat, ſi unum, vel alterum ex his fortaſſe deficiat, ne grave damnum ægrotanti ſit adfuturum, nulli alii evacuationi comparandum: quoniam per hanc vires plurimum enervantur, & multo magis, quam per aliam quamcumque viam.

Multoties inſuper Natura ſanguinis evacuationes per certas quaſdam partes molitur, quæ ſi per alios ductus haberentur, non proficerent. Sic in pleuritide prodeſt ſanguis per os excretus; per ſeceſſum vero proximam mortem portendit. Nephriticis, & Melancholicis hæmorrhoides ſupervenientes ſalutares fiunt, cum tamen ſi per vomitum ſanguis educeretur, vel per Renes mingeretur, ægri periculo non vacarent. Menſtruis erumpentibus a graviſſimis morbis fœminæ liberantur, quæ ſi ſanguinem ejicerent, vel evomerent, non ita. Lochia ſuppreſſa, ſi per Uterum redeant, bonum; per alias partes vero, grave nimis eſt, & periculoſum.

Itaque ſanguinis evacuationes ſponte Naturæ promotæ, & ſalubriter peractæ, referendæ ſunt ad eas, quæ criticæ dicuntur, cum ſcilicet Natura evictam jam cauſam morbificam, morbumque ipſum depellit, ac eliminat. Nemo umquam autem in Re Medica, tam felix fuit, ut potuerit Cryſim, abſque peculiari Naturæ conatu, perficere, quidquid in hanc rem jactet Helmontius. Incertum igitur, dubium, imo non raro fallax, & periculoſum ejuſmodi, ex ſanguinis eductione beneficium, cum cæteroqui ex adverſo certiſſimum ſit ſpirituum diſpendium, & virium exſolutio. Quod ſi fomes febrium partibus ſolidis inſit, ut in tuberculis intraneis, abſceſſibus in glandulis, aut inflammationibus etiam exiguis partium internarum, qui fieri poterit, ut ſanguinis miſſione removeri, aut educi queat, quemadmodum in ſpina digito infixa. Quamobrem non mirum, ſi plerique non tam facile de humano Corio periclitari cupientes, ab illius præcipiti adminiſtratione ſe abſtineant, non quod illam aliquando, (& potius præſervationis gratia) in aliquibus non commendent, ſed quod periculoſæ aleæ ſit plena. Si quandoque autem in uſum remediorum ducenda illa ſit, potius in plethoricis, opiparis, vinolentis, & quibus ſanguis in ſuo circuitu remoram patitur, venæque amplæ nimis, turgidæque fiunt, & Corpus totum veluti ingenti gravamine oppreſſum, ſeipſo ponderoſius perſentitur; adeoque, vel ad depellendam multitudinem, ſi qua eſt, vel ad citandum ſanguinis motum, fortaſſe alicubi præpeditum tutius adminiſtrabitur, ut alias meminimus.

Quod ad Clyſteris uſum pertinet, fertur inter medicinalia præſidia introductus ex Ibi ave Ægyptia, quæ exonerandi ventris gratia Nili aquam adunco roſtro in anum immittens, retenta diutius excrementa deponit: quamquam Helmontius non vereatur pudendum medentium ſubſidium illum appellare, & aliquando ex nimia agritudine gravia nocumenta ægrotantibus attuliſſe fateatur. Verum licet Clyſteres ex acribus medicamentis injectos, ob nimiam violentamque irritationem inteſtinis illatam, gravia damna nonnumquam excitaſſe haud inficiemur, non tamen interdicendi omnino ſunt, qui ex levioribus, & laxantibus componuntur. In febribus enim aſſi-

duo

duo ad inteſtina ſolent ſuperfluitates humorum deponi; unde interjectis vicibus juvabit illas per alvum educere, & ventrem oppletum exonerare: quare admonet, & prudenter Hippocrates 4. *de rat. vict. t.* 20. de Angina, & Pleuritide agens, ut alternis diebus clyſteres febrientibus injiciantur.

At vero ferendi non ſunt, qui ex injectis clyſteribus etiam Ventriculum, & gracilia inteſtina exonerari poſſe putantes, in præconceptam opem conficere ſolent decocta, & miſturas varias ad effictum uſum diverſimode comparatas. Siquidem ex Anatome jam ſatis innotuit, ad principium Inteſtini Coli valvulas ineſſe, quibus aſcenſus ad ſuperiora impeditur. (a) Non negaverim tamen ex depoſitis inde excrementis, locum reddi capaciorem pro receptione aliorum excrementorum a ſuperioribus inteſtinis derivantium, quoniam per motum eorumdem periſtalticum perpetim ſuperfluitates ſuperiorum ad inferiora protruduntur. Hac eadem ratione contingit, ut adhibitis podici balanis recrementa a ventre depellantur, irritatione per fibras, & membranas inteſtinorum ſupernis partibus communicata. Hinc etiam non raro accidit, ut ab acribus balanis, aut enematibus vomitus periculoſiſſimus ſucceſſerit: etenim ab ejuſmodi irritamento inteſtinis vehementer illato, potuerit Pylorus moleſte adeo affici, & contorqueri, ut ſurſum retractus Ventriculum coegerit ad vomendum. Non diſſimili modo vomitus contingit, cum linguæ faſtigio vix Mercurius emeticus guſtatur, aut aliud potentiſſimum Vomitorium.

Unde denique tanta utilitas ab uſu clyſterium in febrientibus ſperanda ſit, dubitari hic non incongrue poteſt, atque eo magis, quoniam in febribus, putridis dictis, ſeu humoralibus, peccantes humores intra venas concluſi ſtatuuntur, qui numquam a Natura deponuntur ad alvum, quam prius concocti fuerint, & a reliquis ſalutaribus ſuccis ſecreti: modo longe admodum diſtare ponuntur humores putreſcentes in febribus, ſive in venis majoribus, ſive in venis minoribus putreſcere dicantur, quam ut per alvum excerni, aut ad vias inteſtinorum deferri poſſint.

Sed facilis eſt ſolutio, ſi conſiderentur, quæ nuper Anatome detexit, peculiares ſcilicet ductus ineſſe, per quos ad alvum impuritates humorum dejiciantur, ſed & potiſſimum Virſungianum, & Choledochum, deferre ſuccos quoſdam, qui ſimul commiſti, atque indebite fermenteſcentes plurimarum etiam cauſæ ſunt ægritudinum; ſicut ex adverſo, convenienter repurgati multis ægritudinibus finem faciunt. Obſervatione pariter Graeffii (quæ refertur in Ephemeridibus Germanicis, & in actis Anglicis) ab aſſumpto medicamento purgante commoti humores per ductum Pancreaticum, & Choledochum ad inteſtina promoventur: quin & infuſione liquorum catharticorum in Venis facta, pari modo, per prædictos ductus catharſis accidit. Per Arterias quoque meſentericas, tendentes in glandulas inteſtinorum, non raro etiam humores educuntur, unde fit, ut aliquando a Catharticis validioribus dyſenteriæ cruentæ progignantur, vel etiam ſanguis ſincerus educatur, relaxatis nimirum oſcillis earumdem, aut etiam eroſis glandulis, quibus illæ in ſuis extremitatibus occluduntur.

Amplius per vias Urinæ ſæpiſſime quoque febrium cauſam materialem evacuari, ac propterea febres ipſas deſinere, certiſſimum eſt, atque iteratis experimentis comprobatum: unde motus Galenus commendat in febribus diureticorum uſum 2. *prognoſt. a tex.* 26. *uſque ad* 38. ſi per eas partes videatur Natura peccantem materiam velle detrudere. Et 1. *ad Galuc. cap.* 15. eadem in curatione Tertianæ proponit; imo etiam redundantibus ſeroſis humoribus diuretica exhibet *in libris de tuenda valetudine*, ad illos per urinam educendos. Per tranſpirationem inſuper humorales febres deſinere poſſunt. Tanta enim eſt, quæ per poros Cutis fit humorum reſolutio, ut majorem ex aſſumptis cibis excrementorum partem complectatur: Quamobrem in febrientibus perutilis nimium cenſeri illa debet, in quibus halitus, & vapores affluenter admodum exuberant.

Inculcat præterea Evacuationem illam, quæ fit *per Attractionem* ad partes oppoſitas, atque ad alias propinquas *per Derivationem*. Verum in hoc valde diſſentiunt Interpretes. Siquidem plerique in Præſervatione ſolum Revulſionem per diſtantiſſimas partes faciendam opinantur; In Curatione vero potius per propinquas, cujus opinionis ſunt Curtius, Fuchſius, Acachias, & Manardus: at Laurentius Joubertus per proximas ſemper, numquam per diſtantes illam faciendam eſse contendit. Petrus Briſottus, & alii, in principiis morborum putant eſse revel-

(a) *Repugnat his quoque tota Mechanica Chyloſis.*

revellendum per proximas, in fine vero per remotas partes. Sanctorius demum conditiones has non neceſsario requiri in Revulſione, & Derivatione arbitratur, ſed modo per diſtantiſſimas, modo per proximas partes Revulſionem fieri poſse docet, atque in hujus probationem affert plura Galeni loca, præſertim vero 5. *Meth. cap.*14. ubi is applicat emplaſtrum ex thaſia futuræ coronali, ad revellendum a Cerebro, & 6. *epidem. comm.* 2. *text.* 31. inhærens Hippocrati aſserenti in Oculorum fluxione, ad fauces revellere oportere, ait, *hoc unum eſſe remediorum revellentium genus, ut diuturnas fluxiones ad fauces revellamus acribus medicamentis, & comment.*3. 6. *epidem. text.*22. laudat Sabini ſententiam, qui in fluxu ſanguinis e naribus, venam Cubiti, gratia revulſionis, ſecabat; & 5. *Meth. c.*8. inquit, dum rumpitur aliquod vas in pulmone, venam Cubiti protinus eſse ſecandam, revellendi gratia: & *lib. de cur. rat. per ſangu. miſſ. cap.*6. ſubdit, in pleuritide venæ ſectionem factam in contrario latere, vel obſcuram, vel poſt multum tempus aliquam utilitatem afferre, & denique *comm.* 2. *in* 6. *epidem. text.* 9. docet, quod revellens locale eſt retrahens ad proxima, & non ad remota. En igitur quam inter ſe diſſonent Galenus, ejuſque Commentatores. Verum ejuſcemodi Revulſiones, poſtquam de Sanguinis Circuitu ſtatutum eſt, ab Aula medica receſſere, niſi tantum de Nomine ludere velimus, quod illæ, quæ inter initia morborum fiunt, & præſertim a partibus diſtantioribus, Revulſiones dicantur, veluti in uſum ductæ, ne humores magis confluant in partes affectas: quæ vero in aliis temporibus peraguntur, ad confluxum humorum diminuendum, vocentur Derivationes; quamquam, & in hoc plerumque accidat, ut a remotioribus partibus factæ, remeantem ſanguinem magis, magiſque commoveant in affectam partem, atque inducta vaſorum depletione, eamdem languidam reddant; & concretum, remorantemque ibidem ſanguinem, minus aptum deferant fermentationi, ac maturationi, vel etiam reſolutioni: cum ſanguis e venis eductus citatiorem efficiat eum, qui per arterias redire debet, in detracti ſupplementum, niſi alia obſtiterint, & qui reſtagnat, ſpiritibus orbatus difficulter in fermentationem promoveatur.

Poſtremo Evacuationes memorat Galenus per citationem Menſtruorum, ac aperitionem venarum hæmorrhoidalium, necnon per palatum, & nares expurgationem, quæ licet viſcerum particularium repurgamenta ſint, nihilominus valde quoque prodeſſe poſſunt febricitantibus, in quibus omnes fere evacuationes ſupprimi ſolent. Equidem menſtruorum eruptiones, nedum febres, verum etiam plures alias graviſſimas ægritudines terminare conſueverunt, depoſitis nimirum in vaſa uterina totius Corporis ſuperfluitatibus. Idipſum per venas hæmorrhoidales non raro fit, ex quibus non tam ſanguis feculentus, quam ſeroſa quædam glutinamenta acido-muriatica repurgantur, in manifeſtum Corporis levamen, cum potiſſimum moderamen ſervant, tum in quantitate, tum in tempore. Sed & videntur venæ iſtæ conditionem referre Varicum, quæ ſicuti non raro brachiis, cruribus, ac tibiis accidunt, ita & podici, utero, cæteriſque partibus contingunt; unde cum ſponte ſua laxantur, & ſanguinem illum ſtagnantem deponunt, a multis morbis vindicant, præſertim a melancholico, & maniaco delirio, ut teſtis eſt idem Galenus pluribus in locis Epidemiorum. Cæterum per palatum, & nares expurgatio, pariformiter conveniens, & ſalutaris febrientibus cenſenda eſt, quia non ſolum Caput a ſuperabundantibus humoribus præſertim lymphicis exonerat, ſed etiam Cerebrum ſimul una validum oſtendit, beneque ſe habere in repurgandis propriis excrementis. Accedit, quod ſæpenumero febrientibus accidere ſolent dolores Capitis, ſopores, ſurdaſtritates, gravedines, quæ per ejuſmodi repurgationes deſinunt, & ſi futuræ ſint, prævertuntur.

Poſtquam hactenus Galenus docuit, Intemperiem factam, contrariis tolli: futuram cauſam abſcindentibus, & ex facta, ac futura miſtam partim auferentibus cauſam, & partim contrariis, malam in Corpore diſpoſitionem tollentibus; ut exemplificavit in febribus putridis: nunc idem operandum quoque ait in reliquis intemperiebus, ab humoribus etiam, ſeu cauſis materialibus originem habentibus: ac proinde generale præceptum profert, ut in omnibus ægritudinibus materialibus, prius cauſa auferenda ſit, quam effectus, ſive qui fit, ſive qui factus eſt; licet quandoque ſimul, & ſemel unico remedio utrique oppugnari poſſit, ut eſt exemplum in febre ardente, cui potius Aqua frigida remedio eſt, tum ad retundendam febrim, tum ad depellendam cauſam morbificam per ſudorem, urinam, aut dejectionem.

Quoniam vero Galenus in indicationibus cura-

curativis exequendis, ordinem quemdam ſervandum eſſe docet, quæ nimirum prius, quæ poſterius adhibenda ſint. Nos propterea breviter, quinam debeat eſſe talis ordo, in morbis, & indicationibus complicatis, convenient duximus examinandum. Et quidem omnia indicantia ad tria univerſaliter reducit idem Galenus 3. *meth. cap.* 9. & 7. *meth. cap.* 12. Primum eſt Urgens: Secundum, Cauſa principalis: Tertium, Cauſa ſine qua non, ſive impedimentum. Pro exemplo affert Ulcus cum inflammatione, ſorditie, cavitate, & ſanguinis profluvio: Ubi ſanguinis profluvium eſt indicans urgens, quia ab eo vitæ periculum imminet: Inflammatio eſt indicans ſecundum in genere cauſæ, quoniam acritudine, ardore, & irritatione fovet, vel efficit ulcus. Sordities denique eſt Tertium indicans, & cauſa, ſine qua non, ſive impedimentum; etenim numquam cavitas ulceris replebitur, niſi prius ſordida colluvies auferatur.

Quod autem in ulcere exemplificat Galenus, idipſum expedit obſervare in omnibus aliis ægritudinibus: nam Urgens in quocumque affectu illud eſt, quod virium jacturam ægro minatur, adeoque vitæ periculum; & huic primo vacandum, quia vita noſtra viribus ſuſtinetur, & ſpes recuperandæ ſalutis in virium robore repoſita eſt. Hinc Galenus 10. *meth. cap.* 3. cuidam juveni febre acuta laboranti, cibum in ipſa acceſſione exhibuit, nempe tres cyathos cremoris ptiſanæ, & duos cyathos vini albi tenuis, ob virium languorem; quamobrem æger ille, etſi antea ſine voce, & ſenſu jaceret, ſtatim oculos ſuſtulit, & tum audire, tum loqui, tum adſtantes noſſe cœpit. Hac eadem ratione multoties accidit, ut ab urgentiori ſymptomate curatio prævertatur, & ſymptomati urgentiori primum occurritur, ſpretis interea cauſa, & morbo, ut dicitur 12. *meth. c.* 1.

Secundo, ſi Urgens jam deſierit, tunc Cauſæ principali vacandum, quoniam per illius ablationem, neceſſario morbus cum adjunctis ſymptomatibus deſinet.

Tertia indicatio ſumitur ab Impedimentis, quæ ab eodem Galeno vocantur Cauſæ ſine quibus non, ut ſi E. g. in vulnere, enſis fruſtulum relictum ſit, vel oſſis fragmentum, vel in ſputo ſanguinis pus, vel concretus ſanguis alicubi hæreat, proculdubio niſi iſta auferantur, numquam morbus curabitur.

Cæterum in remediorum exhibitione, illud perpetuo ante oculos habendum in morbis complicatis, ut id eligatur, quod licet uni affectui non multum conferat, ſaltem alteri non obſit, documento Hippocratis 1. *epidem.* 2. *text.* 5. dicentis: *Id in Morbis perpetuo obſerva, ut ſi non juves, videas, ne ſaltem noceas*. Quare optimum conſilium erit, ac prudenti Medico dignum, quod potius eligatur remedium parum uni juvans, ſed nihil alteri nocens, quam valde juvans uni, & nocens aliquantulum alteri. In quam rem docte concludit Sanctorius: *Medicos, qui ſtatim in occaſione non urgenti, multum ſanguinis copiam evacuant, vel abunde elective purgant, a præceptis Hippocratis, & Galeni recedere, qui jubent, Medicos ita tuto procedere, ut non noceant ægris.*

A Curatione intemperierum ſimplicium pergit Galenus ad curandas intemperies compoſitas, quæ facile ex ſimplicibus indicationibus patefiunt. Hinc ſi Corpus incidat E. g. in ægritudinem calidam ſiccam, contrariis medicamentis occurrendum frigidis humidis, & in quo gradu caliditas, & ſiccitas exceſſerint, pari quoque gradu excedere debeant frigiditas, & humiditas. Verum, quæ hoc loco proponuntur a Galeno, ſolum mente excogitari poſſunt, at ne vix quidem phyſice peragi; (a) cum nemo umquam potuerit gradus exceſſus qualitatum certa menſura determinare, nec minus deinde pari gradu contraria remedia exhibere, & morbo opponere. Quis hic magnus Apollo?

Quamvis inſuper æqualia Morbo Remedia, ſed oppoſitis viribus pugnantia commendet Galenus in curatione, illa tamen in partibus exterioribus uſu eſſe poſſe ait, in quibus nulla reluctatio, vel modifica fit. At ſi partes Corporis intimiores afficiantur, remedia debebunt eſſe morbo efficaciora, & cum tanto exceſſu, quanto virtutes illorum in itinere creditur poſſe conſumi. Unde ſi E. g. quis intemperiem frigidam in Jecore pateretur cum exceſſu graduum duorum, deberet remedium exhiberi per os tanto calidius, quantum, poſtquam pervenerit ad Jecur, excedentis caloris amiſerit, ut ſolummodo retineat æqualem in gradu calorem, morbo in gradu ſecundo frigido, contrarium. Pulcherrimum ſane documentum, ſed ad praxim irreducibile. Ipſemet etiam Galenus 3. *meth. c.* 7. inquit: *ſi quantum*

agen-

(a) *Galenus in textu memorat ultra gradus VIII. etiam X.*

agendum ad unguem perciperem, utique qualem fuiſſe Æſculapium mente concipio, talem me eſſe putarem: ſed quoniam id fieri non poteſt, certe, ut quoad homini licet, quam proxime accedam, tum ipſe me exercere decrevi, tum alios, ut idem faciant, adhortor. Idipſum fuſa oratione confirmat 3. *meth. cap.* 3. ac tandem concludit: *Pharmacum ad unguem proprium, nec ſcribi omnino poteſt, nec dici.*

Ulterius, varium debere eſſe remedium Galenus docet, non ſolum propter varietatem intemperierum, ſive calidarum, ſive frigidarum, magis, vel minus recedentium a naturali ſtatu; verum etiam ex diverſitate ſitus partium affectarum, magis, vel minus reconditarum; ſicut etiam formationis earumdem: puta ſi meatus fuerint reſerati, vel conſtipati, aut ſi partes affectæ fuerint nobiles, vel ignobiles, capaces, vel Incapaces humorum ad ipſas confluentium; ut & reſolutioni faciles, vel difficiles. Nam ex his omnibus variæ Remediorum formulæ expoſtulantur, & varia Medicamentorum genera, tum viribus præpotentia, tum doſi adaucta. Denique concludit, quod cauſæ intemperiem facientes, vel foventes, evacuatione tolluntur; intemperies vero ipſæ ſola alteratione curantur.

CAPUT VII.

XC. in Galeno.

Curatio ſolutionis Continuitatis in parte carnoſa.

TEXTUS.

(T. 46.) *Continuitatis autem ſolutionis curatio, intentione quidem habet unionem, quæ in partibus quidem inſtrumentariis impoſſibilis eſt, in ſimilaribus vero non ſemper poſſibilis. At quandoque ſicuti in carnoſis ſanitas conglutinatione perficitur, nihil vero differt, neque ſi coalitum appellaveris.* (T. 47.) *Ipſam vero antecedit, quando vulnus majus extiterit, partium applicatio diſtantium, quæ ex formationis genere exiſtit. Ut autem hæc ipſa firma, ac ſtabilis fiat, & alligatio cogens in unum, quæ diſtant, & fibulæ, & ſecuræ utiles ſunt.* (T. 48.) *Coaleſcere autem facit ea, quæ invicem diſtant, ac priſtinam reſtituit unitatem ipſa Natura. Noſtrum vero opus eſt, ut diximus, primum quidem applicare extrema diſtantium partium, ſecundum autem, itaut in unum coacta ſunt, conſervare, & tertio loco cavere, ne quid labris ulceris intercidat, & quarto ipſam partis ſubſtantiam conſervare ſalubrem.* (T. 49.) *Sed quo pacto, & primum, & ſecundum impleamus officium, dictum eſt, tertium vero in cogendo in unum partes diſtantes exequemur, ſi nihil extrinſecus incidere permittamus. Quoniam ſæpius uſuvenit, ut pilus, aut oleum, aut aliqua alia humiditas interveniens earum, quæ copulandæ ſunt, partium unitatem impediat. In eo autem, quod ſequitur tempore per ſuffluxiones tertia intentio retinetur. Ipſam vero ſuffluxionem, ex ejuſdem, & contrarii loci diviſione, & figura opportuna comparare oportet. Partis autem ſubſtantiam ſalubrem per ea, quæ mediocriter exſiccant, conſervabimus.* (T. 50.) *Hæc quidem eſt ſolutæ continuitatis curatio, cum ipſa ſola ſeorſum in carnoſa parte conſtiterit. Quod ſi alicui alteri morbo conjungatur, plures ſunt indicationum intentiones, quas in compoſitarum, vel complicatorum, ſive ut cuique appellare libuerit doctrina, trademus. In præſenti autem ſermone ad reliquas unitatis ſolutiones accedendum.*

PARAPHRASIS.

HActenus de curandis Intemperiebus, tum ſimplicibus, tum compoſitis verba fecit Galenus; nunc qua methodo curari debeant continui ſolutiones, agere proſequitur.

Et primum inquit, ſolutionem continui ſecundum ſe indicare unionem, quoniam, quæ a reliquis partibus ſejunctæ ſunt, cum eiſdem connexionem expoſtulant, ut totum perfecte integrent, & componant; cumque partes Corporis ſolutionem ſubeuntes eſſe poſſint, vel ſimplices, ſeu Similares, vel compoſitæ, Organicæ, & Inſtrumentariæ dictæ; idcirco ſubdit unionem in partibus inſtrumentariis eſſe impoſſibilem; in ſimilaribus vero non ſemper poſſibilem; Et quidem in partibus organicis ſolutio inſanabilis reputatur, ut cum Naſus, Auris, vel Digitus, abſciſſus eſt, atque a toto omnino ſejunctus: In partibus vero ſimilaribus non ſemper facilis eſſe poteſt; ſiquidem licet partes carnoſæ facile reſarciri queant, ob majorem ſanguinis confluxum; ſpermaticæ tamen dictæ, ut oſſa, membranæ, ligamenta, vel difficulter uniuntur, vel ſi uniuntur, potius per callum, ſeu ut ajunt, per ſecundam Naturæ intentionem, agglutinantur. Ita namque, quod oſſa ſoluta, & fracta uniri non eſt os,

Digitized by Google

ſed callus, & quod continuat, ac nectit cartilaginem, nec ligamentum eſt, ſed quid tertium ipſis aliquanto durius: ſecus vero in carne ſoluta, quod reſtituitur, revera Caro eſt; unde hæc unio vocatur a Medicis, ſecundum primam Naturæ intentionem; illa vero per ſecundam.

Cur autem Galenus prius meminerit de curatione ſolutionis continui, quam de curandis morbis in mala compoſitione, de qua re Argenterius Galenum carpit: Ratio afferri poteſt, vel quod voluerit ab illis morbis exordiri, in quibus Natura ſola ſatis eſſe poteſt curationi, ut ſunt morbi in intemperie, poſtmodum de illis agere, in quibus Natura Medicum adjutorem expoſtulat, ut ſunt morbi in ſolutione continui, & ultimo demum loco de iis, in quibus plerumque ſola Medici induſtria abſolvitur curatio, ut ſunt luxationes, fracturæ, & ſimiles pertinentes ad malam compoſitionem. Vel etiam quod voluerit ab illis morbis initium facere, qui noſtris ſenſibus manifeſtiores eſſe ſolent: manifeſtiores autem ſunt ſolutiones unitatis, quam malæ compoſitiones. Vel demum, quia ordinem, utpote in his exponendis inutilem, ſervare noluerit, ſed ſolum proponere, ac Tyronibus offerre, quæ facilius, ac promptius addiſcuntur, ut ſunt morbi in intemperie, & continui ſolutione. Verum hoc parum refert.

At vero an hæc continui ſolutio referenda ſit ad morbos partium ſimilarium, aut diſſimilarium, an ad Morbos ambarum, gravior eſt inter DD. controverſia. Galenus nedum hic, ſed etiam *lib. de Differentiis Morborum*, *cap.* 11. & alibi, Morbum communem ſimilaribus, & diſſimilaribus partibus facit, quoniam per eam utræque partes indiſcriminatim offenduntur. At contrarius ex una parte eſt Averroes 3. *Collig. c.* 14. aſſerens continui ſolutionem convenire ſolum partibus ſimilaribus: ſolutionem contigui (ita dicendum putat) organicis. Ex altera vero parte Falloppius, & Argenterius exiſtimant, ſolutionem continui nullo modo convenire ſimilaribus, ſed ſolum diſſimilaribus partibus, & organicis.

Ratio Averrois eſt, quia partes inſtrumentales ſiunt ex ſimilaribus contiguis, & non continuis, quare dum ſolvuntur, contigua, & non continua ſeparantur.

Falloppius vero adverſus Galenum affert, quod nulla pars ſimilaris in ſolutione continui amittat propriam actionem, quoniam ſecta Carne, caro nutritur, concoquit, ſecernit, & alia ſibi naturaliter convenientia peragit: igitur ſubdit, continui ſolutionem non eſſe affectum partium ſimilarium.

At quis non videt, per ſolutionem continuitatis utraſque ſpecies partium æqualiter affici, ſimulque lædi operationes ſimilarium partium, & organicarum? Cum enim organicæ ex ſimilaribus conſtituantur, profecto cum iſtæ ſolvuntur, neceſſario illæ nexum amittunt, & viceverſa. Nec umquam quis imaginabitur poſſe ſolvi compoſitas, non læſis ſimplicibus; aut ſolvi ſimplices illæſis compoſitis, quæ ex ſimplicibus conſtituuntur, & integrantur.

Ad Argumenta autem Averrois, & Falloppii reſpondetur, & ad primum dicitur Galenum ſolitum eſſe confundere continuum cum contiguo: etenim idem ſeipſum explicans, quid nomine continui intelligat *cit. lib. de differ. Morb. c.* 11. clare oſtendit, ſe lato modo continuum ſumere, prout comprehendit continuum, & contiguum: ſiquidem memorans ibidem ægritudines ſolutæ continuitatis, confundit divulſas partes ex toto, & ex parte, itemque fractas, convulſas, & ſimiles. Hac eadem ratione Ariſtoteles, 1. *metheor. cap.* 2. accipit continuum pro contiguo, cum ait, *oportet Mundum hunc inferiorem eſſe ſuperioribus lationibus continuum*. Conſtat autem ſublunares has regiones non continuas, ſed contiguas tantummodo eſſe Cœlorum Orbibus.

Ad Falloppii argumentum dicitur, quod licet in ſolutione continui non amittantur operationes partium, cum revera non aboleantur, attamen negari non poteſt, quod vel diminuantur, vel depraventur, quoniam partes ſolutæ imperfecto modo operantur in nutritione, coctione, & ſimilibus, & quandoque etiam depravantur, eo quod pus generent, & non raro etiam carnem excreſcentem, aut fungoſam gignant.

Sed adhuc dubitare contingit ex textu, cur Galenus dixerit impoſſibile eſſe partes inſtrumentales, & organicas disjunctas poſſe agglutinari, cum alias ipſe dixerit, præſertim 2. *de ſemine*, & 13. *meth.* venas, & arterias puerorum ſectas poſſe reſarciri: venas autem, & arterias ipſemet Galenus vocat partes inſtrumentales *lib. de diff. morb. cap.* 4. Verum reſpondet Sanctorius diſtinguendo duas ſpecies partium inſtrumentariarum: aliquas enim inquit concurrere ad aliarum partium inſtrumentalium, ſeu organicarum compoſitionem, & hujuſmodi ſunt venæ, arteriæ, nervi, muſculi, alias vero

vero partes inſtrumentarias eſſe per ſe, & ſua natura organicas, cujuſmodi ſunt, Manus, Pes, Oculus, Auris, quæ tantummodo concurrunt ad compoſitionem totius Corporis. Cum autem Galenus dixit, partes inſtrumentales, ſi fortaſſe reſciſſæ ſint, agglutinari non poſſe, intelligendus de organicis per ſe, & ſua natura talibus; neutiquam vero de inſtrumentariis primo modo conſideratis. Vel etiam dici poteſt, quod loquatur de iis, quæ agglutinantur per primam intentionem, ſeu per medium ejuſdem naturæ, puta cum caro reſciſſa reſarcitur per alimentum homogeneum, nempe per ſanguinem, quo carnes nutriuntur, & augentur; id quod minime accidit in partibus organicis per ſe, ſuaque natura talibus.

Atque hinc patet ſolutio alterius difficultatis, quæ adverſus hunc Galeni textum afferri poſſet, quod ſcilicet per organica etiam per ſe talis a cæteris partibus reſecta reſarciri adhuc poſſit, ope, ac induſtria peritiſſimorum Chirurgorum, quemadmodum ferunt ſumma ſui gloria, atque adminiſtratione exercuiſſe Tagliacotium Chirurgum Bononienſem, qui Naſos regenerare ſcivit, & in pluribus exequutus eſt. Ea enim Naſi regeneratio organica minime, ſed tantummodo ſimilaris, eo quod ſolum reproducatur caro in vertice Naſi, quæ pars ſimilaris eſt, non organica. Quo pacto intelligendus quoque eſt Hippocrates *6. Aphoriſm. 19.* ubi docet: *Cum diſciſſum fuerit os, cartilago, vel nervus, aut genæ particula tenuis, vel præputium, neque augetur, neque coaleſcit.* Nam Galenus *in commentario*, particulas illas, *neque augetur*, interpretatur, *neque generatur;* quia revera non generatur pars ſimilis abſciſſæ, vel qualis abſciſſa eſt, ſed alia apparenter ſolum, & ſuperficietenus tantum illi ſimilis; quin & non raro manifeſte conſpicitur, omnino difformem deperditæ reſarciri; ut patet in callo reproducto in oſſe, cartilagine, & ſimilibus.

Eſt tamen diligenter adnotandum, maximam adeſſe differentiam inter Solutionem continui, & Avulſionem, quam Græci ἀπόσπασμα dicunt, cum ſcilicet una pars ſeparatur ab alia, ut contingit in oſſibus laxatis, in tendinibus, & muſculis ſeparatis, citra læſionem partium ſimilarium adjacentium. Hæc enim pertinet ad malam compoſitionem, vel in figura, vel in ſitu vitiatis. Solutiones vero continui partium reſciſſionem, ac deperditionem cum disjunctione, ſeu nexu ſoluto, referunt, adeoque reſarcitionem, & regenerationem alicujus rei expoſcunt. Ad exequendam autem partium ſolutarum connexionem, coitionemque, quatuor proponit Galenus a Medico eſse peragenda, ubi tamen illa ſimplex eſt, & in partibus carnoſis evenit. Primum, ut partes diſtantes, ſimul alliget, & connectat. Secundum curet, ut commiſſæ, & colligatæ, firmæ, ac ſtabiles conſerventur. Tertium, ut prohibeat, ne quidpiam inter labia vulneris incidat, vel remaneat. Quartum, ut ab extrinſecis alterantibus tueatur, fortis ſimul cum parte vulnerata circumjacentibus partibus. Quæ ſane utilima curationi, ſunt a Medicis impenſe conſideranda.

Et quidem antequam fiat vulneris agglutinatio, oportet, partes per ſolutionem continui diſtantes redditas recte adduci, ſimulque rite committi, præſertim ſi vulnus magnum ſit. Secundo adductas, unaque commiſsas firmiter ſtabiles conſervari, ne denuo disjunctæ impedimento ſint agglutinationi. Tertio in hac adductione, & labiorum vulneris commiſsura, cavendum, ne extrinſecum aliquid interjiciatur, quod reſarcitionem impediat; unde conferet partem vulneratam optime abſtergere, ac abluere, vel vino auſtero, vel aqua ardenti, ſimilive liquore. Quarto demum, ut labia vulneris perfecte unita conſerventur, adhibendam eſse docet ligaturam, ſuturam, vel fibulam: Statuuntur autem ligaturæ ab Hippocrate, & Galeno *in Libro de iis, quæ fiunt in Medicatrina*, & ex Avicenna 4. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. trium generum. Alia dicitur ligatura Retentiva: Alia Glutinatoria, dicta vulgo *Incarnativa:* Et alia Expulſiva, ſeu Expulſoria appellata. Prima inſtituitur pro retinendis medicamentis partibus vulneratis applicitis. Secunda fit per faſcias, ut labia unita conſerveutur, & ulcus ipſum facile agglutinetur. Tertia denique, cum hinc, & illinc ad latera vulneris adhibentur pulvinaria; vulgo plumbacula, ſeu linteola replicata ad comprimenda labia, & partes adjacentes vulneris, ut excrementa propellantur, atque in cavum illius nihil decidat, aut profluat. Ligatura vero, quæ hoc loco a Galeno commendatur, ſecundi generis eſt, quæ ſcilicet per faſcias labia partis vulneratæ alligat, & unit.

Trium quoque generum referuntur Suturæ vulneribus adhiberi ſolitæ. Prima dicitur Glutinatoria, per quam labia adducuntur, & conſervantur. Secunda Suppreſsoria, per quam labia vulneris conſuuntur, more pellium. Tertia dicitur Retentiva, ſeu Conſervativa, & fit, ut medica-

dicamenta detineantur, quouſque vulnus coaluerit; labia vero vulneris aliquantulum inter ſe diſtent, ut ſaniem, & pus emittant, ne ab illo detento relaxentur. Verum de his faſciis, & ſuturis legantur præ cæteris Tagautius, *lib.* 2. *Chirurgicarum Inſtitutionum*, & ex modernis Scultetus *in Append. Chirurg. Inſtrum.*

At quid Fibulæ Antiquis eſſent, aut ex qua materia conficerentur, dubium eſt apud Chirurgos. Et quamvis Oribaſius affirmet illas ex ære, ferro, aut auro compoſitas, atque Circuli formam retuliſſe: noſtris tamen temporibus horum uſus nullus amplius eſt, ſed loco illarum inductum eſt gluten, quod tutiſſimum eſt, componiturque ex albumine ovi, bolo Armeniæ, thure, ſarcocolla, maſtiche, ſanguine draconis, polline, fuligine fabrorum, gypſo, tragacanto, & reſina pingui ad conſiſtentiam mellis. Eo enim, tam fortiter labia vulneris devinciuntur, ut nonniſi difficillime ſejungantur. Verum recentiorum Chirurgorum induſtria compertum eſt, vulnera ſimplicia feliciſſime curari ſolis balſamicis medicamentis, quibus partes vulneratæ roborentur, puris generatio arceatur, prohibeaturque ambientis aeris alteratio: quæ videntur eſſe tria principaliora requiſita, citæ, & facili curationi vulnerum recentium, magnopere neceſſaria. Balſama autem ex rebus aromaticis, & reſinoſis componi ſolent, puta reſina terebinthi, gummi de tacamacha, maſtiche, thure, hyperico, conſolida, balſamina, & ſimilibus in vino, vel aqua ardente infuſis, & maceratis, aut etiam exinde diſtillatis. Hac ratione confecta eſt Aqua Neapolitani dicta, oleum Cicinelli, balſamum Innocentianum vocatum, &c. Verum inter plurima, hoc accipite efficaciſſimum, tutiſſimum, ac facillimum medicamentum, ad quævis vulnera ſimplicia accommodatiſſimum: Quod recipit, *Vitrioli Romani ad ſolem calcinati unc. ii. picis colophoniæ unc. iii. terebinthinæ Venetæ unc. i.* ∸ *ſuccini pulverati unc. i. aquæ ardentis optimæ lib. ii. hypericip. ii. myrrhæ, & thuris pulverati, ſingulorum unc. ſem.* Ponantur in vaſe vitreo bene clauſo ad ſolem, vel ad caminum, ac interea per vices agitentur; atque ita poſt tres, vel quatuor dies liquor poterit in uſum adhiberi.

Modus autem illo utendi, talis erit. Primum exprimatur vulnus, ut ſi quid ſanguinis in illo hæſerit, bene detergatur; imo, ſi oportuerit, etiam vino, vel aqua ardente abluatur, itaut nil ſanguinis concreti, aut grumefacti, alteriuſve rei extraneæ, intra vulnus relinquatur: deinde labia ſimul comitantur, & uniantur: mox balſamum adjiciatur, & petiis, ac faſciis ligetur, ut melius labia conſerventur unita, nulluſque aer admittatur ad partis vulneratæ alterationem: nam his rite, recteque adhibitis, vulnus breviſſime ſanatum ibit.

Sed tamen adhuc alia plura parari poſſunt, & quidem efficaciſſima balſamica, & vulneraria medicamenta, ex noſtratibus tantum plantis elicita; ut ex Abiete, Pino, Ulmo, Quercu, Lentiſco, Cypreſſo, Hedera præſertim arborea, & muraria, cæteriſque ſimilibus, ſive ſponte, ſive inciſione, gummoſis, ac reſinoſis, permiſtis cum hyperico, millefolio, balſamina, poligono, pyrola, alchimilla, caryophillata, aliiſque vulnerariis; ſi nimirum ſimplici infuſione in vino veteri, ejuſve ſpiritu, ad ſolem, vel in fimo, vel ſuper cineres calidos, ſenſim, ſenſimque digerantur, ad exactam tincturarum extractionem. His quoque meretur adnecti, quod ex Oliva tum fera, tum domeſtica, ineunte æſtate, inciſa, gummi colligitur: Mirum enim quam efficacius, ſuaviuſque, ſupra notatis admiſtum, in leniendis doloribus, & vulneribus ſanandis, operetur; ut propterea nil Nobis amplius exquirendum, aut ulterius ſperandum ſit ab exoticis Indiarum ſimplicibus: id quod nonnulli religioſe nimis & ſatagunt, & inquirunt: quaſi vero iis Natura, benefica, pia, & liberalis Mater, nobis vero dira, injuſta, & avara Noverca fuerit. Sed hæc obiter.

Quod ſi forte vulnus profundius ſit, quam ut ſimplici ligatura, & commiſſura, ſatis ſit ad agglutinationem; tunc adhibenda quidem balſama agglutinantia, ſed interea relinquenda eſt in vulnere aliqua declivitas, vel facienda ſubfluxio, per quam & balſamum injici queat, & pus, quod fortaſſe progignitur, poſſit expurgari; ſiquidem ejuſmodi vulnera in carne profundiora, expoſcunt carnis abſciſſe regenerationem, quæ raro ſine pure perficitur; & ex altera parte pus illud omnino debet expurgari, cum ſit impedimentum regenerationis prædictæ.

Quoniam vero in curandis vulneribus partim Naturæ opera, & partim Medici diligentia neceſſaria eſt, proinde Galenus utriuſque opus memorans, ait, ad Naturam pertinere, ut coaleſcant ea, quæ invicem diſtant; & ſoluta unitas ad priſtinum redigatur; unde carnis regeneratio, & unitatis ſolutæ reſtitutio, ſolius Naturæ opus eſt. Medici vero

opus erit in unum adducere, & colligare partes ex vulnere diſtantes redditas: ſic colligatas, firmas, ac ſtabiles conſervare, & prohibere cujuſvis corporis in vulnere permanſionem, removendo quæcumque ejus agglutinationem impedire poſſunt. Quin idem Galenus 3. *Meth. cap.* 4. præcipit cujuſvis aeris in vulnus penetrationem eſſe inhibendam, ne pars affecta ullatenus alteretur.

Quo autem pacto poſſit Medicus prohibere, ne aliquid vulneri ſuperaccidat, aut intra labia vulneris intercidat, ſubdit Galenus: & quidem in principio, quando labia vulneris adducuntur, omni diligentia curandum, ne lateribus vulneris adhæreat capillus, pilus, gutta olei, aut aliqua alia humida ſubſtantia; quoniam hæc impedimento ſunt agglutinationi, & partium coitioni; unde idem Galenus *cit.* 3. *Meth. cap.* 4. docet, ichorem maxime impedire agglutinationem, atque ob id jubet exſiccantibus utendum. Poſt adductionem labiorum, prohibeat in poſterum Medicus, ne alieni humores illuc delabantur, aut confluant: nam facile ad partem vulneratam, veluti debilem redditam, humores defluunt, ut dicitur 3. *de natural. facult. cap.* 13. Hinc quam male Chirurgorum plerique in curandis vulneribus olea adhibeant, unguenta, frondes, & folia herbarum delaxantia, itemque uſui turundarum inſiſtant, a Galeni mente recedentes, quiſque norit. Sed quam ex adverſo, & ſcite quidem diligentiſſimus noſtri temporis Chirurgus Cæſar Magatus *de Rara Medicatione Vulnerum*, plurimis fretus rationibus, & auctoritatibus, aliter medicandum opinetur, nemo eſt, qui non commendet, ut propterea legi mereatur.

Hinc porro, & ſapienter quidem agunt, qui in curandis vulneribus, ſtagnantem primum ſanguinem e cavo vulneris, quantocyus fieri poſſit, vel ore, vel ſiphonis ope, ſumma diligentia omnem penitus extrahunt, & exſugunt, ne ibidem hærens corrumpatur (undo malum omne) quinimo pars vulnerata, undequaque deterſa, & balſamis deinceps fota ad cicatricem exactius perducatur, & quam citiſſime perſanetur. Fuit, & non ita pridem apud Nos, plebejus quidam homo, omni litteratura penitus ignarus, qui ſolo ſuctu vulnerum, quotidie inito, cava, & profunda etiam ulcera feliciſſime curabat, non alio præſidio uſus, quam detenta parte ulcerata ab extrinſecis alterantibus cuſtodita: id quod vulgus incantationi putabat adſcribendum.

Si præterea cum ſolutione continui, alia accidentia conjungantur, tunc indicationes curativæ plures erunt, ut in Morbis compoſitis, ſive complicatis. Quæcumque autem illa ſint, commode reduci poterunt ad tria illa ſuperius ex Galeno recenſita, videlicet ad Urgens, ad Cauſam principalem, & ad Impedimenta, de quibus jam ſupra actum eſt; unde prudenter dijudicabitur, quid ante quod, vel quid cum quo, vel quid poſt quod ſonari debeat, vel poſſit, quemadmodum Galenus ipſe in ſervando ejuſmodi ordine curationis inſinuat, 7. *Meth. cap.* 12.

Ex pluribus autem ſymptomatibus, quæ vulneribus accidere ſolent, præcipuum & cæteris periculoſius eſt Hæmorrhagia, propterea qua ratione poſſit Medicus eidem occurrere, breviter aperiamus.

Et quidem in communiori praxi toti ſunt in pluries mittendo ſanguinem, gratia, ut inquiunt, Revulſionis, ex partibus oppoſitis, ac diſtantioribus. At minuitur quidem, ſed non ſiſtitur ſanguis repetitis ejuſcemodi detractionibus; quin & non raro, concitato potius ejuſdem motu, impetuoſius is irruit in partem vulneratam, veluti redditam debiliorem, ideoque abundantius egreditur; niſi etiam tam langueant vires, ut in vitæ diſcrimen ægrum adducant, vel ſaltem tardiſſimæ curationis vulnus efficiant. Inſiſtunt alii ligaturis, frictionibus, cucurbitulis, atque interea parti vulneratæ admovent pulveres quoſdam aſtringentes, ex aloe, bolo Armenia, terra ſigillata, ſanguine draconis, hypociſtide, acacia, myrtillis, balauſtiis, roſis ſiccis, pilis leporinis, aliiſque, una ſimul permiſtis cum albumine ovi; quæ medicamenta, cum localia ſint, & pulverata, fluenti ſanguini remoram quodammodo faciunt, ſed non plene opitulantur. Hac plane ratione vulneribus ſanguinem fundentibus profuiſſe credendum, lotiones aquæ frigidæ apud vetuſtiores in uſu habitas: nam oſcilla venarum, & fibras partium corrugando, ſanguinem ſiſtere poterant.

At vero quæ hactenus ex innumeris medicamentis ſanguinem fluentem ex vulnerata parte, ſiſtentibus, efficaciora in Praxi obſervata ſunt, cenſentur potiones vulnerariæ, pluries aſſumptæ; Extrinſecus vero Pulvis ſympatheticus, & Aqua aluminoſa vitriolica. Potiones vulnerariæ parantur ex conſolida, hyperico, alchimilla, ſanicola, pyrola, dictamno, biſtorta, tormentilla, rubia, ariſtolochia, piloſella, rhapontico, equiſeto, centinodio, caryophyllata, plantagine, zedoaria, betonica, cornu cervi, cortice ligni guajaci, ligno lentiſcino, viſco quer-

quercino, ſantalis, gummi tragacantho, balſamo peruviano, & ſimilibus, quæ ſanguinem moderari, & fibrillas venarum, ac arteriarum corrugare, & conſtringere creduntur. Hæc autem primum infunduntur, deinde decoquuntur in aquis, vel puris, vel chalybeatis, uſque ad conſumptionem tertiæ partis, atque ad doſim quatuor, vel ſex unciarum, mane, & ſero exhibentur, addendo guttas aliquot balſami ſulphuris, vel peruviani: vel tolutani; aut cum ſpermate Ceti, vel ſperniola Paracelſi juxta deſcriptionem Crollii, & Hartmanni. (a) Ex his quoque pulveres Traumaticos dictos alii conficiunt ad eundem finem. Optimum etiam eſt infundere eſſentiam ſanguinariæ, ſeu centinodii, aut etiam ſuccum depuratum ejuſdem, vel urticæ. Conferentes etiam ſunt trochiſci Gordonii deſcripti a Valerio Cordo, & a Sgobbio in ſuis Pharmacopœis. Sunt etiam apud nonnullos in magno pretio magiſterium, tinctura, & ſyrupus coraliorum rubrorum; at quia ex coraliis elicitæ tincturæ fraude non carent, infideles ſunt.

Quod vero attinet ad pulverem Sympatheticum, is mirabilis ſemper in ſiſtendo ſanguine eſt obſervatus, ſive ſupra partem vulneratam admoveatur, ſive ſupra intinctum recenti ſanguine linteum inſpergatur, ac deinde detineatur in loco, ab omni aeris inclementia libero. Scripſere de hoc pulvere, ejuſque viribus, Viri undequaque clariſſimi, præſertim vero Digbæus olim Angliæ Cancellarius peculiari libello *de Pulvere Sympathetico*, Laurentius Strauſſius, Nicolaus Papinius, Eryſius Mebryus, & noviſſime Pater Hieronymus Vitalis Clericorum Regularium, qui ſummis rationibus ejus uſum licitum quoque eſſe demonſtravit, tum ex naturali, tum ex morali Philoſophia. (b)

Conficitur autem ex Vitriolo Romano puriſſimo, non vero vulgari, aut Cyprio. Ejus quantitas ad libitum, menſe Julio, vel Auguſto, repetitis primum ablutionibus, atque a partibus impuris ſeparationibus per filtrum, aut chartam emporeticam, recolligatur, ut ſummam ſuam nanciſcatur viriditatem; craſſiuſcule deinde contundatur, & ferventioribus Solis radiis per dies xv. circiter in phiala vitrea rotunda, ut iis undequaque verberetur, exponatur, quouſque perfectam calcis formam adipiſcatur. Servetur poſtmodum in vaſe vitreo bene clauſo, & in loco ſicciori, ne per aeris nitroſum humorem recrudeſcat. Huic tandem ita præparato ſuperaddunt aquam gummi tragacanthi portionem, itemque ſarcocollæ, & gummi Arabici ſubduplum, ut majorem vim, & efficaciam, in ſiſtendo ſanguine aſſequatur: nec abs re; licet aliqui id haudquaquam neceſſarium arbitrentur. Ejus inſuper uſus ex Papinio hic eſt Vulneribus recenter inflictis, & ſanguinem fundentibus, immergitur linteum mundum, idque vel ex lino, vel ex cannabe confectum, donec fluente ſanguine penitus intingatur: huic ſtatim inſpergendus poſtmodum pulvis eſt, & alio linteo hæc involuta ſimul aſſerventur in loco temperato, eoque vel vicino, vel a patiente parum diſſito, ne ſcilicet immodica interſit intercapedo.

Quo autem pacto pulvis hic operetur, etiamſi videatur in diſtans agere, longa, ac pereleganti ſane oratione, pluribus oſtendunt præcitati Doctores, atque in primis Digbæus, qui complura alia exempla, in hujus argumenti comprobationem congerit. Neque ex eo, quod ſatis manifeſta ratio non appareat, ſuperſtitionis ille culpandus eſt: nam, ut inquit Plinius, multa ſunt Naturæ miracula incompertæ adhuc rationis, & in Naturæ majeſtate penitus abdita. Et Pater Cabæus de Meteoris *lib. 4. cap. 4. q. 2.* de hac eadem re verba faciens, ſic habet: *Sunt aliqui effectus, de quibus videtur ab aliquibus dubitatum, utrum abſolvant omnino a medio, ut eſt illa ratio medendi vulneribus, quæ curantur applicando medicinam cruſtis ſanguine infectis: dicunt enim ſic curari vulnera in quacumque diſtantia æqualiter. Nec res omnino ſuperſtitioni obnoxia cenſeri debet; nullus enim intervenit actus Religionis nec veræ, nec falſæ; nec medicamentum ipſum ullam habet ſpeciem falſi cultus: eſt enim ſimplex omnino medicamentum, omnino ſimplici modo applicatum; neque ex eo, quod cauſam ignoras, debes ſtatim Dæmoniacum exclamare, quaſi vero omnia noveris naturalia, & ſint in te omnes ſapientiæ apices transfuſi.* Hactenus Cabæus. Et quidem multa ſunt in Natura, quorum effectus proſpicimus, cauſas vero penitus ignoramus. Si enim ſupra fæces humanas

(a) *De potionibus Vulnerariis V. præ cæteris etiam Quercetanum in ſua pharmacop.*

(b) *Qui tam pro, quam contra hunc pulveris uſum ſcripſere, extant uno volumine recollecti, quod Theatrum Sympatheticum inſcribitur.*

nas calidas cinis inſpergatur, mox Teneſmus accidit cum ardore, & excrementis ſanguineis. Si ſecundinæ fœminarum, aut earumdem lochia in ſordidis locis detineantur, præſertim in vaſis, ubi urina aſſervatur, graviſſima ſymptomata exoriuntur, ut Auctor eſt Sennertus. Si lactans mulier lac in prunas emulgeat, ſtatim illi ubera ſterileſcunt. Si dum ova a Gallina incubantur, unum aſſetur, reliqua etiam deperduntur, ut teſtatur Pater Kircherus *in Arte Magnetica*. Cithara fides æque tenſas cum alia retinens, ad alterius contactum reſonat. Vina in doliis fluctuant, cum Arbores efflore-ſcunt, ac germinant. Genitivæ notæ Puerorum exaſperantur, cum poma, quæ repræſentant, quotannis ad maturitatem perducuntur. Atque his alia innumera. Si igitur hæc naturaliter eveniunt, cur pulveris hujus activitatem ſuperſtitioſam, aut dæmoniacam dicemus? Sunt quippe per Aerem diffuſi halitus, atque inſtar catenæ devincti, ideoque mutuo communicantes vim, quæ cæteroqui nobis occulta manet, cum ſenſus noſtros effugiat, eo fere modo, quo plerumque obſervamus per Aerem vapores, dum pluviæ imminent, in filamenta, Aranearum telis ſimilia, diſperſos. Hi autem vapores ita devincti, atque per Aerem diffuſi, cum e ſanguine vulneratæ partis exhalant, ſimul cum halitibus vitriolicis commiſcentur, & devinciuntur, unaque communicant, quapropter ſanguinem ex vulnere fluentem figendo, & fibrillas partium corrugando, medelam afferunt. Hac ſane ratione Canes veſtigiis Hominum, Leporum, Avium, & ſimilium inſiſtentes, olfactu illa diſtinguunt: Itemque Vultures, e remotiſſimis etiam regionibus, Cadaverum corpora perquirunt, & infeſtantur, Idque genus alia.

Valde convenit cum Pulveris ſympathetici activitate, vis, & efficacia ejus Unguenti, quod quia vulneribus medetur, ſi armis ſanguine intinctis adhibeatur, *Armarium* dicitur. Adhibetur autem Armis, quibus vulnus inflictum eſt, vel alteri ſimili inſtrumento, eodem ſanguine maculato, quod deinde conſervatur in loco ſicco, ab omni alteratione aeris immuni, eo prorſus modo, quo tractari ſolet pars ipſa vulnerata: qua enim ratione alteratur ferrum iſtud, eadem omnino pars ipſa vulnerata afficitur. Interim vero ablui, & detergi debet vulnus urina patientis. Verumtamen hinc fit, ut plerique non incongruenter exiſtiment, curationem non ab unguento, ſupra ferrum adhibito, ſed ab urina proficiſci, quæ ſuo ſale abſtergit, ac emundat vulneratæ partis ſorditiem; unde poſtmodum Carnis regeneratio ope, ac beneficio Naturæ: quemadmodum in Canibus iterato linguæ delinctu experimur.

Hujus Unguenti deſcriptionem variam referunt Auctores, quo circa quibuſdam de illius curatione, totiuſque facti veritate occaſio dubitandi data eſt. Verum, quæ ex Paracelſo (qui primus Auctor hujus remedii creditur, quamvis longe vetuſtius referatur apud Germanos) deſumpta eſt, ſic ſe habet, ut accuratius recollegit Rodulphus Goglenius, peculiari tractatu; *De Unguento Armario*, & ante ipſum retulit Jo: Baptiſta Porta *Mag. Natural. lib.* 8. *cap.* 12. *Sumitur Uſnea concreta in Calvaria hominis ſuſpenſi, aliave morte violenta perempti, atque in aere derelicta Mumia, vera, & ſanguis humanus calens, ſingulorum unc. i., adeps humanus ad unc. ii., oleum lini, terebinthina, & bolus Armenia, ejuſque drachm. ii.* Miſcentur omnia ſimul in Mortario, ſervanturque in vitro oblongo, & anguſto. Atqui vult Goglenius id conficiendum eſſe Sole exiſtente in Libra, & Uſneam eſſe colligendam Luna creſcente, & in domo Veneris commorante, (a) vel etiam Luna verſante in Piſcibus, ejuſdem Veneris exaltatione. At alii ſupervacanea iſta putant. Verum qui plura, & curioſa, de vi, & compoſitione hujus Unguenti, & quæ tam pro, quam contra illud objecta ſunt, legere deſiderat, conſulat *Theatrum Sympatheticum*, ubi etiam eruditiſſimam Jo: Baptiſtæ Helmontii diſputationem, *De Magnetica Vulnerum curatione*, inveniet, quæ etiam inter ejuſdem Opera impreſſa deinde fuit. Nobis autem ſatis ſit hæc innuiſſe. Cæterum de eo, ipſiuſque efficacia, fides ſit penes allatos Auctores.

Quoniam vero ſuperius ſpopondimus referre velle remedia, quibus Medicus poſſit occurrere omnibus ſymptomatis, quæ vulneribus accidere ſolent, idcirco ad exactam hujus rei notitiam breviter illa percurramus.

Et quidem primo, ſi ex ſecta Vena, aut Arteria ſanguis abundanter profluat, nec habeatur in promptu pulvis ſympatheticus, licet Chirurgi ferro candenti orificium venæ, vel arteriæ inciſæ occludere ſatagant, inducta nimirum eſchara; quia tamen id plerumque nimium horribile videtur, tu-

tius,

(a) *Tauro ſcilicet, aut Libra.*

tius, ac præſtantius erit fruſtulum aluminis crudi, ad modum turundæ, venæ, aut arteriæ orificio intrudere, & obligare: mirum enim quam efficax ſit Alumen in ſiſtendo ſanguine. Aqua pariter ejuſdem Aluminis diſſoluti, aut etiam Vitrioli Romani, pulvinulo lineo, aut goſſipio applicita idipſum præſtat, eamque veluti mirificam ſumme deprædicat Petrus Borellus *in ſuis Centuriis Obſervationum*: qua etiam Bilſium inſignem noſtræ ætatis Anatomicum, vivorum animalium ſectionem inſtituiſſe creditur, abſque ulla ſanguinis effuſione. Aliam Aquam deſcribit Magatus *lib.* 1. *c.* 63. quam dicit eſſe præſtantiſſimam ad cohibendum ſanguinis profluvium. Sed & nuperrime magnis laudibus extollit *ſuum liquorem Stypticum* Jo: Cornelius Meber, ex Vitriolo, & Alumine pariter compoſitum, atque *Anchoram ſauciatorum* appellat, apud quem vide, (a)

Quod ſi neque ab his profluens ſanguis ſiſtatur, (potiſſimum cum inciſa arteria eſt) tunc ultimum remedium erit ſectam arteriam, aut venam per longum denudare, & ſerico, vel lineo vinculo utrimque obligare, ut ſanguis per alios contiguos, aut proximiores arteriæ ramulos, diffuſus, alio per circuitum divagetur. Quo ſane artificio in patente Aneuriſmate curando, nonnulli uſi ſunt, inita ſcilicet hinc inde ligatura in arteria tumefacta, eductoque ſanguine interjacente. At vero in hoc opere exequendo accurata plurimum, & diligens Chirurgi peritia exquiritur.

Non raro parti vulneratæ ſupervenit inflammatio, quæ vel vulnus reddit curatu difficilius, vel etiam gangrænam minatur, & corruptionem; propterea ad ipſam cohibendam inſtituunt Chirurgi repetitas ſanguinis miſſiones, tum revulſorias, tum derivatorias dictas.

Ad partem vero vulneratam adhibent Repellentia, & quidem refrigerantia, ut oleum roſaceum, lac, poſcam, decoctum ſumach, plantaginis, & portulacæ, ſuccum ſolani, ſempervivi: pulveres baccarum myrti, & roſarum rubrarum: cataplaſmata ex farina hordei cum lacte, vinum rubrum auſterum, in quo decocti ſint cortices granatorum, & ſimilia. Sed iſta plerumque nil proficiunt, niſi etiam in pejus vulneratam partem deducant. Quare præſtabit Aqua ſpermatis Ranarum, ſperma Ceti dilutum aliquo liquore amaricante, puta in decocto Abſynthii. Apud cordatiores vero Chirurgos eſt in uſu lotio aquæ ardentis, qua pars roboratur, & reſtagnans humor exolvitur. A valde refrigerantibus omnino cavendum admonet Galenus 2. *ad Glauc. cap.* 2. & 13. *meth. cap.* 12. quoniam partem mortificant, & putrefactionem arceſſunt, aut ſaltem conſiſtentiores humores reddunt difficulter reſolubiles.

Nonnumquam etiam accidit, ut vulnera evadant ſorpidiora, & quandoque etiam cum carne flaccida, & fungoſa; quin etiam aliquando pars affecta exinde vergit in gangrænam, aut ſphacelum: quamobrem totis viribus incumbendum, ut vulnus mundum conſervetur, & quoad fieri poteſt, omni ſorde detergatur, abſumpta carne mutili, ac fungoſa, adeoque Gangræna prohibeatur. Id autem fiet partim internis, partim externis præſidiis; Internis quidem, exhibitis alchalicis, bolo Armenia, coraliis, cornu cervi, oculis cancrorum, terra Lemnia, ſigillata, &c. Itemque decoctis ex ligno ſaſſafras, lentiſco, C. C. crudo, ebore, conſolida, hyperico, viſco quercino, zedoaria, ſcordio, & ſimilibus; victuque attenuante, & exſiccante. Extrinſecus vero admoveantur lotiones ex abſynthio centaurio, marrubio, myrrha, aloe: nec non unguentum Ægyptiacum, aut Apoſtolorum vinum myrrhatum, Aqua, ſeu balſamum Neapolitani, Elixir proprietatis, diaſulphur Rulandi, ſeu balſamum ſulphuris. Ad carnem excreſcentem eſt in uſu alumen uſtum, ſpongia uſta, tutia, ærugo æris, aloe. Utuntur alii præcipitato, cum unguento aureo: & alii pulvere quodam compoſito ex æquis portionibus myrrhæ, aloes, farinæ lupinorum, centaurii minoris, radicis ariſtolochiæ, veratri nigri, & C. C. uſti, quo ſordes, & excrementa tenaciora mirifice deterguntur. Efficacius operatur Aqua, quam deſcribit Paulus Barbette *in ſua Chirurgia*, atque componitur *ex alumine crudo*, & *viride æris*, *ad ſingulorum drachmas duas:* decoquuntur hæc in vino ad libr. i. ℥ uſque ad conſumptionem quartæ partis, deinde facta colatura, additur *camphoræ drach. i.* Ne vero ab uſu hujus aquæ circumſtantes partes offendantur, præſtabit uti pulvere compoſito *ex gallis immaturis*, *balauſtiis*, *alumine uſto*, *thure*, & *myrrha*, *cujuſque drachm. i. ſanguine dra-*

(a) *In ultima impreſſione Vratislav. ann.* 1687. *cui acceſſere deſcriptiones Aquarum Styptic. D. la Fævur*, & *D. l' Emery*.

draconis, *æruginæ æris*, *& ceruſſa*, *ſingulorum drach. ſemis*.

In Gangræna denique intrinſecus exhibeantur diaſcordium, theriaca, mithridatum, antidotus magna Matthioli, aqua prophylactica, aqua magnanimitatis, elixir vitæ, aqua theriacalis, theriaca Germanorum, magiſterium coraliorum, ſal volatile C. C. antimonium diaphoreticum, & alia hujus generis. Extrinſecus vero conferunt cauſtica, ut oleum vitrioli, oleum ejuſdem philoſophicum, abſynthiacum rectificatum, calchantum uſtum, alumen præcipitatum rubrum. Sed tutius, ac mitius operatur calcinatum magnum Paracelſi, unguentum Ægyptiacum trochiſci de minio: quibus non ſuffragantibus, deveniendum ad reſectionem, & uſtionem, juxta illud Ovidii.

Immedicabile vulnus
Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur

Eſchara autem ex cauſticis, aut ex igne inducta, ſenſim decidet unguento roſaceo, & violaceo, butyro, aliiſve ſimilibus, ac poſtmodum, deterſa pars ſarcoticis tractabitur.

Sæpe tandem cum vulnere conjungitur febris, quæ etſi ſymptomatis conditionem referat, atque adeo vulneris curationem ſequatur, non tamen omnino contemnenda eſt. Quare ſi gangrænam imminentem, vel concomitatam habeat, omnia alexipharmaca convenient: ſi inflammationem, diſſolventia, & ſudorifica: ſi ſorditiem, & purulentiam exſiccantia, & alchalica: & ſic de aliis.

Si poſtremo vulnus fracturam oſſis conjunctam habuerit, expoſtulabitur primum partium oſſis fracti mutua commiſſura, quæ periti ſſimi Chirurgi induſtriam, ac diligentiam exquiret: mox tabulis, ac faſciis, ad id comparatis, oportebit undequaque os fractum obligare, & in omnimoda quiete detinere, itemque vulnus balſamicis per ſiphonem injectis confovere. Quod ſi fruſtulum oſſis fortaſſe in vulnere relictum ſit, omnis induſtria adhibeatur, ut debitis inſtrumentis eximatur; ſin ſecus, ad cicatricem vulnus perducatur; ſiquidem non raro evenit, ut poſt multum tempus, ſquamulæ iſtæ ſponte Naturæ prodeant, atque vi ejuſdem Naturæ, per fibras motrices expellentis, egrediantur. In hanc rem ſumme quoque proderit, Emplaſtrum ſtypticum dictum Paracelſi, & Crollii, quod ſuperpoſitum vulneribus mirabiliter extractionem adjuvat eorum, quæ fortaſſis intra vulnus relicta ſunt.

Si præterea cum fractura oſſis, ut fieri ſolet, adjungatur Contuſio, & Attritio, optimum erit contuſas partes linire cum ſucco foliorum ſambuci ex vino expreſſo, nam ſanguinem liveſcentem diſcutit, & partes roborat, non neglectis interea potionibus vulnerariis ſupra deſcriptis. Utuntur alii ſpiritu vini camphorato, Aquavitæ Reginæ Hungariæ, verum de curatione oſſis fracti fuſius agemus ſequenti Capite.

CAPUT VIII.

XCI. in Galeno.

De ſolutione continuitatis in oſſe.

TEXTUS.

(T. 51.) *Fractio igitur eſt continuitatis in oſſe ſolutio, quæ quantum ad intentionem primam, inſanabilis exiſtit; quo vero ad ſecundam, aliquo modo ſanabilis fit. Prima igitur intentio eſt coalitus partium, qui ob oſſis duritiem fieri non poteſt. Secunda alligatio, quæ fit callo ſupernato partes fractas circumalligante. Calli autem generatio, qua quidem ex materia, & a Natura fit, eſt & ad alia communis, qua vero formam oſſis vicinam habet, ex ejuſdem fit alimento. Molle vero, & puerile os coaleſcere poteſt.* (T. 52.) *Sed perraro fit talis affectus, qui cum altero ſocietur. Magna enim ex parte muſculi adjacentes una cum corporibus aliis fractis oſſibus patiuntur. Quare & curationis intentio oritur duplex, quarum altera quidem circa oſſa, altera vero circa corpora adjacentia verſatur. Sed hæc quidem in carnoſarum partium complicatis dicentur affectibus; nunc vero de fractionibus dicendum.* (T. 53.) *Quoniam enim harum ſanitas calloſitate procuratur, ut autem callus generetur proprii oſſis alimenti ſuperfluitatem naturæ ſuggerere oportet. Hanc vero ſuperfluitatem in qualitate & quantitate ſervare modum, eſt neceſſarium: idcirco & ratio victus eſt adhibenda, quæ tantum, ac talem influere oſſibus ſanguinem præparet, qualis, & quantus generando callo ſit opportunus. Quoniam vero per fracti oſſis cavernas idem effunditur ſanguis, ejuſdem qualitatem, & multitudinem animadvertere oportet, atque ita vel ſicciorem, vel humidiorem victum inſtituere. Sed hæc omnia in libris, in quibus de curandi ratione tractatur, plenius ſunt explicata.*

PA-

PARAPHRASIS.

PRæcedenti Capite Galenus egit de Curatione ſolitæ continuitatis in Carne, nunc tradit modum curandi fracturam, ſeu ſolutionem continui in oſſe: nam ex eodem 3. *meth. c.*1. quod dicitur vulnus in carne, vocatur in oſſe fractura. Inquit autem fracturam oſſis, quantum ad intentionem primam, eſſe inſanabilem: & ſenſus eſt, quod os fractum reſtitui in priſtinum non poteſt per medium ejuſdem generis, ſicuti unitur caro ſoluta, quæ per medium carneum ejuſdem naturæ reſtituitur. At quoniam oſſa per callum, qui eſt medium differens, ac difforme, agglutinantur, idcirco dicuntur per intentionem primam inſanabilia, licet per ſecundam intentionem ſanari poſſint. Addit tamen Galenus in textu, coaleſcere poſſe oſſa fracta in Pueris per primam intentionem, quoniam per eam ætatem, mollia ſunt. Neque enim alia ex ratione in adultis oſſa per primam intentionem nequeunt agglutinari, niſi quia progreſſu ætatum evadunt duriora, unde nequeunt admittere in ſui ſubſtantiam mollis alimenti agglutinationem: quamobrem ut notat Galenus 6. *aphor. comm.*19. oſſa fracta per callum unita, veluti vinculo quodam circumducto conſtringuntur in ſuperficie, in profundo vero minime agglutinantur. Ut autem Natura facilius oſſa fracta per callum conjungat, oportebit Medicum illius Adjutorem eſſe, atque adeo quatuor omnino neceſſaria perſolvere. Primum oportet oſſa fracta extendere; & in ſuum locum coaptare; quod peractum dignoſcetur, cum conformantur in figura, magnitudine, & longitudine cum partibus ſanis, nullamque habent aſperitatem, eminentiam, cavitatem, aut inæqualitatem. Secundo neceſſe eſt, ita adducta, & coaptata oſſa in ſuo naturali ſitu conſervare: quod fit per ligaturas, faſcias, ferulas, ſeu tabulas ligneas apprime commiſſas, & fractis oſſibus circumductas. Tertio advertere oportet, ne aliquid inter oſſa fracta committenda intercidat, aliter impeditur agglutinatio. Quarto demum opus eſt oſſa prædicta, & membra adjacentia fovere, ac roborare, ne in illa, tanquam ad partem læſam, confluant excrementa, & præternaturales humores; in quem finem ſolent adhiberi lotiones ex vino rubro auſtero, auctoritate Hippocratis *libro de Fracturis;* aliudve huic ſimile. Interea autem, dum Calli generatio deſideratur, jubent Chirurgi (ut admonet etiam hoc loco Galenus) alendum eſſe Patientem cibis ſimiliter glutinoſis, uti ſunt far, oriza, maxillæ, interanea, & pedes animalium, aliaque hujus generis, prout tamen Ventriculus per concoctionem tulerit.

Quoniam vero ſubdit Galenus, perraro accidere fracturam oſſis, ſine adjacentis carnis, membranæ, aut nervi læſione; propterea, inquit, curationem dirigi quoque debere, nedum ad coaptationem, & agglutinationem oſſis fracti, verum etiam ad partium adjacentium conſolidationem. Et quamvis idem Galenus hoc loco ſummatim tantum Methodum tetigerit curandi circumſcriptas partes fracti oſſis; Nos tamen addimus, illas convenienter foveri ſucco foliorum ſambuci cum vino expreſſo, vel etiam farina florum ſambuci, addita ſubdupla portione chamæmeli, & abſynthii, ſimulque miſtis cum oleo ſambucino ad formam cataplaſmatis: quamquam & nunc noſtratium Chirurgorum uſus ſit fovere partes ipſas Aquavita camphurata, vino myrrhato, aut aliquo balſamo ex iiſdem compoſito. Quod ſi partes adjacentes combuſtæ ſint, fortaſſe quia vulnus ſclopo inflictum ſit, tunc maxime proderunt olea, vel unguenta ex eodem ſambuco concinnata, Oleum autem ex floribus ſambuci ſic conficitur. *Flores ſambuci recenter contuſi in vaſe vitreo reponantur, deinde effundatur oleum olivarum clariſſimum, & vetus: macerentur ad ſolem, vel in loco calido, per dies xv. deinde decoquantur, & facta expreſſione, abjectiſque floribus decoctis, alii injiciantur, & denuo per alios xv. dies macerentur: poſtea ſimili modo decoquantur, & exprimantur: quod percolatum eſt, in vaſe mundo conſervetur ad uſum.* Simile oleum ex medianis corticibus ſambuci extrahunt Auguſtani *in ſua Pharmacopœa.* Linimentum vero efficaciſſimum deſcribit Platerus *in ſuis obſervationibus* hoc pacto: *Accipit Cortices medianos ſambuci, & ſuccum foliorum teneriorum ejuſdem, ad partes æquales, olei lini loti aqua florum ſambuci partem ſeſqui alteram, olei roſacei, & axungiæ porcinæ itidem lotæ, ſubduplum, thuris pulverati partem unam, ceræ citrinæ optimæ quantum ſatis. Hæc omnia decoquit in aqua florum ſambuci olla bene clauſa, & cum refriguerint, innatans unguentum colligit, & reponit.*

Eo deinde membrum, flamma, aut pulvere pyrio, oleo, aut aqua ferventi, aliterve combuſtum, illinit, ac poſtea lin-

teis mollibus obvolvit. Simile aliud linimentum affert Matthiolus *cap.* 168. *ſuper iv. Dioſcoridis*, apud quem vide. Paratur etiam ex lixivio, & oleo ſambucino aliud, quod ex lactis colore quem refert; *Lac Aureum* appellatur. Debent autem lixivium, & oleum ſambucinum bene ſimul agitari, & commiſceri, ut lactis colorem acquirant, atque tunc adhibetur feliciter ad ambuſta, præſertim, cum ad Gangrænam exulceratio inclinaverit. Applicatur tamen calide, vel eo imbuantur lintea, & ſuperimponantur: Dolores namque lenit, & putredinem, ac corruptionem prohibet.

Si fractura ab inſtrumento contundente potius, quam a vulnerante orta ſit, atque adeo conjunctum habeat livorem in parte, tunc ſtatim a principio poterit exhiberi pulvis Meſvæ contra caſum in vino rubro auſtero, & exterius liveſcenti parti applicetur aqua ardens, in qua diſſoluta ſit Camphura: licet in praxi ordinaria utantur oleo roſaceo, cum pulveribus roſarum rubrarum, & myrtillorum, ſuperpoſito braſſicæ folio. At ſi ex contuſione pars in tumorem ſit elata, tunc interius proderit ſanguis hircinus cum pulvere oculorum Cancrorum præparatorum, & ſpermate Ceti. Exterius vero Emplaſtrum ex eodem ſpermate Ceti, deſcriptione A. Mynſicht, vel fodicationum Paracelſi.

Inter oſſium omnium fracturas, longe periculoſiores ſunt, quæ Cranio contingunt, ideoque de his ſpeciatim aliqua ſubnectamus, & peculiaris curationis methodum tradamus.

Cranii vulnera diverſimode contingunt. Aliquando enim Cranium ſolam Rimam contrahit, & quidem in ſuperficie tantum, nec interius penetrat: cumque ſanies in ea collecta reliquum oſſis, & ſubjectam membranam corrumpere poſſit, proinde ſumma diligentia detegenda illa erit, & conſpicua reddenda, adhibitis interea iis, quæ ſanguinis fluxum ſiſtere poſſunt, potiſſimum ex albumine ovi, & pulveribus aſtringentibus. Ubi poſtmodum ſanguis deſtiterit, nec amplius profluit, abradendum os eſt, uſquequo Rima deſierit; idque etiam ex documento Galeni *6. meth. c. ult.* Deleta Rima, vulnus curetur more ſolito, & prout ſuperius notatum eſt, per balſama convenientia: periculum enim, quod ex Rima imminet, illa ceſſante, deſinit; quoniam ſanies intra Calvariam ſerpere, & internas partes corrumpere nequit. Quot autem, & quanta immineant mala ex Cranii Rima, perſtrinxit Hippocrates *lib. de Vulneribus Capitis n.*27. inquiens: *Cum quis os fractum, aut ruptum, aut contuſum, aut quocumque alio modo ſciſſum intelligens, per errorem deliquerit, & neque raſerit, neque perforaverit, ante decimumquartum diem febris corripiet, ut plurimum in hieme, in æſtate vero poſt ſeptimum diem febris corripit, & poſtquam hoc factum fuerit, ulcus colorem amittit, & ex ipſo pauca ſanies profluit, & quod inflammatum eſt, ex ipſo emoritur, os corrumpi incipit, & fit valde nigrum; poſtremo pallidum, aut valde album, & deſipiens æger moritur.* Ad id autem præcavendum maxima in Chirurgo peritia expoſtulatur, præſertim cum ad meditullium, ſeu ad os vitreum abraſio neceſſaria eſt; ſiquidem inde ſanguis affluentius manare ſolet, exactam impediens deraſionem; quamobrem aſſiduo ſpongia, vel goſſipio, poſca imbuto, opus erit, ut ejus ope ſiſtatur ſanguis profluens. Quod ſi Rima univerſam oſſis craſſitiem occupaverit, tunc ſolent Chirurgi perterebrationem inſtituere inſtrumentis ad id comparatis, ut ſanies exitum habeat, & Meninges, ac Cerebrum minime pervadat. Verum quia hæc, utpote nimis horrifica, & laborioſa, noſtris temporibus fere exolevit, proinde ſolutis balſamis dumtaxat utuntur, ad prohibendam puris generationem. Eodem prorſus modo operandum in vulneribus Capitis cum ſede Teli, facta ſolum, ſi oportuerit, aſperi oſſis abraſione, ne aſperitas ipſa impedimento ſit curationi. (a)

Solet etiam cum vulnere capitis conjungi contuſio, & tunc licet plerique etiam oſſis abraſionem commendent, qua parte livor ex contuſione apparet, ſatis tamen erit balſamis partem illam fovere, & cetera præſidia adminiſtrare, quæ in reliquis oſſium contuſionibus memorata ſunt.

Denique ſi Cranii portio ex vulnere ſit abſciſſa, ſed abſque eo, quod dura Meninx detecta ſit, curatio, ſicut in cæteris oſſis vulneribus dictum eſt, perficienda. Si vero membrana detecta appareat, tunc ſolent Chirurgi laminam pluribus foraminulis pertuſam, ad illius cuſtodiam, & puris repurgationem, ſuperponere, & Meninges, ac Cerebrum contegere. Verum hæc peritiam potius experti Chirurgi, quam theoriam expoſtulant. Et de his ſatis.

CA-

(a) *Fracturarum in Capite differentias, & nomina diverſa vide apud Galenum* libro finitionum Æditarum *eidem adſcripta.*

CAPUT IX.

XCII. in Galeno.

De Punctura Nervi, & Tendonis ſeu Chordæ.

TEXTUS.

(T. 54.) *Nervi vero, & Tendonis punctura propter ſenſus excellentiam, & quoniam hæc pars principio continuatur, prompta eſt ad Nervorum convulſionem excitandam, ac tam præſertim, cum nihil extrorſum exſpirat obcæcato cutis vulnere. Aperiendum eſt igitur, atque exſiccandum ſubſtantia tenui, quæ uſque ad ima Nervi offenſi poſſit penetrare. De his vero exacte diximus in libris de Arte medendi conſcriptis.* (T.55.) *In ſimplicibus quando hujus generis affectibus ſalubrium cauſarum forma talis exiſtit: in compoſitis vero complicatur ulceribus.* (T. 56.) *Prima quidem cavitas, quam non alterum affectum, ſed ulceris differentiam eſſe arbitrantur. Eſt autem non differentia hujuſcemodi res: ſed alterum aliquod totius ægritudinis genus, in quo ipſius ſubſtantiæ jactura facta eſt. Et quidem curatio in duplici morbo duplicem exigit intentionem: Nam continuitatis ſolutio, unitate: ſubſtantiæ autem jactura, generatione indiget. Paulo vero ſupra generationis intentiones expoſitæ ſunt.* (T. 57.) *Quod autem primum quidem hunc affectum oporteat ſanare, demum unitatem reſtituere tentare, ipſa rerum Natura commonſtrat. Cum itaque repletum quidem fuerit cavum, ulcus vero ad æqualitatem perductum, alteram intentionem aboleri contingit: nam media exiſtente inter labia ulceris ea carne, quæ nuper eſt genita, partes quidem diſtantes uniri eſt impoſſibile, unde fit, ut alia ſit intentio perquirenda. Intentionem autem conſequemur ex eo, quod eſt ſecundum naturam ipſi parti comparando: erat autem eidem ſecundum naturam cute obduci. Quare hoc ipſum a nobis procurandum, ut ſi hæc intentio effectum ſortiri non poteſt, ſimile aliquid cuti, carnem ſcilicet, quæ cutis naturæ vicina ſit, inſtaurare oportet. Eſt autem hujuſcemodi, quæ & ſicca, & calli ſimilitudinem præſefert. Ad cicatricem igitur obducendam neceſſaria erunt exſiccantia, ac ſine mordacitate adſtringentia medicamenta.* (T.58.) *Ita & ſi ſordities aliqua fuerit adnata, intentio quidem erit abſtergendi, & erit medicamen ſalubre abſterſivum: eorumdem vero materiam in libris, in quibus de medicaminibus agitur, ſcripſimus. Et quidem ſi aliqua inflammatio, vel attritio, aut tumor prædurus, ideſt ſcirrhus, aut mollis, & laxus, ideſt œdema, cum ulcere fuerint, prius eorum curationi intendere oportet, eas ſequendo vias, ac rationes, quas prius expoſuimus. Sic & ſi aliquid ulceri illabitur, ad illabentium curationem intendendum. Eodem pariter modo, ſi aliqua intemperies ulceratum locum obſederit, ad ejuſdem intemperiei remedia antea veniendum. Sed de his quidem ſatis.*

PARAPHRASIS.

Ad exactam omnium vulnerum tractationem, poſtquam Galenus de Curatione fracti oſſis egit, proſequitur agere de Punctura Nervi, & Tendonis: quæ longe gravior, & periculoſior eſt. Appellat autem in Nervo, & Tendone puncturam, ad differentiam vulneris in carne, & fracturæ in oſſe, ut ſuperius meminimus. Docet vero primum Nervorum, & Tendonum puncturas eſſe periculoſiſſimas, triplicem ob cauſam, quarum primam eſſe inquit, ſenſus vehementiam: ſunt enim Nervi organa ſenſus Tactus, neque pars quælibet ſenſus eſt capax, niſi per Nervos: Cum igitur Nervi vulnerantur, ſeu punguntur, ob ſenſus excellentiam acutiſſime quoque dolent: Dolor modo primum, & præcipuum locum retinet inter ſymptomata vehementiora. Secundam vero ait eſſe, ſubſequentem Cerebri læſionem, quoniam Nervi vel immediate, vel mediate per Spinam Cerebro cohærent, propterea dolor, & læſio Nervis illata ſtatim transfunduntur in Cerebrum, non ſine ingenti operationum animalium læſione. Hinc prompta etiam eſt convulſio, per quam omnes partes nervoſæ ad ſuum Principium contrahuntur. Tertium denique inquit eſſe acris ichoris in punctura Nervi retentionem, unde magis, magiſque perpetim ille vellicatur, & irritatione conatur expellere id, quod præ acritudine Nervum, & Cerebrum moleſtat. Dictum eſt, hæc omnia potiſſimum accidere in Nervi punctura, nam ſi fortaſſe Nervus omnino reſcinderetur, minoris periculi certe foret, ut infra dicetur.

His de Punctura Nervi præmonitis, pergit deinde referre Methodum Curativam illius, quam his propemodum verbis deſcribit: *Obcæcatum Cutis vulnus aperiendum eſt, atque exſiccandum ſubſtantia tenui, quæ uſque ad ima Nervi offenſi poſſit penetrare*. Et ſenſus eſt, quod in obcæcata pun-

punctura cutis, & carnis, Ichor, qui ex punctura promanat, quique ex partibus adjunctis, atque ex ipſo liquore nerveo, confluit, in Nervo puncto reſtagnans, minime expirat, nec repurgari poteſt; quo circa aperiendum vulnus eſt, ut libere totus Ichor egrediatur, qui eſt cauſa gravioris mali in punctura Nervi, puta convulſionis. Mox debet etiam exſiccari, & tenui aliqua ſubſtantia abſorberi, quam 6. *meth. cap.* 2. *&* 3. ubi fuſius de hac agit, dicit eſſe Terebinthinam, Laricinam, & Abietinam, cum cera, pice, & pulvere Euphorbii, molli goſſipio exceptam.

At videtur Galenus in vulneribus Nervorum, & Tendonum valde diminutus, cum ſolius puncturæ mentionem faciat: poſſunt namque Nervi, & Tendones cædi, & vulnerari, per longum, per latum, & tranſverſaliter; id quod objicit Galeno Argenterius.

Verum non ſine ratione ſolius puncturæ hic ille meminit; quoniam hæc potiſſimum Nervi læſionem determinat: cæteræ autem diſſociationes non ſolum Nervis, ſed cæteris etiam partibus conveniunt. Atqui Methodus Definitiva, quæ hoc in libro ſuſtinetur, percurrit ſolum Capita rerum, & non longam, latamque omnium materierum tractationem. Cæterum plura de his cupienti adeundus eſt Sextus Liber de Methodo medendi.

At gravius dubitare contingit, cur Galenus in textu dixerit, paucum ichorem retentum in punctura Nervi, ob illius mordacitatem, convulſionem afferre. Et anſam dubitandi præbet idem Galenus, qui inhærens Hippocrati 6. *aphoriſm.* 39. duplicem aſſignat convulſionis cauſam. Inanitionem ſcilicet, & Repletionem; exemplo ex fidibus, vel exſiccatis, vel humefactis, deſumpto, idipſum confirmans: mordacitas autem Ichoris in punctura Nervi, neque per Repletionem, neque per inanitionem videtur convulſionem parere poſſe. Sed in Galeni Operibus verſatus facile difficultatem iſtam diluet. Is enim, 12. *meth. cap. ultim.* quatuor cauſas convulſionis conſtitutas, & quidem præter inanitionem, ac Repletionem, affert quoque humorem tenuem, & mordentem, atque ingens frigus. Dixit autem *textu 39. 6. aphoriſm.* Inanitionem, & Repletionem eſſe dumtaxat Convulſionis cauſas, potius ut conveniret cum doctrina Hippocratis, quam ut ex mente ſua idipſum referret. Unde deduci poteſt, quam ſagaciter Galenus; pro libitu ſententiam mutare conſueverit, & pro re nata; modo in hanc, modo in aliam, & quandoque etiam in oppoſitam, inclinare, prout res exigere videretur. Niſi tamen in utriuſque Auctoris gratiam dicere velimus, duas alias ex mordente humore, atque ex frigore deductas cauſas, commode etiam ad Inanitionem, & ad Repletionem revocari poſſe; nam pungens, & mordens humor, aut replendo, aut inaniendo moleſtat: & frigus, conſtipando, corrugandoque, etiam pro rata ſua detinet humorem, qui cauſa convulſionis eſt.

Quamvis autem ex punctura Nervi convulſio præſertim oriatur, non tamen quis exinde putet, alia, & quidem graviſſima ſubſequi non poſſe. Sic & Tremorem, Stuporem, Paralyſim, motus Convulſivos, & Vomitus; & quandoque etiam mentis Obſtupeſcentiam, Delirium, cæteraque ſimilia ſuperveniſſe praxis edocuit. Verumtamen frequentius Convulſio comes ejus eſt, quoniam immediatius ex punctura utraque Nervi membrana afficitur, ex pia, ac dura Matre procedens, quæ medullarem Nervi ſubſtantiam inveſtit. Quamobrem ſuſpicari fas eſt, medullam Nervi affectam, aut obſtructam, Paralyſes potius, ac Stupores afferre; Vomitum vero, Delirium, aut Obſtupeſcentiam ſubſequi, cum præter particularis Nervi læſionem, vitium quoque Cerebro communicatur: id quod accidit, vel ex pure ibidem genito, aut ichore corrupto, vel ex inflammatione, aliave ſimili affectione, membranas ſimul, & medullarem ſubſtantiam collædente. Hinc affecto Cerebro ea in parte, quæ Nervorum principium eſt ab acritudine mordentis humoris, vomitus accidit, compatiente nimirum Ventriculo, qui plurimas nervorum propagines inde recipit, & tum a conjugatione vaga, tum a vertebris lumbaribus. Quamquam etiam crediderim id pariter accidere ſolere ob connexionem; quæ Ventriculum inter, & Diaphragma intercedit; cui per fibras Stomachus tenaciter adhæret, ac propterea mutua vellicatione ſimul una concutiuntur, ut patet in Singultu, in quo Ventriculus ſimul, Septumque tranſverſum commoventur; quin & in Riſu, ad concitatam Diaphragmatis motionem, Stomachus etiam commovetur, & Thorax, atque Abdomen pariformiter coafficiuntur.

Quemadmodum ex vomitu, vulneratis Nervis, ſuperveniente, conjicimus Ventriculum compati Cerebri paſſionem; ita

pari

pari ratione, ſi convulſio vulnus conſequatur, lethum imminere ſcribit Hippocrates 5.*aphor*.2. quoniam, verum nervi per vulnus affecti deſignantur, verum etiam Cerebrum, nervorum principium; unde fibræ nerveæ, & membranæ, nervorum ſubſtantiam medullarem circumobvolventes, proritatæ contrahuntur, & convulſionem ſubeunt, quam denique mors ſubſequitur.

At qua de cauſa punctura nervi adeo ſit periculoſa, ut convulſionem, & mortem afferat, ſecus vero ejuſdem reſectio, dubitabit hic non incongrue aliquis. Sed eidem fiet ſatis dicendo, idcirco convulſionem in nervis punctis concitari, quia ex punctura, & ichore inde exudante, fibræ non ſectæ proritantur, & convelluntur. At vero fibris nerveis penitus reſectis contractio nulla fit, nec partes nerviceæ præciſæ concuti poſſunt, eo quod non amplius cum reliquis nervis, & Cerebro communicent. Attamen licet nullus metus convulſionis ex reſecto nervo immineat, pars nervi nihilominus reſciſſionem paſſa, in ſenſu, & motu plurimum languet, cum ſenſus, & motus per nervos habeatur. Hinc Galenus 5. *meth. c*.3. inquit: ***Si totus Nervus præciſus eſt, nullus metus*** (ideſt convulſionis) ***inſtat; debilis tamen particula manebit***.

Sicut de Nervo puncto, ita etiam de Nervo ex parte tantum diſſecto valde timendum, quoniam a fibris diſſectis noxa non modiſſectis infertur; quamobrem fluxiones, inflammationes, convulſiones, dolores, & alia hujus generis prompte admodum illis accidunt. Jure ergo Galenus *cit. 6. meth. c*.3. facta comparatione inter nervum per tranſverſum vulneratum, & per longum, ſtatuit, majus vitæ periculum imminere ex tranſverſo vulnere, ob rationem nuper traditam: quod etiam confirmat Avicenna 4. 4. *tr*.1.*c*.1. inquiens, *vulnera cadentia ſecundum longitudinem in Nervos, ſalviora eſſe cadentibus in latitudinem: Villus enim*, ſubdit, *ſanus læditur ex vicinitate inciſi*.

Quod dictum eſt de vulneribus Nervorum, pari modo intelligendum de ſectionibus Tendinum, quoniam hi nerveam conditionem participant: conſtat etiam ex nervea, & ligamentoſa ſubſtantia; unde ratione ſubſtantiæ nerveæ ſunt etiam ſenſitivi. Verumtamen eſt, quod in horum vulneribus non adeo ſævi dolores accidunt, neque tam prompta, & facilis convulſio, ob miſtam ex ligamento ſubſtantiam. Magis tamen ob Tendinis vulnus læditur motus, quam ſenſus, quoniam motui muſculari Tendines ſunt addicti, ſuntque præcipua muſculi pars.

Animadverſione autem dignum eſt, quod licet ut plurimum vulnerati nervi convulſionem, & dolorem ingentem afferant, aliquando tamen ſine dolore afficiuntur, & tunc quidem cum porreſcunt, ac mortificantur. Id quod maximopere notandum, ne Medici percipiantur in Praxi, putantes nervos a læſione immunes, quia vulnus citra dolorem eſt. Siquidem vel a pravitate materiei, vel ex inconvenienti, aut importuna frigefacientium medicamentorum applicatione; vel ex inflammatione corruptionem nervi ſubeunt, ut propterea, ſine doloris ſenſu, adhuc mortem afferant.

Poſtremo de curatione puncturæ Nervorum aliqua attingamus. Galenus in hoc textu, ut ſuperius memoratum, aperiendum primo ſuadet vulnus in cute, quouſque pertingat nervi puncturam, ut exinde facilius poſſit Ichor abſorberi, & exſiccari. Abſorbendum autem, & exſiccandum eſſe Ichorem hunc tradidit, *6. meth. cit.* & *lib.3. de compoſ. Medicam. per genera cap*.2. medicamento quodam ex Euphorbio compoſito. Recipit enim: *Ceræ partem in Euphorbii partes xii. Terebinthinæ, & Picis cujuſque partem dimidiam*. Verum pro varietate corporum, vel molliorum, vel duriorum, modo permiſcet oleum, modo ſagapenum, galbanum, & oponacem; modo etiam ſulphur; modo etiam herbas amaricantes, halinitrum, ſtercus Columborum, &c. ut apud eumdem legere eſt *cit.3. de compoſ. med. per genera c.2.* & 3. ut & apud Antiquiores Chirurgos, Jo: de Vigo, Tagautium, Falloppium, Paræum, & alios. At vero Recentiores adhibent in puncturis nervorum oleum ex Terebinthina, Balſamum Sulphuris Terebinthinatum, Oleum de lateribus Philoſophorum, Oleum Ceræ, eſſentiam Hyperici, Aquam vitæ camphuratam, Oleum ex Balſamo Peruviano deſtillatum, aut ex gummi ligni guajaci, lignoque ipſo. Apud Noſtrates eſt in uſu Oleum Apparitii, ut & Oleum Cinelli dictum. Maxime etiam prodeſt Oleum elicitum ex viſco quercino, & ex floribus Sambuci ſupra deſcriptum. Sed inter cætera præſtat, quod ſequitur. ℞ *myrrhæ electæ, & maſtiches ſingulorum drach. iii. ſarcocollæ drachm. ii. ʒ. aloes drachm. ii. thuris drach. i ʒ. radicis tormentillæ, & tutiæ, cujuſque drachm. i.* Redigantur in pulverem, & deinde

inde adantur *olei ovorum, & hyperici ſingul. unc. ſemis, balſami ſulphuris drachm. ii. olei thuris, & terebinthinæ ſtillat. utriuſque drachm. ſemis, ceræ quantum ſatis*, & ſecundum Artem fiat Unguentum.

Quod ſi dolor adjungatur, & urgeat nimis, juvabit primum, dolorem ipſum ſedare; & quidem, vel oleo lumbricorum terreſtrium rite parato, vel ovorum, vel florum chamæmelli, vel ſambuci, vel roſarum, in quo lumbrici terreſtres ebullierint, una cum convenienti portione anethi, & liliorum alborum. Sedato dolore detegatur poſtmodum Nervus ſemota cute, & vulnus amplificetur, nec aliud deinceps adhibendum, quam oleum ex Therebinthina ſtillatitium, vel oleum ceræ, aut oleum juniperinum, hypericonis, de tacamacha, aut ex Balſamo Peruviano. Galenus multa ex Foſſilibus admiſcebat: ut Tutiam, Spodium, Calcem pluries lotam, & ſimilia, quæ noſtris temporibus ab uſu receſſere. Neque inſuper oleoſa, & pinguia Nervo denudato admovenda ſunt, quoniam putrefactiva. Unde Galenus ipſe *cit. 6. meth. c.* 3. inquit: *Sane oleo perfundere tales ulcus non oportet*: quod tamen de relaxantibus intelligendum, ſecus de rorantibus, & per deſtillationem elicitis, vulgo *Quinteſſentiis* dictis. Pari ratione frigefacientia fugienda ſunt; nam frigidum ex Hippocrate nervis eſt inimicum 5. *aphor.* 18. & 20. dicitur convulſiones excitare.

Verum ſi Nervus vulneratus, aut ſolutus minime ſit, ſed ſolummodo contuſus, tunc etiamſi cutis detecta ſit, conferent ea, quæ ſupra notata ſunt pro curatione contuſionum, atque optima præſertim erit Aqua ardens camphurata, Elixir proprietatis, oleum de lateribus Philoſophorum: licet in Praxi ordinaria adhibeant Chirurgi Cataplaſmata ex farinis fabarum, & lupinorum, cum pulveribus roſarum rubrarum, & modico vino. Utuntur alii oleo calente chamæmelino, vel roſaceo, vel irino, ſuperpoſitis foliis caulium. At ſuperius memorata tutiora, & ſalubriora ſemper erunt; quoniam ut nuper meminimus, ex Hippocrate, & Galeno, Relaxantia, Adipoſa, & Frigefacientia nocua ſunt nervis, & partibus nervoſis:

Hactenus de methodo curandi continuitatis ſolutiones, & quidem ſimplices, Carnium, Oſſium, Nervorum, Tendinum; nunc agere proſequitur Galenus de Methodo curativa vulnerum complicatorum. Complicari autem, inquit, ſimulque cum vulnere, vel ulcere conjungi, primo cavitatem, quæ ſui repletionem petit, per carnis regenerationem: niſi enim cavitas impleatur, & caro amiſſa regeneretur, proculdubio neque vulnus, neque ulcus curari poterunt. Et quamvis carnis regeneratio ſolius Naturæ opus ſit, debet tamen Medicus ejuſmodi opus adjuvare, vel ſaltem auferre impedimenta, quæ regenerationem ipſam remorari poſſunt. In hunc uſum inducta ſunt omnia Sarcotica dicta, præſertim ſub forma Pulverum, ut ſunt, Thuris, Aloes, Myrrhæ, Boli Armeniæ, &c. Itemque Unguentum Apoſtolorum, de Tutia, de Betonica, de Ceruſa, Baſilicum, Mirabile; quibus non raro utile eſt admiſcere Epulotica ad ſaniem, & Excreſcentem carnem fungoſam auferendam; veluti ſunt Ceratum de Minio, Diapalmas, Æs uſtum lotum, Terra Cadmia, pulvis gallarum, & corticum granatorum, Alumen uſtum, de quibus ſupra.

Sæpe etiam conjungi ſolet cum ulcere Sordities, proinde ſubdit Galenus, tollendam illam eſſe abſterſivis medicamentis, & ad ejuſmodi uſum ſunt Melroſaceum, Terebinthina, farina fabarum, & lupinorum, vel decoctum eorumdem, & hordei, At efficaciora ſunt Vinum myrrhatum, vel in quo abſynthium ebullierit, aut lithargyrium aureum, Aqua aluminoſa, Aqua ferrea, Aqua calcis, vel in qua diſſolutus ſit lapis medicamentoſus Crollii, vel Vitriolum ſive crudum, ſive in calcem redactum, Aqua vitæ camphurata, Elixir proprietatis, &c. Noſces autem ulcus bene abſterſum eſſe, partim ex colore rubicundo, partim etiam ex ſenſu vellicationis, quem eadem medicamenta inferent ſuper ulcus adhibita, ut monuit Galenus 4. *de Compoſ. Medicam. per genera cap.* 2.

Subdit præterea complicari cum ulcere Inflammationem, cujus curatio, quo pacto procuranda ſit, ſuperius eſt notatum. Solum hic adjicere oportebit, aliquando inflammari ulcus ex confluxu ſanguinis, vel alterius liquoris, ad partem ulceratam, fortaſſe debilem redditam, ab ipſa continui ſolutione, quemadmodum a Galeno animadverſum 3. *de Naturalibus facultat. cap.* 13. Quare ne illa præ languore fluentes humores detineat, roborantibus remediis fovenda eſt. Sed & non raro ob impeditum ſanguinis circuitum per arteriolas, & venulas adjacentes, idipſum evenit, quo caſu diſſolventibus, inflammatio feliciter deſinet. Unde non irratio-

nabi-

nabiliter Moderniores ope Aquæ ardentis camphuratæ, aliusve liquoris diſſolventis, & roborantis ſimul, aſſequi ſolent.

Pari ratione procedendum in Attritione, & Contuſione, quoties cum ulcere complicantur; inde enim corruptio imminet in parte attrita, aut contuſa, ut docet Galenus 12. *method. cap.7.* Abſtinendum autem a maturantibus, ſeu pus moventibus, ſi præſertim timeatur de læſione nervi, ſed loco horum adhibeantur foventia naturalem partis calorem, itemque aperientia, ac diſſolventia, qualia ſunt balſamica ſuperius memorata.

Minime vero hic præteribimus, quandoque ulcera ad cicatricem difficulter pervenire, quia ut loquitur Galenus 4. *de compoſ. Medicam. per genera cap.2.* Sunt Cacochetica, & vitium aliquod in parte recognoſcunt, ut propterea ſuccum alibilem depravent, ac vitioſum reddant: vel etiam ſunt Cyſepoluta, vitium ex infecto ſanguine, & alimento partis, aſſiduo reſumentia, ut gallica lue infectis accidit. Et quidem Cacothetici ulceris ſigna ſunt, labia illius ſquallida, & arida, abſque ſanie, nequidem ichoroſa, ex Galeno 5.*method. cap.2.* itemque pars ulcerata, aſperior, ac durior reddita. Id autem non raro etiam accidit ab uſu medicamentorum nimium exſiccantium; aut quia pars affecta ſua natura, vel ex diuturna ægritudine plurimum exaurit. Oyſepuloti vero ſigna referunt, ſi media nihil proficiant; ſi ulcus ſemper amplificetur, ac ſordeſcat; ſi ulceris labia tumida appareant: ſi ſanies pluſquam ratio exigat, exuberet; ſi prius ingentem dolorem afferat, præſertim cum manibus contractatur. Atque nihil in priori caſu expoſtulantur medicamenta impinguantia, & humectantia, relata a Galeno 4. *meth. cap.2.* in poſteriori vero, & exſiccantia, & detergentia, quorum idem Galenus meminit 4.*de compoſ. medicam. per genera cap.1.* ut ſpeciatim eſt Alumen, Spongia, Terra Cadmia, ærugo Æris, Aqua ardens, Vitriolica, aut Aluminoſa.

Regenerata carne in ulcere, præſertim cavo, omnis induſtria in poſterum adhibeatur, ne pars ad cicatricem perducta, ſignata, aut maculata remaneat. Id quod quamvis ab omnibus deſideretur, a paucis tamen expleri ſolet. Referam proinde hic aliqua ad delendas cicatrices, & ſignaturas ex vulneribus relictas, plurimum efficacia; Commendatur primum in hanc rem oleum ovorum, ſi eo diutius pars ſauciata liniatur. Utuntur alii oleo ex nucleis, & corticibus perſicorum per deſtillationem elicito. Apud quoſdam dicitur expertum oleum ex favo mellis deſtillatum, & præſertim ubi pili deſiderantur. Ceratum ex mucilaginibus, & lixivium ex cineribus ſalicis, & viſci quercini, ac foliorum quercus, proclamatum ab aliis. At efficacius, frequentique uſu magis comprobatum eſt decoctum ungulæ Aſini pluries repetitum; itemque illius adeps, vel oleum exinde chymice elicitum, ſi poſt ablutionem ex decocto, pars læſa ſæpius liniatur. Efficaciſſimum quoque eſt hoc linimentum, quod ℞ *boracbis Venetæ drach. iii. camphuræ ſcrup. i. fellis bovini drach. i. olei myrrhæ drach. ii. axungiæ gallinææ unc. ſemis* m. & f. linimentum. Atque hoc aliud: *Pulveris radicis ſerpentariæ, & ireos ſing. drachm. iii. ſeminum meliloti, & raphan, utriuſque drachm.* 1. *teſtarum ovorum combuſtarum drachm. ſemis, ceræ albæ drachm. i.* ⁒, *thuris drachm. i. ſacchari candidi drachm. ii. gummi tragacanthi, aqua roſar. diſſol. unc.* 1. *axungiæ anſeris quantum ſatis:* m. & f. linimentum. Nigras cicatrices delet oleum, in quo radix bryoniæ albæ, & nigræ, decocta ſit; itemque decoctio ſtyracis calamitæ in vino. Similiter ſpuma argenti cum ſucco roſarum albarum lota: oleum balſaminæ, cum radice cucumeris ſylveſtris trita: oleum myrrhæ: chryſocolla cum camphora trita, & medulla bubula illita. Ad fuſcas etiam, & vericolores cicatrices confert oleum de been albo: unguentum ex plumbo loto, & ærugine, oleo roſaceo decoctis. De ſucco hederæ ſcripſit Q. Serenus.

At ſuccis hederæ pulcreſcit fœda cicatrix.

Quod ſi adeo craſſa ſit cicatrix, ut adhuc ſupra cutim ſupereminеat; tunc adhibenda erunt excedentia, ſed præ cæteris tutius erit oleum ſulphuris, aut chalcanthi; deinde nova cicatrix inducenda cerato de ceruſſa, aut diapalma, lamina plumbea ſuperligata. Verumtamen, ſtultum eſſe, ait Celſus *lib.5.cap.25. ut quis, decoris cauſa, rurſus & dolorem, & medicinam ſuſtinere velit.* Et de præſenti Capite ſatis.

CAPUT X.

XCIII. in Galeno.

De ſpeciebus Morborum ſecundum Formationem.

TEXTUS.

(T.59.) *Nunc vero tranſeundum eſt ad formationis genus, quod in plures ſecatur differentias. At ab eo quod evidentiſſimus exiſtit, exordium eſt ſermonis faciendum, quod ex figuræ permutatione contingit. In his igitur, qui adhuc creſcunt, poſſibile eſt plurimarum partium figuram emendare: in his autem, qui jam aucti ſunt, minime. Intentio vero in iis, qui curationem admittunt, ad contrarium everſionis adducere. Si vero fractione aliqua non recte conformata alicujus membri figura fuerit vitiata, cui ſubſtantia calloſa innaſci prævenerit: ſi quidem hæc adhuc recens extiterit, perfringere oportet, ac rurſus recte conformare, deinde callum ſuperinducere.*

PARAPHRASIS.

Superioribus Capitibus, de Methodo, & Indicationibus curativis, pertinentibus ad Morbos intemperierum, & ſolutæ continuitatis, ſatis abunde Galenus egit; in ſequentibus nunc agere proſequitur de Remediis indicatis a mala Corporis, & partium conformatione; quoniam ex alibi probatis, ſicut ſanitas perfecta exigit naturalis Temperiei, formationis, & continuitatis ſyndromen; ita ex oppoſitò morbus ex unoquoque horum trium genere vitiato illico emergit. Conformationis autem vitia plura eſſe poſſunt, eo quod plura ad organorum perfectam compoſitionem requiruntur, quæ commode reducuntur ad quinque claſſes, ſeu mavis dicere ſpecies; nempe, quæ figuram, & ſuperficiem, meatum, ſeu cavitatem, & orificia, magnitudinem, numerum, & ſitum comprehendunt. De his omnibus propterea agendum ſibi proponit Galenus, facto tamen exordio a notiori, videlicet a Figuræ permutatione, quæ noſtris ſenſibus, & præſertim viſui, patentior ſit.

Advertit autem primum, quod in iis, qui adhuc creſcunt, poſſibile ſit, non ſolum unius, ſed etiam plurium partium vitiatam figuram emendare: in iis vero, qui jam aucti ſunt, & adultiores redditi, haudquaquam poſſibile eſſe, ſubdit.

Sed & inſuper animadvertit intentionem curativam ejuſcemodi depravatæ Figuræ adimplendam eſſe per adductionem partis male figuratæ in oppoſitum: etenim membrum E. g. diſtortum, ita in oppoſitum adducere, extendere, extorquere, aut aliter commovere oportet, donec debitam æqualitatem, & convenientem figuram adipiſcatur, atque in eadem, quoad poſſibile eſt, detineatur, & conſervetur, ligaturis, faſciis, ferulis, aliiſque mechanicis inſtrumentis, prout res exegerit, opportune accomodatis; pari ſane ratione, ac de fracturis oſſium ſupra meminimus.

Quod ſi præterea propter Chirurgorum Incuriam, aut inſcitiam, membrum male conformatum, in ſuum naturalem ſitum non bene redactum ſit, conſiderandum monet, an ingenitus callus recens videatur, an inveteratus, & obduratus ſit: nam ſi recens fuerit, prius a perito Chirurgo callum infrangendum jubet, mox partem male formatam, & non recte repoſitam, apte conformari oportere, ac deinde callum denuo ſuperinduci debere, ſubdit. At vero ſi callus appareat inveteratus, obduratuſque, quia tunc ſine gravi dolore frangi nequit, nec abſque convulſionis, inflammationis, vel alterius gravioris mali periculo, ſatius erit membri deformitatem ſufferre, quam in vitæ diſcrimen patientem adducere. Quod ſane factum, cur Galenus in textu, de curatione malæ figuræ, in qua callus obduruerit, ne quidem verbum fecerit?

Quoniam vero malæ figuræ in conformatione partium contingunt potiſſimum (exceptis his, quæ a nativitate ſunt ingenitæ) ex luxationibus; idcirco ad illarum notitiam clariorem, in ſuas ſpecies illas referamus.

Tres autem in univerſum (licet Celſus duarum ſolummodo meminerit, quæ veræ luxationes ſunt) recenſentur. Prima, cum oſſa, quæ juncta erant, dehiſcunt, vel ut Celſus loquitur *l.8. c.11.* os ab oſſe disjunctum eſt, quæ luxatio cognoſcitur præſertim ex eo, quia pars in ſua molle major, & craſſior eſt reddita. Secunda eſt, cum oſſa elongantur propter mollitiem ligamentorum, quamvis hæc non videatur eſſe vera luxatio, ſed tantummodo elongatio, aut delaxatio ligamentorum: dignoſcitur autem, quia ſi os, & caro adjecta comprimantur, aut contrahantur, in ſuum ſitum reſtituuntur, cum cæteroqui ſuſpenſa, inordinatis motibus huc, illucque, revolvantur. Tertia eſt, cum caput oſſis a ſuo ſinu, & loco excidit, & hæc proprie vocatur Luxatio, & ſi omnino a ſua ſede, & ad-

adhæſu, excidat, dici ſolet vulgo *Diſlocatio*; ſi vero imperfecte ſolum extorqueatur, aut paululum a ſuo ſitu dimoveatur, appellatur a Barbaris *Diſtortura*, ab aliis Subluxatio, ſigna cujus ſunt: Motus articulo, & membro debito penitus amittitur: inſolita eminentia, vel concavitas, quæ parti non convenit, nec antea aderat, poſt luxationem manifeſte conſpicitur: membrum ipſum contrahitur, ac breviatur, relate ad aliud ſibi correſpondens, quoniam muſculi oſſibus alligari ſemper ad propria capita retrahuntur: denique membrum luxatum proportionem, & æqualitatem non ſervat cum alio, in ſtatu naturali conſtituto, nec in mole, nec in figura, neque in ſitu, neque in ſuperficie, præter dolorem, tumorem aut etiam ruborem in parte luxata ſupervenientes. Hæc autem magis, minuſve fiunt, pro ratione majoris, vel minoris læſionis in Articulo luxato, ut viſum quoque eſt Paulo Æginetæ, utque etiam pro varietate cauſarum, ſive externarum, ut ſunt caſus, ictus, extorſio; ſive internarum, ut præſertim ſunt defluxus humorum; unde variant quoque ſymptomata, luxationes vel comitantia, vel ſubſequentia.

Qua autem methodo oſſa luxata curari debeant, docet Galenus *comm. 2. in Librum Hippocratis de Fracturis*. Primum enim membrum luxatum extendi debet: deinde os in proprium ſitum reponi, ne denuo amoveatur, tertio, faſciis circumligari, & tandem ita bene collocari, ut neque vitium, aut quodcumque impedimentum pati in calli generatione, aut in peracta repoſitione. Quamobrem in curatione luxationum totum opus Chirurgicum exquiritur, ut propterea in his, diligentia, aut negligentia operantis ſatis manifeſte reluceat. Verum legantur ſuper hoc Hippocrates, ejuſque Commentator Galenus in Libro *de Articulis*, *& Fracturis*, nec non Celſus Parræus, Scultetus, & alii.

Verum enim vero, Luxationes cæteroqui difficillimæ curationis, fiunt ſæpe numero facile curabiles in Puerulis ob carnium teneritudinem, & oſſium mollitiem: quinimo, ut ſuperius notavimus ex Galeno, etiamſi in tenerrima illa ætate frangantur, per primam intentionem agglutinari ſolent. Hinc ſæpiſſime obſervatum, puellos male in figura, & articulatione conformatos, quacumque diligentia adhibita, in naturalem ſtructuram fuiſſe redactos, ut non ſemel Ego vidi in his, qui divaricatis cruribus, aut diſtortis tibiis, pedibus brachiis, ob incuriam Nutricum, aliter, aliterve in tenella illa ætate vitiatis, læſi erant; quod ſecus adultioribus evenit. Quod ſi forte accidat, luxatum, ex mala oſſis in priſtinam ſedem repoſitione, non fuiſſe recte curatum, cupiatque convenientius, perfectiuſque ſanari, remiſſo in ſuum naturalem locum oſſe luxato: primum emollientibus, & laxantibus medicamentis male figuratas partes relaxare, & emollire oportebit; mox difformatorum oſſium novam luxationem inferre, ac denuo in ſuum naturalem ſitum oſſa committere. Nec defuerunt, qui deformitatem Corporis ſufferre nequeuntes, ejuſcemodi cruciatibus ſe expoſuerint. Accepi aliquando a digniſſimo fide viro, Amicum quendam, & contemporaneum ſuum, qui de ſpecioſitate Corporis plurimum gloriabatur, cum forte fortuna fracturam oſſis Tibiæ majoris paſſus, & incongruenter reſtitutus, ejus diſtorſionem ſubire nollet, dira, miraque in ſeipſum crudelitate ſponte ſua Tibiam denuo fregit, ut a perito Chirurgo iterum commiſſa, perfecte ſanitati reſtitueretur, quemadmodum bono fato evenit: tantum valuit vehemens Animi pathema, ut illum impulerit evidentiſſimum mortis periculum ſubire. Ridicula etiam, & curioſa plane eſt hiſtoria relata a Sanctorio cujuſdam Bergomenſis Chirurgi, in frangendis callis oſſium verſatiſſimi, qui cum patientem quendam tibia diſtortum, valde timidum conſpiceret, atque adeo operationi chirurgicæ renitentem, ſtricto enſe, illum vehementi impetu in terram dejecit, mox repente Tibiam fregit; deinde ſumma lætitia eumdem oſculatus, congruis remediis, miroque artificio, fractum os repoſuit, & in priſtinam ſalutem revocavit. Sed hæc uti ſunt prodigioſa, & rara Artis miracula, ita quoque difficillima, & nimium periculoſa.

CAPUT XI.

XCIV. In Galeno.

De Obſtructione.

TEXTUS.

(T.60.) E*ſt vero & Obſtructio ex eodem genere ægritudinum, quæ quidem ex lentis, & craſſis humoribus fit, unde & ipſam habens intentionem morbo contrariam: dico autem apertionem. Cauſæ vero ſalubres ſunt abſtergentia, atque incidentia medicamina. Quæ vero fit a ſtercore duro, quod interſepit inteſtinum, primum quidem habebit duri-*

duritiei remedium ex humidis, pinguibuſque clyſteribus, demum ex acribus evacuationem expoſcet. Quæ autem a lapide fit in veſica: in præſenti quidem tranſpoſitionem requirit: integræ vero ſanitatis cauſam, inciſionem, & extractionem: humiditatis autem, quæ præter naturam in parte continetur, ſanatio in omnimoda evacuatione conſiſtit, quemadmodum etiam in ſuppuratis. Immodica autem repletio immodica evacuatione curatur, ut cum ſanguis intra venas redundat. Sic & quibuſcumque, vel in ventriculo; vel in inteſtinis, vel arteria aſpera, vel pulmone, pus, aut ſanguis continetur, integra evacuatio eſt neceſſaria. Superflui autem cibi, aut potus, adhuc recentis aſſumptio ab evacuatione corrigitur. Quæcumque igitur in pulmone, vel pectore continentur, cum tuſſi educuntur, ſed a medicaminibus extenuantibus. Quæcumque vero in hepate, vel venis, vel arteriis, vel renibus, aut per urinam, aut per ventrem. Sed per urinam quidem ab iis, quæ vehementer extenuant, per ventrem vero ab iis, quæ attrahendi, aut aperiendi ora vim habent. Quæcumque vero in ſuperiori ventre comprehenduntur, per vomitum: quæ autem in inferiori, per ſubductionem. Sed quæcumque ſub cute, per ſectionem, vel ignem, aut per medicamina adurentia: ſic vero aliquando quæcumque in aliqua naturali cavitate, ut in thorace. (T. 61.) *Et ut ſummatim dicam, quidquid præter naturam in aliquibus partibus continetur, ſanationis intentio eſt ablatio, quæ ſi fieri non poſſit, tranſpoſitio. Quæ vero non ſunt ex toto genere præter naturam, at quantitate damnantur, in his intentio eſt devacuatio. At inventio eorum, quæ ad ipſorum ſanationem perducunt, partim quidem ex affectu, plurimum vero ex ipſis affectus particulis ſumitur.*

PARAPHRASIS.

A Vitiis malæ conformationis in figura tranſit Galenus ad perquirenda remedia curativa ægritudinum in mala conformatione Meatuum, ſeu Cavitatum Corporis. Ex his autem refert primum vitia Obſtructionis, quæ contingit meatibus exiguis, aliquo humore præternaturali repletis, & infarctis. Hanc autem in exiguis meatibus Obſtructionem inquit fieri a lentis, & craſſis humoribus. Et quamvis alibi, præſertim vero 1. *de diff. febrium* 8. *meth. cap.* 1. & 3. *de tuenda valetud. cap.* 10. Obſtructione fieri dixerit, vel a craſſis, & glutinoſis ſuccis, vel etiam a copioſis humoribus; unde cit. *lib. de differ. febrium*, etiam a ſanguine, & bile obſtructionem fieri poſſe confitetur. Nihilominus, quia frequentius craſſi humores obſtruunt, rarius vero multi, quibus nec tam facile Corpus ſcatere ſolet; idcirco omiſit hoc loco eam, quæ a multis, & copioſis humoribus gigni poteſt, veluti rariſſimam; cum cæteroqui methodus Definitiva per frequentiora, & ſummaria Capita divagetur. Adde quod inferius etiam mentio fiet de altera ſpecie obſtructionis, quæ a multitudine humorum provenit.

Cæterum craſſi, lentique humores promptiſſime obſtructionem inferunt, quoniam ſua craſſitie facile adhæreſcunt, & conſiſtunt, præſertim cum meatus anguſti ſunt, ut præ anguſtia humores inibi contenti fluitare nequeant. Hinc ſubdit idem Galenus in textu, unicam, & communem intentionem, ſeu indicationem curativam in tollendis obſtructionibus eſse aperitionem, atque adeo uſum medicamentorum deobſtruentium, qualia ſunt omnia incidentia, & abſtergentia, & conſequenter attenuantia, & aperientia. Antiquis in hanc rem erant in uſu mel roſaceum, oxymel, rhodomel, hiera, ſyrupus de tribus, & quinque radicibus, de capillis Veneris, & hujus generis alia. Sed noſtris temporibus ampla remediorum ſilva rei Medicæ acceſſit ad aperiendum, attenuandum, incidendum, deobſtruendumque, valde conferentium. Præprimis autem ſunt, quæcumque ex Tartaro ſunt compoſita, itemque ex chalybe, & ſalibus plantarum, potiſſimum abſynthii, centaurii, tamaricis, &c. quæque lixivialia, & fixa dicuntur. Succedunt his omnia aloetica, & amaricantia; ſimiliterque ſalita, acria, & quæ a Medicis calida, ſeu calorifica appellantur. Ex pluribus autem deobſtruentium, & aperientium Medicamentorum formulis, aliquas hic Nos ſeligemus uſui magis accommodas, magiſque compertas. Et quidem pilulæ Tartareæ, ſeu Melanagogæ dictæ plurimi fiunt a Quercetano, qui in illarum commendationem inquit; Virtutem earum numquam ſatis laudari poſſe. Verum quia ipſarum deſcriptio longa ſatis eſt, & peritiſſimam Pharmacopolæ manum exigit, idcirco in earum loco ſubrogari poſſunt Pilulæ tartareæ Bontii, quæ recipiunt: *Aloes ſocotrinæ electæ drachmas tres, gummi ammoniaci cum aceto ſyllitico diſſoluti, & depurati, unc.* i. ℥ *tartari vitriolati ſcrup.* ℥ fiat ſecundum artem maſſa. Doſis a *ſcrup.* 1. *ad drachm. i.* mane: ſumi etiam poſſunt ante cœnam *ad ſcrup. ſemis*, ſed iterato, & per vices,

ces, ad conſervandum alvum lubricam. Tantæ ſunt apud Hollandos æſtimationis, inquit Schræderus, ut piaculum habeant publicas, & communes eas facere. Aliam Pilularum tartarearum deſcriptionem affert idem Schræderus, quæ efficaciſſime quoque ſunt, non ſolum ad deobſtruendum, verum etiam ad repurgandum imum ventrem a tartareis, & mucoſis humoribus, & ita ſe habent. ℞. *Aloes lucidæ cum ſucco fragorum lotæ unc. i. reſinæ ammoniaci drachm. iv. ſalis Martis dulcific. & eſſentiæ Croci an. drachm. i. magiſterii tartari drachm. ii. extracti gentianæ, cum tinctura tartari eliciti, quantum ſatis. M. & fiat maſſa*, Doſis *drach. ſemis* ante cœnam. Non minoris efficaciæ eſt pulvis hic tartareus compoſitus ex *unc. i. foliorum ſennæ, & ex drachma una ſeminum aniſorum, & altera fœniculi ſcrup. ii. Cinnamomi, drachm. vi. cryſtalli tartari, & ſacchari ad ſufficientiam*. Cujus doſis *a drachm. i. ad ii.* in jure, vel vino albo. Omitto hic Tartarum vitriolatum rite præparatum, ſive ſolitarie ſumptum, ſive permiſtum cum electuariis congruentibus; itemque pulverem Cachecticum Quercetani admirandarum virium in omnibus affectibus imi ventris cum obſtructione, & craſſorum humorum farragine; nec non ſalem Tartari, ac Tincturam ejuſdem, & Chalybis, atque alia hujus generis innumera, quæ in dies a Practicantibus exhiberi ſolent in omnibus obſtructionibus Jecoris, Lienis, Uteri, Meſenterii, &c. cum jam notiſſima ſint.

De loco autem, ubi iſtiuſmodi obſtructiones contingant, dubitari non incongrue poteſt, Galenus eas communes inquit eſſe omnibus meatibus anguſtis, quos alibi exponit eſſe, Venas potiſſimum, non ſolum Meſaraicas dictas, verum etiam quaſcumque Capillares, ſeu quæ in poros partium deſinunt. Verum, cum ex detecta ſanguinis circulatione jam ſatis conſtet, eum in partes meare per arterias, atque ex his deinde in venas traduci: potius dicendum obſtructiones accipere in apicibus arteriarum, aut in ipſis poris partium; quoniam ſanguis ſemel venas ingreſſus, ex anguſto in latiorem locum transfertur, nec denuo per eaſdem vias redire poteſt, impedientibus valvulis per venarum longitudinem diſpoſitis; niſi tamen inter valvulam, & valvulam remoram patiatur, aut vitio ſui, aut earumdem valvularum laxitate, ut in Varicibus. Sed & in apicibus arteriarum quandoque reſtagnans ſanguis febres parit, & quidem acutas, ac continuas, tamdiu duraturas, quamdiu concreſcens, ſanguis ibidem perſtiterit: eo autem diſſoluto, & vel per cutim, ac ſudorem, aut per vias urinæ repurgato, deſinit febris. Atque hinc fortaſse motus Galenus 2. *de differ. febrium*, Tertianas continuas exiſtimavit ab humoribus intra venas minores putreſcentibus pendere: melius ſane dixiſset, intra arterias minores, ſeu arteriarum capillamenta.

At vero, quamvis obſtructione plerumque fiant in Arteriarum apicibus, atque in meatibus anguſtioribus Corporis, quandoque tamen obſervatæ illæ etiam ſunt in ductibus amplioribus. Refert namque Theodorus Kerckingius in ſuo *Spicilegio Anatomico*, ſe aliquando obſervaſse coagulatum ſanguinem polypum imitantem in ramo venæ cavæ, auriculam dexteram Cordis pertingente. Memini me etiam ſimile quid vidiſse in cadavere cujuſdam tabe gallica extincti in ramo venæ cavæ aſcendentis, & in Arteria pulmoniaca, ſeu vena arterioſa dicta: ſed & chylum, ſeu materiam glutinoſam concretam, ibidem hærere poſse, & pſeudopolypum referre in Aſthmaticis, & pectore Hydropicis, probabile admodum eſt, cum in his partes ſpiritales multum langueant, pulſus intercidant, & animi defectus ſæpeſæpius accidant. Atqui in dextro, ſiniſtroque Cordis ventriculo concreſcere ſanguinem, potiſſimum ex violenta morte defuncti, paſſim alii meminere, quamvis id ab impedito motu ſanguinis, & Cordis, evenerit ex ſtrangulatu. Sic & tophos, lapides, vermes, tubercula, aliaque his ſimilia in venis, & arteriis genita, cyſtifellea, ductu pancreatico, cæteriſque meatibus Jecoris, Lienis, Cerebri, Meſenterii, Renum, aliorumque viſcerum non ſemel inventa teſtantur, Schenckius, Bartholinus, aliique plures, quos Bonetus, & Ephemeridum Germanicarum Collectores, retulere; ut jam novum non ſit, hæc veluti nova rememorare.

Attamen prætereundum non eſt, quod plerumque obſtructiones Jecori a nonnullis attributæ, revera debentur glandulis Meſenterii, aut Pancreatis, in quibus facilius humores ſtagnare, & concreſcere ſolent; unde Ternelius, plurimarum ægritudinum occultas cauſas inde proficiſci, non irrationabiliter eſt arbitratus.

Pari ratione ſuſpicari quoque licet de Obſtructionibus vaſorum lymphicorum, per quæ continuo limpidus quidam humor excurrit: quin crediderim non raro febres, aliaſque graves ægritudines ab ejuſmodi reſtagnante lympha exoriri; unde Corporis refrigerationes, inæquales horripilationes, faciles, promptique ſudores, ſtatim a principio, præſertim circa caput, pectus, & cervicem, tubercula cutanea, faucium inflammationes, aliaque ſimilia exoriuntur, quæ non raro etiam fluxionum, catarrhorum, & laſſitudinum conditionem mentiuntur, ac Medicos decipiunt ſub ſpecie febrium catarrhalium, cum tamen peſſimæ deinde fiant, & ſæpeſæpius per diruptos abſceſſus internos, cum eventu lethali ægrotantium, ſe manifeſtent, vel etiam in ſudores diaphoreticos dictos deſinant, ex gangrænismo ſcilicet glandularum Meſenterii, aliuſve adjacentis viſceris, id quod urinæ plerumque teſtari ſolent, quæ prius inculpatæ videntur, mox turbidæ, craſſoque, & flaveſcente ſedimento futuræ conſpiciuntur, in necem; & ubi primum febres videbantur leves, & minus periculoſæ, mox a noctu ſucceſſive ingraveſcentes, in repetitionibus ſubintrantes, ſenſim, occulteque continuæ evadunt, non ſine aliqua capitis læſione. Atque hinc, quoties ſudor promotus impeditur, aut a frigore externo in ipſo habitu Corporis cohibetur, juxta cutim concreſcit lympha, & vitiatur, atque venenatam fere conditionem adipiſcitur. Sed & glandulæ, quæ innumeræ, licet exiguæ, ſub cutim diſperſæ manent, lymphicum humorem reſorbentes, tumefiunt, potiſſimum vero in collo, faucibus, & ad linguæ radicem? quo circa frictiones, fotus calidi, victus attenuans, & ſimilia plurimum in his conferre conſueverunt. Ab hac inſuper lympha vitiata, atque ab obſtructione lymphicorum ductuum, & glandularum ſubcutanearum tumefactione, pendere quoque credendum eſt febres illas, quas Elodes Græci vocarunt & Nos ſudatorias dicere ſolemus, quoniam per univerſa tempora acceſſionum ægros ad ſudandum commovent, ac diſponunt, ſed abſque ullo beneficio. Ab obſtructione præterea vaſorum lymphaticorum, præſertim in hepate, pulmone, liene, renibus, ſubcenturiatis glandibus, cerebro, aliiſque viſceribus glanduloſis, hydropes oriri nuperrimæ Anatomicorum obſervationes detexerunt; unde hydatides, ſeu veſiculæ aqua repletæ in prædictis viſceribus inventæ ſunt, ut notavit etiam Galenus.

De obſtructione Nervorum poſtremo nullus dubitat. Siquidem a Cerebro, aſſiduo nervis, eorumque ſubſtantiæ medullari ſuggeritur ſuccus quidam albicans, fluidus, roridus, ac nerveus dictus, quo partes corporis nutriri exiſtimant Angli cum illorum duce VVarthono. Is autem ſi fortaſſe ab obſtructione remoram patiatur, vel etiam vitio ſui, aut Cerebri conſiſtentior evadat, gravia mala ſubjectis organis contingunt, ut Paralyſes, Catalepſes, Cæcitas, Surditas, pro varia ſubjectarum partium offenſione.

Obſtructioni oppoſita eſt viarum laxitas, ex qua neque id, quod naturale eſt viſceri, commode retineri, neque recrementa corporis convenienter, debitoque tempore repurgari contingit, ſed ſponte ſua defluunt, atque huc, illucque deponuntur. Sic ex relaxatis inteſtinorum fibris, defluit quandoque chylus, a ſuis impuritatibus nunc ſecretus. Ex venis, aut arteriis Meſenterii, Jecoris, aut Lienis profluit ſanguis, ut in fluxu hepatico dicto, & in fluore hæmorrhoidum continuato, & ſimilibus. Evenit autem ejuſmodi laxitas viarum, vel a languida viſcerum textura, ac fibrarum laxitudine, vel a ſanguinis, fortaſſe ſeroſioris, fluidioriſque redditi, flacciditate; vel etiam a relaxatione valvularum, quibus fere cuncti auctus corporis in ſuis extremitatibus muniuntur; cum ſcilicet a mala ejuſdem ſanguinis habitudine delaxantur, vel etiam proritantur, & eroduntur. At quamvis cauſæ iſtæ laxitatis meatuum frequentiores eſſe ſoleant, non raro tamen accidit, immodicas egeſtiones haberi, tam utilium, quam inutilium humorum, adhuc ab obſtructione: quod ſane quibuſdam videbitur Paradoxum. Verum qui ſtructuram Corporis, & meatuum illius bene norit, facile dijudicabit poſſe ejuſcemodi evacuationes immoderatas nonnumquam ab obſtructione pendere, cum videlicet ductus, per quos humores meare debent, obſtructi fuerint, nequeantque illos admittere, & in ſuis cavitatibus excipere; unde poſtmodum ſponte ſua per alios ampliores ductus defluant, & egerantur. Ita quidem ſæpiſſime experimur in lactearum venarum obſtructionibus, fœces nimium lubriciores, copioſioreſque vacuari, quæ deinde, non aſtringentibus, ſed deobruentibus medicamentis deſinunt. Quamobrem novi plurimos hiſce ægritudinibus affectos brevi fuiſſe ſanatos uſu chalybeatorum, & deobſtruentium medicamentorum: quod & paſſim

paſſim quoque compertum in fœminis cachecticis, menſtruorum fluxui obnoxiis, quæ vino chalybeato, aliove ſimili ex chalybe compoſito medicamento; revaleſcunt. Non diſſimili ratione curatos aliquando vidi Tabidos uſu vini chalybeati, vel etiam ſalis Martis, ejuſve eſſentiæ, aut tincturæ, ſicut pariter a roborantibus, ſed diſſolventibus ſimul, quia Tabes originem habebat a fermentis, ſeu ſuccis coagulatis, vel a concreto, acidoque ſanguine, in extremis arteriolis ſtagnante, quo neque alimentum partibus accedere poterat, neque ſanguis præ acore idoneus erat nutritioni: chalybeata autem medicamenta utrumque vitium emendarunt. Tanta autem eſt pernicies coagulatorum, ut non abs re exiſtimaverint Methodici morbos omnes ad aſtrictum, & laxum revocare; ut per morborum genera vaganti perſpectum eſſe poteſt. Non tamen hinc negaverim,quandoque,etiamchalybeata conferre fluoribus inteſtinorum, cum acidum exorbitans abſorbent, & corrigunt: compertum enim eſt majori ex parte ejuſmodi fluores oriri ab acido abundanti, ac exaltato in pancreate, ejuſque ductu, nec convenienter coercito a ſucco felleo, indeque communicato ſanguini, aut liquoribus cum ſanguine conſentientibus, vel ab eodem derivantibus; ut proinde mirum non ſit, ſi in his affectibus plurimum uſus chalybis conferat ut & abſorbentium, atque acidum temperantium medicamentorum. Sicut ex chalybe, ita ex ære, & multo magis ex auro; eadem beneficia proficiſci poſſe crediderim, ope magis, minuſve depurati ſulphuris, quod in ſe continent, ſuo ſale correcti; atque hac plane ratione liquores ex auro elicitos quibuſdam profuiſſe, putandum, ſalva venditantium impoſtura.

Quoniam obſtructio fieri quoque poteſt in ductibus Corporis latioribus, propterea in hujus exemplum tradit Galenus in textu, eam, quæ a ſtercore duro fit in inteſtinis. Accidit enim non raro inteſtina, & præſertim Colon, aut Ileon, a retentis fæcibus obſtrui, tumefieri, & dolere, unde non ſolum Alvi ſtypticitas, & cavitas obſtructa ſequitur, ſed etiam (quod gravius) colicus dolor acutiſſimus, & quandoque etiam egeſtio fæcum per os, ut in Volvulo. Duo vero ſubdit Galenus in hac obſtructione, & fæcum retentione indicari: alterum quidem, quod pertinet ad duritiem emolliendam: alterum vero ad alvum ſollicitandam. Primum expletur per clyſteria humectantia, laxantia, & pinguia: Secundum, per acria. Humectant autem, & laxant decocta, & juſcula ex herbis emollientibus, ut ſunt malva, althæa, mercurialis, beta, viola, &c. nec non butyrum, oleum, adeps animalium, oleum amygdalarum dulcium, liliorum alborum, chamæmeli. Stimulant vero, & ſua acritudine irritant inteſtina, hiera picra, colocynthis, ſenna, urina, vinum, ſal, ſaccharum rubrum, diaphœnicon, benedicta laxativa, &c. Verum in his cautius agendum eſt, ne plus juſto laceſſita inteſtina, potius per os egerant, quam per alvum; vel etiam ab irritamento, majori fortaſſe dolore excitato, phlogoſin, aut inflammationem ſubeant: Sed & aliquando obſervatum valvulam inteſtini Coli ab acribus, & irritantibus medicamentis eroſam fuiſſe.

Inter Obructiones latiorum ductuum, ponitur a Galeno ea, quæ in Veſica lapide fit; & hujus, inquit, curationem duplicem indicare: & quidem, cum lapis in Veſica contentus impedit urinæ exitum, quia meatum urinarium occludit; expoſtulatur tranſpoſitio, & remotio lapidis ab eodem meatu, quæ fieri ſolet uſu Cathereis, candelæ ceræ, ſpecilli, vel alterius ſimilis inſtrumenti. Si vero integra curatio, per ejus ablationem, deſideratur, neceſſaria erit exciſio Veſicæ, & lapidis extractio. Inciditur autem Veſica, vulnere facto inter Teſtes, & Anum, deinde cum forcipe denticulata extrahitur lapis. Verum ad hoc exequendum maxima diligentia, & peritia Lithotomi exquiritur, ne ſcilicet ad Veſicæ ſectionem, & lapidis extractionem ſequatur hæmorrhagia, inflammatio, & gangræna, quam deinde inevitabiliter mors excipit: quod ſi lapis in Veſica contentus exiguus ſit, poterit ſine inciſione extrahi, ope cujuſdam inſtrumenti tribus limis compoſiti, ut non ſemel in praxi a peritis Chirurgis peractum vidi.

Quantum autem in his diligentia Lithotomorum excreverit, mirum! cum jam citra ullum vitæ periculum, & felici cum ſucceſſu Veſicam diſſecent, ac lapides extrahant; etſi Hippocrates in ſuo *Jurejurando* ſpoponderit ſe numquam veſicam inciſurum, quoniam ſectio hæc valde periculoſa, & ſæpiſſime lethalis tunc temporis fortaſſe erat. Sed & nunc plurima quoque medicamenta lapidem frangentia inventa ſunt, ex ſaxifragia, ononide, fragaria, ligno Indico, herba turcica, & thee, cum cinere ſcorpionum,millepedum, leporis uſti,pulvere lapidis judai-

judaici, ſanguinis hircini, & nitri fixi, ſalis ammoniaci, vitrioli Romani, ſpiritu nitri dulcificato, balſamo ſalis, aliiſque innumeris, quorum Practici meminere. Non poſſum autem non hic animadvertere in eos, qui in affectibus renum, & veſicæ ſtatim ab initio diuretica exhibent, & indiſcriminatim cujuſcumque generis acetoſa, ſuccum limonii, ſpiritum vitrioli, ſalis, & ſimilium, putantes ab his arenulas, & tartareos ſuccos, ac lapillos ipſos comminui, commodeque repurgari, decepti ex eo, quod ab illorum uſu urinam ſabulo, & arenulis ſcatentem alias prodire viderint. At plerumque acida iſtiuſmodi crudos ſuccos in ventriculo, vel in ductibus inteſtinorum, & meſenterii contentos, deferunt in renes, & veſicam, atque actione cum illis inita, in arenulas, & calculos permutant, niſi etiam ipſorum tubulos infarciant, & oppleant. Caute igitur in horum exhibitione procedendum, & ubi venter crudis ſuccis abundat ejuſque ductus infarcti creduntur, ab illis abſtinendum. Poterunt vere ſolum propinari, repurgato prius ventriculo per vomitum, atque exoneratis inteſtinis per clyſteres, ita ut renes mox prompte pertingant, eorumque tubulos obſtructos depleant, ac exonerent, citra alterius novi humoris depoſitionem. Atque hinc nunc patet, qua ratione acida aliquando diſſolvant, & quandoque etiam coagulent, aut una ſimul humores quoſdam diluant; & alios concretos, & conſiſtentes reddant.

Obiter etiam hic adnotare juvabit, opiata, & narcotica medicamenta plurimum aliquando conferre caculoſis. Conſopita quippe Natura, atque uſu opiatorum, dolore levata, ductus, & fibræ Renum, quæ præ dolore tendebantur, ſenſim laxantur, atquæ ita deponunt, quod ipſorum cavitatibus continetur. Sic in atrociſſimo Renum dolore a calculo, pluries vidimus ab uſu laudani opiati moderato, inducto ſenſim ſomno, non ſolum dolorem deſiiſſe, verum etiam paulo poſt calculum fuiſſe excretum. Conſulerem propterea in his caſibus permiſcere ſemper cum diureticis; vel lithontripticis, leviora ſaltem opiata, philonium, tripheram, theriacam recentem, & ſimilia, doſi tamen moderata; ne plus debito ſoporem inferant, qua in re maxima Medici prudentia expoſtulatur.

Humiditatis autem, ſubdit in textu Galenus, *quæ præter naturam in parte continetur* (ideſt in aliqua Corporis cavitate) *ſanatio in perfecta, & omnimoda evacuatione conſiſtit; quemadmodum etiam ſuppuratis*. Quibus verbis tradit aliud exemplum obſtructionis in meatibus amplioribus, præſertim vero Thoracis, cum a pure in Empyematicis oppletur; cujus curativa indicatio in omnimoda illius evacuatione conſiſtit. Debet enim pus non ſolum educi, ſed etiam omnino repurgari; tum quia res eſt, ut ajunt, toto genere præter naturam, tum quia niſi ex toto evacuetur, ſemper verendum, ne a diutina illius mora, tandem pulmonis ſubſtantia lædatur, & ob ſanguinis infectionem, Tabes, & Mors poſtmodum ſubſequatur.

Neque vero de ſuppuratis ſolum proprie dictis intelligendus eſt hoc loco Galenus, verum etiam de quocumque modo, pectore, & pulmone gravatis, quoniam in utroque caſu fit in pectore humoris repletio, de qua Galeni mens eſt hic ſermonem habere; unde ſub his verbis, & Tuſſis humida comprehenditur, & diſtillatio, & abſceſſus, & quidquid in pectus delabens, illius cavum opplet, & aggravat.

Quamvis autem Galenus dicat in his, omnimodam, ac perfectam evacuationem eſſe neceſſariam, non tamen illa unica vice tota ſimul promovenda eſt, docente Hippocrate *6. aphor. 27. Quicumque Empyi, aut Hydropici uruntur, aut ſecantur, ſi pus, aut aqua affatim exeat, omnino moriuntur*. Itaque per vices facienda, ut facilius illa toleretur.

Quomodo præterea puris ex pectore omnimoda evacuatio tentanda ſit, ab eodem Hippocrate ibidem, & alibi, inſinuatur, per ſectionem ſcilicet, vel uſtionem; adeoque per Paracenteſim, quemadmodum ſunt executi Aetius, Ægineta, aliique tum Græci, tum Arabes, tum Latini. Ex his autem nonnulli volunt ſectionem faciendam eſſe inter coſtam, & coſtam, in ipſis muſculis intercoſtalibus; alii vero inurendam cauſtico, aut ferro candenti terebrandam eſſe coſtam malunt, ut evitetur ſectio muſculorum ſimul, cum ſectione venarum, arteriarum, & nervorum: (a) Verum noſtris temporibus utrumque jam exolevit, propter Chirurgorum imperitiam, aut timiditatem.

Neque ſolum antiquitus fieri conſuevit ſectio, aut inuſtio in pectore, ſed etiam in regione Jecoris, cum illud inflammatum in ſuppurationem deſiiſſet, ut deducitur ex eodem Hippocrate *7. aphoriſm. 46. Quibus pu-*

(a) *V. noſtram Praxim C. de Empyem.*

purulentum Jecur aduritur, ſi purum pus effluat, & album ſalvi fiunt; ſi vero ſubcruentum, fæculentum, ac fœtidum, pereunt.

At quoniam ejuſmodi ſectiones, aut inuſtiones vix, aut numquam, a Chirurgis noſtro tempore tentari ſolent, propterea per alias vias puris evacuatio procuranda erit. Ex pluribus autem ductibus, per quos videtur illa poſſe promoveri, puta per ſeceſſum, per urinam, per vomitum, per ſudorem, per tuſſim, nulla tamen tutior, ac utilior ea eſt, quæ tuſſi, & anacatharſi peragitur.

Per alvum enim, vel impoſſibilis eſt, quia nullus ductus patet ex pectore ad inteſtina, vel lethalis fit, dicente Hippocrate *in Coacis prænotionibus: Empyicis a pulmone pus duci per alvum lethale:* & *6. aphoriſm. 16. Pleuritide, de Peripneumonia detento, diarrhæa ſuperveniens, malum*: quoniam oportet purulentam materiam per pulmones ad cor tranſvehi, & deinde ex arteriis, ob celerem ſanguinis circuitum in univerſum fere Corpus diffundi, priuſquam per inteſtina exacte deponatur, egeraturque.

Per urinam, licet teſtetur Galenus *6. de loc. affect. cap. 4.* poſſe aliquando pus in pulmone, vel thorace collectum, per urinæ vias expurgari; id tamen difficillimum; & rariſſimum ſane eſt, vix in praxi obſervabile: neque viæ, per quas puris tranſmigratio e pectore in renes fieri creditur, hactenus patuere, tametſi Anatomici multa commententur, vel per venam Azygon, conſentientem cum vena cava, ut vult Falloppius; vel per venas Septi tranſverſi cum venis emulgentibus communicantes, ut opinatur Bartholomæus Euſtachius; vel per arteriam venoſam, ſiniſtrumque Cordis ventrem ad arterias emulgentes, ut veriſimilius putatum a Galeno, ex mente Dioclis: ſemper etenim magna incommoda inde ſequerentur in pulmone, corde, & univerſo ſanguine arterioſo, ex tranſitu purulentæ materiæ ad Renes uſque. Non negaverim tamen quandoque portenta hæc in Natura videri, cum ex Galeno *7. aphor. comm.* 54. juxta ſententiam Hippocratis referatur: *Validam, ac fortem Naturam invenire ſibi, parareque vias, per quas ſeipſam ab impuritatibus exoneret.* Certe mille alii ductus in Corpore ſunt nobis inconſpicui, quamquam plurimos Recentiorum Anatomicorum ſolertia nuperrime detexerit, Antiquis penitus ignotos, & fortaſſe alios Poſteritas inveniet, qui nos hucuſque latent. Hinc merito idem Galenus *1. meth. c. 3.* totum Corpus dixit eſſe tranſpirabile, & confluxibile, quia quaquaverſum humores fluere, ac repurgari poſſunt.

Per vomitum etiam fatetur Sylvius Deleboe Empyematicos ſanatos, aſſumpto vomitorio ex rebus antimonialibus: & Rulandus gloriatur uſu cujuſdam *Aquæ* a ſeipſo *benedictæ* appellatæ, quamcumque ægritudinem pectoris, præſertim Pleuritidem, & Empyema, feliciſſime curaſſe; quod pariter teſtantur Hartmannus Rolfinchius, Gruilingius, Hoſmannus, & alii. At quis umquam, noſtra prætertim ætate, ejuſmodi remedii genus tentare auſit; cum dicat Hippocrates *4. aph. 8. Tabidos per ſuperiora purgari non debere.*

Per ſudorem denique, licet multæ pectoris ægritudines ſanentur, ut de Pleuritide, & Pulmonia refert Quercetanus, & Nos non ſemel experti ſumus; craſſities tamen, & denſitas puris haud poros cutis ſubire ſolet, ut ſudore tandem diſſolvatur impedientibus etiam magna ex parte pleura, quæ membrana eſt denſa, ac dura, nec non muſculis intercoſtalibus internis, & externis, cum panniculo carnoſo, & adipe.

Quamobrem reliquum eſt, ut promptior ac facilior exitus puri non aliter pateat, quam per tuſſim, & anacatharſim; cum per eam Diaphragma contrahatur, pectus univerſum concutiatur, pulmo exagitetur, & Natura ipſa extremos conatus adhibeat, ad puris expulſionem, per aſperæ arteriæ tracheolas; quamvis hoc neque ſine magno diſcrimine perſolvatur, tum ex violento, & continuato motu thoracis per tuſſim, tum ex tranſitu puris per pulmonem, ejuſque mora diuturna in cavo pectoris, tum ex facili infectione ſanguinis circulantis.

Verum quo pacto pus in Thorace collectum pulmonem pervadat, & per Tracheam expurgetur, inquiſitione dignum eſt. Sunt qui ſuſpicantur, pulmones ſua raritate inſtar ſpongiæ imbibi purulenta materia, eamque deinde per tuſſim repurgare. Sed nupera obſervatione Malpigius, & cum eo Bartholinus, detexit ſubſtantiam pulmonis eſſe conſtructam innumeris veſiculis ſinuoſis, & orbicularibus, ad ſimilitudinem alveolarum in favis Apum; atque ante hos notavit Harveus *in ſuis Exercitationibus de Generatione Animalium*, tracheolas aſperas per Pulmonis ſubſtantiam extenſas, illius ſuperficiem undequaque pervadere, quod in Avibus manifeſte obſervare licet;

quin Helmontius etiam pulmones conſtituit recta pervios eſſe, & aerem in cavum pectoris protrudere; unde pectore vulneratis, citra pulmonis læſionem, accidat, aerem internum efflari, & externum intra pectoris cavitatem per vulnus admitti.

Quocumque autem pacto ſe res habeat; probabiliter conjectamus, pus in cavitate pectoris collectum per pulmonum veſiculas, ex ipſius puris contactu præternaturaliter hiantes recipi, ac per tuſſim expurgari: quoties vero ductus iſti opplentur, vel veſiculæ contabeſcunt, quia impeditur tranſitus Aeris, & pus excipi a pulmonibus nequit, difficultas ſpirandi cum ſtertore, & raucedine ſequitur, pureque retento gravatur thorax, & ſuffocatur animal.

Sicut de retentione Puris in pectore dictum, quod omnimodam evacuationem expoſtulare docuit Galenus, ita de reliquarum cavitatum repletionibus agendum inſinuat; unde inquit: *Sic & quibuſcumque vel in Ventriculo, vel in Inteſtinis, vel aſpera Arteria, vel Pulmone, pus, aut ſanguis continetur, integra evacuatio eſt neceſſaria*. Sanguis enim in his cavitatibus reſtagnans, concreſcit primum, & in grumos abit, deinde corrumpitur, & vertitur in pus; inde poſtmodum emergunt damna graviſſima. Conjungit autem cum pure ſanguinem Galenus, quia non minoris nocumenti ſanguis eſt, cum extra propria vaſa remoratur, quam pus ipſum ſit: is namque per moram corrumpitur, & corruptio optimi peſſima fit: quare non magis pus, quam ſanguis extra vaſa, conſtituere dicitur ſymptoma toto genere præter naturam, ſive in excretis, ſive in retentis vitiatis.

Subdit ſimiliter, ſuperflui cibi, aut potus, adhuc recentis aſſumptio, a devacuatione, (ab *abvacuatione*) corrigitur. Ubi tria advertenda occurrunt: primum quod ſuperfluus cibus, aut potus evacuatione opus habet, non vero conveniens, & moderatus; qui ſicut exigitur a Natura pro ſui conſervatione, ita quoque retineri omnino debet, non evacuari. Secundum, quod tunc cibus ſuperfluus evacuari debet, cum recens aſſumptus eſt, quia tunc prompte per vomitum egeritur, ſecus vero cum plures horæ præterierint, niſi tamen præ nimio languore Ventriculi digerere nequeuntis, adhuc in ejus cavo permaneat; nam aliter ſi longum tempus tranſactum ſit, & vaſa lactea, ſeu chylifera jam ſubierit; non amplius vomitionis locus erit. Tertium, quod Galenus ſuperfluum cibum, aut potum, inquit a devacuatione corrigi, idest diminuta, ſeu moderata evacuatione, non vero integra, & omnimoda, prout de pure ſuperius dixerat. Cibus enim in ventriculo receptus, eſt res naturalis, & ſolum quantitate immodica nocuus evadit; at vero pus ſua natura omnino præternaturale eſt, ſive modicum, ſive immodicum fuerit; quare omnimoda evacuatione eget: at cibus ſola diminutione, quanta ſatis eſt ad moderandum, corrigendumque ſuperfluitatis exceſſum.

Quoniam inſuper ſuperius dixerat humores contentos in cavitatibus corporis eſſe omnino evacuandos, ſequentibus textibus modum docet promovendæ ejuſmodi evacuationis, & medicamentorum id exequentium genera. Et primum, quæcumque in pectore, vel pulmone continentur, cum tuſſi, inquit, educi, & per medicamenta extenuantia. Ubi ſignanter advertendum, proponi hic a Galeno in morbis pectoris extenuantia: quare longe admodum ab illius mente recedunt, qui in his ægritudinibus, incraſſantia, & impinguantia exhibent.

Secundo docet, quod quæcumque in Hepate, vel venis, vel arteriis, vel Renibus continentur, aut per urinam, aut per ventrem excerni debeant: per urinam quidem ab his, quæ vehementer extenuant; per ventrem vero ab his, *quæ attrahendi, aut aperiendi cravim habent*, græce Anaſtomotica dicta. In eamdem fere ſententiam incidit, quod ab eodem edocetur 14. *meth. cap.* 15. ubi ſimam, ſeu concavam Jecoris partem per alvum, gibbam vero per ea, quæ modice urinam movent, purgandam eſſe conſulit. Medicamenta autem urinam moventia inquit debere eſſe vehementer extenuantia, tum quia hæc aperiunt, incidunt, & per vias urinæ promptius ducunt; tum etiam quia obſtructiones, ex ſuperius dictis, a craſſis humoribus dependent, ideoque incidentia, & vehementer extenuantia expoſtulant. At vero per ventrem evacuantia oportere eſſe docet, *quæ attrahendi, aut aperiendi ora venarum vim habent*. Ex quibus verbis; quid ſibi voluerit Galenus intelligendum, addubitant Expoſitores. Verum ſi meminerimus eorum, quæ alibi idem Galenus edocuit, præſertim autem in libris *de naturalibus facultatibus*, *& de ſimplicium medicamentorum facultatibus*, ubi ex profeſſo pluries repetit medicamenta purgantia trahere humores ſibi ſimiles.

les, puta Rhabarbarum, bilem, Agaricum pituitam, Sennam melancholiam, & alia hujuſmodi; pari ratione, ac Magnes ferrum, & Electrum paleas rapit: facile intelligemus ea, quæ attrahendi vim habent, electiva medicamenta voluiſſe indicare, ſive quæ ſimilitudine ſubſtantiæ, aut a proprietate, peculiares ſibi humores attrahere dicuntur. (a) Id autem num veritati conſonum ſit, alias a Nobis eſt oſtenſum; præterquam quod jam unicuique perſpectum puto, attractiones hujuſmodi nullas eſſe. Quid inſuper intelligat per ea, quæ vim habent aperiendi ora, ſeu (ut in Greco Codice ſcribitur) Anaſtomotica, dubitare etiam contingit. Aliqui exponunt acria, & erodentia: Nonnulli quocumque modo aperientia, ſive ſint purgantia medicamenta, ſive cucurbitulæ, ſive venarum apertiones, ſuctioneſque per hirundines: Argenterius, quæ obſtructas venas aperiunt: Sanctorius ſolum præparantia, juxta illud Hippocratis 2. *aphor. Corpora cum quiſpiam purgare voluerit, oportet fluida facere*. Sed melius dicendum, per Anaſtomotica intelligi hic a Galeno purgantia vehementiora, quæ ſcilicet indiſcriminatim quoſcumque humores educere valent, ſanguinem liquando, & ora venarum, aut arteriarum reſerando, propter nimiam illorum irritationem, cujus generis ſunt, colocynthis, ſcammonium, elaterium, helleborus, & ſimilia, quæ parum, vel nihil recedunt a conditione venenorum erodentium; unde ab his ſæpe ſæpius ſequi ſolent diarrhœę irreſtagnabiles, dyſenterię, choleræ, &c. eo quod præter glutinamenta a viſcoſis humoribus inducta in orificiis meatuum, & in glandulis ibidem ſitis, ab obſtructione, abradant non raro etiam villoſam illam cruſtam inteſtinorum, ex glandulis ſimul una, mutuoque connexis, naturaliter ingenitam, & pro eorumdem tutamine ſuperficietenus appoſitam: Quare, quæ attenuando, incidendo, ac detergendo lentos, craſſoſque humores potenter evacuant, Anaſtomotica medicamenta dicentur. Sed & ab uſu immodico Aloes inpræparatæ, Venarum, aut Arteriarum ora adaperiri quoque compertum eſt, indeque hæmorrhoidas excitari, & immoderate fluere, cunctis patet; ut & in Coxendicum doloribus, & Iſchiade, ex injectis acribus clyſteriis, cruentos, & mucoſos humores educentibus.

(a) *Meminit etiam hujus attractionis c.95. iſtius operis*.

Docet tertio, quod quæcumque in ſuperiori ventre continentur, per vomitum educenda ſint; quæ vero in inferiori, per ſubductionem. Pro ventre autem ſuperiori intelligit hic Galenus, Ventriculum, & alia viſcera in regione Epigaſtrica contenta. Pro ventre vero inferiori, inteſtina, & reliqua contenta in regione Hypogaſtrica. Humores itaque ſtagnantes in ventriculo, & viſceribus adjunctis, per vomitum educere magis expedit; e reliquis vero viſceribus inferioribus meſenterio, inteſtinis, promptius per alvi ſubductionem; & ratio eſſe poteſt, quia per eos ductus fieri debet evacuatio, per quos citius, tutius, & jucundius humores educi poſſunt: modo per vomitum citius, & facilius educuntur, qui ventriculi cavum occupant, ſicut per ſeceſſum, qui continetur in Inteſtinis, & Meſentèrio. Neque vero Galenus ait, humores contentos in inteſtinis medicamento purgante evacuandos eſſe, ſed ſolum per ſubductionem educendos: ſubductio autem potius ope clyſterum, quam medicamentorum purgantium exercetur. Debent præterea ſubducendi humores ita in inteſtinis reſidere, ut obſtructionem, & cavitatis repletionem faciant, uti ſuperius de fæcibus obduratis, & diutius retentis, dicebamus.

Quarto docet, ſub cute contenta per ſectionem, vel ignem, aut per medicamenta adurentia evacuari debere. Sub cute contenta intelligenda ſunt, non ſolum humores in glandulis cutis coacervati, verum etiam abſceſſus, tumores, gangrænę, &c. quæ aliquando ſectione, aliquando uſtione, vel igne actuali, vel cauſticis, aperiri debent, ut exinde peccans materia egredi, & convenienter repurgari poſſit.

Sed cur Galenus omiſit attenuantia, & reſolventia tamquam tutiora, propoſuit vero cauſtica, & alia chirurgica, præſidia vehementiora? Ratio eſt, quia cum hic ageret de obſtructionibus harum partium, & obſtructiones ex ſupradictis plerumque fiunt a craſſis, tenacibuſque ſuccis, qui vix diſſolventibus, & attenuantibus cedere ſolent; propterea illis omiſſis, ſolum meminit aperientium, & cauſticorum. Hinc in his ſemper expoſtulatur opera Chirurgi per ſectiones cum lanceola, & per uſtiones cum ferro candenti, vel cauſticis.

Poſtremo revocans in epitomen omnes & quaſcumque obſtructionum ſpecies in quacumque parte Corporis factas, docet, quod quidquid in univerſum in aliquibus partibus

bus præter naturam continetur, ſanationis intentio, ſeu indicatio curativa, ſit illius ablatio, quæ ſi fortaſſe exequi non poſſit, ſiet tranſpoſitio. Ea vero, quæ non ſunt omnino præter naturam, ſed quantitate ſolum moleſta, indicant tantummodo evacuationem.

Remedia denique, quæ ad ipſorum ſanationem perducunt, deſumi debent, partim ex natura ipſiuſmet affectus, partim etiam ex ipſis affectis particulis. Tria proinde ex hoc textu adnotanda occurrunt: primum, quod ea, quæ in aliqua cavitate continentur, & totogenere præter naturam ſunt, ut pus, vermis, lapis omnino debent auferri: & ſi hoc peragi nequeat, ſaltem tranſpoſitio tentetur, ut in lapide obſtruente collum veſicæ, qui cathetere tranſponendus eſt. Secundum, quod quæ non ſunt toto genere præter naturam, ſed ſolum quantitate nimia peccant, ut cibus in ventriculo, & ſanguis in venis abundans, ab evacuatione ſolum, ſeu diminutione curantur. Tertium, quod inventio remediorum a duplici fonte haurienda eſt, ab affectibus ſcilicet, & a locis affectis. Sic variant indicationes curativæ morborum a varietate partium affectarum, *ex 1. de locis affectis, cap. 1.* neque illud idem medicamentum, quod convenit inflammationi gutturis, prodeſt etiam inflammationi oculi, pleuræ, vel ſtomachi, & ſic de aliis. Hinc idem Galenus 13. *meth. cap.16. & ſeq.* advertit, in Arte medica nullam eſſe majorem difficultatem, quam perfecte cognoſcere indicationem deſumendam a partibus affectis: & 1. *methodi*, objurgat Theſſalum, qui dicebat ſpatio ſex menſium totam Medicinam addiſci poſſe; etenim ablata contemplatione partium affectarum nedum ſpatio ſex menſium, ſed etiam ſpatio ſex dierum, tota Medicina addiſci poterit.

CAPUT XII.

XCV. in Galeno.

De aſperitate, & Lævitate.

TEXTUS.

(T.62.) *Quæcumque partes vero, ob id quod exaſperatæ naturalem amiſerint habitum, his lævitas naturalis eſt reſtituenda, oſſa quidem lævigando, arteriam autem aſperam, vel linguam leniendo humidis, quæ nihil mordeant, & lentorem habeant. Sed quibuſcumque lævitas præter naturam ineſt: aſperitas eſt revocanda medicaminibus, quæ ſufficienter abſtergant, & parum adſtringant.* (T. 63.) *Quæcumque vero vel obſtructiones, vel anguſtiæ meatuum alias ſequuntur ægritudines, ab illarum curatione prius eſt incipiendum: oſtenſum ſiquidem eſt in libro de Differentiis morborum, quod & inflammationibus, & duris, laxiſque tumoribus, & ſiccitatibus aliquando immodicis, ac præterea vitioſis partium continentium figuris, ea, quæ nuper diximus, ſæpius adveniunt; ſicuti & quibuſdam tumoribus eorum corporum, quæ ſunt in ambitu. Quod ſi nonnulla ex proxime dictis invicem complicentur, varias habebunt indicationes. Sufficiet autem in uno tanquam in exemplo, habuiſſe ſermonem, quoniam de omnibus in libris de Arte curandi plenius ſumus executi.* (T. 64.) *Supponitur cuipiam particulæ multitudinem ſanguinis influi, adeout intendantur in ea venæ non majores tantum, ſed etiam parvæ, quæ prius ſenſum effugiebant, nunc vero jam plenæ viſu comprehenduntur, ſicuti plerumque in oculis ob tunicæ albedinem manifeſtiſſime patet: par ſiquidem eſt, quod & alia vaſa, quæ latent ſenſum, jam plena diſtendantur, nondum & ipſa ob parvitatem viſui manifeſta, & jam periculum imminet, ne quod ex vaſis exſudat, ad ſpatia vacua, quæ in medio ſunt, effundatur, aut ne jam parvum aliquod ſit effuſum.* (T. 65.) *Hujus quidem affectus ſanatio intentionem habebit evacuationem, aut ut manifeſtiori vocabulo utamur, abevacuationem, ſi quidem morbus erat immoderata partis repletio. Neceſſarium igitur eſt, ut aut ſuperfluitas retrocedens evacuetur, aut per ipſam patientem particulam. Retrocedet autem vel impulſa, vel attracta, vel tranſmiſſa, vel horum uno aliquo modorum, vel omnibus. Per locum vero patientem evacuabitur, partim quidem manifeſte, & ſenſibiliter, partim vero in vapores reſoluta.* (T. 66.) *Si igitur univerſum Corpus plus æquo plethoricum fuerit, per patientem locum minime evacuandum. Nam ſi ſcarificationibus, aut ſectionibus ſenſibiliter evacuabimus, plus ratione excitati doloris attrahemus. Si vero calefacientibus diſpergere tentabimus, plus erit id, quod vi caloris ad partem attrahetur, quam diſperſum. Quod ſi in eo elaborabimus, ut quod influxit, retrocedat, corpus plenum non admittet, ad hæc igitur ambo totum Corpus evacuare oportet, aut omnino ad contraria loca retrahere, quod*

patien-

patienti particulæ influit, quo perfecto opere prius a parte repellendum, quam diſpergendum. Quanto enim per majora vaſa fit, tanto expeditior eſt evacuatio. (T.67.) A patiente vero loco, adſtringendo, ac refrigerando repellemus, ſed exinanita loca attrahunt ad ſeipſa, quæcumque repercutiuntur. Hoc ſiquidem oſtenſum eſt in eo volumine, in quo de Potentiis naturalibus agitur. Et vaſa præterea vigore ex medicaminibus adſtringentibus addito, a ſe ad alia remittent. (T.68.) Si igitur hac via ſuperfluum omne retroceſſerit, bene ſe res habet: at ſi aliquid fuerit in parte retentum, conjecturandum erit, id lentum, ac craſſum exiſtere, atque ea ratione jam coactum, atque adſtrictum, ut cum difficultate extrahi poſſit. Fieri autem poteſt, etiamſi non ejus natura ſit, ut ad ſpatia, quæ in medio ſunt, ſit effuſum: in quo caſu tunc ad id veniendum eſſe tempus ſuadet, ut hoc ipſum, quod reliquum eſt per patientem locum evacuemus, imponendo ſuperjacentibus partibus ea, quæ influentem humorem repellendi vim habent. Maxime vero evacuabis, ſi in ſpatiis intermediis aliquid contineri conjectura aſſequeris, & ſcarificationum auxilio, & medicaminum, quæ vim habeant diſpergendi. (T.69.) Sed quoniam hæc omnia vires calidas habent, ejuſdem vero temperaturæ opus eſt mordere, quando caliditatis modum exceſſerit, cavenda ex eis ſunt vehementiſſime calida, ac tum præſertim, cum patiens locus inter ſumma fuerit. Neque enim parvus excitabitur dolor, ſi præter proprium affectum inſuper mordeatur, omniſque præterea dolor fluxiones commoveat. Quod igitur mediocrem caliditatem obtinet, in his ſenſum doloris non invehit, atque eo amplius omni dolore vacat, ſi humidum extiterit. (T. 70.) Et quidem quicquid per ſumma hæret, potens eſt id medicamen diſpergere, quod etiam validas non habuerit ad diſpergendum vires. Quod ſi ſummæ quidem partes omni noxa caruerint, id vero quod evacuari oporteat, in penitioribus partibus fuerit, intendendus, atque augendus diſpergentis medicaminis calor; cum dubitandum ſit, ne prius quam profundas attigerit partes, interim vires amittat. Neque tamen ex eo ſummæ partes aliquem dolorem ſentiant, cum omni vacent affectu. Quare nunc hæc duo ſimul invitant ad calidiorum pariter, atque acrium medicaminum uſum & ſummæ partes, quæ tolerant, & profundæ, quæ egent. Hæc igitur ex ſitu particulæ indicatio aſſumebatur. (T.71.) Deinceps vero ſi quid ad ſanitatem deficiat, conſideremus: neque enim parvum aliquid deeſſe videtur. Affectæ partes, in quibus fluxionis ſuperfluitas retinetur; nonnullæ quidem raræ, & laxæ, & molles natura exiſtunt: nonnullæ autem denſæ, & preſſæ, ac duræ. Priores igitur facile evacuantur, reliquæ autem acrioribus evacuantibus, ac præterea tenujores partes habentibus, egent, atque eo etiam magis, quanto profundiorem ſitum habuerint. Hæc igitur tibi rurſus ſit indicatio altera, a particulæ patientis ſubſtantia. (T. 72.) Alia vero a formatione ſimul, ac ſitu. Supponatur enim, ſi ita contigerit, in hepate eſſe proxime dictum affectum in anguſtis vaſorum finibus, impactis humoribus, qui vel lenti, ac tenaces, vel craſſi exiſtant, vel ſuperabundent. Nonne in promptu eſt primum quidem craſſitiem una cum lentore, & tenacitate, cibis, & potibus extenuantibus ad ſubtiliorum partium ſubſtantiam transferri oportere? Secundo autem loco, non per anguſtos, ac inviſibiles ſolum, ſed per latiores etiam meatus quicquid infeſtum exiſtit, eſſe evacuandum? Sunt enim in hepate venæ non minus amplitudine, quam numero excedentes. Terminantur autem hæ quidem in gibbis ad venam cavam, hæ vero in cavis ad portam, unde facillimum tibi eſt futurum, ubicumque preſſi, ac ſtipati humores fuerint, eoſdem expedite evacuare, trahendo quidem ad ventrem his, quæ attrahendi vim habent, medicaminibus, eos humores, quicumque in venis ad cava hepatis pertinentibus, ſunt acervati: ad urinæ vero meatus promovendo per cavam venam, quicumque in venis ad gibba pertinentibus ſunt (T.73.) Sed præter ſupradictas, alia eſt indicatio ab hepate ipſo, veluti a venarum principio: nam cum non tantum ſeipſum regere natura aptum ſit, ut pleræque animalis partes, ſed venis præterea virtutem largiatur, periculum imminet, ne, ſi ejus vigor perfuſionibus, & cataplaſmatibus relaxantibus fuerit reſolutus, & ipſum primum ad ſui opus, atque omnes ſubinde venæ, ejus ratione imbecilles efficiantur. Quare in ejus curationibus aliqua ex adſtringentibus medicaminibus miſcere oportet. Sed quoniam in profundo admodum loco ſitum eſt, dubitandum erit, ne adſtringentis medicaminis vis exolvatur, niſi ab aliqua altera ſubtilium partium ſubſtantia, qualis aromatum eſt, traducatur. Melius vero fuerit, ſi & ipſum adſtringens medicamen protinus etiam aromaticum fuerit: nam ſi duas habuerit natura inſitas qualitates, ac poteſtates, valentius operabitur.

bitur. (T.74.) *Et quidem evacuetur, quod præter naturam in membrum confluxit; ſervet autem humorum modum naturæ convenientem. Quare, & illa animadverſio a nobis eſt in hoc adhibenda, ne quid ab humoris confluentis qualitate ejuſdem membri temperies ſit alterata, ſi pituita naturam tenuerit, ad frigiditatem: ſi vero bilis, ad caliditatem; ut hanc ipſam curantes intemperiem, ſanitati exquiſite reſtituamus. Curabimus autem contrariam ex adverſo afferentes qualitatem, quemadmodum in intemperaturarum curationibus diximus, quantum unumquodque calidius, aut frigidius factum eſt, tantum refrigerantes, aut calefacientes. Quare & hic rurſus agnoſcenda eſt ipſius ſecundum naturam temperies: nam quo pacto ſciemus, quantum in frigiditate, aut caliditate a naturæ modo receſſerit; aut quando a frigefaciendo ſuperſedebimus, ſi hos latuerit ea, quæ eſt ſecundum naturam caliditas? Ita vero & ſi frigidius effectum calefaciemus, ignorantes frigiditatis naturalis modum, neque opportune calefacere, neque in tempore a calefaciendo deſiſtere poterimus.*

PARAPHRASIS.

AD Morbos malæ conformationis pertinent etiam vitia Aſperitatis, & Lævitatis, quippe quæ debentur membris ſecundum propriam conſtitutionem, & præcipue ſecundum ſuperficiem, conſideratis.

Non omnes partes naturaliter exigunt Aſperitatem, vel Lęvitatem, ſed quibuſdam conveniens eſt Aſperitas, ut ſunt Ventriculus, & inteſtina, qua parte interius veſtiuntur; aliis vero Lęvitas, ut ſunt Oſſa, Lingua, Oeſophagus, venæ arteriæ, nervi unde ſi ab his deficiant, præternaturaliter affectæ, morboſas edunt operationes, & quandoque non ſine gravi vitæ periculo, ut in Lienteria, & Cœliaca paſſione.

Primum autem in hoc Capite Galenus docet, quod partes exaſperatæ, & quæ naturalem lævitatem emiſere, in priſtinam, & convenientem habitudinem ſint reſtituendæ. Exemplificat hoc in oſſibus, aſpera Arteria, & Lingua. Oſſa enim exaſperata debent lævigari; Aſpera Arteria, & Lingua liniri medicamentis humidis, & lentorem habentibus.

Quo autem pacto Oſſa lævigentur, non docet hoc loco Galenus, ſed Chirurgorum opera, abradente ferro, id peragitur; quamvis etiam nonnulla medicamenta abſtergentia in hoc aliquid conferant, ut ſunt plures myrobalanorum, folia ficus, pulvis vitrioli, & lapis medicamentoſus Crollii. In cæteris vero Aſperitatibus, præſertim Gulæ, & aſperæ Arteriæ, ex quibus vox, & deglutitio offendi ſolet, proſunt lenientia, & humectantia, ut diacodion, ſyrupus de papavere erratico, de eryſimo Lobelli, de helenio, de liquiritia, de althæa, de violis.

Lævitas vero immoderata curatur vel abſtergentibus, vel adſtringentibus, & roborantibus. Abſtergentibus quidem, cum partes natura rugoſæ eſſe debent, & plurima glutinoſitate circumobducuntur, ut accidit Ventriculo craſſis ſuccis infarcto; qui proinde nequeat, ob amiſſam rugoſitatem, cibos continere; quamobrem abſtergentibus medicamentis illo glutine detergi debet, & a mucoſis humoribus repurgari. Adſtringentibus vero, & roborantibus tollitur, cum fibræ, tum Ventriculi, tum Inteſtinorum adeo delaxantur, ut non ſolum debitam rugoſitatem amittant, ſed etiam nequeant cibariam, aut chyloſam materiam detinere, illamque deorſum delabi ſinant, ut in Lienteria, quam non immerito lævitatem Inteſtinorum Hippocrates appellavit *6. aphoriſm.* 1. Hinc colligi poteſt ad mentem ejuſdem Galeni, quod Lævitas inteſtinorum, & ventriculi, atque adeo ciborum ſubita egeſtio, duplici ex cauſa poſſit provenire, aut ſcilicet ex nimia, impactaque glutinoſitate ſuccorum reſtagnantium, atque adhærentium Ventriculi fundo, aut ex fibrarum ejuſdem, & Inteſtinorum laxitate, eorumque villoſa, ac glandulari cruſta plurimum deterſa, aut etiam abraſa; vel etiam ex utriſque, id quod plerique Medicorum læſæ, Retentrici, Expultrici, & Concoctrici virtuti tribuere conſueverunt, in priori caſu indicantur detergentia, incidentia & attenuantia ſuccorum craſſitiem; in poſteriori vero roborantia, & fibras in priſtinum ſtatum reducentia, ut ſunt Aromatica. Perperam igitur nonnulli in praxi ejuſmodi fluxus lientericos a calore immoderato pendere putantes, toti ſunt in exhibendis medicamentis refrigerantibus, & nonnumquam magno cum ægrotantium detrimento. Et quamvis Hippocrates in his caſibus aliquando commendet ptiſanam, 1. *de rat. vict. in acut.* 18. & alibi; illam tamen non exhibet tamquam infrigidantem: hac enim ratione potuiſſe commendare aquam frigidam, acetum, ſuccum granatorum, &

ſimi-

ſimilia; ſed quia eſt nutriens, & impinguans, adeoque tollens aſperitatem, vel ſuo lentore lævitatem reſarciens. At vero non hinc penitus negaverim poſſe etiam aliquando ejuſcemodi fluxus a vitiatis, depravatiſque fermentis, vel Ventriculi, vel Inteſtinorum tenuium exoriri; atque adeo infrigidantibus, ſed roborantibus tamen liquoribus corrigi, & emendari. Sed hæc accuratum Medicum expoſtulant.

Quoniam vero poteſt Aſpetitas alias ægritudines conſequi, præſertim obſtructionem, vel anguſtiam meatuum, & hæ adhuc alias affectiones ſubſequuntur; proinde Galenus *ſequenti textu* docet, a principalium ægritudinum ablatione curationem eſſe exordiendam. Exemplificat autem in Tumoribus præter naturam, ab humorum confluxu dependentibus, quoniam exinde ſtatim fit anguſtia meatuum, itemque ſi ob intemperiem febrilem, & excedentem ſiccitatem conſtipantur pori, & ductus Corporis conſtringuntur, vel etiam, cum ob vitiatam figuram, mutatumque ſitum, prædicti meatus impediuntur, quemadmodum in luxatis accidit. In his itaque, aliiſque ſimilibus caſibus, in quibus meatus occluduntur, impediuntur, opprimuntur, aut obſtruuntur, inquit Galenus, neutiquam Aſperitates, aut Obſtructiones tolli poſſe, niſi prius auferantur ægritudines principales, a quibus illæ originem ducunt. Quare ſi a Tumore aliquo habeatur compreſſio, & anguſtia meatuum, hæc tunc auferetur, cum tumor ille fuerit ablatus, ut fuſius ſe egiſſe ait, *in libris de Differentiis Morborum*.

Subdit præterea, quod ſi plura ſimul complicentur, variæ quoque exurgent indicationes, puta ſi conjungantur ſimul Obſtructiones, & Tumores, & affluxus ſanguinis, lævitas, vel aſperitas vitiata cum læſione operationum, deberent omnia indicantia reduci ad illa tria generaliora, videlicet ad Urgens, ad Cauſam principalem, & ad Impedimenta, ſeu Cauſam, ſine qua non, documento ejuſdem Galeni 3. *meth. c.* 9. & 7. *meth. c.* 12. atque juxta diverſitatem eorumdem, vel ab uno, vel ab altero curatio eſſet inchoanda. In horum autem comprobationem dat exemplum in textu Tumoris, ex affluxu ſanguinis, multitudine peccantis, adeo ut propter eam, non ſolum venæ majores, ſed etiam parvæ, & capillares intendantur, ac tumeſiant; & tunc per evacuationem, ſeu potius abevacuationem, diminutionemque tantæ multitudinis, curationem inchoandam docet; quoniam ex Hippocrate, quæ multitudine ſiunt, evacuatione ſanantur.

At vero hinc manifeſte deducitur modus generationis Tumoris, ſeu Apoſtematis; ad cujus uberiorem intelligentiam, aliqua hic in medium afferamus.

De Tumoribus.

Fit quidem Tumor ex Galeno, tum hic, tum alibi, cum Sanguis ex majoribus venis in minores fertur, eaſque plus juſto opplet, atque ob nimiam vaſorum repletionem, ſanguis in proximiora ſpatia effunditur, ubi reſtagnans, & poros partium implens, ac obſtruens, Tumorem, & Apoſtema efficit. Quod vero ſanguis inflammationem efficiens, a majoribus in minores venas transfundatur, oſtendit Galenus exemplo Ophthalmiæ, quæ inflammatio eſt tunicæ Adnatæ oculorum, ubi venulæ illæ quamvis exiles tumeſiunt, ac turgent, ob affluxum ſanguinis ab aliis venis majoribus circumſtantibus.

Verum licet Galenus inflammationem, ac Tumorem fieri dicat a confluxu ſanguinis a venis majoribus in minores, revera tamen confluxus hic a venis in venas nullus eſt, ſed ab Arteriis in poros partium, & in venas fit, cum motus ſanguinis ſic procedat, ex alibi traditis. Itaque contingit Tumores in partibus exoriri, cum ſanguis extra propria conceptacula vagatur, & reſtagnat, ut propterea a confluente novo ſanguine, circumire nequeunte, partes in Tumorem attollantur, rubeant, doleant, inflammentur.

Unde autem accidat, ſanguinem naturaliter in motu poſitum, alicubi remorari, & inhærere, ac proinde tumorem, & inflammationem parere, cauſa multiplex eſſe poteſt, quæ tamen ad triplicem commode revocabitur, videlicet ad vitium ipſiuſmet ſanguinis, vel alicujus alterius humoris cum ſanguine permiſti: ad vitium partis, in qua Tumor fit: & demum ad vitium ductuum, ſeu meatuum, partem ipſam pertingentium; puta arteriarum, venarum, vaſorum lymphicorum, & glandularum, ubi anaſtomoſes plerumque ſiunt. Vitium ſanguinis varium eſſe poteſt, primo quantitatis, ut in hoc textu exemplificat Galenus, & fortaſſe in Corporibus plethoricis, ut ex lauta victus ratione, & vita ſedentaria aliquando evenit; cum cæteroqui rariſſime fiat, ut tanta ſanguinis quantitas adaugeatur, ut vaſa diſten-

ſtendat, ac tumefaciat; quandoquidem ſicut Natura (in ſtatu ſano) in neceſſariis non deficit, ita in ſuperfluis minime abundat. Secundo vitium qualitatis, ſive ex ſe, ſive ex miſtura alterius humoris, videlicet ſi plus juſto glutinoſus, atque indigeſto, craſſoque chylo ſaturus ſit: ſi effœtus, ſuaque vivacitate elaſtica orbatus, ut nequeat exiles arteriolas, & partium poros ſubire: ſi acidus, & facile concreſcens: ſi acer, & mordax: ſi ſalſus, & muriaticus, aut aliter partibus infenſus, ut illum in propriis porulis non admittant, ſed potius reſpuant, ac propellant, (ex quo fortaſſis eryſipelatoſa inflammatio) alioque deponant. Ex miſtura vero alterius humoris, præſertim lymphæ conſiſtentioris, aut acidi alicujus liquoris, per corpus oberrantis, aut nimium ſuperabundantis, & exaltati, aut plus juſto dilucioris redditi, ut nequeat felleum liquorem temperare, nec convenientem, debitamque fermentationem promovere. Ab his namque in ſanguine vitiis, lentor quidam, atque in illius motu aliqualis remora contingit, ut coagulatione, & gravamine, ſenſim alicubi hæreat, & poros obſtruens, impedimento ſit, quo minus novi ſanguinis acceſſu, pars languidior reddita, in tumorem attollatur, ac inflammetur, fortaſſis etiam in ingentem molem elevanda, niſi per alios arteriarum ramulos, in alios, alioſque venarum ductus, beneficio naturæ, ſanguis traducatur, qui perpetim per eaſdem partes circumire, illaſque irrorare deberet.

Vitium partium, vel ab internis, vel externis cauſis fieri poteſt. Ab externis quidem, cum a frigore obrigeſcunt, denſantur, aut obſtupeſcunt: a ſiccitate nimia corrugantur: ab intenſo calore delaxantur, & rarefiunt; & ab abundanti humiditate craſſeſcunt, plurimiſque excrementis imbibuntur. Similiter a contuſione, vel vulnere, ſi comprimantur, aut ſcindantur, & a mutuo adjacentium partium nexu diſſocientur: nec non a venenis, & medicamentis vehementioribus, præſertim vero cauſticis, & excharoticis, rubificantibus, corrugantibus, ſtupefacientibus, aliiſve, ſi offendantur. Ab internis vero, nempe humoribus indebite fermentantibus, & depravantibus ſanguinem: ab impedita halituum perſpiratione: a fermentis partium degeneratis: a retentis cujuſvis generis excrementis: ab indigeſtionibus, & cruditatibus, viſcerum naturalium meatus infarcientibus, aut illorum conſtitutionem perturbantibus, aliiſque ſimilibus; unde ſanguis infici, aceſcere, lenteſcere, hebetari, aut aliterve vitiari contingat: vel demum quia cum eo permiſcetur, quod eidem infuſum eſt, aut ab eo non ſecernitur, nec repurgatur, quod inutile eſt.

Denique vitium ductuum, ſeu meatuum, præſertim arteriolarum exilium, vaſorum lymphicorum, glandularum, & pororum viſcerum, in cauſa aliquando eſt, ut ſanguis remoretur, & inflammationem afferat. Cum enim ductus iſti plus juſto exigui fiunt, & anguſti, aut etiam extrinſecus compreſſi, quia nequit per ipſos ſanguis convenienter permeare, & glandulæ aliquo fortaſſe præternatuli ſucco repletæ, circumgyrantes liquores excipere nequeunt, impedimento circulationi proinde ſunt, & remoram ſanguini faciunt, qui deinde ſenſim, ſenſimque tumefactionem parit. Hinc inflammationes frequentiores ſunt hieme, quam æſtate, & magis tempore aquilonio, quam auſtrino; quoniam tunc denſatur cutis, pori conſtipantur, coarctantur ductus, & ſanguis ipſe aliquatenus concretior evadit: quod ſecus, vel rarius in æſtate. Hac quippe ratione non raro etiam evenit, ut a ſimplici fibrarum, ſive carnearum, ſive membranacearum corrugatione, contractione, extorſione, mutato, depravatoque ſitu, & convenienti earumdem expanſione, nedum tenſio accidat dolorifica, cum ſeoſu phlogoſis; verum etiam, circumjacentes partes collædantur, nequeuntibus ſcilicet liquoribus per eas partes refluentibus recta meare, non ſine ſuſpicione, & graviori periculo imminentis inflammationis, quæ tamen omnia uſu emollientium, laxantium, & diluentium medicamentorum, quibus fibræ contractæ, aut tenſæ in priſtinum ſitum reſtituuntur, momento fere temporis deſinunt, & revaleſcunt; uti non ſemel in praxi expertus ſum.

Quod vero de Putredine humorum in Inflammationibus nonnulli commentantur, adeo improbabile videtur, ut longa confutatione non egeat, cum putredo ſanguinis, ſi aliquando contingat in arteriis, aut venis, mortem irreparabiliter ſecum trahat; quin & omnes ſimul ſpecies Tumorum, ex iſtorum aſſertione afferre deberet, cum ipſi dicant a Sanguine putrido Inflammationem, a bile Eryſipelas, a putreſcente pituita Oedema, & a melancholia Schirrum fieri: Modo omnes iſti quatuor

tuor humores una ſimul (ut volunt) commiſti; ob mutuam communionem, ad putredinem unius ſimul pariter reliqui computreſcerent, & reciprocas affectiones inferrent. Non tamen negandum, quod a reſtagnante ſanguine, atque ab inflammatione jam contracta, putredo deinceps ſubſequatur: ſiquidem ſanguis, ubi a ſuo motu defecerit, & alicubi hæſerit, ſtatim aceſcit, putreſcit, & corrumpitur, vertiturque in pus, quod maturati apoſtematis indicium eſt. At vero ſi quis confundere velit putredinem cum vitio ſanguinis per indebitam fermentationem inducto, ultro concedemus, dummodo in re convenlamus, & in Natura.

Illud autem hic minime prætereundum, ejuſmodi genera Morborum in magnitudine adaucta, ſeu in tumore partium, ab influo, reſtagnanteque ſanguine procedentia, tribus ſimul perpetuo complicari, videlicet intemperie, ſeu depravata partium ſimilarium conſtitutione; mala organicarum ſtructura, in magnitudine, ac figura; & continuitatis ſolutione, vel præſente, vel imminente, ob nimiam laxitatem, expanſionem, aut ulcerationem cutis, aliuſve membranæ, partem tumefactam ambientis. Quamobrem tumefactæ partes rubore, albore, vel nigrore afficiuntur; itemque ſenſu doloris, ardoris, vel refrigerationis, majoris tamen, vel minoris, prout pars ipſa tumefacta, magis, minuive ſenſitiva, & materia reſtagnans tenuior, vel craſſior fuerit, ut infra. Qua etiam ratione nonnulli tumores, non ſolum cito ad maturitatem perducuntur, verum etiam aliquando ſponte ſua reſolvuntur; ſecus alii; & quidam indolentes, alii vero maxime doloroſi ſunt.

Partes magis obnoxiæ Tumoribus inflammatoriis, plerumque ſunt carnoſæ, ut & Viſcera interna Corporis, Jecur, Lien, Pulmo, Renes, Glandulæ autem potius abſceſſus ſubeunt, qui Tumores ſunt ex decubitu humorum, plerumque inutilium, & craſſorum, in partibus glanduloſis depoſiti: hæ quippe cum facillime excipiant, & difficulter admodum deferant, aut alio deponant, ob carentiam fibrarum, proinde in his Tumores diuturniores, & non facile maturabiles contingunt. Solent etiam abſceſſus fieri in intercapedinibus articulorum, ubi ſuperfluitates humorum colligi ſolent, dicente Hippocrate 4. *aphor.* 74. *Quibus ſperatur futurus abſceſſus in articulis: urina multa, craſſa, & copioſa liberat ab abſceſſu*. Verum non deſunt, qui ſicuti Tumorem cum Apoſtemate confundunt; ita quoque Apoſtema ab abſceſſu non diſcriminant; quamvis revera Abſceſſus referant depoſitionem, & decubitum humorum factum in cavitatibus articulorum, vel in glandulis, quas conglomeratas appellant Recentiores Anatomici. Sed hæc diſtinguere parum refert. Percurramus nunc breviter ſingula Tumorum genera, præmiſſa prius eorumdem Natura.

Definitur Tumor in genere congruentius (ex Tagautio) juxta mentem Galeni *lib. de Tumoribus initio*: quod ſit *Incrementum naturalem ſtatum cujuſvis partis in Corpore excedens*, & *læſionem actionis inducens*. Dicitur Incrementum naturalem ſtatum in Corpore excedens, ſeu, quod in idem recidit, Morbus in mala compoſitione, quod ad magnitudinem adauctam, quia revera partes mole quadam adaugentur, & increſcunt, cum tumefiunt. Dicitur, actionis læſionem inducens, ad differentiam ejus magnitudinis, quæ in obeſis plerumque accidit, quam tamen nemo unquam Tumorem appellavit, quoniam licet, vel ſecundum totum, vel ſecundum aliquas partes, obeſi diſtenti ſint, non tamen præter naturam ſe habent, quoniam actiones læſas non ſubeunt, eo quod, rigoroſe loquendo, nondum naturales ſalubritatis limites, ex vi adauctæ illius magnitudinis, ſunt tranſgreſſi: morboſarum autem diſpoſitionum proprium eſt, actiones naturales lædere.

Vetuſtioribus Chirurgis mos fuit, Tumores omnes præter naturam dividere in Apoſtemata, Puſtulas, & Exituras. Apoſtemata nominabant Tumores majores, potius quantitate, ac mole, quam qualitate inſenſos. Puſtulas vero dicebant Tumores minores, & adeo exiguos, ut potius qualitate, quam quantitate læderent. Demum Exituras appellabant Tumores illos, quos Latini Abſceſſus dicunt, ſeu Decubitus, ac Depoſitiones, nedum in unam, ſed etiam in plures Corporis particulas, ut non raro accidit in Bubonibus ſub axillis, & in inguinibus, atque in maculis in Cute erumpentibus. Sed hæc diviſio jam neglecta manet apud Recentiores Chirurgos.

Conſuevere alii Tumores univerſos in longe plures differentias diſtinguere, deſumptas a ſubſtantia, ſeu materia, quantitate, accidentibus conjunctis, partibus affectis, & cauſis efficientibus. A ſubſtantia, ſeu materia, ut bilioſi, ſanguinei,

phleg-

Digitized by Google

phlegmatici, ac melancholici. A quantitate, ut magni, & parvi. Ab accidentibus conjunctis, ut calidi, frigidi, duri, & molles, dolentes, & indolentes, A partibus affectis, ut Ophthalmia in oculo, Angina in faucibus, & gutture, Pleuritis in pleura, ac pectore. A cauſis denique efficientibus, ſive extrinſecis, ſive intrinſecis; unde Fluxiones, Congeſtiones, Decubitus.

Verum Galenus tum *cit. lib. de Tumoribus*, tum 13. *meth. & 2. de Arte Curat. ad Glauc.* omnes Tumorum differentias ad eas ſolum revocavit, quæ ex confluentibus humoribus dependent. Quare a materia flatulenta, flatuoſi Tumores dicuntur, ab Avicenna Apoſtemata ventoſa: a materia ſanguinea, græce vocatur plegmon, latine Inflammatio: a materia biliosa, græce Eryſipelas, Arabice Ignis ſacer: a plegmate, ſeu pituita, Oedema, Arabice Undimia: ac denique a melancholica materia, Scirrhus appellatur, Arabice Sephirus. Ex his inſuper ſimplicibus oriuntur compoſiti, ſeu complicati Tumores; unde qui a ſanguine prædominante, cum bile permiſto fit, Phlegmone Eryſipelatodes nuncupatur; prædominante vero bile appellatur Eryſipelas Phlegmonodes, ſic pariter Phlegmone Scirrhodes, & Scirrhus Phlegmonodes; aut Phlegmone Oedematodes, & Oedema Phlegmonodes, prout ſanguis melancholiæ, aut phlegmati prævaluerit, vel vice verſa.

Ad has tanquam principales Tumorum differentias reliquæ aliæ a Medicis reducuntur: & quidem ad Phlegmonem pertinere ponuntur, Phyma, ſeu Tuberculum, Furunculus, Carbunculus, græce Anthrax, Gangræna, & Sphacelus, latine ſideratio. Ad Eryſipelas referuntur, Herpetes tum miliares, tum excedentes, Arabice Formicæ, Ignis Sacer, puſtulæ cholericæ, & Phlyctænæ. Ad Oedemata revocantur Atheromata, Steatomata, Meliceridès: ſic dicta a ſimilitudine contentorum in prædictis Tumoribus Oedematoſis; itemque Strumæ, ſeu Scrophulæ, & Leucophlegmatia, ſeu Hypoſarca. Denique ad Tumores Scirrhoſos referuntur Cancri, græce Carcinomata dicti, Elephantiaſis, ſeu Lepra, & Morbus Sancti Lazari nuncupatus, valde ſimilis Scabiei, quæ Pſora græce appellatur. Sub Scirrhoſis etiam Tumoribus comprehenduntur Verrucæ, ſeu Porri, Calli. Dracunculus, Lichen, ſeu Impetigo, & Vitiligo. Nos hic, omiſſis aliis, ſolum de quatuor principalioribus agemus, & una ſimul Cauſas, & Curationes eorumdem proſequemur, quoniam ab his reliqui omnes facillime innoteſcent.

De Phlegmone.

PHlegmon, ſeu Inflammatio, Tumor ille eſt, *qui ex ſanguine, in Cutim, aut Carnes, & Viſcera effuſo, dependet, cum calore, rubore, & dolore, tenſionem, ac pulſationem præternaturalem excitans.* Ex ſanguine quidem fit, ut atteſtantur præſertim color, dolor, & pulſus; uti etiam facilis maturatio, atque ex inciſione, ſanguinea excretio. Aliquando tamen, quia propter acritudinem, nimiamque ſanguinis tenuitatem, non multum partem attollit, & acutum dolorem affert, cum ardore ingenti, facilique reſolutione, meretur nomen Phlegmone Eryſipelatodis; ſicut pariter Oedematodis, vel Scirrhodis; ſi nimirum cum glutine plurimo, vel cum lympha permiſceatur, aut ab acido coagulante concreſcat, & obdureſcat. Sanguis autem inflammationem efficiens, debet in cutim, & panniculum carnoſum, vel in carnes muſculoſas, aut in interna viſcera effundi, docente etiam Galeno *lib. de inæquali intemperie cap.* 3. ubi modum, quo calida fluxio tumorem, & inflammationem efficiat, his verbis exponit: *Calida fluxio, ubi in muſculum, procubuit, primum majores arteriæ, venæque opplentur, ac diſtenduntur, ab iis minores, atque ita res procedit, donec ad minimas ſit perventum. In iis ubi valenter impacta fluxio eſt, nec amplius contineri poteſt, partim ejus per ipſarum ora, partim per tunicarum foramina percolatur, & tranſmittitur, tum vero ſpatia ipſa vacua, quæ inter prima ſunt corpora, fluxione implentur. Sic omnia ab humore, omnique ex parte incaleſcunt, ac perfunduntur. Sunt autem hæc nervi, ligamenta, membranæ, caro ipſa, & ante hæc arteriæ, ac venæ, quæ ſcilicet & primæ, præter cætera, vario dolore afficiuntur, quippe interius a fluxione tum excaleſiunt, tum diſtenduntur, ac divelluntur, diſtrahunturve; exterius non modo excaleſiunt, ſed etiam premuntur, ac degravantur: reliquæ vero particulæ, aliæ quidem caleſiunt tantum, vel comprimuntur, aliæ utroque modo laborant: Atque hic morbus Phlegmone nominatur.* Hactenus Galenus. Idem etiam docet 10. *meth. cap.* 6. ubi *ſanguinem calidum in aliquam partem procumbentem majora ejus vaſa diſten-*

diſtendere, inquit, *& ab his ad minora procedere*, *a quibus deinde foras exudat in ea ſpatia*, *quæ inter vaſa ſunt*, *ut etiam omnia*, *quæ in Carne habentur*, *loca inania occupet*. Atque hinc, ex duobus modis, quibus Tumores in univerſum progigni dicuntur, fluxione ſcilicet, & congeſtione, calidi, ut præſertim eſt Phlegmon, & Eryſipelas, fluxione fiunt; frigidi vero, ut Oedema, & Scirrhus, potius congeſtione. De qua re infra.

Quoniam vero ſymptomata Phlegmonem comitantia, præter tumorem, ſunt calor vehemens, ſummus rubor, dolor ingens, pulſationis ſenſus, tenſio partis, & reniſus ejuſdem, ſi fortaſſe digito comprimatur; propterea adjectum eſt in definitione, cum calore, rubore, & dolore, tenſione, pulſioneque: ex quibus indiciis certo Phlegmon dignoſcetur, & a cæteris tumoribus diſtinguetur; quoniam hæc omnia ſatis manifeſte demonſtrant ſanguinem in parte tumefacta reſtagnantem, unde præternaturalis fermentatio exurgit, quam comitatur dolor, pulſatio, tenſio, & calor vehemens: quemadmodum etiam deducitur ex Galeno *citato libro de Tumoribus*, & 13. *meth.* Et quamvis Hippocrates Phlegmonem conſueverit cum Phlogoſi, juxta morem Antiquorum, confundere, ut etiam meminit idem Galenus 2. *ad Glauconem* 1. & 4. *acutor.* 21. & 13. *meth. c.* 1. quin imo *lib. de differt. Morbor. & ſympt.* Phlegmonem bifariam accipi poſſe doceat, uno modo pro omni efferveſcentia, quam Græci proprie Phlogoſim appellant; altero modo, pro Tumore ex ſanguine progenito, & proprie Phlegmone dicto; nihilominus idem Galenus *comm.* 4. *in 6. epid.* 1. pro Tumore præter naturam cum dolore pulſatorio, & reſiſtentia, illum intelligendum eſſe docet, prout communis loquendi uſus apud Recentiores invaluit, atque etiam poſt Galeni tempora uſurparunt Æginета, Ætius, Oribaſius, cæterique.

Cauſas Phlegmonis externas faciunt Chirurgi, contuſiones, diruptiones, fracturas, vulnera, ulcera, luxationes, idque genus alia, quæ in cauſa ſunt, ut humores in parte læſa remoram patiantur, aut etiam aliunde defluant, & congerantur, nequeuntes reſolvi, vel alio deferri, impedito potiſſimum eorumdem circuitu, atque labefactata parte, ex cauſis prædictis. Internam vero dicunt eſſe Sanguinem, vel quantitate vaſa replentem, & in minoribus vacuitatibus impactum, ut loquitur Galenus 13. *meth. cap.* 2. 3. & 5. vel etiam qualitate ipſis infenſum, ut idem *ibidem* ſubdit. At vero, quoniam ex doctrina ejuſdem tum *citat. loc.* tum 2. *de Art. Cur. ad Glauc. c.* 1. Phlegmon eſſe poteſt vel Eryſipelatodes, vel Oedematodes, vel Scirrhodes, propterea fit, ut vitium ſanguinis in qualitate, vel acredinem bilioſam, vel glutinoſitatem, & craſſitiem phlegmaticam, vel denique terreſtreitatem, aciditatemque melancholicam referat. Et quidem de acredine, & glutinoſitate, nulli dubium, atteſtante idipſum Galeno 2. *de Arte Cur. ad Glauc. c.* 1. & 13. *meth. cit.* quia ut dictum, ob acritudinem ſanguinis fit Phlegmon Eryſipelatodes, & per craſſitiem, Oedematodes; Hinc Galenus *eodem* 2. *ad Glauconem* 2. ait: *Et quid in earum* (ſcilicet inflammationum) *ſingulis*, *vel jam putruit id*, *quod influit*, *aut in membro conſtrictum putreſcit*, *& vel craſſum eſt*, *vel tenue*, *& vel optimum*, *vel acre*. De terreſtreitate vero, aciditateque ſanguinis, præterquamquod Galenus ipſe, *cap. de Scirrho*, *eodem* 2. *de Arte Cur. ad Glauconem*, docet illum fieri *ex humore lento*, *& craſſo*, *qui partibus*, *quæ indurantur*, *tenaciter infigitur*, *& crebrius etiam Medicorum imperitia paratur*, *cum vehementer eryſipelata*, *& inflammationes aſtringunt*, *& infrigidant*: Suadet quoque ratio; etenim, ſi acidum ſua natura coagulans, & fingens eſt, procul dubio cum prævalet, Sanguinem in ſuo motu aliquatenus præpeditum inficit, & in anguſtioribus ductibus, aut poris partium, magis, magiſque contaminat, & hærentem efficit, unde impactus, denſatuſque tumorem inflammatorium excitat. Hoc pacto intumeſcunt Lien, Pancreas, Meſenterium, Uterus, aliæque partes glandulares; nec non ſæpe etiam hæmorrhoides tument, & inflammantur, non ſine gravi ſenſu doloris, & ruboris. Oſtendit hoc idem ſubita a reſtagnante ſanguine concretio, ſeu coagulatio, quam deinde ſequitur ſuppuratio cum febre, de qua Hippocrates 2. *aphoriſ.* ſcripſit: *Dum pus conficitur rigore*, (ſeu ut alii malunt,) *dolores*, *& febres accidunt magis*, *quam jam confecto*. Concreſcit autem, & coagulatur ſanguis ab acido ſuperabundanti, aut exalato: quæcumque enim acido abundant, prompte fermenteſcunt, ſi

cum aliis permiſceantur. Sic Mercurius cum ſpiritu Nitri, oleum Tartari cum ſpiritu Vitrioli, Coralia cum aceto, & alia hujus generis. Atque hinc modo eſt, quod in Inflammationibus percipiant patientes acutiſſimum doloris ſenſum in ea parte, ubi primum ſanguis reſtiterit, itemque pulſationem, ac intumeſcentiam, eo prorſus modo, ac in panificio fermento acido experimur. Accedit, quod exinde etiam ſequitur facilis ex inflammatione ſuppuratio, & citior quam in cæteris; quoniam per acidum promovetur fermentatio, ſine qua ſuppuratio fieri nequit. Conſtat autem evidenter reſtagnantem Sanguinem in Inflammatione acidiorem fieri, proindeque grumeſcere, & longe magis ex grumefactione acidum evadere; unde poſtmodum ſuppuratio. Neque enim ex eo ſolum, quod Sanguis alicubi remoretur, ſuppurationi ſubjicitur: nam ſanguis ex venis eductus, & in vaſe aliquo aſſervatus, minime in pus vertitur, licet corrumpatur: & in Utero, ac Veſica, ubi nonnumquam ad plures dies detinetur, ſine ulla ſuppuratione, in grumos concretus dumtaxat educitur; quia nimirum in fermentationem non eſt adactus, diluto ſcilicet acido, reſoluto, aut infracto. Sed & neque in Scirrho, ubi acidum potenter exorbitat, pus gignitur, quia plus juſto fixum, ac tartareum fermentationem non promovet, ſed omnia ſibi ſubigit, & congelat, adeoque quacumque commotione privat. Quod ſi forte fortuna in fermentationem adigatur, vertitur in venenum, & horrendum Cancrum, penitus exitialem, progignit.

At quamvis Acidum ad ſuppurationem promovendum neceſſarium eſſe dicamus, non tamen quis putet corpulenti alicujus humoris acidi nimiam quantitatem ad hoc opus exquiri, cum ſatis ſit ſpiritus quicumque tenuis, & volatilis vapor, vi potius, ac virtute, potens in motum fermentativum adigere, quicquid alicubi impactum hæreſcit, ſi præſertim in vaſis anguſtioribus conſtipatus, & occluſus vigorem nanciſcatur, quemadmodum in Aceto ſtillatitio, & in Spiritu nitri experimur, ac paſſim obſervamus in obſtructionibus Pancreatis, aut Lienis, in Hypochondriacis, & Scorbuticis, in quibus ſæpe ſæpius puſtulæ cutaneæ comparent cum livore, gingivarum eroſiones, imi ventris inflationes, Stomachi ardores, æſtuationes, rugitus, ructus, animi præfocationes, & ſimilia: quæ cum nonnumquam fugacia ſint, appareant, diſpareantque momento, nonniſi a tenui, volanticque acido exoriuntur; quamobrem jure optimo ſcribit Sylvius Deleboe, ſe nondum potuiſſe medicamentum invenire, quod acidum exuberans adimat, vel infringat, ſine totius Corporis incommodo; ſiquidem plerumque tenue, vaporoſum, & oberrans eſt, ut adnotavit Helmontius, ut potius, atque efficacitate moleſtus.

Hinc quoque palam fit, quo pacto ſanguis, ex arteriis in poros partium trajectus, momento fere temporis reſtagnet, & inflammationem pariat. Tenuis namque hic vapor, ſeu ſpiritus acidus, cum ſanguine commiſtus, vel etiam in ipſamet parte exſiccatus, vitio ſui, aut alieno, ut antea dictum, ſenſim poros conſtipat, & ſanguinem pertranſeuntem figit; unde poſtmodum pororum obſtructio, arteriolarum, & glandularum corrugatio; indeque ſuccedentis ſanguinis reſtagnatio major, atque adjacentium partium carnoſarum tumefactio, quam poſtremo tenſio, ardor, pulſatio, rubor, & reliqua ſymptomata ſuperius memorata conſequuntur, quæ quouſque ex fermentatione, ſuppuratio, ac poſtea diruptio non ſucceſſerit, nonnumquam deſignent.

Atqui animadverſione dignum eſt, quod, licet aliquando in febribus continuis ſanguis in apicibus arteriolarum remoretur, & concreſcat, non tamen exinde inflammationes conſpicuæ fiunt; vel quia patent alii ductus, per quos ſanguis in venas permeare poſſit: vel quia obſtructiones iſtæ contingunt in glandulis ſolum, & non in carnibus; vel quia tales non ſunt, ut tranſeunti ſanguini impedimento omnino ſint; vel quia beneficio tranſpirationis, tenuiores ſaltem partes evolant, & ope febrilis commotionis craſſiores attenuantur; vel quia meatus per longum patuli ſunt, & ſanguinem aliquantulum tantum in globulis concreſcentem, non tamen omnimode obſtruentem, nec penitus circuitum impedientem excipiunt, vel tandem quia acidum tanti non eſt, ut inflammationem pariat; aliave de cauſa, quæ ſane multiplex eſſe poteſt. Et quidem cauſæ variæ eſſe poſſunt, quamvis non omnes nobis cognitæ, cum a vario ſitu, figura, motu, partium habitudine, diverſaque poroſitate, cæteriſque proficiſcantur. Sed & neque neceſſe eſt, ut acidum perpetuo præcedat, cum poſſit etiam una ſimul a remorante ſanguine

guine acor adipiſci, ex multis ſive intrinſecis, ſive extrinſecis accidentibus, quæ ægrotantibus præſto eſſe ſolent. Sic ſi pars muſculoſa, cæteroqui perfecte ſana, urticæ flagello E.g. verberetur, mox ſtatim in tumorem attollitur, rubet, & calet cum ardore, quia ex vibicibus, ab urticæ aculeis parti inflictis, tonus ejuſdem, & pori cutis illico permutantur, & motus ſanguinis imperturbatur; unde poſtmodum inflammatio, rubor, dolor, ardor. Idipſum evenit ex contuſione, vulnere, fractura, & ſimilibus.

Quod ad Curationem. Communiter putant præcipuam indicationem curativam conſiſtere in peccantis ſanguinis eductione: quoniam enim præcipua Inflammationis cauſa ponitur plenitudo, ea proinde tolli creditur ſanguinis miſſione; unde Galenus 1. *aphoriſm. comm.* 23. ſcripſit, nullum aliud in inflammationibus internis efficacius præſidium ſeipſum inveniſſe, quam ſanguinem detrahere ad animi defectionem uſque: quod etiam teſtatur *cit.* 2. *ad Glauconem*, *&* 13. *meth. c.* 5. *& ſeq.* Et quidem detrahendum ſanguinem ſuadere videntur nedum peccantis humoris conditio, ſed & febris, quæ inflammationem comitatur, quæque continua, & acuta eſſe ſolet, dolor, & rubor partis, totius maſſæ ſanguineæ fervor, ex urina rubente indicatus: ſitis, vigilia, inquietudo, & ſimilia; quæ nemo uſpiam inficiabitur. Solum de tempore, & quantitate dubitatur, an ſcilicet quocumque tempore, & ad animi defectionem uſque, ſanguinis detractio fieri poſſit. Et primum de tempore, exiſtimaverim ego ſolummodo in principio licere, hoc eſt cum inflammatio fit, aut proxime futurum eſt ut fiat, ſecus vero cum eſt facta, & jam ſanguis extra propria vaſa reſtagnaverit: Tunc enim, neque qui peccat, educitur, neque inflammatio facta tollitur: & ex altero capite, ſtagnantis ſanguinis reſolutio, aut maturatio impeditur; igitur ſolum in principio, cum ſanguis remorari cœperit, detrahi poteſt, ad eam tamen quantitatem, quam vires, ætas, & habitus Corporis tulerint: per id enim temporis, motus ſanguinis miſſione celeratur, citaturque, ne hæreat, remoretur, ac congelaſcat, & ſi fortaſſe multitudine (ſaltem propter nimiam ſui expanſionem) exturbaret, convenienter diminuetur, citra virium jacturam, quocirca affluxus ad partem parcior fiet: arteriæ namque crebrius per ſyſtolem, ac diaſtolem pulſantes, ſanguinem ipſum magis attenuant, ac per ſuos ductus promovent, nec non etiam tranſpirationem, & exſolutionem adjuvant, ut etiam vapor ille, ac ſpiritus figens aliquatenus diſſolvatur, & evaporet, more quo vinum in indebitam fermentationem adactum, levi quacumque evaporatione deferveſcit, & in meliorem ſtatum remittitur: quin & acidi liquores ad liberiorem aerem expoſiti, hebeſcere ſolent. Cæterum parum refert, num a partibus remotioribus, aut proximioribus, oppoſitis, aut directis, ſanguis detrahatur, ſive, ut ajunt, evacuatione revulſoria, vel derivatoria: etenim haud quaquam proderit ſanguinis miſſio, quia ex hac, vel illa vena fit, ſed ſolum quia eo tempore peragitur, quo inflammatio nondum peracta eſt, atque ad impediendum, ſeu potius ad diminuendum in partem laborantem copioſiorem ſanguinis affluxum; quamvis haud inutiliter putaverim (ſi fieri poſſit) eam venam eſſe ſecandam, quæ proximiorem anaſtomaſin cum arteriis, partem ipſam inflammatam irrigantibus, init. Quo ſenſu intelligendus Hippocrates 6. *aphoriſm.* cum inquit: dolente parte Capitis poſticam venam frontis ſecandam eſſe, quoniam hæc proximiorem cum parte dolente communionem habet:

Phlebotomia inſuper ad animi defectionem inſtituta jam diu exolevit, ſaltem ex eo, quia nunc non toleratur; Quare in praxi hærent potius Avicennæ dicenti meliorem eſſe numeri repetitionem, quam accretionem quantitatis: quamquam & in hoc probabiliter exiſtimem, quod ſi ſemel inſtituta venæ ſectio non profuit, neque pluries repetita impoſterum ſit profutura. Verum de hac re alibi a nobis fuſe actum eſt.

At vero purgans medicamentum locum penitus non habet, contraindicante ipſa inflammatione; quamobrem diſſolventibus potius deinceps inſiſtendum, atque ad ſuppurationem vergente Phlegmone, maturantibus. Inter diſſolventia ſpecialiora ſunt Carduus benedictus, Angelica, Carlina, Zedoaria, Hypericus; & ex Animalibus cornu Cervi, oculi Cancrorum, pulvis, & ſal Viperarum, calculus repertus in cyſtifellea Herinacei terreſtris, ſperma Ceti, ſanguis Hircinus, coagulum Leporis, labis Bezaar verus: Ex mineralibus vero Stibium diaphoreticum, Sulphur auratum Antim. magiſterium coraliorum, terra Melitenſis Mercurius diaphoreticus. Ex his autem, mihi in uſu eſt ſequens miſtura, quæ recipit:

cipit: *Decoctionis florum hyperici, & cardui benedicti unc.iii. ſanguinis hircini drac. j. ſyr. de papavere eratico unc. j. — ſpiritus terebinthi, vel balſam. ſulphur. aniſati,* (vel melius) *ſpiritus theriacal. camphor. gutt. v. m.* & exhibeatur. Quod ſi patiens deſideret formam ſolidam, tunc exhibeo *Spermati Ceti, vel coaguli Leporis ſcrup.j. vel drac. ſemis, antimonii diaphoretici rite præparati gr.xii. cum conſerva florum hyperici, vel alterius ſimilis, quantum ſatis f. bol.* Pro potu ordinario conferet decoctum C. Cervi crudi limati, vel cardui benedicti, vel aqua ex albumine ovorum deſtillata, aliave ſimilis: quare reſolutio quoad fieri poteſt, promovenda eſt. Quod ſi inflammatio commode reſolvi non poſſit, ad ſuppurationem perducatur, oleis primum lenientibus, amygdalarum dulcium, chamæmelino, liliorum alborum, unguento filii Zachariæ, adipe ſuillo, vel vervecino, decocto malvæ, & althææ, cum axungia veteri, deinde etiam emplaſtro de mucilaginibus; & ſi appareat aliquod pravitatis indicium, cum theriaca veteri: proderit quoque emplaſtrum fodicationum Paracelſi tertiæ intentionis; vel ex decocto radicis liliorum, & althææ, ſpermate Ceti, tragacanto, & cera, fiat Emplaſtrum, ſive Cerotum.

Perducta ad ſuppurationem inflammatione, cauſtico, vel inciſione illa aperiatur, ut pus exinde progenitum repurgetur. Mox detergentibus, & mundificantibus ulcus ad plures dies adapertum detineatur: & tandem ad cicatricem perducatur pulveribus ſarcoticis, aut balſamis arte paratis, licet in hoc multum indulgendum ſit parti ulceratæ: id quod prudentiæ Chirurgorum relinquitur. Cibus interea ſit attenuans, potus modicus, & incolatus in Aere tenui, & calido. Cætera ex alibi dictis petantur.

De Eryſipelate.

Eryſipelas *Tumor eſt præternaturalis originem ducens a Sanguine tenuiori, & acriori, plerumque per cutim, aliquando etiam per viſcera diffuſo.* Et quidem quod a Sanguine acriori, tenuiorique dependeat Eryſipelas, patet, tum ex levi, vel nulla partis inflatione; tum ex nullo, vel modico reniſu, cum pars affecta tangitur; tum ex facili reſolutione, eo quod nunquam, vel rariſſime (idque cum phlegmonodes, vel oedematodes eſt) ad ſuppurationem terminetur; tum demum quia facile de parte in partem tranſvolat, & per plura membra vagari ſolet. Atqui nedum ſola cutis eo affici conſuevit, ſed etiam non raro partes internæ Eryſipelate divexantur, ut de Utero ſpeciatim ſcripſit Hippocrates 5. *aphoriſ.* 43. *Si in utero fiat eryſipelas, lethale.* Sic pariter Pulmo, Jecur, Cerebri meninges, aliæque partes Eryſipelate afficiuntur, ut pluries per Anatomen innotuit.

Eryſipelas faciunt Medici cum Chirurgis verum, & non verum, ſeu legitimum, & ſpurium. Verum dicunt, quod ex tenuiſſimo ſanguine (ſeu pura bile, ut ajunt) fieri putatur: Non verum autem, quod ex corpulentiori humore progignitur; unde Phlegmonodes, Oedemathodes, vel Scirrhodes dicitur, prout Sanguis, Phlegma, aut Melancolia, ſive craſſior, & aquoſior, vel fæculentior humor, in illo contentus apparuerit; aut etiam major, vel minor Sanguinis affluxus in parte reſtagnaverit.

Sed & nonnumquam Eryſipelas ex ſe ſolum morbi vicem gerit, aliquando vero refert ſymptomatis conditionem. Morbus ex ſeipſo eſt, cum primum in lædendo conſpicitur, & febrem ſubſequentem, vel comitem habet, quæque ad ipſius mutationem, ac varietatem miteſcit, vel augetur. Symptomatis vero conditionem refert, cum multo poſt febrim acutam ſequitur, atque ad febris incrementum, aut decrementum, diverſimode permutatur, & augeſcit, vel decreſcit; quinimo ſolet non leviter, ſuperveniente Eryſipelate, illa remitti, depoſita nimirum ejus cauſa materiali ad habitum Corporis, & præſertim in partibus infernis, unde Hippocrates, Eryſipelas ab internis ad externas partes ferri, bonum dixit. Atque hinc melius ſemper, ac tutius, ſi ad inferiores, quam ad ſuperiores partes, Caput ſcilicet, Faciem, Pectus, deferatur. Porro a nobis alibi dictum (*a*) etiam a lympha, ſeu ſero ſanguinis, acidiori reddito, Eryſipelas exoriri, quoniam ex Helmontio, liquor ex Eryſipelate manans non amarus, ſed ex acido ſalſo mistus eſt.

Ejus indicia notiſſima ſunt, & cuique conſpicua. Rubet enim, ad flavum aliquantulum inclinans, Cutis cum ardore: Serpit, & ſenſibiliter de parte in partem rubor diffunditur, citra ingentem Cutis ela-

(a) *In noſtra praxi.*

elationem: Febris a principio adjungitur, imo aliquando cum levi rigore inter initia ſe prodit, inſtar Tertianarum; & pro varietate affectarum partium dolor, pulſatio, ac tenſio, major, vel minor percipietur; Urinæ plerumque rubent, ſed tenues eſſe ſolent, niſi tamen ab adnexa febre, aliter permutentur, quæ licet ſæpe ſæpius, ſymptomatis vicem gerens, non multum negotii faceſſat, ſolet tamen aliquando aliunde procedere, & eryſipelatis malitiam oſtentare. Quamobrem ſi illa Eryſipelati ſuperveniens, motum, ac morem iſtius minime ſequatur, gravior erit, male affecti Corporis, ob pravam multorum humorum diſpoſitionem, indicia referens, qui cum nequeant omnimode extramitti, majori ſui parte, vaſa interna ſanguinis occupant, & ſymptomaticam Eryſipelatis depoſitionem oſtendunt.

Hinc de illius Prognoſi varium judicium faciendum eſt. Nam ſi febris deſinat, vel ſaltem remittatur, ſuperveniente Eryſipelate, idque in partes potius inferas divagetur, melius: ſecus vero, ſi in contrarium accidat. Pari modo in miſto, ſpurioque Eryſipelate prognoſticandum: ſiquidem eo ſenſim evaneſcente, cum febris, aliorumque ſymptomatum ſucceſſiva remiſſione, ſignum ſalutare erit: increſcente vero febri, præſertim cum partes ſuperas occupaverit, aut in ſuppurationem vergat, malum, ex Hippocrate 7. *aphoriſm.* 20. Semper enim circa caput, & faciem comparens periculoſum obſervatum eſt, ob facilem Meningum Cerebri læſionem; quod ſane diuturnæ vigiliæ, vaniloquium, aut multiloquium, ſopor, inappetentia, nimia ſitis, alvi profluvium, difficultas reſpirationis, aliaque hujus generis ſymptomata ſupervenientia portendere ſolent. Denique in ſpurio Eryſipelate, ſi puſtulæ, aut veſiculæ ichore plenæ compareant; ſi a preſſione partis fovea relinquatur: ſi in ſuppurationem tendat: ſi liveſcat: ſi repente diſpareat; malum, & plerumque lethale.

Pro Curatione, victus ratio ſit attenuans, & attemperans. Vitentur Carnes, & Vinum præſertim generoſum. Potus ſit refrigerans, quin & e Thoma Bartholino, *peculiari tractatu de Nivis uſu in Medicina*, etiam ex Nive commendatur. Proſunt Aquæ ſtillatitiæ ex Carduo benedicto, vel ſtellato ſcorſoneria, pimpinella, eryngio, fragaria, acetoſa. Acria ex adverſo, & calorifica dicta, pinguia, & dulcia, nocua ſunt; ſicut etiam motus omnes tum Animi, tum Corporis.

De Phlebotomia ambigua res eſt; in Praxi ordinaria creditur prodeſſe, ob vitium in ſanguine contractum, & ratione etiam febris adjunctæ, cum ardore, ſiti, & lingua arida. At contrarium exiſtimant alii cum Avicenna, qui ſanguinem frænum bilis vocat: hæc enim per phlebotomiam magis efferveſceret, & adaugeretur; quin & illa, quæ in cutim effuſa eſt, facile per miſtionem retrocederet, & partes internas nobiliores invaderet. Attamen in hoc diſtinguendum putant alii, num ſcilicet Eryſipelas verum, an ſpurium ſit, & num ſymptomatice, vel critice comparuerit, ſive num febrim ſequatur, cum ejuſdem remiſſione, an vero potius præceſſerit, indeque alia ſymptomata ſint ſubſecuta; & num denique in principio, an vero in ſtatu Morbi. Si namque Eryſipelas verum ſit, melius exiſtimant a ſanguinis miſſione abſtinendum; competere vero ſolum poſſe (quo pacto dictum in Phlegmone) & ſtatim inter initia, ſi Phlegmonodes ſit, atque a ſuppreſſis Catameniis in fœminis oriatur. Contra vero ſi Oedematodes fuerit, vel Scirrhodes; nulla ratione convenire, ob miſturam phlegmatis, ſeu lymphæ craſſioris, vel alius terreſtrioris, acidi, & melancholici humoris. Similiter ſi febrim conſequatur, indeque illa remiſſa ſit, comparente Eryſipelate, nec ſanguis detrahi debebit, eo quod Criſis conditionem referat. Denique ſi unquam locum habere videatur, ſtatim inter initia tentetur, vel ad depellendum, vel ad temperandum ſanguinis orgaſmum; nullatenus vero, aut in ſtatu, aut in declinatione. Horum omnium ratio clare patet ex ſupradictis; etenim cum verum eſt Eryſipelas, materia peccans tenuis eſt, & ſponte ſua evaneſcit, ac diſſlatur, quæ forte per miſſionem retenta, & denuo cum ſanguine commiſta, irreparabile damnum pareret. Pari modo cum Eryſipelas febrim comitem habet, ſui vires non excedentem, quoniam ſalutarem ſanguinis repurgationem oſtendit, aliud tentare non expedit, ne critica depoſitio turbetur ex 1. *Aphoriſm.* 21. Ita de cæteris. Conferantur huc quæ alibi a Nobis dicta ſunt, de Curatione Eryſipelatis *in Praxi*.

At quid Galenus de miſſione Sanguinis in Curatione Eryſipelatis ſenſerit, breviter nunc etiam recenſemus. Plane ex *capite* 1. *lib.*2. *ad Glauconem*, & ex 13. *me-*

th. cap.8. ac 14. *ejuſdem cap.3.* clariſſime deducitur, phlebotomiam non commendaſſe in exquiſito Eryſipelate, ſed ſolum in Eryſipelate Phlegmonode, ut præ cæteris animadvertit Tagaucius *lib. de Tumor. præter naturam cap. de Cur. Eryſipelatis*. Quin idem Auctor ex eodem Galeno deducit ſeptem de curando Eryſipelate Aphoriſmos, quorum primus: *In exquiſito Eryſipelate ſanguinem ne detrahito*. Et ultimus: *Si Eryſipelas non exquiſitum fuerit, ſed Phlegmonodes, præſertim ubi ſanguis in Corpore exuperat, ſanguinem mittito*. Qua diſtinctione adhibita, facile conciliari putat Paulum Æginetam cum Galeno: nam cum Paulus ſecandam venam præcipit in Eryſipelate, quod Capiti, ſeu faciei oboritur, de Eryſipelate Phlegmonode intelligendum arbitratur, ſæpiſſime faciem invadente. At Galenus de legitimo Eryſipelate locutus, ſanguinem nullatenus mittendum eſſe docet.

Quod inſuper pertinet ad Medicamentum purgans, licet nonnulli indiſcriminatim in Eryſipelate purgare audeant, deſumpta indicatione a biliosa Cacochymia. Nihilominus, ſi ſtandum ejuſdem Galeni doctrinæ, & auctoritati, proculdubio, juxta præfatam diſtinctionem, dicendum, haudquaquam purgandum in Eryſipelate phlegmonode, licere vero in Edoematode, vel ſcirrhode, ut pluribus inſinuat idem Galenus *cit. 2. ad Glauconem* 1. Idipſum deducendum ab adjuncta febre, quæ ſi plenitudinem humorum conſequatur, timeaturque de affluxu eorumdem in partem aliquam nobiliorem: ſedato prius, quoad fieri poterit, fervore, & dolore, leve aliquod purgans exhiberi poterit; in quem uſum commendatur Rhabarbarum, cum decocto, vel pulpa tamarindorum: vel Cremor Tartari juxta deſcriptionem Quercetani: vel etiam ſyrupus de cichorio cum rhabarbaro, aliudve ſimile.

Poſtremo circa topica, & ſpecifica medicamenta: erat in uſu apud Galenum admovere parti Eryſipelate affectæ inter initia ſuccum ſolani, ſempervivi, portulacæ, pſyllii, hyoſcyami, lactucæ, cichorii, cucurbitæ, & lenticulæ ſilveſtris, ut *cit. 2. ad Glauconem*: & 14. *methodi cap.3.* memorat: Et Avicenna adhibere conſuevit aquæ frigidæ perfuſionem, ut hydrelæum, cerusſam, acetum, oleum roſarum omphacinum: quibus alii addidere lac, unguentum roſaceum, unguentum album, decoctum althææ, & alia hujus generis refrigerantia, de genere repellentium dicta. Verumtamen quotidianas uſus edocuit, ejuſcemodi medicamenta oleoſa, & pinguia partem affectam in putrefactionem deducere; & non raro in gangrænam; unde accuratiores Chirurgi ab his abſtinent, & ſolum repellentia adhibere non reformidant in Eryſipelate exquiſito, atque cum ardore, ingentique dolore ſociato, & ubi nullus metus eſt, ne in partes internas repat; quin & cum illis quoque admovent diſſolventia, cum foliis Nicotianæ, Braſſicæ, Sambuci, & ſimilium; quamquam tutius ſemper ſit iſta cavere, & humorum acritatem temperantibus, ac abſorbentibus uti, de quibus infra.

Inſiſtunt propterea Recentiores diſſolventibus, & acutiem humorum retundentibus lituris, ut ſunt lotiones ex Aquis florum ſambuci, & ſpermatis Ranarum, cum myrrha, camphora, chamæmelo, & meliloto. Helmontius commendat ſanguinem Leporis illitum, itemque columbinum, aut perdicum, alii Felium, & Canum. Boyle, & Du-Hamel ſpiritum vini, quem nunc in frequentiſſimo uſu Noſtrates habent: Nonnulli alii lixivium parant ex cineribus Sambuci: Alii admovent carnem bubulam recentem: alii aquam ſtillatitiam ſpermatis Ranarum: alii vinum myrrhatum tepidum. Sed ſatis erit (niſi dolor, & ardor nimis urgeat) partem Eryſipelate affectam pannis coopertam, & moderate calidam detinere: nam moderato calore ſenſim extenuatur, & diſſolvitur Eryſipelas, atque in furfures abit.

Ad promovendam vero reſolutionem, præſervandaſque partes internas a recurſu peccantium humorum; valde conferunt ſudorifica, ſed blandiora, atque ex vegetalibus, aut animalibus deſumpta, ut decoctum florum hyperici, cornu Cervi, dictamni, betonicæ, ſcordii, contrajervæ, cardui benedicti, cum ſanguine hircino, vel leporino, pulvere oculorum cancrorum, ſpermate ceti, cornu cervi præparato, extracto ſcordii; vel ſpeciebus diaſcordii, ſale cardui benedicti, abſynthii, centauri, & ſimilibus, de quibus alibi a nobis actum eſt.

De Oedemate.

Oedema definitur a Galeno 14. *meth. cap.4.* & 2. *ad Glauconem cap. de Oedemate*, quod ſit *Tumor laxus, & indolens, ex pituitoſo humore in partem ali-*

aliquam influente. Vel etiam quod ſit *Tumor præternaturalis albus*, *mollis*, *&* *indolens*, *a pituitoſo humore*, *per congeſtionem frequentius*, *rarius per affluxum humorum*, *progenitus*, ut a Recentioribus deſcribitur. Pro pituitoſo autem humore, lymphicum intelligunt, craſſum tamen lentum, & acidum.

Duplex etiam refertur, ſicut de Eryſipelate dictum. Alterum quidem exquiſitum, ac legitimum, quod ex ſola, & pura pituita, ſeu lympha dependet. Alterum ſpurium, & compoſitum, ex pituita, ſeu lympha, cum aliis humoribus commiſta; unde Oedema phlegmonodes, eryſipelatodes, & ſcirrhodes exoritur, pro varietate ſanguinis, bilis, vel melancholiæ cum pituita permiſtæ: ſive potius pro conditione varia ejuſdem lymphæ acrioris, aut acidioris redditæ, vel a fermentis partium variis, vel a mora, motuque fermentativo in eadem inducto.

Hinc cauſæ Oedematis ponuntur internæ quidem, præfati humores phlegmatici, & crudi, aut ſoli, & impermiſti, aut cum aliis humoribus ſociati, quos melius Recentiores lymphicos appellant, vel ſimplices; vel acore, acritudine, aut ſalſilagine vitioſa inquinatos. Externæ vero, quæcumque poſſunt ejuſcemodi crudos ſuccos progignere, vel jam genitos alicubi detinere. Quare Aeris conſtitutiones Auſtrinæ, aut Aquiloniæ, cibi glutinoſi, potus gelidarum aquarum, ſudores retenti, cæteræque evacuationes conſuetæ, per vomitum, per urinam, per uterum, aut per ſeceſſum, impeditæ, vita ſedentaria, habitus Corporis obeſus, aliaque hujus generis, ejuſmodi tumores oedematoſos inferre valent.

Cum ergo Tumor viſu albicans, & tactui laxus, ac mollis ſit, prementi digito foveam relinquens, & cum nullo, vel nimis exiguo dolore, inſenſibilique calore, conſpicitur, Oedema eſt; quocirca raro, vel nunquam ad concoctionem perducitur, etiamſi multa, & valida fomenta adhibeantur, quin potius, ſi aliquando ſecundum partem tenuiorem reſolvi videatur; quæ remanet, ita craſſior, & conſiſtentior evadit, ut irreſolubilis, & incoquibilis fiat. Hinc difficillimæ ſolet eſſe curationis, & potiſſimum ſi in partibus glandulоſis, & circa articulos, in tophos convertatur, eoque magis ſi puerulos, vel decrepitos invadat.

Quod ad Curationem, præ primis inſtituenda eſt ratio victus attenuans, & in cunctis ſex rebus nonnaturalibus aperiens, ac diſſolvens: Quare Aer vergat ad calidum, ſitque tenuis, & apricus, cum Tumor hic in diutiſſimum tempus protrahatur. Cibi ſint attenuantes aromatibus conditi, cinnamomo, pipere, zingibere, croco, cæteriſque, cum herbis aperientibus, petroſelino, aſparago, apio, ſampſucho, naſturcio aquatico. Potus ſit, vel aqua ex ſalſa, & ſaſſafras, lentiſco, viſco quercino, aniſo, cinnamomo; vel vinum album, tenue, & quod diureſim promoveat. Vitentur glutinantia, & humefacientia, excrementoſa, cruda, acida, oleoſa, pinguia, dulcia, conſuetæ evacuationes omni ſtudio conciteñtur; & alvus interjectis ſaltem vicibus, ſi fortaſſis refractaria ſit, cienda, vel clyſteriis ex hiera, agarico, diaphenicone, rhodomelle, cum decocto rutæ, hyperici, mercurialis, parietariæ roriſmarini, altheæ, vel ſaltem acribus balanis ad eundem finem comparatis.

Sanguinis detractio penitus interdicenda eſt, cum neque ab humore peccante indicetur, neque toleretur a patientis corporis conſtitutione. Potius purgantia per vices, & per epicraſim, locum habebunt, quæque phlegmagoga, & hydragoga dicuntur; ut præſertim, pilulæ de ammoniaco Quercetani, de Maſtiche compoſitæ, aloephanginæ, cochiæ, electuarium Alexandrinum, caryocoſtinum, aliudve ſimile. Poſt hæc, decocta diſſolventia, ac ſudorem leniter provocantia, atque etiam, ſi opus ſit, ſudatoria naturalia Puteolana, aut Pythecuſana.

Supra partem affectam adhiberi poterunt diſcutientia, attenuantia, ac diſſolventia, ut præ cæteris eſt Emplaſtrum de tacamahaca compoſitum, fodicationum Paracelſi, & ex galbano crocatum. Efficax non raro compertum eſt, quod ſequitur: *Ex ſulphure crudo*, *cineribus vitis & ſale gemmæ ad partes æquales*, *cum farina fabarum*, *terebinthina*, *& cera ad ſufficientiam*, *adjecto oleo nucum ad proportionem*. Prodeſt quoque hoc Cataplaſma: *ex radicibus althææ*, *bryoniæ*, *& ebuli ſingulor. unc. ii. foliis ſalviæ*, *rutæ*, *& ſabinæ*, *cujuſque ad m. j. Decoquantur in vino diluto cum modico lixivii*, *addendo ſub finem aceti parum*. Facta demum forti expoſitione addentur *fariaæ fabarum unc. ii. cineris communis unc. ſemis*, *ſalis communis drac. vii. fermenti paniſicii unc. j. ℞ olei chamæmel.*

 unc.iii.

unc. jii. adipis urſi, vel vulpis unc. ji. & ſecundum Artem f. Cataplaſma.

Quod ſi Oedema ad ſuppurationem tendere videatur, tunc applicentur ea, quæ illam adjuvent, ut eſt Emplaſtrum ex radicibus althææ, liliorum, cæpis coctis, limacibus, fermento, ſeminibus lini, & axungia, cum ſtercore columbino. Ad idem facit unguentum althææ compoſitum, Filii Zachariæ, oxycroceum, ex quatuor gummatibus, & de mucilaginibus. Maturatum ferro candenti aperiatur, deinde mundificato ulcere adhibeatur unguentum Apoſtolorum, vel fiat unguentum ex galbano, ammoniaco, reſina terebinthi, picee, & oleo veteri. Proderit etiam Emplaſtrum ſodicationum tertiæ intentionis Paracelſi, & ſtypticum Crollii.

Ad Claſſem Oedematum referuntur Meliceris, Steatoma, & Atheroma, quæ ſolum differre dicuntur pro diverſitate materiei in eiſdem contentæ, referentis nempe conditionem mellis, adipis, vel pultis, aliuſve rei conſimilis tenacis, & conſiſtentis, quæ ſane a varia lymphæ peccantis conditione diverſificantur; ſi nimirum magis, vel minus glutinoſa, & tenax fuerit, dulcis, aut inſipida, acida, pontica, alba, fuſca, aut aliter depravata apparuerit, & quandoque etiam propriis folliculis comprehenſa. Quin ſi articulorum intercapedines occupaverit, ſimulque una appendices muſculorum, cum tendinibus, & ligamentis obſederit, excitabit genera illa Tumorum, quæ vulgo *Spinæ ventoſæ* appellantur, & exoſtoſes in oſſium capitibus ingenerant, læſis ſimiliter perioſtiis, & glandulis mucilaginoſis eorumdem; unde poſtmodum partes adjacentes ſenſim quoque contabeſcunt, & elanguent.

De Scirrho.

SCirrhum appellant Medici *Tumorem illum præternaturalem, qui ex humore lento, craſſo, tartareo, & melancholico dicto originem ducit*, quique durus, renitens, doloris expers eſt.

Licet autem ex humore plerumque melancholico fieri dicatur, nil tamen obſtat, quin etiam aliquando fiat ex lenta, craſſaque pituita, facile concreſcente, & tophacea dicta, qualem gypſeam Medici nuncupare ſolent, ut deducitur ex Galeno 14. *meth. c.2. & 3. ad Glauc. cap.4.* cum maxima ſit analogia inter melancholiam terream, & pituitam craſſam, & concretam. Atqui lenta, & tenax lympha, acorem præcipue auſterum nacta, id totum efficit, cum tunc tartaream conditionem adipiſcatur, & tantum non ſaxeam, ſi ſale aliquo figente, vel a toto, vel ab hypochondriis, confoveatur.

Duas etiam faciunt Scirrhi differentias, & vel exquiſitum, & legitimum, vel ſpurium, & illegitimum illum nuncupant, prout unus, & ſimplex humor, vel multiplex, & permiſtus in ejus generatione concurrerit; quamobrem, & Phlegmonodes, & Eryſipelatodes, & Oedematodes dici etiam conſuevit, a commiſtione vel ſanguinis, vel bilis, vel pituitæ, ſive potius ab humore tartareo, lymphaque craſſiori, acidam magis, aut acrem conditionem nacta; quemadmodum de aliis dictum eſt. At vero gravior, periculoſiorque fit, qui ab acido nedum figente, & auſtero, ſed etiam pungente, atque erodente, progignitur, quod cum in fermentationem facile adigatur, nedum dolorem excitat, verum etiam eroſionem, ac febrim, ut propterea procedente tempore degeneret in Carcinoma, & non raro etiam in Cancrum ulceratum, ſeu adapertum, ex quo mordicus, & ichoroſus ſanguis extillans, arſenicalis plane, ac ſtygiæ aquæ naturam ſapit; unde Hippocrates occultorum, ac patentium Cancrorum nomina deſumpſit, & Medici omnes, poſt ipſum, ab atrabile progenitos dixerunt impoſſibilis curationis.

Hinc cauſæ, & ſigna patent manifeſte. Nam cum Tumor durus, & indolens obſervatur, in habitu Corporis melancholico, præceſſereque cauſæ craſſos, tartareos, ac melancholicos humores progignere valentes, preſertim vero diuturniora animi pathemata, cum mœſtitia, timore, anxietate, vigiliis, haudquaquam de Scirrhi natura ambigendum. Variabit autem in materia humorali, ſi durior, aut mollior; ſi cum nullo, vel cum aliquo dolore ſocietur; ſi colorem referat omnino lividum, aut aliquatenus albicantem, vel rubentem. Quod ſi præterea eroſionem oſtendat, cum majori dolore, ac febri, in Cancri naturam degenerabit.

Putatur Scirrhus ſua natura incurabilis; ideoque vix, ac ne vix quidem, audent Medici, aut Chirurgi, illum attingere, aut quibuſvis Medicamentorum generibus contrectare: ſed & pejor, cum degeneraverit in Cancrum, de quo Hippocrates 6. *aphoriſm.* 38. ſcripſit: *Cancros*

occul-

occultos habentes melius eſt non curare : curati enim citius pereunt. Solum ergo convenienti victus ratione uti licebit, ut in longius tempus deferatur, ſine graviori noxa patientis. Quare Aeris incolatus talis ſit, ut malitiam humoris ſenſim corrigat; ſicut cibus, & potus attemperans, atque acorem, & craſſitiem humoris emendans, Animi pathemata vitentur, præſertim quæ mæſtitiam afferunt; atque conſuetæ evacuationes Corporis debitum morem ſervent.

Venæ ſectio nullatenus convenit, niſi tamen in fœminis, a ſuppreſſis, retentiſque menſtruis originem trahat, in quibus illa promovere utile ſemper erit: etenim his plerumque accidit, in mammis, aut utero potiſſimum, Scirrhos pati.

Purgantia nonniſi in Cacochymis adhibeantur, quæ etiam blanda, & levia ſint, ne partes affectas, aut humores magis laceſſant; unde, cum opus fuerit, pilulæ tartareæ, & de ammoniaco, diaſena, diatartarum, aqua ſolutiva, & ſyrupus de fumaria, majori, aliaque hujus generis ſolummodo, in uſum ducenda erunt.

Topica nullatenus ſuppurantia, aut maturantia ſint, ſed tantummodo lenientia, ac dolorem ſedantia, ſi is valde urgeat. Cæterum inciſiones, inuſtiones aut cauſticorum adminiſtrationes omnino periculoſæ, & nocuæ.

Interius vero exhiberi poterunt, quæ acorem humorum temperant, & craſſitiem diluere valent, ut quæ ex chalybe rite præparato, & correcto, atque ex teſtaceis, & alkalicis fixis conficiuntur, locum dumtaxat habebunt, vitatis penitus acutis, aromaticis, ſpirituoſis, & acribus; ſicut & acidis, glutinoſis, ac ſigentibus. Quæ denique Cancro, præſertim ulcerato, conveniunt, petantur a Chirurgis, quorum opera in his potiſſimum expoſtulatur, ferro, aut igne: quamquam nec iſti audeant illum contrectare, quin potius appellent: *Noli me tangere*. Et de Tumoribus hæc ſatis ſunto. Reliqua in prædicto *c.95.* a Galeno recenſita, facile ex nuper dictis eluceſcunt, proinde tranſeamus ad alia.

CAPUT XIII.

XCVI. in Galeno.

De Morbo ſecundum Numerum.

TEXTUS.

(T.75.) *SEd quoniam de his ſatis diximus, tranſire jam tempus ad ea, in quibus numerus non eſt ſecundum naturam. Cum vero duplex ſit eorum differentia, quibus quidem aliqua particula deficit, his intentio eſt alteram efficere ſubminiſtrando Naturæ eo, quo diximus paulo ante, modo. At quibus ſuperabundat, hanc reſecare oportet, aut ſcalpello, aut igne, aut medicamine, quod urendi vim habeat. Hæc igitur omnia fere ſanare poſſibile eſt: at non æque omnia generari poſſunt, ut in libro de ſemine diximus. Quædam vero ſunt, quæ etſi generari non poſſunt, licet tamen pro ipſis alterum efficere, quemadmodum in oſſe ex toto ſublato, alteram ſubſtantiam in ejus ſede reponere a carne, atque oſſe differentem. Eſt enim, quæ in ejus gignitur loco, quædam veluti caro, calloſa, vel callus carnoſus, & proceſſu temporis magis, ac magis ad calli duritiem transfertur, cum ab initio carnis potius imitetur naturam. Quacumque vero parte ſublata, cum neque eamdem ſecundum ſpeciem, ſubſtantiam, neque ſimilem efficere poſſumus, tertia nobis intentio, quemdam decorem invenire, quemadmodum in mutilationibus.*

PARAPHRASIS.

PRæter ægritudines ad malam formationem pertinentes, ſunt & aliæ, quæ in numero, ſive quantitate diſcreta partium, Corporis conſtitutionem integram componentium, conſiſtunt; atque de his nunc breviter etiam Galenus agit. Hæ autem vel in defectu, vel in exceſſu eſſe poſſunt. Deficiunt in numero partes, ut cum Dens, Naſus, Digiti, Manus, vel a nativitate defuere, vel aliqua de cauſa externa, aut etiam interna, avulſæ, aut reſciſſæ ſunt. Excedunt vero ſi ex mala formatione plures quam deceat, ſint ingenitæ: Et ſummatim edocet, excedentes in numero, eſſe auferendas, vel ſectione per ferrum, vel uſtione per ignem, cum ferro candenti, vel ope cauſticorum medicamentorum

De-

Deficiente vero aut reſtauratione ſimilis, aut adjectione æquipollentis, ut dictum in reſectione carnium, oſſium, ligamentorum, &c. In mutilationibus autem membrorum, adjicere licebit ſolum, quod deformitatem minuat, vel auferat, atque adeo decorem, quoad fieri poſſit, cæteris partibus, totique Corpori inducat. Qua ratione novimus quoſdam ex mutilatis, brachio, tibia, aut pede, tam affabre per Artem ſibi ligneas illas partes accommodaſſe, ut etiam opera quæcumque uſualia peragerent, adeoque & manibus apprehenderent; & incederent, aut ſtarent pedibus, ſine manifeſta, & conſpicua deformitate. At avulſos, vel deciſos dentes, mirum ſane, quam dextere Moderni quidam Artifices Dentarii, nedum paucos dumtaxat dentes, ſed & totam illorum ſeriem, ordinem, ſtructuramque perbelle reſtituerint, ut ne vix quidem eorumdem defectum quiſpiam internoſceret. Cætera petantur ex ſuperius dictis.

CAPUT XIV.

XCVII. in Galeno.

De Morbo Secundum Magnitudinem.

TEXTUS.

(T.76.) *Communicat autem hoc genus totum cum eo, quod ad Magnitudinem pertinet, nam quodcumque ex eo eſt ſecundum naturam, illi propinquum exiſtit. Id vero tantum ſejunctum eſt, ac ſeparatum, quod inter ea, quæ ſunt e genere præter naturam, connumeretur. In quo quidem prima intentio eſt ablatio. Si vero hæc impoſſibilis exiſtat, ſecunda eſt tranſpoſitio, quemadmodum in ſuffuſionibus. Quæcumque vero non integris partibus, ſed partium tantummodo particulis deficiunt, aut excedunt Naturæ modum, refectio quidem, vel generatio in his, quæ deficiunt; ablatio vero, & abolitio in his, quæ ſuperabundant. Quare neque in ipſis altera eſt intentio, neque medicaminum forma genere diverſa.*

PARAPHRASIS.

Pro curatione Morborum in Magnitudine, duo etiam remediorum genera proponit: unum quidem in Ablatione ejus quod excedit, aut in Reſtitutione ejus, quod deficit, quemadmodum ſupra dictum eſt: Alterum vero in tranſpoſitione, ut in ſuffuſionibus oculorum, in quibus humor ante pupillam oculi concretus, atque ad inſtar Telæ, & Panni denſatus a peritis Medicis Ocularìis deponitur, itaut pupilla libera remaneat abſque ulla opacitate. Idipſum agendum in Tranſpoſitione lapidis hærentis in veſica, qui etiam per Ablationem, aut per Attritionem in fragmenta, ut facilius extrahatur, auferri debet, ſicut pariter in Polypo Narium, Cerumine Aurium, aliiſque ſimilibus; Quamvis hæc alius generis eſſe videantur; de qua re parum intereſt hic movere quæſtionem, veluti ad propoſitum noſtrum nihilum penitus conferentem.

CAPUT XV.

XCVIII. in Galeno.

De Morbo ſecundum Situm.

TEXTUS.

(T.77.) *Sed jam veniendum eſt ad reliquum ſalubrium Cauſarum genus, quod ea Corpora emendat, quæ in ſitu ſunt vitiata: veluti Luxationes, & inteſtinum in Scroto. Fit autem hoc ex violenta tenſione, atque impulſu: hoc vero ex dilatato, ac rupto continente. Quare & duplex ſanandi modus, alter quidem ad oppoſitam partem ei, ad quam facta eſt permutatio, intendendo, atque impellendo. Alter vero id, quod continet firmius, ſolidiuſque reddendo. Quibus vero viis, ac rationibus ſingula inveniri poſſint, in lib. de Arte curandi explanavimus.*

PARAPHRASIS.

Non hic de vitiis, quæ nonnumquam a Nativitate acciderunt, in ſitu partium malo, ut cum Oculi in fronte, Brachia in femoribus, Pedes non antrorſum, ſed retrorſum vergunt, aut aliter partes aliæ Corporis ſunt vitio Formationis progenitæ, agendum: Nam hæc ad Monſtruoſitatem potius pertinent, quam ad Morbos; ſed ſolum de vitiato ſitu in partibus luxati relicto, vel in Inteſtino in Scrotum prolabente, aut etiam in Inguinibus prolapſo, quemadmodum Galenus in textu meminit, exem-

exempla morbonum in ſitu afferens. Quare luxationes hic proprie intelligendæ erunt, cum os ab oſſe adeo dimovetur, ut debitum ſitum non ſervet, ac proinde præter dolorem, impedimento eſt motui ipſius Articuli, & muſculorum eidem adjacentium, læditurque pariter figura, & conveniens, ac naturalis habitudo illius membri. Indicatio autem curativa in his erit remittere, ac reducere membrum luxatum in ſuum priſtinum, & naturalem ſitum; illudque reductum in longius tempus detinere, ac conſervare, quouſque fuerit exacte colligatum, perfecteque coniectum, & conjunctum, cum reliquis oſſibus Articuli. Tunc autem exacte repoſitum illud judicabitur, cum dolor deſierit, atque in motibus huc, illucque nullus triſtis ſenſus percipietur; itemque tumor, inflammatio, rubor, aliaque ſymptomata, quæ prius ex luxatione acciderant, penitus receſſerint. Quo ſane in opere peragendo ſumma Chirurgi peritia, ex Anatome, & articulationis oſſium notitia, expoſtulatur, quæ tamen plerumque deficit, potiſſimum apud Noſtrates, qui partem hanc chirurgicam, in reponendis oſſibus luxatis, penitus neglexere illamque ad Ruſticos, & Plebejos, maxima ipſorum ignominia, delatam, nullatenus revocare ſatagunt.

In Inteſtini præterea delapſu, ſive in Scrotum, ſive in Inguina, eadem opera Chirurgorum exquiritur, qui primum lenientibus, ac laxantibus oleis, vel unguentis, inteſtinum in ſuam ſedem reponere, & collocare debent; mox cerotis, emplaſtris, ligaturis, aliiſque ſimilibus, detinere; & ſi fieri poſſit, etiam Peritoneum relaxatum, aut diſſolutum conglutinare, & confirmare conentur, evitando cauſas omnes, quæ violenti concuſſione deinceps impellere, dilatare, aut relaxare poſſint. Porro hæc ſicut facilius in Puellis ſalubriter peragi ſolent; ita in adultioribus parum, vel nihil proficiunt.

CAPUT XVI.

XCIX. in Galeno.

De Cauſis Præſervationis.

TEXTUS.

(T.78.) *Conſequens eſt, ut ea omnia exequamur, quæcumque in ſuperiori ſermone dicere diſtulimus. Vocant autem eadem Præſervativa. Eſt autem horum triplex ſecundum genus differentia. Prima quidem Hominis, qui integra fruitur ſanitate: Secunda vero, qui non integre valet. Tertia ejus, qui ægrotat. Primum igitur genus ad ſalubrem attinet Artem, atque in duas, ut antea diximus, dividitur Partes: Secundum vero ad præſervativam ſpectat. Tertium ad curativam.* (T.79.) *Hoc autem univerſum genus circa humores præcipue negotiatur, quos neque lentos eſſe oportet, neque craſſos, neque aquoſos, neque plurimos, neque vehementer calidos, ac frigidos, neque mordaces, neque putredini obnoxios, neque venenoſos: nam ubi acuti fuerint, generant morbos. Augentur vero nonnumquam eadem ex cauſa, qua ab initio generavit. Illud autem plerumque accidit, ut ſua alteratione reficiant eos, qui ſunt in Corpore humores.* (T.80.) *Intentio vero, & horum ſanatio duplex exiſtit, alteratio, & evacuatio. Alterantur igitur, vel ab ipſo Corpore concocti, vel ab aliquibus aliis facultatibus, quæ vim medicamentoſam habent. E quorum numero etiam ſunt ea, quæ exitialium ferarum venenis adverſantur, ac præter ea pharmaca, quæ deleteria, hoc eſt venena, appellantur, tranſmutant.* (T. 18.) *Evacuatur autem ſatis calidis medicaminibus, & purgationibus, & clyſteribus, & ſudoribus, & vomitionibus. Hæ igitur ſunt communes evacuationes. Propriæ autem ex locis, in quibus coacervantur, aſſumuntur, ut in libris de ſalubribus oſtendimus, tertio præſertim, ac quarto, in quibus de laſſitudinibus egimus, ac reliquis diſpoſitionibus, quæ laſſitudini natura proximæ ſunt. Promptius enim evacuantur per ventrem quidem, quæcumque in primis venis continentur ſuperfluitates: quæ autem in his, quæ in hepate ſunt, per urinæ meatus: atque in toto corpore per ſudorem, ſicuti quæ in capite, vel per palatum, vel per nares, vel per utrumque: quæ inſunt in ſpatiis thoracis laxioribus, per guttur ſimul cum tuſſi, quæ in renibus ſunt, vel veſica per urinam. At attrahendi ex omni loco ad oppoſitas partes communis indicatio eſt ad quam maxime diſtantia: derivandi vero in vicina.* (T.82.) *Quæcumque vero hujuſcemodi curant diſpoſitionem, cauſas ſalubres appellamus: ſicut inſalubres eas, quæ adaugent, & neutras, quæ neque abſunt, neque juvant. Poſſet vero quiſpiam neque omnino cauſas appellare, quemadmodum major pars ſophiſtarum, qui rerum quidem differentiam invenire*

nire contemnunt, plurimum vero temporis in nominibus conterunt, contra quos in aliis uberius diſſeruimus. At pars quidem Artis Præſervativa talis eſt.

PARAPHRASIS.

QUandoquidem Univerſa Medicina, tota quanta eſt, verſatur circa Corpus, vel conſervandum, vel curandum, vel præſervandum, juxta triplicem illius ſtatum, Salubrem ſcilicet, Inſalubrem, & Neutrum: Poſtquam hactenus Galenus de prioribus duobus ſufficienter egiſſet, ſupererat de præſervandis Corporibus generaliora quædam præcepta recenſere, quæ tam præſenti Capite, quam ſequenti, proſequitur, ad totius hujus Operis complementum, utque præſervativam Medicinæ partem ex integro complectatur, triplicem præſervandorum differentiam exponit, atque unicuique, quæ conveniant remedia, breviter commemorat.

Prima quidem ponitur Hominis, qui integra ſanitate fruitur, ne in ægritudinem cadat: Secunda ejus, qui non integre valet, ſed ne in pejus ruat, atque in pejorem ægritudinem labatur, præſervari debet, & quoad fieri poteſt in meliorem ſtatum revocari, ut in ſtatu Neutro. Tertia demum ejus, qui ægrotat, ne tandem deſinat in interitum, ſed a morbo revaleſcens, in priſtinum ſanitatis ſtatum reducatur. Quamobrem ſubdit, Primam, pertinere ad partem Medicinæ ſalubrem, ideſt Conſervativam, quæ propterea ope conſervationis Corpus ab Inſalubritate tueatur: Secundam penitus, ac omnimode ſpectare ait ad Præſervativam; Tertiam denique ad Curativam. At vero, quoniam quidquid boni, vel mali Corporibus accidit, ab humoribus, & potiſſimum a ſanguine, bene, vel male ſe habente provenit; proinde inquit, Intentionem primam in cunctis eſſe, erga ejuſcemodi humores, vel corrigendos, vel repurgandos: cumque multifariam iſti, ſi a ſua naturali craſi deſciverint, peccare poſſint, in copia nimirum, ſi exceſſerint: in vitio vero, ſi lenti, & craſſi, vel tenues, & nimium fluxiles, atque aquoſi, ſi plus juſto frigidi, vel calidi: ſi acres, mordaceſque evaſerint; ſi in putredinem, aut corruptionem abierint, aut aliter, aliterque affecti fuerint, adhuc in veneni naturam commutati; propterea ad ejuſmodi defectus corrigendos, ac tollendos, præcipuæ indicationes dirigendæ erunt; quin & inſuper, unde iſtiuſmodi vitia proceſſerint, ſedulo inquirendum, ut ſive correctione ſolum, ſive etiam evacuatione promota, deleantur. Redigit autem omnem ſanationis, & præſervationis viam ad duas principales, unam, quæ alteratione, alteram, quæ evacuatione perficitur. Si namque humores non multum a naturali ſtatu receſſerint, ſintque facile emendabiles, ſola alteratione, correctioneque in priſtinum ſtatum ſalutarem reducentur. At vero ſi in alienam, atque Naturæ penitus inimicam, conditionem degeneraverint, erunt prorſus eliminandi, & perfecta, exactaque evacuatione, extra Corpus educendi. Idipſum agendum quoque erit in exitialium ferarum venenis, atque in iis, quæ pharmaca deleteria nuncupantur, aut etiam venena proprie dicuntur, utpote quæ ex diametro humoribus, & partibus ſolidis adverſantur, atque ideo inſidiantur vitæ, & fomitis vitalis filum præcidunt. Quæ autem evacuationum genera, ad id exequendum adhibere oporteat, ad duas etiam claſſes revocat: & quidem alias communes, & generales appellat, ut quæ per cathartica, clyſteres, vomitoria, ſudorifica peraguntur, alias particulares nuncupat, & uniuſcujuſque partis proprias, quales ſpeciatim fiunt per nares, aures, os, de quibus alibi a ſe actum dicit. Verumtamen promptius ſemper, atque expeditius, quæ ſuperfluitates in primis ductibus coacervantur, per ventrem, & ſeceſſum educentur: quæ in Hepate ſunt, per vias urinæ (ea tamen diſtinctione adhibita, de qua ſupra ex eodem meminimus, num in parte, ejus gibba, vel concava,) quæ per totum Corpus ſunt diffuſæ, ſudoribus; quæ in capite, per palatum, per nares, vel per utrumque ſputo, muco, furfure, quæ autem collectæ ſunt in ſpatiis pectoris laxioribus, per guttur, ſimul cum tuſſi, quæ in Renibus, vel veſica, per urinam. Sed & ſervandam quoque eſſe, ſubdit, Revulſionem, & Derivationem, aut ad diſtantes partes, aut ad vicinas. De quibus omnibus cum abunde ſatis ſuperius dictum ſit, non eſt ut hic inutiliter repetentes in longius ſermonem iſtum diſtrahamus. Solum ſuperaddere convenit, hæc omnia appellari a Galeno cauſas Salubres, ſive conſervantes, ſive efficientes ſanitatem, ſi malas ejuſmodi humorum, aut partium diſpoſitiones adimant: Inſalubres vero, ſi inferant,

ſerant, ſoveant, vel adaugeant: Neutras denique, ſi neque perficiant, neque officiant, vel etiam, ſi modo juvent, modo noceant, pro ratione: quamquam & has, nec omnino cauſas poſſet quiſpiam appellare, quemadmodum major pars ſophiſtarum, qui rerum differentias invenire, contemnunt, poſtremo loco concludit. *(a)*

C A P U T XVII.

C. & ultim. in Galeno.

De Parte Artis, quæ Convaleſcentes reficit, & Senibus congruit.

T E X T U S.

(T.83.) *QUæ autem reficit, atque inſtaurat, & in Convaleſcentibus, & Senibus locum habet. Quæ vero ſit horum diſpoſitio, & a quibus præcipue cauſis ad naturalem reducitur habitum in libris, in quibus de medendi Arte tractavimus, abunde explicavimus; ſed nunc per capita dicetur.* (T.84.) *Diſpoſitio igitur talis eſt. Probus quidem, ſed exiguus eſt ſanguis, atque una cum ipſo ſpiritus animalis, atque vitalis: ipſæ vero particulæ ſolidæ ſicciores, & idcirco eorum vires ſunt imbecilliores, atque earumdem ratione corpus univerſum frigidius.* (T.85.) *Cauſæ vero ſalubres, quæ hanc emendant diſpoſitionem, ut uno comprehendam capite, ſunt quæcumque præſentaneum, atque ſecurum exhibent alimentum: ſecundum partem autem, in motibus moderatis, & cibis, potibuſque, ac ſomnis conſiſtunt.* (T.86.) *Sunt vero motus materiæ, vehicula, ambulationes, frictiones, & balnea; & ubi non parum ſe ex his profeciſſe ſenſerint, paulatim ſe ad conſueta opera transferant; Cibos autem aſſumunt in principio quidem humidos, & concoqui faciles, neque frigidos: ac cum progreſſi fuerint, eos etiam, qui plurimum præſtant alimentum. Potus vero opportunus eſt, vinum quidem ætatem habens mediocrem, in ſubſtantia autem purum, atque perlucidum, quod ſcilicet vel ſubflavum, vel album exiſtat, atque ſuaviter olens: guſtui vero neque aqueum omnino, neque cum aliqua inſigni qualitate, aut dulcedine, aut adſtrictione, aut acritudine, aut amaritudine ſentiatur,* (T.87.) *Ut autem proxime diximus, de hiſce omnibus in libris de Arte curandi conſcriptis, plenius diſſeruimus. Nunc enim neque omnia particulatim recenſere eſt noſtri propoſiti inſtitutum, ſed ſolum capitum mentionem facere intendimus eorum, quæ in aliis voluminibus latius explicavimus. Quorum omnium ſi prius & numerum, & qualitatem expoſuero, finem Libro imponam. Diximus itaque prius, quod alter eſt Liber, in quo de conſtitutione Artis Medicinæ diſſeruimus. Antecedunt autem eum alii duo de Conſtitutione Artium, ſed hi quidem una cum hoc, cui nunc extremam manum adjecimus, ſeorſum ſunt ab aliis libris, in quibus plenior doctrina explicatur; illi vero talem inter ſe ordinem habent. De Elementis quidem ſecundum Hippocratem liber unus, &c.*

S I N O P S I S.

GEneraliora dumtaxat Capita Analeptices hic tantummodo rememorare velle fatetur Galenus, cum de iiſdem ſpecialius alibi ſe egiſſe teſtetur; præſertim vero in libris *de Methodo Medendi*. Quæ propterea convaleſcentibus, & Senibus contingant, ſolummodo referens, malam in illis diſpoſitionem exoriri docet ex ſanguinis potiſſimum mutatione partibus inducta. Equidem licet plerumque ſanguis in his probus ſit, eſt tamen exiguus, debilis, effœtus, ſpiritibus neutiquam abundans, aut prævalens, adeoque tum in organis vitalibus, tum in animalibus deficiens: quare & vires imbecilliores in ipſis obſervantur, & operationes omnes elanguent. Hinc Corpus totum frigidum tactu percipitur, & in cunctis partibus ſiccius apparet: id quod qua ratione ſenibus præſertim accidat, late a Nobis ſuperius monſtratum, ob mutatam ſanguinis diatheſim.

Quæ ergo cauſæ poſſint illatam hanc Corpori diſpoſitionem emendare, aut etiam in meliorem reducere, præcipuæ referuntur, quæcumquæ ſcilicet rectum uſum ſex rerum nonnaturalium comprehendunt: ſpeciatim vero, quæ alimenti rationem habent, eamque moderatam. Sed & deſumendas quoque illas eſſe, ſubdit, a motib s, & exercitiis convenienter adhibitis, itemque ſomno, vigilia, aeris incolatu, cæteriſque. Quamobrem cibi facilis ſint digeſtionis, non frigidi, ſeu frigorifici dicti, nec crudi, craſſi, viſcoſi: Senilis enim ætas ab his non leviter offenditur; & con-

(a) *V. etiam Gal. lib. de Conſtit. Art. Med. cap.* 19.

Digitized by Google

& convaleſcentia corpora, præ languore, ex præcedenti ægritudine contracto, ab eiſdem pariter læduntur; & præſertim ſi ventriculus adhuc langueat. Potus ſit quoque moderatus, & opportunus, quique vini uſum per antecedentes ætates contraxerunt, ad ſenium perducti, mediocritatem ſervent, quin & vino veteri ſolum, penituſque depurato, atque omni fæculenta, & ſulphurea parte exuto, utantur; eoque vel ſubflavo, vel albo, ſuaviter olente, guſtui grato, & facile digeſtibili, quemadmodum idem Galenus *libr.* 5. *de ſan. tuend. cap.*5. pluribus inſinuat. Neque ſolum peculiaris ratio habenda eſt ciborum, & potuum, ſed & Aeris quoque, atque exercitationum, & evacuationum conſuetarum cujuſque ſtatus naturæ convenientium, & eorum præſertim excrementorum, quæ aſſiduo progignuntur, de quibus peculiari Capite idem Galenus agit 1. *de tuend. valetud. cap.*14. Et quoniam quæ per poros cutis inſenſibiliter perpetim tranſpirant, majorem illorum partem implent, obſervatione Sanctorii, iis propterea ſpecialius incumbendum, potiſſimum ope, & beneficio frictionum, quas ex mente Hippocratis Galenus ipſe pluribus Capitibus 2. *libro de tuend. valet.* examinavit, & ad ſanitatem conſervandam maximopere commendavit; quippe quæ poros cutis amplificando, ac humores in glandulis ſubcutaneis contentos excitando, diſſolvendoque, plurimum conferunt ad ſanguinis repurgationem, adeoque ad ſuſtentationem vitæ, præſertim in ſenibus, quibus manifeſtior, ac laborioſior exercitatio præſcribi nequit. Quamobrem idem Galenus *lib.*5. *c.*3. *ejuſdem Operis*, afferens illud Hippocratis *Senum nemo quietem ex toto poſtulat, ſed nec exercitium vehemens*, ſubdit: *Seu enim ventulo quodam excitari, accendique calor eorum deſiderat, vehementiore autem motu dejicitur.* (*a*) Verum de his omnibus, peculiari Opuſculo, de Recto uſu ſex rerum non naturalium, latius mox agemus, ubi etiam cujuſcumque ſtatus corporis habitudinem, & qua methodo tractari debeat, in uſum practicum reducemus. Quocirca finem his imponamus. Cætera, quæ in calce hujus Capitis Galenus memorat de Libris a ſe conſcriptis, quorum notitiam opus hoc præire debere ait, eoſque propterea ſingulatim enumerat, cum unicuique veſtrum ex ipſius Galeni textu patere poſſint, nec peculiarem explicationem exigant, conſulto prætermittimus. Atque ita eſto.

FINIS.

A. M. D. G.

DE

(a) *Totus quintus Liber de San. tuenda in gratiam Senum conſervandorum ſcriptus eſt, quem vide. Sicut etiam de Conſt. Artis Med. cap.*20.

D E

RECTO USU

SEX RERUM NONNATURALIUM.

PRÆFATIO.

SI quæ umquam alia, ad Rem Medicam, rite, recteque faciendam, utilis, ac neceſſaria eſt pertractatio, plane quæ de ſex Rebus Nonnaturalibus dictis, inſtitui ſolet, longe, lateque cæteris omnibus præcellit, & utilior ſimul eſt, ac præſtantior: quippe quæ ad Corporis humani ſanitatem conſervandam, aut præſervandam, morboſque abigendos, maximopere confert, imo omnino neceſſaria eſt. Cum enim Res Nonnaturales, cauſæ ſint neceſſario alterantes, utque loquitur Fernelius, circumtenſa nobis teneant retia, a quibus evadere non eſt datum, quinimo iiſdem perpetim indigeamus: propterea fit, ut induſtriam omnem, omnemque curam adhibere neceſſum ſit, ut pro temporis opportunitate ipſis convenienter utamur. Quamobrem jure optimo Galenus 3. *Artis Medicæ*, & alibi, inter reliquas cauſas omnes, Corpus humanum ſive ad bonum, ſive ad malum alterare valentes, illas prætulerit, atque in re Medica ſpecialius conſiderandas eſſe monuerit; unde pleriſque conſultum, iis tantummodo opportune, congruenterque adminiſtratis, humanæ ſaluti, atque incolumitati, ſatis, ſuperque proſpici poſſe. De his ergo propoſitum Nobis eſt, breviter, ac dilucide, peculiari hoc Opuſculo, in uſum Hominum ſalutarem, utiliora referre, atque examinare, ut unuſquiſque ſuæ poſſit (ſine aliorum auxilio) propriæque valetudini conſulere.

Quænam autem iſtæ ſint, non eſt quod multum elaboremus: Conſtat enim apud omnes, Nonnaturales cauſas eſſe, quæ indifferentes ſimul ſunt ad juvandum, & ad nocendum, & quarum uſus, ad vitam conſervandam, omnino neceſſarius ſit. Hæ autem communi voto recenſentur, Aer, Cibus, & Potus, Motus, & Quies, Somnus, & Vigilia, & Inanitio, ac Repletio: & denique Animi paſſiones; ad differentiam Cauſarum Naturalium, & Præternaturalium, quarum illæ perpetuo aptæ natæ ſunt juvare; hæ vero penitus, penituſque nocere.

Sed & iſtæ ſolum inevitabiles ſimul ſunt, ad contradiſtinctionem earum: quæ contingentes, ac fortuitæ appellantur, adeoque prudenti hominum conſilio, evitabiles fieri poſſunt; uti ſunt Ictus, Caſus, Beſtiarum occurſus, idque genus alia: At vero cuique patet, vitam abſque Reſpiratione, adeoque ſine Aere diutius ſervari non poſſe: atque ad inſtaurandas partes Corporis, quæ jugiter conſumuntur, neceſſaria eſſe eſculenta, & potulenta; ad quæ exquirenda, exolvendaque, Motu Corpus egere; ob abſumptum vero ex motu ſanguinem, vireſque labefactatas, opus eſſe Quiete, ſicut pariter Somno, & Vigilia ad eaſdem inſtaurandas, & ad naturales ſimul, & animales operationes alternatim peragendas; itemque alibiles ex aſſumptis cibis partes, Corporis partibus ad nutricationem ſuggeri, inutiles vero, & excrementoſas repurgari oportere; proindeque Repletionem, & ex adverſo Inanitionem neceſſarias eſſe, ac poſtremo, quia mala, vel bona aſſiduo nobis occurrunt, quæ Animum alterant, ac perturbant, totumque corpus exagitant, & variis, variiſque pathematibus, ex varia, diverſaque illorum apprehenſione, obnoxios reddunt, illis propterea perpetuo affici, atque alterari contingit.

Harum ergo rectum, convenientemque uſum in poſterum explicaturi, quæcumque ad praxim Medicam magis facere videbuntur, ſingillatim referemus, & examinabimus, exordium capientes ab Aere, omiſſis interea iis, quæ ad Phiſiologicam partem pertinent, utpote, quæ a Phiſicis ſunt accuratiſſime pertractata.

De Natura, differentia, & uſu Aeris.

QUamvis nonnulla de Aeris Natura ſuperius memoraverimus, non tamen abs

abs re factum puto, ſi aliqua alia in clariorem illius notitiam hic denuo referamus, & ibidem prætermiſſa adjiciamus.

Et quidem primo, a veritate nimium aberrant, qui Aeris Naturam a primis putatis qualitatibus deſumunt; nam præterquam, quod in his, nec ipſimet conveniunt, cum Stoici illum ſua natura frigidum humidum conſtituant, quibus aſſentiri videtur Galenus, (*a*) ſubſcribitque Cardanus: Et Ariſtoteles 2. *De Gener. & Corrupt. cap.* 3. Humidum in prædominio, & calidum in ſubdominio fateatur, & alii æque calidum, ac humidum: Valleſius vero, 1. *contr.* 3. temperatum, & Averroes (*b*) aqua humidiorem, ac demum alii ad explendam latitudinem binarum qualitatum, illum in gradu octavo humidum, calidum in ſeptimo, & frigidum in primo faciant; quis tamen eſt, qui non videat poſſe Aerem omnes ſuſcipere qualitates, cunctiſque alterationibus obnoxium fieri, atque adeo non ab his ejus naturam eſſe deſumendam: ſi namque qualitates iſtæ eſſent illi propriæ, inſitæ, ac naturales ab eodem profecto umquam ſeparari nequirent, & per aſſiduam earumdem mutationem, illum in perpetuo ſtatu violento detinerent, cum nuſquam ſua propria, naturalique temperie frueretur, & nuſpiam ſub eodem ſtatu unius, ejuſdemque qualitatis diutino tempore permaneret ab una in aliam, pro levi momento, tranſilire coactus. Sed & ea ratione, cunctas eidem appingere, juxta doctrinam Ariſtotelis, æque bene liceret; quandoquidem ex ſuperius dictis, quælibet ex putatis his primis qualitatibus eidem attribui poteſt: quin, & incorrupta ſubſtantia, fervens adhuc in æſtu, & algens in hieme, ſiccus in Borea, & ſumme humeſcens in Auſtro, æquabiliter conſervatur.

Cum itaque cunctis ejuſcemodi mutationibus obnoxius ſit Aer, & omnes propemodum qualitates prompte, & amicabiliter amplectatur, nullam exinde perpeſſus in ſui ſubſtantia corruptionem, ac æque bene cum ipſis omnibus conſiſtat; nihilum ſubſtantialiter immutatus; profecto dicendum a prædictis qualitatibus naturalem ſuam conſtitutionem non emendicare. At vero, quod proprium, atque inſeparabile aſſiduo in Aere experimur, ideſt, ut Corpora quæcumque ambiat, ſuaque fluiditate, tenuitateque cuncta pervadat, ac ſubeat, & quaquaverſum, ſive impulſus, ſive diſtractus, ſive compreſſus, & ſive aliter, aliterve alteratus, aut commotus, diffundatur, atque ex vi elaſtica reſiliat, rumeat, & attollatur. Quare in hac fluiditate, permeabilitateque ab inſito, ingenitoque elatere, ſubſtantialis, naturaliſque illius conſtitutio repetenda videtur. Id autem ſi fortaſſis amittat, ſtatim in ſua ſubſtantia permutatur. Dupliciter vero hoc illi accidit, vel cum immodice craſſeſcit, aut conſtipatur, ut in fodinis Metallorum, in ſubterraneis cryptis, cellis vinariis, aliiſque ſimilibus, vel cum plus juſto diſtrahitur, attenuatur, & rareſcit, ut in altiſſimorum Montium faſtigiis, & in Machina Pneumatica Boylea, quemadmodum alibi a Nobis eſt demonſtratum. Fluiditas autem hæc adeo eſt cum elatere conjuncta, ut tota videatur ab illo penitus procedere, qui ſicuti convenienter per illum interſperſus, naturalem Aeris ſtatum conſervat, ita ex adverſo conſtipatus, aut diſtractus ejus naturam conturbat, & permutat. Hinc ſi Aer tantam aliquando patiatur conſtipationem, concretionemque, ut ſuo elatere privetur, fit, ut craſſeſcat, ut aqua ſibi analoga, & ſi rarefactionem, diſtractionemque omnimodam ſubeat, aſſimiletur Ætheri ſibi attiguo: ad Naturam enim utriuſque accedit, & medius, qui inter utrumque Aer eſt, Reſpirationi, & Animalium, præſertim terreſtrium, vitæ tuitioni utilis, ac neceſſarius propterea ſit: quare qui ob ſummam coarctationem, aut exolutionem, elatere deſtitutus, aut eodem ne vel minimum recentatus, aut etiam pravis halitibus, aliunde ſuggeſtis, coinquinatus, & peſtifer eſt effectus, ad Reſpirationis uſum ineptus evadit.

Et quidem innumera fere ſunt, quæ Aeri inſenſa, naturalem ejus conſtitutionem permutare poſſunt: unde, fluiditate vitiata, mala plurima Corporibus contingunt. Præ primis autem, halitus, ac vapores ex Terra, & Aqua erumpentes, Aerem diverſimode conſpurcantes, nedum elatcrem inficiunt, diſtrahunt, aut contrahunt, ſed etiam Sanguini, & Cordi, nocumento ſunt, ut evenit ex fodinis, Terræ hiatibus, voraginibus, Aquis ſtagnantibus, lacunis, cadaveribus inſepultis, mephitibus. A ventis quoque, Cometis, procelloſis Imbri-

(a) *Gal.* 2. *de Simpl. med. fac.* 2. 8. *de uſu partium* 3. *l. quod An. mores*, &c. *c.* 4. *Cardan. an.* 2. *de Elem. c.* 4.
(b) *Collect.* 2. *cap.* 2.

bribus; aliiſque meteorologicis impreſſionibus Nive, Grandine, Pluvia, Pruna, Caligine, Aer non leviter inficitur, & inquinatur. Ex acceſſu pariter, & receſſu Solis a noſtro vertice, a quibus Temporum viciſſitudines, nedum algores, & æſtus, verum etiam aliæ, ex cauſis aliis nobis ignotis, alterationes, immutant, turbantque Aerem, quem plus ſolito, exinde comprimi, aut diſtrahi contingit; itemque ex Eclipſibus, ortibus, & occaſibus ſtellarum, ſolſtitiis, æquinoctiis, aliiſque, uti teſtatur Hippocrates in Libris *de Aere, Aquis, & locis & 1. & 3. Epidemiorum*. Increſcentis etiam, & decreſcentis Lunæ phaſes plurimum pariter immutant, alterantque Aerem, ſicut etiam ejuſdem depreſſiones, elationeſque in ſuis Perigæis, & Apogæis, in quibus illum denſari, aut expandi pariformiter experimur, quemadmodum ex Barometris, & Hygrometris inſtrumentis palam fit.

Quod ad Aeris differentias pertinet, quamvis ille ſua natura ſimplex nullas differentias patiatur, quas Scholaſtici eſſentiales appellant; a Medicis tamen conſideratus, quatuor accidentales ſubit deſumptas a Subſtantia, Situ, Motu, & Qualitatibus illi ſupervenientibus.

Ratione ſubſtantiæ, alius Aer dicitur craſſus, alius tenuis, alius purus, & ſerenus, alius impurus, & nebuloſus. Ratione Situs, vel Aer eſt montanus, vel maritimus, vel campeſtris, vel apertus, aut valle concluſus. Ratione Motus dicitur Aer mobilis, inſtabilis, & intranquillus; vel contra ſtabilis, tranquillus, & immobilis. Poſtremo, quoad Qualitates, alius eſt lucidus, luminoſus, & apricus; alius obſcurus, caliginoſus, & opacus: alius frigidus, alius calidus, alius humidus, alius ſiccus. Sed & ſiccus præterea dici poteſt, vel negative, ob inopiam imbrium, & ventorum auſtralium; vel poſitive, propter caloris exceſſum, ut tempore vigentis Caniculæ, cum a nimio Solis æſtu Aer ſumme exareſcit, & extenuatur; vel denique propter miſturam halituum, e mineris erumpentium, quarum vis ſit humidos vapores abſumere; aut deprimere, vel etiam a flatu ventorum borealium, nebulas, & vapores fugantium, aut ſigentium, & depellentium ad ima; ut in diuturnis ſerenitatibus.

Sed & præter has, poſſunt quoque aliæ ſimiles, Artis induſtria comparari, uni tantum loco, vel domui aptabiles; puta cum ex Aquis odoriferis, aut Aromatibus, peculiari quadam vi, facultateque imbuitur Aer, ut in affectibus Capitis, vel Pectoris, in hyſtericis affectionibus, doloribus articularibus, aliiſque, bene, vel male olens, ac diverſimode vaporoſus efficitur, his, aut illis halitibus affectus, qui valeant roborare, aut rareſacere diaphoreſim, aut ſputum movere; idque genus alia. Id quod in Natura quoque, peculiari quorumdam locorum habitudine comperimus, ubi ſcilicet, vel a Thermis, & foſſilium, ac mineralium fodinis, præſertim Sulphuris, Vitrioli, Mercurii, Æris; vel a cultura plantarum odoriferarum, quo præſertim tempore florent, ut Roriſmarini, Croci, Jaſomini, Roſarum, Aranciorum, Citriorum, vel contra a male olentibus Papavere, Cicuta, Nappello, umbriſque noxiis arborum, ex quibus non ſemel compertum, gravi ſomno ſoporari, aut aliter infici, diutius ibidem immorantes.

De uſu Aeris poſtremo, magna eſt inter Doctores controverſia. Attamen major illorum pars exiſtimat Reſpirationi inſervire, cum Reſpiratio deſcribatur, *Aeris per Os, & Nares attractio*, atque impoſſibile videatur, viventem non reſpirare, & reſpirantem non vivere. Verumtamen neque in hoc inter illos convenit, cui uſui Reſpiratio iſta, & Aeris attractio ſit. Ariſtoteles, & Galenus ad Cordis æſtum, & ſanguinis fervorem attemperandum; Carteſius ad ſanguinem nimio motu attenuatum, aliquantiſper figendum, cui videtur etiam inhærere Deleboe Silvius *Diſputationum Medicarum 7.* Gaſſendus ad repurgandas tranſeuntis per pulmonem ſanguinis impuritates. Recentiores vero Anatomici ad promovendum circulantis ſanguinis trajectum, e dextro in ſiniſtrum cordis ventriculum, per pulmones, deſervire arbitrantur.

Verum hæc (ut in noſtra Theoretice latius dictum) non omni ex parte ejus uſum in Animalibus explent, is enim niſi aſſiduo recenſetur, plane tuendæ vitæ ineptus evadit, ut in occluſo undique conclavi, aut dolio, experimur. Quamobrem exiſtimavit Paracelſus, quidpiam ineſſe Aeri vitali elixiri valde analogum, quod reſtaurandis ſpiritibus inſerviat, & vitæ fomitem tueatur, de qua etiam re alia multa retulimus *Cap. de Reſpiratione*. Porro Aeris ope, nedum Reſpiratio peragitur, verum etiam Loquela, Olfactus, Auditus, Viſus, qui nonniſi intermedio Aere perficiuntur. Sed & perutilis quoque valde eſt, quæ per

per poros Cutis ſit perſpiratio abſque Aere impoſſibilis; quin & tota ejuſdem vis, atque efficacia in tenui illa ſubſtantia conſiſtere videtur; quæ per ipſum diffuſa, elaſtica appellatur, & elateris nomine inſignitur: qua forte abſumpta, diſtracta, vel compreſſa, reliquum Aeris inutile prorſus remaneret.

Quænam ſit Salubrior Aeris conſtitutio.

QUæſitum hoc in ſanis dumtaxat Corporibus proponitur examinandum: nam in ægris, pro Morborum, & Cauſarum Morboſarum varietate, varius Aer eſt præſcribendus. Quare omni ægritudine remota, quæritur hic ſolummodo, quinam Aer ſalubrior ſit exiſtimandus, ad Hominum vitam, ſanitatemque conſervandam.

Galenus 3. *Artis Med. t.* 10. In Corporibus optime conſtitutis Temperatum Aerem ſalubriorem arbitratur. In iis vero, quorum a mediocritate, vel ab optima conſtitutione aliquis eſt receſſus, tantum, inquit, ab ipſa mediocritate evariare oportere, quatenus ab ipſa receſſus factus fuerit. Ratio deducitur ex eo, quia vita humana, ejuſque naturalis conſtitutio, cum bene valet, intra limites mediocritatis verſatur; quamobrem Aer illi aptandus, temperatus quoque, & mediocris eſſe debet, velut eidem maxime conformis, & conſentaneus. Si enim præcalidus eſſet, Corpora extenuaret, ſanguinem funderet, diſſolveret, labefactaret, adeoque naturale robur infringeret. Hinc Ariſtoteles *lib. de longitudine, & brevitate vitæ*, ſcripſit, Æthiopes, alioſque torridas regiones habitantes breviſſimam vitam vivere, diſſipato nimirum nativo illorum calore, ab exurente ejus climatis conditione. Et contra, ſi frigidior Aer foret, poros Cutis conſtipando, beneficia perſpirationis impediret, & ſanguini per pulmonem refluo plurimum obeſſe, omneſque partes ſpiritales læderet; cum frigidum Pectori officiat. Neque leviora mala imminerent ex Aere, vel humidiori, vel ſicciori, cum ex Hippocrate omne nimium Naturæ ſit inimicum; quin & ille delaxaret, hic plus juſto extenuaret.

Illum autem Temperatum Aerem eſſe ſubdit, in quo nec horret Corpus propter frigus in temporibus hybernis, nec ſudat propter æſtum in æſtivis; at hic vix mente concipi poteſt, cum nullibi ſit reperibilis. Propterea commendatur alius æquivalens ab eodem 5. *meth. c.* 12. qui ſcilicet, nec nimium ſublimis, & montanus ſit, nec multum depreſſus, ac humilis, ut in vallibus; cujuſmodi ipſe ſubdit eſſe Aerem Stabienſem, & Veſuvianum in noſtra Campania, quo etiam ſuos ægros e Græcia mittere conſueverat.

Quoniam ergo temperatus omnino Aer vix invenitur, neque ſemper licet medium inter ſublimem, & depreſſum habere, aut Stabienſem Aerem incolere; conveniet propterea, ex reliquis omnibus Aerem ſeligere, tamquam ſalubriorem, qui ad ſiccum potius, quam ad humidum inclinet, cohærenter Hippocratis documento 3. *Aphor.* 15. dicentis: *Ex Anni Conſtitutionibus in univerſum ſiccitates ſunt imbribus ſalubriores, & minus mortiferæ.* Siquidem in ſiccitatibus ſuperfluæ humiditates, quibus plerumque Corpora abundant, & vita humana opprimitur, reſolvuntur, & nedum beneficio inſpirationis, ſed etiam perſpirationis, quemadmodum fuſe Galenus oſtendere proſequitur *in comment. ejuſdem Aphoriſmi:* Atqui experimur quoque Montanos, Maritimos, alioſque ſiccum Aerem incolentes, diutius, ac ſalubrius vivere, quam habitantes humidum, & in Vallibus concluſum, aut campeſtrem, vaporibus plus juſto refertum; quandoquidem ſiccitas membra omnia confirmat, ſanguinem ab impuritatibus emundat, ſenſus acuit, corpora agiliora reddit; contra vero humiditas delaxat, emollit, inquinat, hebetatque. Hinc etiam loca humida inhabitantes, facile putrefactiones incurrunt, fluxiones, torpores, cachexias; ut proinde ſcripſerit idem Hippocrates 3. *Aphor.* 5. Auſtrales ventos, uti humefacientes auditum hebetare, caliginem viſui offundere, caput gravare, tarditatem, ac languorem inferre.

Nec obſtant, quæ a quibuſdam obiici ſolent, & primo, quod ex eodem Hippocrate 3. *Aphor.* 9. in Autumno exitioſi morbi fiant: Ver autem ſaluberrimum dicatur; cum tamen Autumnus ſiccus ſit, & Ver humidum. Nam reſpondetur cum Galeno, eumdem Aphoriſmum exponente, Autumnum non tam ratione ſiccitatis exitiales morbos referre, quam ob illius ſummam inæqualitatem; quandoquidem in eodem die modo calor, modo frigus viget; unde idem Hippocrates ibidem teſte 4. inquit: cum eadem die modo calor, modo frigus perſentitur, autumnales morbos expectare oportet. Alias quoque cauſas affert idem Galenus eodem loco, quas & Nos

Nos latius in noſtris commentariis ſuper Aphoriſmos ſumus proſecuti.

Nec obſtat 2. quod Senectus idcirco inter ætates peſſima ſit, quia ſicca: optima vero Pueritia, quia humida. Nam Reſpondetur ſiccitatem in ſenibus nocuam fieri, quia interna, & immoderata; quæque juncta eſt calori nativo jam langueſcenti. At vero ſiccitas in Aere deſideratur, quia externa, qua ſcilicet humida, & copioſiora excrementa abſumi, extenuari, & digeri poſſint. Conſtat ſiquidem evidenter longævius, & ſalubrius vivere ſiccos ſenes, quam humidos, & excrementoſos: quamobrem ſi his humida iſta excrementa ab Aere ſicco abſumantur, melius, & connaturalius degent.

Nec obſtat 3. quod propria Aeris qualitas dicatur humiditas, non ſiccitas, adeoque illa potius, quam iſta ſit præferenda. Nam reſpondetur ex dictis Naturalem Aeris qualitatem eſſe potius fluiditatem: ſed etſi humiditas foret, adhuc ipſa conſideranda eſſet non reſpectu ejuſdem Aeris, ſed Noſtri, quæ excedens, & immoderata humana corpora ſuperfluitatibus adauget, cum Aer humidus, ſi ulterius vaporibus, & imbribus humeſcat, impurus fiat, adeoque humanæ vitæ infenſiſſimus evadat.

Quinam Aer quibus Corporibus ſit utilior.

HActenus de Aeris conſtitutione ſalubriori, ad Humanam vitam in genere conſideratam, comparata, nunc ſingularum Aeris differentiarum reſpectu uniuſcujuſque Corporis, tum ſani, tum ægrotantis, juvamenta, & detrimenta referamus, ut exinde prudens Medicus variam Aeris habitudinem, ſingulis Corporibus, vel bene, vel male valentibus, adaptare ſciat.

Et quidem primo, craſſus Aer confert macilentis, iiſque omnibus, quibus cutis forte fortuna, vel a nativitate laxior eſt, facile in ſudores extillans, vel in tranſpirantes halitus uberius evaporat; unde Corporis marcor, virium diſpendium, crebra deſtillatio, ſanguinis eruptio, aliudve ſimile contingit. Craſſus ſimiliter Aer prodeſt podagricis, & catarrho obnoxiis, ex nimia ſuccorum tenuitate, acritateque: Vigilibus item, & Iracundis: quippe in his craſſior ſanguis deſideratur, qui aeris beneficio facillime acquiritur, præſertim, quia per inſpirationem ſenſim in pulmonibus ab illo craſſeſcit; mox vero per Cor in Corpus univerſum delatus, non ſolum reliquos ſuccos pedetentim incraſſat, condenſatque, ſed etiam viſcerum fermenta temperat, & moderatur. Contra vero tenuis aer, & apricus commendabilis eſt obeſis, ſucciplenis, pituitoſis: itemque obſtructis, crudis, humidis, cachecticis, gravedinoſis, cute nimium aſtrictis, ſomniculoſis, atque ad Hydropem, & affectus Aſthmaticos proclivibus. Obſcurus, & opacus ex adverſo, vigilibus, lippis, ophthalmicis, & cephalalgia laborantibus. Purus inſuper, ac ſerenus Aer, quamvis, cuicumque Corpori, ætati, & habitui laudabilis ſit, ſpecialius tamen commendatur ſtupidis, atque ingenio, ac memoria hebetibus, Aſthmaticis, animi deliquio, aut palpitationi obnoxiis. At vero impurus, multis vaporibus refertus, qualis eſt caliginoſus, aut nebuloſus, licet omnino nocuus videatur, utpote qui ſanguinem, & ſpiritus perpetim inficere poſſit ad vitę internecionem; aliquando tamen contulit in Peſtilentiis, quarum venenum acre, & arſenicale fuit; fertur enim interdum deſiiſſe peſtes ſæviſſimas, aere ex induſtria craſſiori reddito, & multis vaporibus inquinato, ut olim Bizantii contigit per ſterquilinia, carnes animalium putrefactas, maleque olentes, & ſimilia. Atque hinc fortaſſe evenit, cur Urbes, & Oppida craſſiorem aerem, ex ſtagnantibus aquis, & locis paluſtribus, ſortita, immunia a peſtilentiis ſæpenumero obſerventur, cum reliqua purioris, tenuioriſque aeris, vehementer admodum affligantur. Cæterum in hoc multum quoque valet conſuetudo, vel ab ipſo primo ortu, incolatus, per quam naturalis quædam habitudo contrahitur; vel etiam ex diuturno tempore contracta ſit: Quæ enim conſueta ſunt, minus moleſtare ſolent; & conſuetudo altera natura dicitur.

Quod ad Motum, & Quietem præterea, haud commendabilis ex ęquo eſt, tam perpetuo quieſcens, & immobilis, quam aſſiduo mobilis, & immodice ventis agitatus: uterque enim veluti a mediocritate declinans, vitæ humanæ noxius fit. Conferens autem eſt, qui leviter ventis perflatur, iiſque præſertim orientalibus, qui nimirum valeant congeſtos vapores diſſlare, ac diſcutere, ne moram in aere contrahentes illum inquinent: Sed & ex ventis ipſis, melius ſemper erit perflari aerem ventis borealibus, quam auſtralibus: hi ſiquidem illum turbant, humefaciunt, inficiunt; illi purificant, exſiccant, ſerenant. At vero, quoniam aer recentari aſſiduo debet; idcir-

eo immobilis penitus improbatur; Occluſus ſiquidem aer peſſimas, & graves affert, exitialeſque ægritudines; quoniam exinde vis elaſtica plurimum depravatur, & inidonea fit vitæ tuitioni, niſi etiam opprimat, & ſuffocet.

Quod ad ſitum inſuper, Montanus aer plerumque ſalubrior eſſe ſolet, niſi tamen frigidior plus juſto ſit, & ventis continenter agitetur. Non ſit autem penitus averſus a Sole, nec in omni tempeſtate nivoſus, aliter nocuus fieret pectori, ac pulmoni, & ſolum tolerabilis in æſtate. Maritimus vero, utpote calidior, utilis quidem eſt in affectibus Pectoris, ex crudis, craſſiſque humoribus progenitis; at vero nocuus, ex tenuibus, acribus, & ſalſis. Vallium aer omnino pernicioſus, quippe qui immobilis, nebuloſus, craſſus, æſtate calidiſſimus, frigidiſſimus hieme. Campeſtris demum medio quodam modo ſe habet, atque eo melior erit, quo a locis paluſtribus, lacunis, mephitibus, remotior fuerit, & ſalutaribus ventis ſuaviter commotus: juxta ſtagnantes aquas, aut inter paludes ſitus, nocuus omnino reputatur, veluti nebuloſus, caliginoſus, & craſſus, praviſque halitibus infectus.

Demum calidus, apricus confert in affectibus a frigore ortis, & in quibus ſudor deſideratur; nam poros aperit, humores attenuat, atque a centro ad circumferentiam illos promovet. Contra vero frigidus, conducibilior eſt in his, quibus Cutis laxior eſt, facileque tranſpirans. De febrientibus ſolum lis eſſe poteſt, quinam aer ſit illis congruentior: Nam ex uno capite videtur conferre frigidus, ad fervorem, & æſtum Corporis temperandum; ex altero, cum poros cutis corruget, ſudoreſque impediat, tantopere illis ſalutares, nullatenus commendabilis videtur. Veruntamen, ut utrique commode conſolatur, juvabit, ægros pannis quidem moderate contectos detinere, ne conſtipata cute ſudor inhibeatur: ſed liberior cæteroqui aer, jugiterque recentatus hauriatur. Hecticis autem, atque ex diuturna ægritudine extenuatis, frigidus undequaque aer captetur, quo nimirum acritudo febris retundi poſſit, & ſanguis ab omnimoda diſſolutione præcaveatur. Hinc Hippocrates 3. *Aphor*.10. Autumnum tabidis malum eſſe dixit: & 1. *Aphor*. 16. Victum humidum febricitantibus commendavit. Luminoſus inſuper aer nocet omnibus affectibus oculorum; præcipue vero inflammationi: itemque morbis Capitis cum dolore, & vigilia conjunctis, Phrenitidæ, Maniæ, Cephaleæ, quibus opportunior eſt opacus. Contra vero ſoporiferis affectibus, Lethargo, Comati, Apoplexiæ, prodeſt lucidus, & apricus, qui quodammodo a ſopore ægrotantes excitet. Verum in his, aliiſque ſimilibus, reſpiciendum ſemper ad cauſas morbos inferentes, vel conſervantes; nam ſi illæ figentes ſint, & coagulantes, lucidus, tenuis, & calidus, aer expoſtulabitur; ſi vero diſſolventes, & attenuantes fuerint, potius frigidus, craſſus, & opacus exquiretur. Ita de aliis: attamen conſuetudo non minimum attendenda eſt, quia ſicut in cæteris, ita in aeris electione multum prævalet: nam cæteris paribus, ſemper aer patrius, & conſuetus melior inſueto cenſendus erit, niſi tamen aliunde manifeſte noxius videatur; unde compertum, habitantes loca paluſtria, vel campeſtria melius, & ſalubrius quandoque degere in proprio, & conſueto aere, quam ſi in alienum transferrentur, licet puriorem: tantum valet uſus, & conſuetudo inveterata: quod & in cibis, & potibus pariformiter experimur.

An, & quando liceat Aerem mutare, & quibus in ægritudinibus.

Plura hic ſimul exquiruntur, plane in Praxi Medica ſummopere ſcitu neceſſaria. Primum autem, an ſimpliciter loquendo expediat, aliquando mutare aerem; idque tam ſanis, quam ægris Corporibus.

Et dicendum prodeſſe non raro, tam ſanis, quam ægrotis aeris incolatum mutare. Sanis quidem documento Celſi *l*.1.*cap*.3. dicentis: *Ex ſalubri in gravem prima hieme, ex gravi in eum, qui ſalubris eſt, prima æſtate, tranſire melius eſt*. Et ſenſus eſt, quod ex aere ſalubri, ideſt temperato, in gravem, ſcilicet calidiorem, ineunte hieme, eſt tranſeundum; ex gravi vero, hoc eſt calidiore, aut etiam ſicciore, in ſalubrem, ideſt temperatum, æſtivo tempore, præſertim inter initia, migrandum eſt. Hæc autem mutatio potiſſimum neceſſaria videtur, cum formido eſt, ne ex mora in gravi aere, per æſtatem febres ſint adfuturæ, vel contra, in aere laxiori, frigidiorique per hiemem immineant ægritudines, algoris inclementiam ſubſequentes. Quod ſi Regio mutanda non videatur, cum & Celſus ipſe admoneat; *neque ex ſalubri loco in gravem, neque ex gravi in ſalubrem tranſitus ſanis tutus*

eſt;

eſt; forte quia omnis mutatio, & præſertim maxima, humano Corpori nocua ſit, ex Hippocrate 2. *Aphoriſm.* 51. præſtabit ſaltem mutatione veſtium uti adverſus aeris inclementias, documento Valleſii ſuper 3. *Artis Medic. comment.* 3. ubi in variis temporum mutationibus, etiam per ſingulos dies licere inquit, veſtibus modo ſimplicibus uti, modo duplicibus, & modo delicatioribus, modo craſſioribus. Ægris vero Cœlum quoque mutandum aliquando eſt, monitu Hippocratis *epidem.6. ſect.* 5. ubi *in morbis*, inquit, *mutare Cœlum conveniens eſt:* Quod explicans Galenus *in commentario*, ſubdit, mutationem Cœli prodeſſe, cum ad aerem morbo contrarium pertranſitur.

At quibus in morbis id liceat, ſubdubitare ſecundo juvat. Quoniam enim morbi, vel acuti ſunt, & breves, qui ſcilicet vix quadrageſimum diem tranſcedunt, vel chronici, & longi, qui ad menſes, & annos integros producuntur; idcirco videndum, an in utriſque tuto liceat aerem mutare. Et ſane in chronicis nulli dubium, quod aeris mutatio, nedum conveniens, & tuta ſit, ſed etiam ſaluberrima, præſertim cum ad ſalubriorem, vel patrium, tranſmigratur, ex eodem Hippocrate *cit.6. epidem. ſect.* 5. Cum enim morbi Chronici ab humoribus craſſis, atque hærentibus proficiſcantur, adjuncta ſæpenumero mala viſcerum habitudine, non ſolum nullum timetur periculum ex eorumdem commotione, quæ potius deſideratur, ſed etiam ſperatur ab ejuſmodi aeris, & loci mutatione, facilior illorum diſcuſſio, extenuatio, & reſolutio. Hinc experimur nullum majus remedium in hiſce diuturnis ægritudinibus inveniri, incolatus mutatione, ut ſubinde aer tenuior tenaces humores incidat, atque extenuet, ſeſeque quaquaverſum inſinuans, & poros cutis reſerans, Corporis impuritates diſſlet, abſumat, aut exterius propellat. Atqui in affectibus Pectoris, ac Pulmonis, mirum quam efficaciter operetur, ſeipſum cum ſanguine præterfluente commiſcendo, & ſenſim univerſas impuritates abſumendo, ulcere deterſo, ac roborata parte patiente; ut etiam emphyicos, aſthmaticos, phthiſicos, hydropicos ex Pulmonis vitio relevet, atque in meliorem, ſalubrioremque ſtatum perducat: quod ſane paſſim evenit in locis ad Veſevi calcem ſitis, atque ad oras ſulphurarias Puteolanas, ubi ſulphuris, vitrioli, & aluminis fodinæ inveniuntur.

At vero in morbis acutis major eſt inter Auctores difficultas: quandoquidem illi plerumque gignuntur ex humoribus tenuibus, & facile mobilibus, qui prompte nimis commoventur, & fermentationi ſubiiciuntur, aut de loco in locum facillime feruntur. Hinc communi voto noxiam in illis putant Practici aeris mutationem, & præſertim cum febribus conjunctis, iiſque continuis.

Verumtamen duo dumtaxat caſus excipiuntur. Primus cum non proprie aer mutatur, ſed locus ſolum, & habitatio, cum ſcilicet de una domo inſelubriori ad aliam ſalubriorem pertranſitur, ut de humili, humidaque caſa; obſcura, tenebroſa, aut de carcere, in liberiorem, altioremque habitationem mutatio fit. Secundus, cum aer cauſa ægritudinis eſt, vel efficiens, vel fovens; veluti cum pravis vaporibus eſt inquinatus, maligna, peſtilentique contagione infectus, aliuſve ſimilis. Unde Celſus *lib.2. cap.1. Peſſimum Cœlum eſſe dixit, quod ægrum fecit, adeout in id quoque genus, quod natura pejus eſt in hoc ſtatu, ſalubris mutatio ſit*. Quamobrem opus omnino erit aerem mutare, quando is occaſionem præbet ægrotandi, ex eodem Celſo *lib.2. cap.* 10.

Quo autem tempore id tutius liceat, tertio loco dubitare contingit. Et quod pertinet ad morbos materiales, & chronicos, conveniunt omnes, quod purgato prius corpore (ſi tamen expediat) quamprimum aeris mutatio facienda ſit, inter initia ſcilicet incipientis morbi, antequam ille altiores radices figat, juxta illud.

Principiis obſta: ſero Medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras.

Quod ad Morbos vero acutos, & præſertim febres, ſolent Practici, tranſacto ſaltem ſeptimo die aeris mutationem permittere: ante ſeptimum vero penitus inhibere; ut nimirum prætereatur primus impetus acutorum, & ne humores per motum magis concitentur. Verum ſemper, ac aer occaſionem præſtitit ægrotandi, vel ſaltem ægritudinem fovendi, putaverim, Ego ſtatim prima, ſecunda, vel tertia ad ſummum die, mutationem eſſe faciendam, priuſquam morbus incrementum adipiſcatur; nam in augmento morbi minus tota mutatio eſt. Cæterum quod ad tempora Anni, nemo audet in his noſtris Regionibus mutationem aeris, aut loci, commendare, diebus canicularibus, & ſub Autumno, quouſ-

quouſque iteratis imbribus, & flante Borea, fuerit aer omnimode repurgatus. Experientia enim conſtitit plurimos periiſſe ex ejuſmodi inconſideratis mutationibus; quamquam, & in id ſumme valeant itineris incommoda, per æſtum, pulverem, vigiliam, ciborum, & potuum varietatem idque genus alia; quæ ſi fortaſſe vitarentur, non adeo de aeris mutatione timendum foret, præſertim cum in ſalubriorem, & patrium illa fieret.

Quo pacto Aer, cum pravus eſt, corrigi poſſit.

PRudenter equidem Galenus pluribus in locis admonet, nullam morbi curationem eſſe inchoandam, non prius facta convenientis aeris electione, quippe qui multum conferat ad morbum, cauſamque morbi profligandam, reſtituendamque ſanitatem. Verum, quia non ſemper commodus huic ſini aer invenitur, nec ab eo, in quo degit, ſecedere licet, idcirco, ſi quæ in eo ſunt incommoda, ut arceantur, aut emendentur, præſtabit hic breviter, ex Artis induſtria comparare, ut nimirum in morbi curationem concurrant omnia, quæ illius executionem explere valent. Quoniam autem aeris vitia ad tres claſſes revocari poſſunt, videlicet, quæ ſubſtantiam aeris, motum, & qualitates ſpectant, horum propterea correctiones breviter recenſeamus.

Si ergo vitium aeris ſit in ſubſtantia, forte, quia pravi halitus, ac vapores per illum diſperſi, minantur corruptionem, depravato e latere, aut nimium diſtracto, vel plus juſto compreſſo; quo citius fieri poteſt, cauſa ejuſcemodi pravitatis adimatur. Quare ſi ab Aquis ſtagnantibus proveniat, illæ alio deducantur, excavatis in hunc finem foveis, reſeratiſque canalibus. Si a cadaveribus inſepultis, ſterquiliniis, aliiſque excrementis, illa ſepeliantur, crementur, et alio transferantur; mox vero pravi halitus per aerem diſperſi ope ignis diſſipentur: nil enim efficacius, citiuſque aerem perficit, quam Ignis, quo legimus Hippocratem e Græcia peſtilentias abegiſſe, ſilvis integris incenſis, & combuſtis. In idem conferunt fumigationes Aromatum, thuris, ſtyracis, benzoini, myrrhæ, calami aromatici, baccarum juniperi, ligni aloes, itemque lauri, roriſmarini, myrti, & ſimilium.

Si deficiat in motu, forſitan, quia occluſus, & quietus plus juſto eſt, quoad fieri poſſit, flabellis, ventilabris, & follibus agitetur; Contra vero, ſi nimium mobilis, atque ventorum afflatu plurium agitatus, claudatur ad eas partes, unde flatus ipſi perſpirant.

Si denique intemperatis qualitatibus afficiatur, calefiat igne, & aromatibus, incenſo quoque ſpiritu vini, ſi frigidior. Temperetur vero gelidarum aquarum inſperſionibus, & fonticulis, itemque aceto roſaceo, & flabellis, ſi caleat nimium. Sic pariter in cæteris occurrendum, prout neceſſitas expoſtulaverit.

Quoniam vero majora, & proculdubio pejora damna ex aere emergunt, propter turbatam ejuſdem fluiditatem, ubi nimirum plus æquo denſatus, aut diſtractus eſt; propterea conſtipato aeri ignis præſentaneum remedium erit; Aqua vero, Acetum, & his analoga conferent eidem rariori reddito. Expertum enim eſt in ſodinis metallorum, ubi aer denſior invenitur, foſſores tunc poſſe vivere, cum ignis ipſe in iis perdurat, nec extinguitur: maxima namque intercedit analogia inter Ignem, & Animantium vitam. Sic in Crypta Angiana prope Puteolos, ſicuti Animal quodcumque intermoritur, niſi cito in liberiorem aerem extrahatur, ita & flamma quæcumque perit, & ſuffocatur. In rariori, diſtractiorique aere Aqua frigida remedio eſt; quandoquidem inter aerem, & aquam maxima cognatio ineſt; quo ſane auxilio ſibi ſubitam opem attulerunt, qui per altiſſimos Peruvianæ Regionis montes iter facientes, periculum vitæ in reſpiratione ſubibant.

Neque leviora his mala incurrunt, qui varium in itineribus aerem, diverſi generis halitibus infectum, inſpirantes, pravis, maligniſque febribus ſubliciuntur: eo enim ſanguis in pulmonibus diverſimode ſubactus, veneni conditionem nanciſcitur, atque, tum Cordi, tum cæteris partibus pernicioſus evadit; quippe qui per fermentationem indebitam, vel in coagulationem, vel in diſſolutionem tendit, utramque vitæ inimicam, prout halitus cum aere permiſti, figendi, vel diſſolvendi vim ſortiti fuerint, veluti ex variis, diverſiſque Terræ hiatibus, ſpecubus, voraginibus, aut fodinis, in ſublime elati.

Præſtabit ergo in his, ut iter facientes ejus generis medicamenta aſſiduo ore detineant, quæ pravos aeris halitus infringant, ac moderentur: Sic plerique ſe præmuniunt, manſis matutino tempore aromatibus, cinnamomo, caryophyllis, croco, maſtiche, ſtyra-

ſtyrace, benzoino, ambra griſea, ligno aloes, roremarino, theriaca, mithridato, antidoto magno Matthioli, cæteriſque ſimilibus; alii epoto vino generoſo: alii julapio vitali, vitæ elixire, proprietatis, aut magnanimitatis, aqua theriacali, aut ſpiritu theriacali cum camphora, aliquo tamen grato liquore temperatis: & ruſtici aſſumpto ſolum allio, de quo Æmil. Macer. (a)

Allia qui mane jejuno ſumpſerit ore:
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diverſorum mutatio facta locorum.

Fertur quoque ad hoc idem valde efficax Ruta, ex qua plerique antidotum confecere ad peſtem præſtantiſſimum, caricis, nucibus, & ruta commiſtis. Idipſum alii fatentur de Angelica, ſeu Carlina, de Scordio, Scorſoneria, Ruta caparia, Valeriana, aliiſque. Sunt qui loco horum utuntur potius pilulis odoriferis, quarum formulæ plurimæ referuntur ab Auctoribus, in tractatu de Febre peſtilenti; quaſi vero iſtæ ſuo odore opitulentur ſpiritibus, & Capiti, cum tamen aeris correctioni parum, vel nihil ſuffragentur. At præcellit cunctis Camphora (ſeu Caphura) tum olfacta, tum aſſumpta, adverſus quamcumque aeris infectionem, recte tamen adhibita, & cum aliis convenienter commiſta; ea etenim volanti ſua ſubſtantia vapores malignos potenter diſcutit, aut invertit, quapropter præcavet, ne inſpirati ſanguinem inficiant, ac depravent; & ſi verum eſt, quod non ita pridem prodidit P. Athanaſius Kircherius *in Scrutinio de Peſte*, vagari per aerem in Peſtilentiis, & aeris infectionibus, Vermiculos quoſdam, qui de Corpore in Corpus contagioſam labem transferant, & imprimant, plane nil æque potens erit, aut efficacius excogitari poterit, quod valeat vermiculos iſtos fugare, expellere, & enecare quam Camphora, vel olfacta, vel manibus contrectata, cum hæc tota in halitus diſperdatur, & quam citiſſime corpora quæcumque ſubeat, ac pervadat. Jure ergo optimo celebriores Medici, præſtantioreſque Pharmacopolæ, in Antidotis extra Peſtem, camphoram ſemper adjunxere. At mihi plura eſſent in animo de illius efficacia commemorare, ut quæ noſtris temporibus fere neglecta, in uſum ſane laudabilem redigeretur; ſed nec locus, nec tempus permittit, ut in his diutius immoremur; ſatis propterea ſit hæc obiter innuiſſe. Cæterum ad roborandos ſpiritus, attenuandumque ſanguinem, & ventriculum vigorandum, nil præſtantius oleo Cinnamomi ſtillatitio, ad guttas aliquot, cuicumque alii liquori permiſto. Et de Aere ſatis.

De Cibo, & Potu.

POſt Aerem nihil eſt quod vitæ tuendæ magis neceſſarium ſit, quam Cibus, & Potus, quandoquidem utriuſque uſu, jugis viventium conſumptio reſtauratur, & ſanguis ipſe, perpetuo ſuo circuitu exolutus, extenuatuſque, quodammodo, novi cibi, & chyli ſuggeſtu, revaleſcit, vigoratur, & reviviſcit, ne ſcilicet in ſuo motu, unde pendet vita, deficiat. De his ergo, tamquam cauſis, ad vitam ſuſtinendam omnino neceſſariis, ſimulque ad juvandum; & ad nocendum indifferentibus, hic ſelectiora referemus, atque in uſum Medicum revocabimus, omiſſis inutilibus, & ſupervacaneis.

De Natura, & differentiis Cibi & Potus.

CIbus hoc loco, ſub duplici reſpectu a Medicis conſideratur, vel ut diſtinctus a Veneno, & Medicamento, vel ut quid differens a Potu. Sub priori ſenſu, ſignificat omnem, & quamcumque ſubſtantiam, ex quacumque materia deſumptam, humano corpori nutriendo idoneam. Venenum enim (a) id dicitur, quod naturam noſtram non tutatur, ſed corrumpit, adeoque potius illam mutat, quam mutetur in eam. Medicamentum vero, quod nec mutat, nec mutatur, ſed alterat ſolum, commovetque Naturam ad ſui levamen adverſus morbos, cauſaſque morborum. Alimentum demum mutatur, & vertitur in ſubſtantiam partium. Cum igitur Naturam concoquendo ſuperat, commutatque res in ſui ſubſtantiam, atque per chyloſim vertit eas in ſanguinem, & carnes, Alimentum inde fit, & Nutrimentum Corpori; at vero cum ipſa ab aſſumptis, potius commutatur, corrumpiturque, Venenum emergit. Cum denique medio quodammodo, patitur ſolum, & alteratur, & neque ſuperat, ac vincit, nec vincitur, & ſuperatur, medicamentum exoritur. Hinc autem eſt, cur uni venenum fiat, quod alii ceſſit in alimentum, vel medicamentum, & vice verſa:

(a) *Lib.* 1. *c.* 5. *ex illo Virgil. Alliaque ſerpillumque herbas contundit olentes.*

(a) *V. Gal.* 3. *de Temperam.* 4. *&* 5. *de ſimpl. med. fac.* 1. *&* 1. *ejuſd. oper.* 1. *& alii.*

varia enim Corporum habitudo, ſuccorum, ac fermentorum diſpoſitio, Viſcerum, & Ventriculi præſertim, diverſa conſtitutio, multum in hac re valet.

Sumitur ſecundo Cibus, ut quid differens a Potu, & ita ſignificat omnem ſolidam ſubſtantiam, quæ manſa, ac dentibus attrita, in nutrimentum abit. Qua ratione Theologi Morales, res, quæ potantur, aut ſorbentur, etſi ſint alibiles, aut inſtaurantes, ad cibos, & alimenta non referunt, ut eſt chocolates, vinum, julapium quodcumque, elixir vitale, &c. Pepones vero, mala aurea, citria, & ſimilia, licet nihil nutriant, quia tamen dentium molitura egent, jejunium frangere dicuntur: quamquam, & plura ex his ad claſſem Medicamentorum revocentur.

Sed de Cibo, atque Alimento, notabile eſt, quod Hippocrates admonuit *lib. de Alimento*, illud ſcilicet triplex eſſe: & quod *Nutrimentum* eſt, & quod *velut Nutrimentum*, & quod *futurum* eſt *Nutrimentum*. Primi generis Alimentum eſt, quod immediate nutrit, & in aliti ſubſtantiam migrat: Secundi generis eſt Alimentum, quod proxime eſt ut nutriat, nempe chylus, appellatus ab Hippocrate, *velut Nutrimentum*. Tertii generis eſt Alimentum futurum, quod remote ſe habet ad nutritionem Corporis peragendam, licet habile ſit, ut nutriat, quemadmodum Cibus omnis, qui ingeritur, vel præparatur, ut edi poſſit, & de hoc potiſſimum hic agendum erit, veluti de re indifferenti ad juvandum, vel nocendum, ſed cæteroqui ad vitæ conſervationem neceſſaria.

Hoc itaque pacto conſideratus, acceptuſque Cibus, multas habere poteſt differentias, quas Medici cum Montano *Aphor. 1. comm. 4.* ad decem revocant, cum decem in univerſum in Cibis conſiderari poſſint, videlicet Subſtantia, Quantitas, Qualitas, Modus, Uſus, Compoſitio, & Simplicitas: Condimentum, Motus, Ordo, & Locus.

Quod ad Subſtantiam, illa, vel ad nutritionem, vel ad ſuccum nutrientem refertur. A nutritione, aliqui cibi multum, & vehementer nutriunt, ut carnes vitulinæ, ſuillæ, caponum; alii vero parum, ac debiliter, ut ſunt olera. A ſucco autem nutriente, nonnulli ſunt boni ſucci, ut teſtes gallorum, ova ſorbilla: alii mali ſucci, ut carnes bubulæ, caprinæ.

Quod ad Quantitatem, datur cibus Plenus, Tenuis, & Mediocris. Plenus non ſolum vires tuetur, ſed auget. Tenuis minuit potius. Mediocris tuetur ſolum, & conſervat. Rurſus Plenus, vel multum, & bene nutrit, ut carnes vitulorum, caponum, vel multum, & male nutrit, ut legumina, piſces, carnes bubulæ. Tenuis vero, quia modice nutrit, & parcus eſt; idcirco ſubdividitur in ſimpliciter tenuem, exquiſite tenuem, tenuiſſimum, & exquiſite tenuiſſimum. Simpliciter tenuis minuit potius vires, quam augeat, ut fuit Ptiſana Antiquorum. Exquiſite tenuis eſt idem tenuis ſimpliciter, ſed minori quantitate exhibitus. Tenuiſſimus, qui ad maximam inediam accedit, ut ſunt uvæ paſſæ, caricæ, amygdalæ, certis tantum temporibus exhibitæ. Exquiſite tandem tenuiſſimus, eſt omnimoda inedia, ut cum reficiuntur ſolum ægrotantes per certa intervalla, tincturis alchermes, julapio vitali, aqua cinnamomi, & ſimilibus.

Quod ad Qualitates: iſtæ in cibis conſiderantur, vel tactiles, vel guſtabiles, vel olfactiles. Unde dantur Cibi calefacientes, refrigerantes, humectantes, exſiccantes, duri, molles, denſi, rari, graves, leves, &c. Sic Aromatici dicuntur calorifici; herbacei frigorifici; ſucculenti humectantes; aridi exſiccantes. Similiter duri, ut carnes aſſæ, vel fumo exſiccatæ: molles, ut elixæ, juſcula, & olera: denſi, ut cotoneum: rari, ut ficus; graves, ut panis azymus: leves, ut panis fermentatus: aſper, ut panis nauticus: leves, ut butyrum, & omnia pinguia, ac oleoſa. Ad guſtabiles referuntur Cibi dulces, ut mel, ſaccharum: amari, ut lupini, glandes, cacao; acerbi, ut fructus immaturi, & omphacium; auſteri, ut meſpilla, ſorba cydonia, immatura. Ab olfactu, aliqui odorem redolent, ut mentha, amaracus; baſilicum; alii male olent, ut, allia, cæpæ, porri.

Quod ad Modum, aliqui ſunt nimium excrementoſi, ut olera, radices, fungi: alii modicum proferunt excrementum, ut ova ſorbilla, teſtes gallorum, lac recens.

Quod ad Uſum, nonnulli Cibi ſunt mere cibarii, ut panis, caro; alii ſunt ſimul cibarii, potulenti, ut lac, uvæ fructus, melopepones, ſuccus carnium: alii demum, ſunt ſimul cibarii, & medicamentoſi, ut pruna, ceraſa, manna, fœmina melonum, & quæcumque poſſunt urinam, ſudorem, vel ſeceſſum etiam promovere.

Quod ad Compoſitionem, & Simplicitatem: quidam ſunt ſimplices, quemadmodum fuere a natura geniti: alii compoſiti, & ar-

& artis induſtria comparati, & diverſimode conditi.

Quod ad Condimenta, pari modo dantur cibi non ſolum compoſiti, ſed ſallamentis variis confecti; alii ſimplices, & abſque ullo condimento parati. Inventa autem ſunt ejuſmodi condimentorum varia genera, ad ſtomachi gratificationem, præſertim in vomitibus, nauſeis, alvi dejectionibus, aliiſque ægritudinibus, in quibus ægrotantes adeo cibos abhorrent, ut cogendi ſint, ut illos capiant, multifariam ſaltem præparatos.

Quod ad Motum, ſive localem, ſive fermentativum, digeſtionis, diſtributioniſque, nonnulli cibi ſunt facilis digeſtionis, ac diſtributionis, ut jura, ova recentia, cerebella animalium; alii vero difficilis, ut oſtreæ, ſpondyli, ac piſces teſtacei; itemque caſeus vetus, pedes Animalium, Limaces, Teſtudines.

Quod ad Ordinem, aliqui veluti labiles, facileque corruptibiles, primo loco ingeri ſolent: alii ſolidiores, ac duri ſecundo loco. Plurimum autem refert in cibis aſſumendis, ordinem ſervare, ut fuſe nimis edocuit Galenus *de cauſis Morborum, & Symptomatum*, ad tuendam valetudinem, ægritudineſque vitandas.

Poſtremo quod ad loca, ex quibus alimenta comparantur; dantur cibi ex Tellure eliciti, ut radices, fructus, ſemina, folia: ex animalibus alii, ut carnes, piſces: ex animalium partibus, ut teſtes, mammæ, ac viſcera: & demum ex partibus eorumdem ſpuriis, & impropriis dictis, ut ſanguis, lac, ſerum, ova.

Quod inſuper attinet ad potum, hic proprie ſignificat liquidam quamcumque ſubſtantiam, quæ humefacere, & ſitim ſedare apta ſit. At vero neceſſe non eſt, ut frigida illa ſit, quippe multa ſunt, quæ etſi calida, vel calorifica putata, ſitim leniunt, vel extinguunt, veluti vinum, ejuſque ſpiritus, decoctum Caffè, & herbæ Thee; Cocolates, aliaque hujus generis. Hinc falluntur, qui putant, potum proprie ſumptum refrigerandi, humectandique facultatem exigere, adeoque ſolum Aquam gelidam ſitim ſedare poſſe: hæc namque in vera ſiti, quæ humidi carentiam ſequitur, magis expoſtulatur; ſecus, cum a lymphæ, & ſalivarii roris craſſitie, ac viſcoſitate provenit, & ſalſa dici ſolet. Verum de hac re alias.

Sed, & nec minus decipiuntur, qui verum potum arbitrantur eſſe oportere, qui non præſtet, treſque eſſentiales conditiones participet: nempe quod ſitim ſedet: ad ciborum in ventriculo elixationem conferat, & ut alibilem ſubſtantiam in omnes corporis partes devehat. Siquidem, ut dictum, ſitim multa alia temperant, præter Aquam: ſatis enim eſt, ſi lympham, ſerumque ſanguinis abſumptum, reſarciant. Coctio autem, quæ in ventriculo peragitur, humido ſolum eget, non frigido liquore; quin nec defuere, qui abſque ullo potu, aut repotulenta, cibos quam optime confecerint; quoniam iſti ope quorumdam ſuccorum acido-acrium in ventriculo diſſolvuntur, more quo metalla diluuntur Aquis ſtygiis, & non elixantur. Denique bene chylus, per vaſa lactea trajectus, preſſione muſculorum Diaphragmatis, & Abdominis per ductus Thoracicos protruditur in Cor, indeque per univerſas arterias una cum ſanguine circumit. Sunt & in viſceribus tantæ efficacitatis fermenta, ut etiam ab exſucco chylo liquorem extrahant, non diſſimili modo, ac ex rebus duriſſimis novit Ars Spargirica oleoſos liquores, ſpiritus, & aquas elicere, ope ignis, aut miſtura aliorum corporum, compagem partium ex miſtis diſſolventium. Itaque videtur Potus a Natura potius inſtitutus ad reficiendam in propriis ductibus lympham, ſerumque, quod ſanguini, per Cordis ventriculos refluenti, ad vitæ tuitionem uſui eſt; atqui nedum ex aqua, cæteriſque liquoribus, verum etiam ex cibis ipſis, ope diſſolventium ſuccorum hæc haberi poſſunt; quamobrem neceſſe non eſt, ut Potus eſſentialiter frigiditatem exigat, ſed nec aliquando humiditatem, cum ſatis ſit, ut per liquiditatem, fluxilitatemque in ſuo circuitu ſanguinem ſuſtineat. Dixi per liquiditatem, fluxilitatemque non humiditatem, quoniam pleraque fluida ſunt, ſed non humida, ut ſunt hydrargyrus, ſpiritus vini rectificatus, aliaque hujus generis; imo & Aer ipſe, qui perpetim nos ambit, & inſpiratur. Et e converſo, nonnulla ſunt humida, & quæ manifeſte humefaciunt, ſed non fluitant, quinimo tenaciter adhærent, ut olea pleraque chymice deſtillata.

Suas quoque Potus patitur differentias. Et primo dividitur in Potum Simplicem, Potum Alimentarium, & Potum Medicamentoſum. Simplex Potus dicitur, qui ſolum extinguendæ ſiti videtur addictus: Cæterum non nutrit, ut Alimentum, neque alterat, aut aliquam evacuationem promovet, ut Medicamentum; cujus quidem generis poni-

ponitur pura, & ſimplex Aqua. Alimentarius, quodammodo nutrit, vel ſaltem ſpiritus, & vires reficit, quale eſt vinum, lac, jurea conſumpta, & ſimilia. Medicamentoſus denique, præter vim, facultatemque ſedandi ſitim, pro rata ſua etiam alterat, & aliquam evacuationem promovet, ſive per ſudorem, ſive per urinam; unde extant potiones ſudorificæ, diureticæ, & ſimiles.

Secundo dividitur Potus in Naturalem, & Artificialem. Naturalis abſque ulla Artis induſtria, Naturæ ſolummodo beneficio, Animantibus eſt conceſſus, qualis eſt pura Aqua, Artificialis vero, qui ab Arte eſt inventus, ut ſunt omnes aquæ medicatæ, Cereviſia Germanorum, Birra Turcarum, aliaque his ſimilia. De Vino autem controvertitur, num ad Naturales, an ad Artificiales Potus referri debeat, cum ex una parte Naturalis dici poſſit, eo quod ſit ſuccus uvarum expreſſus; ex altera vero dici debeat Artificialis, quoniam exigit non ſolum uvarum preſſionem, ſed etiam fermentationem, & a fæcibus purgationem, ac multa alia per humanam ſolertiam inveſtigata. Cæterum multæ aquæ medicatæ, ut cinnamomi, aniſorum, hordei, ſalſæ, &c. ad Artificiales referri debent; aliæ multæ ad Naturales, cum pleræque Aquę Thermales medicamentoſæ ſint, & aliquæ ventrem laxent, alię urinam cieant, aliæ excitent ſudorem; præter eas, quæ ad uſum externum adhibentur, ut ad ſcabiem, ad ægritudines oculorum, ad articulorum dolores, ad renum calculos, &c. At vero, quia frequentiores Potus ſunt Aqua, & Vinum, de his ſpeciatim aliqua recenſeamus.

De Aqua, & Vino.

PRimum hic dubitandum occurrit, an revera Aqua, præſertim Naturalis, & ſimplex, nutritioni apta ſit; & communior ſententia eſt, illam nullatenus nutrire: quia Nutrimentum, ut vult Ariſtoteles, debet eſſe compoſitum, eo quod miſtis corporibus uſui ſit. At vero ſimplex Aqua eſt, imo Elementum purum credita, adeoque nutricatui inepta exiſtimanda. Alimentum præterea, ut partibus nutrientibus adhæreat, atque in illarum ſubſtantiam convertatur, aliquam præſeferre debet conſiſtentiam, & glutinoſitatem; Aqua vero utpote omnino fluxilis, nequit partibus appingi, adeoque alibilis eſſe non poteſt. Attamen extant ex adverſo, quæ ſuadeant illam pro rata ſua etiam nutrire, cum experiamur Aquæ potores, & abſtemios, plus reliquis pingueſcere: imo plerique referuntur ad plures menſes ſolo aquæ potu, & abſque ullo cibo vitam ſuſtinuiſſe. Verumtamen ipſe putaverim Aquam ſolam proprie non nutrire, ſed augmentationem nutritionis coadjuvare, ſcilicet Nutrimentum jam antea cum ſanguine commiſtum, & congeſtum, diutius conſervando, atque a diſſolutione tuendo: adeoque hac ratione Vitam ad aliquod tempus ſuſtinere poſſe. Cum enim portio ſanguinis glutinoſa, quæ in alimentum partium cedit, perpetuo circuitu continenter abſumatur, & extenuetur, epotæ Aquæ beneficio tenacius conſiſtit, ac diutius in ſuo glutine perſeverat, ut propterea non tam facile diluatur, & liqueſcat. Sed & fermenta diſſolventia retundendo, ſanguinis circuitum remorando, partium exolutionem, perſpirationemque impediendo, idipſum peragens Aqua, poterit ſubinde Vitæ diſſolutionem retardare, atque in longius tempus illam protrahere.

Quamquam autem Aquam ſimplicem, ac puram alere non poſſe, probabilius videatur, eo quod partibus agglutinari nequeat: ſi tamen interius talem ſalium compagem, aut liquores quoſdam inveniat, ex quibus facile in coagulum vertatur, haudquaquam inepta penitus fiet nutricatui, cum aliunde conſtet pleraſque plantas, ut cucurbitarum, cucumerum, melopeponum, & ſimilium, ſuperaffuſis perpetim aquis, intra paucos dies ſenſibiliter increſcere, dilutis ſcilicet ex Terra ſalibus, nutricatui conferentibus. Sicut inſuper duriſſima corpora, quibuſdam liquoribus aſperſa, molleſcunt, & alia liquidiſſima congelaſcunt; ita etiam poterunt intra Corpus ob miſturam ſimilium ſuccorum, aquea, & fluida nimis, condenſari; atque e converſo denſa, ac dura liqueſieri, fluidaque reddi, in peculiaribus ſaltem Corporum conſtitutionibus. Idipſum confirmant gemmæ, lapides pretioſi, cryſtallus, glacies, ex aquis per ſalia quædam congelatis, ſolida reddita.

Sed & inſuper aqua, multa plane commoda, quæ nutritioni conferunt, affert, quæ breviter complexus eſt Valleſius *l. 1. ſuæ Methodi*: & quidem ſitim temperando, cum illa præſertim ab æſtu, & lymphici humoris inopia dependet, calidos vapores, humoreſque quaquaverſum efſumantes reprimit, & ebullientes compeſcit; inutilia excrementa per ſudores, & urinam promovet, & demum alvum non raro lubricat; quæ omnia ſalubritati Corporis

poris plurimum proficiunt, adeoque ſaltem indirecte nutricationi, ac vigori.

Quænam autem aqua ad potum ordinarium ſalubrior cenſenda ſit, ſolet hic ulterius ab Auctoribus examinari. Et licet Hippocrates *lib. de Aere, Aquis: & locis* doceat, (a) ſanum, & bene valentem nullam aquam diſtinguere debere, ſed quamcumque obviam bibere, ex iis tamen, quæ frequenter potari ſolent; nihilominus melior ſemper reputatur a Galeno *lib. de Ptiſana, cap.* 2. & 1. *de ſimpl. medic. facult. cap.* 4. & 5. quæ limpida eſt, omni odore, ſapore, & colore carens; ſiquidem iſta ſincerior, & impermiſtior eſt: id quod videtur alia phraſi edocuiſſe idem Hippocrates *cit. loco*, cum inquit, Aquas pro potu debere eſſe *albas, dulces, & fragrantes*: ubi *pro albis* puræ, pro *dulcibus*, guſtui gratæ, & pro *fragrantibus*, nihilum mali odoris redolentes, intelligendæ ſunt. Idem quoque Hippocrates *Aphor.* 5. *t.* 26. Aquam illam commendavit, quæ cito calet, & cito refrigeratur, inquiens; *Aqua, quæ cito calet, & cito refrigeratur leviſſima eſt*: non tam pondere, quam virtute ac puritate: quod ſcilicet facile meatus Corporis pervadat, nec impuritates deferat; unde enim arguitur nil cum illa permiſceri, quod valeat ejuſdem diſtributioni obicem ponere, aut puritatem inquinare, ut ex vitriolicis, ſulphureis, aluminoſis, ferreis, & ſimilibus accidit.

Quæ igitur prædictas conditiones melius referat, videtur eſſe aqua, e radicibus Montium extillata, & quodammodo per filtrum traducta, omnique impuritate exuta. Contra vero mala eſt, quæ e Terra limoſa, & fœculenta exoritur, & ubi Vermes, Hirudines, aliaque pravæ conditionis animalcula immorantur.

Quæ præterea excurrit per loca ſaxoſa, & Soli eſt expoſita, commendatur: improbatur ex adverſo, quæ reſtagnat, Solemque averſum habet. Huic ſuccedit aqua pluvia, diutius tamen aſſervata in Ciſternis convenienter ad hunc uſum extructis, & quæ ex una in aliam ciſternam depoſita, & collecta ſit. Ex aquis vero pluviis, meliores illas idem Auctor exiſtimat *epidem.* 6. *ſect.* 4. Quæ decidunt cum tonitru, temporibus æſtivis; ſiquidem, ut interpretatur Valleſius, ſunt a Sole concoctiores, atque e vaporibus ſublimius elatis, provenientes. (a) Verum, quæ per vernale tempus decidunt, probæ quoque ſunt. Poſt aquas pluvias referuntur Puteales, quæ tamen e petroſis locis, multumque excavatis, extillent, unde quo puteus magis altus eſt, latus, adapertus, capax, & ventilatus, eo melior. Has ſequuntur aquæ fluviales, modo iſtæ libere excurrant, & cum ſtagnis non communicent; quæque e medio gurgite hauriantur, & deinde per filtrum traiiciantur: quo pacto Romani Aquam Tyberis repurgare conſueverunt. Peſſimæ demum ſunt ſtagnantes e lacubus recollectæ, paluſtres, atque ex glacie, niveque liquatæ, ex eodem Hippocrate *cit. lib. de Aer. Aq. & loc.* unde *Aphor.* 5. *text.* 24. inquit: *Frigida qualis nix, & glacies, pectori inimica: tuſſes movet, ſanguinis ſputum, deſtillationes, &c.*

His nunc ſuccedunt aquæ Thermales, quæ inter ſeſe differunt, pro varietate metallorum, & foſſilium, per quæ tranſeunt, vel in quibus innaſcuntur. Et quidem ſulphurea alvum movent, abſtergunt, & urinam promovent, quandoque etiam dyſenteriam, & ardorem urinæ excitant. Nitroſæ urinam, & menſtrua provocant, in longum autem uſum adhibitæ diabeten afferrent, & ſtomacho nocerent. Bituminoſæ, meatus Corporis infarciunt, ſitim excitant, uterum, & veſicam lædunt, caput gravant. Ferræ, & Chalibeatæ abſtergunt, deobſtruunt, incidunt: ſuccos Corporis, & ſanguinem acore infectos corrigunt, quandoque, hac eadem ratione, fluxus inhibent, & aſtringunt: Aluminoſæ, & Maritimæ cutim abſtergunt, & emundant, atque impactos in ejuſdem glandulis humores attenuant, & exſolvunt; alvum tamen, & inteſtina corrodunt, ſi interius aſſumantur. Mercuriales, ventrem laxant, & vermes enecant. Quę vero ſolum ad externos uſus adhibentur, ut ſunt Aquæ thermales Puteolanæ, & Pythecuſanæ, Lucenſes, Nucerinæ, Spadanæ, & ſimiles, ad ſudorem promovendum, tumores diſſolvendos, artus roborandos, detergendos renes, aut veſicam, aliterve, late deſcribuntur a Lombardo, Capacio, Savanarola, Jaſolino, ab Heers, Helmontio, Cheſneau, aliiſque, quos legere eſt.

Denique Aquæ medicatæ, & artificiales, variæ quoque ſunt, pro affectuum varietate, ex diverſis ſimplicibus, ſive per

(a) *Quiſque ſanus eſt, ac valet, is nullum diſcrimen faciat; ſed ſemper eam, quæ præſens eſt, bibat. Hipp.*

(a) *V. Comm. noſtr. ſup. Aphor.* 26. 5.

per decoctionem, ſive per deſtillationem elicitæ, ut ex carduo benedicto, ſcorſoneria, betonica, cinnamomo, aniſo, ligno guajaco, ſalſa, china, & ſimilibus, ut paſſim apud Practicantes.

Vinum præterea hic ſumitur, quod proprie apud Noſtrates Vinum dicitur, ex Uvis e vite domeſtica carptis, atque expreſſis, ſubactis, & fermentatis. Illud autem quamvis varium eſſe ſoleat, debile, potens, album, rubrum, tenue, craſſum, dulce, auſterum, acidum, ſulphureum, aliudve; generaliter tamen acceptum, ad differentiam Aquæ, cæterorumque Potuum, plurimas utilitates afferre ſolet; quarum præcipuæ ſunt, quod languido ventriculo opituletur, coctionem adjuvet, ſpiritus prompte reficiat, urinam promoveat, lac augeat, Corpus calefaciat, ſenſus omnes roboret, ingenium acuat, & Cor exhilaret; unde Galenus *lib. quod Animi mores Corporis temperiem ſequantur*, *cap.* 5. ſcripſit: *Moderatum Vinum & concoquit, & diſtribuit, & ſanguinem creat, & nutrit*. Moderatum autem dixit: nam immoderatum omnino nocet, cum præter ebrietatem, Apoplexiam, Aphoniam, Paralyſim, Soporem, Convulſionem, Vomitum, Cardialgiam, Febrim, aliaſque graviſſimas ægritudines afferat.

Vini differentiæ multæ ſunt, quas refert Hippocrates 3. *De Rat. Vict. in acut. a text.* 1. *ad* 8. illæ autem brevitatis gratia ad ſex commode revocari poſſunt, ex doctrina Galeni *eodem loco*; quoniam ſex in illo conſiderantur, videlicet Subſtantia, Color, Sapor, Odor, Virtus, & Tempus.

Quod ad Subſtantiam, idem Hippocrates *citato loco* dividit Vinum in craſſum, ſeu vinoſum, & in tenue, ſeu aquoſum. Craſſum, & Vinoſum, quod firmiter, & maxime reficit, licet difficulter concoquatur, & multum recrementi tartarei in viſceribus relinquat; unde etiam facile obſtruit, inebriat, ſtomachum gravat, & meatus urinarios inquinat. Tenue vero, ſeu aquoſum, Græce *Oligophorum* dictum, cito quidem digeritur, & meatus permeat, ſed vel nihil, vel tenuiter reſtaurat; quin & non raro ventrem laxat, ſudorem movet, urinam multiplicat, ac attenuat: quod confirmat pariter Galenus 3. *de natural. facult. cap. ult.* Quod ad Saporem, dantur vina dulcia, ſtyptica, auſtera, ſubacida, & acerba. Dulcia obſtruunt, & flatus excitant; ſtyptica, & auſtera conſtipant: ſubacida, & acerba, viſcoſos ſuccos gignunt, & flatus movent; & ſi omnino acida ſint, inteſtina compungunt, & torminibus afficiunt. Quod ad Colorem ſunt vina rubra, & alba: Rubra roborant, & aſtringunt: Alba laxant, & aperiunt. Sed & rubra rurſus, vel ad Nigrorem inclinant, & præter vim aſtrictoriam, difficillime concoquuntur, quia plurimo tartaro abundant: vel Ceraſorum ſuccum æmulantur; & ſolent eſſe facilioris digeſtionis, ac ſtomacho magis amica. Alba etiam, vel flava ſunt, vel omnino alba, ac quodammodo coloris expertia. Flava ſunt melioris nutrimenti; Alba vero, coloris expertia, ſolent eſſe tenuiora; ni tamen Arte ſint ita comparata: ſiquidem cujuſdam generis vina ſunt artificiali quadam induſtria plurimum abeſcentia, potiſſimum, quæ fermentationem non ſubiere, attamen potentia admodum ſunt, ac generoſa. Quod ad Odorem, aliqua bonum odorem redolent, alia vero omnino inodora ſunt: ſemper autem odorifera meliora reputantur. Quod ad Virtutem: aliud vinum eſt potens: aliud imbecillum. Potens fere totum vertitur in ſpiritus, cum deſtillatur. Imbecillum vero, fere totum in phlegma. Quod ad Tempus demum: alia Vina ſunt antiqua, alia ſunt recentia. Antiqua, vetuſtate temporis, veluti concoctiora, & depuratiora, ſemper meliora ſunt. Recentiora vero omnibus ferme viſceribus inimica, quippe, quæ flatus excitant, meatus obſtruunt, ventrem gravant, & tartarea, phlegmaticaque materia ventriculum, cæteraque viſcera opplent. Hinc experimur in deſtillationibus per alembicum copioſiores, perfectioreſque ſpiritus elici ex vino veteri, paucos, & debiliſſimos ex recenti; quinimo Muſtum, ſi deſtillationi ſubiiciatur, in ardentes ſpiritus non evaporat, ſed totum in tartareum, inſipidumque phlegma convertitur.

Sed cum Vinum ex prædictis varia præſtet commoda, & multa quoque incommoda afferat; controverti propterea ſolet, cujus naturæ ipſum ſit, calidum ne, an frigidum: in utramque enim partem Veteres inclinarunt. Et quidem Macrobius 7. *Saturnal. cap.* 6. frigidum illud eſſe exiſtimavit, nam præterquamquod, præ cæteris liquoribus melius, citiuſque ſitim plerumque ſedet, potentiſſime inebriat, ſenſus obtundit, mentem hebetat, & ſummo ſopore quodammodo opprimit; unde Hippocrates 5. *Aphoriſm.* ſcripſit: *ſi ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi*

febre

febre corripiatur. At vero, niſi illud frigidum foret, ejuſcemodi mala neutiquam pareret, & nec per febrim illa deſinerent. Sed & Empedocles; Vinum quoque dixit Aquam putrefactam; unde Verſus.

Vinum eſt putreſcens, ligni ſub cortice, lympha,

Attamen ex adverſo Plato *in Timæo*, Vinum appellavit, *calefactorium Animæ, & Corporis*; quamobrem 2. *de legibus*, illud Pueris interdixit, ne ignis igni, ut ipſe loquitur, adiiceretur. Ariſtoteles etiam 27. *ſect. Probl.* 4. Vinum, inquit, ſua natura calidum, ſedare tamen ſitim magis, quam Aquam.

Verum probabilius videtur, Vinum non calidiorem, ſed calorificum eſſe appellandum, quoniam per ſpiritus, quos noſtro ſanguini cito communicat, effectus excitat calefactorios: etenim pulſus celeriores, & vehementiores reddit, ſanguinis circuitum promovet, poros cutis, & meatus omnes aperit, ſudorem, & urinam prolicit. Affert autem Morbos ſoporiferos, cum immodice potatur, idque, tum pluralitate vaporum, Cerebrum, & nervos opplentium, & gravantium, tum etiam, quia copioſiores ſuccos in Cerebrum defert, quia cum deinde non poſſint convenienter, & illico diſtribui, atque per ſua emiſſaria repurgari, ſenſus hebetant, & niſi ſomno digerantur, aut febri diſcutiantur, non raro plus juſto gravando, enecant: quamobrem idem Hippocrates *eodem* 5. *Aphoriſm. citato* ſubdit, *aut ubi ad horam pervenerit, qua crapulæ ſolvuntur, vocem recuperet*. Hinc quoque patet, cur dixerit Ariſtoteles *cit. ſect. probl.* Vinum dilutum magis inebriare, quia majorem ſuccorum copiam in Caput transfert.

Sed quis unquam Fracaſtorio aſſentiri poterit, qui vinum ſiccum arbitratus eſt, *lib. de Temperam. Vini*, *cap.* 7. adverſus communiſſimam Philoſophorum, & Medicorum ſententiam? (a) Verum, qui obſervaverit Vinum præſertim potens, & vetus, majori ſui parte, in Aquam ardentem commutari, in ſpiritus facillime inflammabiles converti, qui deinde manibus contrectati non humefaciunt; certe Fracaſtorii opinamentum non penitus, veluti paradoxum, admirabitur, ſi præſertim dictatis Ariſtotelis velit inhærere. At vero ex his deducere Nobis liceat, per quot ambages verſentur, qui nudis quatuor putatis primis qualitatibus, univerſam Philoſophiam coarctatam volunt.

Quibus in morbis Aqua, vel Vinum conferat.

SIcuti non omnia, quæ in humanum uſum deducta ſunt, ſingulis ſunt utilia, vel nocua; cum, quæ uni proſunt, alii obeſſe ſoleant: Sic Aqua, & Vinum non omnibus ſimpliciter noxia, vel ſalutaria dicenda ſunt: Quo plane modo plerique hominum falluntur, qui cum noſcant ſeipſos bene Aquæ uſu valere, cunctis aliis potandum Aquam inſinuant, & multis laudibus commendare non deſinunt, cum tamen præjudiciis exuti, paſſim experiamur, pleroſque non levia damna pati, vel a minima Aquæ potatione, ſalubriuſque vivere, moderato Vini uſu, & e converſo. Sed & id præterea mente tenendum, per varias ætates, modo unum, modo aliud proficere conſueviſſe; quandoquidem ætatum mutatione variant in Nobis ſucci, & fermenta Viſcerum, præſertim ſtomachi; quibus aliquando contingit uſu Vini, quandoque Aquæ potu indigere, ſalubriuſque conſervari: neque ſolum per ætates varias, ſed per diverſas quoque particulares ventriculi affectiones, quandoque vinum levius ferri, gravius aquam: interdum vero ex adverſo, graviorem moleſtiam a vino perſentiri, eo quod fortaſſe in acorem vertatur, quam ab aqua, quæ facilius toleratur, & vincitur, imo acorem ipſum efficaciter temperat, & emendat. Senes pariter nonnulli, ac ſtomacho imbecilles, non raro Aquæ potu melius digerunt, citiuſque cibos conficiunt, quam uſu Vini: quod ſi fortaſſe aliquando parce ſumpſerint, nedum ſtatim illud eructant, ſed & ventre inflantur, conſtipantur, dolent. Id autem neutiquam, ut ipſi conqueruntur, adaucti caloris maleficio, qui in illis potius deficit, quam exuperet, ſed ob permutatam prædictorum ſuccorum craſim, ut in Hypocondriacis ſæpiſſime compertum. Itaque non ſemper Vinum, nec omnino Aqua commendabilis in univerſum eſt, aut cunctis indiſcriminatim præſcribenda, generali quadam, immutabilique lege; ſed pro ratione.

Et quidem in ſanis optime admonuit Celſus *lib.* 1. *cap.* 1. nullam certam, ratamque regulam eſſe ſtabiliendam, cum inquit: *Sanus homo, qui & bene valet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe legibus debet.*

(a) *V. Ariſt. in Probl. Gal.* 1. *de ſan. tuen. c.* 11. & 5. *ejuſd. op. c.* 5. *Avic. fen.* 1. 3. *c. de Melanch. &c.*

bet. Hunc oportet varium habere vitæ genus, &c. Pro ratione tamen Corporum, & Conſtitutionum, modo Vinum, modo Aqua commendanda eſt: etenim Corporibus ſucciplenis, humidis, debilibus, magis Vinum, quam Aqua conferet. Contra vero picrocholis, & robuſtioribus, potius conveniet Aqua. Sed & proætatis varietate, ac conſuetudine, idipſum uſui aptandum: nam ſenes, & conſueti potius Vino: Pueri, & Feminæ Aqua regendi ſunt. Exercitati inſuper, & laborioſam vitam ducentes coguntur Vino, uti craſſiori, ac potentiori: otioſi vero, & ſedentarii, vel Aqua ſimplici, aut medicata, vel ad ſummum, Vino tenuiori. Ita de cæteris.

Quod ad ægritudines vero, nocet Vinum in omnibus affectibus Capitis, præſertim ex acri, & millioſo ſanguine progenitis, nam exinde cerebrum magis vaporibus per ſanguinem delatis ex vino gravaretur. Similiter in omnibus fluxionibus, ex tenui liquore provenientibus, quæ facilius ab uſu vini concitantur: qua ratione experimur, maxime lædi eos, qui articulariis doloribus cruciantur, a vini potu. Pari ratione reprobatur vinum in vulneribus, ulceribus, luxationibus, & fracturis, ne humores in partem affectam magis influant, illamque exaſperent. Cæterum eſto ratione ægritudinis, Vinum omnino prohibeatur, poterit tamen aliquando permitti, ſi conſuetudo in contrarium vigeat, obſtet ſenectus, & ventris imbecillitas. Ne vero grave damnum ab ejus uſu ſubſequatur, levius, quo fieri poterit, concedatur, vel ſaltem bene dilutum, & modice potatum: illud enim in gratiam virium, imbecillitatis ventriculi, ſenectutis, & conſuetudinis, tantummodo permittitur. In aliis autem ægritudinibus quibuſcumque, in quibus deſideratur concoctio, ac diſſolutio crudorum ſuccorum, vis aperiendi, ac deobſtruendi, promovendi menſtrua, ac ſputum, itemque attenuandi, incidendi, roborandi, vinum ſemper commendabile erit, magis tamen album, quam rubrum, veluti facilioris diſtributionis, & tranſitus per vias urinarias, quale eſt vinum oligophorum dictum, ſed non acidum; niſi tamen alvi fluxus rubrum potius expoſtulet. Quamquam, ubi vinum ſanum ſit, de coloribus ſuperſtitioſe nimis agere, non ſit opus.

At in febrientibus major difficultas eſſe ſolet, num Vinum, an Aqua illis conveniat. Et quamvis pleriſque creditum ſit, vinum illis nocere, prodeſſe ſolum aquam; ſi tamen Auctoritates Veterum, & Rationes, ac Experimenta conſulamus, inveniemus vinum potius eſſe commendandum. Hippocrates enim, & Galenus, aliique e Græcis celebrioribus, vinum in febribus permiſere, non ſolum in gratiam ſtomachi, ſed etiam ad coctiones peccantium humorum adjuvandas, & ad febrim ipſam breviandam; quemadmodum colligere eſt *ex libris de Ratione Victus in Acutis, & de Methodo medendi*: illud autem album, & oligophorum dictum, ſeu tenue erat, quo ſcilicet ſitis ſimul una etiam ſedari melius poſſet. Sed & ratio ipſa ſuffragatur, cum experimentis: ſiquidem febres deſinunt coctione, ſequeſtratione, & expulſione peccantis humoris, qui cum ſanguine commiſtus fermentationem indebitam promoverat: modo vinum potius, non aqua, hæc omnia præſtat: quamobrem pleroſque novimus unico, ſed largo vini generoſi potu, tam affluenter ſudaſſe, ut momento febrim averruncaverint, neque ſolum in declinatione univerſali, vel in ſtatu, ut aliis quoque accidit ex potu aquæ, ſed etiam inter initia, vel in augmenti decurſu. Verum in his peculiaris ratio ſemper habenda eſt, habitudinis Corporis, ætatis, conſuetudinis, anni temporis, & ſymptomatum febrim comitantium; nam in deliriis, inflammationibus internis, ſudoribus diaphoreticis, aliiſque ſimilibus, tuta non foret talis temeritas.

In hypochondriacis præterea dubitari poteſt, num etiam vinum conferat. Et licet in gratiam Ventriculi, ſumme imbecillis vinum videatur commendabile, eo quod flatus illis inſenſiſſimos diſcutere queat; nihilominus experimentis ſatis conſtitit, illud officere, non tamen ratione caloris, quem falſo inſimulant; ſed potius ratione acoris, quem ſuſcitat, vel magis exaſperat. Acidum enim quod in ipſis exuperat, ſive inconſpicuum, ſive manifeſtum, in cauſa eſt, ut vinum facillime aceſcat, copioſiores flatus excitet, coctionem interturbet, viſcera torminibus, atque æſtuationibus afficiat. Hinc majus longe emolumentum nonnulli ex aquæ uſu nanciſcuntur, meliuſque ſe habent, cum illa acorem diluat, & retundat, adeoque fermentationibus, atque hypochondriorum æſtibus obſiſtat, ventrem laxet, & ſalia fermentorum invertendo, ac diſſolvendo, tumultuariam viſcerum agitationem, perturbationemque temperet, ac ſedet. Atque hinc etiam fit, cur nonnulli, etſi ſtomacho valde debi-

Digitized by Google

debiles, melius ſufferant aquæ, quam vini potum; quoniam ſtomachi fermentum moleſtam illam, turbatamque paſſionem, ex vino habitam, uſu aquæ neutiquam ſubit. Porro pleriſque non leviter contulere aquæ per infuſum cinnamomum, aniſum, lignum ſaſſafras, aliudve ſimile; & quibuſdam aliis ſalutaris fuit aqua chalybeata, vel ex fonte, chalybis, aut ferri conditionem referente, ut apud Nos eſt elicita, vel etiam artificialiter comparata.

Denique in uſu vini, hæc ſpecialiter ſunt advertenda, ut numquam jejuno ſtomacho potetur, nec in fine prandii, vel cœnæ: ſolet enim non raro coctionem ventriculi interturbare, præſertim cum potens fuerit, in debili Ventriculo. Puellis non permittatur, neque imbecillum caput habentibus, aut in ſoporem proclivibus; Moderatum præterea ſit; nam immoderatum omnino nocuum, potiſſimum ſi merum illud fuerit craſſum, acidum, nec dum bene fermentatum, aut ex vario vinorum genere commiſtum, itemque melle, aut ſaccharo concinnatum: iſta enim ſemper viſceribus infenſa ſunt. De eo vero, quod per filtrum colatur, ac depuratur, controverſia eſt, quæ adhuc ſub Judice manet. At licet communius credatur nocuum illud omnino eſſe, exiſtimaverim tamen innoxie potari poſſe, uſu tamen moderato, modo ſit per iteratas repurgationes ab omni tartaro defæcatum. Mala etenim ex eo ſolum oriri poſſunt, cum fæculentum eſt, aut cum aliis corruptis vinis commiſcetur; & quidem vel vapidis, vel fugientibus, vel aceſcentibus, & degeneratis: quo pacto ſolent Oenopolæ magonizantes, vina adulterata reconcinnare, & corrupta pro dulcibus, ſanis, & ſuavibus vendere. Cæterum vina fermentata, vetuſtiora, & penitus defæcata, meliora ſemper ſunt, ac ſalubriora.

De recta ratione victus corporum ſanorum.

EX hactenus dictis colligere nunc eſt, pro recto uſu Ciborum, & Potuum ad ſanitatem Corporum conſervandam, præferendam ſemper eſſe ſimplicitatem ac parcitatem, varietati, compoſitioni, & copię. Melius enim, ac facilius chylificationis opus ex illa in ventriculo peragitur, quam ex iſta; eo quod ſucci digeſtivi ineptiores ſemper fiant ad multigenam ciborum copiam diſſolvendam, quam ad modicam, ſimplicem, & uniformem; præſertim vero ſi eorumdem compoſitio, ac mixtura, talis, ac tanta ſit, cum multitudine conjuncta, ut Ventriculo gravamen, fermentis digeſtivis inertiam, & diſſolutioni tarditatem inferat; unde poſtmodum cruditates, obſtructiones, dolores, tumores exoriantur. Quamobrem ſcite quidem dixit Hippocrates, *lib. de Flatibus*: *Diſſimilia, & inæqualia alimenta ſeditionem in Ventriculo excitare*; eo quod aliqua citius, ac facilius, alia ſerius, & difficilius concoquantur. Hinc propterea experimur ſalubrius, diutiuſque vivere frugaliores Homines; helluones vero brevius, & inſalubrius. Vivitur enim exiguo melius, (a) & Natura paucis ſane contenta eſt. Jure ergo in vulgatum Adagium abiit: *Plures occidit Gula, quam Gladius*. Mente proinde perpetuo tenendum Monitum illud M. Braſavoli.

Pone Gulæ metas, ut ſit tibi longior ætas
Eſſe cupis ſanus? ſit tibi parca manus.

Atque illud aliud:

Ut vivam, edam: vivere, non ut edam. (b).

Facta autem comparatione inter labiles & ſolidos cibos: ſane illi, quacumque tamen conſuetudine ſecluſa, iſtos præcedere debent. Cum enim ex Anatome conſtet, cibos eumdem ordinem intra Ventriculum ſervare, quo fuerunt aſſumpti, & qui prius ſunt diſſoluti, ac digeſti, in inteſtina deſcendere; plane ſi duri, ac ſolidi primum ingerantur, impedimento quadantenus erunt labilioribus: quo circa hi diutius detenti, facile aceſcunt, corrumpuntur, & in deleterios humores commutantur. Hac quippe de cauſa Diarrhœæ, Dyſenteriæ, Choleræ, Ventris tormina, Febres, aliaque conſimilia ſæpiſſime in Praxi viſa ſunt, ab inverſo aſſumptorum ciborum ordine, proveniſſe, ut etiam notavit Galenus *l. 3. de ſymptomat. cauſ. c. 1. & alibi*. Dixi ſecluſa quacumque conſuetudine, nam qui aliter his veſci conſueverunt (ut præ cæteris ſunt Hiſpani) vel nullæ, vel leviori noxæ ſubjiciuntur. Vetuſta namque conſuetudo vertitur in Naturam; & quæ conſueta ſunt, minus moleſtare ſolent. Quæ autem his a quibuſdam opponuntur, nullius profecto momenti ſunt, attenta potiſſimum Anatomes veritate, & chylificationis opificio, per ſuccos digeſtivos ope fermentationis habito, ut jam cunctis notum.

Tem-

(a) *Claudian. in Ruffin.*
(b) *Confer. Horat. l. 2. ſerm. 2. Pl. l. 11. c. 52. victum parcum, & ſimplicem commendantes.*

Tempus inſuper cibandi illud ſit, quod uſu, & conſuetudine, pro diverſa Corporum habitudine, & conſtitutione, ætate, & varietate exercitiorum, comparatum eſt; itemque pro varia Anni tempeſtate, regione, aeris incolatu, cæteriſque ſimilibus; etenim juxta horum varietatem quibuſdam latius prandere, parcius cœnare conveniet: aliis ex adverſo, prout ab uſu melius ipſis profuiſſe comperiere. Sic negotiis diurnis addicti, laboribus, exercitiis, itineribus, expedit parcius prandere, largius cœnare: contra aliis. Quamquam in univerſum, magis ſemper commendabilis ſit Cęna frugalior, iis præſertim, qui lucubrationibus incumbunt, & civilem vitam ducentes, lautius prandere ſolent, juxta illud.

Ut ſis nocte levis, ſit tibi Cęna brevis.

Cæterum num bis, vel ſemel in die ſumendus cibus ſit, ex ipſiuſmet Ventriculi habitudine, ac vigore, deducere licebit, & prout quiſque in ſeipſo noverit. Verumtamen id præcipue animadvertendum ex Schola Salerni, ut

Tu numquam comedas, ſtomachum ni noveris eſſe
Purgatum, vacuumque cibo, quem ſumpſeris ante.
Ex deſiderio id poteris cognoſcere certo:
Hæc ſint ſigna tibi ſubtilis in ore ſaliva. (a)

Ex Qualitatibus modo Ciborum, crudi, frigidi, craſſi, acerbi, duri, pingues, & oleoſi, plerumque nocui ſunt, præſertim ſtomacho debilibus; Coctionem enim, & diſtributionem retardant, calorem infringunt, ſpiritus, & liquores chylo deſtinatos hebetant, & obtundunt, ventriculum aggravant, excrementa multiplicant, cruditates, & obſtructiones pariunt, & cuncta fere mala progignunt. Quod ſi his frigidæ potationes (ut noſtris præcipue temporibus) adjungantur, longe graviora damna exoriuntur. Atque hinc, ex effrænatæ Gulæ libidinibus, gelidiſque tum Aquarum, tum Vinorum, aliorumque artificialium liquorum frequentiſſimis potationibus, cuncti nunc fere valetudinarii ſunt, lubricamque ſanitatem, brevemque vitam degunt. Grati vero ſuaveſque Ventriculo cibi, etſi fere ſemper commendabiles ſint, attamen moderationem ſervare debent:Nam aromatibus conditi, variiſque ſalſamentis confecti, tamdiu conveniunt, quamdiu ſtomacho ſunt gratificaturi, ſi forte langueat, aut tarde admodum cibos conficiat. At vero quamquam conſuetudo multum hac in re valeat, non tamen eſt tam longe a Naturæ modo removenda, ut in inſalubritatem tranſeat, & ægrotandi cauſa fiat. Multa enim, quæ in Juventute ſufferri ſolent, ſuccedentibus ætatibus nocua evadunt, etiamſi diutinus illorum uſus præceſſerit: quæque in Modo, Ordine, & Tempore antea contulerunt, progreſſu temporum, & ætatum non leviter officiunt, mutata nimirum corporis, & partium conſtitutione.

Singulorum denique Eſculentorum, & Potulentorum Naturas, Vires, & Facultates, qui noſſe cupit, legat Auctores de Re Cibaria tractantes, præſertim vero Galenum de Alimentorum facultatibus, Jo. Bruyerinum, Arnoldum Villanovum, Arnoldum Freitagium, Cl. Deodatum, Balthaſarem Piſanellum, Caſtorem Durantem, Ludovicum Nonnium, Henricum Mundium, alioſque.

De victu ægrotantibus miniſtrando.

Ex tribus Medicinæ præſidiis, quibus adverſus ægritudines jugiter a Medicis dimicatur, Diæretico, Pharmaceutico, & Chirurgico, primum ſane ſibi locum vendicat Diæreticum; nec immerito, quoniam cæteris utilius, præſtantius, magiſque neceſſarium eſt. Utilius quidem; quia ad vires conſervandas dirigitur, ſine quibus Morbi, & Cauſæ morboſæ nullatenus fugari poſſunt: Præſtantius, ac nobilius, quia ubi reliqua ad curandum, aut præſervandum, ſunt inſtituta, Diæreticum ad conſervandum ſpecialius collimat; modo apud omnes conſtat, partem Medicinæ conſervatricem longe, lateque præcellere Curatrici, ac Præſervatrici: quin etiam ſolius ſæpiſſime Diætæ recta adminiſtratione, nedum conſervamus, ſed & commode præſervamus, atque abigimus morbos. Magis denique neceſſarium eſt; nam non ſemper ægroti medicamentis egent, ut ſanentur; at vero ſemper opus habent, ut alantur, in gratiam virium conſervandarum. (a) At vero ſicuti Cibus opportune exhibitus maxime confert; ita ex adverſo nocuus omnino evadit, ubi importune, excedenter, & non convenienti modo adminiſtratur; Proinde factum, ut tam Veteres, quam Recentiores Medici in rem hanc plurimum incubue-

(a) *Galen. 3. de loc. aff. 6.*

(a) *V. Celſum lib. 3. c. 4.*

buerint, & varias diverſaſque Regulas in alendis ægrotantibus conſtituerint. Horum autem omnium primus communi voto proclamatur Hippocrates, utpote qui ſingula ad id facientia exactiſſime examinaverit, quemadmodum colligere eſt ex pluribus ejuſdem Operibus, in quibus rectam victus rationem edocuit, ſpeciatim vero *lib.* 1. *Aphoriſmorum*, *& de Ratione Victus in acutis*, *de Diæta*, *& de Morbis*, ubi regulas ſane aureas in recte adminiſtrando maximo hoc Medicinæ præſidio tradidit. Nos propterea illius documenta ſectantes diſtincte eaſdem proſequemur, ordine, ut decet, congruentiori.

Primum autem, facta comparatione Morborum acutorum, cum chronicis; quia in illis coctiones, ſecretiones, ſequeſtrationeſque morbificarum cauſarum citius perficiuntur, adeoque breviorem Natura cum morbo pugnam init; frugalior cibus exhibendus eſt; lautior vero in chronicis, ne ſcilicet propter temporis diuturnitatem vires concidant, documento Hippocratis *aphoriſm.* 10. *text.* 9. ubi *Conjectari oportet*, inquit, *an æger ſufficiat perdurare, quouſque morbus conſtiterit, &c.*

Si vero acuti morbi cum evacuationibus ſocientur, largior victus commendatur, damnatur tenuis, ex doctrina ejuſdem, tum 2. *aphoriſm.* 22. dicentis, *Morbi ab evacuatione pendentes, repletione ſanantur*: tum 1. *aphoriſm.* 4. ubi tenuis victus vituperatur in acutis, in quibus non convenit, uti ſunt morbi ab evacuatione procedentes: quemadmodum advertit in *commentario* Galenus. Idipſum confirmat Celſus, cum inquit: *Sicut in morbis, in quibus initium eſt ab evacuatione, nullum majus remedium veloci refectione; ita nullum majus damnum jejunio, aut parco cibo.*

At contra in acutis ab humorum copia pendentibus, tenuis victus optimus erit: auctoritate ejuſdem Hippocratis 2. *aphoriſm. cit.* Si namque largior victus exhiberetur, proculdubio majora excrementa cumularentur; cum tamen ex eodem Hippocrate 2. *aphoriſm.* 10. *impura Corpora quanto magis nutris, tanto magis lædis.* Accedit, quod in his vires languere non ſolent, quippe quæ non longam cum morbo pugnam inierunt, adeoque multo cibo non egent, ut reficiantur.

In Chronicis præterea cum extenuatione conjunctis, nedum aliquanto plenior cibus exhibendus eſt, ſed humectior: in his enim ſolet ſanguis acritate, & ſalſigine muriatica plurimum diſſolvi, atque adeo ſuo glutine privari: unde ad retundendam acritatem, atque ad impediendam ejuſcemodi diſſolutionem, conferet cibus humefaciens, uti ſunt jura, etiam ex glutinantibus medicamentis concinnata. Verum in chronicis cum obſtructione, tumore, ſcirrho, convenient alimenta attenuantia licet paulo pleniora: attenuantia quidem, in gratiam obſtructionis; paulo pleniora vero, ad conſervandas vires, ratione diuturnitatis temporis: ubi notare docet, alium eſſe victum tenuem, alium attenuantem; tenuis enim vires diminuit, & ſaltem per accidens ſanguinis quantitatem detrahit; attenuans vero tuetur vires, & quandoque etiam auget, licet humores incidat, & tenuiores reddat; imo etiam meatus omnes Corporis reſerat; ut cum E. g. carnibus, illarumque juribus incoquimus petroſelium, ſampſuchum, cinnamomum, crocum, & ſimilia.

Quoniam vero non ſolum victum, qualis deceat, ægrotantibus præſcribere convenit, ſed etiam opus eſt, ut debito tempore exhibeatur; propterea in acutis morbis, quia brevis eſt pugna inter Naturam, & Cauſam morbificam, citoque Augmentum imminet, parcior cibus per ea tempora miniſtrandus, ne ſcilicet diſtrahatur Natura ab opere coctionis, atque ab inutilium ſuccorum ſecretione, quæ tantopere neceſſaria eſt. Circa declinationem vero, plenior offerri poterit, ut vires reſtaurentur, ſed tamen non pleniſſimus, ne eædem opprimantur, aut ſuffocentur: advertendo pariter quod admonuit Hippocrates eodem 2. *aphoriſm.* 7. *Quæ longiori tempore extenuata ſunt corpora lentius reficere oportere, breviori vero ocyus*; pro ratione.

Nedum autem toto tempore ægritudinis acutæ, ſed in Temporibus ejuſdem particularibus per ſingulas acceſſiones, varietas in cibando ſervanda eſt. Et quidem ineunte particulari acceſſione, cibus exhibendus non eſt, ex eodem Hippocrate 1. *aphoriſm.* 11. ubi dicitur; *in principiis Acceſſionum cibum dare novum eſt: & in ipſis Acceſſionibus abſtinere oportet.* (*a*) Pro Acceſſionibus vero intelligenda ſunt tria illa particularia tempora cujuſcumque Paroxyſmi. Principium ſcilicet, Augmentum, & Status.

(a) *V. Commentaria noſtra ſuper hoc.*

In principio namque ſi cibus exhiberetur, præter ventriculi gravamen, & cruditatem, febris proculdubio exacerbaretur, & facile poſſet in deteriorem commutari. In Augmento, & Statu, omnia ſymptomata ingraveſcunt; propterea a cibi exhibitione deteriora illa fierent gravata nimirum, & fortaſſis etiam ſuccumbente a cibo Natura. Hinc in omnibus periodicis febribus tria iſta tempora, omnino cibis vacua, tranſigi debent. Neque ſolum in febribus, ſed in quibuſcumque aliis ægritudinibus, quæ periodum quamdam ſervare ſolent, & ſtatis temporibus exacerbantur, totum illud tempus exacerbationis, & repetitionis, prætereundum, ne magis Natura per cibum affligatur, & copioſiora excrementa cumulentur. Satis autem erit, in gratiam virium conſervandarum, ſi per intervalla, inſtaurantes quædam potiones, tincturæ, aut elixiria, cochleatim offerantur; cibus vero, poſtquam ægritudo remiſſionem ſubierit, exhibeatur.

Inſuper, quia febres, vel intermittentes ſunt, vel continuæ; diverſa ratio in utriſque ſervanda eſt in cibis adminiſtrandis. Et quidem in intermittentibus, commodius ſemper tempus cibandi erit in horis a febre vacuis, cavendo tamen, quod fieri poterit, futuram acceſſionem, ut per horas ſex, aut ſeptem ſaltem, ante futuram acceſſionem, cibus offeratur, & vel plenior, ac ſolidior, vel parcior, magiſve, minuſve liquidus, pro ratione virium, ætatis, anni, temporis, conſuetudinis, & peculiaris conſtitutionis ægrotantis. In Continuis vero ſat erit tempus ipſum declinationis expectare, ut docuit Hippocrates I. *de rat. vict. in acut. text. pen.* inquiens: *tempus dandæ ſorbitionis optimum eſt, cum calor ad pedes deſcenderit, & reliquerit Cor*; quod ſane in declinatione contingit.

In febribus autem, quæ per dies impares exacerbantur, plenior cibus concedi poterit in diebus paribus levioribus; parcior vero in imparibus, utpote gravioribus; ſervando tamen variam cibi conditionem, liquidiorem, vel ſolidiorem, pro ratione habitudinis ægrotantis, & virium neceſſitate; ſi nimirum ægri fuerint picrocholi, graciles, jejunium non ferentes, vel e converſo.

Cum vero febres nedum continuæ ſunt, ſed ſubingredientes, quarum ſcilicet acceſſiones repetunt in declinatione prioris, & antequam una deſinat, altera ſubintrat; melius erit cibum offerre in medietate ſtatus prioris acceſſionis, antequam in ejuſdem declinatione principium poſterioris accedat: nam cæteris paribus, ſemper gravius damnum imminet ex cibo exhibito inter initia acceſſionis, quam in ſtatu: cumque unius acceſſionis declinatio ſit principium alterius, oportebit a cibo abſtinere in declinatione primæ, cum hæc confundatur cum principio ſecundæ acceſſionis. Verum in his Caſibus non ſolidus, ſed liquidus cibus eſſe debet, ut ſunt jura, aliquantulum tamen vigorata teſtibus gallorum, ut & liquores carnium, ſeu carnes ipſæ conſumptæ in Balneo Roris, & deinde expreſſæ, aliudve ſimile.

Quamvis autem initia Acceſſionum febrilium omnino vitanda ſint, admonet tamen Galenus 10. *meth. cap.* 5. poſſe aliquando refectivum aliquod exhiberi, ſi corpora picrocola ſint, & ſtomachi imbecillitate laborent, adeout in animi defectionem facillime incidant, qualis erat ille, cujus ipſe ibidem meminit, qui in ſingulis acceſſionibus animo liquebatur, cum Ventriculi titillatione, & languore. At vero his ſatis erit, per aliquod tempus ante acceſſionem juſculum aliquod exhibere, vel etiam micam panis vino albo diluto maceratam.

Si præterea acceſſiones febrium adeo producantur, ut duas fere integras dies comprehendant, quemadmodum in febribus illis, quas Græci Tritæophyes appellabant, hoc eſt extenſas Tertianas; quia æger tam longam inediam ſufferre non poteſt, præſtabit, tranſacto augmento, juſculum exhibere, aliudve ſimile jentaculum, & deinde in declinatione paulo largius alere; ita tamen, ut ſaltem horis ſex, vel ſeptem, futuram acceſſionem cibus antecedat. In Semitertianis vero, græce Hemitritæis, quarum acceſſiones recurrunt graviores per dies impares, & in paribus, licet mitius continuo perſeverant; parcior cibus, & liquidus in imparibus, paulo plenior, & ſolidus in paribus offerri poterit, modo hic facilis ſemper ſit digeſtionis, & boni nutrimenti.

Circumſcripta autem quacumque conſuetudine, melius erit bis ſaltem ſingulo quoque die naturali ægrotantes alere, & quidem horis matutinis, utpote plerumque quietioribus, cibo ſolidiori; liquidiori vero veſpertinis, aut nocturnis. Unica ſiquidem comeſtio in ſingulos dies, ut plurimum inſufficiens eſt, ſi modica; gravans vero, & nocens, ſi larga. Dixi circumſcripta conſuetudine: nam ſi cæteroqui ſuetus æger foret in ſtatu ſano, ſemel in die cibum ſumere, non eſt duplici perperam gravandus in ſtatu

mor-

morboſo, in quo naturales operationes valde deficiunt. Dixi inſuper cibo ſolidiori, & horis matutinis, quia plerumque quietiores iſtæ ſunt in ægrotantibus, quod ſi fortaſſe ſecus accideret, eligi debebunt, quæ minus moleſtæ ſunt. Idipſum obſervandum erit in febribus, quæ ſuos paroxyſmos proferunt anticipantes, vel poſtponentes, ut nimirum tempus illud eligatur, quod remiſſius videbitur, vel omnino febre vacuum, cavendo tamen, ab imminente acceſſione, quoad fieri poterit. Cæterum in cibis liquidioribus præſertim, juſculis, minus errabitur, cum ab his minus Natura gravetur: atque in hoc laudandi profecto ſunt Romani Medici, longe cæteris, in cibandis ægrotantibus, cautiores.

In febribus denique Continentibus dictis, quæ ſcilicet acceſſionibus, iteratiſque paroxyſmis carent, quietiores adhuc horæ eligendæ ſunt: hæ autem erunt, quæ minus ſymptomatibus moleſtantur. Quod ſi febres ſint Homotonæ, ideſt eumdem ſemper tenorem ſervantes, cibandi erunt ægrotantes horis conſuetis tempore ſalutis, eo quod in his Natura refici conſueverat. Idemque dicendum in Increſcentibus, & Acmaſticis dictis. Verum in his parce nimis alendi ſunt febrientes, & ſolum in gratiam virium conſervandarum, ſi fortaſſe langueant. Quod ſi ægrotantes ferendo ſint, ut valeant impetum febris effugere abſque cibo; melius erit omni prorſus alimento abſtinere: ubi vero vires langueant parum, & ſæpe illæ reficiantur liquoribus inſtaurantibus per vices, & moderate exhibitis. Verumtamen in cunctis reſpiciendum ſemper ad ætates, habitudines corporum, conſuetudines, Regiones, & Anni tempora: quamobrem Pueri, largiori ſemper victu tractandi ſunt, cum inediam ferre non poſſint; contra Senes, multo cibo non ſunt gravandi, ſed modico, ac repetito, ne vires concidant. Sic quoque aliter alendi ſunt graciles, quam obeſi, illi quidem pleniori, ac humidiori; iſti vero tenujori, & ſicciori. Ex conſuetis plenius cibandi ſunt Hiſpani, Germani, aliique, qui in ſtatu ſalutis lautiori cibo fruuntur; parcius vero inſueti, ut Itali, præſertim Romani, & Neapolitani. Idipſum dicendum de Regionibus: Incolentes enim Regiones frigidiſſimas, ut Boreales, ſolidioribus alimentis; tenujoribus vero, habitantes Regiones meridionales: quod ſi fortaſſe uberius alendi forent, potius parum, & per vices inſtaurentur. Denique quod ad Anni tempora, parcius Æſtate, & Autumno, & cibis facilioris coctionis; largius Hieme, & Vere, ſolidioribuſque alimentis cibentur. In univerſum poſtremo frugalior cibus ægrotantibus convenientior ſemper eſt, ſaltem ratione cauſæ morbificæ, quæ a cibo plurimo increſcere non debet, ne morbum protrahat, nec naturam aggravet, aut a ſequeſtratione, ſecretioneque peccantium humorum retardet, aut impediat.

Quænam repletio pejor Panis an Carnis?

AD calcem hujus tituli de Cibo, & Potu placet curioſam hanc diſceptationem in medium proferre, atque examinare, quam licet nonnulli alii propoſuerint, exacte tamen nondum illam explicuiſſe mihi viſi ſunt. Pro Pane autem Triticeum intelligendum: nam qui ex hordeo, milio, cæteriſque leguminibus, conficitur, in controverſiam hanc non cadit.

Jamdiu ex Avicenna *fen.* 2. 1. *doct.* 2. *cap.*7. effatum viguit *Repletionem omnem malam eſſe, Panis autem eſſe pejorem:* cui inhærens Jacobus de Partibus Avicennæ Commentator, rationem quoque adjecit; inquiens: *Repletionem Panis eſſe malam, quia ſtomacho diu injacet, gravans ipſum plurimum, & opprimit pectoralia; & ſi deſcenderit tandem de ſtomacho non bene digeſtus, oppilabit Hepar, & Meſaraicas: At carnes minori nocumento ſunt, quia plus proportionantur humano Corpori, & minus premunt pectoralia, & ſi tranſeant indigeſta ad Hepar, & Meſaraicas minus ſtabiles, & magis curabiles oppillationes inducunt, quam Panis.* Hinc factum; ut dictum illud in commune Adagium abierit, & Panis eſum immoderatum longe pejorem eſſe carnibus, omnes propemodum proclamaverint. Verum ex adverſo Alii perpendentes Panis ſubſtantiam optimam eſſe, cunctis acceptam, Nationibus omnibus, quibus Triticum innotuit, familiarem, ſtomacho ſemper gratam, ac ſalutarem, vitæ humanæ ſuſtentandæ valde accommodam, pro eadem acriter pugnarunt, & Adagium illud in Carnis eſum immodicum verterunt; ut proinde autument: *Omnem Repletionem malam eſſe, Carnis vero*, non Panis, *peſſimam*; quemadmodum præ cæteris nuperrime ex multis recollegit Gaſpar a Rejes, peculiari quadam diſſertatione, quæ eſt *octuageſima quinta ſui Campi Elyſii Jucundarum Quæſtionum* ubi pro Pane multa congerens, in Carnis eſum immoderatum effatum iſtud inculcat.

At vero Mihi, ne utrique injurius forem, diſtinctione procedendum viſum ſemper eſt, & comparate ſolum ad varias, differenteſque Ventrium conſtitutiones, & Corporum habitudines, diverſoſque uſus e primordiis Vitæ acquiſitos, modo ex uno, modo ex altero, immodice ſumpto, gravia damna evenire poſſe ſum perſuaſus, ita tamen, ut a Carne ex faciliore corruptione noxam, a Pane vero, ob tardiorem in ventriculo diſſolutionem, ſubindeque exortam ingentem fermentationem, moleſtamque tumefactionem, fateri cogamur.

Et quidem Leones, Lupi, Urſi, Canes, ad plures, & plures libras crudas carnes devorant; Panem vero vix ad paucas ingerunt, quaſi vero bene noſcant, futurum exinde ſibi detrimentum majus, cum tamen Carnibus immodicis ſi graventur, vel evomunt, vel per alvum corruptas illas egerunt, & exonerantur. Ex adverſo Equi, Boves, Aſini, Muli, ſi multo frumento ſatientur, doloribus, ac cruciatibus ventris impenſe admodum torquentur, mox etiam toto Corpore tumefacti pereunt. Curſorem Equum, de genere eorum, quos Barbaros vulgo nuncupant, aliquando medium crepuiſſe vidi, quia ab Hero, ut victoriam in curſu aſſequeretur, irrita ex vino generoſo, antea paſtus fuerat. Sunt nonnulli, qui mecum de Ventriculi languore, tardaque digeſtione, cum non levi Ventris gravamine, conquieſti ſunt: cognito autem, quod non aliunde id provenniret, quam ab eſu Panis inter edulia immoderato, indicta iiſdem illius temperantia, ſine ullo alio medicamento, moleſtiam illam evaſerunt. Moderatus enim Panis, & bene fermentati uſus, ciborum diſſolutionem adjuvat; immoderatus vero impedit, ac in longius tempus protrahit; non ſine magno ventriculi faſtidio. Atque hinc fit, ut pauca ac duriſſima excrementa inteſtinalia egerant, qui multo Pane, omnique furfure exuto, veſcuntur: cum alia furfuroſo uſi, ſicuti non multum inde nutriuntur, ita fæces copioſiores, lubricioreſque reddunt. Sed & animadverſione quoque dignum, quod multo Pane ſaturi, nil deorſum, aut ſurſum egerunt, etſi ventriculo graventur; Canibus vero repleti facile per utramque partem exonerantur: forte quia in his fibræ ventriculi liquore carnium delaxantur; in illis vero a glutine Panis corrugantur, & contrahuntur; ut proinde nonniſi peracta diſſolutione, cibariam maſſam deponant. Accedit quod Septentrionales Populi, qui in quotidianum uſum carnes fumo, aut Sole areſactas habent, bene, ac ſalubriter vivunt, Panem autem, ſi aliquando eo utantur, gravius, moleſtiuſque ferunt: tantum uſus, & conſuetudo prævalet. Eſt hic Neapoli Nobiliſſima quędam Familia, e genere illorum, qui pro Stemmate Amaranthum, Immortalitatis Amantem, habent, in qua ex uſu Avito vetuſtiſſimo, nullus a tenera ætate, pane veſcitur, carnibus vero cujuſvis generis ſaturantur ſine ullo ſanitatis incommodo. Sed ecquis umquam piſcibus crudis, locuſtis, aliiſque ſimilibus apud Nos veſceretur, quemadmodum legimus commode nutriri Septentrionales Americanos ſine ſale, aliove condimento convenienti, niſi aſſiduus a Nativitate uſus interceſſiſſet. Non ita pridem fuit hic Neapoli, qui ſine ullo vitæ detrimento echinos, & crudos, & ſuis corticibus ſpinoſis indutos, maxima cum facilitate devorabat, & prompte etiam digerebat; locuſtas item, ſpondylos, aliaque teſtacea. Ex adverſo alium novi, qui ab eſu fructuum Echinorum immoderato, Diabetem incurrerit, & Mortem; & alios plures, qui a ſpondylis, oſtreis, limacibus, diarrhæam, dyſenteriam, aut lienteriam paſſi ſunt, periculoſiſſimam. Sunt & alii plurimi, qui ab eſu labilium ciborum male ſe habent; duriores vero, ſolidioreſque cibos, & bene expectunt, & melius concoquunt. Sic ex fructibus, qui halibiles ſunt, & facile corrumpuntur, plerique promptiſſime ægrotant, alvo ſoluta; ab aliis vero durioris, ſolidioriſque ſubſtantiæ, non item: ſecus alii, & alii multi. Hinc fateri decet, non omnibus æque futurum, aut ex Pane, aut ex Carnibus immodice eſitatis detrimentum, ſed pro diverſa Corporum, & fermenti ſtomachici habitudine, uſque vario.

Facta autem utriuſque comparatione, quamvis ab eſu carnium immoderato magna ſucceſſura ſit noxa ob faciliorem illatum in alvo corruptionem, nihilo tamen minus a panis ſatietate, propter tardiorem ipſius exolutionem, diuturnioremque in ventriculo moram, aut etiam ob ingentem inductam in ſanguine fermentationem, majus damnum contingit experiri. Carnes equidem facillime corrumpi, ac putreſieri cunctis liquet, potiſſimum cum a fermentis viſcerum digeſtivis, ad tantam copiam inidoneis, in alibilem ſubſtantiam verti nequeunt, ſed vel in acorem, vel in nidorem fætidum tranſmu-

tan-

tantur; quo circa gravamine, aut irritamento ventriculi fibris illato, vel evomuntur, vel dejiciuntur putrefactæ, & corruptæ. At vero Panis per hoc idem, quod multi, & boni nutrimenti ſit, abundantique glutine ſaturi, nocentior, ſi plus juſto ingeratur, evadit: Ventrem enim aggravat, & opprimit, illiuſque fermenta hebetat, & glutinoſa ſua ſubſtantia obtundit, fibras coarctat, & nonniſi diuturno nimium tempore diſſolvitur; unde longam nimis moram ibidem contrahens, moleſtam tumefactionem, anxietatem, doloremque gravantem, & inflantem affert, non ſine graviori periculo, præſertim ſi per immodicam fermentationem, acorem, acritatemque excedentem excitet, & ſanguinem etiam inficiat. De Tritico in aqua elixo, ſcribit Galenus 1. *de alimentor. facultat. cap.* 7. ſe aliquando, propter panis penuriam, cum duobus adoleſcentibus conſociis ipſum elixum comediſſe, & per totum ſequentem diem ſaturum nil aliud edere potuiſſe: quod & idipſum a Ruſticis ejus loci edoctus, grave, & concoctu difficile illud tandem eſſe concludit, vireſque magnas habere, valideque Corpus nutrire, ac robur maximum conciliare, quod fortaſſe reſpicientes nonnulli apud Athenæum *libr.* 3. *Deipnos*, Panem ex Tritico confectum ſic dictum voluere, ob alimenti copiam; ideoque apud Latinos Panis a *Pan* græce, quod *totum*, & *univerſum* ſignificat, appelletur. Idipſum confirmat Alexander Aphrodiſeus *probl.* 66. *lib.*2. Panem omnium ciborum maxime nutritium exiſtimans: quo autem alimenta ſubſtantiæ ſunt alibilioris, eo difficilius, tardiuſque digeruntur, ac proinde diutius in ventriculo detinentur, unde non levis illi noxa. Id ſane pro rata ſua experiuntur, qui in pane, & Vino jejunantes, omnem famem uberiori pane explere coacti, ob promptam vehementem, ex longiori mora in ventriculo, fermentationem, ingentem acorem primum perſentientes, mox gravem per totum illum diem, laborioſamque moleſtiam patiuntur. Notum quippe cunctis eſt, uſu panis nimio, diſtendi plus juſto arterias, & venas, totumque Corpus majorem in molem aſſurgere, meatus infarciri, ac plurimum impediri perſpirationem, reſpirationemque; quamobrem coactus fuit Sylvaticus, licet contrariæ aſſertionis propugnator, *controverſ.* 6. affirmare, quod *quæcumque optima ſunt, ſi propter copiam corrumpantur, eorum corruptela multo ſit deterior, quam eorum, quæ minus bona ſunt*. Jure ergo ad quæſitum: *Panis nutritio, an Carnis melior?* reſpondit olim Petrus Hiſpanus: *Panem magis, & melius nutrire accidentaliter, quod tarde convertatur, & multum immoretur; Carnem vero magis nutrire naturaliter, quia citius digeritur, & citius diſſolvitur*. Hac eadem, & multo validiori de cauſa, Panis Azymus, ſubcineritius, aut non bene fermentatus, gravioris ponderis Ventriculo ſit, & tardioris digeſtionis, ob multam, glutinoſamque ſubſtantiam alitivam. Hinc non abs re indictum Hebræis, ex Ægypto diſceſſuris, diuque iter facturis, ut Pane Azymo veſcerentur, cum lactucis agreſtibus, diatheſi ſanguinis mirifice opitulantibus; ut & Eliæ, ad longum iter ſuſtinendum, proviſum de Pane ſubcineritio. Sed & Ambylum pariter, Paſtilli edules ſiliginei, cæteraque edulia, ex farina intrita, & abſque fermento compacta, plurimi ſunt nutrimenti, adeoque tardæ nimium diſſolutionis, præſertim in ſtomacho debilibus. Atqui notabile equidem eſt, quod Celſus *lib.*2. *c.*24. Panem ſine fermento inter res ſtomacho idoneas repoſuit, & cap.25. fermentatum Panem inter res ſtomacho alienas: quin & *c.*28. *Panem fermentatum*, ſcribit, *facile intus corrumpi, non fermentatum difficile*; unde eodem *c.* 25. ſtatuit: *non quidquid boni ſucci eſt, protinus ſtomacho convenire, neque quicquid ſtomacho convenit, protinus boni ſucci eſſe*. Quare concludendum non magis ex carnium eſu immodico, quam ex pane intemperanter aſſumpto, inductam ſaturitatem nocuam fieri: id quod probandum propoſueramus. Nil enim in Natura tam bonum eſt, ut aliquando obeſſe non poſſit; nec ex adverſo tam malum, ut alicui interdum non proſit, attenta præſertim corporum habitudine, & varia, diverſaque ab incunabulis conſuetudine acquiſita, ut alias quoque innuebamus. Quamquam haud inficiari queam multa ſpecies Carnium ad ſaturitatem uſque ingeſtas nullius fere incommodi in quibuſdam obſervari, ut præſertim experiuntur Apuli in eſu Carnium Vervecinarum, toto tractu ejus Regionis, quippe quæ tam ſalutares ſunt, & boni ſucci, ex peculiari illius climatis, & fertilium paſcuorum conditione, ut nedum bene nutriant, & faciliter digerantur, ſed (quod majus) Corpori floridam ſalubritatem impertiantur; quemadmodum & de Vervecibus Hiſpanis, eiſdem ex cauſis, circumfertur. Idipſum teſtantur ab eſu Carnium Vitulinarum

Accolæ Promontorii Minervæ, Maſſæ Lubrenſis, Surrenti, Vici Equenſis, & adjacentium locorum, ubi nedum Vituli Vaccarum, ſed & Sues ſalubres Carnes proferunt, abſque ullo Corporis detrimento, ad ſatietatem uſque comeſtas: quod ſecus de Panibus accidit.

De Motu, & Quiete.

MOtus à Medicis conſideratur ut Cauſa Nonnaturalis, comprehendens ſub ſe omnem exercitationis ſpeciem, per quam Corpus bene, vel male affici poteſt: Quamobrem deſcribi ſolet, quod ſit, *Manifeſta Corporis agitatio*. Sunt qui etiam Animum ad ejuſmodi agitationem referant, quoniam ex Hippocrate *6. epid. ſect. 5.* Hominum cogitatio dicitur Animæ deambulatio. Verum hæc ad Animi paſſiones potius revocanda videtur, quia in illis Animus revera commovetur, & perturbatur. Quies ex adverſo deſcribitur, quod ſit *Manſio, ſtabilitas, ſeu Otium Corporis*. Sicut enim per Motum Corpus eumdem ſitum non ſervat; ita per quietem in eodem conſiſtit, & oritur. Id autem intelligendum tam ſecundum totum Corpus, quam ſecundum partes: nam dantur quædam genera Exercitiorum, in quibus partes ſolum moventur, ac exercentur, ut in Arte Sutoria, & in Rota Figuli, &c.

Motus autem ex Galeno 2. *de ſan. tuend. cap.* 2. triplex eſt, Simplex Motus, Exercitium, & Labor. Simplex Motus intelligitur, per quem ita leviter Corpus agitatur, ut nec ad ſudorem, nec ad anhelitum, nec ad laſſitudinem deveniat, ut eſt moderatus inceſſus. Exercitium eſt Motus ſenſibilior, qui ex Galeno *cit. loc.* comprehendit reſpirandi frequentiam, & ſudoris exitum. Labor demum, adhuc major Motus eſt, & complectitur non ſolum ſudorem copioſum, ſed etiam defatigationem, cum anhelitus difficultate. Quies ex adverſo duplex etiam eſt, ſimplex ſcilicet, quæ adeo levis, & brevis eſt, ut Motus potius videatur, quam Requies: & Magna, quæ cum otio confunditur. Eſt autem Otium talis, ac tanta Corporis, & Vitæ tranquillitas, cum omnimoda Motus vacatione, ut ſi paucas quaſdam operationes demas, ad Mortem referri poſſit, cum Vita noſtra in operationibus conſiſtat: otioſi autem non ſolum ab immoderatis, & mediocribus, ſed etiam a conſuetis, & levibus exercitationibus deſiſtunt.

Etſi autem ita inter ſe differant Motus, Exercitium, & Labor, conſuevere nihilominus Medici Vetuſtiores, illos confundere; Sic Hippocrates *epidem. 6. ſect. 6.* Exercitium, & Laborem pro eadem re uſurpat, cum inquit: *Labor, Cibus, Somnus, Ventus, omnia mediocra:* ubi pro Labore Exercitium intelligit. Ex eodem *6. epidem. ſect. 4. Labor*, inquit, *Cibum præcedat*. Et 2. *aphoriſ.* 8. *ubi fames*, ait, *laborandum non eſt*; ideſt, non exercendum. Galenus quoque 5. *de ſan. tuend. cap.* 11. & 1. *ejuſdem operis cap.* 8. confundit Motum cum Exercitio, dicens, dari triplicem ſpeciem Exercitii: nam, *vel movemur a Nobis ipſis, vel ab Aliis, vel a Medicamentis*. Sed & ſæpius referuntur veluti inter ſe plurimum differentia, ac diſtincta; quemadmodum ex eodem Galeno 2. *de ſan. tuend. cap.* 2. ubi per mutationem anhelitus diſtingui dicitur Exercitium a Motu. Idem etiam 3. *Artis Medic. t.* 12. *in exercitiis*, inquit, *cum primo cœperit laſſari Corpus, quieſcendum:* laſſitudo autem laborem ſequitur; quod idem docuerat Hippocrates 2. *aphoriſm.* 48. inquiens, *In omni Corporis motu, ubi laborare cœperit, quies ſtatim laſſitudinem aufert*. Ubi verbum *laborare*, non ſonat *exerceri:* falſum enim eſt, quod inter initia exercitiorum laſſitudo accidat, & quieſcendum ſit. Quare Exercitium rigoroſe a Labore diſtinguitur, quia Labor laſſitudinem affert; ſecus vero Exercitium; neceſſe autem non eſt, ut ſemper in exercitiis ſudor habeatur, cum aliquibus ſaltem non ſit ita facilis; unde in his ſatis erit, per laſſitudinem, & anhelitus difficultatem, Exercitium a Labore diſcriminare. Hinc ſudor, laſſitudo, & reſpirandi difficultas non ſimul omnibus præcipienda, ſed pro Corporum ratione varia.

Præterea ex Galeno *cit.* 2. *de ſan. tuend. c.* 8. Duplex Exercitium diſtinguitur, Syncerum unum, Operoſum alterum. Syncerum dicitur, quod nullum opus ad extra relinquit, cujuſmodi eſt Curſus, Lucta, Digladiatio, Ludus parvæ pilæ, &c. Operoſum vero, quod poſt ſe opus aliquod relinquit, ut Foſſio, Fabricatio, Piſcatio, Venatio. Alia inſuper Exercitiorum genera, velocem Corporis motum exigunt, non tamen vehementem laborem, aut grandem robur, veluti eſt ludus parvæ pilæ. Alia ex adverſo, vehementem laborem exquirunt, & robur validum; nullam tamen in operando velocitatem; ut eſt Foſſio, ponderum Elevatio. Alia demum utrumque comprehendunt, ut Remigatio. Inter hæc autem prætulit idem Galenus Ludum

parvæ

Digitized by Google

parvæ pilæ *libr.* quem de eodem inſcripſit, *cap.2.* quoniam omnia membra indifferenter exercet, neque multum virium diſpendium affert, cum grande robur non exigat.

Verum & in his advertere juvat, quod idem Galenus *cit. loc.* & Avicenna *fen.* 3. *p. doctr.2. cap.2.* de accidentalibus quibuſdam exercitiorum differentiis docuerunt, illas ſcilicet deſumi poſſe vel a Movente, vel a Mobili, vel a Tempore, vel a Spatio, vel a loco. A Movente, vel valido, vel imbecilli deſumuntur vehementes, & debiles exercitationes: Vehementes ut Foſſio, Lucta, Digladiatio, Saltatio, in quibus validiſſimæ vires requiruntur: Debiles, ut Ludus palmariæ pilæ, Diſci jactus, levis Chorea, in quibus tam validæ vires non expoſtulantur, licet citatior agitatio exquiratur. A Mobili, aliud Exercitium eſt totius Corporis, aliud alicujus tantum partis: ad primum revocatur ludus parvæ pilæ: ad ſecundum, Vociferatio, Scriptio, Rotæ circumvolutio. Rurſus vel Mobile a ſeipſo movetur, ut in prædictis exercitationibus; vel ab alio, ut in Lectica, in Sella, in Rheda, in Navi. A ſpatio deſumuntur Exercitationes breves, vel longæ. A tempore, celer, & tarda, diurna, nocturna, matutina, veſpertina. A Loco demum, ſi hic eſt publicus, Exercitium ibidem peractum, dicitur Gymnaſticum; ſi privatus aut eſt acclivis, vel declivis, planus, vel aſper, ad ſolem, vel ad umbram. Qui autem plura de his ſcire ſatagit, adeat eruditiſſimum Mercurialem *in ſua Arte Gymnaſtica*.

Quantam autem diligentiam Veteres in ejuſmodi Exercitiorum generibus adhiberent, mirum ſane eſt; quandoquidem, ut refert Galenus *cit. lib. de ſan. tuend.* antequam ad exercitia accingerentur, primum Corpora lavabant, atque a ſordibus detegebant; mox oleis, & non raro odoriferis inungebant; deinde alvum exonerabant, atque etiam, ſi fortaſſis oporteret, uſu clyſterium: poſtmodum exercebantur ad ſudorem uſque, poſtremo quam optime, ſudorem, & recrementa cutis abſtergebant, & ſedato Corpore ad menſas accumbebant. Neque hæc perperam quis putat acta, ſed ſummo plane judicio: quippe Cutis primum lota, atque a ſordibus deterſa tranſſpirationi promptior evadit, quæ viventibus cunctis ſummopere neceſſaria eſt. Ne vero deinde exareſceret, ab exercitiis conſulto inungebatur. Alvi poſtea exoneratio perutilis omnino erat, ne propter exercitia obdureſcerent excrementa, aut diutius detenta dolores excitarent, & ægritudines parerent: Exercitia autem ad ſudorem uſque producta, omnia prorſus Corporis inquinamenta depellebant, cum omnibus conſtet majora emolumenta nobis accidere perſpiratione, & ſudore, quam quacumque alia evacuatione: graviora etenim mala nobis eveniunt ab excrementis in glandulis præcipue cumulatis, atque ab impedita tranſpiratione. Denique ſudoris deterſio omnino neceſſaria erit: ſiquidem ſudor detentus in habitu Corporis refrigeſcit, & fluxiones, febreſque parit. Ad hæc omnia cibus poſtremo, & quies conſequebantur; quoniam ad inſtauranda membra, per laborem defatigata, alimento, & quiete opus erat.

Quæ commoda, atque incommoda Motus, & Quies afferant.

Multa præſtat commoda Motus, multa Quies; ut propterea non omnibus indiſcriminatim aut hæc, aut ille præſcribendus, vel interdicendus. Et quidem ſimplex Motus ſanguinem ab excrementoſis humoribus, aut halitibus repurgat, extenuando quæ craſſa ſunt, diſſlando vero, quæ tenuia: coctionem, diſtributionemque alimentorum adjuvat: obſtructioni opitulatur, reſerando meatus, & incidendo craſſos, tenaceſque ſuccos: putredini, ac corruptioni reſiſtit, nam ab otio, & quiete immoderata ſtagnantes humores facillime corruptioni ſubjiciuntur, viſcera quoque, & articulos confirmat; unde fortiores fieri eos experimur, qui aſſiduis exercitationibus ſunt addicti: quin & podagrici, poſtquam tenuiores, moleſtioreſque humores fuerint reſoluti, maximam a motu utilitatem nanciſcuntur. At vero immoderatus, atque importunus in multis nocere poteſt; præſertim vero, coctionem ciborum ſollicitando illam non perficit, ſed turbat; ſimulque cum excrementis portionem chyloſam confundit; ut propterea infarctus viſcerum afferat, ſanguinem conſpurcet, ac febrim excitet, præſertim ſi tempore æſtivo aut autumnali, ſub ſole fiat. Eadem de cauſa nonnumquam affert inflammationes, eryſipelates, dolores potiſſimum Articulorum; ſiquidem per exercitationem immoderatam nedum humores fluxiliores evadunt, ſed etiam Artus ipſi delaxantur. Labor demum nonniſi in iis Corporibus proderit, quæ multis, craſſiſque ſuccis abundant, ad coſ-

dem attenuandos, & per ſudorem digerendos. Cæterum nocet natura debilioribus, quia vires atterit, corpus exiccat, & humores nimium concitando, febres, & inflammationes inferre poteſt.

Quies ex adverſo, ſi moderata ſit, vix oberit: etenim per eam, veluti alternatim habitam, digeſtio peragitur, ac promovetur: alimenta diſtribuuntur: egeruntur excrementa, nec fuliginum tranſpiratio retardatur: vires reficiuntur, ſanguine exinde non inquinato: membra Corporis inſtaurantur, non delaſſantur: quamobrem, non immerito cecinit Ovidius. 4. *Heroid.*

Quod caret alterna requie, durabile non eſt.

Hæc reparat vires, feſſaque membra levat.

Contra vero Otium inutile prorſus eſt, imo nocuum; quandoquidem alimenti diſtributionem inhibet, meatus obſtruit, excrementa conſtipat, caput vaporibus replet, Cor, & ſanguinem craſſis ſuccis inquinat, totumque Corpus pinguedine, & lentis humoribus obruit; unde pigrum, decoloratumque illud efficit, ſegnemque animum reddit, & ſenſus omnes; tum internos, tum externos hebetat. Hinc idem Poeta: 1. *de Ponto.*

Cernis, ut ignavum corrumpant otia Corpus;

Ut capiant vitium, ni moveantur Aquæ.

Etenim ut bene Lucretius.

Semper in aſſiduo motu res quæque geruntur. (a)

Solum autem ad vulnera conſolidanda, & fracturas oſſium glutinandas conducibile eſt, cum iſta motum non admittant, ne ſcilicet faſciæ, ligaturæ, laquei, dimoveantur, & medicamenta agglutinantia a ſua ſede removeantur; quin & partes ipſæ uniri commodius poſſint per quietem. Cæterum in reliquis omnibus omnino vitandum. Quod ſi animi quoque otium adjungatur, profecto malorum omnium origo fiet. Hinc idem Ovidius *de Remedio Amoris*, admonuit, illud eſſe omnino fugiendum, cum cecinit.

Otia ſi tollas, periere Cupidinis Arcus,
Da vacuæ menti, quo teneatur, opus.
Quæritur Ægyſthus quare ſit factus adulter;
In promptu cauſa eſt, deſidioſus erat.

Atque ante ipſum Hippocrates ſcripſit *lib.* 2. *de Diæta*, Corpus, & Animum hebetare: nam ut ex eodem 2. *Aphoriſ.* 51. omne nimium periculoſum eſt, & Naturæ inimicum. Perperam ergo voluere Aſcleppiades, & Eraſiſtratus, (b) Quietem ad ſanitatem tuendam plurimum conferre, referente Galeno 1. *de ſan. tuend. cap.* 8. ſi præſertim iſti de extrema Quiete, ſeu Otio, ſermonem habuerint; quippe experimur Homines in carceribus detentos; Piſces in piſcinis clauſos; & Aves in Aviariis coercitas, minus ſalubriter vivere: imo Aerem ipſum, & Aquam, in corruptionem abire, ſi diu immota maneant, & reſtagnent. Contra vero carnes defatigatas, vividiores, ſalubrioreſque evadere.

Recte itaque docet Galenus 1. *de ſanit. tuend. c.* 3. duobus humanam vitam egere, *deperditi ſcilicet inſtauratione, & excrementorum reſolutione*; quorum primum præſtat Quies, ſecundum Exercitatio. Atqui non immerito Ariſtoteles 1. *Cœli*, & 2. *Meteororum*, dixit, ſi Cœlorum motus deſineret, Mundum plane univerſum fore corruturum: Et nos alibi late monſtravimus Vitam noſtram, & cujuſvis Animalis in motu, atque exercitio operationum, conſiſtere; quin & in Plantis ipſis, quæ videntur motu carere, nupperime M. Malpighius, ſucci nutritii circuitum perennem quoque detexit, qui ſi fortaſſe interrumpatur, ſtatim intereunt.

De Recta Motus, & Quietis Adminiſtratione.

QUandoquidem ad vitam ſuſtinendam modo Motus, modo Quies neceſſaria eſt, videndum hic propterea, quibus & quando Motus, aut ex adverſo Quies conveniat.

Et quidem primo de Operationibus Naturalibus dubitari ante omnia ſolet, num Ciborum confectioni, ac diſtributioni conferentior ſit Motus, an Quies.

Pro utraque parte ſunt, qui pugnent. Galenus enim *lib. de cibis boni, & mali ſucci cap.* 2. Quietem potius commendare videtur; unde 7. *meth. cap.* 12. docuit, lautiorem eſſe debere Cœnam Prandio; quia poſt cœnam ſomnus, & quies, poſt prandium fere ſemper Motus ſequitur: at vero melius, ſubdit, peragi coctionem quie-

(a) *lib.* 1. *de Rer. Nat.*

(b) *Forte iſti de Quiete, & Tranquillitate Animi intellexerunt. Nam* Tranquillitas Animi hæc eſt vita Hominis. *Eccleſ.*

quiete, & ſomno, quam motu, & exercitio: & rationem aſſignat, quoniam calor, coctionis opifex, per motum diſſolvitur; ac forinſecus diſtrahitur; colligitur vero, & ad interiora revocatur, quiete. Contrarium vero tuetur Joubertus *lib.* 1. *Paradoxor. c.* 7. pluribus contendens, prodeſſe magis motum ad coctionem perficiendam, quia per motum calor acuitur, humores attenuantur, & cibus citius ad inteſtina delabitur; quamobrem fieri inquit, ut laborioſi homines plures in die cibum ſumere cogantur, quia citius, meliuſque cibos digerunt, & conficiunt.

Verum ad litem hanc conciliandam ipſe putaverim, diſtinctione procedendum: Vel enim de coctione in Ventriculo ſermo ſit, quæ diſſolutio eſt, & Chyloſis dicitur; vel de chyli jam confecti repurgatione, atque ab inutilibus partibus ſecretione, quæ in inteſtinis tenuibus peragitur, & diſtributione perficitur. Si de prima ſermo fiat, certe conferet magis Quies: ſi de ſecunda, potius Motus. In prima enim ſucci Ventriculi diſſolventes, digeſtivi dicti, per quietem minime diſtrahuntur, aut evaneſcunt, quoniam hi, cum per arterias in Ventriculi glandulas extillent, & beneficio ſucci nervei volatilioris foveantur, ſi fortaſſe per motum ſanguis extenuetur, ac exolvatur, & volatilis illa ſubſtantia evaneſcat, aut langueat, pauciores, inertioreſque communicabuntur; quiete vero abundantiores confluent, a ſanguine vegetiori ſuggeſti. Accedit, quod per motum, ſeptum tranſverſum in reſpiratione cum adjunctis muſculis abdominis citatur, adeoque intempeſtive nimis, cibum nondum bene in Ventriculo confectum, ad inteſtina protrudit. Contra vero, ſi ſermo ſit de diſtributione, conferentior motus erit; nam hæc peragitur in Inteſtino tenui, per ſeparationem inutilium partium ab utilibus, quæ deinde in venas lacteas inſeri debent: modo plurimum ad hoc conducit Motus, qui faciliorem reddit ejuſcemodi intromiſſionem. Adde, quod per motum viæ reſerantur, attenuantur humores, & diſſolutio illa, quæ ex miſtura ſucci pancreatici, & fellei in inteſtinis tenuibus fit, citius promovetur. Verum hæc in Corporibus ſanis intelligenda, & ſemota quacumque conſuetudine; nam in morboſis, fortaſſe aliter diſponenda res foret; ſicut pariter in conſuetis ab aſſumpto cibo ſtatim exerceri: idque potiſſimum, ſi de exercitio proprie dicto, non vero de labore intelligatur: hic enim indifferenter omnia conſumit, & utiles ſimul, ac inutiles partes extenuat, ac diſſipat. *(a)*

Dubitari ſecundo poteſt, quibus Corporibus, Habitibus, atque Ætatibus, conducibilior ſit exercitatio, vel quies.

Et dicendum, quod loquendo de omnimoda quiete, ſeu Otio; nulli certe aut Corpori, aut ætati proderit, niſi ſolum in quibuſdam caſibus, & ægritudinibus, de quibus ſupra. Unde bene Galenus 5. *de ſan. tuend. cap.* 11. dixit: *nullus umquam ex omnimoda deſidia bene ſe habuit*. Solum ergo difficultas erit de Motu, & Exercitatione majori, vel minori; quibus ſcilicet magis conveniat exerceri, quibus minus. Et quidem maxime omnium primi, Senes eſſent exercendi, quia cum finis exercitationis ſit alimentorum diſtributio, & excrementorum reſolutio, procul dubio ſenes potius, quam juvenes, excrementis abundantes, & carnes, ac vias conſtipatas, poroſque adſtrictos habentes, motu, atque exercitatione indigent. Verum quia ad Motum exercendum virium robur exquiritur, & membrorum firmitudo, quæ Senili ætati deeſt, exercitatio nequit illis imperari. Quamobrem Galenus 5. *de ſan. tuend. cap.* 3. Senibus, paulo robuſtioribus tantum, modicum præcipit exercitium ad reficiendas vires; more quo levis flammula modica agitatione vivificit. Præterea licet Juvenes, ob virium robur, maximum exercitium ſufferre poſſint, non tamen omnibus indiſcriminatim illud permittendum: laxos namque poros habentes, facileque ſudantes, macilenti, picrocholi, diſtillationibus obnoxii, ne per exercitia magis extenuentur, & in tabem incidant, motu immodico abſtinere debent. Hinc his Hippocrates *epidem.* 6. *ſect.* 4. *tr.* 15. quietem potius, & refrigerantem potum commendat, ut ſcilicet acris illorum Sanguis temperetur, & humores conſiſtentiores fiant. Excluduntur pariter, qui ex hæreditaria contagione obnoxii creduntur Podagræ, Ulceribus, Eryſipelatis, aliiſque ſimilibus ægritudinibus, eo quod per motum facile humores attenuarentur, & ad debiles, affectaſque partes, confluerent. Cæterum obeſis, ſucciplenis, phlegmaticis, ſeroſa colluvie ſcatentibus, obſtructis, conferentior motus erit; quippe qui per ſudorem tantam humorum copiam minuere poteſt. Pueri denique, utpote molles

(a) *Confer. comm. noſtrum ſuper* 1. *l. aphor.*

molles carnes, facileque diſſlabiles habentes, non ſunt admodum exercendi, ne immoderata exolutione abſumantur, & internam conſumptionem ſubeant; & ſicut ex Hippocrate 1. *aphoriſm.* inediam iſti ferre non poſſunt, ita nimia exercitatione nullatenus extenuentur. Attamen, qui humidiores obſervantur, & obſtructionibus, aut cruditatibus obnoxii ſunt, præ cæteris exerceantur. Hinc quibus calculoſa diſpoſitio imminet in Veſica, motus commendatur, documento Hippocratis *lib. de Aere, Aquis, & locis*, ne ſcilicet craſſi, tenaceſque ſucci in veſicam decumbant, ſed potius per ſudorem, vel per alios ductus Corporis, reſolvantur.

Dubitari tertio poteſt, quo tempore magis conferat Exercitium. Et ſane communi voto fatentur Medici, ſalubriora eſſe exercitia matutina; unde Hippocrates 6. *epidem. ſect.* 4. dixit *laborem, cibum præcedere debere*, & 3. *de diæta* clarius expreſſit, *a Cœna deambulandum non eſſe, ſed ſolum ſurgendum, aut ſtandum; mane vero deambulationibus utendum*. Quod idem confirmat Galenus 5. *de ſan. tuend. cap.* 11. Et quidem Cibus per nocturnum ſomnum digeſtus, melius matutino exercitio diſtribuitur, & excrementa tum alvi, tum reliquorum viſcerum, promptius deponuntur, & evacuantur. Accedit, quod Corpora ventre plena ſi exercerentur, facile obſtructiones incurrerent, intromiſſis nimirum chyli portionibus, nondum bene repurgatis, in vaſa chylifera. Verum in his, ſicut in cæteris, plurimum valet Conſuetudo, ſecundum quam unuſquiſque exercitii tempus, & modum in ſe ipſo determinabit. *(a)*

Idipſum profecto dicendum de Exercitii qualitate, ac duratione: plerique enim ſunt, qui niſi diutius, & vehementius exerceantur, non bene valent: Alii contra, ſi parumper excedant, in morbos incidunt. Verumtamen ſemper conferet, intra limites mediocritatis ſe continere; etenim Hippocrates, *Laborem, Cibum, Somnum, Venerem, mediocria eſſe debere*, ſcripſit: & Galenus, *cum primum laſſari Corpus cœperit, quieſcere oportere*. Reſpiciendum autem perpetuo ad vires eſt, & pro illarum ratione, vel plus, vel minus exercitia præſcribenda erunt; ubi enim illæ tulerint, diutius, cum vero ferendæ non ſunt, parcius, leviuſque exercendum.

(a) *V. etiam Celſ. lib.* 1. *cap.* 2. 3.

De Somno, & vigilia.

QUid Somnus, quid vigilia ſit, nec adhuc bene conſtat apud Auctores. Ariſtoteles enim *libro de Somno, & Vigilia cap.* 1. *Vinculum*, illum appellat, *primi Senſiterii*, quod ex ejuſdem mente, Cor, eſt. *Et cap.* 4. *ejuſdem libri, Conventum eſſe Caloris*, ait, *ad intima*. Galenus vero, pluribus in locis, ſed præſertim 2. *de ſymptomatum cauſis cap. ult.* & 2. *aphoriſm. comm.* 3. *Cerebri refrigerationem* definit: & *lib.* 2. *ſymptom. cauſis, Animalium facultatum Quietem* nuncupat; unde viſum eſt pleriſque, *Temporaneam operum animalium feriationem*, illum ex eodem, deſcribere. Sed & Homerus Somnum appellavit *Animarum requietem*, quemadmodum refert idem Ariſtoteles *cit. lib. de Somno, & Vigilia*. At vero Argenterius *lib. de Somno, & Vigilia cap.* 12. maluit per privationem eumdem definire, cum dixit, aliud non eſſe, niſi, *ipſum non ſentire*, ad differentiam Vigiliæ, quam *ipſum ſentire*, definivit. Sed longum nimis eſſet per ſingulas tum Veterum, tum Recentiorum ſententias divagari; quamobrem ſatis Nobis erit, id cunctis acceptum profiteri, Somnum eſſe, *Statum illum Corporis Viventis, in quo ſenſus omnes ſopiti, ac quodammodo ligati manent*. Vigiliam vero ex adverſo, *cum illi ſoluti, atque in exercitio ſunt poſiti*. Unde autem id accidat, late in noſtra Theoretice ſumus proſecuti, cum ex variis, diverſiſque cauſis fieri poſſit, ut illi ſoporentur, aut contra diſſolvantur, quas hic proinde conſulto omittimus eo, quod potius ad Phyſiologiam pertineant. Non eſt tamen prætereundum, quod a cauſarum varietate, atque ab affectione diverſa Cerebro illata, evenit, ut Somnus modo Naturalis, modo Morboſus evadat; ille quidem temporaneus, & conferens; hic vero multum protractus, & nocens; unde poſtmodum multæ emergunt differentiæ, ut alius ſomnus ſit longus, alius brevis, alius profundus, alius levis; itemque vel continuatus, vel interruptus, turbulentus, vel tranquillus, cum ſomniis, vel abſque, & ſic de cæteris. Verum quæ magis ad partem Medicinæ practicam facere videntur, hic examinemus.

Quænam ſint commoda, atque incommoda Somni, & vigiliæ.

QUamvis Somnus, & Vigilia, ſibi viciſſim ſuccedentia, ad vitæ ſuſtentationem perutilia ſint, imo etiam neceſſaria, ſi tamen immoderata fuerint, & importuna omnino nocent. Quare Hippocrates 2. *aphor.* 3. inquit: *Somnus, & Vigilia, utraque modum excedentia, malum.* Et textu 4. ſubdit: *Nec ſatietas, nec fames, nec quidquam eorum, quæ Naturæ modum exceſſerint, bonum.* Itaque moderata eſſe debent: hac enim dumtaxat ratione ſummopere conferunt; Et quidem moderatus ſomnus animum recreat, & viſcera humectat defatigata, ac laſſa reſtaurat, ſpiritus reficit, coctionem adjuvat, fluxiones prohibet, dolores ſedat, acres humores temperat, tenues, ac mobiles compeſcit. Vigilia vero moderata vitalem calorem acuit, ſanguinem craſſum attenuat, excrementa promovet, alimenti diſtributionem, & fuliginum perſpirationem faciliorem reddit. Contra vero Somnus ſi fuerit immoderatus, præter Corporis, & Animi ſegnitiem, excrementorum evacuationem retardat, caput vaporibus opplet, ſanguinis circuitum remoratur, ſenſus omnes, præſertim internos hebetat, & ea omnia mala parit, quæ Otium. Sed & immoderata Vigilia, ſpiritus, & ſanguinem extenuat, vires diſſipat, & totius Corporis languorem inducit, unde etiam mala graviora, febres, Animi defectiones, virium languores, & ſimilia exoriri poſſunt.

Quo tempore Somnus ſit congruentior.

SEcluſa quacumque conſuetudine, connaturalius, atque opportunius dormiendi tempus eſt nocturnum: ſuo enim ſilentio Nobis blande admodum ſomnum allicit, & conciliat, atque ob Solis abſentiam, cum minus ſenſus ab externo lumine diſtrahantur, facilius plane conſopiuntur: quamobrem ſumma ratione ejuſcemodi tempus videtur a Natura comparatum, pro animalium quiete, ut per diem defatigata, ac labefactata ob vigiliam, & exercitia, nocturno ſomno, reficerentur. Dictum eſt, ſecluſa quacumque conſuetudine, nam ſi fortaſſe aliis temporibus uſus dormiendi ſit inductus, proculdubio conſueto tempore dormiendum; documento etiam Hippocratis 2. *prognoſt.* 11. unde qui noctes inſomnes ducunt, lucubrationibus, aliiſque operibus addicti, & vel matutino, vel meridiano tempore conſuetudinem dormiendi nacti ſunt, conſuetum tempus ſervare poterunt: Conſuetudo etenim altera Natura dicitur. Vitandus autem erit ſomnus meridianus ab iis, qui Capitis affectionibus ſunt obnoxii, nam per ſomnum meridianum Cerebrum graviter afficitur, & vaporibus oppletur, eoque magis ſi inconſuetus ille ſit, uti recte etiam monet Avicenna 3. *p. doct.* 2. *cap.* 9. Atque hinc Schola Salernitana cecinit.

Sit brevis, aut nullus tibi ſomnus meridianus:
Febris, pigrities, Capitis dolor, atque Catarrhus;
Hæc tibi proveniunt ex ſomno meridiano.

Solet etiam ſomnus veſpertinus Cerebrum gravare, ut & quicumque alius indebitus, & inſuetus, veluti inductus ab aliis, quam a vaporibus cibi aſſumpti. Excipiuntur autem ſomni laſſitudinem, & defatigationem inſequentes; hi quippe laſſitudinem auferendo, & conſumptas vires inſtaurando, quocumque tempore proſunt.

Sed quot horas dormire liceat, adhuc dubitari ſolet. Et quamvis plerique ſint, qui velint ſex, aut ſeptem horarum ſpatium ſatis eſſe ſomno indulgere; nihilominus in hoc, ſicut in reliquis, certa meta præſcribi nequit; cum non eadem ſit ſingulorum hominum Natura, & Conſtitutio: etenim nonnulli longiori, alii breviori ſomno opus habent, pro varia Corporum habitudine, uſu, exercitiis, cibis, & potibus aſſumptis, aliiſque. Reſpiciendum quoquè eſt Ad Anni tempora, ætates., & Hominum ſtatus, nam longiores Hieme, & Vere exiguntur; Æſtate, & Autumno breviores. Pueri diuturniori ſomno egent, breviori Senes. Exercitatam, & laborioſam vitam ducentes, longiorem: breviorem otioſi expoſtulant. Idipſum de Obeſis, & Gracilibus dicendum eſt; ſiquidem diutius hi, parcius illi dormire debent.

Quinam ſit melior, ac ſalubrior dormiendi modus.

PUtat Avicenna *lib.* 1. *fen.* 2. *doctr.* 2. *cap.* 9. inter initia ſomni prodeſſe, in dextrum latus decumbere, quia ex tali decubitu Ventriculus ab Hepate magis fovetur, & in chylificatione adjuvatur, quæ

ope

ope caloris ab eodem peragi creditur, quin & ex hoc decubitu Cor minus affici, & moleſtari exiſtimatur. At utrumque non tanti eſt, ut dormire in ſiniſtrum latus aliis ſalutare non ſit: etenim chylificatio perfectius abſolvi poterit in fundo Ventriculi carnoſiori, atque in ſiniſtrum latus inclinante, ubi a ſuperincumbente Jecore (ſi fortaſſe confectioni ciborum conferat) magis illa promovebitur. Neque exinde timendum de Corde, quod ſuis interſeptum involucris, atque interjecto Diaphragmate, minime turbari, aut affici poteſt, cibo intra ventriculum concluſo; dummodo tamen moderatus ille ſit, nam ſi immoderatus, a quocumque decubitu is oberit. Accedit, quod Decubitus, primo ſomno, ad dextrum latus, nocet, Pyloro, qui Rector chylificationis dicitur Helmontio; & in ſiniſtrum factus, quia a confluentiori ſucco, ſeu fermento Ventriculi digeſtivo citius illa promovetur, non leviter proderit. Quare non magis in unam, quam in alteram partem decumbere poſſe rationi conſentaneum videtur, Verumtamen in hoc conſuetudini quoque ſtandum eſſe, melius ſemper exiſtimaverim: ut quemadmodum unuſquiſque decumbere conſuevit, ſomnum capiat, dummodo ægritudo aliqua nihil obeſt, per quam neceſſe ſit commodiorem ſitum ſibi deligere: Sic Hypochondriaci, ſplenetici, palpitationi cordis obnoxii, aliique non facile ſufferunt lateris ſiniſtri decubitum, alii ex adverſo pro ratione, ut in Pleuriticis, Empyicis, Hepaticis experimur. Porro in ſanis valde conferet, ſitum interjectis vicibus mutare, ut primo ſomno decumbant in dextrum, experrecti volvantur in ſiniſtrum, & viceverſa: hac enim ratione cibus in ventriculo melius conficitur, & portiones ejuſdem diſſolutæ facilius per pylorum deducuntur in inteſtina. Vitandus autem omnino decubitus ſupinus, veluti infenſus Reſpirationi, & nocuus Diaphragmati, unde inſomnia mala, Cordis oppreſſiones, Incubi, & ſuffocationis pericula. Proni etiam decubitus mali ſunt a ſuperincumbente ſpina totoque Corpore, ſupra Thoracem non ſine vitæ periculo. Permittuntur autem in ſtomacho debilibus, in doloribus Ventris, & Inteſtinorum, exigente non raro, idipſum Natura, qua plerumque patientes ipſi in pronum ſitum decumbere compelluntur, ut levamen aliquod nanciſcantur.

De ægrotantium decubitu.

Accuratiſſimus Hippocrates, ſicut ex omnibus accidentibus, quæ ægrotantibus eveniunt, indicia, vel bona, vel mala exactiſſime deduxit, & poſteris mandavit; ita ex eorumdem decubitu plurima recollegit, plane ad praxin Medicam ſummopere conferentia; unde ſolers Medicus conjicere poſſit ſalutarem, vel exitioſum eorumdem eventum. Is equidem 1. *prognoſtic.* hæc de decubitu ægrotantium protulit. Conveniens, & ſalutaris Decubitus in ægris, talis eſſe debet, qualis in ſtatu ſano conſuevit, ſcilicet ut cubet ægrotus, vel in dextrum, vel in ſiniſtrum latus, cervice, manibus, & cruribus parum inflexis. Mali enim ſunt decubitus ſupini, manibus, cruribuſque deductis, atque extenſis; Pejores, ſi proclivis ille jaceat, aut e lecto delabatur in pedes; qui ſe præterea nudi inveniantur, & pannis minime contecti, nec calentes, ſed potius tepentes, aut frigefacti, vel etiam ad lividum colorem vergentes, adhuc graviores, pravæque ægritudinis indicia erunt, atque eo magis, ſi manus ſimul una conſentiant, & cervix inæqualiter diſperſa, ac diſtracta collabaſcat. Tales enim decubitus internam viſcerum agitationem deſignant, adeoque inflammationem, vel præſentem, vel imminentem. Non raro etiam delirium prænuntiant; & hærentis alicubi Sanguinis notæ ſunt, extremamque virium labefactionem, a vitiata ejuſdem diatheſi ſignificant. Lethale etiam ſignum eſſe ſolet hianti ore ægrum dormire: maximam enim in organis reſpirationis læſionem portendit, ſicut pariter gravem Cerebri, & Nervorum affectionem, ſi incommiſſis palpebris dormiat, & labia inæqualiter dimoveat. Cubare inſuper in Ventrem, reductis cruribus, dolorem viſcerum naturalium ſignificat, modo decubitus hic conſuetus non fuerit tempore ſalutis. Velle præterea in acuto morbo ægrotantem aſſiduo reſidere, malum eſt; & longe pejus in affectibus Pectoris, ac Pulmonis: quod ſæpiſſime obſervamus in Peripneumoniacis. Denique jactare crura, velle e lecto ſurgere, integumenta removere, ſe nudare, faſcias ſolvere, feſtucas colligere, floccos evellere, aliudve ſimile inſolitum, & inconveniens peragere, internæ inflammationis, & delirii argumenta ſunt.

Qui-

Quibus in morbis ſomnus, & in quibus vigilia conveniat.

NUlli dubium quod in omnibus ſoporiferis affectibus, Lethargo, Caro, Comate, Apoplexia, Somnus obſit, adeoque illum permittere calamitoſum: quin potius omnino incumbendum, adhuc medicamentis dolorem inferentibus, vigiliam excitare. Contra verò in Delirio, Pervigilio, aliiſque ſimilibus, omni induſtria Somnus eſt conciliandus. Similiter in internis Inflammationibus ſomnus prohibeatur ex Hippocrate *6. epidem. ſect. 5.* Sicut etiam in febribus ſudoroſis, quas Græci Helodes, & Typhodes appellant, vitandus eſt; itemque inter initia omnium acceſſionum febrilium. Contra vero commendabilis in ægritudinibus ex cruditate progenitis, pariterque ex fluxionibus, catarrhis, cæteriſque cum dolore, & deſtillatione conjunctis, vel in quibus ſudor exoptatur, aut virium refectio.

Verum in Paroxyſmis febrium ſubdubitare contingit, quo tempore minus periculoſum ſit, dormire. Et ſane ingruente acceſſione dormiendum penitus non eſt, pari ratione, ac de uſu Cibi ſcripſit Hippocrates *1. aphoriſm. 11.* ne Natura a Cauſa morbifica magis opprimatur. Sed neque in augmento ejuſdem, ne febris protrahatur, aut deterior fiat, motu Cordis per ſomnum tardiori reddito, qui tunc amplior fieri debet. Vitandus quoque eſt in Statu, in quo multoties criticæ evacuationes evenire ſolent, ne fortaſſis impediantur, aut retardentur. Excipitur autem Sudor, qui a ſomno facilius promovetur: Hinc Medici communiter in Praxi univerſam præcipiunt acceſſionem abſque ſomno eſſe tranſigendam, imo etiam ſi fieri poſſit, tranſacta declinatione, dummodo tamen febris de genere intermittentium ſit; & intervallum aliquod inter unam, & alteram acceſſionem admittat; ſin ſecus, tutior ſomnus erit in ipſa declinatione, antequam novus ingruat paroxyſmus. Cæterum in aliis febribus procedendum, quo pacto ſuperius, de cibi exhibitione, dictum eſt.

An liceat poſt aſſumptum pharmacum catharticum dormire.

VUlgo hactenus putatum, nullimode dormiendum eſſe poſt aſſumptum catharticum, ne per ſomnum impediatur evacuatio, quæ ab aſſumpto Pharmaco exquiritur; quippe ſomnus evacuationes omnes vel detinet, vel retardat, excepto ſudore. Addunt Hippocratis auctoritatem, qui *4. aphoriſm. tr. 14. & 15.* conſulit, poſt aſſumptum helleborum ad motiones magis ducendum eſſe Corpus, ſi major evacuatio exoptetur: ſomnum vero eſſe conciliandum, quotieſcumque ſiſtere convenit. Verum diſtinguenda ſunt tempora pro hujus Quæſiti reſolutione: Vel enim Sermo eſt, de tempore immediate poſt aſſumptum pharmacum, & plane non ſolum licebit, ſed ſummopere conferet dormire, potiſſimum ſi medicamentum fuerit aſſumptum ſub forma pilulari: tunc enim per ſomnum melius illud in Ventriculo diſſolvetur, ſeu, ut ipſi dicunt, actuabitur, pro citiori, & efficaciori Ventris ſolutione. Poſtquam vero fuerit diſſolutum, & actuatum, a ſomno erit penitus abſtinendum, ne evacuatio impediatur. In praxi ſiquidem experimur, ab aſſumptis catapotiis, ſeu pilulis, poſſe etiam ad horas ſomnum protrahi, ut ſolida illarum forma diluatur, & in inteſtina vis cathartica earumdem delabatur, ubi nimirum Evacuatio ex confluxu ſuccorum fellei, & pancreatici, promovetur. In aliis vero Medicinis potabilibus ad horam circiter dumtaxat ſomnum permittere licebit, ob faciliorem eorumdem diſſolutionem; dummodo deſit periculum gravaminis capitis, aut vomendi metus. Quod ſi purgans Medicamentum ejus ſit generis, quod ſimul cum cibo exhiberi ſolet, tunc longe magis permittendus ſomnus erit: qua ratione compertum pluries eſt, pleroſque commode medicinas ſolutivas retinuiſſe, quas cæteroqui paulo poſt evomere conſueverant. Atqui in hoc peculiaris cujuſque habitudo attendenda ſemper eſt, ſicut & conſuetudo, ac uſus uniuſcujuſque Corporis.

Sed an hæc eadem militare poſſint in Medicamentis Vomitoriis. Equidem in his diſpar eſt ratio: Nam Cathartica Dejectoria vires ſuas non exerunt, niſi poſtquam inteſtina gracilia ſubierint, & ex miſtura cum ſuccis pancreatico, & felleo, moleſtam, irritantemque motionem inteſtinis attulerint, qua quidquid in ſe continent, quæque in adjunctis partibus ſubſiſtunt, motu periſtaltico propellunt. At vero Vomitoria per Ventriculi ſolummodo ſubverſionem, ac nauſeam, operantur, quo fit, ut vix poſt ſemihoram, vel horam integram, vomitum cieant: quapropter Somnus in tam brevi ſpatio permitti non poteſt; quin

quin imo ſi accideret, noceret, impedita vomitione, indeque excitata Cardialgia, vel Syncope: quamquam a conditione varia ejuſdem, vel vehementioris, vel levioris, gravius, vel mitius damnum eſſet adfuturum. De reliquo, in aliis Medicamentorum generibus, ſive illa per ſudorem ducant, ſive per vias urinæ, ſomnus conferet; neque enim promptius, faciliuſque ſudor prodit, quam in dormientibus. Sputum denique, & Anacatharſis vigiliam expoſcit; unde ſoporifera, & opiata, in excreationibus cum tuſſi potiſſimum, nocua ſunt, niſi ſolum, ut acres, ſalſaſque deſtillationes temperent, vel ut materiam extuſſiendam reddant concoctiorem: attamen hæc cum moderamine. Et de Somno, & Vigilia ſatis.

De Repletione, & Inanitione.

NOmine Inanitionis, & Repletionis, non hic omnis Evacuatio, ac Repletio intelligenda eſt, ſed ea dumtaxat, quæ in ſtatu ſano præſertim fit, Excrementorum nimirum, aut Alimentorum, qua prorſus egeramus, & eorum quidem, ut exoneremur, ne ab iiſdem cumulatis opprimamur; iſtorum vero, vel ut vacuati repleamur, vel ut viribus deſtituti, reficiamur. Cum enim Repletio, & Inanitio inter cauſas Nonnaturales communiter ex Galeno referantur, & iſtæ indifferentes ſint ad juvandum, & ad nocendum: ſimulque neceſſariæ ad vitæ conſervationem; profecto nomine Repletionis, Alimentorum illa intelligenda erit, & nomine Inanitionis, hæc, Excrementorum. Quæ vero in ſtatu morboſo egerenda ſunt, quamvis ad evacuationis genus referantur, quia tamen non ſemper accidunt, neque illis perpetuo indigemus; proinde haudquaquam ad cauſas Nonnaturales, ſed ad Præternaturales, & Curativas revocantur.

Itaque de his ſolum Inanitionibus, & Repletionibus ſermo hic agendus foret, quæ vitæ humanæ conſervationem neceſſario comitantur, vel conſequuntur, ut illa incolumis, quoad fieri poſſit, perſeveret: qua ratione erunt ſimul cauſæ omnino neceſſariæ, & indifferentes ad juvandum, & ad nocendum: nam ſicut moderata, & opportuna repletione reficimur, ac ſuſtinemur; ita immoderata, & importuna gravamur, atque opprimimur, & non raro etiam graviter ægrotamus. Quod idem ex adverſo evenit ab Inanitione, etenim ſi egerantur, quæ convenienter egeri debent, uti ſunt excrementa, paſſim cumulari ſolita, & ex diverſis coctionibus, ac ſecretionibus emergentia, proſunt; ſi vero detineantur, obſunt. Hæc autem non ſolum ex alvo, & ex viis urinæ, verum etiam ex ſputo, muco narium, ſordibus aurium, ſudore, tranſpiratione, aliiſque deducenda ſunt.

Verum quamvis hic Inanitio, ut dictum, intelligenda dumtaxat ſit Excrementorum, naturaliter contingentium Evacuatio, quia nihilominus apud Medicos comprehendere quoque ſolet omnem, & quamcumque ab humano Corpore egeſtionem, propterea generaliter ſumpta, deſcribi ſolet, quod ſit, *aut Alimentorum, aut Excrementorum, aut etiam partium ſolidarum extra Corpus eductio*. Et quidem, ut Inanitio proprie habeatur, neceſſe eſt, ut id, quod evacuatur, expellatur extra Corpus, nam ſi non extra Corpus expelleretur, ſed ab uno ſolum viſcere in aliud tranſmitteretur, evacuari dici non poſſet: cujuſmodi ſunt Decubitus, & Abſceſſus humorum in articulos, vel in glandulas. Sed & inſuper corpulentum eſſe debet, & humorale, quod ejicitur; unde mutationes in ſitu, alterationes, correctioneſque, aliæque hujus generis motiones, minime dicuntur evacuationes, cum revera nil educatur, ſed ſolum corrigitur, mutatur, accommodatur, vel emendatur. Præterea evacuantur, non raro Alimenta, puta cum per vomitum cibi, & potus, vel corrupti, vel crudi, vel immutati ejiciuntur, aut etiam cum in Lienteria, aut Cœliaca affectione alimenta egeruntur eo fere modo, quo fuerunt ingeſta. Amplius, ſæpe etiam evacuantur excrementa, vel ſponte Naturæ, vel ab aſſumpto pharmaco, ut cum fæces ſubducuntur, vel putres, corruptique humores evacuantur. Denique non raro partes ipſæ ſolidæ Corporis excernuntur, quemadmodum contingit in ulceribus Pulmonum, Renum, Veſicæ, Inteſtinorum, itemque cum in oſſium fracturis Squamæ, aut cum in vulneribus, & ulceribus, excreſcentes carnes, aut fungoſæ, vel etiam putrefactæ, atque ab aliis ſejunctæ extrahuntur.

Attribuuntur Inanitioni complures differentiæ, quæ deſumuntur a principio Inaniente, & Evacuante, a modo Evacuationis; ab Eventu, a Virtute Evacuantium, & a Loco. Hinc vel Evacuatio a Natura inchoatur, & ab eadem perficitur, & dicitur Naturalis, vel ope medicamentorum pro-

promovetur, & dicitur Artificialis. Et quamvis univerſæ evacuationes a Natura ſint, & ope ejuſdem abſolvantur; nihilominus, quas ſola Natura inchoat, & perficit, Naturales proprie dicuntur: Artificiales vero, quæ auxilio medicamentorum; & Medici miniſterio, provocantur.

Ab Evacuationis Modo, vel Senſibilis, vel Inſenſibilis appellatur. Senſibilis, in qua quod excernitur, ſenſibus patet, ut Sudor, Vomitus, Sputum: Inſenſibilis, in qua quod excernitur, ſenſum noſtrum effugit, ut in Reſolutione Tumorum, perſpiratione Cutis, aliiſque criſibus, per quas Morbi, & cauſæ morbificæ deſinunt, abſque ulla manifeſta evacuatione.

Ab eventu, alia completa eſt, alia incompleta. Completa, cum totus humor morbum faciens educitur; quod ex conferentia, & tolerantia, dijudicandum monuit Hippocrates 1. *aphoriſm.* 2. Incompleta, cum non totus: id quod conjicere ſolemus ex perſeverantia Morbi, & ſymptomatum adjunctorum, aut ex Recidivis. Ad hanc claſſem imperfectarum Evacuationum reducuntur Translationes, Depoſitiones, & Decubitus humorum; ſiquidem per ejuſmodi translationes, non raro ſolet morbus præcedens miteſcere, ſed deinde vel regredi, vel in alium commutari. Sed & in his notare decet, num a parte nobili ad ignobilem, vel vice verſa Decubitus fiat: primi generis proprie dicitur Abſceſſus, & Decubitus; ſecundi generis dicitur Raptus, & Irruptio. Hinc apud Græcos *Apoſtaſis*, *Metaſtaſis*, *Diadoche*. Si autem translati humores in partibus ignobilibus conſederint, & perſiſtant, ſalutare: ad partes nobiles vero delati, lethale. Quare, ut abſceſſus ſalutares ſint, non ſolum univerſum peccantem humorem tranſpoſitum neceſſe eſt, ut referant: verum etiam a parte nobili remotiſſimum, atque in partibus ignobilibus, & capacibus, perſiſtentem, itemque coctioni, ſuppurationique obtemperantem: ut in Parotidibus, Bubonibus, Abſceſſibus ſub axillis, cæteriſque ſimilibus, eſt experiri.

Ab Evacuantium inſuper Virtute, alia Inanitio dicitur *Eradicativa*, alia *Minorativa*: per illam peccantes humores omnino eliminari ſolent; per hanc ſolummodo diminui. Ad hanc ultimam reducuntur Evacuationes illæ, inter initia morborum habitæ, quas Medici Symptomaticas appellant, bonas quidem in ratione Cauſæ, quæ diminuitur, malas vero in ratione Signi, quoniam ſignificant multitudinem, aut pravitatem peccantium humorum. Inediæ etiam diuturnæ aliquo modo inanire dicuntur, ob novi alimenti defectum, & inſenſibilem præcedentis ſubtractionem.

Poſtremo a Loco, alia Evacuatio dicitur Univerſalis, alia Particularis. Univerſalis, quæ totum Corpus indifferenter evacuat. Particularis, quæ determinatas tantum partes. Inter univerſales recenſetur ex Galeno 1. *aphoriſm. comm.* 17. Sanguinis miſſio, & Purgatio, *& alibi* etiam Sudor. Ad particulares revocantur Anacatharſis ex pectore, Vomitus ex ventriculo, Sputum ex faucibus, &c.

Quod ſecundo pertinet ad Repletionem, illa oppoſito modo deſcribitur, quod ſit, *Immiſſio alimentorum, vel excrementorum intra Corpus, præter Naturæ inſtitutum;* vel ut placuit Galeno *lib. de plenitudine cap.* 11. *Copia humorum in univerſo Animalis corpore:* ubi ſub nomine humorum, comprehenduntur tum alibiles, & utiles, tum excrementoſi, & inutiles. At vero, ut hi plenitudinem faciant, præter Naturæ inſtitutum intra corpus colligi debent: nam conveniens alimentorum aſſumptio intra ventriculum, debita quantitas ſanguinis intra Venas, & Arterias, idque genus alia plenitudinem non efficiunt. Itaque extra modum, & ultra Naturæ exigentiam immiſſa, aut cumulata, veram tantummodo Repletionem conſtituunt. Sed & Alimentorum, vel Excrementorum, aut Humorum excedens quantitas Repletionem revera facit: nam ſi fortaſſe flatus, ſpiritus, vapores, aliudve non corpulentum, in vaſis Corporis increbreſcerent, etſi amplificare, & inflare poſſent, plenitudinem tamen, ac repletionem neutiquam inferrent.

Suas quoque Repletio differentias habet. Et quidem ratione materiei, alia dicitur humoralis, alia excrementoſa: alia vera, quæ omnium, alia ſpuria, quæ unius tantum humoris: alia univerſalis, quæ in toto Corpore, alia particularis, quæ in una tantum parte: alia, quæ ad vaſa dicitur, alia, quæ ad vires; quoniam ex Galeno *cit. lib. de Plenitudine c.* 3. *& aphoriſm.* 2. *comm.* 17. Repletio eſt quid Relativum, reſpiciens vel vaſa, quæ humores continent, ſi fortaſſe plus juſto repleantur; vel vires, quæ ipſorum copiam ſuſtinere debent, ſi fortaſſis a plenitudine opprimantur, vel graventur: quamquam nil penitus inter ſe invicem utramque hanc plenitudinem differre putet

Ludo-

Digitized by Google

Ludovicus Mercatus *lib.* 2. *de Recto Præſidiorum uſu, cap.* 4. quod etiam bona fide teſtatur Vvalæus *in ſua Meth. Medendi* & numquam ſe obſervaſſe unam ſine altera fateatur; ſed & ipſe vix alterutram hactenus reperiiſſe affirmare auſim.

Traditur tamen Plenitudinis quoad vires indicium: Impotentia regendi Corporis pondus, abſque ulla cauſa manifeſta, & cum nil penitus præceſſerit, quod Corpus delaſſare potuerit; quemadmodum deducitur ex Hippocrate 2. *aphoriſ.* 5. ubi ſpontaneas laſſitudines morbos prænunciare ſcripſit; unde Galenus *lib. de curandi ratione per ſanguinis miſſionem c.* 4. *cum quis*, ait, *ſolita munera exercere nequit abſque eo, quod erratum aliquod commiſerit, plenitudinem quoad vires, ex pravis humoribus, atque excrementis, Naturam opprimentibus, adeſſe ſignificatur*. Hæc inſuper Repletio, ſecundum triplicem Corporis virtutem, Naturalem, Vitalem, & Animalem, triplex quoque dicitur, ex doctrina ejuſdem Galeni *cit. lib. de Plenitudine*, & 9. *meth. cap.* 10. Interdum enim virtus Animalis gravatur, ut ex ſenſu ponderis, & pigritiæ in motu, atque operationibus Corporis. Aliquando virtus vitalis opprimitur, ut ex Pulſuum inæqualitate, & arteriarum compreſſione. Denique ſola virtus naturalis gravatur, ut ex tarda excrementorum egeſtione, & naturalium operationum ad coctionem, & nutritionem pertinentium, tarditate.

Poſtremo Repletio, quoad Vaſa, vel Plethorica, vel Cacochymata dicitur. Plethorica, in qua boni, & laudabiles humores ſuperabundant, quemadmodum de Athleticis meminit Hippocrates. Cacochyma vero, cum humores pravi exuperant: qui ſi omnino inemendabiles ſint, non ſolum cacochymiam, ſed cacoethiam efficiunt, Internoſcuntur autem cacochyma, & cacoethica Plenitudo ex malo Corporis habitu, cutis colore fædato, mala partium nutritione, pruritu, carbunculis, doloribus, tumoribus, aliiſque in unam, vel aliam Corporis partem erumpentibus; quin & pro varia eorumdem conditione, ſolent Medici cacochymiam pituitoſam, bilioſam, vel melancholicam accuſare: at non ex eo, quod revera humores iſti præceſſerint in ſtatu ſano Corporis, ſed quod ob malam viſcerum habitudinem, & fermentorum vitium, præternaturaliter emerſerint; unde & hi, & multigeni alii, craſſi, viſcoſi, acidi, ſalſi, acres, auſteri, acerbi; ſeroſi, tartarei, flavi, virides, nigri, ſimileſque ex variis, vitiatiſque fermentationibus, ac miſturis, inter ſeſe habitis, exoriuntur, præſertim a chylo, ſero ſanguinis, lympha, ſucco felleo, & pancreatico, depravatis.

Quoniam vero ex malo horum humorum apparatu, atque ex plenitudine cachyma, laſſitudines contingunt: unde Segnities, Defatigatio, Ineptitudo, Torpor, & Impotentia in operationibus vitæ; propterea opportunum judicavi hic aliqua de Laſſitudinibus memorare. Quare ſit

De Laſſitudinibus.

QUoties Corpus pravis humoribus repletur, vel in omnibus, vel in aliquibus functionibus vitæ tuitioni neceſſariis deficit, potiſſimum vero in iis, quæ ad Senſus, & Motus animales ſpectant; unde laſſitudo, & quædam defatigatio totius ſequitur, ex qua conjiciunt Medici imminentem, ac futuram aliquam ægritudinem ſubeſse; propterea videndum hoc loco, quid nomine Laſſitudinis ſit intelligendum.

Et quidem Laſſitudo deſcribi ſolet, *Impotentia regendi Corporis pondus*, ut deducitur ex Galeno 1. *aphoriſ. comm.* 5. & 3. *epidem. comm.* 2. Ab ejuſmodi enim impotentia judicium ſumitur præternaturalis, & morboſæ corporis conſtitutionis, quoniam facillime percipitur, & cuicumque obviam fit. Quis namque non conjectabit male ſeipſum habere, cum in motibus peragendis, & in ſuſtinendo corporis pondere, impotentem ſe agnoverit, etiamſi nullum aliud judicium pateat ex pulſu, reſpiratione, nutritione, & ſimilibus? Quamobrem recte Hippocrates ex hoc ſolo indicio 2. *aphor. tr.* 5. futuras, & imminentes ægritudines prænunciavit. Hinc ſequitur, Laſſitudinem ad ſymptomata eſse referendam, cum ſit triſtis, & moleſtus quidam ſenſus Corporis in ejuſdem motu locali. Cumque quodlibet ſymptoma morbum, & cauſam morbi ſubſequatur, propterea præcedere oportebit vitium aliquod in membris ſenſui, & motui deſtinatis. Hæc autem affectio ad claſsem dolorum reducetur; nam laſſitudo non ſine aliquo dolore fit; unde pro cauſa recognoſceret pravos humores per ſenſitivas partes diffuſos, vellicantes, ac pungentes, aut ſaltem diſtendentes, vel gravantes.

At vero, quoniam moleſtus ejuſcemodi ſenſus triplex eſse ſolet, proinde Laſſitudo triplex quoque eſt, documento etiam Galeni *cit.* 2. *aphoriſm. comm.* 5.

(a) nam vel ſequitur ſenſum tenſionis, & dicitur Laſſitudo Tenſiva; vel fit cum ſenſu inflammationis, caloris, & ardoris, & dicitur Phlegmonoſa, ſeu Inflammatoria, vel denique fit cum ſenſu ulceris, & dicitur Ulceroſa. In Tenſiva, Corpus tenſum percipitur, adeout difficulter flecti poſſit; & fieri ſolet vel a copioſis humoribus muſculos, & vaſa diſtendentibus; vel a flatibus cavitates partium plus juſto inflantibus. In Laſſitudine Phlegmonoſa, inflammationis ſenſum inferente, perſentitur quidam ſenſus ardoris, & æſtuationis, inductæ potiſſimum a ſanguine acriori, & inflammabili, ſeu fermenteſcibili. In Ulceroſa denique percipitur moleſtia quædam lacerans, & diſpeſcens partes motui addictas, ob humorum acritatem, ſalſedinem, aciditatem, ſimilemve. Ex his autem veluti ſimplicibus Laſſitudinis differentiis, exurgunt aliæ compoſitæ, paſſim ab Auctoribus memoratæ, puta Laſſitudinis Tenſivæ Ulceroſæ, Ulceroſæ Phlegmonoſæ; Phlegmonoſæ Tenſivæ, & Tenſivæ ulceroſæ phlegmonoſæ; prout moleſti ſenſus vel aliquarum, vel omnium prænarratarum differentiarum participes ſunt; quamobrem pro varietate earumdem, non ſolum indicabuntur præjacentes vitioſi humores, verum etiam futuræ ex his ægritudines prædicentur.

Sed qua ratione Hippocrates dixerit *cit.* 2. *aphoriſm.* 5. Laſſitudines morbos prænunciare, cum tamen mox dictum ſit, illas morbos, & cauſas morborum ſequi, nempe vitioſos humores. Verum Laſſitudines, & aliquos morbos, & cauſas morborum leviores conſequuntur; & alios graviores portendunt. Sequuntur quidem depravatam actionem ſenſus Tactus, puta dolorem, ex pravis humoribus inductum; portendunt vero alios graviores, nempe inflammationes, febres, ſimileſque, cum ſcilicet pravi illi humores in fermentationem indebitam adacti, intimiores corporis partes ſubjerint, & principaliora viſcera infeſtaverint.

Non eſt autem hic prætereundum, quod memoratæ Laſſitudines ſpontaneæ eſſe debent: nam ſi fortaſſe cauſam aliquam manifeſtam conſequantur, puta defatigationem ex labore, aut exercitio immoderato, facile per quietem deſinunt, ut dicitur etiam 2. *aphoriſm.* 48. Plurimum autem intereſt inter Laſſitudinem, ſeu De-

(a) *V. etiam Gal. lib.* 3. *de ſan. tuend.*

fatigationem a cauſa interna illatam, & a cauſa externa provenientem: ſiquidem hæc ſola quiete ſuperatur: illa vero nonniſi edomita, vel educta cauſa interna humorali, a qua originem deſumit.

Sed adhuc dubitare contingit, quomodo Laſſitudo, ſpecies quædam doloris ſit, cum tamen dolor continui ſolutionem conſequatur. Et dicendum ſolvi quodammodo continuum in laſſitudinibus, ab ipſis humoribus diſtendentibus, vellicantibus, aut inflantibus partes; ſiquidem continui ſolutio in dolore requiſita non ſemper facta eſſe debet, ſed ſufficit, ſi fiat, ſi non ſenſibiliter, & conſpicue, ſaltem inſenſibiliter, & inconſpicue. Et quamvis Galenus etiam intemperiem cauſam doloris fecerit, illa tamen ſubita, ac violenta eſſe debet, quæ propterea acritati humoris juncta ſit oportet; neque ex nuda tantum qualitate proveniens, adeoque abſque humoris vellicantis, mordentis, aut prementis, præſentia, haberi nequit: quare continuitatis ſolutionem, ſaltem inconſpicuam, neceſſario comprehendet.

Ex his denique deducitur diverſimode occurrendum eſſe ſpontaneis Laſſitudinibus, prout variæ illæ fuerint, & diverſam humorum conditionem indigitaverint. Siquidem Phlegmonoſæ, & cum ſenſu inflammationis, & ardoris junctæ, recta victus ratio temperans opitulabitur, adhibitis quoque medicamentis ardorem, & acritatem corrigentibus. In Tenſiva præter congruam victus rationem, expoſtulabuntur flatus diſcutientia, & acorem in humoribus emendantia. In Ulceroſa denique convenient, quæ ſalſos, acreſque humores, muriaticam conditionem adeptos, corrigere poſſunt, aut etiam extra Corpus educere. Cæterum in omnibus ſemper proderunt, quæcumque vim habent ſanguinem a ſuis ſuperfluitatibus emundare, illaſque per diaphoreſim, aut per diureſim ſenſim, ſenſimque promovere.

De recte inſtituenda Inanitione, & Repletione.

GEnerale documentum hac in re præ oculis ſemper habendum, ut qui humores humano Corpore, vel conſervando, vel alendo, conferre poſſe videntur, ſint omnino detinendi, nullaque ratione vacuandi. Contra vero, quicumque inutiles, excrementoſi, maleque affecti fuerint, omni prorſus induſtria ſint abigendi: id quod potiſſimum in quotidianis excre-

Digitized by Google

mentis ſervandum eſt, ut ſunt fæces, lotia, cutaneæ evaporationes, ſputa, aliaque e corpore expurgari ſolita, pro varia tamen corporum conſtitutione, & habitudine.

Sed ut ſingula ſingulis referamus. Humidiora, ſucciplena; pituitoſis excrementis ſcatentia, deſtillationibus, ac fluxionibus obnoxia corpora, omni jure, & per vias urinæ, & per ſputa, & per narium emunctionem, & per tranſpirationem, & per ſudorem, & per victus rationem attenuantem, in meliorem ſtatum ſunt reducenda. Contra vero, quæ gracilia ſunt, acribus humoribus abundantia, & calorificis ægritudinibus obnoxia, in humectantem victum inclinent, & potius per alvi ſubductionem, leniter tamen, repurgentur. Idem dicendum de Corporibus exercitatis, aut ex adverſo otioſis. Pueri præterea, præſertim voraces, ob multa excrementa, quæ congerunt, inanitione, tum per vias urinæ, tum per inteſtina, conſervandi. Adoleſcentes vero, & Juvenes, pro ratione varia habituum, & exercitiorum, diverſimode tractandi erunt. Viri denique, & Senes, quia temperatiores in victu eſſe ſolent, nulla manifeſta evacuatione, per medicamenta moleſtandi ſunt: niſi tamen videantur in unam, aut alteram ægritudinem inclinare. Plerumque autem conducibilior illis eſſe ſolet, quæ per ſputum, atque anacatharſim, vel etiam per vias urinæ, evacuatio fit. Cæterum in ægritudinibus, Inanitiones quoque variæ eſſe debent, pro cauſarum, & partium affectarum varietate, de quibus in Praxi. Speciatim autem in Fœminis, Menſtruorum conveniens purgatio promovenda ſemper eſt: ſicut enim ab illis commode fluentibus, bene plerumque ſe habere ſolent; ita ex adverſo, in diverſas, graveſque ægritudines incidunt, cum deficiunt, vel ſupprimuntur. Idipſum dici debet de Evacuatione illa, quæ pleriſque in virilitate accidit, ex hæmorrhoidibus. Siquidem cum hæc per intervalla, & moderate contingit, ſalutaris eſſe ſolet, atque a plurimis ægritudinibus præcavere; ut dicitur 6. *Aphoriſm.* 11. & 6. *epidem. ſect.* 3. At vero immoderata, vel quæ inerat penitus ſuppreſſa utraque multorum malorum cauſa evadit, præſertim Tabis, aut Hydropis, ex eodem Hippocrate, *ibidem*.

Quod ad Repletionem vero, illa oppoſito modo adminiſtranda eſt; cum ſcilicet Corpus plus juſto fuerit inanitum: Nam quemadmodum, quæ repletione fiunt, inanitione ſanantur, ita viciſſim per inanitionem inducta, tolluntur repletione. Hinc in Corporum extenuationibus, dejectionibus, & alvi profluviis, hæmorrhagiis, aliiſque quibus illa immodice inaniuntur, convenienti refectione, repletioneque utendum: ea tamen diſtinctione, quam memoravit Hippocrates 2. *Aphoriſm.* 6. inquiens; *Quæ longo tempore extenuata ſunt corpora, lente reficere oportet: quæ vero brevi, breviter*: habito pariformiter reſpectu ad ſtomachum, & vires, ſi ferendæ ſint.

Quoniam vero inter ea, quæ replere, aut inanire ſolent, vel nullus, vel immodicus Veneris uſus, a Medicis recenſetur; breviter propterea videamus, quæ commoda, vel incommoda ille afferat. Et quidem iis, qui ex plenitudine laborant, ob lautam victus rationem, vitamque ſedentariam, conferre ſolet, quemadmodum & ipſa Natura, in ſpontaneis pollutionibus, ſeipſam exonerans, oſtendit. Juvat inſuper in humidis corporibus, & in morbis ex pituita ingruentibus documento Hippocratis 6. *epid. ſect.* 5. dicentis: *Venus in Morbis ex pituita, utilis*. Moderata tamen illa eſſe debet: nam immoderata plus juſto debilitans, officit; etenim corpus exſiccat, & Tabem, quam Dorſalem Hippocrates appellavit, infert; capiti, nervis, & articulis nocet. Quamobrem ſicuti commendabilis videtur in corporibus ſucciplenis, ſanguineis, robuſtis, otioſis; ita omnino vituperanda eſt in gracilibus, extenuatis, ſtomacho, & cerebro languidis. Atqui præ oculis monitum illud habendum a Virgilio de Uſu Bacchi, & Veneris depromptum.

Vina ſitim ſedent: natis Venus alma creandis
Serviat: hos fines tranſiluiſſe, nocet.

Sed an majora mala accidant ex Inanitione, an ex Repletione, non inutiliter dubitatur. Verumtamen non de quacumque Inanitione, ac Repletione proponitur difficultas, ſed de immoderata ſolum: nam ſi de moderata ſermo fiat, proculdubio utraque vix nocere poteſt; quippe vita noſtra utraque omnino eget, ut ſupra probatum. Itaque de immoderata, & Naturæ conſuetum debitum excedente, tantummodo quæritur. Et licet tam Inanitio, quam Repletio immoderata pernicioſa ſit, nam omne nimium Naturæ inimicum; & neque ſatietas, nec fames, cum modum excedit, conveniens eſt: Nihilominus ſi comparentur damna ex utriſque provenientia, fatendum omnino erit, majora ſemper eſſe, & graviora ab Inanitione procedentia, quam ex

Repletione: nam quæ ab Inanitione fiunt, viribus directe adverſantur, cum ex illa iſtæ protinus fatiſcant, & exſolvantur. Modo cum vires languent, vel deficiunt, vita quoque deficit. Hinc Hippocrates etiam in iis, quæ ad victum pertinent, tenuem exquiſite damnavit, veluti viribus oppugnantem, cum dixit: *In tenui victu ægri delinquunt, quo fit ut magis lædantur*. Sed & facilius quoque occurritur Repletioni, ſi fortaſſe exceſſerit; difficilius vero, & quandoque etiam nullatenus, inanitioni; cum facilior ſemper ſit detractio, quam Adjectio. Qua fortaſſe etiam ratione, lethalem dixit Hippocrates, convulſionem ab evacuatione immoderata dependentem: quod ſane ex Repletione nil tale quidpiam præſagivit.

Ex Inanitionibus autem, periculoſior ſemper cenſenda eſt, quæ alimentorum, & præſertim ſanguinis, fit, undecumque is prodeat: quippe exinde Vitæ theſaurus exhauritur. Ex locis vero, perniciosior ex Hippocrate cenſetur, ſi per partes ſuperas, quam ſi per inferas egeratur; ſervata tamen evacuationis quantitate, & citra quamcumque corruptionem, aut partium exulcerationem. Poſt ſanguinis inanitionem, nocua putatur chyli egeſtio, modo continua ſit, & languorem Ventriculi, ejuſque fermenti vitium, conſequatur, nam ſi fortaſſe a cibis proveniat, vel quantitate excedentibus, vel qualitate infenſis, minus mala exiſtimatur, veluti a cauſis externis inducta. Gravis ulterius Inanitio eſt illorum humorum, qui fermenti loco ſunt, & coctionibus, ac ſecretionibus viſcerum conferentes. Unde immodica fellei humoris, & ſucci pancreatici, ac lymphæ evacuatio, periculoſa ſemper eſt. Extenuatio item immoderata ſeri Pericardii, non raro perniciosa fuit; quemadmodum ſectionibus cadaverum pluries innotuit: inde enim Cor in ſuo motu adeo offenditur, ut tandem hebeſcat, & deſinat. Ad hanc claſſem reducuntur egeſtiones partium ſolidarum, & ſi fortaſſe ex organis, magis vitæ neceſſariis, puta Cerebri, Cordis, Pulmonis, aliorumque prodeant (quippe quæ ſanguinis motum tutantur, vel promovent) omnino mortiferæ erunt; aliarum vero partium non item. Sic expertum aliquando Pulmonum apices extremos, aut Hepatis, ut & mucronem Cordis, & corticem Cerebri ſuperficiarium, mortem nullam attuliſſe, etſi vulnere, vel ulcere fauciata, ut ex Paræo, Aqua pendente, Hildano, Bartholino, aliiſque memoratur. Inter reliqua denique excrementa copioſiora, nondum bene liquet, cuinam inanitioni majus periculum tribuendum ſit. A ſudore nimio, & ubertim fluente, licet plerique in Tabem poſtremo ſint deducti; nihilominus adhuc multi referuntur ad annos integros ſudaſſe, citra ullum vitæ periculum; modo tamen febre caruerint. Ab alvi dejectionibus fere perpetuis plurimi ſunt qui evaſerint, quamvis diarrhϾ morboſæ limites attigerint, citra tamen Inteſtinorum eroſionem. At vero urinæ profluvium paſſi, vel nulli, vel pauci memorantur, qui diutius vixerint, forte quia tanta urinæ quantitas ſerum ſanguinis, & lympham exhaurit, quæ maxime omnium vitæ tuitioni, & gyræmati opitulantur. Quod ſi non ſolum urina uberius profluat, ſed etiam referat conditionem mellitam; qualis in Diabete obſervari ſolet: nedum periculoſior eſt, ſed omnino lethalis; ſi præſertim cum febre conjuncta ſit, quemadmodum in praxi pluries compertum, exolutum ſcilicet ſanguinem deſignans. De cæteris tandem egeſtionibus, Sputo, Narium muco, Vomitu, ſi Naturæ conſuetum ſervent, nil eſt, quod exinde timendum ſit, cum plerique ſive Naturæ, ſive uſu inveterato, facile ſibi fecerint ejuſcemodi evacuationes, & abſque ullo vitæ incommodo: quamquam per vomitum habita gravior aliquanto eſſe poſſit, & progreſſu temporis exitioſa evadere; ſtomacho nimirum labefactato.

Non diſſimiliter dicendum de eorumdem excrementorum retentione. Sudor enim detentus, atque in glandulis ſubcutaneis frigefactus, multoties obfuit; & febrem attulit acutam: aliquando etiam catarrhum, ac tuſſim, cum dolore pectoris; itemque pleuritidem, peripneumoniam, repercuſſo interius ſudore, præſertim tempore hiemali. A retento vomitu, ſæpeſæpius Cardialgiæ ſobortæ ſunt, nec non febres, ventris inflationes, dolores inteſtinorum, icterus. A retentis fæcibus, colici dolores, volvuli, tympanites; atque a ſuppreſſo lotio, iſchuria, veſicæ tumefactio, dolor, febris, & ſimilia. Comparatione autem facta inter Fæcum, & Urinæ retentionem, certe periculoſior ſemper obſervata eſt omnimoda urinæ ſuppreſſio, quam fæcum. Etenim iſtæ ad plures dies citra ullum vitæ periculum remoratæ referuntur, & deinde paulatim excretæ; at vero ab urina per hebdomadam ſuppreſſa, etiamſi deinceps excernatur, vitæ periculum cer-

Digitized by Google

tius imminet; & rari ſunt illi, qui exinde ſupervixerint: idque forte quia urina retenta, præter ſui molem, & ſalium acrium miſturam Veſicæ, Ureteribus, & Renibus infenſam) ſanguinem, reliquoſque humores conſpurcat, ac depravat, non ſine ingenti principalium viſcerum læſione, unde poſtmodum pulſuum exilitas, corporis torpor, ſenſuum hebetudo, ſopor, ac tandem lethargus, vel apoplexia inſequuntur: quo mortis genere, ejuſcemodi ægrotantes perire conſueverunt, obiitque Tycho Brahe Danus, Aſtronomiæ Reſtaurator eximius.

Quæ ſint in Excretis, & Retentis conſideranda.

UT excreta, ac retenta, ſive utilia ſint, ſive inutilia, ex alibilibus, aut excrementoſis humoribus procedentia, poſſint generaliter a Medicis, pro ſalutaribus, aut nocuis, ſtabiliri, ſeu in univerſum conſideranda ſunt, Subſtantia nimirum rei excretæ, vel retentæ, Qualitas, Quantitas, Tempus, Modus, & Locus.

Quod ad Subſtantiam videndum, quænam res excernantur, cibus, aut chylus, ſanguis, aut humores alibiles; an excrementoſi, felleus humor, aliuſve: itemque, num partes ſolidæ Corporis; ut & Vermes, Lapides, Arenulæ, & ſimilia, quæ dicuntur toto genere præter naturam.

Quod ad Quantitatem, num evacuationes ſint immoderatæ, & modum conſuetum excedentes; an vero moderatæ, & convenientes, habito præſertim reſpectu ad Corporum conſtitutiones, habitudines, ætates; pariterque ad morbos, cauſaſque morborum.

Quod ad Qualitatem, num humores excreti acres ſint, acidi, ſalſi, craſſi, viſcoſi, tenues, fætidi, corrupti, nigri, flavi, virides, &c.

Tempus etiam excretionis eſt obſervandum, num inter initia morborum, an in declinatione; num poſt coctionem, ſecretionemque, an vero in concoctis, commiſtiſque ſuccis, inutilibus ſimul cum utilibus.

Modus pariter excretionis conſiderandus, num faciliter, an difficulter illi egerantur, puta cum doloribus, anxietatibus, animi deliquiis, aliiſque moleſtiis.

Denique Locus conveniens eſſe debet, nempe qui Naturæ ſit conſuetus: unde etiam in ſtatu ſano ſuperfluitates Corporis ſoleant evacuari; ut urina per veſicam, fæces per alvum, neutiquam vero per os.

Hæc eadem conſideranda erunt in Retentis; an ſcilicet retineantur ea, quæ juvare apta nacta ſunt; an contra, quæ præter naturam prorſus nocua, corrupta, & excrementoſa. In Qualitate, & Quantitate, ſi degenerent a naturali conſtitutione, & a conſueto Naturæ, atque ea quantitate, quæ congruit Corporis habitudini; etenim licet, E. g. felleus humor in cyſti, naturaliter colligi, & conſervari debeat, ſi tamen debitam qualitatem, & conditionem, quantitatemque convenientem non ſervet, vitioſus erit. In Tempore; etſi ſerum ſanguinis, ac lympha utiliter cum ſanguine commiſceatur, niſi tamen ſtatuto tempore ſecernatur, & expurgetur, nocet. Sic pariter urina, ac fæces ipſæ, eſto expurgari aſſiduo debeant, nihilominus non ſtatim ac in Veſicam, & Inteſtina fuerint depoſita, egeri debent, ſed per aliquod ſaltem tempus detineri; ita de cæteris. In Modo, ſicut facilis ſemper eſſe debet Egeſtio quæcumque excrementorum; ita ex adverſo Retentio quælibet humorum utilium oportet, ut ſit abſque moleſtia. Unde licet Cibus E. g. debeat omni jure in Ventriculo detineri, quouſque concoquatur, & vertatur in chylum; non tamen illi moleſtus ſit, oportet; quamobrem cum dolorem, anxietatem, aut gravamen affert, morbus eſt. Denique Loco: neceſſe equidem eſt, ut utiles, & ſalutares humores nedum detineantur, ſed in ſuis quoque conceptaculis: ut felleus humor in cyſti: lympha in vaſis lymphicis; ſanguis in venis, & arteriis: extra propria namque vaſa ſtagnantes, omnino nocui ſunt. In his igitur omnibus detrimenta Corpori accidunt, etiamſi ſecundum naturam ſint, quæ detineri debent. Hinc ſcite quidem monuit Galenus *in Prorrheticis*: *Etiam ex iis*, inquiens, *quæ ſuapte natura utilia ſunt, & vitæ conſentanea, graviſſimas ægritudines proficiſci poſſe; quinimo ab his gravius ægrotantes affici ſolere, & irreparabilius obire, cum a conſueto Naturæ deſciverint.*

De Paſſionibus Animi.

TAmetſi Galenus 3. *libro Artis Medicæ*, ultimum locum, inter ſex Res Nonnaturales, Animi Paſſionibus adſcripſerit; ſunt tamen illæ longe admodum cæteris præferendæ, veluti in alterando efficaciores, cum ſint hoſtes inteſtini, & nobiſcum innaſcantur, & degant. Quamobrem idem Auctor *lib. de ludo parvæ pilæ c.* 1.

majo-

majorem induſtriam adhibendam eſſe monuit, in regendis Animi Pathematibus, quam in corporalibus motibus mitigandis, moderandiſque: atque eo magis, quo Animus dignitate corpori præcellit. Et eodem 3. *Art. Medic. t. 16. liquet*, inquit, *ab ipſis* (ideſt bene valentibus) *caveri oportere omnes Animi immodicos affectus, videlicet Iræ, Triſtitiæ, Furoris, Timoris, Invidiæ: hæc enim alterant, atque a naturali ſtatu corpus avertunt*. Et quidem tam repentini, ac violenti Animi motus non raro ſunt, ut Rationi minime obtemperent, & univerſam Corporis œconomiam ſubvertant.

Et quamvis de moderandis Animi paſſionibus agere pertineat ad Philoſophos Morales, eo quod iſti in regendos, corrigendoſque mores incumbant, cum plerique ob magnum Timorem puſillanimes evadant; & alii ex Ira in Furorem deducantur; & nonnulli alii ob vehementem Triſtitiam, ſilveſtrem vitam ducant; qui deinde, ope Moralis Philoſophiæ, Timidi, Audaces redduntur: Iracundi, Timore reprimuntur, & Mœſti, animi alacritate levantur: Medici tamen pravos ejuſcemodi motus corrigunt, & emendant, prout Sanitati detrimento eſſe poſſunt: Etenim recte, inquit Valleſius 1. *meth. c. 16.* nil firmius hæret Corpori, quam quod venit ab Animo; propterea hic ab iſtis illæ conſiderantur, prout obſunt, vel proſunt Corporis incolumitati: quandoquidem ſine corporis inſtrumentis, ſanguine potiſſimum, & ſpiritu non peraguntur, ad quorum commotionem, turbationemque, ſalus vel infirmatur, vel confirmatur.

Primum autem de harum Paſſionum Origine, primoque fonte, licet a quibuſdam dubitari ſoleat, communius tamen ad Appetitum Senſitivum, ita a Philoſophis nuncupatum; illas veriſimilius referendas eſſe cenſent, cum exinde reliqui ſenſus externi corporis, ad variam ipſius affectionem, pariformiter coafficiantur. Equidem Paſſiones iſtæ, motiones quædam Animi ſunt, per ſpiritus, & ſanguinem, in cunctas partes Corporis delatæ, proindeque varias perturbationes inferentes; ideoque abſque motrice aliqua vi, quæ moveat, agitet, atque perturbet, fieri nequeunt. Motrix autem iſta Vis, ſeu Potentia, in organis motui deſtinatis, potiſſimum in fibris, tum rectis, tum obliquis, tum tranſverſalibus, aut curvis dictis, atque adeo in contextu, plexuque illo interno Cerebri, unde etiam Nervi originem ſumunt, & ubi per arteriolas, purior, ac tenujor ſanguinis pars in ſpiritus volantes, ſeu in puriſſimum, limpidiſſimumque liquorem, quem ſuccum nerveum vocant, vertitur, ſita eſt: quamobrem pro varia affectione, impreſſioneque eidem illata, diverſimode ſpiritus, ac ſanguis ipſe, commoventur, fibræque nervorum exagitantur, ex objectis nimirum jucundis, vel injucundis, vim illam, internumque ſenſum afficientibus, juxta variam, diverſamque ſimulacrorum in Phantaſia repræſentationem, ſive ad bonum, ſive ad malum incitantium. Neque vero quis exinde deducat varias ibidem ineſſe facultates, aut diſtinctas illarum ſedes; cum bene omnes iſtiuſmodi operationes ab uno, eodemque principio manare poſſint, quod deinde ſecundum varias impreſſiones diverſimode operetur, & actiones exerat diverſas, pro diverſo, varioque impulſu indito fibris, nervis, cæteriſque partibus Corporis, ſubindeque ſanguini communicato; unde poſtmodum pallores, rubores, tremores, impetus, hebetudines, aliaque hujus generis ſuboriuntur. Quod autem a Carteſio dicitur de Glandula Pineali, veluti ſede, & organo peculiari harum omnium operationum, non cunctis arridet; quin & nec deſunt, qui ex Anatome referant, illam aliquando in diſſectis cadaveribus inventam non fuiſſe, aut etiam repertam putrefactam; cum tamen nulla læſio in Operationibus Animalibus, dum in vivis eſſent, fuiſſet obſervata: quamquam & id potuerit extremo vitæ ſpiritu iiſdem accidere. At vero iſtiuſmodi Paſſiones ad Animam Rationalem referre, non videtur rationi conſentaneum, cum etſi per ſpiritus tenuiſſimos eam operari fateatur, iſti tamen materiales, & corporei, neutiquam cum Rationali Anima Spirituale conſortium inire poſſunt, aut in agere, aut in pati: quo proinde factum, ut ab aliis ejuſcemodi Paſſiones dicantur potius operationes Totius, atque adeo ad totum Corpus animatum pertinentes.

Verum ut ab hiſce Phyſicorum ambagibus extricemur, & quantum ad Rem Medicam facere videtur, breviter Nos expediamus, retento communi loquendi uſu, pro explicandis Animi paſſionibus, ea methodo procedemus, ut nulli oppugnare videamur, admittentes ſolummodo ea, quæ ſine ulla difficultate ab omnibus indiſcriminatim, nedum recipiuntur, ſed in ſeipſo quoque unuſquiſque Hominum experitur.

Et ſane certum apud omnes eſt, ab objectis jucundis, vel injucundis, bene, vel male afficientibus externos ſenſus corporis, excitari in nobiſmetipſis motionem, affectionem, perceptionem, aut ſi mavis aliter appellare, perturbationem quamdam, in interiori ſenſu, qua Animo commovemur ad proſequendum, vel ad averſandum, fugiendum, & evitandum id, quod Nobis objectum eſt. Inde autem ſuſcitatur in Nobis impreſſio, ſeu perceptio quædam, ex apprehenſione ejuſdem objecti, vel boni, vel mali, levior, aut gravior in Animo, unde ſanguis, & ſpiritus ſtatim commoventur, unaque ſimul partes ſenſitivæ Corporis diverſimode afficiuntur, ut patet ex pallore, aut rubore cutis, frigore, vel calore, rigiditate, vel laxitate membrorum: aliiſque ſimilibus. Perceptio autem iſta boni, vel mali, jucundi, vel injucundi, triſtis, aut delectabilis, nonniſi in Cerebro primum fit, adeoque in ſenſu aliquo interno, quem liceat cum cæteris appellare Senſum commune, Appetitum ſenſitivum, aut aliter, ut libuerit; cum aliunde certum ſit, Imaginationem ejus objecti in Nobis progigni, cum æſtimatione gravioris, aut levioris boni, vel mali, præſentis, aut imminentis, exindeque ſequi diverſos Animi affectus, Cor, Sanguinem, Spiritus, totumque Corpus perturbantes, ac bene, vel male afficientes, pro varia perceptorum objectorum impreſſione. Cum igitur hæc omnia cuique notiſſima ſint, abſurdum non erit, Apprehenſionem, ſeu Perceptionem iſtam ad Imaginativam referre; Æſtimationem vero, ad ſenſum internum, averſantem, aut proſequentem, quem Appetitum ſenſitivum appellare licebit: ac demum diverſas exinde ortas Animi motiones, perturbationes, paſſiones (græce Pathemata) denominare: quæ quidem in ſuo principio promovente conſideratæ, ad Motus, & Actiones pertinebunt; in effectibus vero, quos pariunt, Paſſiones dici debebunt. In hoc autem neminem, ſed & nec Carteſium ipſum diſſentire, crediderim, qui idcirco renuit duos appetitus in parte Animæ ſenſitiva conſtituere, Iraſcibilem unum, Concupiſcibilem alterum, quia *nullam*, ut ipſe inquit, *in Anima diſtinctionem partium fingere poſſumus*, veritus ne exinde facultates diverſas in eadem collocare cogeretur, atque non minus has duas iraſcendi, & concupiſcendi, quam innumeras alias, & admirandi, & amandi, & ſperandi, & odio habendi, & metuendi, & ſic de cæteris. Attamen vocabula iſta facultatum, & potentiarum, etiam in operibus mechanicis admittuntur, atque in Cuneo, Vecte, Trochlea, Libra, Lance, & ſimilibus, has potentias Mechanici conſiderant; quamvis nil aliud in ipſis ſint, quam diſpoſitiones, actiones, ac inſtrumenta motuum, & ponderum movendorum: Sed & cum quis dormit, nec videt, nec audit, & tamen potentiam videndi, ac audiendi bene dicitur habere: quin & vigilans adhuc, ſi videre, ac audire nolit, claudens palpebras, & aures obturans, potentias nihilominus illas non amittit, per organa nimirum bene diſpoſita, quibus Anima, remotis impedimentis, ad videndum, & audiendum determinatur. Parum ergo intereſt, nomina rebus imponere, aut impoſita retinere pro Noſtri intelligentia, dummodo in rebus ipſis conveniamus. Cæterum quis umquam per hæc nomina diverſa, diverſas potentias, aut diſtinctas partes in Anima imaginabitur? cum & neque per Intellectum, Voluntatem, ac Memoriam, ſive Reminiſcentiam, quæ immediate ab ipſa procedunt, ipſique inſunt, quidpiam ab eadem diſtinctum, ullus umquam eſt ſuſpicatus. Liceat itaque has voces retinere, ut confuſionem in Veterum doctrinis evitemus, & facilius, quæ ad noſtram Medicam faciunt, explicemus.

Ab Appetitu igitur Senſitivo dicto, Animi paſſiones profluere concedamus, ex quo Animal a præcedenti ſenſuum externorum notitia, naturaliter inclinatur ad bonum ſenſibile, cognitum ut tale, aut declinare conatur a malo, ut tali pariter apprehenſo. Quamobrem reliquis ſenſibus exterius præeſſe dicetur, & eo fere modo ſe habere ad Imaginativam, ſeu phantaſiam, Quo Rationalis Appetitus, ideſt Voluntas, ſe habet ad Intellectum. Ut enim Voluntas, velut Potentia cæca, ab Intellectu lumine pleno, regulatur, ferturque in bonum ab eodem Intellectu præcognitum; ita Senſitivus Appetitus ducitur in bonum ab Imaginatrice perceptum; quin & pro varia objectorum repræſentatione, diverſimode commovetur, vel ad proſecutionem, vel ad fugam, objecti apprehenſi.

Ejuſmodi inſuper Appetitus Senſitivus duplex ſtatuitur, Concupiſcibilis unus, Iraſcibilis alter: nam in iis, quæ ad ſenſus pertinent, movetur Animal ad ea, quæ proſunt, vel ſaltem prodeſſe videntur; retrahitur vero ab his, quæ obſunt, vel putantur obeſſe: unde Concupiſcibilis Appetitus.

Cum

Digitized by Google

Cum vero nititur occurrere, & objicitur, rei conſequendæ fruitionem retardantibus, Iraſcibilis appellatur. Quamobrem Concupiſcibilis Appetitus tendit in bonum ſenſibile abſolute: Iraſcibilis vero in bonum ſenſibile difficile, non quod difficultatem per ſe primo appetat, ſed tantum ut illam removeat, ac ſuperet, ut exinde bono fruatur. Et quamvis Platonici duplicem hunc Appetitum in diſtinctis ſedibus collocarint, nempe Iraſcibilem in Corde, & Concupiſcibilem in Hepate, ad quos proinde ſejungendos Septum tranſverſum interpoſuiſſe Naturam, ajebant, quo unus cum altero minime communicaret: communior nihilominus ſententia cum Ariſtotele exiſtimat, una ſimul in Corde utrumque reſidere, eo potiſſimum argumento, quod in Animi paſſionibus, ab utroque Appetitu manantibus, Cor ſemper commoveatur, ut oſtendunt concitati pulſus; ſiquidem tam in bono ſenſibili abſolute, tam in bono difficili conſequendo, Cor afficitur, & pulſus perturbantur.

Atque hinc, profluentes ab hoc Appetitu ſenſitivo Animi paſſiones, idcirco tales dicuntur, quia non ſine quodam ſenſu Voluptatis, aut Dolore fiunt, & cum Appetitus operatur, quodammodo patitur ab objecto, vel jucundo, & delectabili, vel injucundo, & moleſto; unde & Imaginatrix potentia vehementer concutitur, & Cor, ad Corpus univerſum plurimum afficitur, ac perturbatur, commotis una ſimul ſpiritibus, & ſanguine, per totum diffuſis: id quod tam manifeſte patet in Ira, Gaudio, Timore, Mœſtitia, ut aliquando etiam facies palleat aut rubeat, cutis horreat, lingua titubet, caput vacillet, atque aliter, aliterve Corpus totum concutiatur. Hinc modo deſcribi ſolent Animi Paſſiones, quod *ſint Motus Appetitus ſenſitivi circa bonum, vel malum ſenſibile opinatum, ſeu apprehenſum, & judicatum ut tale, ab Imaginatrice, ſeu Phantaſia, cum aliqua involuntaria Corporis mutatione*. Dicuntur Motus, quia revera in his Appetitus excitatur, & ad objectum commovetur non tamen ſunt Motus continui, quia non ſemper, ac aſſiduo Appetitus ab objectis afficiuntur. Et quamvis Paſſiones dicantur in effectu, quia ab illis Corpus patitur; in Radice tamen, ſeu in Origine, Actiones, & Motus ſunt, profluentes ab ipſo Appetitu ſenſitivo, ut dictum. Dicuntur circa bonum, vel malum ſenſibile, a Phantaſia apprehenſum, ut differant ab actibus Voluntatis, quæ fertur in bonum, vel malum a Ratione, & ab Intellectu præcognitum: quoniam, ut antea notatum, quemadmodum Voluntas, Potentia cæca, regulatur ab Intellectu; ita Appetitus ſenſitivus regulatur a Phantaſia, ſeu Imaginatrice Potentia. Dicuntur denique, cum quadam involuntaria, ſeu naturali Corporis mutatione; quandoquidem revera Corpus ſubinde ab illis alteratur, & commovetur, ſive cum ex Gaudio Cor plus juſto expanditur, & facies, ac oculi vividiores apparent; ſive cum in Timore, & Mœſtitia illud contrahitur, & hi caligant, & pallent; ſive cum in aliis affectibus diverſimode perturbantur, & commoventur; in quibus plane aliqua ſemper corporalis mutatio contingit. In idem fere concidit Carteſii definitio, qua *Paſſiones iſtæ, dicuntur Perceptiones, aut Senſus, aut Commotiones Animæ, quæ producuntur, conſervantur, & corroborantur per aliquem motum ſpirituum:* Niſi quod in iſta, Paſſiones, ad Principium potius earumdem referuntur: in illa vero, magis ad commotiones, perturbationeſque Corpori illatas, veluti effectus, de quibus potiſſimum hic ſermo eſt, & Nos agere propoſuimus.

Ad has inſuper Paſſiones excitandas tria in univerſum concurrere ſolent, duo quidem interna, tertium externum. Interna ſunt, Appetitus Senſitivus, a quo proxime Paſſiones emanant: & phantaſia, ſeu Imaginativa, ſenſuum omnium Radix, & Origo. Externum vero eſt objectum, quod Phantaſiam primo commovet, per ſenſus externos: nam niſi objectum externum per ſenſus apprehenderetur, vel ut bonum, vel ut malum, a Phantaſia, certe Appetitus Senſitivus neque moveretur ad illud appetendum, vel fugiendum, adeoque neque Paſſiones excitarentur, nullaque fieret in Corde, totoque Corpore commotio, ac perturbatio. Itaque, ut Animi paſſiones inferantur, neceſſe eſt, ut objectum jucundum, vel injucundum, triſte, aut delectabile, per ſenſus externos efferatur in Phantaſiam, quæ prout illud apprehenderit, firma, ſtabilique perceptione, ſub ratione boni, vel mali, Appetitui ſenſitivo repræſentabit. Cumque utraque potentia in ſenſu, motuque Animali conſiſtat, ſtatim commovet fibras nervorum, per quas traducitur in Cor impreſſio; & commotio, ſubindeque ſanguis, per arterias influens, diverſimode affectus, & concitatus, fertur per cunctas partes Corporis: unde poſtmodum univerſalis, & manifeſta concuſſio, ac perturbatio, ſive horroris, frigoris, tremoris; ſive ru-

boris, exardeſcentiæ, & caloris; ſive pallidi, aut roſei coloris, aliuſve pro varia Paſſionum excitatarum affectione. Hinc in Ira plerumque rubet facies, oculi ſplendeſcunt, exardeſcit cutis; quia ſanguis concitatur, & effervescit; in Mœſtitia, & Timore pallet, liveſcit, refrigeratur, & contremiſcit, quoniam in ſuo motu lenteſcit ſanguis, concreſcit, & quodammodo congelaſcit: in Gaudio, & Lætitia roſeo colore illa perfunditur, & oculi alacriores obſervantur, a ſanguine ſcilicet vividiori, expanſiorique: ſubmittuntur vero ex adverſo in Verecundia, & Pudore; & ſic de aliis.

Plurimum autem ad hæc conferre ſolet Corporum habitudo varia: Etenim experimur pleroſque naſci proclives ad Iram, alios ad Timorem, quoſdam ad Triſtitiam, ad Lætitiam alios, nonnullos ad Commiſerationem, & alios ad oppoſitas, diverſaſque alias Animi affectiones. Pro varia ſiquidem nedum Corporum conſtitutione, verum etiam pro diſpoſitione organorum, promptius ſuſcipere ſolent unam, vel aliam ab objectis impreſſionem. Quemadmodum enim exteriora ſenſuum organa in quibuſdam aptiora obſervantur ad audiendum, videndum, guſtandum, tangendum, odorandum, aliterve in aliis operandum; ita & interiora organa, credere licet, ad hos, vel alios motus Animi, eſſe procliviora, magiſque diſpoſita. Hac quippe ratione, pluries ex Anatome compertum, Fortes, & Audaces ſortitos fuiſſe Cor mole parvum, textura denſum, & non raro etiam pilis ſtipatum: Puſillanimes vero, ſtructura laxius, amplius mole, & vaſorum, ac fibrarum laxitate, debilius. Sed & ad idem multum quoque valet ſanguinis, reliquorumque humorum conſtitutio varia; unde qui ſanguinem nacti ſunt tenuiorem, fluidioremque cum aliqua volanti acritate, proni ſunt ad Iram; qui vero contra, ſanguinem ſortiti ſunt compactiorem, acidioremque, quem vocant melancholicum, proclives ſunt ad Triſtitiam; ſicut alii ad Lætitiam, alii ad Metum, & alii ad alias Animi paſſiones, pro varia ſcilicet ſanguinis craſſi, & tenuis habitudine. Hinc etiam comperimus, pueros, & Fœminas eſſe timidiores, facileque prolabi in commiſerationem, ac fletum; contra vero Viros, & Senes; imo ipſe idem, qui in ætate puerili verecundus, placidus, meticuloſus, ac miſericors obſervabatur, ætatum mutatione ſæpeſæpius indolis oppoſitæ, diſferentiſque propenſionis evadit: non alia certe de cauſa, niſi quia per ætatum mutationem variant organa, & ſanguinis, reliquorumque humorum conſtitutiones. Ubi enim bilioſus, & acer ſanguis prævalet, fibræ quæcumque Corporis, & præſertim Nervorum, facile proritantur, commoventur, & exardeſcunt. Qui vero acidus, & melancholicus eſt, coarctat potius, gravat, deprimit; & ſeroſus, ac pituitoſus obſtruit, hebetat, laxat. Atqui etiam ex varia organorum ſtructura, ſenſus quoque, & motus in nobis variant; unde aliqui Auditu, alii Viſu, alii Guſtu, Olfactu, aut etiam Tactu, cæteris præcellunt.

Verumtamen, uti ex Natura, & Nativitate plerique proclives fiunt ad unam, aliamve paſſionem contrahendam, ita poſſunt & alii ex iteratis actibus idipſum per habitum comparare, cum habitus per actus acquiratur. Quare etſi quis a nativitate ſit Iracundus, poterit ex oppoſitis actibus pluries, ſæpiuſque repetitis, mitior, ac placidior fieri: & qui puſillanimis erat, audacior evadere. Oportet autem unum motum per alium oppoſitum reprimi, & emendari, ut exinde contraria affectio inducatur. In hoc equidem ſumme valet Rationis, & Voluntatis imperium, ut de *Socrate*, *Hippocrate*, aliiſque Ethnicis memorant Hiſtorici, & paſſim Nos legimus in Vitis Sanctorum Patrum. Sed & unica etiam volitione idipſum quiſque peragere poteſt, ſi vehemens Voluntatis imperium accedat, præpolleat, firmiterque conſiſtat.

Quænam autem, & quot ſint ejuſmodi animi pathemata, vix auſim certo numero comprehendere, cum neque inter Doctores tum Veteres, tum Recentiores, de hoc hactenus conventum ſit. Id autem factum videtur, quia licet objectum appetitus ſenſitivi unicum ſit, nempe bonum appetendum; per accidens tamen poteſt eſſe malum, in quod feratur; idque ſive fruitionis gratia quia putatur, ut Bonum: ſive gratia averſationis, ut ex illius fuga, Bono fruatur: quo fit, ut appetitus ſenſitivus, quemadmodum fertur in bonum, vel in Malum, putatum ut bonum; ita & animi Paſſiones circa bonum, vel Malum verſentur. Quamobrem Stoici ex hoc objecto voluerunt, quatuor dumtaxat eſſe animi Paſſiones: Vel enim bonum, aut Malum præſens eſt, & circa bonum dixere verſari Gaudium, circa Malum, Triſtitiam: Vel bonum, aut Malum futurum eſt, & in bonum futurum, Spem; in futurum Malum, Timorem; unde gaudium, Spem, Triſtitiam, & Timorem, Generales Paſſiones illi conſtituerunt.

runt. At vero Peripatetici cum Ariſtotele, non ab Objecto, ſed ab appetitu Concupiſcibili, & Iraſcibili numerum earum deſumpſerunt, atque ideo ad undecim revocarunt; Sed ſex quidem pertinentes ad appetitum concupiſcibilem;&quinque ad Iraſcibilem.Ad concupiſcibilem reduxerunt Amorem, Deſiderium, Gaudium, Odium, Fugam, & Triſtitiam. Ad Iraſcibilem vero Spem, Deſperationem, Timorem, Audaciam, & Iram. His alii ex Recentioribus duodecimam adjunxerunt, Placiditatem, ſeu commiſerationem, veluti Paſſionem Iræ oppoſitam. Quin & nonnulli alii adjecere pudorem, Impudentiam, Indignationem, Invidiam, Æmulationem, Zelotypiam, Pœnitentiam, admirationem. Carteſius vero innumeras alias recenſuit, & quidem longa nimis ſerie, diverſaque methodo diſtinctas, ut apud eumdem legere eſt: quoniam Paſſiones ab illarum Radice deſumpſit, non vero in effectibus conſideravit, quamobrem inter eas, Admirationem fecit primam. Apud Ciceronem, *Tuſcul.* 4. quatuor dumtaxat principales Paſſiones memoratæ referuntur, nimirum Animi ægritudo, ſeu Triſtitia, Lætitia, Metus, & Libido. Per Animi ægritudinem morſum quemdam doloris induci ait: per Metum, Animi receſſum, ac fugam: per Lætitiam profuſam Hilaritatem: per Libidinem effrænatam Appetentiam. At his veluti generibus alias tanquam ſpecies ſubjecit, & Animi ægritudini Invidentiam, Æmulationem, Obtrectationem, Miſericordiam, Angorem, Luctum, Mœrorem, Ærumnam, Dolorem, Lamentationem, Sollicitudinem, Moleſtiam, Afflictationem, & Deſperationem. Metui ſubdidit Pigritiam, Pudorem, Terrorem, Timorem, Pavorem, Exanimationem, Conturbationem, Formidinem: Voluptati, ſeu Lætitiæ ſuppoſuit Delectationem, Jactationem, & ex malo alieno Gratulationem: Libidini demum ſubdidit, Iram, Excandeſcentiam, Odium, Inimicitiam, Diſcordiam, Indigentiam. Explicat præterea quid per unamquamque paſſionem ipſe voluerit intelligendum, & ſubdit, Invidentiam, eſſe ægritudinem, propter alterius res ſecundas, ſuſceptam. Æmulationem, eſſe Animi concupiſcentiam ex carentia ejus, quo alius eſt potitus. Obtrectationem, eſſe quamdam Zelotypiam. Miſericordiam, Animi commotionem ex alterius miſeria. Angorem, eſſe ægritudinem Cor prementem. Mœrorem, ægritudinem flebilem. Dolorem, ægritudinem cruciantem; & ita de cæteris, ut apud eumdem legere eſt. Sed neque defuere, qui omnes Animi paſſiones ad duas commode referri poſſe dixerint, nimirum ad Amorem, & Odium: quapropter deſiderium appellarunt, Amorem boni abſentis, Lætitiam, Amorem boni præſentis: Spem, Amorem in bonum arduum: Deſperationem, Amorem ex arduitate deficientem. Et contra, Fugam, eſſe Odium mali abſentis; Dolorem, eſſe Odium mali præſentis; Audaciam, Odium in malum arduum: Metum, Odium ex malo arduo: & Iram, Odium in cauſa mali.

Sed quamvis tam varii ſint in referendis Animi Pathematibus Auctores, quia tamen, quæ magis ad Medicum negotium facere videntur, illæ ſpeciatim ſunt, quæ Corpus humanum potiſſimum exagitant, & excruciant, ut facile valeant illud in ægritudines ſive graviores, ſive leviores adducere; idcirco omiſſis aliis, quæ minoris momenti ſunt, ſolum hic de iis agemus, quæ violentius, moleſtiuſque Corpus afficiunt, atque breviter examinabimus illarum naturam, vim, atque efficaciam, quam tum nocendo, tum perficiendo afferunt; ac denique Remedia, tam phyſica, quam moralia, quibus eaſdem corrigere, vel abolere poſſimus.

Et quidem primo loco ſeſe offert Amor, qui Choragus omnium affectionum appellatur, imo illarum omnium compendium eſt; quippe Amantes nunc gaudent, nunc triſtantur, nunc timent, nunc iraſcuntur, & modo una, modo alia paſſione cruciantur. In eo autem definiendo multum variant inter ſe DD. Plato illum inquit, eſſe *Appetitum quemdam, quo bonum ſibi quiſpiam deſiderat.* Alii vero ex eodem deſcripſerunt, *Deſiderium Boni*, unde Sanctus Thomas, *Boni complacentiam* illum appellavit; ſive ut aliis placet, *Boni, pulchrique poſſidendi, & fruendi Deſiderium*. Medici fere communiter, *Cordis, & ſanguinis ingentem perturbationem*, nuncupant; quamobrem *Paſſio paſſionum* a quibuſdam dicitur. Sed nec ex Platonicis defuere, qui illum dixerint eſſe *quamdam Animi faſcinationem*, unde ſubdunt, cur tam facile Amantes deſipiant, maereſcant, & non raro etiam moriantur. Vocant alii *primum Appetitus ſenſitivi motum in bonum ſenſibile;* quoniam inter cæteras Animi affectiones Amor primum, & ſpecialius fertur in bonum ſenſibile: cumque bonum ſecundum eoſdem Platonicos duplex ſit, Intelle-

lec-

lectuale unum, Concupiſcile alterum; hinc etiam Amor, alter dicitur Intellectualis, & Divinus, alter Concupiſcentiæ, & Terreſtris.

Verum omiſſis his, quæ de Amoris Natura alii retulere, dicamus Nos, Medicorum more loquendo, Amorem eſſe, *Affectum Animi procedentem ex Appetitu concupiſcibili in bonum ſenſibile, cum manifeſta Cordis agitatione*. Quamobrem Ætius explicans illud Ovidii.

Res eſt ſolliciti plena Timoris, Amor. inquit, non ſolum ex illo Cor, & ſanguinem vehementer commoveri, ſed eſſe ſolicitam quamdam mentis inſaniam, qua amantes de objecto amato perpetuo cogitant, atque ad illud mente feruntur. Et quidem tanta ſolet eſſe non raro ex vehementi amore animi perturbatio ut plerique manifeſtam deſipientiam incurrerint, ac veluti Ecſtaſi abrepti, fiant cogitabundi, & nec videant, nec audiant, quæ iiſdem offeruntur, imo nil recte prorſus agant, quod cæteroqui (ſi animadverterent, bene, ac prudenter geſtum vellent.

Ex his autem oritur, cur ab amore partes cunctæ Corporis incaleſcant, & ſæpenumero febricitent; unde plurimi ad extremum contabuiſſe memorantur: quoniam ſanguis ex perenni Cordis, & Mentis agitatione plus juſto extenuatur, & acrior fit, adeoque ineptus evadit nutritioni, accretionique. Hac eadem de cauſa Pervigilium, Inquietudo, creber Anhelitus, Suſpiria, anxietas, & alia hujus generis mala pluxima amantes comitantur.

Sed ſpeciatim de pulſu animadvertere eſt, illum ex amore celerem, frequentem, elatum, inæqualem, facileque mutabilem fieri; unde fertur Eraſiſtratum agnoviſſe amorem Antiochi; & Galenum Juvenem amantem Romæ deprehendiſſe. Et quamvis Galenus ipſe dicat 1. *prognoſt*. 4. nullos eſſe proprios amoris pulſus, ſed varios, quia nimirum variæ paſſiones cum illo jungi ſolent, ad quarum diverſitatem diverſimode pulſus perturbatur: hic tamen pulſus varius, & inæqualis, videtur proprius amantium, græce *Eroicus*, appellatus. Verum ejuſcemodi pulſus manifeſtior fieri ſolet ad præſeptiam, vel ad memoriam rei amatæ: qua plane induſtria præfatos Auctores ad deprehendendos amantes, uſos fuiſſe legimus. Hinc ergo patent amoris incommoda: etenim præter animi ingentem commotionem, inquietudinemque, plerumque contingunt febres puſillæ, de genere hecticarum, macies totius Corporis, pallor ex mala ciborum digeſtione, nutritioneque; itemque vigiliæ diuturnæ, deliria, & præſertim melancholia.

Sed tamen ex adverſo, ab eodem multa beneficia non raro manaſſe referuntur. Narrat ſiquidem Cardanus de proprio filio, qui cum ignavus omnino, incultus, ac fere ſtupidus videretur; ab amore evaſerit perelegans, venuſtus, ſagax, & facundus. Ovidius quoque, Magiſter amorum, multa de ſeipſo confitetur, eadem ex cauſa ſucceſſiſſe. Verum de his dicere non plus decet: cum alioqui omnino certum ſit, quod quæ bona plurima ex amore intellectuali proficiſcuntur, nulla ex terreſtri manare poſſint, niſi ſolum ad perniciem; ut in ipſo filio Cardani, & in Ovidio, præ innumeris aliis evenere.

Pro curatione denique amoris, multa a Medicis, & Philoſophis Ethnicis referuntur; licet Propertius dicat:

Omnes humanos ſanat Medicina dolores:
Solus Amor morbi non amat Artificem.

Atqui non curatur amor amatæ rei fruitione, cum ſubinde potius increbreſcat, & per zelotypiam acrius, vehementiuſque divexet. Excogitarunt plerique univerſum veterem ſanguinem e Corpore amantis eſſe exhauriendum, ut ex novi ſanguinis benigniori conditione faſcinum rei amatæ penitus deleretur: vel ſi hoc fieri nequeat, eſſe Corpus ejuſdem pluries ab atra, & deleteria infectione repurgandum, quam ipſum contraxiſſe ajunt: in quam rem & Syrupi, & Aquæ, & Electuaria, & Pharmaca, corrigentia ſimul, & emundantia ejuſcemodi inquinamenta, commendantur. Exhilarantes præterea confectiones, epithemata cordialia, ablutiones attemperantes, & alia ſimilia, ab iiſdem proponuntur. Verum iſta ſæpenumero inutilia ſunt, quibus tam fixus plerumque eſt, & inquietus Animi affectus, ut niſi hic primum averruncetur, reliqua omnia ſupervacanea evadant. Quamobrem præſtabit contrariis potiſſimum paſſionibus, hærentem oſſibus amorem, ſenſim abſque ſenſu primum reſecare; mox vero præſidia media ſuperaddere: neque vero ea, quæ tam manifeſte iteratis evacuationibus ſanguinem debilitent, & exhauriant, ſed quæ potius in meliorem craſim reducant, & temperatiorem efficiant; itaque conferet paulatim in mentem amantis inſerere defectus aliquos rei ama-

Digitized by Google

amatæ, & quidem tum phyſicos, tum morales; puta deformitatem, ægritudinem; mox etiam malos mores, infidelitatem, & ſimiles, ut in illius odium, aut averſationem inducatur. Hac enim arte plerique recenſentur ab amore ſuæ amaſiæ excidiſſe. Juvabit ulterius applicatio amantis in ſtudia, negotia, lites, aliaſque exercitationes, penitus differentes, ut inde Mens alio intenta: paulatim rei amatæ obliviſcatur: quia ſicut Otium fomes eſt amoris, ita ex adverſo corporis, & mentis exercitatio illum extinguit; unde Ovidius: (a)

Otia ſi tollas, periere Cupidinis arcus:
Contemptæque jacent, & ſine luce faces.

Et mox:

.... Finem qui quæris amori,
Cedit amor rebus: res age, tutus eris.
Deſidiam puer ille ſequi ſolet: odit agentes.
Da vacuæ menti, quo teneamur, opus.

Affert & idem Ovidius aliud amoris remedium, inquiens:

Succeſſore novo vincitur omnis amor.

At hoc potius eſt novo amore, & fortaſſe pejore, veterem eradicare. Conducibilior autem eſt abſentia ab objecto amato, & adhuc efficacior Peregrinatio; unde idem Poeta. (b)

Manat amor tectus, ſi non ab amante recedas:
Utile finitimis abſtinuiſſe locis.

Verumtamen præſtat cunctis, malorum ex amore derivantium perpetua recordatio, juxta monitum ejuſdem Ovidii. (c)

Sæpe refer tecum ſceleratæ facta puellæ.
Et pone ante oculos omnia damna tuos. (d)

Quare & librorum de ejus malis agentium aſſidua lectio ſumme proderit; itemque Corporis afflictatio, ciborum multorum abſtinentia, cum morigeratis viris converſatio, mortis meditatio, atque in Deum frequens, ac devota ſui ipſius commendatio.

Odium oppoſita amoris Paſſio, ſicuti non raro eidem mederi conſuevit, & profuit; ita ſæpe etiam, cum extra limites excurrit, degenerat in furorem, & nedum amori, ſed etiam Quieti, Paci, & animi tranquillitati adverſatur, & officit. Hinc deſcribitur, *Impetus Appetitus Iraſcibilis in malum ſenſibile*: Etenim quemadmodum amor dicitur motus appetitus concupiſcibilis in bonum, ita ex adverſo Odium Impetus Iraſcibilis in malum. Jungitur etiam cum illo Diſplicentia, Diſcordia, Ira, quia per ejuſdem affectionem ſic perturbatur Cor, & ſanguis, itemque Phantaſia, imo & Ratio ipſa, ut omnes fere operationes Corporis immutentur: quamobrem vultus pallet, riget Corpus, albeſcunt labia, fauces arctantur, lingua titubat, pulſus deprimitur, oculi turbantur, frons rugatur. Hac de cauſa, nulla illius commoda memorantur, niſi ſolum quod effrænato amori medela ſit. Cæterum mala innumera ab eo exoriuntur, & quidem tum animi, tum Corporis; quia, ut dictum, facile tranſit in Furorem.

Totis ergo viribus incumbendum, ut illi ſtatim inter initia occurramus, non ſolum inducto amore rei odio habitæ, verum etiam animorum reconciliatione, ac pace. Multum etiam in hanc rem valent munera, venerationes, ſubmiſſiones; itemque in ut in amore dictum, peregrinationes, vel in res jucundas, ac hilares, congruentes applicationes.

Ira paſſio affinis Odio; deſcribitur a Philoſophis moralibus, *Vindictæ deſiderium, ſeu Appetitus*; A Medicis vero, ut deducitur ex Galeno 1. *de differ. febrium c.* 3. & 2. *de ſymptomat. cauſ. c.* 5. definitur, *Ebullitio, ſeu Efferveſcentia ſanguinis circa Cor.* Quamquam idem Galenus 2. *de ſan. tuenda cap.* 9. in ejuſce ſanguinis ebullitione Furorem conſiſtere afferat, acceſſorium ultionis appetitum eſſe. Verum fervor ſanguinis Iræ potius cauſa eſt, procedens ex malo odio habito. Hinc Iracundia familiaris eſt bilioſis, & atrabilariis dictis, ac facillime æſtivo tempore accidit, potiſſimum ex immoderatis potibus vinorum meraciorum; Unde idem Galenus *aphor.* 4. *comm.* 2. Iram, inquit, Temeritatem, atque Immanitatem, ſeu Ferociam, atrabilarii humoris paſſiones eſſe; ut etiam Ariſtoteles 2. *ſect. problem.* 26. inſinuavit.

Incommoda ergo Iræ ſunt, quod febrim non raro excitent, ut multis quoque oſtendit Galenus 1. *de differ. febr. cit. c.*3. nam ſanguinem vehementer commovet, atque ad indebite fermenteſcendum diſponit; promota nimirum parte volatili, ac tenuiori, atque in partem ſanguinis glutinoſiorem adacta, unde etiam Cerebrum ſæpenumero afficitur, & in delirium, aut pervigilium laceſſitur: quare Iracundi proclives quoque ſunt

(a) *Lib.* 1. *de Rem. Amoris.*
(b) *Lib.* 2. *de Rem. Am.*
(c) *De Remed. Amor.*
(d) *V. etiam Terent. in Eunucho.*

ſunt ad Maniam, & Furorem. Obſervatum pariter eſt, nonnullos ex vehementi Ira Apoplexiam, vel Epilepſiam incurriſſe: quoſdam etiam ſere exanimatos repentina Syncope correptos, in terram concidiſſe, ex ſoluto ſpiritu, vel compreſſo, ab irrumpente ſanguine, Corde. Multa ex adverſo commoda afferre poteſt, præſertim in humidioribus, & craſſo ſanguine ſcatentibus: etenim illum attenuando, & ſeroſitates, ac flatus diſcutiendo, robur quodammodo excitat, & virilem animum efficit, ut propterea Galenus 3. *de diffic. reſpirationis c.* 13. juxta doctrinam Hippocratis *epidem.* 2. *ſect.* 4. doceat, prodeſſe nonnumquam iraſci, excitandi gratia nativum calorem, præſertim in decoloratis, & frigidis. Notabile eſt, quod refert Franciſcus Valleriola *in ſuis Obſervationibus*, quemdam jamdiu paralyſi, ac membrorum contractione laborantem, repente fere ex ingenti Ira, conſanuiſſe, quam data opera aſſidentes promoverant, prudenti Medici conſilio.

Denique quod ſpectat ad ejuſdem Remedia. Corrigitur Ira nedum contrariis paſſionibus, præſertim timore, verum etiam victus ratione, ſanguinis acritatem temperante. Quod ſi præterea talis, ac tanta ſit, ut in Furorem vergat, tunc omni induſtria non ſolum corrigendus ſanguis erit, ſed & ab ejuſcemodi labe pariter repurgandus, quemadmodum in Mania. Fertur ſimiliter plurimum in his prodeſſe Muſicam, cum plerique Ira perciti, furorem cantu, & harmonia temperarint; quippe Animi impetus ſuavi cantu demulcetur, cujus quidem Artis ope, peculiari quadam modulatione, in furorem adacti, coerciti plurimi referuntur.

Timor non infimum locum retinet inter Animi paſſiones, & licet circa malum futurum verſetur, illud tamen arduum, & difficile eſſe debet, cui ſcilicet vix reſiſti poſſit; ſpes tamen omnino extincta non ſit, ſed adſit, licet exigua, imminens malum evitandi: quod ſi inevitabile prorſus foret, non tam timor, quam Triſtitia excitaretur. Hinc deſcribitur timor, *Motus Appetitus ſenſitivi ex affectione, quam imprimit malum imminens difficulter evitabile*. Ut autem ab eodem affectionis genere procedunt Spes, & Deſperatio, ex bono abſente arduo; ita timor, & Audacia ab eodem pariter affectionis genere oriuntur, ex malo imminente arduo. At vero arduum Malum intelligi debet hoc loco, quod non ſolum difficulter vitari poteſt, ſed quod magni alicujus momenti eſt; etenim ſi leviſſimum foret, timorem non inferret; quamobrem ſicuti Spes adhuc fertur in Bonum difficile, & ſeipſam elevat ad ſuperandam obicis difficultatem; ſic pariter ex adverſo Metus circa malum ſe habet; cum fere ab illo ſuccumberet, niſi ab Audacia ſublevaretur. Id autem evenit, quia in timore ſanguis quodammodo refrigeratur, & torpet, imo & Cor ipſum in ſuo motu plurimum hebetatur, unde ſenſim deinde totum Corpus horrore corripitur, & pallore manifeſto fædatur. Qua de cauſa timor deſcribitur a Medicis: *Sanguinis refrigeratio, & vitalium ſpirituum conventus circa Cor, ob imminens aliquod periculum*: cumque modicus, & quaſi ſpiritu depauperatus ſit ille ſanguis, qui in partes extimas excurrit, propterea fit etiam, ut cutis univerſa rigeat, ac palleat, & pulſus fiat parvus, & frequens. Quandoque etiam ſudor exoritur frigidus, cum ſcilicet ob ingentem hujus paſſionis vim, ſerum e ſanguine exprimitur, & effertur in cutim, compreſſæque glandulæ ſubcutaneæ foras in ſudorem illum extrudunt.

Ex hoc nunc patet, quænam ſint incommoda, & detrimenta timoris: is quippe ſanguinem condenſando, ad circuitum ineptum reddit, atque ob craſſitiem, difficulter admodum capillares arteriolas, ac venulas pervadit; unde totius Corporis torpor, & ad tactum manifeſta refrigeratio. Si vero repentinus ſit, ac violentus, nedum Animi defectionem, & ſyncopem, verum etiam mortem inferre poteſt; quemadmodum deducitur ex Galeno 5. *de locis affect. cap.* 1. At vero plurima quoque ex illo proficiſcuntur emolumenta: & quidem fluidum plus juſto, tenuem, & æſtuantem ſanguinem reprimit, quo circa ejus fluxui momento fere mederi ſolet, cum illum ſiſtat. Non raro etiam febres quartanas inveteratas ſub ipſo horroris initio fugavit; etenim incuſſo repentino, ac inopinato Timore, invertitur quodammodo univerſus ſanguis, & fermentum febrile penitus pervertitur, ac immutatur, vel ſaltem obtunditur. Solvit quoque ſingultum, ea propemodum ratione, qua cohibito ſpiritu, quicumque motus Septi tranſverſi deſinit, aut interrumpitur, indeque Ventriculus commovetur, & excutitur, atque a re eumdem moleſtante liberatur; quare Singultus, Riſus, atque etiam Tuſſis ſiſtitur. Iram denique in furioſis temperat, ſi tamen is validus, vehemens, & ſubitaneus ſit; aliter potius illam exaſperaret.

Quod ad illius Remedia, partim ex contrariis paſſionibus, partim etiam ex re-

rebus phyſicis illa petuntur. Ex contrariis paſſionibus quidem, excitata Audacia: hæc enim directe opponitur timori: nam quemadmodum timor ſanguinem contrahit, & figit, audacia ex oppoſito explicat, & diſſolvit: in illo pulſus parvi, & languidi; in hac magni, elati, & vehementes; in illo pallor, tremor, frigus; in hac rubor, impetus, calor: in illo planctus, & ejulatus, animique demiſſio, in hac firma, & alta vox, atque elatum caput. Remedia vero phyſica ſunt, primo victus ratio eorum, quæ calefaciendi, & ſanguinem floridiorem reddendi, apta ſunt; quamobrem Vinum, ejuſque ſpiritus, & quæcumque ex illo confici ſolent juvamento eſſe poſſunt; item omnia aromatica ex cinnamomo, pipere, caryophyllis: ſimiliter ambra griſea, moſchus, belzoinum, camphora, atque ex his paratæ confectiones alchermes, hyacinthina, diambra, omne genus elixiris, & alia quæcumque Cor, & vitale robur fortificantia, proſunt, & opitulantur.

Sicuti timor eſt de malo imminenti, ita Spes eſt de bono futuro, cui contraria paſſio eſt Deſperatio, quæ circa bonum verſatur, cujus tamen conſecutio impoſſibilis creditur. Oritur autem Spes ex affectione, quam bonum abſens, cum aliqua difficultate conjunctum, imprimit, & non aliter nos commovet, quam ſi arduum revera non foret: id enim intelligitur bonum, vel malum difficile, quod nonniſi difficulter obtinere, aut evitari poſſit; unde talis motus in Appetitu ſenſitivo, qui ex prædicta affectione oritur erga bonum illud arduum, appellatur Spes: Deſperatio vero ab oppoſito, cum per motum illum a boni proſecutione deſiſtimus, veluti putati impoſſibilis conſecutionis. At vero ſcire oportet, excitatam in Nobis affectionem hanc, re ſpectu boni abſentis, tripliciter conſiderari: vel enim refertur ad bonum ſimpliciter, vel ad illius abſentiam, vel denique ad ejuſdem difficultatem. Sub prima conſideratione, excitatur amor, qui verſatur erga bonum, ut tale, Sub ſecunda, excitatur Deſiderium, quod dirigitur ad bonum abſens. Sub tertia, exurgit Spes, quæ eſt ad bonum quidem, ſed arduum, non tamen invincibile. Et quidem, ut bonum eſt, Appetitum Senſitivum allicit: ut abſens, laceſſit, & provocat, ut difficile, deterret; ſed cum credulitate, quod tandem aſſequatur. Quod ſi difficultas talis, ac tanta ſit, vel ſaltem ita putetur, ut conſecutionem deſperet, loco Spei, Deſperatio exorietur. Hac autem ratione, fere ſemper cum Spe jungitur audacia, per quam non omnino ceſſamus a boni proſecutione, quamvis illud difficile appetitui objiciatur; imo contra nitimur difficultati, ut eam tandem ſuperemus. Hinc modo ſequitur, cur in Spe vultus appareat hilaris, ſed cum aliqua Animi anxietudine, atque impatientia, & totum Corpus exinde commoveatur: in Deſperatione vero langueat vultus, deprimantur oculi, & Corpus totum veluti immobile obſervatur, cum taciturnitate, & mœſtitia. Quare ſicuti Deſperationi totis viribus occurrendum, ne hæreat, cum plurima mala ab ea illico exoriantur; ita omnis induſtria adhibenda eſt, ut Spes perenniter conſervetur: eſt enim de genere earum rerum, quæ numquam non proſunt. Jure ergo fingit Ovidius 1. *de Ponto*, illam ſolummodo in terris nobiſcum commorantem remanſiſſe, cum cecinit.

> *Hæc Dea, cum fugerent ſceleratas Numina terras,*
> *In Diis inviſa, ſola remanſit humo, &c.*

Porro per eam Animus ſublevatur, & vires ſuſtinentur, ne concidant.

Gaudium, ſeu Lætitia, quamvis a pleriſque ad Rationalem Appetitum referatur, quia tamen adhuc in Appetitu Senſitivo, ad præſentiam objecti delectabilis excitatur, idcirco, ut differentia aliqua inter utrumque ſtatuatur, appellandam nonnulli proprie volunt Lætitiam, in Appetitu Senſitivo, Voluptatem; Gaudium vero in Appetitu Rationali; Delectatio autem fit utrique communis. Verum hæc ſæpeſæpius a Philoſophis, & a Medicis confunduntur. Definitur ab his, quod ſit *Exceſſus quidam Concupiſcibilis Appetitus, cum manifeſta Cordis amplificatione*. A Moralibus vero quod ſit *Motus quidam in Appetitu Senſitivo ex præſentia boni ſenſu percepti*. In utraque definitione Motus dicitur concupiſcibilis Appetitus, nam revera ad hunc pertinet, qui ad præſentiam boni commovetur, & quodammodo exultat: Voluptas enim, ac Delectatio nonniſi de bono eſt, & non ſolum in ſenſu interno, ſed etiam in externo manifeſtatur: quandoquidem cum gratum E.g. cibum guſtamus, nedum delectationem percipimus in ipſo Appetitu concupiſcibili, verum etiam in Organo Guſtatus; quamobrem merito dicitur, ex præſentia boni, ſenſu percepti; quia vera ſenſus oblectatus circa gratam affectio-

ctionem extrinſecus habitam, & intrinſecus deinde impreſſam; unde etiam vellicationes, titillationes, atque internæ commotiones in ſanguine, & partibus ſolidis percipiuntur, & ſpecialius in Corde, ut patet ex pulſu magno, & elato, ob uberiorem ſanguinis appulſum. Sed & Septum quoque tranſverſum ſubinde commovetur, atque amplificatur; quandoquidem facillime conſequitur inde Riſus, & Thoracis amplitudo, ſimulque una totum Corpus exultat, & roſeo colore perfunditur.

Verum enim vero, quamvis tot beneficia afferat Gaudium, & Lætitia, non raro tamen modum excedens, Animum, & Mentem conturbat, imo ſanguinem, & ſpiritus plurimum a Corde ſegregando, imbecillum, effæminatumque illum reddit, atque inducta virium jactura, exolutoque ſpiritu, repente aliquando interitum attulit: ut præ cæteris memorat Galenus 2. *de cauſ. ſymptom. c.* 5. Qua etiam ratione accidit nonnullos immoderato Riſu periiſſe; cujus mortis genere memorantur extincti Sophocles, Dionyſius Tyrannus, & Diagoras Rhodius. Sed prodeſt ex adverſo Mœſtis, & Melancholicis, in quibus tamen metuenda adhuc eſt ejuſcemodi repentina mutatio, cum interitus his facilius contingat, eo quod depreſſum Mœſtitia Cor, effœtuſque ſanguis, ſi per Gaudium repente diffletur, facillime fatiſcit, & emoritur. Cæterum ſi fortaſſe exigatur ingentis Gaudii remiſſio, puta, cum ſpiritus vitales diſſipantur, & evaneſcunt, occurrendum leviter infrigidantibus, & incraſſantibus ſimul, ac roborantibus, ut nimirum ab illis ſanguis temperetur, & evolantes ſpiritus compeſcantur. Sed & cohibendus quoque erit ejuſmodi affectus immoderatus contrariis paſſionibus, & præſertim ſi cum immodico, & effrænato riſu jungatur, incuſſo aliquatenus Timore, objecta ſcilicet re, aliquantulum moleſta, itemque repræſentatis iis, quæ ſenſim ad Mœſtitiam deducant. Verumtamen hæc non affatim ſunt inducenda, ne ſubitam, ac violentam in Corde motionem penitus contrariam, & non minus periculis vacuam, excitantia, Vitam in pejus adducant, aut de medio tollant.

Gaudio, & Lætitiæ directe opponitur Mœſtitia, quæ *Animi affectus eſt, in quo deſperato Gaudio, ob aliquod malum præſens, vel ut tale putatum, Animal mente, & corde dejicitur, adeoque dolentem, negligentem, ſilveſtremque vitam ducit.* Neceſſe eſt itaque, ut ex objecto malo ſenſibili, ſimilis affectio Menti, & Cordi inferatur, ut exinde mala impreſſio univerſo etiam ſanguini inducatur, qui propterea in ſuo motu retardatus, parumper concreſcit, & craſſus, terreſtris, aciduſque evadit. Hinc non ſolum in organis internis, verum etiam in externis, potiſſimum in facie, & oculis, ejuſce mœroris affectio manifeſtatur; ſiquidem vultus liveſcit, oculi illacrymantur, & totum Corpus manifeſto torpore corripitur; quin & Pulſus contrahuntur, ac debilitantur, fiuntque in mœrentibus tardi, rari, puſilli; quoniam ſanguis hebeſcit in motu, & concreſcit in craſſum. Hac eadem de cauſa, ob diuturnam mœſtitiam, partes cunctæ Corporis marcorem incurrunt, corrugantur, rigeſcunt cum vigilia, inappetentia, & non raro etiam, cum delirio melancholico. Unde patent damna Mœſtitiæ, etenim pigrum, ineptumque hominem reddit, Cor atra fuligine opprimit, & ſi diu perſeveraverit, inſaniam parit, per quam ſocietas, converſatio, & quodcumque valet Animum reficere, & exhilarare, moleſtiam afferunt. Poteſt tamen ex adverſo aliquando prodeſſe, ſi moderata ſit, præſertim iis, qui ex immoderato gaudio corde afficiuntur, & in leipothymiam proclives ſunt. Excedentem quoque tranſpirationem inhibet; quamobrem ſudori immodico opitulatur, & ſanguini immoderanter fluenti. Id autem, quod a quibuſdam fertur, ſapientiorem Animum efficere, auctoritate Ariſtotelis 3. *ſect. problem.* 1. verum omnino non eſt: etenim ad Sapientiam, Prudentiam, & Ingenium, exquiritur repurgatum, deterſumque Cerebrum, una cum ſanguine tenui, florido, ac puro, multiſque ſpiritibus referto: quæ omnia in Melancholicis, & Mœrentibus deficiunt. Atqui Ariſtoteles cum dicit: *In Republica adminiſtranda, in Carminibus pangendis, & in ſtudiis Philoſophiæ Melancholicos extitiſſe optimos*, non intellexit de Melancholicis ex atro, acidoque ſanguine, ſed ſolum in rebus agendis graves, ſerio animadvertentes, profundeque cogitantes, quales referuntur atrabilarii potius, quam revera Melancholici *(a)* Poſtremo quod attinet ad illius correctionem, commendantur Mœſtis, & Melancholicis quæcumque vim habent repurgandi ſanguinem a feculenta terreſtreitate acida ſpiritus figente. Quare plurimum in id valet Aer lucidus, tenuis,

(a) Legatur Comment. noſtr. ſuper aph. 23. 6.

tenuis, purus, & apricus; cujus ſane beneficio plerique a diuturna mœſtitia convaluere. Res pariter odoræ, grateque olentes, optimæ ſunt; aſpectus quoque virentium arborum, deambulationes per loca ameniora, idque genus alia. Veruntamen oportebit ex adverſo ea omnia ſimul una removere, quæ occaſionem mœrendi præbere, vel doloris cauſam memorare poſſunt. Qua arte uſa fertur Græcorum Helena, cum Trojani excidii apud eos mentio fieret. Simul enim ſuum Nepenthes illis offerebat, & ad res lætas ſermonem convertebat, ut Auctor eſt Homerus. Hinc Amicorum ſuavium ſocietas, & muſicis inſtrumentis excitata voluptas, ſummum remedium mœſtis eſt. Attamen non ideo cohibendus eiſdem eſt fletus, & ejulatus, quo plurimum Cor, & Cerebrum acro illo humore exonerantur, & Animus e tanta triſtitia ſublevatur. Sed cur lacrymæ tam facile proſiliant in męrentibus, quæ non raro ex nimia lætitia adhuc in gaudentibus comparent? Ratio deducitur ex varia impreſſione ocularibus glandulis illata; quippeque conſtringuntur, ac exprimuntur propter dolorem in Męſtitia, & amplificantur plus juſto in Gaudio: utroque autem modo fieri poteſt illacrymatio: glandulæ enim oculares, ubi aqueus liquor continetur, ſunt inſtar ſpongiæ, quæ ſive comprimantur, ſive delaxentur, contentum liquorem emittunt. Denique ad Męrorem valde confert ſomnus: is enim laxat fibras Cordis, Cerebri, & Nervorum, quæ ex dolore, & luctu erant corrugatæ, & contractæ; ſiquidem ex męrore dolentes, plurimum conqueruntur de quadam Cordis compreſſione, & Thoracis anguſtia: quamquam hæc ad Diaphragma potius pertineant, quod ſicut in Gaudio nimium amplificatur; in Męſtitia conſtringitur; unde etiam Reſpiratio interrupta, Singultus, Suſpiria. Si ergo Somnus Męrori remedio eſt; plane quæ vim habent ſopiendi, cujuſmodi ſunt ex opio concinnata, præſentanea auxilia erunt: ejus equidem virtutis dicitur fuiſſe Nepenthes illud Homericum, a quo ſuum Joſeph Quercetanus, Hartmannus, aliique denominatum voluerunt. Verum de hoc legi meretur noſter Petrus la Seina *peculiari libello*, quem inſcripſit, *Homeri Nepenthes*. Verumtamen ex Vino, & Cordis exhilaratio, & Mentis ſopor, commode inducitur ad Męſtitiam abigendam: quocirca in Sacris Litteris ſummopere męrentibus commendantur: *Date ſiceram mœrentibus, & vinum his, qui amaro ſunt Animo.*

Ex omnibus autem Animi paſſionibus dubitare nunc contingit, quæ nocentior, & pernicioſior cenſenda ſit. Et quidem pro ſingulis ſunt, qui pugnant, cum omnes pro rata ſua, & pro varia Corporum habitudine, gravia, & lethalia ſymptomata afferre valeant. At vero circumſcripta quacumque morboſa, aut imbecilla Corporum conſtitutione, vel naturali propenſione, & conſideratis dumtaxat Animi pathematibus ſecundum propriam uniuſcujuſque affectionem, quam humano Corpori inferre ſolent: dicendum, quod vel difficultas proponitur de ſubito, ac repentino malo, vel de diuturno, fixo, ac propterea difficilius ſuperabili. Si de primo genere malorum ſermo ſit, profecto efficaciores, periculoſioreſque erunt, ſumma, ac inopinata Lætitia, & vehemens, ac repentinus timor. Si vero de ſecundo genere, erit Męſtitia, & radicatus amor. Ex Iratis enim, ſi credendum Galeno, 2. *de Sympt. Cauſis cap.* 5. nemo mortuus eſt; utpote quia nec calor vitalis in illis infringitur, nec robur virium diſſolvitur, ut ipſe ſubdit. Et quidem nemo interit niſi cordis robore labefactato, quod in Ira potius acuitur, quam diſſolvitur, & licet per Iram portio aliqua ſanguinis extenuetur, rareſcat, & exolvatur, illa tamen modica eſt: craſſa, & glutinoſa vero, quæ abundantior, longe magis per Iram viviſcit, & perficitur. Cum igitur in Ira non totus ſanguinis exolvatur, neque cordis motus deficiat, ſed potius elatior fiat, proculdubio per ipſam neminem interire poſſe fatendum. Quod ſi aliquot hiſtorici referant, quoſdam ex Ira periiſſe, certe hi non ex Ira proprie, ſed ex alio accidenti, puta extrema inedia, vigilia diuturna, febre, aliove ſimili, & fere ex arbitrio, mortem ſubiere; aut etiam ex voluntaria reſpirationis cohibitione, quemadmodum fuit Barbarus ille ſervus relatus ab eodem Galeno 2. *de motu muſculorum*, qui cohibita reſpiratione ſibi mortem intulit: ſed & nonnulli ſeipſos quoque ex Ira interfecerunt, gladio, ruina, veneno. De cæteris Paſſionibus res eſt manifeſta, quod ejuſcemodi damna inferre nequeunt, quemadmodum ex ſuperius traditis evidenter colligitur; exceptis amore, Męſtitia, Gaudio, & timore, a quibus interitus ſæpiſſime accidit; eo tamen diſcrimine, quod ab amore, & Męſtitia ſerius, citius vero, imo aliquando repente, ex ingenti Gaudio, ac

ve-

vehementi timore ut etiam adnotavit Galenus 5. *de locis affect. cap.* 1. cujus rationem idem attulit *cit.* 2. *de Symptom. cauſ. c.* 5. Experimento pariter pluries conſtitit, eos, qui ex mœrore mortui ſunt, nonniſi poſt diutinum tempus obiiſſe, extrema macie conſumptos, & penitus tabefactos: quippe ex amore perierunt (dummodo in furorem adacti ſibi ipſis mortem non intulerint) lenta febre, ac paulatim conſumpti ſunt.

Pro Praxi denique advertendum, quod admonet Galenus *lib. de ludo parvæ pilæ*, nil magis conferre ad morbos omnes facile tolerandos, quam hilari, ac ſperanti animo eſſe, cui inhærens Valleſius 1. *met. c.* 15. conſulit, ut in qualibet ægritudine ſpem, & gaudium ſibi languentes concilient: Plerique enim ſunt, qui propter morbi formidinem adeo triſtantur, ut illius conditionem longe deteriorem reddant: contra vero gaudentes, & ſperantes, facilius morbum ſufferunt, & abigunt ſublevata per Gaudium, & Spem Natura. At vero nec prætermittenda eſt ejuſdem Valeſii in hanc eamdem rem animadverſio: interdum enim ægri ob nimium gaudium, ſummamque ſpem, quam habent, putantes potiſſimum ægritudinem levem eſſe, ſuaque ſponte deſituram, inobedientes, ac immorigerati evadunt, unde plurima in victus genere errata committunt, medicamenta deſerunt, & Medico recte præcipienti non obediunt; quamobrem morbi cauſam fovent, & morbum ipſum exaſperant. (a) Ne igitur ejuſmodi male agendi occaſio ægrotantibus præbeatur, debet prudens Medicus, vel timorem illis incutere; vel morbum quamvis levem, paulo graviorem indicare, vel ſaltem ſub aliquo dubio referre, ut exinde, prudentiores, & cautiores fiant. Verum ſicuti hoc pro temerariis ægris efficaciſſimum videtur documentum; ita timidis, & puſillanimibus, non raro poterit eſſe pernicioſum. Quare prudenter, & ſcite Galenus 6. *epid. com.* 2. *t.* 43. ita rem hanc diſtinctam ferendam voluit: *ſi ægrum non timidum eſſe cognoveris, vera ipſi dicere conaberis, nihil eorum, quæ in morbo futura ſunt, ſubtrahens, neque diſſimulans; at ſi timidum, omnia, ex quibus ipſe meliori animo futurus ſit, dicito; neque tamen magnopere mentiaris*. Hæc ille.

Quoniam vero præter antedicta, maxima quoque exquiritur in ægroto confidentia erga Medicum, qua ſibi promptius ſpem recuperandæ ſalutis conciliat, atque hæc ex forti Imaginativa promanat, ut propterea plerique Medicorum conati ſemper ſint, illam impenſius, quo fieri potuit, commovere; operæ pretium exiſtimavi, hoc loco de viribus ejuſdem, quantum ad Medicum negotium facere videbitur, ediſſerere, ut exinde quiſque ſciat, quam illa in Nobis valeat, proinde ſit.

De Viribus Imaginatricis.

DE vi, atque efficacia Imaginatricis facultatis, multa equidem Auctores varia, ac propemodum admiranda, literis tradidere, (b) cum ipſa Radix ſit cunctarum paſſionum in Appetitu ſenſitivo excitatarum, atque animalium operationum ſentientis Animæ potior, ac principalior origo. Neque ſolum in operationibus ſenſitivis, & motivis, præcipua cauſa eſt, ſed in vitales etiam, & naturales imperium exercet; Nos eapropter juxta earumdem diviſionem, quam Medici communiter recipiunt, Animalium, Vitalium, & Naturalium vires illius proſequemur, ſelectiora dumtaxat recolligentes.

Et quidem primo in operibus Animalibus maximam vim exerit Imaginatrix; omnes etenim Operationes Animales tum ſenſitivæ, tum motivæ, ad unicam Imaginativam ipſis præpoſitam revocantur ſenſitivæ quidem, quoniam Æſtimatio, Memoratio, ſenſus communis, & quicumque alius ſenſus internus, reipſa cum Imaginativa confunditur, aut ab ipſa regulatur, ut late probatum ſupponimus ex phyſicis. Senſus quoque externi, ex communi omnium ſententia, ab internis ſenſibus reguntur, atque adeo ſpecialiter ab Imaginativa; unde Ariſtoteles putavit cunctis Animantibus duos tantum ſenſus eſſe neceſſarios, Extremum unum, puta Tactum; Internum alterum, nempe Imaginatricem; reliquos vero, ſicut in pleriſque deficiunt, ſic ad vitam ſuſtinendam neceſſarios non eſſe jure optimo eſt arbitratus. Motivæ vero operationes, quoniam in muſculis, aut per muſculos fiunt, plane ab Imaginatrice diriguntur, atque illius ductu, ac regimine peraguntur.

Atque hinc modo eſt, quod in ægritudinibus Capitis, in quibus ſenſus interni

(a) *Confert etiam, quod idem inquit* 4. *meth. c.* 3. *& in* 6. *epid.* 2. *t.* 36.

(b) *V. de Viribus Imag. Thom. Fien. quæ ex aliis plurima in unum recollegit.*

ni imminuuntur, vel abolentur, Apoplexia, Caro, Lethargo, Comate, ſola ſemper vigeat Imaginatrix, ne umquam deficiat, etſi functiones reliquæ lædantur, niſi tantum cum Animalis interitu; quamobrem depravari dumtaxat poteſt, ut in deliriis, nequaquam vero penitus aboleri, ac extingui, vita ſuperſtite. In ſomno pariter Naturali, licet ſenſus omnes conſopiantur, atque in ſuis operibus ferientur, ſola tamen Imaginatrix vigilat, quemadmodum patet in Inſomniis, in quibus nedum operationes Animales internæ peraguntur, verum etiam nonnumquam externæ, cum dormientes jactemus crura, brachia, totumque corpus commoveamus, ſintque non pauci, qui obloquantur, rideant, plorent, ambulent, ut in ſomnambulis palam eſt.

In eiſdem quoque operationibus internis mira videtur eſſe hujus Imaginativæ poteſtas; etenim ob ſimulacra, tam hærenter eidem infixa, plerique fuerunt, qui ſe vitreos exiſtimarint; alii Naſo, Capite cæteriſque membris diminutos: alii ſe pro Regibus, aut Principibus habuere: alii ſe alatos eſſe; alii ſe verſos in Angelos, in Deos. Contra alii, ſibi hoſtes inſidiari, alii noluerunt edere, bibere, reſpirare, mingere, ut innumeris exemplis teſtantur Auctores.

In Operibus ſimiliter Vitalibus vim ſuam non levem Imaginatrix exercet, cum Reſpiratio, & pulſus plurimum immutentur, & varient pro ejuſdem affectione varia; ſicut in delirantibus, Melancholicis, Extaticis, aliiſque eſt experiri; ut prætercam hic, quæ hactenus de Animi pathematibus eſt memoratum, in Corde, ſanguine perturbatis. Hac eadem de cauſa accidit, febres ex vehementi Animi commotione excitari, præſertim ex Ira, & amore; vel contra ex repentino timore deſinere. Sic etiam Riſus, Singultus, Oſcitatio, ſtatim deſinunt, commota ab objecto inopinato Imaginativa.

In Operibus denique Naturalibus, quam valeat Imaginatrix, cunctis notum: Nam & fames, & chylificatio, ac fœcum egeſtio, atque urinæ expulſio, aliæque naturales operationes vitiantur ad ejuſdem Imaginatricis perturbationem. Nonnullis ſola pharmaci purgantis imaginatione, apprehenſioneque alvi dejectio promota eſt, aliis vomitus repente concitatus, ab aſpectu rei nauſeam moventis, vel etiam ab olfactu male olentis objecti; aliis, triſtis alicujus rei apprehenſio, totius Corporis horrorem incuſſit. Sed admirabilius ſane, quod in partibus generationi deſtinatis, ex Imaginatione, apprehenſioneque delectabilis objecti, contingit, ut etiam noctu, atque in profundo ſomno, propter inſomnia turpia, & obſcæna, ſemen effundatur; quamobrem fit, ut fere communiter credatur, plurimum Imaginativam in fœtuum generatione concurrere; indeque maculatos infantes oriri, diverſis ſtigmatibus affectos, pro rerum, in concubitu, & formatione fœtus, apprehenſarum, aut concupitarum, varietate.

Morbos quoque Imaginatrix vehemens inferre poteſt, ut etiam & removere. Sic plurimi ex forti imaginatione, qua ſe male habere arbitrati ſunt, in peſſimas ægritudines inciderunt. Contra alii a gravibus ægritudinibus evaſere per imagines, manuſcriptas chartulas, ſimulacra, periapta, ſignacula, quibus fiſi, tam potenter Imaginatrici illorum efficaciam impreſſere, ut ſeipſos certo inde ſanandos crederent, & reipſa ſanati ſint. Atque hinc plurimi Circulatores ridiculis plane carminibus graviſſimas ægritudines profligarunt; unde Paracelſus tot amuleta, ac periapta excogitavit; itemque characteres, ſigillaria, & numiſmata deſcripſit, ad Imaginativam ſcilicet commovendam, & ſublevandam, per quam ingenti ſpe excitata Natura morborum cauſas vinceret, ac debellaret. Hinc etiam Tranſplantationes morborum in ſaxa, fluvios arbores, aliaque inſenſibilia, originem traxere, quæque Arcana, & Secreta dicuntur, a pluribus Auctoribus recollecta.

Neque ſolum plerique ſtatuunt, Imaginativam vires ſuas iiſdem Corporibus, in quibus viget, exerere; ſed etiam in alios quoque transferre, ac transfundere poſſe addunt; cum aſſerant inveniri quaſdam Hominum ſpecies, quales creduntur ſub certa Aſtrorum configuratione geniti, qui morbos in alios inferant, aut excitent: cujus ſententiæ faciunt Avicennam, ejuſque Interpretes Forolivienſem, Gentilem, Petrum Aponenſem, aliiſque, qui plurima illatarum exinde ægritudinum exempla congeſſere ad perniciem uſque, ſola Phantaſiæ efficacitate. Sic etiam nonnulli alii teſtantur poſſe ex adverſo, ejuſdem activitate, morbos quoſcumque ſanari; ut de Domitiano Svetonius ſcribit. Pariter fatentur alii Phantaſiæ vehementi vi, atque imperio, ferocia adhuc animalia compeſci, Serpentes avocari, illoſque innoxie tractari, & alia plene admirabilia peragi. Ad hanc quoque claſſem referunt vim Faſcini, & Incantationis, qua exiſtimant ab Imaginatricis Virtutis præcellentia unius, alterius Phantaſiam velu-

ti inferiorem, ac quodammodo ſubordinatam, turbari, atque tam violenter commoveri, ut exinde operationes cunctæ lædantur, ac vitientur. Verum hæc vana omnino ſunt, & commentitia. *(a)* Qua vero ratione contingant, mox clarius aperiemus, ubi tamen prius aliqua de Faſcino, & Incantamento, paulo altius ediſſeruerimus.

De Faſcino, & Incantamento.

INter ea, quæ Naturæ Arcana dicuntur, atque in abditis Philoſophiæ penetralibus ſunt recondita, Faſcinum, & Incantamentum a pleriſque collocatur, cum nedum de ejus Natura, controverſiæ plurimæ, & variæ a Doctoribus motæ ſint, verum et iam de illius Etymologia, ac ſignificatione, non leviter inſuper contendatur.

Et quidem Nonnulli cum Martino Del-Rio *lib.3. diſquiſ. Magic. qu.4. ſect.1.* Faſcinum, ſeu Faſcinium exiſtimant Græconymum eſſe, idem ſignificans, ac Invidentiam apud Latinos: quippe in hac re ſequuntur Cælium Calcagninum *opuſculo de Calumnia*, & Franciſcum Valleſium *lib. de Sacra Philoſophia cap.68.* putantes, idcirco invidentiam ſignificare, quia vis faſcinandi oculis potiſſimum ineſt, ut etiam vulgus opinatur, quin ipſa vox *Invideo*, ſi Ciceroni credendum, nimium videre ſonat; nam qui invidet, numquam oculos ab eo, cui invidet, removet. Hinc D. Auguſtinus, relatus ab eodem Del-Rio *cit. loco*, exponens illud *Deuteronomii c.28. Invidebit Fratri ſuo*, vertit, *faſcinabit fratri ſuo*. At vero Zacutus Luſitanus *lib.3. Hiſtor. Principium Medicor. qu. 31.* a Faſce, vel Faſcia, dictum putat Faſcinum, & Faſcinium, quia ligat, & quaſi faſciat, quem læſit: juxta quam expoſitionem, nonnulli apud Lazarum Guttierum *opuſc. de Faſcino dub.1.* Faſcinum deſcribunt: quoddam Incantationis genus eſſe, quo homines ita ligantur, ut liberi non ſint, nec ſuæ mentis compotes. Alii vero, ut refert Daniel Sennertus *Tom.4. lib.6. p.9. c.1.* ut & Zacutus ſupra memoratus, Faſcinii nomen a fando deductum arbitrantur, eo quod opinentur, verbis, laudatione, & incantatione Faſcinum inferri; quin alii, hac ratione moti, potius a verbo Facio, ejus originem deſumunt, cum effaſcinatores Malefici ſint, & perniciem moliantur, ut præ cæteris exiſtimat Nicolaus Perotus *in Cornucop. Martial. epigram.2.* Denique nonnulli alii ob id Faſcinum nuncupatum volunt, quod Infantibus potiſſimum, utpote mollioribus, ac tenerioribus, in cunis jacentibus, & faſciis obſtrictis, noceat.

Sed neque ſolum in Nominis derivatione tam dubii ſunt Auctores, verum etiam in ejuſdem Natura, ac Definitione; ſiquidem non omnes illud uniformiter vel deſcribunt, vel admittunt; ut proinde auſim dicere, eximios cæteroqui Philoſophos, cum de aliis rebus accuratiſſime diſſeruerint, Faſcinationis tamen Naturam hactenus, parum, vel nihil attigerint, & nullatenus ſint aſſecuti. Verumtamen iſtud inde accidiſſe crediderim, quia non omnes conveniunt, ſit ne Faſcinum quidpiam fabuloſum, vel dæmoniacum, an vero quid Phyſicum, & Naturale, & nonnihil etiam cum contagione conjunctum: quare quilibet pro ſuo arbitratu Faſcinationis Naturam deſcriptam voluit.

Primum autem ex Theologis plerique, ſuper Expoſitione *cap. 3. Epiſt. D. Pauli ad Galatas*, *(b)* Faſcinum deſcribunt, eſſe *Senſuum ludificationem;* ſiquidem magicis illuſionibus per ipſum homines decipiuntur. Alii cum Vairo *lib.2. de Faſcino, cap. ult.* illud inquiunt eſſe *pernicioſam qualitatem, diabolica arte illatam, ob tacitum, vel expreſſum hominum pactum:* quam etiam definitionem tradit, & recipit Martinus Delrius *ſuper alleg. loco*. Alii, ut refert Sennertus *ſupra cit. loco*, Faſcinum faciunt, *Incantationis genus, quo intuitu, & laudatione, homines, bruta, imo etiam plantæ ipſæ contabeſcunt, & emoriuntur* Zacutus præterea Luſitanus ſupra relatus inquit, Faſcinatio, *pernicioſa quædam qualitas propter odium, vel amorem inflicta*. Sed & Valleſius *cit. libr. de Sacra Philoſophia cap.68. quia qui bene valent, & deinde ægrotant, vel venuſti deformes fiunt, faſcinati dicuntur*, inquit, *Effaſcinatores eſſe, qui nimium acute intuendo, ipſos lædunt, ideo videtur eſſe*, ſubdit, *Faſcinatio, læſio oculis illata, & concepta, profecta ex quadam affectione Animi ejus, qui intuetur: qui propter rationem aliquam pulchri, aut expetibilis eſſe oportet in eo, quod faſcinatur, & malignitatis in Faſcinatore*. At vero Joan: Lazarus Guttierus *opuſc. de Faſcino dubio 3.* definit illud eſſe *Venenum invido animo illatum, & vel viſu immiſſum, vel verbis ejaculatum*. Addunt alii cœleſtem influxum, unde Faſci-

(a) *V. And. Libav. in Oſwald. Croll. Mag.*

(b) *V. Card. de Vio Cajet. ſuper illud: O inſenſati Galatæ, quis vos effaſcinavit, &c.*

ſcinum latius hunc in modum deſcribunt, ut refert Vairus *cit. l.1. de Faſcino c.2. Perniciosa quædam qualitas, viſu, tactu, voce, conjunctim, vel diviſim, ſub certa Cæli conſtitutione adhibita, propter Odium, vel Amorem inflicta*. Reſtrictius vero Sanctacrucius *lib.1. de Morb. & Symptom. c.4.* Faſcinum deſcribit, *Affectum ab oculis videntibus rei viſæ communicatum, & in aliqua prava qualitate fundatum*. Denique Jo: Langius *Epiſtol. medic. lib.2. epiſt.36.* Faſcinum exiſtimat, læſionem quamdam eſſe ob effluvium malorum vaporum venientium ex Corpore venenato, unde Faſcinationem ait eſſe: *Vaporis virulentiam e Corpore noxio, natura ab aliis diſſidente: ſeu defluvium, quod aliorum Corporis habitus, & ſpiritus, per viſum, contactum, invidiam, ob vocis, & maledicæ linguæ virulentiam, vel vaporis halitum conſpurcat*.

Tanta autem in his varietas orta videtur, ut dictum, ex eo, quia non apud omnes æque conſtat, an Faſcinum ſit quid Naturale, an Dæmoniacum, & num etiam Fabuloſum potius, ac mente confictum. Etenim nonnulli ſunt, qui putant faſcinandi vim a Nativitate quibuſdam Corporibus ineſſe, adeoque dari Faſcinatores a Natura: cujus opinionis præcipuus eſt Zacutus Luſitanus. Alii vero exiſtimant ſolum hoc a Dæmonibus excitari, proindeque rem, omnino dæmoniacam Faſcinationem arbitrantur: hominibus vero inferri per Magiam, & Incantationem, mediante pacto implicito, vel explicito, cum Cacodæmone. Imo Martinus Delrius *diſquiſ. lib.3.q.4. ſect.1.* addit, ejuſmodi genus hominum ab ipſo Dæmone, ſpeciali quodam ſtigmate obſignari, Canis, Equi, aut alterius Animalis; vel etiam duplici pupilla, in alterutro oculorum, a cæteris contradiſtingui: etſi Plinius ſcribat *lib. 7. cap.2.* hos naturaliter ita ſignatos naſci; quemadmodum Ovidius 1. *Amor. eleg.8.* ſub perſona Liciæ Aniculæ Incantatricis memorat. Atque hinc fortaſse factum, cur apud Veteres, ad arcendum Faſcinum, inventa fuerint Carmina (ſeu Verſus quidam) in Nuptiis dici ſolita, & Feſcennina appellata, quæ primum ſcripſiſſe, atque in uſum duxiſſe ferunt, Pompejum Feſtum.

Verum enim vero quærendum primo eſt, an revera Faſcinum detur, ex quo Morbi inferri poſſint; Nam non deſunt, qui id penitus inficiuntur; quamvis plurimi alii ſint, qui id affirment, imo & viſu, & voce, & laudatione, & præter contactum, & contrectationem, ægritudines infligi poſſe contendunt: & primum de viſu afferunt illud Virgilii:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat Agnos.

Adduntque Plinii auctoritatem *lib. 7. cap.2.* atteſtantis in Illyriis inveniri, qui viſu effaſcinent (*a*) eoſque a cæteris internoſci, quod binas pupillas in unoquoque oculo habeant; unde Ovidius deſcribens Aniculam illam Incantatricem, dixit: (*b*)

Suſpicor, & fama eſt, oculis quoque pupula duplex
Fulminat, & geminum lumen ab orbe venit.

Quinimo vulgus putat, non ſolum ab Invidis, Iratis, & Inimicis, ſed a quibuſcumque etiam familiaribus, adhuc Amicis, Infantes potiſſimum poſſe affaſcinari; adeout Plutarchus 5. *ſympoſ. q.7.* mulieres admoneat, ne diutius Infantes ſuos ab ejuſmodi hominibus inſpectari ſinant.

De voce etiam, & laudatione adjiciunt, ex eodem Virgilio *Ecloga 7.*

Aut ſi ultra placitum laudarint, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Idemque teſtatur a Plinio *libr. 7. cap. 2.* qui ſcribit in Aphrica integras reperiri familias effaſcinantium verbis, & laudatione; unde prodiit, quod vulgo adverſus eos, qui nimium laudant, inclament: *Benedicat Deus*. (*c*)

Poſtremo contactu idem fieri poſſe fatentur, ex eodem Plinio *cit. loco*, qui teſtatur in Æthiopia eſſe quoſdam, quorum ſudor contactu noceat, & effaſcinet: confirmatque Codronchius *de Morbis veneficii lib. 2. cap. 3.* Atqui ſolo etiam halitu fatetur Plutarchus ex Philarcho *cap. 5. ſympoſ. qu. 7. Tibiorum ſpiritu, & ſermone affectos contabuiſſe, & ægrotaſſe*, itemque *interno odio* dumtaxat: quapropter Horatius.

Odio obſcuro, morſuque venenat.

Hiſce Auctoritatibus adjiciunt Rationes. Inquiunt etenim ex his generibus hominum vapores, & halitus tam infenſos emitti, ut adſtantes, præſertim pueros, quorum carnes tenerrimæ, facile

O 2

(*a*) *V. etiam A. Gellium lib.4. cap.4.*
(*b*) *cit. eleg.* 8. 1. *Amor.*
(*c*) *De magicis excantationibus plura etiam vide apud Balthaſ. Boniſac. hiſtor. lib.14. cap.9. & 10.*

cile inficiant; qua ratione ſubdunt, menſtruantes fœminas, effluviis malignorum halituum, ex oculis erumpentium, lucidiſſima ſpecula inficere, lippientibus oculis affectos pari ægritudine, adſtantes contaminare. Afferunt quoque exemplum de Baſiliſco, qui viſu inficit, & enecat; ac de Lupis de quibus Virgilius cecinit: *Lupi Moerim videre priores*: eo quod ſi primi hominem inſpiciant, raucum faciant: pro contactu vero, & contrectatione palam eſt apud omnes, menſtrui ſanguinis effluxu, tactas virentes arbores areſieri, abortum prægnantibus inferri, & rabiem Canibus, per ejuſdem contactum, aut linctum.

Addunt quoque experimenta, deſumpta ex pluribus obſervationibus Medicorum, qui fatentur ſe multa genera ægritudinum per faſcinum, & incantationem illata, obſervaſſe. Sic fatetur Langius *libr.* 1. *epiſt.* 38. vidiſſe quemdam diu acerbiſſimis doloribus ex faſcino cruciatum, qui deinde, ejecto cultro per cutim ex uno hypochondriorum latere, ſeipſum occiderit: aperto autem cadavere, inventa in ejus ventriculo fuere diverſa ferramenta ad formam ferræ, vel cultri, una cum variis capillorum globulis. Fœminas alias memorat Alexander Benedictus *lib.*7. *ſuæ Praxis*, ejeciſſe acum crinalem cum capillis. Alii plures eodem ferme modo doloribus agitati referunt, res propemodum extraneas egeſſiſſe, ut ex Foreſto, Codronchio, Benivenio, C. Gemma, cæteriſque ſuſe colligit Senuertus *c.I.p.*9.*c.*3. Sed & quibuſdam ſuppreſſam fuiſſe urinam; aliis carnalem copulam, atque coeundi uſum impeditum; aliis excitatum continuo vomitum; aliis Tabem inductam; aliis iteratas ſyncopes, & cætera graviora mala; quæ ad interitum miſeros ægrotantes tandem deduxerint, vel ſaltem nulla arte curabiles.

Attamen ex adverſo Jo: Vvierus *De Præſtigiis Dæmonum libr.*3. *cap.*14. in dubium hæc omnia vertit, imo acriter contendit, ab ejuſmodi faſcinationibus Morbos infligi non poſſe: quæ vera a præcitatis DD. referuntur, vel omnino fabuloſa putat, vel Dæmonum fraude, ac dolo patrata, potiſſimum ubi Corpora melancholico humore fuerint affecta: in his enim facilius ejuſmodi ſimulacra malorum imprimuntur, & fortius phantaſia perturbatur; unde poſmodum diverſæ ægritudines, & viſcerum affectiones exoriuntur. Sed & præterea ſubdit (a) mera eſſe figmenta, quæ de Lamiis paſſim recenſentur; neque eiſdem eſſe credendum, etſi ore proprio fateantur ſe alio a Dæmonibus transferri, ac inter convivas verſari, varia, ac diverſa videre, aut tractare: etenim ſe certis experimentis cautum factum confitetur, quod Lamiæ iſtæ ſomno profundo per quaſdam inunctiones diutius detentæ, a Dæmone illudantur, objectis Phantaſiæ ſimulacris eorum, quæ ſe tractaſſe, vidiſſe, & perluſtraſſe ajunt, cum tamen loco motæ nullatenus ſint. Refert in hanc rem ex Codronchio, & Porta, hiſtoriam cujuſdam Vetulæ, quæ pollicita erat ſe brevi reſponſa aliunde allaturam, idque ut faceret, juſſiſſe omnes e ſuo cubiculo egredi, mox veſtibus exutam, unguento quodam ſe vehementer perfricuiſſe & in ſoporem profundum concidiſſe, itaut nullimode ſentiret, adhuc verberata; at vero ubi medicamenti vis deſiiſſet, e ſomno experrecta, multa ſe vidiſſe narravit, maria, monteſque transmeaſſe; cum tamen reipſa conſtaret, illam alto ſopore detentam intra ſuum cubiculum jacuiſſe, adſtantibus interea ipſis, quibus ſpoponderat ſe brevi reſponſa daturum, rei eventum opperientibus. Hinc concludit, Lamiarum facinora nulla eſſe, illarumque confeſſiones vanas, & commentitias, atque ſolo Phantaſiæ errore dumtaxat induci, ut credant, ſe talia peragere, quæ revera non ſunt, ſed per ſomnia dumtaxat a malo Dæmone eiſdem objecta; cumque fœminæ credulæ nimium ſint, proinde fieri, ut tenaciter exiſtiment, quæ per ſomnium illis acciderunt, revera perpetraſſe. In hanc eandem ſententiam conceſſerunt Alciatus, Duarenus, Ærodius, Michael Montanus, Philippus Camerarius, aliique plures, apud Delrium *lib.*1. *diſquiſ. magicar. q.*16. His etiam adde Jo: Baptiſtam Porta *lib.*2. *Magiæ Naturalis cap.*26. Leonardum Vairum *lib.*2. *de Faſcino cap.* 13. At longe gravius eſt, quod affertur a Gratiano *in cap.*12. *cauſ. quæſt.*5. his verbis; *Illud enim non eſt omittendum, quod quædam ſceleratæ mulieres, retro poſt Satanam converſæ, Dæmonum illuſionibus, & phantaſmatibus ſeductæ, credunt, & profitentur ſe nocturnis horis cum Diana Dea Paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum, equitare ſuper quaſdam beſtias, & multarum* ter-

(a) *lib. de Lamii*.

terrarum ſpatia intempeſtæ noctis ſilentio pertranſire, *&c.* Quare cum ab his non levis famæ Doctoribus aſſeratur illud potius a Cacodæmone mulieres inter dormiendum pati, non abs re concludit Vvierus, illas eſſe potius melius informandas, atque præjudiciis exeundas, quam ex ejuſcemodi confeſſionibus caſtigandas. Quod autem valeat Dæmon illas decipere, ac illudere, facile probatur ex eo, quod bene is poſſit inter inſomnia, atque in profundo ſopore, objicere Phantaſiæ ſimulacra illarum rerum, quæ ſibi velle proſpicere præconcipiunt, ſicut enim naturaliter cunctis accidit, ſolere in ſomno diverſis phantaſmatibus affici, ſeque putare videre, tractare, audire, alloqui, tanta veriſimilitudine, ut plerumque complacentiæ, aut diſciplicentiæ non leves ſuborìantur; ita plane, & multo melius accidere poteſt, ſi diabolica ſagacitate, atque malitia, phantaſiæ repræſententur ſimulacra rerum, cum tanta claritate, ut putent ſomniantes, reipſa ſe talia vidiſſe, guſtaſſe, audiſſe, & contrectaſſe: nil quippe Dæmoni deeſt, quod fraude, ac dolo perficere nequeat, intra limites Naturæ, ut omnes communiter fatentur, permittente tamen Deo.

Ad conciliandas autem oppoſitas iſtiuſmodi ſententias, diſtinguere oportebit, quod vel ſermo eſt de Faſcino, viſu, voce, laudatione, & ſimplici contactu illato, ut ſuperius ex mente quorumdam memoratum, & hoc profecto nullum eſt, nullumque eſſe poteſt in Natura. Vel de eo, quod Dæmonum opificio peragi poteſt, Deo tamen permittente, & hoc ſine ulla difficultate inferri poteſt, verumtamen per magiſteria, & venena naturalia, quibus Dæmon ipſe utitur, tanquam rerum naturalium omnium optime inſtructus, commovendo, perturbando, & inficiendo humores Corporis, ſive, ut communiter dicitur, applicando activa paſſivis; quamvis, & id rariſſimum eſſe ſoleat, cum non ſemper eidem a Deo id agere permittatur.

Et quidem in prima Faſcini, & Incantamenti ſignificatione, nemo ſanæ mentis unquam affirmabit, poſſe Corpora infici, aut ægritudines infligi, viſu, aut voce, cum effectus reales, quales ſunt læſiones operationum, & affectiones morboſæ partium, neutiquam poſſint abſque alicujus Corporis male affecti contactu, aut contagione, ex uno in alium transferri. Et quamvis per viſum aliqui morbi inferri credantur, uti eſt lippitudo oculorum: iſti tamen non ex viſu, ſed ex palpebrarum affectarum contagione, atque halitibus inde profluentibus, communicari poſſunt, pari modo, ac de cæteris affectibus contagioſis experimur. Faſcinum autem ſolo viſu inferri dicitur, citra quamcumque apparentem in oculis faſcinantium ægritudinem, quæ etſi foret, neque poſſet in tam diſtans transferri, quemadmodum de Faſcino vulgo traditur. Quod vero dicitur de Baſiliſco, de Lupis, aliiſque Animalibus, fabuloſum eſt; adhuc tamen ſi vera forent, quæ de eiſdem memorantur, potius ingenti, inopinatoque timore, evenire poſſe dicendum: quoniam ex timore inopinato, ſubito, ac vehementi, ſuperius dictum eſt, plurimum Corpora affici poſſe, atque hac propemodum ratione dictum a Virgilio, Lupos raucedinem inferre: ſiquidem ex vehementi Timore vox faucibus hærere ſolet, & fere Aphoni fiunt perterrefacti. Et licet Serpentes, ac præſertim Ceraſtes, & Aſpis, cum coitum affectant, in intuentes hianti admodum ore peſtiferos quoſdam halitus ad certam diſtantiam ejaculentur, & oculos intuentium inficiant, & offuſcent; id tamen nil commune habet cum Faſcino. De voce autem, & verbis res eſt maniſeſtiſſima, quod nil revera naturaliter agant, cum voces ſemel emiſſæ ſtatim diſpereant. (a) Quod inſuper a Virgilio fertur, Serpentes incantationibus ligari, cum inquit.

Frigidus in pratis cantando rumpitur Anguis

Poetice dictum puta, ut & de Incantamento Amatorio: niſi tamen iſta dæmoniacum opus involvant, de quo infra: Tactus denique licet poſſit quaſdam ægritudines inferre, ut in ſcabioſis, revera tamen illæ nunquam communicabuntur, niſi prius fuerint in ipſo inficiente: unde lepra E. g. non communicabitur niſi a leproſo, & lepra infecto; & ſcabies non niſi ab eo, qui ſcabie antea infectus ſit: at vero affaſcinatores dicuntur inferre morbos ex Faſcino, quos ipſi non patiuntur, nec antea contraxerant. Accedit, quod ea genera Venenorum, quæ in quibuſdam animalibus ſunt, & citra ſui noxam aliis inferuntur, ut in Vipera, Scorpio, & ſimilibus, debent cum ſanguine commiſceri, & in arterias, ac venas immitti, ut inficiant, ac enecent, nam ſi fortaſſe ſuperficie tenus tantum admoveantur, imo etiam ſi forbeantur, nil damni afferunt. Igitur nulla ratione defen-

(a) *V. Boniſac. Ladricæ biſt. l. 14. c. 9. & ſeq.*

miam; unde ſe revera per faſcinum læſos exiſtiment, & eo magis, quo cum vehementi iſta imaginatione in Mœſtitiam, ac Timorem delapſi, evadunt melancholici. Hoc autem pacto fit, cur etiam Hypochondriaci, & qui habitu præditi ſunt triſti, & melancholico, quales dicuntur Saturnini, cogitabundi, timidi, ſuſpicioſi, & ſimiles, facile ejuſcemodi ærumnas incurrant: itemque fœminæ, idiotæ, populares homines, aliæque hujus generis perſonæ. Sunt & alii, qui aliis ex cauſis ægrotantes, quia ab incongrua, & importuna diverſorum medicamentorum farragine curati non fuere, ſtatim de Faſcino ſuſpicantur, cum tamen morbi illi naturaliter evenerint, & convenienti methodo tractati curabiles fuerint.

At cum dictum ſit, poſſe Dæmones per Sagas diverſimode morbos excitare, vel ſaltem futuros, & imminentes præſagire ſolere; quæri ex adverſo poteſt, an valeant ſanitatem amiſſam reſtituere, & morbos ſive per ſeipſos, ſive naturaliter inductos, tollere. Et quidem affirmative dicendum: etenim qua ratione morbos inferre valent, poterunt & illos abigere, & ægros in ſalutem revocare, applicando activa paſſivis; idque ſive ſenſibiliter, & patenter per medicamenta, cunctis cognita, ſive inſenſibiliter, & occulte, aliena opera, atque induſtria; humores ſcilicet commotos, ac depravatos, temperando, aut repurgando. Nil equidem profecto obſtat, quin id, quod Homines auxilio Artis, & Naturæ, ſæpiſſime peragunt, queant etiam Dæmones perſolvere, & multo melius. In quam rem plurima ab Auctoribus exempla referuntur a graviſſimis ægritudinibus ſanatorum. Verum & in hoc ſæpeſæpius Dæmones deludunt, iiſdemque fere modis, quibus ſuperius meminimus; ut non raro obſervatum in vulneribus, ulceribus, luxationibus, quæ revera ſanata non erant, licet adſtantium oculis curata viderentur.

Sed adhuc curioſius quæri poteſt, an Dæmones poſſint Seni juventutem reſtituere, omnemque morbum tollere adhuc Deo permittente. Et quamvis multi graviſſimi DD. affirmativam ſententiam tueantur, moti ex eo, quod licet nobis ignotus ſit modus recuperandi humidum, quod vocant, radicale, vitæque ſuſtentamentum, per ætates deperditum, bene tamen Dæmoni is notiſſimus eſt. Mihi tamen nunquam perſuadere potui, quo pacto id Dæmon (ſed nec bonus Angelus) peragere valeat; quippe hac ratione poſſet hominem reddere immortalem; nam quo pacto, quave virtute, poſſet ſemel ſenectutem in juventutem revocare, & omnem morbum tollere, poſſet, & bis, ter, decies, centies, ac jugiter, perpetuoque perficere; atque adeo vitam hominis perpetuare: quod impoſſibile. At vita noſtra ſuis limitibus concluſa eſt; cum unicuique conſtituti ſint termini, quos tranſilire, niſi tantum ſupernaturaliter, ac ſpeciali Dei favore, non licet. Dæmones autem nulla ratione poſſunt Naturæ vires tranſcendere; ut antea dictum eſt.

Sed tamen poteſt Dæmon abſque ullo cibo, ad certum tempus, hominem conſervare, adeoque efficere, ut is inediam diutius ſufferat. Etenim ſi id naturaliter pleriſque accidit, ut abſque cibo ad plures dies vixerint, negari profecto non debet, multo melius idipſum præſtare poſſe Dæmones. Sive autem id agant, impediendo ſanguinis diſſolutionem, ſive contrahendo ſuccos ventriculi digeſtivos, ſive ſubminiſtrando aliquid occulte, quod retundat illorum vim & cauſę conſumptivæ efficaciam, parum refert hic examinare. Dixi tamen, ad certum tempus; nam cum ſanguis iteratis ſuis circuitionibus vitali elatare deſtituitur, neceſſario inſtauratione eget, ut vitam in motu Cordis tueatur; niſi etiam & in hoc Dæmones innumerabilibus ſuis illuſionibus imponant.

Sed qua ratione Dæmon poteſt abſque cibo, & potu, in longius tempus vitam hominis conſervare, pari ratione valet, cibum adeo exquiſitum comparare, quo quis ſeipſum diutiſſime ab ærumnis mortalibus tueri queat? Et dicendum nullimode poſſe alimentum adeo perfectum naturaliter confici, etiam Dæmonum virtute, quod valeat vitam diutiſſime ſuſtinere, atque in perpetuum protrahere. Et ratio eſt, quia non poteſt Dæmon agere, quod Naturæ vires tranſcendat, quod ſi ſemel Dæmon id agere poſſet, non eſſet cur idipſum pluries, ac pluries perficere nequiret, atque adeo immortalem hominem non redderet, qui cum cæteroqui ab intrinſeco mortalis ſit, nequit proinde viribus Naturæ ita perfecte reſtaurari, ut ad interitum tandem non ſit deſtituturus. Quod autem dicitur de Aquila, de Phœnice, de Serpentibus, aliiſque per intervalla refloreſcentibus; revera hæc non juveneſcunt, nec in perpetuum vivunt, ſed ſolum, aſſumpto novo alimento vigorantur, & vires, limitatas tamen, reſumunt, quæ tandem aliquando deſinent. Sic de Aquila ſcribit Ulyſſes Aldrovandus *lib.* 1. *de Avibus*, etiam ex teſtimonio

nio D. Auguſtini. De Phœnice vero, omnino fabuloſum a peritioribus exiſtimatur, quod reviviſcat. Serpentes denique exutis dumtaxat vetuſtis exuviis, atque reſumpto alimento, per aliquod tempus vigeſcunt, & inſtaurantur, neutiquam vero in perpetuum vivunt.

At major difficultas eſt de fructu ligni vitalis Terreſtris Paradiſi. Siquidem de eo Sacra Geneſis habet, quod polluerit vi revocandi homines perpetuo ad juventutem, atque adeo vitæ perpetuitatem tribuendi. Scribitur enim *Geneſis* 3. *Nunc ergo, ne forte manum ſuam mittat, & ſumat etiam de ligno Vitæ, & comedat, & vivat, in æternum*. Ex quibus verbis videtur manifeſte deduci, habuiſſe Pomum illud vim reſtaurandi vitam, ac propterea illam in perpetuum ducendi. Quin & Valleſius ſuper hoc textu, *lib. de Sacra Philoſophia* ad mentem Galeni *lib. de marcore cap.* 3. referentis Sophiſtam quemdam Ægyptium retuliſſe Naturalis Mortis cauſam, non ad Naturæ neceſſitatem, ſed ad ignorantiam agendorum; ſubdit: ſi enim homines fructum Ligni Vitalis, vel aliud quid ſimile non ignorarent, jugiter profecto inſtaurati perpetuarentur, & in æternum viverent. Verum acutiſſimus Scotus 2. *ſent. diſtinct.* 19. *q.* 1. nullum adhuc putat excogitari poſſe alimentum, quod id exactiſſime peragat: quia nullum alimentum poteſt in ſubſtantiam aliti converti, quin prius in ventriculo non tranſmutetur, atque adeo agat, & patiatur, & in ejuſmodi actione, & paſſione, pro rata ſua alteret, & perturbet Corpus aſſumentis. Addit inſuper idem Auctor, quod prædictum Pomum Ligni Vitalis non erat virtutis infinitæ, ex qua infinitus effectus proficiſci poſſet, qualis eſt vitæ perpetuitas; quamobrem nec ipſum potuiſſet vitam hominis in æternum protrahere. Quamquam ad hoc reſpondet D. Thomas 1. *part. qu.* 97. *art. ult.* quod id non feciſſet Pomum illud unica comeſtione, ſed aliis, & aliis iterato, prout fuiſſet opus. Attamen per adjecta verba Geneſeos: *Ne forte ſumat etiam de Ligno Vitæ, & comedat, & vivat in æternum*: Unica comeſtio videtur fuiſſe ſatis: niſi vero id longævitatem diuturniorem, non veram æternitatem ſignificet. Sed & Lignum Vitæ diverſum dicitur ibidem a ligno ſcientiæ boni, & mali, adeoque aliud a vetito: nam *c.* 2. duplex lignum memoratur, Lignum Vitæ unum, & Lignum Scientiæ boni, & mali alterum, quod Adæ fuit interdictum. Sed hæc ad Theologos.

At vero qui conſideraverit fuiſſe adhuc in Adamo illas eaſdem cauſas noſtræ conſumptionis, & mortalitatis, quæ in unoquoque homine reperiuntur, proculdubio aſſerere cogetur illum ſuapte natura mortalem ex intrinſeco extitiſſe; fuiſſe tamen redditum ſolummodo immortalem, ſpeciali Privilegio, ac dono Dei Opt. Max. ſi præceptum ſibi indictum tranſgreſſus non fuiſſet, adeoque in Originale peccatum non incidiſſet. Quare primi illi Parentes conditi fuerunt cum dono immortalitatis, ea tamen conditione, ac lege, ut ſi peccarent, donum illud amitterent, quod ex mera Dei liberalitate concedebatur; ideoque relicti in Natura, naturalem moriendi neceſſitatem incurrerent. Atque hinc etiam patet, quamobrem Apoſtolus dicat: *per peccatum mors intravit in mundum*, quia per peccatum Adæ fuit amiſſum donum illud immortalitatis. Id quod clarius liquet ex eo, quia ſi intra vires Naturæ fuiſſet alimentum, vel medicamentum valens vitam hominis perpetuare, certe Adam, qui poſt peccatum, cuncta, quæ in Natura erant, bene etiam novit, nec deinceps amiſit, ex ſcientia ſibi infuſa, potuiſſet pariter ſeipſum perpetuare, & alios poſteros edocere, quo pacto vitam in æternum prorogarent. Cum igitur id nec noverit, nec egerit, profecto dicendum, extra limites Naturæ illis perpetuitatem fuiſſe, & nonnniſi ſupernaturaliter, ex ſpeciali Dei beneficio. Legi quoque de hac re meretur Helmontius, licet aliter eam examinet, & enucleet.

Verum unde eſt, quod nequeat id naturaliter peragi, atque ex indicto Naturæ ad interitum quodcumque vivens, velit, nolit, feſtinet? Duæ equidem rationes ex multis, quas retulere DD. mihi ſemper viſæ ſunt congruentiores. Altera affertur ab Avicenna: Altera a Valleſio. Inquit Avicenna; Virtutes omnes, quibus homo regitur, & gubernatur, finitæ ſunt; ergo tandem is diſſolvetur: nam quod finitum eſt, terminum habet. Subdit Valeſius: Cauſæ Corpus humanum Conſumentes celeriores in agendo ſunt Reſtaurantibus; ergo iſtæ ab illis tandem præoccupabuntur. Quod autem Cauſæ conſumentes (ſive externæ, ſive internæ illæ dicantur) ſint celeriores in agendo, patet; nam ſimplici alteratione diſſolvunt, & conſumunt; at vero Reſtaurantes tot, tantiſque præparationibus, & coctionibus egent, ut antequam iſtæ ſint elaboratæ, jam plurima facta ſit Corporis conſumptio; quippe multum

tem-

temporis exquiritur ad chylificationem, multum quoque ad ſecretionem inutilium partium ab utilibus, atque ad harum diſtributionem longe majus, itemque ad oppoſitionem, nutricationem, ac repurgationem excrementorum: quare, ubi iſtæ operationes expletæ ſint, & ſubſtantia deperdita reſtaurata fuerit, jam longe major, & celerior conſumptio facta eſt, ut conſideranti patet.

Sed jam redeamus in viam. Quoniam ſuperius dictum eſt, Morbos quoſdam a Dæmonibus, maleficio Sagarum, infligi poſſe, Deo tamen permittente, non abs re propterea erit ſigna breviter hic tradere, quibus a reliquis ægritudinibus, naturaliter evenientibus, internoſci queant, licet perrarum ſit (ſi fortaſſe accidant) quin Medicos adhuc ſolertes non decipiant. Et quidem id ſpecialius perpetuo præ oculis habendum, ut quidquid videtur ordinem conſuetum naturalium Cauſarum invertere, aut confundere, ſuſpicionem maleficii inferant; etſi enim Dæmones intra vires Naturæ dumtaxat operentur, ſolent tamen ordinem, & methodum naturalium Cauſarum raro proſequi, eo fortaſſis fine, ut magis decipiant, & in errorem agendi homines deducant. Solent etiam ſæpeſæpius Cauſas morborum adeo perturbare ut effectus pariant differentes, complicatos, ac inter ſe invicem diſcordes, quibus humana ſoleitia Medici occurrere cum ſatagunt, magis prævertant, agitent, & confundant. Sed & quandoque obſiſtunt medicamentis naturaliter agentibus, atque hoc dolo Medicos, & Aſſiſtentes fallere adnituntur, qui cum non videant effectus convenienter ſortiri, ut alias conſueverunt, facile in oppoſita delabuntur, & a recta Methodo deviantes, potius officiunt, quam proficiant. Hinc autem inductus eſt uſus, & quidem ſalutaris, apud pleroſque, benedicendi, atque exorcizandi, quæcumque ægrotantibus exhibentur, ne ſcilicet illorum vis a Dæmone impediatur, aut retundatur. His igitur, aliiſque modis, cum bene poſſit Dæmon morborum cauſas fovere, aut illarum ablationem impedire, proinde quoties a conſueto operandi modo, tam Morbi, quam Cauſæ morboſæ, nec non etiam medicamenta deflectunt, magnopere de maleficio verendum. Præterea licet Dæmon vires Naturæ tranſcendere nequeat, poteſt tamen vim, atque illius energiam elevare, ut quodammodo videatur Naturam ipſam excedere, ac ſuperare: quemadmodum enim poſſunt Homines, artificiali induſtria, agentia naturalia in ſuis viribus exacuere; ſic & Dæmones idipſum peragere valent. Ita quidem ſpiritus, eſſentiæ, olea, ſalia, ex miſtis corporibus elicita potentius, ac efficacius agunt, & longe admodum prævalentiora fiunt, quam ipſa miſta, & impura. Itaque ſi hæc humano artificio peragi poſſunt, procul dubio efficacius, ac præcellentius a Dæmonibus perſolventur, ac propterea vires Naturæ quodammodo elevabunt; quæ cum Nobis ignotæ ſint, videbuntur excellere, & ſupra Naturam operari. Modi inſuper agendi naturalium Cauſarum nobis occulti plerumque ſunt, Dæmonibus notiſſimi: unde facile fit, ut credantur effectus inde provenientes, præpollere Naturæ, & ipſius agendi modum excedere: ſicuti aliquando compertum in curationibus vulnerum, nullo medicamento vulneratæ parti patenter admoto.

Cum igitur morbi accidunt ita in ſuis cauſis, & effectibus, ſeu ſymptomatibus difformes, ut peritos etiam Medicos in illorum cognitione dubios reddant, plane dubitandum quam maxime erit de Maleficio. Sic etiam ſi ſymptomata diſſentanea ſint, aut de momento in momentum nunc levia, nunc gravia fiant, nunc exacerbentur, & ingraveſcant, nunc ex adverſo miteſcant, & remittantur, ſine ulla evidenti cauſa: Si cum morbus puſillus appareat; ſymptomata graviter moleſtent, præſertim de genere vigiliarum, deliriorum, dolorum, &c. Si brevi tempore æger in marcorem deducatur, ſine ulla manifeſta evacuatione, aliave conſpicua cauſa conſumente, aut abſque ſignis ejuſcemodi extenuationes comitari, aut præire ſolitis: ſi æger in quibuſdam motibus, aut operationibus impotens obſervetur, citra manifeſtam ejus partis affectionem, puta cum legere non poteſt, etiamſi mente bene conſtet; non deglutire, licet fauces non ægrotent: non concumbere, etiamſi nulla ægritudine in genitalibus afficiatur, ut non raro compertum in conjugatis: ſi ſæpius animo deficiat, & pulſus non mutentur: ſi tremor, ac timor repente invadens, pluries repetat, ſine quocumque animi pathemate, aut nervorum, & cerebri læſione: ſi ægritudines chronicæ admodum fiant, & procedente tempore non ingraveſcant, aut in vitæ diſcrimen ægrum adducant, nulliſque remediis cedere videantur, velut ex dolore capitis diuturno, aut etiam ſtomachi, obſervatum:

quocirca & per philtra, & per pocula amatoria, nonnulli ad extremum tabefacti referuntur, atque tam amore cruciati, ut ſolam Amaſiam deperirent. Alia innumera exempla, ab Auctoribus memorata ejuſcemodi ægritudinum, maleficio illatarum, prætermitto, quæ ſane peritiſſimis etiam Medicis fuere admirationi. Quare cautum omnino Medicum eſſe oportet, ne in his fallatur, aut fallat.

Si ergo de morbis ex maleficio illatis probabiliter timeatur, omnis diligentia adhibenda, ut quo citius fieri poſſit, adimantur. Ad quod aſſequendum, tria ab Auctoribus generaliora proponuntur, Magicum unum, Naturale alterum, Tertium Supernaturale, & Divinum; quamobrem hic breviter videndum, quo licite quis uti poſſit. Et quidem de Divino, ac Supernaturali nulla poteſt eſſe difficultas; quin & in ſummis, iteratiſque precibus a Deo Optimo Maximo jugiter expetendum; nam ſi, ut ſuperius dictum eſt, nil queat Dæmon adverſus homines moliri ſine Dei permiſſione, procul dubio; quotieſcumque Deus miſericors abnuerit, ac ſupremo ſuo imperio aliter præceperit, Dæmones, atque illorum opera malefica, illico recedent. Itaque orationibus, exorciſmis, Sanctorum Reliquiis, & quod maximum, Sacramentorum auxilio adverſus talem, ac tantum hoſtem, continenter dimicandum.

Difficultas autem eſt de Magica Curatione, an illa uti liceat, ut nimirum iiſdem mediis, quibus morbi inducti fuere, feliciter arceantur. Et quamvis Paracelſus *libro de occulta Philoſophia*, doceat, id licite exequi poſſe, inſtructis in hunc finem certis Imaginibus, ac Simulacris; nihilominus impium a cæteris id exiſtimatur, cum nulla ratione liceat cum Dæmonibus, ſive immediate, ſive mediantibus idolis, ac characteribus, commercium habere, quemadmodum ex pluribus Sacræ Scripturæ locis expreſſe etiam deducitur. Sed neque a Magis, Sagiſque, aut aliis ſimilis conditionis hominibus idipſum expetere decet; quamquam videatur hoc a pleriſque commendatum: cum id, quod a Sagis exquiritur, revera a Dæmonibus expetatur, etenim quod Sagæ operantur, per Dæmones agunt, vel potius Dæmones operantur Sagarum precationibus. Neque in hoc ſatisfacit proteſtatio, ut bene advertit Sennertus, nam proteſtatio iſta erit dictum contrarium facto: atque ob hanc eandem rationem exiſtimat idem Auctor, nec cogendos, aut aliter ad ejuſmodi ſanationem, maleficiique remotionem impellendos eſſe Magos. Neque præterea inquirere licebit maleficia ipſa, ut inventa deleantur, & comburantur; quoniam, inquit, inquiſitio hęc fieri non poteſt abſque notitia a Dęmonibus habita: modo interdicitur quoque petere conſilium a Dæmonibus. Verum de hac re Theologi conſulantur, & legantur præ cæteris Martinus Delrius, Petrus Thyræus, Codronchius, & Sennertus, qui late materiam hanc exagitant, & exponunt: Nobis autem ſatis ſit hæc innuiſſe.

Quod ad Curationem denique Naturalem; quamvis plurimum apud Auctores controvertuntur, num revera iſta in Maleficiatis poſſit adhiberi; quia tamen, ut ſuperius dictum, Morbi, qui putantur a Dęmonibus inflicti, naturaliter plerumque contingant: proinde hos ope, & auxilio Naturæ, ac naturalium medicamentorum, bene curari poſſe credendum. Recte ergo diſtinguit hac in re Sennertus triplex genus morborum, qui pro veneficiis habentur. Primum eorum, qui naturaliter contingunt, & ſolum attribuuntur maleficio, ac Maleficis, quia a Dęmone fraudulenter ſunt præſagiti. Secundum eorum, qui a Dęmonibus excitantur, ſed per cauſas naturales, valentes humores corporum immutare, ac depravare. Tertium denique eorum, qui abſque ulla opera naturalium cauſarum immediate a Dęmone creduntur infligi. Modo excepto hoc ultimo, cætera genera morborum bene poterunt medicamentorum auxilio curari, & aboleri. Verumtamen cum, & Nos ſuperius probaverimus, plerumque etiam Dęmones illudere; neque ex ſe quidquam agere poſſe, niſi per cauſas naturales diverſimode complicatas, profecto dicendum, ut qua ratione, permittente ſolum Deo, Dęmones humana Corpora affligere poſſunt, ita quoque, permittente eodem, poterunt morbi a Dęmonibus illati convenienter curari, accedente tamen una ſimul auxilio ſupernaturali, quod repellat Dęmones, ne retardent, aut impediant actiones medicamentorum, aliorumque agentium naturalium; quamobrem, ut antea notatum, ſemper proderit medicamenta ipſa ægrotis offerenda, benedictionibus, exorciſmis, aliiſque precibus, & auxiliis ſupernaturalibus fovere. Attamen oportebit prius morbum, morbique cauſam eſſe cognitam, adverſus quam medicamentis opportunis oppugnandum ſit; nam ſatis non eſt, remedia quæcumque benedicere, niſi ſimul conferentia illa ſint, & ad morbum, morbique cauſam debellandam efficaciter facientia.

Et quidem, ſi morbi naturaliter ſint progeni-

geniti, nil vetat, quia bene, & perfecte ſanari poſſint remediis pure naturalibus. Si præterea ſint inducti a Dæmonibus, ſed ſola perturbatione humorum, aliarumque cauſarum naturalium: quia etiam iſtæ viribus Naturæ ſedari poſſunt, atque in ſtatum naturalem reduci, proculdubio nulla alia opera exigitur, quam ut exacta cognitione earumdem cauſarum, debitis, & convenientibus medicamentis corrigantur; impedita interea Dæmonis opera, ne activitati remediorum obicem ponant: quo pacto plurimi ſanati referuntur a Martino Rulando, Codronchio, Jonſtono, Henrico ab Heres, aliiſque. In ejuſmodi autem Curatione, ea Methodus ſervanda videtur, quam unuſquiſque morbus, pro ſui ratione, videbitur expoſtulare, quamquam humori melancholico repurgando ſpecialius ſit incumbendum, cum plerumque eo Dæmones utantur ad morbos inferendos, vel conſervandos; Sed & Alexipharmaca quoque ſemper proderunt, qualia ſunt Hypericum, Ruta, Verbena, Herba Paris, Artemiſia, Abrotanum, Ariſtolochia longa, & rotunda, Hyſſopus, Salvia, Betonica, Roſmarinus, Citrium, & ſimilia. His adiicere optimum erit, tum Capitalia, tum Cardiaca, eo quod Cerebrum, & Cor præ cæteris ſoleant in Maleficiatis languere; unde confectio de Hyacinthis, Alchermes, Diambra, Diapliris, Julep Vitale, Elixir vitæ, Syrupi exhilarantes dicti, de pomis Regis Saporis, Diamargariton utrumque, Antidotus magna Matthioli, & oleum de Scorpionibus ejuſdem, ſummopere conferent. Unguenta denique, ſuffumigia, lituræ, idque genus alia extrinſecus admota, ex thure, galbano, caſtoreo, ſtyrace, bezoino, cæteriſque, pro varia ægrotantium habitudine, peti poterunt a præcitatis Auctoribus, qui fuſius de hac re volumina compilarunt.

Pro Coronide tandem, non abs re erit, quæ ad præſervationem a maleficiis commendantur, hic breviter etiam commemorare. Ethnici id præſtare poſſe commenti ſunt, Rhamnum, & Alyſſum, de quibus Dioſcorides ſcribit, quod præ foribus domum appenſa, maleficia arceant. Plinius lignum Palmæ præfert, ut & Corium frontis Hyenæ, ac pellem Lupi, ejuſque oculos. Alii efferunt cornu Caprinum. Alii jecur Lupi aſſatum, ac ſuffumigatum. Alii commendant Corallium rubrum. Alii veſpertilionem arefactum. Quintus Serenus, Allium. Ariſtoteles *ſect.20. problem.34.* Rutam, inquit, effaſcinationis pharmacum eſſe, & Theocritus, in ſinum inſpui, cum ait; *Ne vero lædar faſcino, ter ipſe in gremium meum inſpui*. Labia, & frontem aceto, aut ſaliva, aut etiam cinere, fuligine, vel ſale, linire, putatur aliis ſalutare: quod fortaſſe reſpexit Perſius, cum *Satyra ſecunda* cecinit:

Ecce Avia, aut metuens Divum Matertera cunis.
Exemit puerum, frontemque, atque uda labella
Infami digito, & luſtralibus ante ſalivis
Expiat, urentes oculos inhibere perita.

Alii alia (*a*) Sed hæc vana ſunt, & apud vulgus falſo, forte etiam diabolica fraude, invecta. Id autem certum omnino erit, ſoli Deo in cunctis fidere, atque eidem unice ſe precibus commendare; nec non ſpecialiter alicui particulari ex Sanctis Patrono ſui tutelam committere, potiſſimum tutelari Angelo, quem ſibi in cuſtodiam datum certo ſcit, itemque Michaeli, & Raphaeli Archangelo, qui dicitur Medicina Dei. Reliquiæ Sanctorum deſuper geſtatæ efficaciſſimæ etiam ſunt, ut & Cereæ imagines, nuncupatæ AGNUS DEI, a Summis Pontificibus quotannis benedictæ, ac fidelibus diſtributæ, ſi tamen pia devotione recolantur. Verum præcellit omnibus Gratia Dei: *Nam* (Apoſtolus inquit) (*b*) *ſi Deus pro nobis, quis contra nos?* Et de His ſatis.

A. M. D. G.

Conatus omnis irritus,
Quem non Deus adjuverit.

I N-

(a) *V. etiam librum Galeno adſcriptum de Incantatione, Adjuratione, & Suſpenſione, ubi multa in hanc rem referuntur, præter citatos Auctores.*
(b) *Ad Rom. 7.*

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

A

ABſceſſus, & Apoſtematis diſcrimen. 133
Accidentis, & Symptomatis diverſa acceptio. 17
Actiones abolitæ, diminutæ, & depravatæ, quomodo ſigna ſint ſalubritatis, vel inſalubritatis. 18. 19
Ægrotantium corporum ſigna. 71. 76
Ægritudinis futuræ ſigna. 75
Ægrotantium decubitus. 178
Aϊπαθεία quid. 19
Aer quot modis alterari poſſit. 80. 83
Aeris in tota ſubſtantia alteratio quid importet apud Gal. 84. 85
Aeris natura expenditur. ibid.
Aeris natura a primis qualitatibus non pendet. 85
Aeris humiditas virtualis, figmentum. ibid.
Aer temperatus ad ſaluberrimum corporis ſtatum maxime facit. 80. 86
Aeris temperati indicia. ibid.
Aeris intemperiem detegentia inſtrumenta. ibid.
Aeris natura perperam a primis qualitatibus deſumitur. 149
Aeris natura in quo vere conſiſtat. 150
Aeris conſtitutio naturalis, quibus mutari poſſit. ibid.
Aeris differentiæ. 151
Aeris uſus. 151. 152
Aeris ſalubrior conſtitutio, quæ. 152
Aer ſiccus humido præſtat. 152. 153
Aeris pro varia corporum natura ſelectus. ibid.
Aeris mutatio, an, & quando liceat. 154
Aer quo pacto corrigendus. 155
Aγχίνεια quid. 27. 28
Alimentum quid. 158. V. Cibus.
Alimenti triplex acceptio ex Hippocrate. 157
Alterationis in febribus nomine concoctio venit ſecundum Galenum. 97
Amantium pulſus. 192
Amoris natura. ibid.
Amoris commoda. ibid.
Amoris remedia. 192. 193
Amuleta an in morbis prodeſſe poſſint. 97
Amuleta ad maleficia vitanda. 209. 210
Analepticæ Medicinæ pars quæ. 79
Analeptices præcepta. 147
Analytica methodus quæ. 1
Anamneſtica ſigna quænam. 15
Anaſtomotica medicamenta, quæ. 120. 126. 127
Anatomia incruenta, qua induſtria a Bilſio inſtituta. 109
Aneuriſmatis duplici ligatura curatio. ibid.
Animi mores, quo ſenſu dicantur Temperamentum corporis denotare. 48
Animi pathemata ad cauſas naturales, an ad nonnaturales referenda ſint. 83
Animi pathemata corpus varie alterare poſſunt. 85
Animi pathematum recta inſtitutio. 87
Animi paſſionum vis. 185
Animi paſſionum natura, & origo. 186. 187
Animi paſſionum definitio. 188
Animi paſſiones triplici concurrente cauſa excitantur. 189
Animi paſſiones excitantur etiam habita ratione corporis texturæ. ibid.
Animi paſſionum differentiæ juxta Stoicos. 190
Animi paſſionum differentiæ juxta Peripateticos. 191
Animi paſſionum differentia juxta Ciceronem. ibid.
Animi paſſiones ad Amorem, & Odium omnes reducuntur ſecundum aliorum opinionem. ibid.
Animi paſſionum differentia juxta Auctoris ſententiam. ibid.
Animi paſſionum quænam nocentior. 197
Animi paſſio quænam ad morbos omnes conferat. ibid.
Antecedens cauſa, quæ per Galenum. 92
Aperientia medicamenta. 120

Apo-

Apoplectici quomodo, abſque reſpiratione ad aliquod tempus videre credantur. 66
Apoſpaſma, ſeu Avulſio in quonam differat a ſolutione continui. 96
Apoſtaſis quid. 89
Apoſtema. V. Tumor.
Appetitus ſenſitivus paſſionum animi fons. 188
Appetitus ſenſitivus in Concupiſcibilem, & Iraſcibilem dividitur. 189
Aquæ natura a frigore non pendet. 84
Aqua pura, an nutritioni apta. 160
Aquæ potus commoda. ibid.
Aqua, quæ pro potu eligenda. 161
Aquarum Thermalium differentiæ, & vires. ibid.
Aquæ potus quibus in morbis conveniat. 163. 164.
Aquæ uſus an ſanis conferat, ibid.
Arteria in vulnere ſecta quibus remediis occludatur. 112
Aſperæ Arteriæ cum Teſtibus conſenſus. 69
Aſperæ Arteriæ læſa ſigna. 73
Aſperitatis, & Levitatis morbi. 133
Atheroma quid. 142
Attractio in Medicamentis nulla eſt. 126
Audacia Cordis calorem ſignificat. 44. 45

B

Balſama Vulneraria varia. 105
Balſami ad vulnera ſimplicia efficaciſſimi deſcriptio. ibid.
Bilioſus vomitus quomodo in homine pituitoſo fieri poſſit. 70. 71
Bolus in inflammationibus. 135

C

Cacochima repletio quid importet. 182
Cacoethica ulcera, quæ, & quibus tractanda. 117
Calculus. V. Lapis.
Calor in nobis nonniſi a ſanguine. 34
Calvitii cauſa. 32. 34
Calvitium ſiccitatem Cerebri denotat. 37
Camphoræ præſtantia. 156. 157
Cancros occultos curare non expedit. 139
Canitiei cauſa. 39
Capilli Cerebri conſtitutionem deſignare poſſunt. 30. 34
Capillorum criſpitudo unde. 32
Capillorum cita ab ortu ſuccretio calidum cerebrum ſignificat. 34. 35
Capillorum coloris cauſæ. ibid.
Capilli recti, ac rufi frigidum cerebrum ſignificant. 36
Capitis diſpoſitio cerebri conſtitutionem ſignificat. 22. 23
Capitis magnitudo, parvitas, & figura, quid ſignificet. ibid.
Caput magnum unde. 23. 24
Capitis figura naturalis quæ. 22. 23
Caput magnum, an parvum melius. 24. 25
Capitis varia conformatio quid ex Phyſiognomia denotet. 25. 26
Capitis vulnera cum rima, & ſede teli. 112
Caro in vulneribus ſuccreſcens quibus medicamentis tollenda. 109
Carnis an panis pejor repletio. 169
Carteſii de Glandula pineali opinio non omnibus arridet. 188
Cataplaſma ad Oedema. 142
Catarrhi frequentes frigidum arguunt cerebrum. 36
Cauſa Salubris, Inſalubris, & Neutra. 4
Ejuſque differentiæ. 5
Cauſæ Procatarcticæ a Galeno examinatæ. 79
Cauſæ Conſervantes, Curativæ, Præſervativæ, & Reficientes. ibid.
Cauſæ Conſervatrices, & Effectrices examinantur. 80
Cauſæ Conſervatrices tot ſunt, quot ſunt modi, quibus corpus alterari poteſt. 80. 81
Cauſæ neceſſario, & non neceſſario alterantes, quæ. 81. 82
Cauſæ nonnaturales cur dicantur a Galeno conſervatrices. ibid.
Cauſæ Naturales, Nonnaturales, & Præternaturales. ibid.
Cauſæ ſalubres corpora conſervantes, quæ. 87. 89
Cerebri conſtitutionis ſigna. 21. 25. 26
Cerebri ſubſtantia ſubtilis quid importet apud Galenum. 29
Cerebri bona temperatura quænam, ejuſque ſigna. 30
Cerebri calidi ſigna. 33
Cerebri frigidi ſigna. 36
Cerebri ſicci ſigna. 37
Cerebri humidi ſigna. ibid.

Digitized by Google

Cerebri calidi, & ſicci ſigna. 38
Cerebri calidi, & humidi ſigna. ibid.
Cerebri frigidi, & ſicci ſigna. 39
Cerebri frigidi, & humidi ſigna. 40
Cerebri læſi ſigna. 71
Calybeatis medicamentis quomodo alvi fluxus curari poſſit. 122
Chorda. V. Tendo.
Cibi aromatici calidum Cerebrum lædunt. 35. 36.
Cibi ſolidiores cur a quibuſdam promptius digerantur. 61
Ciborum aſſumptorum commoda, & incommoda. 81. 85
Cibus in acceſſione a Galeno exhibitus ad vires reparandas. 101
Ciborum immodica aſſumptio quomodo curari debeat. 120. 126
Cibi, & potus recta adminiſtratio. 157
Cibus proprie quid. ibid.
Ciborum variæ differentiæ. 158
Cibus plenus, mediocris, & tenuis, hujuſque ſubdifferentiæ. ibid.
Ciborum uſus in ſanis. 165. 166
Cibi ordine ſunt aſſumendi. ibid.
Ciborum aſſumendorum tempus. ibid.
Cibus quoties in die ſumendus. ibid.
Cibus qualis, & quo tempore ægrotantibus exhibendus. 167
Cibus quo tempore febricitantibus exhibendus. 168
Cibus quandoque in Paroxyſmis exhiberi poteſt. ibid.
Ciborum digeſtio motu melius an quiete peragatur. 174
Cicatrices delentia medicamenta. 161
Clyſterii uſus, unde Medicis innotuit. 98
Clyſterii uſus, an recipiendus. 99
Clyſteribus an ventriculus, & ſuperiora inteſtina exonerari poſſint. ibid.
Clyſteribus quomodo poſſint humores febrem foventes educi. ibid.
Coitum parvam Epilepſiam vocabat Democritus. V. Venereorum uſus.
Colorum natura examinatur. 31
Colores ex primis qualitatibus non pendent. ibid.
Colores a lumine varie reflexo, & refractio oriuntur. ibid.
Colores perperam dividuntur in Reales, & Apparentes. 32
Colorum diverſitas diſtincte explicatur. ibid.
Commemorativa ſigna. V. Anamneſtica.
Compoſitiva methodus quæ. 2
Compoſitio partium Organicarum variari poteſt in conformatione, magnitudine, numero, & ſitu. 90. 91
Concoctio in febribus dicitur Alteratio a Galeno. 97
Concupiſcibilis Appetitus quid. 188. 189
Conformationis depravatæ variæ ſpecies. 120
Conſervantium cauſarum uſus. 170
Conſervativa futura, quæ. 104
Continui ſolutionis vitia. 91
Continui ſolutio in parte carnoſa quomodo curanda. 102
Continui ſolutionis curatio in partibus organicis impoſſibilis, in ſimilaribus non ſemper poſſibilis. ibid.
Continui ſolutio, an partibus omnibus competat. 103
Continui ſolutio, in quo differat ab avulſione. 104
Continui ſolutionis unio ſolius Naturæ opus eſt. 102. 105
Contrariorum ope fit reductio. 89. 90
Et quomodo. ibid.
Contraria ſecundum potentiam, & ſecundum imaginationem. 95
Contuſiones cum vulneribus conjunctæ quibus medicamentis tractandæ. 110
Contuſiones ulceribus junctæ, quibus curandæ. 117
Convaleſcentia Corpora ad quamnam Neutrorum differentiam ſint reducenda. 14
Convaleſcentes, quomodo tractandi. 147
Convulſionis cauſa ex Hippocrate inanitio, & repletio, quibus Galenus addit humorem acrem, & ingens frigus. 114
Cordis temperiei in genere ſigna. 44
Cordis calidi ſigna. ibid.
Cordis frigidi ſigna. 46
Cordis ſicci ſigna. ibid.
Cordis humidi ſigna. ibid.
Cordis calidi, & ſicci ſigna. 47
Cordis calidi, & humidi ſigna. 48
Cordis frigidi, & humidi ſigna. ibid.
Cordis frigidi, & ſicci ſigna. 49
Cor parvum in fortibus, magnum in meticuloſis repertum. 45. 46.
Cordis læſi ſigna. 72
Corpora Salubre, Inſalubre, & Neutrum. 2. 3.

Cor-

Corporis univerſi Temperaturæ ſigna. 53
Corpus quot modis alterari poſſit. 80. 81
Cranii rima quomodo curanda. 112
Cranii vulnus cum ſede teli quomodo tractandum. ibid.
Cranii contuſio, vel abſciſſio quibus remediis curanda. ibid.
Curatio quomodo differat a reductione. 89
Curationis faciendæ præcepta generalia. ibid.
Curatio facienda per contraria, & quomodo. 94
Cutaneæ obſtructiones ſectione, igne, & cauſticis curantur ex Galeno. 127

D

DÆmones quomodo poſſint morbos inferre, vel curare. 204
Dæmones, an poſſint ſeni juventutem reſtituere. 205
Dæmones, an poſſint animalium vitam abſque cibo, & potu conſervare. ib.
Dæmoniacæ ægritudines quomodo a naturalibus diſtinguantur. 207
Dæmoniacarum ægritudinum curatio. 208
Decidentia corpora ad quamnam neutrorum ſpeciem ſint referenda. 14
Decubitus ægrotantium. 178
Definitiva methodus quæ. 1
Dejectoriis evacuantur humores in ventre infimo contenti. 125
Derivatio, an admittenda admiſſa ſanguinis circulatione. 97
Deſperationis natura, & incommoda. 195. 196
Diadoche quid. 181
Dialetica Medicinæ pars reliquis præſtat. 167
Diagnoſtica ſigna quænam. 15
Διαίτα quid. 39
Diapontos quid. 5
Dislocatio quid. 119
Diureticorum in febribus uſus. 96
Doctrinarum ordini inhærentium numerus, & dignitas. 1
Dolor dupliciter fit ex Galeno. 73. 74
Dolor ex alteratione, an, & quomodo fieri poſſit. 74
Dyſſepulota ulcera, quæ, & quibus tractanda. 116

E

ELodes febres, quæ, & earum cauſa, 122
Empyematis curatio in quo conſiſtat. 124
Empyematicorum paracenteſis. 125
Empyematicorum pus, an poſſit per inteſtina deiici. ibid.
Empyematicorum pus quando poſſit per vias urinæ educi. ibid.
Empyematici quomodo vomitoriis levari poſſint. ibid.
Empyematicorum pus per ſudorem minime educi poteſt. 125. 127
Empyematicorum pus in cavo thoracis collectum, quomodo poſſit per thoracem expurgari. 126
Epicurus caſtus, & ſobrius ex Gaſſendo. 88
Epitopoly quid. 5
Eroicus pulſus quid. 192
Eryſipelas quid. 138
Eryſipelatis differentiæ. 139
Eryſipelatis cauſæ, & ſigna. 140
Eryſipelas circa caput periculoſum. ib.
Eryſipelatis curatio, an venæ ſectione inſtitui poſſit. ibid.
Eryſipelas, an catharticum admittat. ib.
Eryſipelati, an, & quæ topica admovenda. 140. 141
Evacuationes quænam in febribus conveniant. 93. 94. 96. 97
Evacuationes per revulſionem, an per derivationem ſint faciendæ. 99. 100
Evecticæ Medicinæ pars quæ. 79
Excrementa oculorum, narium, & aurium modica calidum cerebrum ſignificant. 35. & contra. 36
Excrementorum varia genera. 73. 74
Excrementa corporis varie illud alterare poſſunt. 80. 81. 84. 85
Excretorum variæ conditiones. 186
Exercitium a Motu, & Labore diſtinguitur. 172
Exercitium Sincerum, & operoſum ex Galeno. 173
Exercitiorum variæ differentiæ. ibid.
Exercitii tempus. 176. V. Motus.
Exituræ quid apud Antiquos. 133
Expulſoria, Ligaturaque. 104

Faciei

F

Faciei partes calidæ, & rubentes calidum cerebrum ſignificant. 34
Facultatum vocabula non omnino reiicienda. 188
Fames cur ſitim præcedat. 59. 64
Famis definitio Ariſtotelica, & Galenica manca. 62
Famis genuina definitio, & cauſa. 62. 64
Famem pinguia retundunt, & quare. 62
Famem excitantes ſucci acres unde in ventriculum confluant. ibid.
Fames ne ſit tolerabilior, an ſitis. 64
Faſcini etymos, & natura. 200. 201
Faſcinum an Naturale ſit, vel Dæmoniacum. 201. 202
Faſcino, añ morbi inferri poſſint. 202. 203
Febres humorales curandæ evacuatione, & alteratione. 94. 97
Febres quas evacuationes admittant. 93. 98
Febres uſu Clyſterum, an, & quomodo tolli poſſint. 99
Febris vulneri accidens quomodo curanda. 110
Febres malignæ quandoque ſub ſpecie Catarrhalium decipientes, & quomodo. 122
Febrium ſudatoriarum cauſa. ibid.
Febricitantes, an vinum potare poſſint. 164. 165
Febricitantes cibandi ratio. 167
Fibulæ apud Antiquos quemnam uſum habuerint in vulneribus. 105
Figuræ corporis depravatæ quomodo emendandæ. 118
Flammæ, & Vitæ animalium analogia. 155
Fœminæ cur opinionem, quam citiſſime mutent. 29. 30
Formationis læſæ morbi. 118
Formationis vitia quæ. 90. 91
Fracturæ oſſium quomodo curentur. 110
Fracturis adjacentes partes, quibus medicamentis fovendæ. 111
Fracturam comitantia, vel conſequentia ſymptomata quomodo curanda. 112
Fracturæ Cranii quomodo ſpecialius tractandæ. 112. V. Oſſa.
Frontis varia figura quid denotet ex Phyſiognomicis. 26

G

Galenus in philoſophando liber. 8
Gangrænam ſiſtentia Medicamenta quæ. 109. 110
Gaudii natura, commoda, & incommoda. 196
Glutinatoria ligatura quæ. 104
Glutinatoria ſutura quæ. 105

H

Hæmorrhagia quomodo ſiſtatur. 106
Hæmorrhagia, an venæ ſectione curari poſſit. ibid.
Hæmorrhoidales venæ fluentes in febribus prodeſſe poſſunt. 93
Hegemonicæ facultates quæ. 22
Hepar inter partes principes minime numerandum. 20
Hepar quomodo poſſit cordis calorem infringere. 45
Hepatis calidi ſigna. 49
Hepatis frigidi ſigna. 50
Hepatis ſicci ſigna. ibid.
Hepatis humidi ſigna. ibid.
Hepatis calidi, & ſicci ſigna. ibid.
Hepatis calidi, & humidi ſigna. 51
Hepatis frigidi, & humidi ſigna. ibid.
Hepatis frigidi, & ſicci ſigna. ibid.
Hepatis parvi ſigna. 70
Hepatis læſi ſigna. 72
Hepati obſtructiones quandoque falſo tribuuntur. 121
Horica methodus quæ. 2
Hydrops ex obſtructione Vaſorum lymphicorum. 122
Hydrophobia affecti cur aquam refugiant. 62
Hypochondriaci an vinum potare poſſint. 164

I

Jecur. V. Hepar.
Imaginatrix maxime facit ad morborum curationem. 96
Imaginatricis facultatis vis in functionibus animalibus. 198. In vitalibus, & naturalibus. 199

Ima-

Imaginatrix morbos excitare, & tollere poteſt. ib.
Immoderatum ſit ne contrarium Immoderato, an Moderato. 94
Inanitione nomine quid veniat. 180
Inanitionis differentiæ. ib.
Inanitio quomodo recte inſtituenda. 183
Inanitio an repletio præter naturam periculoſior. 184
Inanitionis præternaturalis incommoda. 185
Incantamentum. V. Faſcinum.
Incarnativa ligatura quæ. 105
Indicantia tria, Urgens, cauſa principalis, & cauſa, ſine qua non, ſive impedimentum. 97. 98
Indicans urgens eſt virium reparatio. ib.
Inflammatio vulneri accidens quo pacto curanda. 109. 116
Inflammationes cur frequentiores hieme, quam æſtate. 132
Inflammatio quid. 134
Inflammationis cauſæ externæ, & internæ. 135
Inflammatio Eryſipelatodes, Oedematodes, Scirrodes. ib.
Inflammationis curatio. 137
Inflammatio, an, & quomodo Venæ ſectione curetur. 137. 138
Inflammatio an cathartice curetur. ibidem.
Ingenium quid, & quid denotet. 26. 27
Inſalubre quid, & ejus differentiæ. 2. 3
Inſalubre corpus quid, & ejus differentiæ. 11
Inſalubre ſimpliciter corpus, diapantos, & epitopoly. 11. 12
Inſalubre corpus, ut nunc. 11
Inſalubria ſigna quænam. 15
Inſalubria Corporum ſigna. 71
Inſtrumentariarum partium ſigna. 69 V. Organicæ.
Intemperierum ſimplicium, & compoſitarum curationes ex Galeno. 62. 93 102
Intemperies morbi alteratione curantur, cauſæ vero intemperiei evacuatione. ibid.
Intentio prima, & ſecunda in unione ſolutæ continuitatis quid. 103
Inteſtinorum obſtructio quibus tollenda. 123
Ira eſt ebullitio ſanguinis circa cor. 45
Ira an a Corde humidiore. 46
Iræ natura, & incommoda. 193. 194
Iræ remedia. ib.
Iraſcibilis Appetitus quid. 190
Juſtitialis Temperies ad ſanitatem conſtituendam requiritur. 6. 7

L

Labor quomodo a motu, & Exercitio diſtinguatur. 172
Lac aureum ad combuſtiones. 112
Lacrymæ cur ex dolore, & lætitia æque profiliant. 41
Lacrymæ aridæ quid. ib.
Lacrymæ cur ex mœſtitia prodeant. 197
Letitiæ commoda, & incommoda. 196
Lævitatis, & Aſperitatis morbi. 128
Lamiæ an vere ſint. 201. 202
Lapidis e Veſica extractio quo peragatur modo. 124
Lapidem in Veſica frangentia medicamenta. 123. 124
Laſſitudo quid. 196
Laſſitudo Tenſiva, Phlegmonoſa, & Ulceroſa. 182
Laſſitudines, quæ morbos prænunciant. 183
Laſſitudo quomodo dolorem inferat. ibidem.
Laſſitudinis remedia. ibid.
Laxitas viarum, quæ mala pariat. 122
Lienteria quibus ex cauſis fiat. 132
Ligatura in vulneribus quotuplex. 104
Linimenti Plateri ad combuſtiones. 111
Linimenta ad cicatrices delendas. 117
Liphotomia, quæ tempore Hippocratis periculoſiſſima erat, nunc feliciſſime peragitur. 123
Liquor Stypticus Meber, ſeu Anchora ſauciatorum. 109
Luxationis oſſium tres ſpecies. 118
Luxationes curandi methodus. 118. 119
Luxationes in pueris facilius curatur. ibid.
Luxata oſſa male repoſita quomodo ſint reſtituenda. ib.
Lymphica vaſa obſtructionem pati poſſunt, & febres malignas parere. 122

M

Magica morborum curatio an exequi poſſit. 208
Maleficio exorti morbi, quibus indiciis dignoſcantur. 207. 208
Maleficium quibus remediis vitari poſſit. 209
Medicinæ definitio. 3
Medicina Ars ne ſit, an Scientia. ib.
Medicina eſt ſcientia qualium, & quomodo id ſit intelligendum. 4. 5
Medicamentum quid. 157
Medicamentorum vis haud ab ipſorum colore deprehendi poteſt. 95. Sed potius ex ſapore. 98
Medicamenta ſecundæ qualitatis non ſemper reſpondere primis. 95
Medicamentorum vis melius ex chymica illorum analyſi deprehendi poteſt. 96
Medicamentorum vis in morbis quomodo adaugenda, vel minuenda. 95. 102
Medicamenta evacuantia electiva nulla ſunt. 126
Medicamentorum inventio pendet ab affectibus, & locis affectis. 127
Medicamina in morbis a maleficio ortis. 208. 209
Melancholici an ingenioſi, & prudentes. 196
Meliceris quid. 142
Memoriæ diverſitas unde, & quomodo Cerebri diverſam conſtitutionem ſignificet. 26. 29
Memoria minime valent ſenes, & quare. ib.
Menſtruorum provocatio in febribus prodeſſe poteſt. 94
Metaſtaſis quid. 181
Methodi diſciplinarum tradendarum, quot. 1. 2
Miſturæ ad Inflammationes. 138
Mœrentes cur lacrymentur. 196
Mœſtitiæ natura, & incommoda. 197
Mœſtitiæ remedia. ib.
Morborum ſecundum numerum curatio. 143
Morborum ſecundum magnitudinem curatio. 143. 144
Morborum ſecundum ſitum curatio. ib.
Mortis, aut ſalutis in ægrotantibus ſigna. 78
Mortis inevitabilis cauſæ. 206
Motus, & Quies ad cauſas naturales, an ad nonnaturales referenda. 83
Motus, & Quietis commoda, & incommoda. 81. 88. 173. 174
Motus, & Quietis recta inſtitutio. 81. 86
Motus differentiæ ex Galeno. 172
Motus, an Quies conferat ad ciborum confectionem. 174

N

Naſus abſciſſus a Tagliacotio regeneratus. 96
Natura ſubitas mutationes non patitur. 88.
Naturales cauſæ quæ. 82
Nervi punctura quomodo curanda. 113. 116
Nervi punctura cur periculoſiſſima. 114
Nervi punctura cur afferat convulſionem. ibid.
Nervi puncturam ſequentia ſymptomata. 114. 115
Nervi punctura periculoſior eſt integra ejuſdem reſectione, & quare. ib.
Nervi reſciſſionem ſequentia ſymptomata. ibid.
Nervi vulnerati quandoque abſque dolore. 116
Nervis denudatis oleoſa, & frigida non ſunt applicanda. 116. 117
Nervi contuſio quomodo curanda. ib.
Nervi obſtructionem pati poſſunt. 122
Neutrum quid, & ejus differentiæ. 3. 4
Neutrum tripliciter dici poteſt. 4. 5. 13
Neutra corpora an ſint. 14
Neutrum corpus quid, & ejus differentia. 12. 13
Neutrum Corpus ſimpliciter, ſemper, & ut multum. ib.
Neutrum corpus, ut nunc. 14
Neutra ſigna quænam. 15
Neutrorum corporum ſigna. 74. 77
Neutra Decidentiæ, & Convaleſcentiæ. 76
Neutrorum corporum ſigna ſecundum naturam, & præter naturam. ibid. 77
Nonnaturales cauſæ, quæ. 83
Nonnaturales cauſæ, cur dicantur a Galeno Conſervatrices. ib.

Non-

Nonnaturales cauſæ, an plures quam ſex. ib.
Nonnaturales cauſæ quomodo ſalubres, vel inſalubres reddi poſſunt. 81. 85
Nonnaturales res, quæ dicantur a Medicis, & fuſa de iis tractatio. 149
Nunc quid importet apud Galenum. 3. 4

O

OBſtructionis variæ ſpecies, & cauſæ. 119. 120
Obſtructio an a multitudine humorum fieri poſſit. 120
Obſtructionis indicationes curativæ. 119. 127
Obſtructionem tollentia medicamenta. 120
Obſtructiones ubinam proprie fiant. 121
Obſtructiones etiam in vaſis majoribus factæ. 122
Obſtructiones lymphicorum vaſorum, quandoque malignas febres parere ſolent. ibid.
Obſtructiones nervorum, quæ mala pariant. ibid.
Oſtructiones quandoque immodicas egeſtiones pariunt, & quomodo. 123
Obſtructio inteſtinorum, quibus tollenda. 119. 120. 123
Occipitis figura varia quid denotet. 25
Oculorum venæ turgidæ cerebrum calidum ſignificant. 33. 34. & contra. 36
Oculorum temperamenti ſigna. 41
Oculorum magnitudo varia quid denotet. ibid.
Oculorum colores quot, eorumque cauſa. 42
Oculi glauci quibus ex cauſis fiant. 43
Oculi nigri, quare quibuſdam fiant. ibid.
Oculorum glaucorum varii gradus. ibidem.
Odii natura, & incommoda. 196
Odores ſi caput gravent, cerebrum calidum ſignificatur, 33. 34. Quare. 35
Oedema quid. 140
Oedematis differentiæ, & cauſæ. ib.
Oedematis curatio. 142
Oleum ex floribus ſambuci ad combuſtiones ſclopeto factas. 111
Opiata quem uſum habeant in renum doloribus. 124
Opinionis mutatio quamnam cerebri conſtitutionem deſignet 27. 28
Operationes tripliciter lædi poſſunt, abolite, diminute, & depravate. 94
Organicarum partium ſigna. 69
Organicarum partium cauſæ conſervantes. 90
Organicarum partium vitia quot, & quomodo corrigi poſſint. 91
Organicæ partes ſolutæ uniri nequeunt. 124. 125. an ſemper verum, 104
Oſſis fractura in vulnere quomodo tractanda. 110. V. Fractura.
Oſſa an coaleſcere poſſint per primam intentionem. 111
Oſſa laxari quot modis poſſint. 118. V. Luxatio.
Oſsa aſpera quomodo læviganda. 128. 132
Otii damna. 174

P

PAnis, an carnis pejor repletio. 169
Pane non utitur nobilis quædam Neapolitana familia. 170
Panis azymus cur ventriculo gravis. 171
Paracenteſis Empyematicorum. 124
Partium corporis differentiæ. 19
Paſſiones Animi. V. Animi pathemata.
Perſpirationis inſenſibilis emolumenta. 86
Peſtilentiæ craſſo, & humido reddito aere extinctæ. 135
Peſtilentia ope vermiculorum per aerem volitantium graſsatur ex Kirchero. 157
Phlegmones, & Phlogoſeos diſcrimen. 135
V. Inflammatio.
Pilulę tartareę Bontii. 120. Aliæ ex Schrodero. 121
Pituitoſus homo quomodo poteſt bilem evomere. 70. 71
Plenitudo quoad vires, & quoad vaſa, earumque differentiæ, & indicia. 171
Plethorica repletio quid. 182
Pneumaticorum ſecta, quæ. 2
Pomum ligni vitalis an immortales homines reddere potuiſset. 206
Ponderalis Temperies improbabilis ex Galeno. 6

Potus calidi calidum cerebrum lædunt, & quare. 44. 35
Potu parco cur contenti ſint ii, qui ſicco ventriculo ſunt præditi. 59
Potu cur citius reficiamur, quam cibo. 64
Potus aſſumpti commoda, & incommoda. 158. 159
Potus recta adminiſtratio? 157
Potus quid proprie. 159
Potus differentiæ 159. 160
Prænunciativa ſigna quænam. 15
Præſervativæ cauſæ. 102. 103
Præternaturales cauſæ, quæ. 82
Principes partes, quæ, & quot. 20
Principis partis conditiones. 21
Principatum obtinentes facultates quæ. 22
Prognoſtica ſigna quænam. 15
Prophylactica Medicinæ pars quæ. 71
Puerorum cerebrum ad ſimulacra recipienda, & retinenda magis aptum. 27
Pulmonis frigidi ſigna. 84
Pulmonis calidi ſigna. ib.
Pulmonis ſicci ſigna. 66
Pulmonis humidi ſigna. ib.
Pulſuum velocitas, & frequentia cor calidum ſignificat. 44. & contra. 45
Pulſus Amantium. 100
Pulveris Sympathetici præparatio, & uſus. 106. 107
Pulveris Sympathetici uſus haud ſuperſtitioſus. 108
Pulveris Sympathetici vis phyſice explicata. ibid.
Pulvis tartareus compoſitus. 120. 121
Punctura in quo differat a vulnere, & Fractura. 122
Puſtulæ quid apud Antiquos. 133
Putredo humorum in inflammationibus nulla. 132

Q

Qualitates ſecundæ dictæ minime primis reſpondent. 95
Quies, & Motus ad cauſas naturales, an ad nonnaturales referri debeant. 82
Quietis, & Motus commoda, & incommoda. 81. 85
Quietis, & Motus recta inſtitutio. 172. 174

R

Recentiorum ſtudio facultates omnes, & artes incrementum ſumpſere. 8
Recentiores cum antiquis comparantur. 9
Reductio quomodo fiat per contraria, & in quo a curatione differat. 90
Regiones maxime faciunt ad corporis temperiem. 54
Regio temperata quænam. 54. 55
Rememorativa ſigna. 15. 16
Repletionis nomine quid veniat. 89
Repletionis differentiæ. ib.
Repletio quomodo ſit inſtituenda. 91. 92
Repletio, an Inanitio præter naturam periculoſior. ib.
Reſolutiva methodus quæ. 2
Reſpiratio magna cor calidum denotat. 44. & contra. 45
Reſpiratio, & Motus Pulmonis non idem. 66
Reſpiratio proprie ad Thoracem, & diaphragma pertinet. ib.
Reſpiratio quomodo in forti apoplexia vita permanente, intercipi poſſit. ib.
Reſpirati aeris uſus juxta varios A. A. 67. 150
Reſpirati aeris uſus juxta Auctorem. 66. 67
Retentiva Ligatura, quæ. 104
Retentiva futura, quæ. ib.
Retentionis præternaturalis incommoda. 185
Retentorum variæ conditiones. ib.
Revulſio, an admittenda poſt ſanguinis detectum circuitum. 97
Riſu quidam perierunt. 196

S

Sagarum narrationes an mera figmenta. 202
Salubre quid, & ejus differentiæ. 2. 3
Salubre corpus quid, & ejus differentiæ. 6
Salubre ſimpliciter corpus an ab ipſo naturæ ortu tale eſſe debeat. 11
Salubre ſimpliciter corpus diapantos, & epitopoly. ib.
Salubre corpus, ut nunc. 12
Salubria ſigna quænam dicantur, eorumque differentiæ. 15

Salu-

Salubrium ſignorum fontes. 16. 17
Salubris corporis ſigna. 18. 19
Salubris corporis, ut multum ſigna. 17. 18
Salubris corporis, ut ſemper ſigna. ibidem.
Saluberrimum corpus quomodo a cauſis nonnaturalibus conſervetur. 82. 86
Salutis, aut mortis in ægrotantibus ſigna. 78
Sanguis duplici imprimis pollet ſubſtantia, vivificante ſcilicet, & nutriente. 36
Sanguinis miſſio. V. Venæ ſectio.
Sanguinis evacuationes ſponte naturæ factæ, quandoque ſalubres, quandoque non, & quare. 98
Sanguinis fluxus. V. Hæmorrhagia.
Sanguis in cavitatibus reſtagnans corrumpitur. 126
Sanguis quibus ex cauſis reſtagnationem pati poſſit. 133
Sanguis putreſcere nequit vita ſuperſtite. ibid.
Sanguis ſola reſtagnatione haud in pus vertitur, niſi fermentatio accedat. 135
Sanitas vera in quonam conſiſtat. 5. 6
Sanitatis latitudo in tres partes dividitur. 17. 18
Sarcotica medicamenta. 116
Scirrhus quid, ejuſque cauſæ, & differentiæ. 135
Scirrhus in Cancrum degenerat, & quomodo. 136
Scirrhi curatio. ibid.
Senectus circa caput, quid dicatur a Galeno. 40. 41
Senum ſalus quomodo conſervanda. 147
Senſuum perſpicacitas a ſicco cerebro oritur. 36
Senſuum perſpicacia, vel hebetudo cerebro variam conſtitutionem ſignificare poteſt. 39
Signum Salubre, Inſalubre, & Neutrum. 2. 3. Ejuſque differentiæ. 5. 15
Signa optimæ conſtitutionis. 26
Similares partes quandoque per primam, quandoque per ſecundam intentionem uniuntur, multoties vero non uniuntur. 102. 103
Simpliciter quid importet apud Galenum. 3
Simpliciter duobus dicitur modis, ſemper nempe, & ut multum. 4
Sitis cur Famem potius ſequatur. 59
Sitis quid. 63
Sitis non eſt appetitus frigidi, ſed potius humidi. ibid.
Sitis cauſa. 64
Siti quidam prorſus carent. ibid.
Sitis ne ſit tolerabilior, an fames. ibidem.
Sitis quandoque a pulmone, & corde, quin & a jecore inflammato fieri poteſt. 65
Somnus brevis cerebri calorem arguit. 36 & contra. 37
Somnus, & Vigilia ad cauſas naturales, an ad nonnaturales, referenda. 82
Somni, & Vigiliæ commoda, & incommoda. 81. 86
Somni, & Vigiliæ recta inſtitutio. 87
Somnus quid. 175. 176
Somni tempus congruentius. 177
Somnus ad quot horas extendi poſſit. ibid.
Somnus quo corporis ſitu ſit naturalis. ibidem.
Somnus quibus in morbis conveniat. 178
Somnus poſt catharticum aſſumptum an permittendus. 179
Sordida Vulnera, quibus Medicamentis tractanda. 109
Sordida Ulcera quibus tractanda. 192
Spei natura, & commoda. 195. 196
Spina ventoſa quid. 142
Steatoma quid. ibid.
Subluxatio quid. 119
Suppreſſoria futura quæ. 164
Suppuratio ope acidi fermenti peragitur. 136
Suppurantia medicamenta. 137. 143
Suturæ in vulneribus quot modis adhibeantur. 104
Symptomatis variæ acceptiones. 17
Syncipitis figura varia quid denotet. 26
Synthetica methodus quæ. 1

T

Temperamentorum natura juxta ſaniorem philoſophiam explanata. 6
Temperamenta non tam ex qualitatum complexu, quam ex humoribus in ſanguine exundantibus reſultare, ait Galenus. 10
Temperamenti moderati ſigna. 55
Temperamenti calidi ſigna. ibid.
Temperamenti frigidi ſigna. 56
Temperamenti ſicci ſigna. ibid.
Temperamenti humidi ſigna. 57

Tem-

Temperamenti calidi, & ſicci ſigna. ib.
Temperamenti calidi, & humidi ſigna. ibid.
Temperamenti frigidi, & humidi ſigna. ibid.
Temperamenti frigidi, & ſicci ſigna. 58
Tendinis punctura quomodo curanda. 113
Teſtes an ſint partes principes. 31
Teſtium temperaturæ calidæ, frigidæ, humidæ, & ſiccæ ſigna. 51
Teſtium calidorum, & ſiccorum ſigna. 52
Teſtium calidorum, & humidorum ſigna. ibid.
Teſtium frigidorum, & humidorum ſigna. ibid.
Teſtium frigidorum, & ſiccorum ſigna. 53
Teſtium cum aſpera arteria. 68
Therapeuticæ Medicinæ pars quæ. 79
Thoracis amplitudo poteſt cordis calorem denotare. 45
Thoracis læſi ſigna. 46
Timoris natura. 194
Timoris commoda, & incommoda. ibid.
Timoris remedia. 195
Tracheæ cum Teſtibus conſenſus. 67
V. Aſpera arteria.
Tracheæ aſperitas, quibus tollenda. 128. 131
Tranſpirationis inſenſibilis emolumenta. 102
Tranſpiratione febres tolli poſſint. 96. 94
Tranſplantatio morborum, an poſſibilis. 96
Traumatica Medicamenta. V. Vulneraria.
Tritemporea ſigna quænam. 15
Triticum maxime alibilem ſuccum continet. 171
Tumores ex affluxu ſanguinis facti. 128. 129
Tumorum natura fuſe examinatur. 131
Tumoribus magis obnoxiæ partes quæ. 132. 133
Tumoris definitio. ibid.
Tumorum differentiæ ſecundum Antiquos, & Recentiores. 134
Tumores, vel a fluxu, vel congeſtione fiunt. 135
Tuſſis læſa trachea, & thorace fieri poteſt. 73

V

Vena in vulnere ſecta quomodo claudatur. 108
Venæ ſectio, an, & quando in febribus conveniat. 97
Venæ ſectio, an hæmorrhagiam ſiſtere valeat. 106
Venæ ſectio ad animi defectum exolevit. 136
Venenum quid. 157
Venereorum uſus, an ſalubris. 87. 88
Venereorum uſum Epicurus damnabat, & quare. 87. 88
Veneri quo tempore ſit indulgendum. 89
Veneris uſus, quæ commoda, quæque incommoda pariat. 184. 185
Ventriculi ſicci ſigna. 59
Ventriculi humidi ſigna. 60
Ventriculi calidi ſigna. ibid.
Ventriculi frigidi ſigna. 61
Ventriculi appetitus feratur ad ſimilia, an ad oppoſita. 61. 62
Ventriculi intemperierum compoſitarum ſigna. 64
Ventriculi moles in quodam ita exuberans, ut extrinſecus conſpici potuerit. 69
Ventriculi læſi ſigna. 73
Ventriculi cum diaphragmate conſenſus. 136
Veſica urinaria adeo parva, & expoſita a Galeno obſervata, ut in tumorem ſenſibilem aſſurgeret. 70
Victus ratio. V. Cibus Potus.
Victus ratio in ſanis. 165
Victus ratio in ægris. 166
Vigilia, & ſomnus ad cauſas naturales an ad nonnaturales referenda. 82
Vigiliæ, & ſomni commoda, & incommoda. 81. 85
Vigiliæ, & ſomni recta inſtitutio. 81. 86
Vigilia quid. 176. 177
Vigilia in quibus morbis conveniat. 178
Vini potus commoda, & incommoda. 162
Vinorum differentiæ, eorumque vires. 163
Vinum oligophorum quid. 162
Vinum calidum ne, an frigidum. 163
Vinum ſiccum eſt Fracaſtorio. ibid.
Vini potus quibus in morbis conveniat, vel noceat. 163. 164
Vinum, an aqua pro potu eligenda. ibid.
Vinum, an febricitantibus concedendum. 164

Digitized by Google